

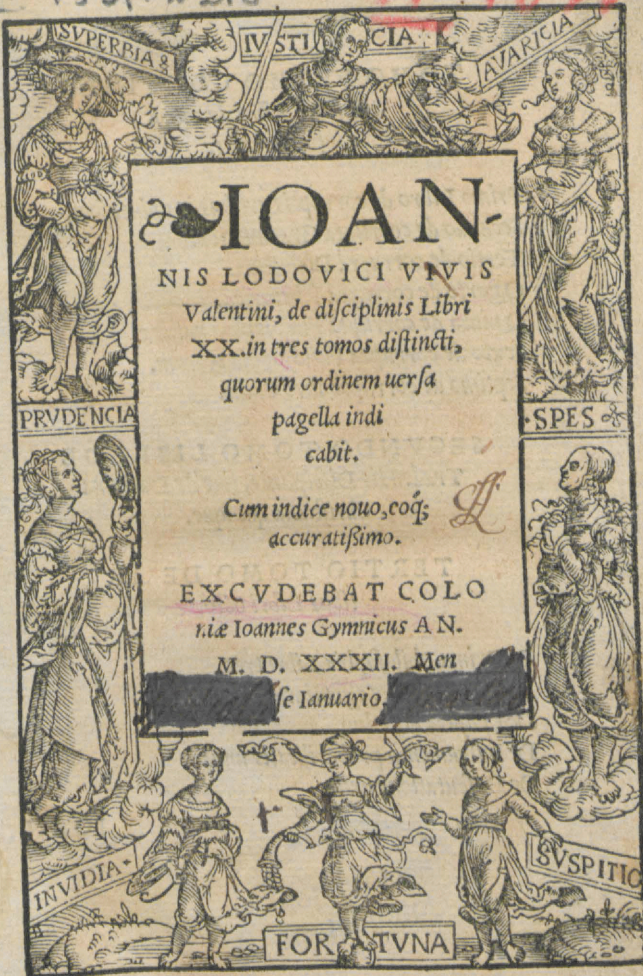

R
2116

III 1931: 2218

77-102

TOMO PRIMO CONTINEN

*tur septē Libri de corru
ptis artibus.*

Primo Libro de corruptis artibus in uniuersum.

Secundo de corrupta Grammatica.

Tertio de corrupta Dialectica.

Quarto de corrupta Rhetorica.

Quinto de corrupta Philosophia naturæ.

Sexto de corrupta Philosophia morum.

Septimo de corrupto Iure Ciuili.

SECUNDO TOMO LIBRI DE

*Tradendis Disciplinis, siue de Doctrina
Christiana quinque.*

TERTIO TOMO DE AR

tibus Libri octo.

De Prima Philosophia Libri tres.

De Explanatōe essentiarum unus.

De Censura uerū duo.

De Instrumento probabilitatis unus.

De Desputatione unus.

IOAN

IOANNES

LODOVICVS VIVES IOANNI

Tertio Lusitanie & Algarbiorum regi

inclyto, Domino Guineæ & cæ.

tera S. D.

MAIORVM PRAECLARA FACI
nora ut nobilitatem posteris suis adferunt,
ita etiam necessitatem ingentem, ne ab illis
degenerent. Nec aliud uidentur esse quā
notæ quēdam generosi semini, ut sciant om
nes, quid ab illis debeat expectare, ac qua
si reposcere suo iure: quod in mutis animantibus & stirpi
bus uidemus pastores atq; agricolas facere, ut uel oues uel
arbores egregias insigniant: fortūq; earum pro certo ha
beant peculiaris cuiusdā & excellentis præter cæteros uirtu
tis futuros. Equidem quum in tuorum maiorum res gestas
intueor, quæ omnes in te unum sunt collatæ atq; impositæ,
magno atque acerrimo iudicio, diligenti uigilantia, & cu
ra opus tibi fore uideo, ut illas non sustineas modo, sed qd
ab specimine tuæ uirtutis passim requiritur, auctiores ad
posteror tuos & splendidiore transmittas. Ausi sunt pro
genitores tui Lusitania egressi, noua maria, nouas terras,
noua atque incognita sydera scrutari: primum litus Atlan
tici maris deiectis inde Agarenis occuparunt. Euecti lon
gius ultra uiam solis penetrarunt ad orbem nobis adue
sum, per mensi mare notionale sub Aethiopia: hinc ad ma
re rubrum, adq; fauces Persici sinus munierunt sibi arces.
Transgressiq; supra ostium Indi fluminis, in feracissima &
beatissima Indiæ totius ora ius sibi & ditionē quæsiuerunt.
Ostenderūt nobis uias cœli ac pelagi nunq̃ antea ne fando
quidē auditas: populos nationesq; ut ritu ac barbarie ad
mirabiles, ita etiā iis opibus, quas tā opere affectus nostri
suspicuit: planē generi humano suus est orbis patefact⁹: ut
ueterum peregrinationes, quas fama in cœlum euehit, ne
mo sit adeo ignarus rerum, qui cum his censeat comparan
das, siue magnitudine uiarum, siue difficultate itinerum, si
ue pro

*Gesta Lus
tanorum.*

AA 2

EPISTOLA.

ue prolatione rerum inauditarum, quæ tam uehementer facie, consuetudine, more à nostris abhorrent. Sed hæc omnia longe antecellit propagata longe & late pietas nostra tanta cum gloria Christiani nominis, tanta cum utilitate eorum, quos subegisti, ut meliore sint illi conditione, quia uicti à uobis, quàm uos, quia illos uicistis: nam uobis quid aliud his uictorijs partum est, quàm ut in quærendo, ita in conseruando studium, & labor, & difficultas negotij. Grande propositum est Christianis principibus exemplar, quod æmulentur, hæc demum esse induenda arma: huiusmodi quærendas uictorias in quibus uictores sibi uincant & Deo, uicti perpetuo se esse superatos lætantur: quandoquidem ex uictoria sui tam ampla ad eos ipsos emolumenta reuertuntur: & in illa Asia uel Africa non de agello quopiã uel ciuitatula ingenti uirum apparatu & mole dimicare, sed de latissimis prouincijs & regnis: ut maxima orbis totius pars præmiũ esset fortunæ belli. Maioribus quidem tuis qui hæc tanta ex tam paruis initijs fecerunt, gratulandum est iam amplissimam tot laborum & tam indefessæ uirtutis mercedem consecutis: tibi uero prima huiusce cursus spatia ineunti non tam est gratulandum, quàm cohortandus es, ut quod restat, alacriter decurras, eisdemque uestigijs ad pulcherrima facinora insistas, quibus illi ipsi, quorum intra domesticos parietes habes exemplum. Conseruanda sunt tibi, quæ accepisti, eisdem artibus, quibus illi parauerunt, diligentia, industria, mansuetudine, magnanimitate, magnificentia, constantia, fide: ut quemadmodum nos ad uirtutem te progenitorum tuorum excitamus, ita minores tuos posteri ad te imitandum erigant, & exhortentur: quod futurum speramus de quibusdam tuis actis, quæ iam ista ætate uelut experimentum tui ædidisti, quum aliarum rerum quæ digne sunt uiro principis, tum uero sanctæ ac incorruptæ iustitiæ, & quum opus est, seueræ quoque, & inflexibilis: qua perfecisti, ut non iam quod multis in locis solet fieri, hominibus seruiant leges, & iura: sed ut legibus & æquitati homines obtemperent, ac seruiant, quo sint liberrimi. Hic ipse ingenij tui gustus, ne tu tibi admodum placeas, quasi pignus est ad omnes tuos, quo magna deinceps & pulcherrima opera tãquam debitum à te repetent, molesti

EPISTOLA.

molesti appellatores futuri, nisi in tempore, quæ debes, præsentem: fauor etiam iste tuus erga literatos, & literas, quemadmodum in sapientiam & cultũ ingenij sis affectus, testatur. Neque uero nuda est istæ beneuolentia, & sterilis, quemadmodum apud plerumque principum, qui satis abunde se se rentur fecisse, si laudent, aut se bene cupere fateantur. Adjungis benignitatem, atque adeo pro regijs opibus magnificentiam. Testis est Lutetia atque alia Academia, in quibus tot scholasticorum agmina de tuo aluntur. Nimis faues tui similibus, faues futuris tibi magno usui. Iustissima de causa iactatũ est illud per Hispaniã, nullũ esse patrem familiaris Emanuele parente tuo prudentiore: qui neminẽ in familia sua uacare officio uoluit, filiosque suos torpere otio nõ esse passus: omnes, quod principes decebat, & rei militari assue fecit & studijs literarum. Tum intelligis quanta sit inter principes & eruditos homines munus consensio: ut nõ sint duo hominum genera, quæ amica inter se magis & coniuncta esse conueniat: ut alter ab altero fulciat, & quasi mutui inter se auxiliũ præbeat. Sunt utriusque ciuitatibus & populis à Deo tributũ, ut bene illis cõsulant eruditi præceptis, principes edictis & iussu, ambo exẽplo sui. Eruditio quiete indiget, quã præstat regia potestas: hæc uero cõsilio ad molẽ tantarum rerum tractandã, quod præstat docti prudentia ex disciplinis collecta: ut appareat si alterutris alteri desint, exequi eos munus suum ac tueri nõ posse. Talis tui et eorum, quos enutris, erit cõsociatio officiorum, ut tu illorum peritiã, illi tuã potentiã adiuuent, & sustentent: quod erit liberalitatis tuæ pretiũ amplissimũ. Nã quos audias alios rectius, aut quorum uel accuratioribus, uel fidelioribus uteris cõsilijs quàm illorum, qui beneficio tuo tales euaserunt, ut adesse tibi maximis de rebus deliberati merito possent. Hæc tua summa adeo & singularis in literas et literatos uoluntas adduxit me, ut libros, quos nuper de disciplinis conscripserã nũcupare tibi nõ dubitarẽ, hoc est de rebus, quas tibi multo esse gratissimas oēs scim: ut si placere opus tractatione non possit, inscriptione saltem placeat. Vale Brugis Mensẽ Iulio. ANNO M. D. XXXI.

AA 3 IOAN

IOANNIS

LODOVICI VIVIS VALEN-

tini in libros de Disciplinis

PRAEFATIO.

(*)

COGITANTI MIHI NIHIL ES-
se in uita uel pulchrius uel praestabilius cultu
ingeniorum, quae disciplinae nominantur, qui
nos à ferarum ritu & more separat, humani-
tati restituit, & ad Deū extollit ipsum, uisum
est de illis, quantum ipse quidem assequer, li-
teris mandare: idēq; alia, nisi fallor ratione, quam plerique
maiorum nostrorum fecere: primum ita aperte ac dilige-
de, ut percipi facile, ac teneri possent, quae dicerem. Tum ad
naturam rerum, quoad praestare potui, congruenter: ut li-
beat ingenio cum delectatione aliqua illas cognoscere. Fru-
ctus quoque redeat ad discētes amplior: nam usui accom-
modaui illas, quo ad huiusmodi studia generosa inuitaren-
tur ingenia: nitorem praeterea sermonis addidi aliquem: &
quod non expediret res pulcherrimas sordide ac spurce uesti-
ri, & ut studiosi elegantiarum literarum non perpetuo
in uocum, & sermonis cognitione adhærerent: quod ha-
ctenus ferē accidit, tædio nimirum infrugiferae ac horridae
molestiae, quae in percipiendis artibus diutissime erat deuo-
randa. Itaque uenietur paulatim ad utilitatem doctrarum
linguarum, quas ideo tanta diligentia paramus, uel quia
disciplinas continēt, uel quia sunt illis continendis idoneae.
Conatus sum etiam artes ab impijs scrupulis repurgare, at
que à gentilitijs tenebris ad lucem traducere pietatis no-
strae: ut quod olim ueteres illos scriptores fefellit, non id fa-
ctum humani ingenij uitio, sicut nonnulli arbitrantur, sed
illorum ostendam. Ideoq; rationes attuli petitas ex natu-
ra, non è diuinis oraculis: ne ex Philosophia in Theolo-
giam transilirem. Quod si quadamtenus patefecero, profe-
cto laboris mei fructū capiam uberrimum. Nam quid exco-
gitari utilius potest, q̃ homines à tenebris ad eius lucis in-
tuitum

PRAEFATIO.

tuitum transferre, quā intueri adeo refert omnī, ut sine il-
la perpetuo futuri simus miserrimi: & si qui maligne se illā
suspiciabantur uidere, planius & apertius conspiciant: atq;
illo modo, quo se clarissime putēt cernere. Nec inter prima
studia gentilitijs erroribus imbuti, mox religionē illis con-
taminemus: sed ab exordio statim rectis sanisq; persuasio-
nibus assuescamus, quae paulatim nobiscum adolescant. Ve-
rum q̃ antiquoq; hominum in tradendis artibus cōfirma-
ta esset autoritas, ne illa uel praecipienti mihi officeret, uel
studiosis, qui sese libenter ac facile duci alicui receptae fidei
committunt, declarandum mihi fuit, quibus in rebus la-
psos esse illos censerem: sic rectius commodiusq; existima-
ui posse de artibus differere. In quo opere multa fuerūt
mihi contra priscos autores disputanda, non omnes quidē,
nam id infinitum atq; inutile fuisset, sed receptos solum &
diutino consensu approbatos. Hic meipsum, si qua est fides,
suscepti huius mei saepenumero puduit, & cōsidentiam ipse
meam damno, qui scriptoribus æuo consecratis audeā re-
pugnare. Aristoteli in primis, cuius ego in humanis artib;
ingenium, industriā, diligentiam, iudiciū, unice praeter cete-
ros & admiror, & suspicio. Sed rogo, ne quis me idcirco uel
ingritudinis, uel temeritatis dāner. Nam & habendā ego
illis maximā gratiā semper duxi, q̃ qd studio & solertia po-
tuerunt exculpere, non inuiderunt nobis suis posteris: & si
quo lapsi sunt loco, ignoscendū humanā infirmitati in cul-
pa cōmuni. Porro de scriptis magnorū autorū extimare
multo est literis cōducibilis, q̃ autoritate sola acquiescere,
& fide semper aliena accipere omnia: absint modo iudican-
di & pronuntiandi pestes, liuor, acerbitas, praecipitatio, im-
pudentia, & dicacitas scurrilis. Neq; em̃ effeta est iam uel
exhausta natura, ut nihil prioribus annis simile pariat: eadē
est semper sui similis: nec raro tanq̃ collectis uiribus
pollentior, ac potērior: qualē nunc esse credi par est robore
adiutam & confirmatā, qd sensim per tot secula accreuit.
Quātum em̃ ad disciplinas percipiēdas oēs aditū nobis in-
uenta superiorū seculorū aperiūt, & experiētia tam diutur-
na: ut appareat posse nos, si modo applicaremus eodē ani-
mū, melius in uniuersum pronūtiare de rebus uitae ac natu-
rae, q̃ Aristotele, Platone, aut quenq̃ antiquū. uidelicet post

P R A E F A T I O.

tam longam maximam & abditam rerum obseruationem, quae nouae illis ac recentis admirationem magis pariebant sui, quam cognitionem adferebant. Quid Aristoteles ipse, an non superiorum omnium placita conuellere est ausus? nobis examinare saltem ac censere nefas erit? praesertim quod, ut Seneca sapienter dicit, qui ante nos ista mouerunt, non domini nostri, sed duces sunt. Pater omnibus ueritas, nondum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est. Neque uero ipse aequari me antiquis illis postulo, sed rationes eorum comparari cum meis: ut tantum mihi habeatur fidei, quantum ratio mea euicerit. ubi paria fuerint argumentorum momenta, impudentiae foret recusare, quominus prisci illi mihi & cuius recentiorum scriptorum anteponantur, id est, tam longo experimento comprobati nouis & incognitis adhuc. Equidem ut de me uno loquar, nolim quenquam se mihi addicere: nec autor unquam sectae, nec suator ero, etiam si in mea uerba iurandum sit. Si quid uobis o amici recte uidebor admonere, tuemini illud, quia uerum, non quia meum: id & uobis & in comune studiis omnibus conducet. Nam pro me digladiari nec proderit mihi, & oberit uobis ob dissensiones & partes: ueritatis sectatores ubicunque eam esse putabitis, ab illa state me uero seu uiuentem adhuc, seu fato iam defunctum relinquit meo iudicio, cui uni conscientia mea satisfactura est. Nec dubito, quin ipse sim in his quae attuli, saepenumero falsus, uidelicet qui lapsos esse illos contendo, cum quibus ego nec ingenio, nec studio, neque usu & cognitione rerum ulla ex parte sum comparandus. Sed quemadmodum Aristoteles pro inuentis a se reposebat gratia, ueniam uero pro omis: ita ego uoluntatem meam oro, consulatis boni: erratis autem in nouo duntaxat inueto faciles benignique ignoscatis. Nulla ars simul & inuenta est, & absoluta. Siquis haec mea & expolire dignabitur rudia, et explere defecta, fortasse efficiet id, quod cum fructu aliquo iuuat cognosci.

P R A E F A T I O N I S F I N I S.

I N D E X

I N D E X R E-

R V M Q V A E I N H I S C E X X . I O A N N I S

Lodouici Viui libri continentur locupletissimus.

Ab actione	524 & 580	opus	212
ab effectis	525	a diffinitione	578
abenrois	171	administrationi reip. quibus	
ab eo in quo est	586	opus	373
ab inhaerentibus	524. & 579	admonitioni feroces se praebent	16. & 17
abrahamus quomodo ad investigationem dei peruenit	233	adolescere	487
absoluta	533	ad probabilitatis inuestigationem quos enarrabit doct.	324
abstractio mathematica	183	ad quaesita per quid, accidentis responsum adiung.	105
absurda dogmata originem ab Homero traxerunt	13	ad quae utilis disciplina primae philosophiae	408
academia in qua uis prouincia statuenda	248	ad quale substantiam redunt	105
academia quid	253	ad rem	590
academia sensibus fidem male abrogauit	574	ad res rusticas qui legent.	319
a causis	524	adriani Pontificis mos	393
accidentalit	419	aduersa	533
accidentia	415	ad uiuum omnia refecant	130
accursus	53. & 210	adulteria impunita alibi	202
aeron	313	aedificia	221
acta conciliorum	364	aeditio	397
actio	443 & 501	aeditionis correctio	398
actio ingenii	261	aegippus	363
actio naturalis	485	agnatius	314
actius Sannafarius	313	alianus	368
actus	417	alius Donatus	313
adagia Erasmi	307	alius Spartianus	363
ad diffiniendum quid principio sumendum	521	aquitas	202
addita	527	aquiualentia	549
ad aequitatis cognitionem & interpretationem quibus		aquiuoca	534
		aer	435 & 466
		AA	5
		aeopi	

INDEX.

ætopi fabulæ	303	ampliaciones & restrictio-	
æternitas	460	nes	126
affecta ualetudo	346	analogia	434 & 520 & 535
affectus	10 & 520	analogum	535
affirmatio	538	andreas Alciatus	311
à fine	584	angeli	423 & 521
à genere	523 & 577	angina	522
agens	444	animæ quinq; functiones	609
agentia naturalia non directe		animi	423
corrumpunt	492	animus	520
agere ex præstantia	507	anni uarij	88
agython de Tartaris	364	an pars hominis homo	470
alabadenfis Apollonius	10	an quatuor elementa sint in	
& 338		unoquoq; misto	437
albertus Crantus	364	ante rem	527 & 594
albertus Grotus	344	ἀνθ' ἑαυτοῦ	594
alexander Seuerus in rebus		anticipationes	184 & 572
dubijs historiæ gnaros con-		antigerio	520
fulebat	356	antinomiæ	210
algorismus	338	ἀντιπρὸς αὐτοῦ	435 & 508
alienum	490	antiquissimi artis rhetoricæ	
alii alijs credunt omnia	27	præceptores	135
alii aliorum inuenta obscu-		antistropheon	556
rarunt	24	antonius Florentiæ archie-	
alimenta	220 & 486	piscopus	366
aliud uel diuersum	515	à partibus	323
altercationes in iure	216	à passione	524
& 379		apollinaris	312
ambiguus sententijs quare		apollini tributum, No-	
usuf Aristoteles	22	fecit	187
ambiguum	535	appellatio	547
ambitio	18	appianus Alexandri-	
ambrosius	309	nus	362
ambrosius de officijs	246	à priuatione in habitum re-	
&	371	gressus	483
amigdalus	522	à propinquis pueri ingenium	
ammianus Marcellinus	363	explorandum	258
amor	524	à proprio	577
amor nos deo deuincit	500	apuleius	309
		à qui-	

INDEX.

à quibus autoribus abstinen-		aristoteles in moralibus	190
dum	291	aristoteles medicinæ operam	
à quibus & quemadmodum		cur dedit	210
discamus	230	aristoteles omnes carpsit	25
à quibus non discendum	234	aristoteles quomodo studere	
arabes	171	consecuit	46
arabica interpretatio com-		aristoteles solus in schola	165
mentatoris qualis	172	aristoteles uaser in definien-	
aratus	312 & 313 & 319	do	169
archimedes Siculus	185	aristoteles de utilitate diale-	
archimedis opera	341	cticæ sententia	96
arcustensio	493	aristotelis enarratores	108
à rei appellatione	601	aristotelis libri ad quem hære	
argumenta iuriconsultor-		ditate peruenerunt	24
rum	215	de Aristotelis libris	99 & 316
argumentatio	111 & 551	aristotelis nasus cereus	58
argumentationis tractatio	612	aristotelis obscuritas	22 & 57
argumentorum inueniend-		aristotelis uolumina cur in-	
rum tractationem rhetores		telligi non potuerunt	170
occupauerunt	114	& 197	
argumentum	111 & 574	arithmetica	239
argumentū ab æquiuoco	601	& 241 & 337 & 338	
argumentum ab amphibo-		arma	222
logia	Ibidem	arrianus	361
argumentū idem ex uarijs lo-		ars	1. & 226. & 228. & 441
cis depromi potest	602 & 603	ars grammatica	275
aristotelem gentiles pro im-		ars naturæ æmulatio	442
pio habent	190	ars tradenda æqui & boni	375
in Aristotele sunt multa do-		artes ad usum, non inanem	
gmata parum solida	33	delectatiunculam referen-	
aristoteles arte maximus	52	dæ	242
aristoteles aliter mundum fie-		artes in alienissimis locis habi	
ri non posse putar	477	tare censentur	13
aristoteles contraria interdū		artes maleficij reliquas affla-	
sentit	27 & 162	tu suo uitiarunt	11
aristoteles de mundo	318	artes quod distinguuntur	230
aristoteles in alienas linguas		artibus liberalibus quot olim	
quomodo transfusus	23	impendebantur anni	49
& 57 & 198		artis finis	228
		artium	

INDEX

artium aut cognitionis nomē	autores mathematicorū	340	
falsæ imposturæ non meren-	autores me dicinæ	348	
tur	autores misti	306	
artium differentia	autores Oeconomica	372	
artium diuifio	4 & 237	autoritas quomodo cense-	
ascensus	554	tur	596
afconius Pedianus	313	autoritas quomodo cleua-	
aspectus naturæ	239	tur	598
assenfuum differentia	572	autoritas facrarum litera-	
assentatio doctorum	384	rum	270
astra alij obseruant, alij con-	autorum differentia	291	
temnunt	181	autorum nomina	295
astra an multum uirium in			
hæc corpora habeant	181	Balbi	284
	8 & 184	balsamum	525
astrologia	184	baptista Mantuanus	299
astronomia	337 & 339	barbara	559
athena præferuida ciuit.	335	barbaries multiplex	79
athenaus	306 & 365	barboco	560
athenis uetiti oratores affe-		baroco	561
ctus mouere	148	basilius de ethnicis poetis le-	
ατρομυ	512	gendis	311
à toto	523	batalarij	60
attributa	527 & 591	beatitudinis tria genera A-	
auaritia	18	ristoteles facit	191
auditua	182 & 339	beatitudo	190
augustini Retractatio-		beatus Rhenanus de rebus	
nes	17 & 394	Germanicis	364
augustinus	309	beda presbiter de Anglis	364
aures uariæ	147	bellum quo argumento qui-	
auriū iudiciū seculis muta-	148	dam iustum esse dicunt	37
ausonius	312	bembus	311
autores causarū naturæ	344	beneuolentia	201
autores de Philosophia mo-	369	berosus Babylonius	360
rum	359	bibliothecarum clades	19
autores historiæ	359	bionis Philosophi dictum	16
autores imperite enarrati &	35	blæsi	284
intellecti	35	blondus	363
autores linguæ Græcæ	306	bocardo	561
		boë	

INDEX

boëthus	310 & 340	καταληγες	572
bombarda	525	categoriæ	99
bona omnia	497	categoriæ enūtiaciones	536
bonitas	501	κατηγορη	536
bonorum tria genera Aristo-		cato antiquarius	302
teles facit	191	cato oratorem quomodo dif-	
bonum quid sit cuiq;	497	finiunt	139
bucolica Virgilij	299	catullus	312
budæi annotationes &		causa condendi mundi	421
affis	307	causæ	444 & 581
budæus	311	causæ uoluntatis Dei	402
cæca est arrogantia	12	causalis	542
cæcilius Plinius an audiendus		causarum cognitiō	456
dum ait, Oratoris non magis		causarū differentiæ	583
esse loqui q̄ tacere	142	causarum diuifio	450
cælij antiquæ lectiones	307	causa sine qua non	584
καυπος	462	καυπος quæ dicantur	601
cafar quotidiano sermone uti		celarent	559
lissimus	298 & 332	cenotaphium	215
calculaciones	175	cenforinus de die natali	344
calepinus ex quibus dictiona-		cenforinus de musica	340
rium suum concessit	302	cesare	562
calor	435	chrysippus	263
calor omnia uiuificat	492	ciceroniani	68 & 155
camestres	561	ciceronis imitatio	331
campanus	310	ciceronis stilum quomodo	
capitolinus	363	imitantur	157
caput in altercatione omni		cicero quæ in dialecticam	
quod fit	619	conficit	97
carminum lex à Catullo		cicero cur paucissimos uersus	
lata	83	in oratione citat	147
carolus Bouillus de perspe-		circumstantiæ	216
ctiua	340	citandi benigne per quos pro	
castrigatio	288	fecimus	393
casus	442	citatio legum	214
casus in artem interdum uer-		claudianus	312
titur	442	cleanthes Stoicus	7
casus in iure	216	coaceruatio	556
casus in quibus fit	529	codices mendosi	35
		codices	

INDEX.

codices puriores ac integrior	376
res	36. & 95. & 185
cœli Aristot. seculo quot	478
cœna in honoris gradu non	facienda
facienda	251
cogitatio cuiusdam Gotthorū	regis de Roma instauranda,
aliq; nomine appellan.	19
cognitio	501
cognitio quæ	227
cognitio rerum naturæ	316
coitus	520
collatæ	533
collatio studiorum	287
collectiones septendecim in	tres ordines distribuunt
collectiones septendecim in	562
collectiæ enuntiationes	540
columella	302
comici	299
commendatio cruditionis.	289
commentarij Græcæ linguæ	Budæi
Budæi	306
commentator	171
commoditas	223
communicatio sui	501
comparata	592
comparatio	555
composita enuntiatio	518
composita uox	8. 540
conatus	476. & 484
concio	525
concio eloquētiæ nutritrix.	149
concionatores huius tem-	poris
poris	151
concordia doctorum	390
concretum	533
concurrentes	252
conditionalis	548
conditiones bonæ legis	376
conficta	411
confusio artium	52
confusiones nominum in	poëtis
poëtis	87
congregationes multipli.	134
conjugata	578
consequutiones quales fa-	ciant
ciant	121
confignificatiua	532
contemnendo parua amissa	sunt magna
sunt magna	50
contigua	468
continua	Ibidem.
contra arrogantiam docto-	rum
rum	381
contradicientes, hoc uerum in	lumine naturæ, illud in lumi-
lumine naturæ, illud in lumi-	ne fidei
ne fidei	168
contradictio	541
contra naturam	445
contra negantes de uerbis se	esse sollicitos
esse sollicitos	20. & 21. & 50
contraria	482
contrarietas	542
contra ueritatem non dicen-	dum, nec pro materia infa-
dum, nec pro materia infa-	mi
mi	328
conuiuium	601
cornelius Nepos	362
cornelius Tacitus	301
cornucopiæ Perotti	8. 332. & 362
correctio	302
correctio declamationis	287
correctio declamationis	329
corruptum	490
crocodilina	315
crocodilus	570. & 571
crocodilus	525
cud-	

INDEX.

eudbertus Tūstalus de arith	metica
metica	341
cupiditas ueri inueniendi	6
curiosa delectatio scrutadi.	233
cyprianus	309
Dæmon	504
dæmon:s	423
damnandi ne sint scriptores	quod aliquoties lapsi fue-
quod aliquoties lapsi fue-	runt
runt	26. & 27
damnantes quæ non recor-	dantur se legisse
dantur se legisse	67
darapti	560
dares Phrygius & Dictis Cre-	tenfis
tenfis	360
darij	549
darij	560
de academia	255
de arte	295
de causis naturæ	344
decem rerum genera	99
de censendo	391
declamatio	319
declamationes Quintilian	alienæ ab ipsius præcep.
alienæ ab ipsius præcep.	150
declamatio quid	520
de cœlis qui enarrabuntur	318
de compositis enuntiatio-	nibus
nibus	547
decori sæpe obliuiscuntur	ne
ne	144
poëtæ	85
de docendo	389
de exercentibus medici-	nam
nam	350
defatigatio	484
de forma & forma acceptio-	nis terminorum
nis terminorum	121
degeneratio	490 & 502
de gloria	385
de imitatione	330
de indiuisibilibus	459
de ingenio	260
de infantia	613
de laudando	395
delectatio in habitu	446
de libris	241
de loco academiæ	247
delphinus	524
demonstratio	108
demonsthenes	306
de poëtis	292
deprehensa	410
de prima philosophia	320
de ratione linguarum	327
de rebus spiritualibus	343
de reflexis & insolubilib ⁹	569
de republica qui olim scripse-	runt
runt	373 & 374
descensus	554
de scribendis operibus	396
descriptio naturæ	318
de singulis literis singulos li-	bros qui scripserint
bros qui scripserint	70
de spiritibus, seu menti-	bus
bus	420
de transferendo	285 & 303
de uersu in soluta oratio-	ne
ne	144
de uita & moribus eruditi	380
deum esse	401
deus	402
deus an agat necessario	479
deus an operatur infini-	te
te	479
deus corpus non habet	420
deus immobilis	473
deus infinitus	476
deus	

I N D E X.

deus neurospastes	472	disputantes de miraculis & his	176
dexteritas	26 & 52	quæ naturâ omnē exced.	176
diæta	240	disputare discendi finem esse	39
diæticus	Ibidem	populus putat	618
dialecti	274	disputatio exterior	609
dialectica	95 & 315	disputatio quid	38 & 286 & 322 & 391
dialectica Lauren. Vallæ	133	disputationes	371
dialectica metaphysicæ pro-		disputationes de uitijs	78
pago	98	disputationes in Gram.	348
dicendi genus Aristotelis	23	disputationes in medic.	199
dicendi ratio non spernen-		disputatiões in moralib.	250
da	325	disput. publicæ rarę erūt	537
dictionary	296	distinguere inter uerba quæ	514
dictum	537	urbana quæ rustica recentio-	68
differentia	105 & 513 & 514	res nondum potuerunt	322
differentiæ	68	distributio rerū in locos	593
differentiam & proprium		diuersa	533
non accipere magis & mi-		diuersæ	446
nus	107	diuina	116
diffinire quanti sit uiri	528	diuina in scholis pueris pro-	184
diffinitio	516 & 520	ponuntur	82
diffinitiones mixtæ	527	diuinatio	538
dilemma	556 & 617	diuini uates unde poëtę no-	516
diligentia grammaticorū	66	minantur	368
diminutum	469	diuina enuntiatio	409
diodorus Siculus	89 & 360	diuifio	64
diogenes Laërtius de philoso-		diuifio moralis philoso.	558
phorū uitis	344 & 361 & 362	diuifio rerum	561
dion Cassius Cocceius	363	docere habitum est abie-	234
dionysius Halicarnassæus ibi.		ctum	250
dioscorides	319 & 408	doctores quidam prædam su-	384
directe concludere	558	am spectant, non discipuli in-	284
disamis	561	stitutionem	548
discendi ratio	234	docto uiro cogitandum fre-	
discentes	250	quenter de migratione ex hoc	
disciplinæ omnes connexionē		quo.	
habent inter se	52	doctus uir ad capeffendam	
diserti	284	rempub. non se ingeret	
disiunctiua	548	domi	

I N D E X.

dogma de consequenti	569	epicuri placita pietatē sed.	233
domi an foris docēdi pueri.	253	epistolę ciceronis ad Atti-	
donatus Accioalus de Carolo		cum	298 & 530
magno	364	epitheta in Homero	305
dotes medici	347	epulæ 177 eques	527
draco Atheniensis	202	erasmus 302 & 311. 313. 312.	
druydę Galliæ sacerdotes	3	erasmus de Ciceronianis	155
duces decepti	25	errata medici impune sūt.	179
duces scientiarum	18	error hoīs in se cognoscēd.	507
ducum & præceptorum mul-		erubescunt iureconsulti sine	
titudo	29	lege loqui	214
duo necessaria ad action.	475	eruditio	525
duo uitia ab eruditione repel-		eruditio propter quæstū	46
lenda	249	eruditio quot reb⁹ constet.	382
dux uitæ mens	400	ἐρωτημα	573
Ευαγγ.	448	esdras Iudææ gentis scri-	
Effecta 585 effectio	417	ba	3 & 360
effectio est substantia	418	esse	411
effectiões cœlestes	439	esse non recipit magis aut m-	
effectiões igneæ	Ibidem	nus	425
effectus actionum	486	essentia	508
eginhards de Carolo ma.	364	esualis	240 & 345
electio professorum	252	ἐπιστολῶν	468
elenchi	108	ἐπιτομῆν	Ibidem
in Elenchis multæ captiões in		ethica	187 & 240
Latini uerfæ gratiā pdide.	111	ethicorū uolumina Aristo.	369
elocutio 143 eloqui	159	etyma quō Cic. uocauit	601
emendatio	397	ctymologia	520
enarratio autorum	279	euangelium Christi	362
ἐνδοξολογία	101	euclides	340
energia	292 & 417	euentus	234 & 585
enthymema	554 & 568	eupridis	313
enumeratio	614	eusebius Cæsariēn.	363 & 365
enumerationes	536	eutropius	363
enuntiatio singularis	539	Ex adhaerentibus	525
enuntiatio uera	542	excellentiæ in Deo	500
ens 411 ἐνσάνθις	612	excellentiæ speciei	503
ἐπαγωγή	543 & 555	excogitata	410
epichierema	554	exegetice	74

I N D E X.

exemplar	449	fines Dei ad nos referunt.	454
exemplum	554. & 592. & 613	finis	451 & 496
exemplum diffinitionis inquit		finis à cupiditate nascit	451
rendæ ex Rodolpho	521	finis bonorum	224
exercitatio	325 & 491	finis hominis	231 & 603
exercitatio ad uires cõfert.	493	finis studiorum	383
exercitatio artis	229	finitio	519
exercitatio legum	380	fiscus principis	205
exercitationes corporis	323	flavius Blondus	363
exercitia artis medicę trifaria	349	flauius Vopiscus	ibidem.
exitus discipline	446 & 483	flosculi ex autorib ⁹ selecti.	49
ex linguarũ cognitione malũ	231	forma	413 & 417
nõ exiguum artibus natũ	21	fortitudo	193
experientia	226	franciscus Patricius de re publica	374
experimẽta	177 & 353 & 355	frãciscus Petrarcha.	310. & 372
exponibilia	126	franciscus Philolpbus	310
ex primo gustu quidã iudic.	38	franciscus Picus	311
extra naturam	445	franciscus Syluius	313
Facies	413	frigus	436
facilia ac dilucida inuol.	192	furari habetur alibi festiuum	202
falsæ Aristotelis opiniones nõ		Gaguinus de rebus Francorum	364
ad lucẽ naturę sũt sumptę.	169	galenus	52 & 311
fapello 560 fapesimo ibidẽ.		gellius	306 & 309
faustus Victor	361	generatio	501
felapton	561	generationes & corruptiones	432
felicitas Aristotelica contra		unde	360
ria pietati nostræ	192	genesis	364
fenestella de magistratibus &		gennadius	364
sacerdotijs Rom. urbis	361	gentilium opera lecta quibus	
ferio 559	ferisco 561	nihil nocuerunt, & quibus no	
ferison	ibidem.	cuerunt	244
ferrum in comœdia non po		genus	105 & 311
test nominari	86	geometria	239
festino	562	geometria habet tria principiorum genera	183
festiuum Philippi Alexandri			
patris dictum	178		
fides 520	finis 230		

I N D E X.

georgij Vallæ mathemati.	341	à maiorum placitis despecte	28 & 29
georgius Trapezuntius	310	re	302
gloria	195	grapaldus de domo	302
gloriæ cupiditas medicina se		graues autores è scholis electi	43 & 164
admiscuit	179	gregorius	311
gloriæ cupiditate ad superua		Habitus	446
canea eruenda acti sunt	164	hadrianus Cardinalis	301
glossas fieri in iure Iustinia		hærcis an in uocum an in re	76 & 77
nus uetuit	212	hærcis crimen	31
gradatio	555 & 565 & 616	herodotus	89. & 361
gradus honorum	60 & 250	herodotus	313
græca historia fabulosissim		hesiodi genealogia	313
ma	360	hesychius	306
græca lingua	273	hic immensitatis	466
græci Aristotelis interpre		hieronymi locus enarratus	56
tes	316	absurde	309
græci cur mendaces in histo		hieronymus	309
ria	88	hieronymus de scriptoribus	364
græcitatis studium	302	ecclesiasticis	364
græcitatis studium Quintilia		hieronymus quibusdam Græ	
tubet Latinis literis præpo		ce scripsit, cum Erasmus in La	
ni	276	tinum transiit	37
græcorum ingenia qui mor		hieronymus Vidas	313
bus uitari	11	hispanorum prouerbium	265
grammatica	65 & 240	historia	86 & 355
grammaticę dignitas	71	historia imago ueritatis	90
grammaticam cur quidam cõ		historia magistra uitę	ibidẽ.
temnunt	70	historia naturæ	240
grammatici nomen prisca cõ		histor. oibus artib ⁹ utilis.	357
plures affectarunt	72	historia tripartita	364
grammatici officium	66	historiæ delectatio	355
grāmaticorũ crisi amissa.	34	hodie	460
grāmaticorũ uaria eruditio.	72	homeri uirtutes	304
grammaticos uocari se pro		homeri uitia	ibidem.
bro ducunt	74	homerus ex Platonis repub.	
gramaticus quid profiteat.	71		
grāmaticorũ	65		
grāmaticorũ	ibidem.		
grande nefas rati recentiores			

I N D E X.

cur pulsus	292	inchoata	439	indagata	410
home. quod opus suū edidit.	305	indefinita euntiatio	110		
hominibus q̄ Deo credere		indicatiui nomina	536		
malumus. 188.	hō. 524 & 525	indiuuiduum	512		
hō per loca argumentorū.	603	inductio	555 & 615		
hō princeps sublanariū	405	ineptos mercaturę aut ciuilib.			
homo rerū indigus in hanc		munij ad scholas mittūt	266		
lucem prodit	1	infinib. nō tendit in infini.	455		
honor ademptus artib.	63	infinita euntiationes	540		
honor alit artes	8	infinutum	459		
honor magis est in honoranti		ingenia pręclara & solida ab			
bus q̄ honorato	198 & 463	schola cur refugerunt	59		
honores artū incuntibus per		ingeniū fiscella eruditōis.	10		
cunia impossita. 61.	horat. 312	ingenium quibus instrumen-			
horribilis sophista	130	tis inuenit artes	7		
humanum iudicium	401	ingeniū sequet cōgruentia	331		
hypotheticę euntiationes	123	inhærens	514		
Iacobus faber	316 & 340	inhærentium interitus	495		
idem.	515	inhærentium motus	482		
ignem habent quę alunt	439	inhærentium ortus	494		
igni quis locus assignet	435	in historia qui legendi	301		
ignorare aliquid nefas nō du-		in historię cognitiōe circa fri-			
cet Grammat.	278 & 308	uola nō cōuenit distineri	358		
imitantur, nec sciunt quid sit		in infinitum in causis recta nō			
imitari	154 & 158	disceditur	451		
immensitas	465	in Latinis uerbis qui duces			
immodici in his quę nunquā		sequendi	301		
contingunt	176	in patria meliore sunt omnia			
immortalitas	501	conditione	258		
imperitia cum arrogantia &		in, pro potentia	483		
impudentia	57	inquisita	410		
impossibile	447	in sacris literis & Aristotele			
imprudentes quidam ad men-		cur plurima detorta	56		
dacia prolabantur	89	insolubilia	128 & 570		
in alio esse	462	instantia	127		
in alio quę sunt uel fuerunt		instrumentū ueri querendi	7		
argumentū de eo adserūt	589	instrumentū	448. 475. 584		
in assignando subiecto & prę-		integrū	469		
dicato quid spectandū	110. 111	intelligētia	501		
		intercalaris	522		
		inte-			

I N D E X.

interiora per externas actio-	ixvōq̄vōi	Ibidem.	
nes aut passiōes se pferūt.	441	iucunditas orationis deti-	
interpretatio	520	net lectorem	95
interpretes	313	iudicia	221 & 610
interpretes legis	378	iudiciali genere nihil indige-	
inuenire an sit rhetorices	142	mus	328
inuentio medię	567	iudicium	237 & 353 & 355
inuentio probabilitatis	241	iulius Frontinus	363
inuentores	11 & 226	iulius Higinus	319
in uerbo quę	538	iul. Obsequēs de prodigijs.	362
inuidia magistrorum	15	iulius Pollux	306
Ioan. Boccatus	301 & 310	iureconsulti Pannoniæ	218
ioannes Cantuariensis de per		iurisconsulti	375
spectiua	340	iurisconsulti ueteres	208
ioan. Chrysostomus	311	iurisperitissimi & impruden-	
ioannes Dullardus	73	tissimi simul multi	213
ioan. Hantuiensis	312	iurisprudentia	213
ioannes Picus	311	ius ciuile	524
ioannes Pierius	314	iustinus	309 & 361
ioan. Ruellius de arte ueteri		iustitia	134 & 201
naria	348	iuuenalis	312
ioannes Sacribusti	318	iuuencus	312
ioan. Stofflerinus	340	Labdacismus	284
ioannes Tritemius	365	labor	484
iodocus Clichtoueus	340	lacedemonij seruos ebrios cur	
ioannes Castilio de rebus		liberis suis offerebant	371
Gotthicus	364	laetantius	310
iosephus	361 & 363	latam Catastrophę Comici	
ioracismus	284	amoribus addunt	85
iouianus Pontanus	302	lampridius	363
& 310 & 312		landinus	313
iracundus	524	λαρυγγιστ	284
ira fortitudinem accendi.	194	latina lingue autores	296
ironia pro dissensione est.	573	latini dialectici per oīa Aristo-	
isidorus Hispalensis	307	telis uestigijs insisterunt	108
isocrates	306 & 333	latini non tantā habet partici-	
isocrates numeros cur in ora-		piorū copā quantā Gręci.	119
tionem inuexit	148	laurētius Valla	67 & 301. 310
ixvōq̄vōi	224	lectio autorum	298
		BB, lector	

INDEX.

lectores	46 & 367	literati	71	literator	65
legenda aurea	92	literatura	Ibidem.		
leges	202 & 222 & 374	liuius	301 & 332 & 361		
leges dici faciles ægerrime ferunt iuriconsulti	208	loca & tempora	298		
leges diffinitionis	528	loco attributa	464		
leges diuisionis	517	locus	463 & 587		
leges in quod repertæ	205	locus ab essentia	577		
leges pauca & faciles	207	locus spiritalium	465		
leges Romanæ	379	logica noua	114		
leges sanctientium quæ prima cura erit	206	logica uetus	Ibidem.		
legiti indices uel elenchi	213	λογικόν (λόγος, cur uocatus homo			
leo Albert. de architecton.	341	mo 265	λόγος Ibidem		
leonardus Aretinus	365	longolius	157 & 158 & 302		
leonardus Brunus	310 & 363	lucanus	300 & 362		
lex	578	lucianus	306		
lex contradictoriarum	550	l. Florus de Romana historia	262		
lex contrariarum	Ibidem.	l. Lucullus ingens imperator			
libanius	311	ex rebus legendis factus	356		
liberales artes quæ & quot	4	ludus in quaq; ciuitate constitutus	259		
libri legiti ἀρχιτεκτονικῶν	212. 380	lumen naturale	165		
libri Macabeorum	362	lulus	290		
libri suppositi	35	lutherus	76		
licentiati	60	lycurgus de adulterijs nihil cavit	217		
licentiati iuris	61	Macrobius	306 & 307		
linea	181 & 458 & 473	magis & minus	426		
lingua doctorum	273	magister	248		
lingua Latina	272	magistri affectus	268		
linguarum casus & obscuratio medicinæ cladē attulit.	179	magistri nonnulli in familiā se dant locupletum	62		
linguarū ignoratio	19 & 210	magistrorum eruditio	308		
linguas contemnentium animos quid urat	77	magnanimitas	194		
linguas uocant hæreseos seminarium	75	magnificencia	Ibidem.		
literæ	3	magno conatu magnas nugas agere	484		
literæ sermonis uicem obtineant	238	mala ex disputationibus	41		

man

INDEX.

mancinellus	313	medicina	177 & 220. 240. 345
manili astronomicon	312. 319	medicina quæstiosa	178
μανθάνειν	111	medici ad ægrum ingressus	
m. Tullius	309	qualis	351
margita philosophica	340	medici iuuenes	181
maria Siculus de rebus Aragonensibus	364	medicorum liuor	Ibidem.
martialis	312	medium in motu	481
martianus annotauit, Cicero nem in deligendis pedibus nō satis consentire	147	melanchthon	311
martianus quomodo differentiam finiat	107	memoratiua	141
marullus	313	memoria	28 & 141 & 282
materia	228 & 416. 428	memoria duabus constat partibus	282
materia argumentorum quod tractatur	611	memoria ingenij signum	265
materia cælorum	414	memoria ueteris cognitionē inutilem esse sibi persuadent quidam	356
materia copiosa disputandi in medicinam inuecta	180	memoria patrum & auorum per quos conceptum fit reuocari in Italia studium linguarum	151
materia & actio	263	mendacium	599 & 600
materia ingenij	262	mente & manibus reliqua animalia anteimus	237
materia non perit	431	mentiendi licentia in res factas	92
materia rhetorices	138	cras irrepfit	92
materia artium differentia	229	μαρτυρεῖται	236
materia paratio	486	meta	131
materies	413	metaphora	520 & 535
mathematica	182	in metaphysicam impetus factus	114
mathematicarum artium studium	337	metaphysicum ingenium quod dicant habere	170
mathematicæ disciplinæ integriores permanserunt	184	meteororum libri quomodo tractentur	170
& 185		methodice	74
maximè locis assignata à Boethio	113	michael Ritiis	365
maximorum autorum orationes ex uersibus aut magna illorum parte constata	146	μικρολογία	248
media	452	mistæ enuntiationes	539
		mistum	490

BB 4 mistum

I N D E X.

mistum naturale	419	naturale	444
modi significandi	78	naturalis magia	231
mœnia	222	naturaliter quę iudicant.	401
moles	413	naucerus	360
monstra quæstionum	115	necessarium	447 & 542
mores ad ingenium	264	necessitas	161
morum præcepta in media		negantes	533
rhetorica	138	negatio	538
mos Caroli Viruli	342	negationis usus	125
moses	233	neglectus canonum	69
motus	472	negligentia	46
motus cœli cur circularis.	474	negorium	216
multa arte nostra fiunt me-		ne loquantur celeriter pue-	
lora q̄ sunt à natura produ-		ri	285
cta	478	nemo reiectus ab honoris gra-	
multi à receptis cur non pos-		du qui numerarit	61
sunt discedere	31	nestor	302
multi tota uita nihil aliud		nicolaus Beraldus	313
sunt quàm dialectici	129	nihil causa suipsius	457
mundū non fuisse æternū.	429	nobilis sepulchri inscri-	
mundus	601	ptio	182
mundus aliquando condi-		nobilitas	527
tus	427 & 477	nominum distinctio	514
musica	239 & 337 & 339	non imitandus unus	330
musica mutata	186	norma excellentiarum	503
musica uitiata	185	nostra & patrum memori-	
musicus	241	a quæ in naturæ cognitione	
mutationes ingeniorum	262	quæsita	164
Natare discabant pueri	5	noua & somniata rerum	
natura	239 & 426	natura	54
natura communis	115	numeris deuincta magis re-	
natura hoī quę dederit	165	cordamur	79
natura in rebus pietatis ple-		nunc æternitatis	460
raq; nos docet	169	Obex	612
natu. instrumētis indiget.	432	obiectio	612
naturam aliam confinxer-		obiectum	537
runt.	170	obligationes	128 & 316
natura rerum infinite ua-		obscuritas ueterum	21
gia.	166	obseruatio fabularum	68

occa-

I N D E X.

ocasio	461	participium non semper idem	
ocul ^o ingenio similis	260.264	quod uerbum reddit	120
odium Grammaticę	71	particulares argumentatiōes	
œconomia	240	particularis enuntiatio	352
œconomica	372	539	8
officia	374	parua logicalia	124
oīa sunt Deo naturalia	449	passio	443 & 580
oīa ubiq; satis apte dici quidā		paterculus Velleius	362
arbitrantur	56	patriā duplicē facit Cicero	582
ὁμοιωσι 468 ὁμοειδής Ibidē		patri cura erit de filij moribus	
oppianus de piscibus	319	pauci ad honore gradus	254
opinionēs errorum	42	admittendi	250
opiter	527	optimum	455
oracula uetere de schola	390	paulinus	312
oratio homini similis	144	paulus Aemilius	364
orationes	536	paulus Cortesius quā imitā	
orationis cultū qui affectarint		di uiam ostendat	156
oratores	135	paulus Varnesfridus	363
oratoria ars quando prorsum		pauper	527
sublata	150	pausanias	361
de oratoria Ciceronis	139	peculiare gētiū historie	364
ordo credibilum	574	pecuniæ auuiditas	60
ordo præceptorum	269	peccatū causa qua desciiuit ho-	
ordo rerū	504	mo à Deo	405
ordo tradēdæ medicinæ	348	perfectio	224
ὀπραυα 292 orichalcū	525	perfectiōes Dei	498
oris uitia	284	ὀρεῖ 519	
ὀρεῖ 284		perfectum	496 & 507
ὀρεῖ 284		persius	300
ottho Phryngensis	365	perspectiua	182 & 337
otium uitandum	236	petrus Crinitus	307 & 363
ouidius	312	petrus Crescentias	319
Palæphatus	311	petrus Marfus	313
paralladius	302	petrus Martyr de nauigatio-	
par fides omnibus tribuit	37	nibus Oceani	365
parrhasius	313	petrus Textor	307
pars	467.577	phantaftica	410 & 494
partes et factiōes in omni di-		pharmaca	438
ciplina genere	30	philippus Beroaldus	313
partes temporis	460	philo Alexandrinus	360

BB s philo

INDEX.

philologi	306 & 308	poeta	241
philologia	240 & 276 & 308	poeta uera canet	83
philosophia morum	367	poetæ	311
philosophi Athenis inuisti	63	poetæ loquēdi figuris cur ab-	
philosophi est de æquitate tra-		usi	87
stare	374	poetæ fabulas ad naturalem	
philosophos imperitia & su-		interpretationem trahunt	81
perbia	163	polidorus Vergilius de inuen-	
philostratus	311 & 360 & 363	toribus rerum	365
phurnutus	87	politica	240
pietas	225 & 232 & 353	politian ^o	302 & 310 et 312 & 314
pietas artium regula	232	polybius	362 (& 316
pietati nulla ex se materies cō-		polyhistor	240
traria	232	pompei lex	148 & 149
pietatis fundamēta statim ini-		pōponis Lēt ⁹	310 & 361 & 363
tio tradenda	266	pomponius Mela	318
pindarus	305	pontanus de bello Neopolita-	
pius Pōtifex de rebus Bohemi-		no	365
placita	131 (cis 364	populū magnum erroris ma-	
πλαταισμός	284	gistrū Socrates uocabat	187
platina de Romanis Pontifi-		porphyrio	313
cibus	364	possibile	448 & 542 & 545
plato	311 & 333 & 345	possidonij Stoici artium parti-	
platonis Academia	247 & 262	tio	4
platonis edictū Academiæ frō-		posteriora analytica	102
ti inscriptum	182	posthumus	527
platois opinio, recordari nos		post rem	527 & 595
non addiscere	572	præcepta	I
plautus	298	præceptor qualis	324
plinij Cæcilij epistola	297. 332	prædicamenta permista & cō-	
plinij Secundi diligentia	46	fusa	190
plinius	311 & 319	prædicamēta Porphyrii	104
plutarchi uita	361 & 362	prædicari in quid	105
plutarchus	91 & 333	prædicatū	537
plutarchus de poetarū lectio-		præmissi uirtutis	193 & 196
ne	293 & 311	præfens	460
podagra	522	præstantia	497
poësis	79 & 239	præteritis imperfectis in nar-	
poësis theatrica	84	rationibus cur utamur	548
		præter	

INDEX.

præter naturam	445	tia	409
precarium	183	prudens	240
primæ intentiones	534	prudentia	142 & 222 & 240
prima in disciplinis exercita-		&	353
tio	6	prudentia diuinitio	354
prima inuentio	I	prudentia duplex	354
prima philosophia	240	prudētius	299
prima pparatio materiæ	433	πύλλοι	284
prima reg ⁹ diuifio	409	πυλὸς πυλῶνα	569 & 570
prim ⁹ ingressus pueri in scho-		ptolemæi astronomia	341
lam	252	ptolemæi picturæ	319
principes non tenentur legi-		pudor discendi	16
bus	203	pueri affectus	268
principibus cœli datum	204	puerilis educatio	377
principi qd libet licet	203	pueri magistri	62
priora analytica	102	pueri naturaliter simij	254
priuantes	533	puerorū unusquisque librum	
priuatio	414 & 482	habebit chartæ uacuum	282
priuilegium	378	puer quomodo audiet	281
probabile	575 & 611	pugnæ enuntiationum	541
probabiliora	611	pulchrum	194
probationes per cōtrarij pro-		puncta in tempore	474
positionem	594	punctum	183 & 184
proclus	346	&	458
procopius & Agathias	363	purbachius	318
professor	251	&	340
professores aut magistri q fa-		purum	490
ciendi	Ibidem	pyrus syluestris	522
professores mores corrupti	59	πύσμα	573
προληψίς	227	pythagoras arithmetica acu-	
pronunciare	141	men ingenij explorabat	264
pronuntiatio	329	pythagoras cur non scripsit	3
propertius	312	Quæ ab alijs capiuntur	526
propertio	520	quæ artes Christiani	236
propositio non potest ostende-		quæ cognoscunt triplicia	165
re seipsam	128	quæ contra naturam	448
proprium	107 & 513 & 514	quæ ex historia tenenda	358
profecta	411	quæ habet utilia gentilium li-	
protagoræ Abderitæ senten-	312	bri	244
		quæ	

I N D E X.

quæ habent mala	Ibidem	quomodo ferenda inuidia	399
quæ ingenia inepta literis	267	quomodo imitandum	334
quæ in scriptore quoque consi-		quomodo ingenium proferet	
deranda potissimum	36	se	264
quæ rem capiunt	525	quomodo leges docendæ	379
quæ sit argumentorum ra-		quomodo res ueniunt ad essen-	
tio	617	tiam	424
quæstio	573	quomodo tradenda rhetorica	326
quæstio de libris gentiliū	243	quomodo uerfabitur inter ho-	
quæstiones ridiculæ	115	mines eruditus	388
quæ uerba uitanda	284	quos consulet solum	302
qualis magister	321	quos discipulus leget in Græ-	
qualitas quomodo uocetur à		cis	306
quibusdam	105	quos Græcos cōsulet solū Ibidē	
qualitates secundæ	436	quot sunt angeli	424
quantitas	457	Raphaël Volaterranus	307
quantitas duplex	182	&	319 & 340 & 365
quantitas enuntiationum	110	ratio dux legis	378
quatuor elementa	433	ratio inueniendi argumenta	
quatuor prima inhærentia	434	cuius sit	143
querela de historia ecclesiæ	366	ratio inueniendi argumen-	
qui autores in quaque uirtute		ta	323
præcipui	332	rationalis	349
quidā exactissima omnia in		rationem euidentem in omni	
unoquoque requirit	38	bus quidam postulāt	15 & 163
qui discipulo seorsum legen-		&	317
di	300	rationum fides	26
quies	472 & 493	ratio syllogismorum	556
qui in arte autores	308	ratiunculæ collectæ, quibus di-	
qui libri ex Aristotelis libris		scipuli in singulis causarum ge-	
desumpti	170	neribus uterentur	142
quintilianii errores	112	reales	183 (sit 113
quintilianus	309	recentiores dialectici sophi-	
quintilianus philosophos fur-		recentiores historiam quomo-	
ti accessit	138	do scribant	92 & 92
quintus Curtius	309, 361	recreationes	289
quod pro argumento sumi-		rectum mensura sui et obliqui	
tur	306	reductio	363 (497
quomodo alij utuntur locis	605	reductio entymematis	567
		redu-	

I N D E X.

reductionum ratio	563	scriptores omnes cēsent equa-	
reflexa probatio	617	les	37
regula contradictionum	542	scriptores rerum Græcarū ex-	
regula de ambiguo	535	culice elephantum Indicum fe-	
regula de cōtradictoriis	551	cerunt	90
regula de enūtiationibus in fu-		scriptorum culpatio quomo-	
turo & præterito	545	do excusanda	599
regulæ de uero tres	543 &	scripturō quid faciendum	396
regulæ uniuerſales	407	scrutatio	240
relata ad aliud	526	secta recentium	32
relatiua	549 & 593 & 615	secta ueterum	Ibidem
relaxationes studiorum	49	sectæ	164 & 224
religio	224 & 232	seculum felix	389
respecta	411	secundæ intentiones	534
rhegino	363	seculius	312
rhetorica	238 & 240	semina omnium disciplinarū	
rhetorica ad Herennium	327	indita sunt animæ nostræ	227
rhetorica quid sit	139	seneca	309 & 333 & 344
rhetorice gemina	137	senecæ qd ab Agrippa expro-	
rhetorice qui homines expe-		bratum	64
tiuerunt	136	senecæ sententia	381
rhetorices origo	135	seneca Tragicus	299
rhetorices partes quinque	141	senium	494 sensatum
rigor	124	sensibilia	410
rodericus Toletanus de re-		sensum aliqui per omnia secu-	
bus Hispanicis	364	ti	162
romani filios suos ad senē ali-		sensu ianuis ad cognitionē re-	
quem mittebant	254	rum ingredimur	409
rubricæ	214	sermo	134 & 222 & 238 & 271
rugerus Suicetus	175	sermone spurco usi olim qui-	
Sabellicus	311 & 313 & 360	dam	73 & 394
sacerdos uilior profano existi-		sermonis inopia cur laborem	
sadolerus	311 (matur	quotidie	67
fallustius	301 & 332 & 362	seruius Honoratus	313
sapientia	501	sextus Aurelius	363
saxo Grammaticus	364	sculi	135
saxum an aliquid ignis ha-		signa	594 & 595
beat	419	significare	530
scribendi exercitatio	285	significare aliquid & aliquo-	
		mo	

INDEX.

modo	531	species	413
significare idē & diuersum	532	&	511
significatiua	Ibidem	species quomodo distinguuntur	506
similis forma	551	tur	249
similiter cadentia & desinentia	84	spiritualitas	312
similitudo	592	status	488
similitudo accidentalis	514	stellæ quid in mūdo agāt	478
similitudo quorundam inepta	143	stilus triplex	143
reijcitur	30	stioici intra iudicandi fines dia	97
simplex	471	lecticam concludunt	319
simplex uox	535	sirabo	365
similitates inter literatores	17	&	313
singulare	513	strosæ duo	387
singulares enūtiationes	539	studiorum fructus	383
Socrates	187	studiorum fructus pecunia nō	383
socrates nihil se scire professus	381	studium ab oratione auspiciandum	Ibidem
socrates quatenus Geometriæ operam impendendam censet	338	subalterna oppositio	111
socraticæ interrogationes	316	subcontrariæ non sunt oppositæ	Ibidem
&	333	subiectum	493
solertia	441	subiectum in hærentis	415
solinus Plinij simiolus	319	substantia	415
&	365	substantia & accidens an distincta	415
solon de paricidijs legem non tulit	217	substantiæ nomen nisi per se	108
sophista	130	ro infinitari non potest	261
&	620	subtilitas	332
sophista respondens	621	suctonius	362
sophistæ iactantes se argumentis posse uertere candida in nigrum	133	suicetica	317
sophistica	233	suidas	306
sophistica an utilis alijs artibus	132	&	365
sophocles	313	superbia	10 & 223
forita	556 & 617	superbia non obstinata tantum sed & præceps	17
		superficies	458
		sup	

INDEX.

superiores	532	terminus naturæ & noster	424
supplare uocant imitari	154	tertullianus	309
suppositio confusa	544	themisti ⁹ de scriptis Aristot	22
suppositum	512	telis	310
supra naturam	445	theodorus Gaza	332
sydonius Apollinaris	154	&	241
sylla dictator libros Aristotelis emit	24	theologus	Ibidem
syllius Italicus	312	theonomus	381
sylogismi in singularibus	564	theophrasti sententia	319
sylogismi multiplices	565	theophrastus de stirpibus	179
sylogismorum uis in quo sita est	557	thomæ Linacri Grammatici	300
sylogismus	556	ca	369
syncretismus	415	thomas Aquinas	313
syncretismus	508	thomas Morus	361
synesius	311	thucydides	412
syntaxis à Græcis parum accurate conscripta	303	topica	104
Temeritas	453	t tormenta	600
temperantia acris	435	torrellius	302
temperis cuique assignati breuitas	236	totum	469
temporis diuifio	461	&	577
temporis & loci differentiæ	591	tragici	299
tempore certo detinebuntur in quaque disciplina	250	transcendētia sex faciunt	116
tempus	459 & 588	transitus in gradatione obseruandus	616
&	557	trebellius Pollio	284
tenebræ ingeniorum	9	tres artes de sermone	363
tenebræ in nobis, non in rebus	406	tria causarum genera	65
terentij fabellæ	298	tria tempora	140
termini crescendi ac minuendi	488	tribonianus consueuit leges pretio uedere	522
termini sylogismorum	558	triplex mensura in tempore	544
de terminis quomodo præcipiant	117	triplex stilus	461
terminus connotatiuus	118	trogus	143
		tubercinati	361
		turpi	520

INDEX.

turpinus de Carolo Mag.	364	bis est	408
tybullus	312	uita	301
Vacuum	421 & 466	uitę quorundam sigillatim	365
ualerius Flaccus	312	uitę	365
ualerius Maximus	300 & 362	uitanda tria genera captionū	621
ualerius Probus	313 & 396	in sophista	370
uanum	456	uitia duorū generę	164
uarietas ingeniorū	166	uitium in naturę scrutatio	302 & 341
uarietas rerū ex uiribus	415	ne	212
uarronis de lingua Latina li-		uitruuius	271
uegetatio	522 (bri 302)	ulpius quibus uerbis pro	137
ueras causas declamabant ue-		fessione iuris sit cōplexus	606
teres	150	una lingua	505
uerba adiectiua	120	unaquęq; ars alia quauis adiu-	294
uerba adiectiua uolunt resol-		uatur, nec protinus pars est il-	539
ui in substantiua	119	lius	534
uerba alijs rebus accommodan-		unde nascit nomen loci	471
tur, non sibi	570	unde nata est rerū distinctio	472
ueri cognitio paruifecta	45	unde tanta poetarū autoritas	322
ueritas	609	uniuersale	363
ueritas nullius propria	398	uniuersalis enuntiatio	531
uernaculā puerorū linguā co-		unita	308
gnoscat præceptor	279	unum	374
uerorū sunt nobis naturaliter		unus mundus	356
ingenitę formationes	168	uocabula in philosophia	415 & 512
uestus 240 uestes	220	prima	356
ueteres tātummodo persequē-		uocum collatio	374
tes	34	uolcatius Gallicus	223
uici 221 uictus 290		uoluntariū	531
uipera 520 & 523 uir bon⁹	140	uox significās	308
uires	440 & 475	usus linguarū ad uitā	374
uergiliū Aeneis	300	utopia Thomę Mori	512
uergilius quomodo Homerū		Zenobia regina historię peri-	356
imitetur	158	ta	356
uiriles 264 uirtus	193	zeno cui dialecticę, et cui rhē-	36 & 136
uirtutes in oratione unde spe-		toricę comparauit	412 & 501
ctentur	143	uis sciendi & intelligēdi in uer-	
uis	412 & 501		

FINIS.

IOANNIS

LVDOVICI VIVIS DE CAV.

sis corruptarum artium Liber Primus,

qui est de artibus in
uniuersum.

NIMANTES OMNES NATV

re benignitate, ac magisterio satis esse ad
tuendā uitam instructas uidemus. Quip-
pe integumenta corporum naturę mu-
nere accipiunt, & cibo uescuntur para-
to, & ubiq; obuio. Homo uero prodit in
lucem hęc multarum rerum indigus, ut
appareat crimine aliquo detracta illi es-
se naturę beneficia, nullis reliquorum animantium dene-
gata. Non habet quo se a ui frigoris, ab æstu, ab imbre tue-
tur, nisi quę sita multo labore: nec ei alimenta terra fundit
nisi rogata, imō coacta longa & molesta cura. Illa tamē in-
re, indulgenter homo est a principe, et autore suo habitus,
q̃ cum ipse necessitates sibi sua culpa tam uarias accersie-
rit, Deus tamen instrumentū ei reliquit ad eas quoquo mo-
do propulsandas, ingenij acumē uiuax & sua sponte actuo-
sum. Hinc sunt nata inuenta hominū omnia utilia, noxia,
proba, improba.

Prima rerum inuētio necessitatibus succurrit: hęc enim Prima in-
ingenia mirifice exacuit ad ea excudenda, quīs obfessor uentio.
adeo grauis arceatur, ne quā expugnare ualeat, quod ab
eo tanta diligentia diu noctūque oppugnatur. Initio sibi
quisq; pro re nata cōsiliū captabat, ut rebus oppressis af-
flictisq; subueniret. Tum si quid relaxamenti cōcederetur,
usu & meditatione excogitabat, quod proficeret in poste-
rum: hęc ab eodem uno per uaria experimēta collecta, uel
collata cum alienis præcepta efficiebant, quę etiā alios in
re simili iuuarent: multa uero simul coniuncta, quę ad unū
aliquem similisue uitę usus spectarent, uocarunt artem.
Hęc iam olim sunt a maximis uiris scite animaduersa, Ari-
stotele philosopho in libris primę philosophiæ, Virgilio &
Manilio uatibus, quorum hic inquit:

A Et la-

IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE

Et labor ingenium miseris dedit, & sua quæq;
Aduigilare sibi iussit fortuna premendo.

Et idem:

Per varios usus artem experientia fecit.

Genesis; Tum Virgilius connumeratis commoditatibus quas Iuppiter hominum generi ademisset, uidelicet umbram quādam affecit⁹ dicti illius, execrabilis terra opere tuo, ut alia quādam ueræ pietatis, coactos esse homines canit pulso ueterano operi incumbere:

Tum uariæ, inquit, uenere artes.

Labor omnia uincit

Improbis, & duris uirgens in rebus egestas.

Et post:

Vt uarias usus meditando extunderet artes.

Et quemadmodum uidemus in uita contingere, ut homines perfuncti domesticis & necessariis negotiis applicent animum ad aliquid altius ac liberalius cognoscendum, ita artibus, quæ præsentis atq; urgenti necessitati opem ferrent, ite inuentis ac cōstitutis, uisum est humano ingenio sensim ad pulchriora sese attollere. Nescit animi nostri uigor quiescere, opere, ut inquit ille, pascitur. Tum Mathematicæ & Philosophiæ naturalis quæsitæ, & ciuitates constitutæ, & leges datæ, quæ tametsi uitæ magnopere profunt, tamen non illis necessitatibus consulunt, quibus terræ fossio, aratio, repastinatio, & alia quæ operibus rusticis exercetur: neu uelenda lana, & nenda, & texenda, aut ædificia construenda, quis sine uita ne diem quidem unum posset propagari. Et quo quæque artes altiores res, minusq; præsentis, & diurno corporis usui necessarias spectabant, hoc præstantiores habebantur, eorumq; professores digniores sapientiæ nomine: uidelicet hominū consensu, id declarante, excellentiora esse quæcunq; ad animū pertinerent, quā quæ ad corpus: & hoc naturali quadam informatione in humanis pectoribus inædificatum expressumq;. Et corpus quidem pecudis more præsentibus acquiescit, oblitum præterita, securū futuri. Animus uero utpote diuinus, recordatur transacta, &

Memoria. ea in usum futurorum reuocat. Vnde uetus sententia, prouidentiam memoriæ filiam esse atq; usus: magnus rerum actarum thesaurus est memoria, quæ quod fluxa in plerisque &

CAV. CORRVP.TA. ARTIVM LIB. I.

infrma esset, uisum est adiuuari eam remiſcentia, ut quibusdam uelut signis rediret in recordationem eorum, quæ quæreret: hæc literæ fuerunt. Apud alios imagines animantium, quibus Aethiopes uulgo utebantur, & post eos Aegyptii. Sed hi tantum in sacris atq; arcanis rebus, quæ idcirco sunt ἱερολογικά nominata: quorum crebra mētio apud ueteres. Mira res est, quisquis ille fuit tanti autor inuenti, quatuor & uiginti notulis plus minus potuisse tantam humanarum uocum sonorumq; uarietatem cōprehendere. Sunt qui inuentionem hanc perstrinxerint, ut ille in Phædro Platonis, qui Theuto Aegypto de repertis literis gloriati, tantam memoriæ adiumento responderit, illum non memoriam adiuuuisse, sed remiſcentiam. Et Pythagoræ Samio, hanc ferunt fuisse causam cur non scriberet, qd diceret noluisse se scribendis sensus animi sui discipulos desidie affluere, quippe qui monumentis literarum confisi, minus memoriæ excolendæ studerent. Eadem propemodū fuit Druydarum Galliæ Sacerdotū mens: idcirco multa illa uersuum millia, quibus sacra, & ceremoniæ eorum continerentur, alijs uelut per manus tradebant sine scriptione ulla. Sed certe necessariæ sunt literæ ad æternitatem memoriæ. Infidelis est enim illa per manus traditio, quod is, qui accipit, uel non satis accurate auscultauit, uel obliuiscitur, aut quod negligenter recoluit, aut morbi alicuius, aut certe ætatis ipsius iniuria, quam non temere dicunt auferre omnia: interdum quoq; moritur, antequā tradat accepta. Pythagoræ ipsius, ut uidemus quā pauca extant: & hæc ope literarū exempta noxæ æui: nec illa aurea, ut uocant, uerba legeremus, nisi Philolaus aliquid ausus esset cōtra magistrī præcepta, cōdiscipulis frēmētibus, & uehementer reclamantibus. Druydarum nihil est reliqui. Esdras quoq; scriba gentis Iudææ, quum cerneret populum suum toties capi, ac sedes mutare, tum cædibus & exilijs absumi, statuit quæ de lege domini inter ipsos uelut successionibus, atq; hereditatibus tradebantur, literis consignare atq; mandare. Hicce literis artes omnes, & necessitates, & sapientiæ, tum res gestæ, & oīs antiquitatis memoria ceu thesauro quodam conferuantur, ne unquam intereant. Sed de artibus corporis, alius erit mihi dicendi locus. Nunc de ijs artibus, quæ inquisitione

Literæ.

A a mentis

4 IOANNIS LYDOVICI VIVIS DE
 mentis constant, erit sermo: quæ fuerint apud ueteres, quæ
 admodum adultæ uiguerint, quemadmodum postea mar-
 cuerunt, & illarum quædam sensim deciderint, ac penè ex-
 tinctæ sint. Sententiam uero de artibus meam, hoc opere
 non aperiā, tantum qua ratione, quibus causis corruptas
 esse existimē, indicasse contentus. Nam adiciam huic operi
 Christo propitio, libros alios, quibus persequar qd ipse de
 artibus, deq; disciplinis, de scholis, de institutoribus sentia.
 Galenus medicus hac utitur sectione artium, ut alias di-
 cat contemptibiles uilesq; quæ corporis laboribus & ma-
 nibus exercentur, quas Græci *χρηστικὰς* uocant. Alias
 honestas & homine libero dignas, de quo genere primam
 facit Medicinam: hoc condonandum amoris professionis,
 & tanquam pietati in nutricem bene meritam: Addit Rhe-
 toricam, Musicam, Geometriam, Astronomiam, Arithme-
 ticam, Dialecticam, Grammaticam, Legum prudentiam.
 Nec repugnat, si quis uelit huic numero adscribere eas, quib;
 fingimus pinguisq;. Quod hæc tametsi citra manuum ope-
 ram non obeantur, tamen non uidentur egere robore illo
 & lacertis iuuenilibus. Seneca uero nō adducit ut in nu-
 merum liberalium artium pictorem recipiat, non magis
 statuarios, aut marmorarios, aut cæteros luxuriæ mini-
 stros. Aequè luctatores, & totam oleo ac luto constantem
 scientiam expellit: quod ei conuenit cum Galeno. Nec libe-
 ralia studia sunt sententia Senecæ exercitationes rei militæ-
 ris. Venationem quoque à liberalibus Sallustius excludit.
 Possidonius Stoicus artes hunc in modum particbat, ut
 alias uulgares & fordidas nominaret, quæ manu constā-
 rent, & essent ad instruendam uitam occupatæ, expertes
 decori atq; honesti. Alias ludicras, quæ ad uoluptatem ten-
 derent oculorum atq; aurium. Pueriles sunt, & aliquid ha-
 bentes liberalibus similes, quas *ἐκτελεστικὰς* Græci uocant,
 quæ non perducunt animum ad uirtutem, sed expedit. Li-
 iberales uero, imò, ut inquit, solæ libere sunt, quibus est curæ
 uirtus. Recepta opinio est, septem esse liberales artes: Tres
 de sermone, Grammaticam, Dialecticā, quæ eadem est Lo-
 gica, Rhetoricam: Quatuor de quantitate, Geometriam,
 Arithmeticam, Musicam, Astronomiam, quas mathemati-
 cas nuncupant Græci, ceu quis dicat disciplinales. Has in-
 genuas

Artium di-
 uisio.

Liberales
 artes quæ
 & quot.

CAP. CORRVPTA. ARTIVM LIB. I. 5
 genus cognominarunt, quasi has solas ingenui discerent,
 ac exercerent. Nemo enim ferè in liberis ciuitatibus inge-
 nuus manuarijs artibus operam accommodabat: Sed puer
 huic erat artibus deditus, iuuenis uero militiæ, campo, gy-
 mnasio, aut publicis negotijs, administranda republica, cau-
 sis actitandis, & eiusmodi exercitamentis, quæ sola cōsebāt
 illi digna homine libero. Vnde illud in comœdia, fac peri-
 culum in literis, fac in palestra, in musicis, quæ liberum sci-
 re æquum est. Illæ enim artes maximæ existimabantur in-
 genuis hominibus ad uitæ cultum, & ad rempublicam ge-
 rendam cōgruere, ut sermo esset emendatus & purus: tum
 ratio discerendi cum facundia esset in promptu, quis in fo-
 ro, quis in senatu, & cum populo agerent. Tum ad priuata
 negotia Arithmetica: ad agriculturam & nauigationem
 Astrologia: ad mensuras agrorum Geometria. Postremo
 ad honesta oblectamenta Musica, quæ apud Græcos ma-
 ximo in pretio fuit. Romani non perinde eam coluerunt,
 homines magis militares & rusticanae simplicitatis. Disce-
 bant quoq; pueri simul cum literis natare: quod Græco pro-
 uerbio declaratur, quod in imperitum peritus iaci est soli-
 tum, neq; literas cum nosse, neq; natare: idem est & Romæ
 factitatum. Sed miror prætermisissas ab illis Architecturam
 & perspectiuam ad multa utilem: nisi has sub ambitu Geo-
 metriæ concluderunt: aut quod Architectura manus exerce-
 ret, quāuis rara omnino ars, & quam paucissimi tenerent
 in Græcia, sicut Plato quodam in loco testatur. Porro ne-
 mo miretur nullā esse de morali philosophia mentionem,
 tam q̃ illorum iudicio querēda pecunia primum est, & pro-
 tinus ad censum, de moribus ultima fiet questio: quā qd,
 ut recte Possidonius apud Senecam diffiniuit: Artes hæc quæ
 liberales nuncupantur, pueriles sunt, rudimēta nostra, non
 opera. In nostris scholis hæc quoq; fundamenta sunt trium
 ædificiorum Medicinæ, Theologiæ, & Peritiæ Iuris, quas su-
 premas artes disciplinasq; nominamus, & usui quotidiano
 cum primis seruiunt. Philosophiam moralem adiunximus
 quæ multum Theologiæ adincolatur, & ex qua Ius esse
 ortum existimant sacri & prophani. Tum cognitionem
 naturæ rerum, sine qua medicina manca est prorsum: nec
 rite aut percipi potest, aut teneri. Atque hæc uelut collegijs
 A 3 sunt

Honoralit
artes.

IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE
ciebat necessitas. Acutissime illud in hominum moribus ac
natura deprehendit, qui dixit honore ali artes. Excellere em
quisq; cupit, & honore affici: quare, ut id consequatur, ei se
tradit studio, quod in pretio esse uidet. Ita fit, quam recte,
nō disputo: nec solum in magnis ciuitatibus ac populis, sed
in quocunq; cōtu, in quacunq; consuetudine & familiaritate
hominum, uirorum, foeminarum, senū, iuuenum. Sic
eloquētia maxime in liberis ciuitatibus floruit, uelut Athe
nis & Romæ, quōd is certissimus esset gradus ad maximos
honores, ac potētiam. In Academijs publicis pleriq; alliciti
tur illis honorum nominibus, tum ijs quę magno aestiman
tur. Vnde Lutetiæ tanta Theologorum copia, Aureliæ iu
risconsultorum: apud Nitiobriges, quem nunc montē Pef
sulanum uocant, medicorum. Et sub principibus, ut quisq;
est arte aliqua delectat⁹, ita ea in eius regno tractata est et
exulta: Sub Alexandro militabant plurimi: Sub Augu
sto nemo nō cudebat carmen: Neronis tempore multi per
urbem cantores, histriones, phanasci, multi magi. Adria
nus omnes faciebat obseruatores ueterum scriptorum. Ro
mæ Leone Pontifice omnia perstrepebant cantibus, Iulio
armis. Phœnice nauticas artes multū exercuerunt ad suū
quæstum: & hoc magis hisce inflammabantur rebus ad co
gnoscendi cupiditatem, quo spes ostenderetur amplior per
ueniēdi quod intendissent: ut Chaldæi & Aegyptij, qui pro
pter locorum opportunitates, quod planities in illis locis
essent, & cœlum serenū, cognitioni se astrorum dederūt.
Ex ijs ergo initijs ortæ sunt artes, his fulcimentis sustenta
tæ, his alimentis auctæ ac cōfirmatæ. Non quod ars ulla uel
ad absolutionem aliquam sit perducta, uel ita extensa ac ex
polita, ut nihil haberet admistum inutile ac reſciendum.
Non ex sunt humani ingenij uires, clausi mole hac corpo
ris & tenebris, ut aliquid excudat perfectum atq; absolutū,
cui non desint plurima ad cumulum perfectionis, & quasi
ad fastigiū illud naturæ cuiusq; rei. Nec potest quicq; à mul
tis contrectari, cui non aliquid adhæreat uitij, tanquam ex
contagio. Nunquam ergo uel perfectæ fuerunt artes uel pu
ræ, ne in sua quidem origine: ea est superbissimi animi cæci
tas atq; imbecillitas. Sed certē beneficio magnorum inge
niorum usu ac studio adiutorū erectæ sunt, atq; ex paruis
admo

CAP. CORRVP.TA. ARTIVM LIB. I. 5

admodum initijs ad magnitudinem quandam perductę: ut
non fuit perinde difficile augere inuēta, atq; omnino inue
nire: tum correctā multa quæ parum recte fuerant in origi
nibus obseruata, & exornata quæ ruditer, & illustrata quę
obscure. Hæc omnia quasi brachiorum ui aliquo usque pro
gressa tanquam aduerso flumine, ubi primum cœperūt bra
chia remitti, relapsa sunt, alia sensim, alia magno impetu
cœu moles per præceps præruptum. Non abs re Virgilius
exclamat:

Sic omnia fatis in peius ruere, & retro sublapsa referri.
Nec mihi solū quomodo ceciderint, ac corruptæ sint uideo
dicendum, sed etiam quomodo in ipsis originibus, & quasi
inter ipsas formantiū manus detortę sint ac deprauatę. Sic
enim apertius corruptelæ omnes pateſcient, non tantum re
centiorum hominum sed ueterum quoq; quibus tamen ar
tium exordia debemus: non quod autor sim cuiquam, ut in
gratus sit illis, quibus acceptum ferimus ingeniorum cul
tum, & humanitatem omnem: uerum agendi gratias alius
erit locus: nec pro beneficio nō habebimus gratias, & qui
dem semper, etiam cum illorum indicabimus peccata: nam
quod falsi, quod lapsi sunt, ignoscemus communi sorti, ac
naturæ. Lapsus tamen ad nostram cautionem detegemus,
quantum quidem fuerit uirium nostrarum. Quanto iij, qui
sunt in artib⁹ uersati, & ingenio, ac dexteritate plus ualuc
rūt, & studio ac diligentia in eam rem contenderunt, tanto
artes ex eorū manibus & adultiore exierunt, & terſiores.
Sic contra acies illa mentis reſusa, & tanquam lux quedam
offuscata, tum dexteritas impedita, postremo ſocordia ac
desidia artes affligerunt omnes, ut uel magnitudini detra
herent, uel corrumpere puritatem: & quum hæc in pri
ma inuentione contigerunt, limo & cœno fontem infice
rent, ut nunquam puri ac liquidi riui defluerint. Ingenio
tenebræ offunduntur, primum naturali quadam hebetudi
ne, atq; obscuritate, uel in uniuersum ad omnia, uel ad eam
ipsam rem atq; artem, ad quam se applicat. Nemo expendit
uires ingenij sui, quid possit ferre, quid recuset: unusquisq;
satis sibi fidit: nec est ullus tam infelici ingenij, qui ferē de
ſperet se quiduis posse assequi, quod acumine deficiatur, sed
quod uoluntate, ita ad ea se adiungit ac tradit, quibus tam

Tenebræ
ingenioꝝ
quæ.

10 IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE

est aptus, quam uulpes aratro. Nec mirum est amorem suū in unoquoque esse cecum, uulgius patrum non acutius cernit in uitijs in indole filiorum, nihil sibi non spondent de sua sobole, si non iudicio, certe desiderio ac uoto: ut proximus est spei amor, ita ad artes eos deducunt ab ingenijs illorum alienissimas. Magistri resiant: hos oportebat esse oculos alienissimas. Magistri resiant: hos oportebat esse oculos alienissimas. Magistri resiant: hos oportebat esse oculos alienissimas.

Alabaden in admittendis discipulis, qualem fuisse Alabadensem illum
ffis Apollo Apollonium dicēdi magistrum, de quo Cicero in libris de
nus. Oratore scribit, quod cum mercede doceret, non tamen pariebatur eos quos iudicabat nō posse oratores euadere, operam apud se perdere: dimittebatque, & ad quam quēque artem putabat esse idoneum, ad eam impellere atque hortari solebat. Verum ille unus ex omni memoria. Ceteros, qui quidem mercede docent, pretij cupiditas exoculat, sine delectu ullo recipiunt ad se discipulos, & quo frequētius habuerint auditorium, hoc se rati maiora facturos operæ pretia: non solum oblatos auidē amplectuntur, sed quærunt, ambiunt, pellicunt, trahunt ad se quoscunque possunt quacunque ratione, ac uia: satis esse existimantes si sint homines, modo habeant quod numerent. Et ubi inualuit ambitio, si contentum pretium, certe numerus quæratur ob uanam nominis opinionem, quod celebre habeat auditorium. Eruditio, & artes quæ compressæ & uelut coactæ talibus fuerint ingenijs, necesse est eadem facie & natura prodeant, qua sunt ipsa ingenia, scilicet praua, detorta, uitiosa. Neque enim aliter eruditio ab ingenio unde manat uel formā accipit, quæ ca-

Ingenium seu a fiscella: uel naturā respicit ac uinū ē dolio, uel utre: quare
fiscella eru re necesse est ut male tradant, quæ male acceperunt. Iam af-
ditionis. fectus omnes animi si non retundunt mentis aciem, certe
Affectus. impediunt, ac retardant, & quasi rubigine obducunt: quocun-
que illi inuaserunt, lucem offuscant animi, & dispendiciā ueri perturbant, non secus ac densæ nebulae ante oculos of-
Superbia. fusæ. Supremam & cellissimam illam mentis lucem, superbia perfringit, & a recto itinere abducit transuersam: hæc est eminendi atque excellendi cupiditas, ut uideatur habere quæ nullus alius, aut quæ pauci, nempe altissima ac præstissima, rara, noua, plurima, aut omnia. Ergo ingenia quæ apte ac feliciter essent in mediocribus rebus uel ex natura sua, uel ex institutione uersata, supra uires se erexerunt, ut ea cre-

CAV. CORRUPTA. ARTIVM LIB. I. 11

ea crederentur scire ac tenere, quæ omnes iudicarent esse cellissima. Ut natus ad Grammaticen, ad enarrandos Poetas atque historicos, aut qui hisce tantum in rebus esset exercitus, uoluit pro philosopho, pro Theologo haberi, quum eas artes ne de nomine quidem nosset. Alij quod paucissimorum esset, aut nullius potius futura prædicere, abdita & recondita detegere, maximas opes temporis momento inuenire, Astrologiam, Physiognomiam, chalciniam, magiam & ceteras diuinandi ac maleficij artes sunt professi, nec solum inter gentiles, in quibus latissime patebat regnum Sathanae, sed etiam inter Christianos, a quibus fortior Sathana Christus, iugum tyrannidis illius excussit, & armatū illum exar-mauit: scilicet quod non minus & superbia atque ambitio, & pecuniæ ac uoluptatū cupiditas in nos dominantur, quam in Gentiles: atque utinam non magis. Harum artium studium uitiauit tanquam afflatu quodā uicinas quasdam artes, & illas, quarum ope utendū esset in illis maleficijs: nempe diuinatrix astrologia certiorē illam & castam astronomiam: Physiognomia de uenturis, de opibus, de liberis, de felicitate, illam, quæ est simplicior ac uerior de signis constitutionis corporis, & animi: Magica demonum ueneno quodam infecit scientiam naturæ rerum. Iam quod in disciplinis omnibus atque artibus præcipua est penes inuētores gloria, multi quoque noui placiti uoluerunt esse autores, miserum ducētes alienis demum uestigijs insistere. In literas inuenta sua miserunt, ut ubique legerentur, ut duceretur nouum aliquid super ceteros attulisse, qui morbus mirifice Græcorum ingenia uexauit. Vnde in historia tot mēdacia, quum arbitrarentur occupata esse a prioribus uera, & sibi scribendi materiam præreptam, seque nullo in pretio futuros, si eadem recenserēt cognita iam, & prouulgata. Ita quo magis legerentur, & placerent, & admirabiliores foret in uulgis, fortiter sunt de Aegyptijs, de Assyrijs, de Persis, de Græcis, de omnibus nationibus mentiti. Tum Philosophi cupidine proferendi nominis, nihil ueriti sunt absona commentari, & a receptis opinionibus longissime recedere. Sodalē habui Lutetij, qui se citius quam ut nihil adduceret noui dogmatis, affirmaturum aiebat, quæ pro comperto haberet, esse falsissima. Fuerūt qui uellent uideri nihil omnino igno-

Inuētores

rare

rare, ut illi in Græcia Gorgias, & Protagoras, Hippas, Pro-
dichus, Eurydemus, Dionysiodorus, & alij, qui in cœtu ac fre-
quentia hominum, quæstionem quacumq; de re poscebant,
paratos se ad omnia ex tempore respondere, tanquam non
modo scirent omnia, sed ad manum & in numerato habe-
rent. At illos tanti instituti promissores magistros optime-
tum loquendi, tum etiam sentiendi, Socrates, qui nihil sci-
ret, in leuissimis sæpe rebus paucissimis & facillimis quæstio-
nibus irretitos, deridendos suoipsum auditorio relinque-
bat. Vtinam intra Græciæ fines vitium hoc constitisset, &
non alias quoq; inuasisset nationes, ut grande existimetur
dedecus cunctari, tempus poscere. Cæca est arrogantia, &
quocumq; intendit per confidentiã, atq; impudentiam teme-
re grassat: ergo nihil dubitat quiduis subito intrepide asse-
uerare, etiam de arcanis rebus, & maxime reconditis. In su-
perbia hac alij magna illa & admirabilia tenere ipsi sibi
persuadent, uel prauæ naturæ uitio, uel quod quum id uide-
nt esse spectatoribus persuasum, ipsi iudicio illorum de se
acquiescunt. Alij non tam scire se arbitrantur (neq; enim se
non norunt) quàm id alijs creditum esse, ac certum cupiunt:
Priores incredibili se progressu in disciplinis fraudant, quò
contendere superfedent, quò se iam peruenisse arbitrantur:
de quibus grauissime Seneca, puto, inquit, Multos ad sapien-
tiã potuisse peruenire, nisi se iam crederent peruenisse. Po-
steriores quacumq; uia & ratione queunt ossetare opes suas,
augere in maius ac melius, fucum deniq; oculis intuentium
facere laborant, nihil tacito conscientie testimonio tribue-
re. Quæ ipsi sciunt, omnium prima & potissima uolunt credi.
Quæ alij infima, abiecta, sæpe etiam euitanda, atq; auersan-
da: nullus est cuiusquam artis adeo mediocris aut humilis
quoque ac uilis professor, qui si sit superbus, non illam aut
præcipuam omnium censeat, aut nõ certe existimari petat,
ac contendat: illudq; adeo moribus est receptum, ut effere-
re quæq; artem suam, et laudibus cælo æquare, etiam alijs
omnibus antepone licere, ac pium esse arbitretur: Gram-
maticus se unum putat sapere, desipere reliquos: Philosophus
reliquos miseratur ut pecudes: Iuriconsultus alios omnes
deridet: Theologus despicit: nõ quod se ceteras artes igno-
rare dicant, aut præ se ferant: imò nihil cunctantur confir-
mare

Cæca est
arrogantia.

mare sua illa una disciplina reliquas uniuersas præstantius
claudi ac contineri, quàm in libris eorum, qui de illis nomi-
natim tradiderunt. L. Crassus apud Ciceronem omne disci-
plinarum atq; artium genus, cognitione iuris contineri assue-
rat, & quidem, si dijs placet, libello XII. tabularum. Hoc
idem nostri iuriconsulti habent persuasissimum. Gramma-
ticus totam philosophiam, quàm late se diffundit, histori-
corum & poetarum libris contineri autumat, quos quum
habeat in manibus, nihil sit, quod Aristotele aut Platone
indigeat: uidelicet hoc est superbiæ ingenium, quantum ua-
leat sibi arrogare, atque ad eum se modum componere, ut
nulla uideatur re carere, quæ quidē pulchra esse, ac magni
facienda uideatur. Quam artem rite percipiet ac tradent,
qui eam alienissimis in locis habitare censent, & illine esse
petendam, ubi uix illius sit uestigium ullum inuenire? Id-
circo uideas falsissima atq; absurdissima in omnibus arti-
bus asseuerari ab ijs, qui illas uolente exprimunt ab auto-
ribus, qui aliquid earum obiter & quasi aliud agētes attige-
runt, nõ ad exactam illam censuram, sed ad eam, ad quam
opus suum aptabant. Noui qui etiam scriptis libris affirma-
ret terram esse maiorem sole, & in nocte umbra terre totū
cælum obscurari, quod Virgilius dixerit:

Inuoluens umbra magna terramq; polumq;.

Quot absurda in philosophia dogmata ab Homero traxe-
runt originem, quum multi ueterum non illum ut ingenio-
sum Poetam legerent, sed ut philosophum doctissimum ac
grauissimum. Iuriconsulti, si quid sit à suis proditum in hi-
storia, certius putant quàm si à Tito Liui: ut de XII. tabu-
lis quod eburneæ fuerint, quia id Pomponius dixerit: idem
in quacumq; alia disciplina. Tam quæ non poterant ullo mo-
do ostentare, ea tenuisse se aliquando aiunt, sed uel oblitos
tanquam puerilia, & se indigna: uel abiectis tanquam peri-
culosa et noxia, et è numero artium expellenda, etiam si sint
ex ijs artibus, quas illi amplissime suæ professionis titulo
cõprehendunt. Rogatur Philosophus, aut Theologus, aut
Medicus, aut Iuriconsultus de singulis, sciat ne grammati-
cam, poeticam, rhetoricam: exhibet eum, qui id querat
magno uultus fastidio, sepe etiam cachino, & ad pueros re-
mittit. Teneat linguas Latinam & Græcam, seminarium uo-
cat hæ-

cat hæresum. tenuisse in tenera ætate, sed esse dedita opera oblitum. Quid Rhetoricam? ridet moto capite: de geometria, ita planè de punctis & lineis ridicula quædam. De Arithmetica, iocatur, bene numeraturum se, adsit modo pecunia. Cæterum de proportionibus uidisse quædam perfusæ storiæ in commentariis ad tertium physicorum Aristotelis. In Astronomia partem spheræ Ioannis à sacro busco aliquando audiuit adolescens in schola. Musicam cantores scire in templis. Cedo quid de perspectiua, & Cosmographia? nec nomina audiuit unquam, curiosa, inquit, sunt hæc, & periculi plena, nefas est attingere: At moralem philosophiam certe scies, aliquot dicta ex Ethicis Aristotelis: ad æconomiam respondet se non alere familiam: ad politicam, nec regere ciuitatem. Quid ergo nosti uir maxime, & de eruditione admirande omnia, sed horum nihil. Et hæc pronuntiarunt homines maxime autoritatis, qui essent motum, et totius eruditionis censura, ac uelut norma quædam. Tantum autoritatis pondus in teneras artes cadens mirandum non est, si eas confregit. Delicati sunt sterculi, leni ac dulci fauoris aura proferunt se ac uigent: insectatione ac uituperatione ilico tanquam fascino aliquo contrahuntur, ac marcescunt. Detestabilis superbiæ rabies: non solum ipsi fraudantur se utilitate doctrinæ, sed alijs quoque fide autoritatis sugpræcluserunt uiam ad bonam mentem, parati tam multa bona ingenia perdere, ne pilum de præcepta existimatione amitterent. Pronuntiarunt temere de singulis non animaduersis, & sepe omnino incognitis: damnarunt alia maxime probanda, commendauerunt alia noxia, & ingenijs ac uitæ obfuturæ. Et censuissent ipsi hoc idem haud dubie multo rectius, si animo potuissent moderari, & non maximum essent dedecus interpretati, uel cunctantius res tantas expendere, uel uideri pulchrum aliquid ignorare. Nam de illorum numero, qui eas disciplinas, quas sodales damnaverunt, uel leuissime degustasset, is non accedebat aliorum sententiæ. Sæpe qui quæ nescirent, damnarant, ingressi primos illarum artium aditus, mutata subito opinione, ac sententiâ damnata approbauerunt. Quo apparet non de suis artibus sententiam illos dicere, sed de existimatione sui. Et quemadmodum circulator es nodos quosdam faciles aliter tamen & inuoluunt

uunt & euoluunt, quam in communi usu cõsueuimus, quos res uideatur difficilior, ac proinde admirabilior: ita quidam quæ facilia, quæ prompta, aperta, dilucida sunt in disciplinis, quas norunt, inuoluunt, & intricant, ne res scilicet uel uilescat facilitate, uel etiam fiat uulgaris, multis spe successus ad eam capeffendâ inuitatis. Sic Iuris periti artem suam, quæ & natura facilis est, & quam esse facilem è re est generis humani, quibuscunque rebus potuerunt, intricarunt, & exasperarunt, ut ardua uideretur esse ac lamosa. nec cuiuslibet penetrabilis. Philosophi quidam metaphoris & ambagibus obscurarunt, quæ dilucide potuissent dicere: alij scriptulos, ubi nulli sunt, quærun, & nodum, quod aiunt, in serpo, quo uideantur altius rimari, & subtilius omnia examinare. Nec solum ignaris inuiderunt suam peritiâ, sed eiusdem artis studiofis ac peritis. Ideo ne ea crederetur illi scire, quæ planè sciebant, ipsi quæstiunculas excitarunt, ut est id facile etiam in rebus liquidissimis, ut si scientiæ opinionem alijs detraxissent, id totum in se deriuaretur, quod alijs decederet. Verum non mouere quæstionem, sed bene profigere, hoc demum acuti est hominis & docti. Fuere qui quo magis premant alios, & pondus eleuent, eorum quæ dicuntur rationem in omnibus euidentem postulant, contemnentes si non adferatur, quod impij in rebus pietatis faciunt. Quæ si uero id ubique præstari possit, aut ulla sit res, quæ controuersa non queat reddi nimium inquirendo, non ueritatis uitio, sed nostrorum ingeniorum: sicut lux alia uidebitur, quam sit, si nimium oculorum aciem in eam intenderis, non lucis culpa, sed oculorum, qui tam leui de causa hallucinantur. Illud perridiculum, quod quidam falsas suas opinioniones nulla ratione munitas ac fultas, satis se cõstabilisse rentur, si uerisimiles in contrarium rationes utuntur: dissoluentur, non animaduertentes haud quaquam idem esse inimici domum destruere, & construere tuam. Sed illud mirandum maxime, fuisse præceptores, qui discipulis eruditionem inuiderint, ne illi gloriam suam æquarēt. Ut de quibusdam Græciæ sophistis traditur, propter quos Socrates pollicebatur communicaturus se sua cãdide, & sine inuidia. Alexander dei uillanus in præfatione operis sui significat fuisse Maximanum quendam, cuius nugæ ueteres socijs nolebāt pandere

Facilia ac dilucida inuoluunt.

Inuidia magistro rum.

Pudor di-
scendi.

16 IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE
dere charis: sic em scribit. Memoria patrum & nostra plu-
rimos nouimus, qui bonam institutionem adolescentibus
suis inuidissent. Maximos profectus hæc superbia impedi-
uit, dum alij ab alijs nolūt discere, uel quia se docere potius
credunt posse, quā debere discere: uel quia dedignantur,
aut pudet, ne se inferiores fateātur, aut alij credant. Quibus
de causis et rationibus sapientissimus Bion philosophus su-
perbiam dicebat esse impedimentum profectus. Pudit a su-
perioribus doceri, qui nullos uolebant fateri superiores se,
qui postulabant credi absoluti in omni sapiētie genere. Pu-
dicit a paribus, multo magis ab inferiorib⁹, & uulgo homi-
num, a quo tamen quæ ad opificia & encyclopediam perti-
nent fuerant roganda. Iam Plinius ea de causa conqueri-
tur, quæ essent ^{scilicet} ignota aut incerta esse
ingenijs facta. Quanto nunc magis ipse idem Plinius, Var-
ro, Columella, Virgilius, & alij ignorantur, qd turpe atq;
erubescendum ducimus ab agricola, uel fabro aliquid per-
contari. Quod si quem id non pudeat, et omnia sciendi stu-
dio posthabeat, eum profecto alij subsannabunt, & explo-
dent. Quocirca iam pridem nihil a doctis hominibus scribi-
tur de ijs, quæ quotidie noua inuenit uita: & melius tene-
mus usum illorum temporum ab hinc annos plus mille,
quum ueteres illi scriberent, quorum diligentia nihil non
annotatum præteribat, quā usum memoriæ auorum aut
patrum. Si ea superbus erubescit doceri, quæ erant uel a do-
ctis, uel a plebe audiēda, qualia oportet exire, quæ is de re-
bus huiusmodi pariat, q̃ praua, manca, confusa, perturba-
ta, quā monstrōsa, ut magis legentium mentes perturbēt
ac confundant, quā instituant & illustrent. At saltem
bona spes est, dicet aliquis, mutaturum eum sententiam, &
deprehensio errore, reditus in uiam, admissurum meliora,
& traditurum. Admonitioni cuiusq; ferocem se superbus
præbet, & contra bene monentem cōsurgit, ut rabiosus ca-
nis: uel quia inferri sibi aliunde lucem posse non putat, uel
quia si illata credatur, ignominiam esse censet: contradicci si-
bi, iniuriæ loco deputat. Quem ergo errorem ipse utcumq;
mutaret abs se deprehensum, si alius indicet magis insigni-
tur, & pertinacius: quicquid semel animo collibitum est, de-
scendit, ne discere a sententia existimetur. Quod si ipse er-
rorem

CAV. CORRVP. ART. BIB. I. 17

rorem suum quandoq; deprehendit, ita corrigit, ut maio-
rem habeat rationem exultationis suæ, quā ueritatis:
non omnino se prius falsum, nec prorsum esse in alia opi-
nionē: bene se antea sensisse, nunc melius, & tersius. Præ-
textit ætatem suam, aut occupationes, aut tempus, ne cul-
pa uideatur fuisse in ingenio, cuius unius laudē ambit, sed
in opportunitate ad bene statuendum. Vnus Aurelius Au-
gustinus, uir tantus retractationum libros reliquit, simpli-
citer ac bona fide, quem nullus est ad hoc tempus imita-
tus: uidelicet māsuetus uir ingenio, & modice de se ipse sen-
tiēs. Isti nostri fastu, & superbia turgidi, inuerti ac corrup-
pi malunt, quod non ignorant uerum esse, quā uideri er-
rasse, aut fuisse a quo monstrari illis aliquid potuerit: & tã-
to admonitionē ferunt acerbius, si quæ dixerint, literis cō-
signata euulgarint. In quo maximam artes plagam acci-
piunt, nam non satis est pertinacem, & obstinatam super-
biam esse, est etiam præceptum, ut quicquid in mētem ueniat,
fortissime asseueret. Fortassis minus esset iacturæ, si ea per-
tinaciter tuerentur, quæ prius multū, & diu perpensa atq;
examinata adferrent: nihil tale, imō quando solus honor
spectatur tanquam scopus, quē se adepturos scribendo ar-
bitrantur, statim ad scribendum se accingunt adolescētes
rudes, atq; inexpertes eorum quæ tractant, ut non imme-
rito hæc tanta prurigo, satyricis sit salibus defricata:
Scribimus indocti, doctiq; poemata passim, inquit il-
le,

Et alius:

Tenet insanabile multos scribendi cacoethes.
Prætereo quæ ex hac pertinacia & studio non cedendi, na-
scantur uenena Christianæ charitatis, rixæ, contentiones:
& quemadmodum a Paulo Apostolo scribitur, inuidiæ, cō-
uitia, suspiciones sinistræ, conflictationes hominum men-
te corruptorum, interdum quoq; pugnæ, & cædes: odia in-
ter hæc creantur, quæ nunquam deponuntur, nisi cum ani-
ma: ut citius reges in gratiam post mutuas ingentes clades
redeant, quā ipsi moderati philosophi post similitudines de Simulta-
literis suscepas. Quid aliud testificatur hæc, nisi nos in phi-
losophia animos gerere gladiatorios, superbiæ instinctu teratores.
studere, non amore bonitatis, aut ueri cognoscendi. Inter
tam offensos atque iratos animos, quomodo expurgari
potest

potest uerum, ut liquidum existat, quod à sola mètiū no-
firarum luce per purgatur, quæ lux maximis est perturba-
tionū nebulis oppressa, atq; offuscata: Minor foris esse est

Auaritia. in quibusdam, sed tamen mentium nebula, pecunie, opum,
dignitatis, uoluptatum cupido, in nonnullis pectoribus
maior, quæ etiam pestis disciplinas inuasit. Nam ut multi
humanitatis artes sunt tanquam honorum instrumentum
secuti, ita non pauci illas propter ea, quæ modo recensui,
expetierunt. Vulgo in eam opinionem est iam uentum, ut

Ambitio. eruditio uelut diurna quædam sit opera, cui ad uesperam
honor aut utilitas ueluti laboris merces necessario sint pa-
rata. Sic persuasa est stulta multitudo non alium in fructū
quæri literas, non in alium quarendas esse, quàm ob diuiti-
as, atq; opes, aut popularem quandam de sapientiæ nomi-
ne uenerationem. Hic per manus error traditur. Patres fi-
liorum teneros animos eo imbuunt, propinqui, necessarii,
nutrices, nutriti, pædagogi infigunt, ut quum in eam æta-
tem uentum est, in qua rerum accessit intelligentia, & iudi-
cium, reuelli nullo penitus modo queat: hac mente ad scho-
las à patre puer deducitur, hac ipse puer ingredit, quæ pari-
ter cum ætate adolescit. Ergo ea sola discit, quæ ad finē hūc
perducant, sæpe noxia, & legibus uetita, qualis est magia
& incantatio legibus XII. tabularum prohibita. Quod si
homines tenues, ac famelici ex ijs artibus alimēta institu-
runt sumere, quibus non satis ualent, fames cogit eos perti-
naciter tueri quicquid semel susceperint, ne indoctiores ha-
beantur si melius dicenti cesserint, animo præsertim stimu-
lante male de imperitia sibi conscio. Tum simulant alioque
contemptum. & eos mordet, ac perstringunt acriter, quos
suo quæsiui officere suspicantur: compellunt artes seruire,
& ad uoluntatem eorum torquēt, qui dare possunt. Videas
quosdam qui opulenti prius liberi ac modesti erant in sen-
tiendo, ac iudicando, postea in egestatem delapsi, & assen-
tatores sunt facti diuitum, & immodesti, asperi, rabiosi in
eos omnes, à quibus noceri aliqua sibi suspicetur. Multum
etiam extrinsecus est illatum tenebrarum in animos ab ipsis
autoribus, quibus in hac uia, & inquisitione tanquam duci-
bus usi sumus: siue quod eos non intelleximus bene admonen-
tes, siue quod inuiderit nobis ductum suum, siue quod ipsi
falsi

Duces sciē-
tiarum.

falsi nos etiam, qui nos illis credebamus, fefellerunt. Prin-
cipio, quemadmodum est in sacris historiis proditū, in per-
missione illa & confusione linguarum, quæ facta est in As-
syria rege Nembroto, imperia nec dari potuerunt, nec acci-
pi, quum mutuo non intelligerent: ita ignoratis magnorū
scriptorum linguis, quid nobis præciperent, quæ eun-
dum, & quod suaderent, non intelleximus: ueterum auto-
rum cognitionem, qui Græca aut Latina lingua monimen-
ta ingeniorum suorum consignassent, ac posteris tradidis-
sent, ademit prorsum nobis ignoratio harum linguarum, Linguarū
ignoratio.
quæ tanta belloꝝ continuatione prope exoleuerit, quum
gentes illæ quæ Septentrionem incolunt, in Italiam sese &
totum Occidentem effuderunt, Gotthi, Alani, Vandali, Sue-
ui, Turuli, Hunni, Langobardi, et postremi omniū ab Oriē-
te, Agareni. Nam cum bellum literas simul cum bonis ar-
tibus, ac pietate opprimit, quod inter bellicos furores non est
uirtuti nec honos ullus, nec locus. Pellitur ē medio sapien-
tiæ: uigetur res, inquit Ennius. Tum gentes illæ natura
feræ, & ab omni penitus ingenij cultu alienæ, primum in-
gentem bibliothecis cladem attulerunt, conflagrarunt il-
lis incēdijs urbes, & regna, & scelerato illo atq; impio igne
magnorum quoque ingeniorum opera exusta sunt, quibus
autores male præfagi, uitam atq; immortalitatem fuerant
polliciti. Victores enim, ut de gallo est in fabulis, margari-
tum quod non intelligebant, contempserunt. Simul irritæ
sunt ab eis linguæ, ac studia omnia, nec solū eis detractum
est pretium, sed contumelia addita, seu quod nollent quenque
in uictis plus sapere, quàm uictorem: & ut quisque esset do-
ctissimus, ita crassus illis hominibus imprimis erat suspectus
tanquam uaser, & ad fraudes ac dolos maxime appositus:
seu quod emolliri per hæc uirū uirtutem opinaretur, ac mi-
nus bello idoneos reddi, cui omnia illi tum tribuebant lau-
dem, gloriam, decus: ex bello uno uerum, germanūque
etiam sempiternum oriri rati. Græca lingua diuisa ab Oc-
cidente, Græcia imperio & commercio excessit Italia, Gal-
lia, Hispania, Germania. Hostes uero imperij Romani nec
linguam quoque Romanam potuerunt ferre, quam & ipsi
tum ignorarent, tum etiam odissent. Cogitasse ferunt re-
gem quandam Gotthorum ut Romam dirutam instaura-

20 IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE
ret, & nominaret Gotthicam. Qui seruiebāt, & quidem do-
minis superbissimis ac crudelissimis, eum sermonem admi-
serunt, inq; eo se exercuerunt, quo uti apud dominos pos-
sent. Ita sermoni uere Latino ac pure, successit mistus qui-
dam ex Latino & peregrino. His linguis Latina & Græca
uel amissis, uel magna ex parte tenebris obrutis, necesse
fuit, ut eadem quoq; nox artes illas & disciplinas opprime-
ret, quæ essent linguis illis traditæ: occultatæ significatio-
nes singulorum uerborum, incognitæ loquendi formulæ:
& tamen qui hæc nesciebant, uolebant uideri eos scripto-
res, & quidem luculente intelligere, qui Latini sermonis
fuerunt obseruantissimi. Quasi uero aliud sint libri quàm
uoces, & loquendi rationes ac formulæ, quæ qui intelligit,
is demum assequitur scriptoris sententiā, non alius. An li-
brum de philosophia Hispane scriptū probe intelliget Ita-
lus sermonis nostri ignarus, quamlibet uicinæ sint hæc duæ
linguæ? Leges duodecim tabularum probe capiebat popu-
lus ille, qui tum uiuebat, quum ferrentur: Cicero negat se
totas intelligere. Quid ita? non hic doctior, quàm uulgus
illud rude? multo. Sed uoces quædam ita ex usu abierāt, ut
significatus intercidissent. Nicolaus Leoniceus, Thomas
Linacer, & alij queruntur ignoratione Græcitatis multa
esse à Plinio perperam à Græcis ad nos traducta. Idem Di-
uus Hieronymus de Septuaginta interpretibus ex Hebræo
in Græcum. Quid opus est exemplis ueterum? Isti ipsi qui
negant se de uerbis esse sollicitos, quot locis hallucinantur
ignoratione uerborum? quoties est eis harioiandum, quàm
multum se torquent. Quàm plausibiliter dixit Bartholus,
de uerbis non curat Iuriconsultus? De quibus ergo re-
bus mouet tam multas quæstiones, nisi de uerbis legis? que
si intellexissent, non ita passim deprauassent leges stultissi-
mis sensiculis. Dicat exempli gratia iuriconsultus centesi-
mis calēdis dari utiliter stipulamur, non intelligas tu quid
sit usura centesima, ego intelligam, an non melius sensum
ego iuriconsulti tenebo, quàm tu. Si res in colloquium in-
ferrentur, faterer eum, qui res cognosceret melius intelli-
geturum quibus de rebus ageret: Sed quum uerba sola usum
pentur, necesse est uerborum significatus, ac sensus optime
teneat, qui exacte dicit intelligere se, de quo disseratur. For-
tassis

CAV. CORR. VPT. ART. LIB. I. 21
tassis non tam id esset necessariū in Geometria, Arithmeti-
ca, Musica, Pictura, quia lineolis & notis quibusdam utun-
tur, oculos in rem præsentem ducunt: In alijs fieri nequit,
quo minus uerba intelligi sit necesse. Quocirca quum uer-
ba magnorum scriptorum non intelligerentur, nec perci-
pi sensa potuerit. Vnde omnia apud eos inuenta, & illa eo-
rum dictis sensa attributa, non quæ quisq; ex uerbis colli-
geret, sed quæ pro libito cōminisceretur. Reuertitur tam
longo postliminio Græca & Latina lingua, seu renascun-
tur uerius. Et tanto ex bono non exiguum cepit malum
artibus nasci, unde tota erat salus speranda. Quod homines
utriusq; linguæ peritia & cognitione instructi, quum ad le-
gendos artium ac rerum scriptores accedūt, Platonem pu-
ta, aut Aristotelem, aut Plinium, aut Hippocratem, aut Ga-
lenum, aut Pandectas iuris, aut nouum, aut uetus insiru-
mentum pietatis, & ex linguæ imperitia lapsos nonnunq;
uident interpretes, qui multum in illis artibus operæ po-
suerunt, quoniā ipsi peccatum deprehēdunt linguæ ope,
ac beneficio, ilico se peritiores esse in illis artibus opinant,
quàm illi ipsi fuerint post tantam & tam diurnam exer-
citationem: ergo illos cōtemnunt præ se, & uix primis gu-
statis rudimentis ad scribendum de illis artibus prouolāt,
rem se facturos rati utiliore, quàm illi ueteres artis pro-
fessores fecerint, si aliquot locis hallucinatos interpretes
indicarint. Aditus quidē sunt linguæ ad artes omnes, quo-
niam illis sunt traditæ. Sed aditus tantum, non item artes:
hostia, non ædes. Inuiderunt nobis ueteres beneficium suæ Obscuri-
tatis uetere.
institutiōis, dum ea quæ inuenissent non aperte ac simpli-
citer nobis communicarunt: sed tot inuolucris cōrecta, ut
facilius esset illa ipsa ex natura rerum eruere, q̃ ex eorum
libris. Scite Socrates Heracliti Ephesi librum Delio urina-
tore dixit indigere. Sunt in quibus facies des obscuritati ue-
niam, q̃ ea nō ex scriptore nascatur, sed ex rebus: ut in Py-
thagoricis & Platonis numeris, quibus constare illis pla-
cet hominis animam. Alij arcere uoluerunt profanum uul-
gus à cognitione rerum, quas traderēt, contaminaturum
non intellecturū. Fuerit sanē causa aliqua in rebus sacris,
quam prætexere uidetur Plato in epistola quadam ad Dio-
nysum: at in profanis quid causæ possunt dicere: ut quum
B 3 Heracli-

Heraclitus disputat de rege natura, Pythagoras de numeris, Aristoteles de causis, & hisce rebus quæ inter nos uersantur, denique de his, quas nos scire, nec ullum erat periculum, & uenementer hominum generi conducebat. Sed de alijs minus fortasse fuerit quod de Aristotele quaerendum. Reliquorum enim, ut quæ scripserunt parum sunt apposite dicta ad discendum, ac percipiendum ætas paulatim deleuit scripta, uix ut uel ipsa nomina existant autore. Ruditer enim, impolite, & cõfuse, sua cõgesserant, artis penitus expertes. Aristoteles uero quæcumq; suscepit tractanda, siue de moribus, siue de natura, siue de sermone ac disserendo in artis formam ac faciem redegit, ut nec poeticam quidam omiserit, & alia minoris notæ, quæ ad nos non peruenierunt: quo nomine haud facile quis dixerit, quantum ei studia & disciplinæ omnes, quantum studiosi ipsi debeant. Sparsa enim collegit, congesta digressit, cõfusa distinxit, obscuris attulit lumen, omnia ita reddidit concinna & apta, ut percipi facile ac teneri queant magno cum fructu eorum, qui artium fructum aliquem sequuntur. Fuit uir ille mea quidam ingenij acumine, iudicio, dexteritate, prudentia, diligetia, atq; studio omnium cuiuscumq; ætatis scriptorum facile præstantissimus, edoctus diuinitissime à magistro non dicendi modo, sed etiam sapiendi Græciæ totius principe. Quantam hic potuisset adferre utilitatem omnibus disciplinis: quantam lucem? si quæ uel ab alijs acciperet, uel inuenisset ipse, aut reconcinnaasset, aperte ac dilucide uoluisset prodere. Sed tum ipse obscurauit cõsulto futurum fortuitæ aliæ obscuritates acceperunt, quæ aqua fontis huius in fistulas perturbatæ mitterent. Primum ut scriptores omnes qui ante ipsum fuissent carperat, callido, & uariis fro uir ingenio, talionem ueritus, sententiis est usus ambiguus, & in utrumq; latus flexibilibus, ne quis etiam existeret, sententijs quare usus Aristoteles, qui ipsis dicta laceraret: ita cavit sibi semper uia, qua elabideprehensus posset, ne teneretur, ut quisquid dixisse uideretur, integrum esset ei qui illum tuendum suscepisset, negare eam fuisse illius mentem: ut etiam in reddendis causis naturæ, ubi paulo erat apertius loquendum, operis titulo ademerit reprehensionis ansam, in scripto opere problemata, ut iudicium uideretur relinquere lectori liberum, admonitum modo ab scriptore. Themistius quodam loco furorifimile

Aristoteles obscuritas.

Ambiguus sententijs quare usus Aristoteles.

mile esse dicit, si quis speret se ex Aristotelis scriptis sententiam eius penitus assecuturum. Idem ipse Aristoteles ad Alexandrum scripsit neminem commentarios illos, quos rex mi audiuisset. Nec solum obscuritas fuit in rebus sensu, sed etiam in uerbis: affectauit enim quoddam dicendi genus presum, & astrictum, Attico etiam breuius & contrarius, ut interdum non tam eloqui uideatur, quam res indicet. Dicendi genus Aristotelis. Care: tum quod id uisum est aptissimum ad occultandas sententias animi: tum quod in tradendis artibus non existimauit multis uerbis onerandum esse discipulum, ita ut plerumque non tam sint eius uerba intelligenda, quam nutus interpretandi. Et hic tam in sua illa naturali lingua obscurus, & reconditus, in alienas linguas est ad philosophiæ atque artium omnium cognitionem transusus, in Latinam, Arabicam, Chaldaeam, non ab aliquo & lingue ex qua uerteret, & in quam uerteret peritissimo, qui sententias commode annumeraret non uerba, sed uel à pueris, uel à superstitiosis, uel ab imperitis, qui uerbum uerbo reddiderunt: tum phrasas, & schemata, & figuras omnes quæ erant in Græco sermone elegantissime atq; aptissime ad Latinum, aut Arabicum inuitas ac repugnantes pertraxerunt, ut ne mo esset qui linguam suam patriam sic inuolutam ac peruersam agnosceret aut intelligeret: tum multa non assecuti pro capitu suo transulere, ut non iam cognoscendam haberent Aristotelis mentem, sed interpretis: et clamores, tumultus, tragediæ, quæ de intelligentia dicti cuiusq; Aristotelis excitarentur, non de illius essent sed interpretis sensu. Neque uero ab illis ineptissimis ad transferendum uersus, sed ab eruditissimis: qualis olim fuit Boethius priore seculo, & patrum memoria Hermolaus Barbarus, Argyropylus, Trapezuntius, & paulo antea Leonardus. Taceo de Gaza propter liberos animalium, qui sunt explicatiores. Sed in his libris, in quibus de artibus præcipit, non potuit uires illas suæ linguæ cõseruare, ut plerumq; non quierit ad nos pertrahi uerbum aliquod, aut dicendi ratio & phrasis, in qua situm esset uniuersum robur sententiæ. Quo fit ut melius uel à mediocriter Græce docto in lingua illa sua intelligat, quod à Latinissimo in Latina. Ad cõsultam illam obscuritatem accessit alia fortuita

4 IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE
tuita, q̄ Aristotelis libri cum tota Theophrasti bibliothe-
ca, sicut Serabo, Plutarchus & Diogenes perhibent, ad Ne-
leum quendam Scepsium hereditate peruenit, hominem li-
terarum penitus ignarum: hinc ad Appelliconem Teium
deuoluta, ex his codicibus locis aliquot, & confusis: de Ap-
pellicone, dictator Sylla emit, & Tirannionē adhibuit grā-
maticum, qui uolumina in ordinem redigeret: hic, ut par-
est, in multis secutus est iudicium suum, interdum nō asse-
quutus. Andronicus Rhodius euulgauit libros. De multis
eorum librorum, uenit in controuersiam, essent ne Aristo-
telis, ut de prae dicamentis, de quibus Boëthius disputat. De
Analyticis quadraginta uolumina scribit Ioānes Philopo-
nus reperta esse in uetustis bibliothecis: ex stilo & differen-
di acumine hae quatuor Aristoteli esse adiudicata, quae
nunc sunt in manibus. Quis posset bene sequi ducem tam
obscure admonentem. Nec solum inuiderunt nobis lucem
suam, sed etiam alienam, uel non admonendo ubi posset
iuuare, & quasi perferendo ad nos uoces, quas priores du-
ces ediderāt: sed quae quum ad nos peruenissent, nimis iam
essent tenues atq; exiles, uel obruendo, umbris atq; obscu-
ritate dissimularunt multa aliorum inuenta, ut sua in illo-
rum locum reponerent: quum potuissent, si quid habebant
difficultatis, faciliora ad posteros atq; explicatiora trade-
re. Nam non aliter q̄ qui uoces ē proximo audiunt, prom-
ptius eas intelligunt, q̄ qui procul ita proximi inuentori-
bus, aut alioqui scriptoribus quibuscumq; melius capiunt,
quae dicunt: siue q̄ res illa aetate sunt cognitae, & uerba &
loquendi tota ratio, figurae, allusiones, prouerbia, sententio-
lae: siue q̄ concipiendi & explicandi ratio ferē sua est cuiq;
aetati, & his omnibus qui in ea uiuunt, communis: quotu-
sque, ut de alijs taceā, intelligit orationes & epistolas Ci-
ceronis, praesertim ad Atticum: equidē haud scio an omni-
no ullus, quas omnes belle intelligeremus, si eas Asconius
aliquis esset interpretatus, aut quispiā cui illius homo eru-
ditus. Sic philosophorū doctrinas, & placita discipuli, aut
certe illos aetatis uicini dilucida ad nos transmississent
si uoluissent, sed multo aliter animum induxerūt: nam fue-
re qui silentio praeterirent, quod utiq; uisum est modestis-
simum praeter eo, quod alijs fecerunt, qui perstrinxerunt, car-
perunt,

Alii alioq;
inuēta ob-
scurarunt.

CAV. CORRVP. ART. LIB. I. 25

perunt, inuenterunt prorsus. Stoici Peripatetica, Peripate-
tica, Platonica & Pythagorica, Epicurei Stoica. Ita sectae in
uicem momorderunt, ac dilacerarunt, inter quas conten-
tiones & pugnas de gloriola, perijt lectori fructus magnos
inuentorum, quae potuissent cum utilitate posterorum re-
linquere, si nō maluissent ea frangere q̄ inflectere: nam for-
tassis leniter detorquendo ad ueritatem deduxissent. Sed il-
lorum monumenta tempus cōsumpsit edax rerum. Aristo-
teles noster utinam in gloria expetenda fuisset paulo mo-
deratior, quae illi haud dubie cōgisset amplissima: qui in-
uentorum diligentia, & acumine priores omnes longe an-
tecedebat, potuisset nobis relinquere multa à priscis sapien-
tiae studiosis acute ac prudenter excogitata. Sed ille ut in-
defesso illo suo studio omnes quotquot ante se aliquid scri-
pserant, euoluerat, legerat, excusserat: ita neminem prete-
riuit, quem non carperet, ratus tantum in se deriuaturum Aristo-
telis gloriae, quantum alijs omnibus ademisset, tanquam subli-
mior esset ceteris, acutiusq; ac longius prospiceret. Carpit
quidem plerumq; merito, in quo ingentem meretur laudē,
q̄ falsas aliorum opiniones tanquam periculosa loca in-
dicarit. Sed nonnunquam affectare, interdum non citra ca-
lumniam, in quo eum multi inceserunt. Nam ueteres cum
uiderent rerum uocabula, quae in promiscuo essent usu, pa-
rum congruere ad ea quae ipsi accuratiori naturae inquisi-
tione eruisent, uel ipsi sua sibi finxerunt uerba, uel in com-
munibus usi sunt longissimis ac reconditis allusioni-
bus ac metaphoris: nonnunq̄ id consulto faciebant quē ad
modum dixi, ut cognitione rerum maximarum indignos
prohiberent: Aristoteles ad eorum sententiam in alienissi-
mam opinionem detorquendam uulgari est abusus signifi-
catione, ut eos consensu populi premeret, & quasi publico
praedicio condemnaret: ut de Ideis, & motu animae con-
tra Platonem, de unitate entium contra Parmenidem. Ea
res non solum ueras antiquorum sententias nobis ademit,
quae fortassis iactura fuisset tolerabilis, uerū quod est gra-
uius, Aristotelem nobis timidiorem effecit ad eloquēdum
quae sentiret, reputantem scilicet quod est in mimo: Ab
alio expectes, alteri quod feceris. Quid quod priores, qui-
bus nos ducendos penitus commissimus, ipsi sunt sapenu-
cepti.

B s mero

numero falsi, ut falsi nos quoque, qui sequeremur, fuerit necesse. Primum non pauci eorum fuerunt ingenio haud satis acuto ad inspiciendas res tot inuolucris contextas: alij res nouas, & quasi tum primum nascentes contemplari potuerunt magis quam censere: ita ut in plerisque iudicandi facultatem longa admiratio consumpserit, sicut in spectaculo magno, raro, admirabili, usu uenit, ut antea subdual, & spectatores potuerint assequi, & statuere quid rei fuerit, aut cuiusmodi. Adde quod rationes quaedam, & argumenta, quae sequebantur alijs mediocria, & utcumque probabilia ad persuasionem rerum maximarum atque abstrusarum suffecerunt: alijs indigna sunt uisa, à quibus mouerentur, ut alij plus ualuerint ingenio, & instructiores fuerunt à dialectica uel naturae uel artis, atque studij beneficio accepta, neque enim dici potest, quos errores in se admiserint ueteres philosophi ducti leuissimis argumentis, quod ratione atque artem colligendi ignorarent. Cuiusmodi sunt ea, propter quae Epicurus asseruit uoluptatem esse summum bonum. Anaxagoras omnia esse in omnibus, & alia, quae passim sunt obuia ijs, qui antiquorum legunt placita. Acutum ingenium nisi dexteritate quadam regatur, & acrimonia iudicij in colligendo, non aliud est quam sagax quidam canis, sed uenationi parum assuetus, qui hac & illac temere ingreditur, & feram quam minime oportet, persequitur. Damnam ego illos quod aliquoties lapsi fuerint: Equidem non magis, quam si quis maximo labore uel fontes inuenerit uulgo necessarios, uel metalla multa eruerit, non tamè repurgarit. Non possunt multa simul proferri & expoliri: non potest unum aliquid diu quaesitum ab eodem inueniri, & excoli: non sufficit tot rebus uita: non humani ingenij uis breuis & infirma. Beatus ille, inquit Plato, cui uel in fenestrae datum est, ut ueras de rebus habeat opiniones. Quod si tam fera aetas ad aliquid est rectius sapiendum expectanda, fortis hi senibus iam nascuntur patribus, ut educare eos atque instituere non queant. Ego quum Aristotelem tam multa in lucem protulisse uideo, nonnulla uero parum exculta atque expurgata, non aliter eum admior quam diligenter aliquem auri atque argenti efflorem, qui massas ingentes magna ui brachiorum eruerit è uenis terrae. Ignorauit

Rationi
fides.

Dexte-
ritas.

scio autem quod homo unus non omnia tam multa, tam uaria, tam difficilia, quae eruerat, coxerit, ac repurgarit: non potest obire unus, quae uix centum praestiterint. Multo minus miror Aristotelem contraria interdum sentire: ut de uidendi ratione, qui in libris de anima intro nos dicat admittere, in problematis foras mittere. De commistione praedicamentorum mista esse in categorijs fatetur, in Topicis negat. Dialecticam alibi ait materiam habere propriam, alibi nullam. Mireris tu in tanta uarietate rerum aliquid esse uisum uno tempore, quod non alio? Quis est cui non id quotidie contingat in plurimis? Vlysses apud Homerum mutari ait hominum animos quotidie cum sole. Cicero se in diem ait uiuere, & quicquid aliquo tempore animi probabilitate percusserit, id affirmare. Itaque negat secum oportere agi tabulis obsignatis. Dominus noster autor nostrorum animorum non solum in dies mutari nos dicit, sed etiam in horas: nonne, inquit duodecim horae sunt in die? Quae sunt à me dicta ne quis putet uel me male de Aristotelis ingenio & doctrina sentire propter lapsus aliquot: quum labi sit ferè proprium mortalitatis nostrae, uel autorem esse cuiquam ut tantae magnitudinis inuentorum, tantae utilitati ac beneficio artium ac disciplinarum omnium, sit ingratus, propter aliqua minus accurate ab illo, ut puto, expensa, aut fortasse à nobis ipsis: quod idem uelim existimari esse à me dictum de quocunque magne notae scriptore. Iam multos, qui acie ingeniorum satis erant instructi, piguit in fulgorem ueritatis intente aspicere, eos qui dicebantur aspexisse sunt secuti. Inde errores priorum traditi ad posteros & confirmati, dum tantis de rebus ma- Alij alijs
lunt alijs posteriores credere, quam ipsi iudicare. Quod
uitium non solum est in nuperrimis, sed in antiquis etiam, Plinio, Cicerone, Aristotele ipso: haec enim est non exigua causa, cur interdum acutissimus scriptor affirmat pugnantia, secutus uidelicet uariorum opiniones: nam quae usu semel sunt recepta & confirmata, ita fiunt sancta & fixa, ut nefas existimetur ab eis discedere: autoritatem illis penè inuolabilem consuetudo tribuit: ut multi in preceptis artium perhibendis, non in ipsam ueritatis faciem direxerint obtutum, sed usui se tanquam optimo duci

duci et peritissimo magistro commiserint: etiam in ijs, quorum usus non est dominus: eum si explicuissent, & in canones redeuissent, bellissime se perfunctos opinabantur præcipiendi munere: quod Aristoteli in arte Rhetorica contigit, & Poëtica. Quas artes non uidetur mihi tantus artifex ad examen illud iudicij & rationis exemplis relictis accommodasse, ad quod alia erat solitus: sed usu, & recepta consuetudine adductum illam exposuisse pro formulis artis. In eodem poëtica argumento Horatius, quæ recepta essent, præscribit. Hieronymus Vidas nostræ ætatis scripsit carmen excultum sanè, & mire Virgilianum de poëtica, in quo satis habuit Homeri ac Virgilij uirtutes percussisse, ac declarasse, easque pro absolutis artis præceptionibus tradidisse. Cicero leges & rempublicam instituens, ciuitatem Romanam pro exemplari proposuit, ad quod se populi omnes fingerent ac formarent. Nec saltem in re tanta & tam præclara cogitare uoluit, quod ipse idem se in perquirenda optime ac præstantissimæ eloquentiæ ratione fecisse testatur: ut non eam qualis aliquando in eloquentissimo fuisset homine quæreretur, sed qualem esse oporteret, quæ fortassis in nullo unquam mortalium fuisset: ut non in alicuius hominis intueretur eloquentiam, dum de illa scriberet, sed in specimen perfectæ eloquentiæ, quam Plato Ideam appellat. Quod si hoc faciendum censuit in eloquentia, & uerbis quæ ab usu peti solent, quanto erat magis elaborandum in legibus, & republica, quæ usu deprauari solent, non adiuuari. Ea credulitas receptorum, quum in priscis illis fuerit, quantum in recentioribus esse oportet, qui sibi ipsi diffusi grande sunt rati nefas à maiorum placitis desistere uel latum unguem. Itaque quum non minus naturæ benignitas mente illos, ingenio, iudicio donasset, ipsi tamen amiserunt iudicium de uiribus ductoræ facultatē, partim à rebus ipsis sublatā, partim ab ipsis eisdem iniqua sui dānatione abiectā celerissima desperatione sui, quā quantum possent ac ualuerent, nunquam periculum fecissent. Itaque uideas Theologos omnes scholæ Thomam, Scotum, Ochamum, Holcotum, Gregorium, Arimnensem, Petrum Halicensem, & alios, quum quid de lumine naturæ quærunt Aristotelis adducentes placita pro culmine, ad quod peruenire potest homo naturæ luce adiutus: quæ

quasi altius nullum ingenium nulla in re possit ascendere quod ille peruenit. Ad hæc tot sese nobis obtulerunt duces, Ducum & tot sunt nos ut sequeremur se unos adhortati, & alios ut præcepto omnes uitaremus tanquam in perniciem ducturos, & quorum multitudine. dem probabili pro sua parte ratione ostensa. Ut proficiscens animus inter tot Mercurios ac uiarum indices tam uarios, atque inter se discordes constitutus hæserit, cui pareret potissimum ignarus: & inter tot uoces in diuersa trahentium qui iudicare uel nescit, uel non uult, sequitur aut suauissimam, nempe captus eloquentia: aut eam quæ ad congruentem cupiditati suæ finem promittit se ducturam: uel quæ est ingenio suo conuenientissima. Infinita est scribentium turba, ingens, immensus librorum numerus: nescio cui me applicem, cui adiungam: præsertim quum nemo se audeat arbitrum offerre tante controuersie, ut legendos non legendis iudicio & sententia sua fecernat, quin huic maxima sit inuidia, & pene publicum odium subeundum: neque enim est ullus tam malus liber, qui alicui non placeat tacita quadam congruentia ingeniorum, ac cogitationum. Quumque tot esset notis ad distinctionem opus, nos tamen ira illorum uestigijs adherere atque insistere decreuimus, ut nefas existimemus ab illis uel pilum unum desistere, siue damnatione nostrorum ingeniorum, siue odio quærendi: quum & illi fuerint homines, ut nos, quorum est proprium falli & fallere: primique illi inuectores uelut rudes modo quasdam massas atque informes, sicut dicebam, tradiderint posteris suis expurgandas, & formandas. Quid quod illi qui in nos paterna fuerint beneuolentia, & charitate, nolissent nos ira despondere animos, ut nihil supra se quæreremus. Et qui ex illis fuerunt boni uiri, haud dubie manum quoque illis porrexerunt, quos altius uidebant ascensos, quam quod ipsi peruenissent: hoc enim iudicabant esse re esse generis humani, ut indies artibus, disciplinis, uirtute, ac probitate proficeret. Nos uero homines esse nos ipsos arbitramur, aut etiam minus, illos plus quam homines, heroes scilicet aut semideos. Non quin illi multa & magna nobis præstiterint, sed & nos non parum nostris minoribus possemus prestare, si anniteremur, aut plus etiam quam illi, adiuti illorum inuentis, adhibito nostro iudicio. Falsa est enim atque inepta illa

illa quorundam similitudo, quam multi tanquam acutissimi, atque appositissimam excipiunt, nos ad priores collatos esse, ut nanos in humeris gigantum: non est ita, neque nos sumus nani, nec illi homines gigantes, sed omnes eiusdem stature, & quidem nos altius euecti illorum beneficio: maneat modo in nobis, quod in illis, studium, attentio animi, uigilantia, & amor ueri: quæ si absint, iam non nani sumus, nec in gigantum humeris sedemus, sed homines iustæ magnitudinis humi prostrati. Ergo diffisi nobis, & clausis oculis nos alicui commisimus, quem belle atque acute cerne re crederemus, non optime dici quem elegimus, sed primo ad quem nos applicauit fors. Id cupiunt ductores prauis, gloriæ suæ magis auidi quam ueritatis, ut res in studia & sectas scindatur, ut quod impetrare non possunt bonis artibus, extorqueant dissensione ac uelut civili bello. Nullum est tam in corruptum disciplinæ genus, in quo non sint partes ac factiones, etiam in ipsa Theologia, ubi minime congruebat. In disciplinis omnibus passim scribunt, & docent periti, imperiti, boni, mali. Vnusquisque constantissime defendit sua, nec est ulla adeo absurda atque infelix secta, quæ non suos inuenerit adiuratos. Deducitur ad scholam filius ab indocto patre: quantæ felicitatis est non incidere in malum ac imperitum doctorem, quum eiusmodi sint plena omnia? Quid aliud est tum patri faciendum, quam suscipere uota pro institutione sui filii. Venit eo adolescens nouus, rudis omnium, imbuitur statim sectæ placitis: recipit assentitur, afficitur priusquam possit iudicare: audit dici omnia constantissime à præceptore ingenti asseueratione uultus, supercilij, sententiæ, uidet recipi omnia magno consensu atque admiratione à condiscipulis, credit esse mera oracula, ita haurit tanquam certissima & indubitata, tanquam illa quæ prima principia nominant. Quare de motu, de tempore, de his quæ sunt in anima, de constitutione corporum, denique de rebus incompertissimis, omnia ingenti asseueratione confirmantur: ut si quis uel ambigat, non secus putent contra hunc non esse disputandum, quam si negauerit unumquodque esse, aut non esse. Non solum ita se his addicit, & mancipat, ut ea modo censat esse uerissima, sed ut alia cuiuscunque modi habeat suspecta: adeo iudicio se spoliât præcipuo,

cipuo, non solum in tractandis artibus bono, sed in tota uita facultate inquirendæ ueritatis aptissima. Multi eorum ne possunt quidem à receptis semel discedere, quum alia penitus nec legerint nec audierint, ignari sint ne aliqua suis uel meliora, uel peiora, ut qui non credunt aliam esse Diælecticam, aliam Theologiam, quæ cui ipsi sunt dediti: quod mihi Lutetia, & alijs plerisque meis condiscipulis corrigisse meminimus. Qui uero legunt quæ aliena sunt à suis, alij decursa iam ætate nequeunt discedere, & pudet quæ iuuenes didicere senes perdenda fateri, ut inquit Poeta: alij quum sint penitus in iure ac mæcipio contrariæ opinionis, tanquam uana, absurda, stulta respuunt, atque aspernant. Sin scriptoris nomē autoritatem tuet, omnia ad sua dogmata detorquent, ut sua uideatur dicere, etiā quum diuersissima loquatur, & tanquam in civili discordia, utraq; pars trahit quæcunque quacunque potest ratione ad fauorem sectæ, ad lædendū aduersarium. In quo ardentissima fuit Græcorum leuitas, sed nos illis hac in parte grauiores non sumus. Quæcunque à receptis discedunt, explora, exhibita sunt, uelut insanæ & furoris plena, nec cognita, nec audita, tantum ex suspitione quod cum suis non consentirent. Nunc quæcunque ab scholæ placitis dissident, scholastico theologo sunt hæretica, quod crimen ita uulgatum est, ut rebus quoque lenissimis impingat, quod sit ipsum per se atrocissimum. Idem inter se facerent Thomæ additus de Scotico, hic uicissim de illo, nisi quod scholæ assuefactio, in qua personant uariæ scholasticorum sententiæ, audiendi sensum mitigasse, ac emolliuisse animū uidetur. Nam qui sua non sunt cœnobija egressi, planè isti quicquid non est ex præceptis sectæ, refugium tanquam uenena, & illico errorem clamant. Nec tam pertinaciter principes opinionum quamlibet obstinati pro suis inuentis deputassent, quam isti pro placito alieno. Sed fortassis in quibusdam foret tolerabile, si non in progressu corruptiora essent, quam in prima origine. Verum exercitatio ingeniorum, & semper in eisdem iam ab initio lapsis, & corruptis, longissime rem à recta uia abduxit, quum ipsi monitis melioribus ingressus omnes præclusissent. Ach quanto se frustra disciplinæ fraudant, quod semper alijs credunt, nunquam ad se ipsi reuertuntur, nec se uocant in consiliū, ut examinent cuiusmo-

*Seeta recē
tium.*

*Seeta uete
rum.*

32 IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE
cuiusmodi sint quæ tanta cura addiscunt. Et eorum qui se
se ac ingenia sua certis scriptorum generibus, ceu in serui
tutem tradidere, alij ita sunt recentes, ut ueteres omnes ne
de nomine quidem norint, partim non intellecturi si eos
adirēt, partim quod exactiora omnia apud nouos esse cre
dant, partim quod occupatis incredibili nouorū longitudo
ne nunq̃ ad priores illos caput uacet attollere. Alij nouita
tem omnē aspernati ita ueteribus adhærent, ut si neoteri
cum attingant, metus sit ne contaminentur. Verum permul
tum refert quos ueteres, q̃s nouos esse arbitrere. Si illi qui
artes disciplinasq̃ & inuenerunt, & auxerūt sunt antiqui,
nouu uero qui uel corruperūt artes, uel corrūpentibus ac
commodarunt suas manus, planē uel umbilicos illoꝝ anti
quorum malim, q̃ uerbosissima recētium monumenta. Sin
tu ad fastos redis, & uirtutē æstimas annis, quemadmodū
ille dicit, ut quanto sit quisq̃ uetustior, hoc apud te sit no
minis ac fidei potioris. Quid, an non Aristoteles Anaxago
ra posterior, & Cicero M. Catone, & Demosthenes Per
icle, & Vergilius Ennio? At posteriores istos antiquarij ho
mines prioribus illis longe anteponunt. Hi quoq̃ non exi
gua sanē eruditioni suæ incrementa detrahūt, & iudiciū
debilitant ac frangunt. Primum ita addicti & mancipati
sunt ueteribus, ut quicquid non putent uetus esse, cōtinuo
damnent inauditum, incognitum, etiam si maxime sit ue
tus, modo recens credant, ut recentia, si existiment esse ue
tera, adorent: neq̃ enim iudicio adducuntur, sed solo nomi
ne. Vidi qui uersiculos hominis uiuentis quod in perue
re bibliotheca reperti essent puluere obstiti, ac iam ferē exe
si tinea, aperto capite ueneratus sit, tanquam Virgilianos,
aut alicuius aui illius. & alius Ciceronis epistolam, cui con
sulto nomē erat præpositū gallicum, magno fastidio asper
natus est, addito etiam conuitio barbaræ transalpinae. At
iniquiunt progressæ sunt aliquousq̃ artes, inde deciderūt,
eos qui in fastigio artium scripserunt, solos terimus mani
bus. Qui possunt de hoc censere, quum alios nefas esse pu
tent attingere? Equidem haud abnuerim magnum in pri
scis illis hominibus ingenium fuisse, multum usum, ac dili
gentiam circa res eruendas, & tradendas illustriores poste
ris. Sed male de natura censet, quicumq̃ uno illam aut alte
ro paru

CAV. CORRVP. ART. LIB. I.

33

ro partu effectam esse arbitratur. Cur se non putet aliquid
excussuros, si annitantur? quum nulla sit tam facilis atque
humilis ars, in qua non infinita occulant, quæ possint mul
ta ingenia diutissime exercere. Et recēiores haud sanē pau
ca excuderunt, nonnunquam acutius, sæpe etiam uerius:
quod illi uarietate rerum distracti, aliquas parum exacte
curarunt cognoscere, usus docuit aliter esse, quod Hippo
crati, Aristoteli, Plinio, & alijs eius notæ usu uenit. Videre
est in Aristotele, ut de illustrissimo ac certissimo scriptore
potissimum loquar, in eo inquam sunt quædam dogmata
in multis quidē certa, sed sæpe parum solida & catholica:
ut quū dicit, si est aliqua propria animæ operatio siue phan
tasia, contingit eam separari à corpore, si non est, non con
tingit. Ceu quis dicat, si clausus in hoc cubiculo potest ali
ter quā per uitream fenestram lumen aspicere, potest è
cubiculo exire. Si nō potest, nec è cubiculo exire: aut quod
principia rerum naturalium sint cōtraria. Non nego quin
dogmata eius omnia possint à pertinace defendi, uel centū
cuneolis infarctis ut fulciantur, inuersis, detortis, mutatis
multis mille interpretatiunculis. Sed certe contradictioni
sunt exposita, quæ ingenia torquet, nō instituit. Et certe q̃d
est mirabilius, ex his tam incertis, & male firmis dogmati
bus impugnat suos aduersarios, ut Parmenidem, & Melis
sum, ex sua sectione prædicamentorum, ex suo ente sim
plici, & ambiguo. Nec est quodd cuiquam absurdum uidea
tur, priscos illos parum interdum firma pronuntiata uni
uersalia adferre. Vniuersale enim pronuntiatum ex mul
tis singularibus oportet nasci bene obseruatis. An uero mi
randum est, si quæ erant tam uaria in natura rerum, quæ
mutarentur regionibus, quæ temporibus, ipsi uniuersaliter
affirmando noua & tum primum ab eis animaduersa sint
falsæ: ut quod Aristoteles dicit in primo de animalibus, cui
crura sint gracilia & brachia esse gracilia, cuius cōtrarium
mutamus in hac belgica, in qua homines multi uix habēt su
ras, brachia tamen succi plena, & bene habita. Quæ de Ita
lia aut Græcia præcipiunt, parum congruunt alijs locis ac
regionibus, nec ipsis etiam eisdem in quibus scripserunt, ui
delicet uel ratione uitæ mutata, uel ingenio loci. Quis iam
ad Vitruuij normam ædificat? Quis ex præscripto Galeni
C
coruat?

coenat? Quis ex Varronis aut Columellæ præceptis arate multa illo traduntur seculo, quorum contraria nunc experimur in cælo, in terra, in elementis: ut de habitatione sub zona torrida, de ortu Nili, de Antipodibus: tum in stirpibus, in animantibus, in frugibus. Perfica poma scribit Plinius, quæ Romæ nascerentur esse noxia, nunc sunt in delictis: ubi sunt oues illæ bethicæ tinctæ, ut Martialis inquit, colore natiuo? Ita isti, qui uetera modo persequuntur, usu uenit, ut quo seculo & inter quos uiuāt homines ignorēt, adeo in priscis familiariter uersantur, ut domi, quod dicitur & inter suos peregrini sint. Ignorant mores atq; eruditionem suorum temporum, & oderunt. Quanquam idem isti antiquarij sua uellent esse in pretio, & legi & manibus teri quantumlibet annicula. Et affectus in re omni tantopere dominantur, ut etiam gētes ac nationes spectent: nō probo hunc, quia non huius aut illius regionis: quasi ingenia poma sint, aut uina, quæ solo & regionibus censerisolent. Vbiq; bona nascuntur ingenia, excolantur modo, alibi fortassis frequentiora, sed ubiq; nonnulla. Verum isti ne suis quidem terris ac ciuitatibus parcunt, quo appareat nō tam eos iudicare, quā inuidere: putāt maledicendo & contemptus specie affecuturos se, ut illis, quos despexerint, antepōnantur. Sed nō idem est maledicere & uincere, despiciere, & antecellere: non modo qui incorruptæ æstimāt, intelligūt quorsum calumnia pertineat, sed qui eodem quoq; morbi genere tentantur, non æque aliorum malæ causæ fauent, ut suæ malæ: uidelicet q̃ superbus aut inuidus, non perinde in alienis est cæcus, ut in suis: quin potius uitia quę in se non cernit, acutissimē in alijs intuetur, & carpit. Sed esto sequamur maiores nostros per omnia, & in illorū uestigijs nos quoq; pedes nostros figamus, ut pueri faciūt per lulum. Qui tamen sint hi maiores nostri, aut quæ illorum uoces ignoramus. Primum amissa est grammaticorū crīsis, & quasi publica potestas de libris censendi. Olim cū grammatici magna & late patenti eruditione per omnia scriptorum genera diligenter uersati, nō dicta solum, uerū etiam integros libros, ut est apud Quintilianum, censēbāt, essent ne cuius inscriberent auctoris: aut si eius nō essent, ex phrasī & filo orationis, ex disserendi ratione cui assignandi essent,

Grammaticorū crīsis amissa.

sunt, iudicabant. Nunc uero quia & grammatici se in tenebras quasdam pistrini abdiderunt, & grammaticam professores maiorum artium contubernio suo expulerūt, tanquam cornices columbam, ut est in fabula: idcirco nō modo dicta, & sensa inepta ac stulta, sed sordidissima quoq; & abiectissima opera genti ac familiæ clarissimorū auctorum supponunt: adscripta sunt Aristoteli, Platoni, Origeni, Cypriano, Hieronymo, Augustino, Boëtho, Ciceroni, Senecæ, quæ ipsis nunq̃ ne per quietem quidem in mentē uenerāt, indigna non solum tantis ingenijs atq; illa eruditione, sed etiam eorū seruis, si quos Scythas habuerunt, aut Seres. Fure qui ad conciliandam libro auctoritatem, nomen magni auctoris adscriberent: alij, quum multi olim libri anonymi æderentur, leuissima aliqua adducti coniectura, huius aut illi adiudicabant: alij, si tituli nomen nō agnoscebant, nihil dubitarunt mutare, & ad quemcunq; esset uisum transferre: fuere descriptores, qui qd nomen primum menti occurreret, id præponerēt pro titulo. Horum omnium exempla sunt non pauca in ijs auctoribus q̃s modo nominauī: & hæc omnia sine discrimine recepta, & auctoritas eis ac fides non minor, quā ueris illis & germanis præbita. Iam uero & codices ad nos uenerunt mendosissimi, ut quæ illorum fuerit mens, quæ sententia de rebus, non liqueat. Alijs corrupti sunt codices casu aliquo, ut ferūt sacros libros, qui a Septuaginta uersi sunt in Græcū, pugione fuisse perfoscos, ut quædā uerba legi nullo modo potuerint. Et libri Aristotelis, ac Theophrasti, ut dudū dixi, tineis, & blattis exesi repti sunt: & erant quidē illa tum autographa, ex quibus alij codices dimanabant. In alijs situ & puluere quædā sunt obscurata, in alijs literæ uetustate exoleuerunt. Sed enim uero in describentibus maxima hæst culpa: fuerunt semper librarij homines ferē imperiti, qui libris transcribēdis tenuitatem suam sustentaret: non raro etiā mulieres & sacra uirgines, qui si uel minimū cogitationem alio diuertissent, mendis inducebant unum atq; alterum, imō permulta penitus inextricabilia. Ea in plurimos codices transfundebantur, qui ex codice illo excribebantur uelut ab exemplari, quod nunc crebrius sit in libris ære impressis, in quibus nullum est mendum, quod non in mille codicibus

Libri suppositi.

Codices mendosi.

36 IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE
 infidere sit necesse. Interdum qui scribebant nesciebant le-
 gere, confundeant omnia, ut compositio esset literarum et
 uerborum contextus, coniecturis inuestigandus. Quæ ue-
 ro semel mendæ irreperant, religio erat attingere, ac de-
 mutare, uelut in mysticis libris inductus fuerat à librario
 illiteratissimo error, ad eum corrigendum putabant opus
 esse consilio totius ecclesiæ, quantumlibet lapsus esset dilu-
 cidus, & uel pueris perspicuus. In alijs scriptoribus non so-
 lum librarij errata persequebantur semidoctuli, sed etiam
 probe scripta, quæ ipsi non caperent. Itaq; deprauarunt re-
 ctos sensus, & pro errato uno, quod conabantur expunge-
 re, aspergebant quatuor. Videmus ut quisq; ueterum scri-
 ptorum his quingentis annis in studioforum manibus uer-
 satus est, ita ad nos uenisse corruptissimum, ut Plinium, Se-
 necam, Hieronymum, Augustinum, Aristotelem: puriores
 sunt atq; integriores, qui in uetustis bibliothecis situ & pul-
 uere latuerunt obfessi, & apud barbaros atque imperitas
 gentes, quàm ubi uiguerunt studia: quod ut illos non atti-
 gerunt homines imperiti prorsum, ac rudes, ita datum est
 eis sciolorum audaciam ope suarum latebrarum subterfuge-
 re, qui, sicut est apud Quintilianum, dum librorum
 insectantur insecitiam, produnt suam. Iam ætate sua Cice-
 ro conqueritur Græcos quàm Latinos libros esse emenda-
 tiores, quippe quod indocti homines magis in Latinis uer-
 sarentur, quàm Græcis. At uero, qui in locum mendosum
 incidit, non hæret, nihil cunctatur, sed somnium aliquod
 cōminiscitur, quod affirmet scriptoris esse sensum purum
 putum. Vnde miræ in enarrationibus scriptorum ineptiæ,
 & hæc tempore ac ætate auctæ, quæ moles somniogæ ac um-
 brarum, admota qua locus illustraretur lucerna quamli-
 bet tenui, protinus euanescebat. Quid quod nec audiuit eos
 quos se dicunt habere duces, quid dicant, aut quomodo? &
 quum multos habeant, quos quibus anteponi oporteat, ne-
 sciunt, & qua de causa, ut qui se ueteres profitentur sequi,
 nec qui sint ueteres norint, nec qua quisq; autoritate & fi-
 de. Nam primum insciji temporum, & rerum gestarum, non
 considerant quæ sunt in quocq; scriptore potissimum confi-
 deranda, quibus temporibus uiixerit, cuius opinionis de re-
 bus, cuius sectæ, qua autoritate, quomodo scripserit, qua di-
 cendi

CAV. CORRVP. ART. LIB. I. 37
 cendi sit usus ratione, qua lingua, sentiat omnia quæ scri-
 bit, ita esse, an uarias inducat personas, & qua potissimum
 significet mentem animi sui, quo loco dicat, quo tempore,
 apud quos ioco an serio: nam sunt hæc omnia spectanda, ut
 eliciatur, quæ sit cuiusq; mens. Isti uero nihil animadu-
 runt horum. Scriptores omnes uel equales censent, uel etiã Scriptores
 posteriores fecerunt priores, ut Boethum Hieronymo, Hiero-
 nimum Aristotele, Iureconsultos pandectarum Cicero sent equa-
 ne ac Aristotele. Quicquid à Terentio, aut alijs comicis uel les.
 tragicis, quicquid à Platone, à Cicerone & ab alijs, qui dia-
 logos scripserunt literis est mandatum, eam putauerunt esse
 autoris sententiam quacumq; inducta persona: nec saltem
 admoniti sunt non ea loqui sentire, quæ loquebantur socij,
 nec Solomonem aut Dauidem, quæ persona stultorum ac
 impiorum dicunt. Eiusdem momenti sunt istis, quæ Cice-
 ro in foro dicit, tempori seruiens ac causæ, ut quæ in offici-
 cijs & cæteris libris philosophicis, ubi ueritas non ad popu-
 lares sensus atq; affectiones, sed ad exactum rationis iudi-
 cium eliminatur. Iocans multa dicit Socrates, ut in sophis-
 tas: omnia ab istis accipiuntur serio. Si quid exempli cau-
 sa dicitur, id iudicant ab autore affirmari, quod frequen-
 tissime in Aristotele faciunt. Quas dominus noster ad faci-
 lem mentis suæ explicationem parabolas usurpat, isti pro
 lege uitæ accipiunt, sic debere nos agere, quia sit in Euange-
 lio. Noui qui diceret de bello an sit iustum disputari non
 oportere, quod dominus in Euangelio bellum approbarit.
 Quærenti quo loco responderit, in parabola de rege, qui
 bellum illaturus reputat quibus copijs possit rem gerere,
 Item in illa de forti armato custodiētē atrium suum. Quid
 non peruertant huiusmodi iudicia? His Paulus scripsit ad
 Romanos Romane, ad Ephesios Hebraice. Ioannes Euan-
 gelium suum Hebraice. Hieronymus Græce, & uersus est
 ab Erasmo. Matthæus Latine, & si quis tentet corrigere, id
 uero nihil fit aliud, quàm profiteri se magistrum spiritus
 sancti: quàm tragicis uerbis puerilia? parem tribuerunt fi-
 dem omnibus. Dicat unusquibet de rebus Romanis ali-
 quid, puta Vincentius, uel Antonius, uel qui confinxit ge-
 sta Romanorum moralizata, tātum apud istos nactus est
 fidei, quantum Lilius aut Suetonius: dicat de Cosmogra-
 phia,

phia, quantum Strabo aut Mela: de iure, quātum Vlpianus aut Papinianus: satis est esse scriptum, à quo, non putāt referre: alba linea sunt omnes in albo saxo. In Hispania puer audiebam in fidem dicti alicuius citari librum impressum: hoc locupletissimum erat testimoniū. De moribus, de probitate, de religione locuturi, tam graues auctores esse Gentiles rentur, q̄ Christianos. Paria sunt quæ Cicero aut quæ Hieronymus uel Chrysostom⁹ dixerit. Examinaturi dictū hominis Peripatetici, sententiā hominis Stoici adferūt: aut de Stoico, Epicurei, nō ut rationes cōferant, sed ut placita. Ibi fudor & anhelitus in redigēdis ad concordia discordissimis. Demētes non intelligūt eum, qui tam multos & tam diuersos sequat, nullum sequi? Non desunt qui uelint de hīs qui sequēdi sint iudicare, sed omnia ex primo gustu: ut si in limine in unum aliqd̄ prauē dictū offenderint, reicāt protinus & aspernent propter illud oīa: aut si quod bene dictū uiderint, oīa illius causa amplectātur, & teneant, nō aliter q̄ pueri, qui si ex scutella aliqua cibum aliquando suauem ederint, oīa in illa scutella putāt futura talia: sin insuaue, oīa insuaui: nec aliter de domo, de manu porrigentis statuunt, ex uno aliquo iritatur uel cupiditas ad oīa, uel odiū atq; auersio. Quidā adeo sunt in alios seueri, seu seui pot⁹, ut oīa in unoquoq; requirant exactissima, ne patiant aliquando Homerū dormire, ut est in prouerbio. Non satis est bene esse opus ac docte scriptū de philosophia, pie de religione ac sobrie, historiā, si qua forte admista est, expendunt, uoculas & syllabas ad examē reuocant. Non tuetur librum ampla rerū cognitio, si in re leuissima scriptor fuerit negligēti⁹, totū protinus opus reiciunt, & religio est attingere, ne contaminētur. In quo & de se ipsi pessime merentur, qui uberrimo se fraudant doctrinæ fructu, & de artibus, quas prēiudicio suo iniquissimo illis orbant doctissimis scriptoribus, & tam bona peritiæ parte. Disputationes quoq; non leuiter exocularunt iudicium: fuerunt quidem olim, sed inter iuuenes institutæ disputationes, quo excitaret uigor ille animi sæpe torpēs, & alacriores essent ad studia, uel ut uincerēt, uel ne uincerent, tum ut alti⁹ infingerentur, quæ à magistris acceperant. Inter uiros aut nātū grādiore fuit quædā opinionū ac rationū collatio, nō ad ui-

Disputa-
tiones.

ad uictoriam intenta, sed ad enucleandum uerum. Nomen ipsum testatur dici disputationes, q̄ per eas ueritas ceu pu- Disputa-
taretur ac purgaretur. Postea uero q̄ ab auditoribus profectio unde
ēta est laus & pretium ad eum qui optime uideretur sensū dicta.
se, & ex laude sæpenumero diuitiæ, ac opes, praua uel hono-
ris, uel pecuniæ cupiditas animos disputantium inuasit: ut
tanq̄ in pugna sola spectaretur uictoria, non elucidatio ue-
ritatis: ut & ipsi quicquid semel dixissent strenue tuerētur,
& aduersariū prosternerent, ac conculcarēt. Humilibus &
fordidis ingenijs, quicq; deiecto capite hæc sola intuerentur,
leuia & momentanea, parum est uisum magnum pretium
ab studijs probitas, aut ueri intelligentia: quæ duo illi q̄ nō
satis acute cernerent, nec quantæ essent æstimationis asse-
quebantur præsentē mercedem quæsierūt pecuniæ, uel au-
ræ popularis. Ideo quo maius esset operæ pretiū, populū ad
sua certamina admiserunt, tanq̄ spectatores fabulæ in thea-
trum productæ: tum quod fieri ad concessum par erat, phi-
losophus deposita illa tam graui & ueneranda persona, hi-
stricam induit, ut commodius saltaret: factus est popu-
lus spectator, arbiter, iudex, & quod non facit aulædus in
scena, fecit philosophus in schola, ut tibias non sibi & mu-
sis aptaret, quod monet uetus magister, sed omnino coro-
næ, ac multitudini, à quo rediturus erat ad actores honor
& quæstus. Nihil opus fuit uera & solida doctrina non in-
tellecturis, sed fucus & puluis ob oculos multitudinis obie-
ctus. Ergo indagandi ueri una & simplex uia est relicta, fa-
ciendi luci aperta sexcentæ, qua quisque ut commodum si-
bi esset grassaretur, præsertim quum nihil sit tam defor-
me, quin amatorem inueniat. Nec solum in hanc opinio-
nem populus cucurrit finem discendi esse disputare, ut mi-
litæ conflictum, uerum publicis consensu permultos ue-
teranos & quasi triarios scholasticæ militiæ rapuit, sed qui
ingenio & iudicio non plus ualent quàm plebs infima: ut
superuacaneum esse ac stultum censeant, si quis ad mentē,
& mores, & quietum illud inquirēdi genus philosophiam
reuocet, nullum esse alium studiorum fructum, quàm præ-
fenti animo non cedere aduersario, intrepide eum uel ag-
gredi, uel sustinere, & callere quo robore, qua arte, qua
supplantatione sit subuertendus. Ergo in re pulcherrima,
C 4 & omnium

40 IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE

& omnium præstantissima consultum fuit statim assuefcere puerum, & eum perpetuo exercere, altercandi statim natis initium, finis nullus nisi cum morte. Puer ad scholam deductus primo confestim die iubetur disputare, & docetur iam rixari, qui fari nondū potest. Idem in grāmatica, in poetis, in historicis, in dialectica, in rhetorica, in omni prorsum disciplina. Miretur aliquis, qui possint in rebus apertissimis, simplicissimis, primis? Nihil est tam liquidū, tam clarum, quod quæstiuncula aliqua uelut uento excita to non perturbent. Inertissime datur torpedini, nihil inuenire, etiam fulgore solis, quod obscures in rebus explicatissimis, quod inuoluas, in durissimis, ac inflexibilibus, qd plices & replicas. Dicas uel hoc solum: scribe mihi, hic quæstio: si non ex Grammatica, at ex Dialectica: Si non ex dialectica, at ex phisicis, qui motus sit scribere: ex metaphisicis, substans an inherens. Atqui pueri isti nūc audiunt prima dialecticæ rudimenta, heri, aut nudiustertius in ludum admissi. Sic sunt tyrones isti assuefaciendi, nunquam tacere, fortiter asseuerare quicquid in buccam, ne quādo uideatur cessisse. Nec una disputatio uno sufficit die, aut gemina, sicut refectio. Sub prandium altercantur, pransi altercantur, sub cenam altercātur, cenati altercātur. Agunt hæc, ut discant, an ut concoquant? Domi altercantur, foris altercantur. In conuiuio, in balneo, in uaporario, templo, urbe, agro, in publico, in priuato, omni loco, omni tempore altercantur: non toties sub lenone rixantur meretriculæ, aut sub lanista dimicant gladiatores appetente munere, quoties isti sub magistro philosophie. Populus non ille moderatus & grauis, sed leuis, barbarus, bellax, hac uelut pugna specie mirifice delectatur. Ita ut sint imperitissimi homines permulti, & omnis literaturæ penitus expertes, qui hanc spectaculi huius uoluptatem reliquis omnibus anteponant: & quo magis pugnam referant, dimicatione quadam utuntur agili, ac ueloci, & quasi punctim feriunt, quocitius hostem suum conficiant: nec perpetua oratione agrediuntur aduersarium, nec longiorem eius sermonem possunt pati. Si quid paulo pluribus uerbis dicat sui explicandi gratia, clamant ilico ad rē, ad rē, categorice respondeto. In quo ostendunt, quā inquietis sint animis, ac leuibus, qui

ferre

CAV. CORRVP. ART. LIB. I. 41

ferre uerba aliquot non possunt. Qui ferrent quatuor, aut quinque horas perpetuas dicentem, interdū septem, ut olim in Græciā, & Romā. In quo facile quiuis cognoscat patientiam, & grauitatem illorum hominum, & nostrorum leuitatem. Quanta nascitur hinc corruptela & moribus, & disciplina, inflammatis animis, & ad pertinaciam obfirmatis? Clamores primum ad rauum, hinc improbitas, fannæ, bus. minæ, conuitia, dum luctantur, & uterq; alterū tentat prosternere: consumptis uerbis uenitur ad pugnos, ad ueram luctam ex ficta & simulata. Quinetiam quæ contingunt in palæstra, illic non desunt, colaphi, alapæ, consputio, calces, morsus, etiam quæ iam supra leges palæstræ, fustes, ferrum, faucij multi, nonnunquam occisi. Est ne hæc exercitatio sapientiæ? est hæc professio uenerandæ disciplinæ? egredi si illinc, quæ scripta, maledicta, inuectiue mutæ? & odium inextinguibile. Victoris gloria & arrogātia, tanquam incruento bello, & uicti pudor atq; inuidencia. Victor non se imperitum aliquem, & mucosum uicisse reputat, sed cū etiam scholam: reliquos omnes tanquam e curru quodam triumphi despicit, uel maximos illos artium parentes, atq; educatores si reuiuiscant, non ausuros secum congregi arbitretur, aut indubie uictum iri, si congregerentur. Et quoniam omnia ad pugnam hanc referebantur, nihil cogitant quā uera essent, quæ asseuerarent, sed quā ipsi ea possent retinere ac tueri, quæcūq; semel suscepissent: aut si qua premeretur, possent elabi quacūq; peruicacia, improbe pernegādo, & cæce posternēdo omnia, quæ obstant, etiam si rationis lux ultro se in illorum oculis ingerat: ita ut pro solutione fortissimorum argumentorū, & quæ adigerent eos ad res absurdissimas, satis haberent respondere, admitto, nam sequitur ex conclusione mea: unde est illud: ego nego, proba tu, defendam consequenter. Nam qui consequenter, ut ipsi dicunt, defenderit, quamlibet absōnis admissis & cōcessis pro erudito habetur, & disputationi, hoc est, apici scientiæ totius aptissimi. Quippe luctæ huius uersa ars in hoc est sita, si tueatur quisq; quemcūque errorem susceperit sine contradictione superius. Ceu uero difficile hoc sit factū ex eorū arte obligatoria permisis omnibus quæ consequuntur, qualiacūq; sint, sublati quæ ad

C s uersantur

Opiniones
errorum.

42 IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE
uersantur uel liquidissimo ueris atq; indubitatis. At uero
qui error est in disputatione ita defensus, ut nō tum potue
rit conuelli propugnatori tanquam focus suus, & multis
spectantium tanquam nouum inuentum arridet. Ita pri
mum ex errore fit controuersia, ex cōtrouersia opinio. Et
q; unusquisq; suis fauet immodice, odit contraria, fit acer
rimus propugnator opinionis suę, impugnator alienę. Vn
de extiterunt initia sectarum, quę pertinacissime sunt & a
sectatoribus propugnata, & ab inimicis oppugnata. Quia
ut nos uelut per rimulam quādam uerum procul positum
aspicimus magis, quā discernimus: si & oppugnator ut
suam opinionem tueatur, & oppugnator ut alienam opi
nionem expugnet, omnes ingenij uires intendunt ad rimu
lam hanc obliuandam, existimantes in hoc uerri magnū
deus, sed uterq; ingeniosus credatur aduersus ueritatem,
facile est intelligere, quāto rimula eiusmodi fiet angustior,
& malignius cernetur uerum. Toties, tandiu alterari, oīa
reuocare in dubium, & ad stultas quasdam subtilitates, ac
minutias, hoc uero non est ueritatem purgari, sed primum
interteri, hinc deteri, postremo interire: nō putant isti, sed
scarificant, & scalpunt, & dulcedine scalpenti acti sangui
nem quoque eliciunt: & hec quidem non pro uero, sed con
tra uerum, ut susceptum illis esse dicas bellum in uerita
tem: nam pro ea dicere, cuiuslibet esse arbitrantur, contra
uerum autem ingeniosissimi ac peritissimi, quod non ma
gni est ingenij, sed prauī, quid autem proficient dementes:
ueritas in tuto se collocauit, nihil aduersus eam possunt fu
ci, fraudes, calliditates nostrorū ingeniorum: ingenia cum
ingenijs configuntur, & inter se certant puluerem ac tene
bras mutuo offundere. Quid non inueniant homines con
tra homines, si in hoc penitus, & semper incumbant, si ni
hil relinquunt intentatum, dum imponant, & fallant, prę
sertim quum uitiō nostrorum oculorum quādam aliter
multo uidentur, quā sunt: & ut Aristoteles ait, falsa quā
dam maiorem habent similitudinem ueri, quā uera ipsa:
ergo aliquas pręstigias excogitat, quę posite ob aciem no
strę mentis, illam ad ueri lucem non sinunt penetrare.
Quinque minus multo potest dare operam, ut an tene
brę ac pręstigię sint dijudicet intēta & occupata, uel dum
alium

CAV. CORRVP. ART. LIB. I. 43
alium ferit, uel dum se tuctur: non uacat in se redire, & lu
cem ingenij ac iudicij offusis nebulis quiete admouere, plus
nimio occupata quęstionculis ad disputationem arma
dis, atque exarmandis: semper in agitatione uoluuntur ac
motu, nunquam sinunt aquam fieri liquidam, quam sunt
bibituri. Quo fit ut moderata quadam collatione studio
rum enitescat ueritas, tanquam attritu: nimium autem al
tercando amittatur, ut Publius Mimographus docet, tan
to sapientius poēta in scena, quā philosophus in schola.
Age uero, quemadmodum se parant huic pugne primum
graues omnes auctores, & qui parum essent altercationes
adiuturi ex schola eiecerunt, tanq; senes, & imbellem mul
titudinem ē castris, aut urbe obsessa, Platonem dico, Cice
ronem, Senecā, Plinium, Hieronymū, Ambrosium: retenti
sunt modo, qui tela cōfictatiunculis illis possent suggere
re, Aristoteles, Augustinus, & similes: ex quibus ea tantum
deperferunt, & quidē prauē intellectu ac detorta, quę in
aciem uenirent non eruditā illam, & dignam inquisitione
magnum ingeniorum, sed circulatoriam, & diuinatri
cem, quam cuius facile obeat sine libris, sine cognitione re
rum. Imō hæc inutilia sunt isti pugne, cui satis sit unum
quēq; cogitasse, ac se munisse, quemadmodum absurdissi
mum inuentum possit retinere, ueritati autem pedicam &
& cauillum obij. ere. Quocirca nemo istorum libros Augu
stini, & Aristotelis attingit, quibus opus sit animi attentio
ne, ac studio ad res cura & cognitione dignas: non libros
de Cnitate Dei, non de doctrina Christiana, non Aristote
lis problemata, aut de animalibus, politica, & economica,
non eiusdem rhetorica, nec huius quidem artis nouerunt
nomen, quod hæc magnum studium, uariam rerum noti
tiam, perpetuam orationem, exactum iudicium require
ret: mathematicas quoque artes deseruerunt penitus, quo
niam radio & puluere contentę: non didicerunt histrioni
cam: quod si res ante oculos non ponas, frustra in eis mul
ta uerba temere funditaris: quędam tamen ex illis surri
perunt uocabula, punctum, lineam, superficiem, corpus,
triangulum, quadrangulum, circulū, centrum, hæc quoq;
ad clamores ac rixas pertracta, si quando horū mentio in li
bris Aristotelis incidebat: cetera quę studium & tacitam
cogita

Graues au
tores ex
scholis eie
ci.

44 IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE
 cogitationem postulāt, uerecunde sunt relicta. Iam si quid
 ex solidis attingerent scriptoribus, non alia mente percur-
 rebant, quā Gallus Aesopi scalpebat finum, ut aliquid
 quod ederet inueniret: sic isti ut telum aliquod uel acciper-
 rent iam paratum atq; expositum, uel sibi concinnarent,
 hasta & ferro illic repertis, cetera omnia suspensis legerit
 animis, & ad curam certaminis properantibus. Quocirca
 quum disputandū esset, quum loquendum, & quidē prom-
 ptissime, nam illis nihil turpius quā tacere, aut cunctari,
 & loquendum hīs esset qui eo uenerāt ab omni lectione, ab
 omni cognitione inopes, ac deserti: Quid fuit reliquum, ni-
 si excogitare sibi nouas artes, noua dogmata, nouam rege-
 naturam, quam ut impudenter assererent, disputationis
 ardor initio suafit: hinc quum uiderent se defendere conse-
 quenter posse, tanquam uera receperunt: res em̄ & ab impe-
 ritis, & inter imperitos agebatur, id est, inter eos, qui irri-
 dere & refellere stulta inuenta nescirent. Somniarunt mi-
 ra dogmata, tanquā formulas totius ueritatis, talia, ut nul-
 la sit plerunq; ueritas certior, quā quæ ad eiusmodi cano-
 nes minime congruit: qualia sunt in dialectica, in phycis,
 in hīs omnibus, in quibus multum & diu regnauit disputa-
 tio: & tamen ad has regulas censeferi ueritatem uolunt, ad
 quas quum ueniat illa inuita & repugnans, seu uerius nun-
 quam ueniat, mirum non est largissimam altercationibus
 materiam suppetere, dum ea uia insititur ad inueniendum
 uerum, quā nunquam peruenias. Ita nihil tam uidetur cer-
 tum & statutum, & ueritati aptum, quod non ilico diuer-
 sissimum esse a uero appareat: unde contendendi & rixan-
 di copia benignissima. Quid dicitis Aristotelem uos dispu-
 tando uicturos. Ne iuretis ipsi, ego id pro uobis deierabo,
 & quidem persancte: nam quas artes uos modo exornia-
 stis, quas nugas, & quidē ex illius, ut putatis, dogmatibus,
 ipse si reuiuisceret, non intelligeret, ac ne suos quidem li-
 bros, ut uos explicatis: nec solum hoc Aristoteli continge-
 ret, sed Platoni, & acumini illi tam celebrato Chrysippi,
 aut Carneadis, prudentē grauem senem si ad lusiones suas
 & cauilla pueri pertrahant, haud ægre uincant. Et si ciuita-
 tem legibus atq; institutis ciuis alicuius bene constitutam
 ac ordinatā peruertas, is si redeat qui illam insituerat, ni-
 mirum

CAV. CORRVP. ART. LIB. I. 45
 nimirum peregrinus erit in sua republica. Si uestra ista est
 Dialectica, Dialecticam Aristoteles ignorauit. Si philoso-
 phia, philosophiam. Si ius ciuile, rudis est iuris Vlpianus.
 Si medicina, nesciuit medicinam Galenus. Iam nec Cicero
 quidem scit Latine, si Latine locutus est Scotus, aut Tho-
 mas: Nec Titus Liuius bonus autor rerum Romanarum,
 si uera sunt gesta Romanorum moralizata. Quæ spes est
 mutatuos istos suas glandes bonis frugibus, si illas cuius
 siligini antepōnit. Vos quidem Aristotelē uinceretis, si ue-
 stra somniata dogmata admitteretur, sed illis sepositis, &
 ex communi hominum intelligentia & natura, uel uetulae
 uobis fucum facerent, & istam uestram inuictam loquaci-
 tatem confringerent, ac cogerent obmutescere. Quanquā
 hæc non tam senes iactant, quā iuuenes præferuidi, et pu-
 gnaces: qui ut homines militares ingentem se ex bellicis fa-
 cinoribus & multis uictorijs gloriam relatuos cōfundunt.
 Nam senes errorem suum taciti agnoscunt, sed partim pi-
 get confiteri, quia seram esse penitentiam credunt, quum
 nulla sit sera ad discendum ætas, ut Augustinus inquit. Fa-
 tum est enim q̄ nesciant, flagitium, q̄ nolint scire: partim
 pudet, q̄ præcepta gloria spoliari iniquo animo capiant: at
 que hoc interdum impedimento est quo minus iuuentutem
 suam admoneant, ut quæ ipsis defuerunt, illi quærant. Sed
 antequam de disputationibus finem dicē di facio, adjiciam
 illud quod ostendit, quā isti homines eruditionem & co-
 gnitionem ueri parui fecerint, quā se penitus confictuū
 dediderunt, & eū quibuscunq; potuerunt rebus aluere: etiā
 inter illa ipsa inepta, absurda, stulta dogmata, si quod esset
 unde copiosum aliquod & fertile oriri posset disputationi
 seminarium, tamen si falsum esse existimarent, inferebant
 nihil minus in scholam, & statuebant tanquam positum
 & fixum, ne materia deesset rixandi: uidelicet q̄ ex illo qd
 uerum esse non dubitarent pauciora existerent, quā ex
 falso argumēta. Exempli gratia: Secta illa scholastica, quæ
 a Gulielmo Occhamo defluxit, & nominalium se appella-
 uit, ridet quæ Ioannes Scotus, & hī qui reales dicuntur, de
 punctis, de momentis, de interuallis, de indiuisibilibus as-
 serunt, & tamen illi ipsi disputaturi, uel in logicis de inci-
 pit, & definit, uel in phycis de motu, & tempore opinionē
 Scoti

Scoti tanquam ueram subiiciunt, ut sit dimicatio diuturnior. Sed quamuis illi altercandi nec finem nec modum ullum non uerunt, nobis tamen aliquis est faciendus finis, & transiendum ad reliquas corrumpendi artium causas, tametsi non minor suppetit nobis materia infestandi rixas illas, quam illis clamandi, dum rixantur. Sed nemo non uidet quantam & moribus, & iudicijs, ac proinde disciplinis quosque inter hasce pugnas plaga est inflicta. Diximus de ingeniorum tenebris, dicendum nunc est quantum negligentia nocuerit, per quam etiam tenebrae sunt in nostris pectoribus densatae, & quasi per desidia squalor & rubigo menti obductus. Olim ueteres, qui se ad studium ueritatis ac sapientiae contulissent, omne perire tempus sunt rati, quod literis, quod cognitioni non impenderetur. Nota est Plinii Secundi diligentia quam Caelius fororis eius filius, in literas retulit: & idem ipse in Praefatione naturalis historiae satis indicat de somno se, & rebus ualitudini necessarijs detrahere solitum, quod impederet studijs: nimirum quod tum demum se uiuere censeret, dum illa commentaretur, ususque est Marci Varronis testimonio, quod uita esset uigilia. Aristotelem quoque scribunt ita studere consueuisse, ut globum aeneum teneret in manu subiectis peluibus, in quos decideret si dormitasset, & excitaretur sonitu. Longum erit si exordiar historiam diligentiae antiquae, si peregrinationes literarum gratia, si amplissima patrimonialia, opes, dignitates studijs possit habitas: facilia sunt cognita, si quis philosophorum acta uelit inspicere. Habebant etiam procures Romani in illis imperij occupationibus lectores, quos Graeca uoce *διδασκαλούς* nominabant, qui epulantibus, qui dormitantibus, lauantibus, deambulantibus, iter facientibus legerent. Refrixit mirum in modum ardor ille in hominum animis, uel quia non liberet operam dare, uel quia non liceret: non libuit propter socordiam, aut desidia, quod graue cor hominis, & ad terram nutu ac pondere suo uergens, nullis ad diligentiam stimulis pungeretur: uel quod non putarent opus esse in publicum sua diligentia, quum crederent satis multos in eam rem incubuisse, atque incumbere, & ueritatem quantum in commune sufficeret productam esse. Nec ipsi se arbitrati sunt indigere, quod satis cognitione rerum uiderentur in-

Negligentia.

Lectores.

tur instructi ad uitam: honorem autem uel opes, aut tenues, aut profecto contemnendas ex literis atque ingenio prouenire, aut illis ita abundarent ipsi, ut ex literis non haberent querendas: postremo eas non tanti facerent, ut propterea laborem studioque suscipere scribendi uel expoliendi, quae inuenissent, homines pigri & impatientes curae ac laboris: quales fuere Lucillius poeta: ut Horatius eum taxat, et Galba: multique oratorum de quibus in Bruto M. Tullius. Fuisse qui desperarent se tam multa posse legere, quoterant legenda ei, qui mediocrem in studijs operam uellet ponere. Pars diffidit se intellecturos aliquot ingenij sui uitio, & si hi rari: sed plerique conscientia imperitiae earum rerum, quae essent ad intelligentiam necessariae, ut puta linguarum, aut philosophiae, aut uerae alicuius eruditionis ac solidae, quibus non tam diligentia deerat, quam facultas. Queritur iustitiae. Caesar tot millia uersuum esse in libris ueterum Iurisperitorum, quos etiam maiores altero tanto iuuisset cognoscere, piguit illos legere, piget etiam centones illos in Pandectis rite scrutari: non piget scrutari ac rimari Bartholos, Baldos, Albericos, Iasones, quos qui uideat, exclamet protinus illud esse satyra: *Quis leget haec? Qui plures habent & longiores uersus, quam non dico sex & triginta integri iuris scriptores*, tot enim sunt in Pandectis eorum nomina, sed etiam sexcenti tales. *Qui a Liuiio abhorret, ut diffuso*, non dubitat se credere pelago Vincetij historialis. Vallam qui non legit, leget Catholicum. Nuper causabatur quidam uitae breuitatem, quae non sufficeret euoluendis Hieronymis, Augustinis, Ambrosijs, Chrysostomis, & is tamen ad umblicos percurrerat non paucos ex istis, qui summas aut commentarios in sententias Theologicas conscripserunt, quibus omnibus legendis tres aetates hominum non sufficerent quamlibet longe. Aristotelem grauius inspicere non Paulum Venetum, aut Auerroem, bone Christe quantam molestiam: uidetur mihi istis contingere quod nostri homines pro uerbo dicunt, farinam spargere, cinerem colligere. Ut diuites male profusi denarium pauperi datum desint, scurrae mille numos datos gloriantur: Sic isti in rebus bonis praeparati sunt temporis: in malis largi & liberales. Non sunt uisae illis obscurae trices, & exomniationes

recen-

recentium in omni disciplina, in Dialectica, in Physicis, iure ciuili, medicina, Theologia, quoniam illis assueuerunt, ut uitiosi oculi tenebris: uisa sunt eis obscurissima, & impenetrabilia, quæ dilucide erant ab antiquis prodita, quoniā insueta: ita malunt ea qualiacumq; ex interpretibus sui similibus, hoc est, ex cōnoscis lacunis haurire, quā ex ipso puro fonte. At quod grauissimum est, negligentia hæc indies crescit, nam & indies magis assuescunt commentis recentium, minus ueteres curant agnoscere, quos omnino uel lent perditos, nisi cōseruaret eos maiestas nominis, & reuerentia uetustatis, nunquam tamen nec uidētur nec audiuntur, tantum sententiole quædam illorum sunt uulgares, quas passim iactant & ubiq; inculcant quantumcumq; sint ijs de quibus loquuntur alienæ. Quædam etiam à principibus suæ sectæ citata traduntur per manus, cum eo intellectu & intepretamēto, ad quod torfit illa, qui ad placiti stabilimentum inducebat, quo nihil putant esse certius ac exploratius. Et istis quidem non liber, alijs non licet, non est commodum, non uacat, q̃ longe diuersis rebus sunt intenti atq; occupati: ut qui uel parandis opibus dediti, aut uenandis uoluptatibus, aut mala potentiæ atq; opum ambitione inflammātur, ea in illorum animis cura studium literarum blandū & mansuetum facile expellit, imò has esse Eruditio nugas arbitratur, præ suis uoluptatibus ac pecunia. Sunt
 ppter quæ
 suum.

qui eruditionem suscipiunt, tanquam facultatem quædam numi aut honoris quærendi, isti ad adipiscendum præstitum animo finem intenti, id solum de studijs desumunt, per quæ breuissime, quod intendunt, perueniant. Nam qui propter mercedem operam sumunt, mallent si fieri posset mercedem citra operam omnem consequi: quod in istis est agnoscere, qui qua uia ad honorem aut opes perueniant pensi nihil habent, perueniant modo. Quo fit ut illa contententur sola, quæ ad destinatum animo finem compendio perducunt, reliqua tanquam superuacanea sinunt ualere: atq; adeo, ut quisquilias reiciunt, & purgamenta. Sic medici quas practicas nominant solas legunt, illi quidem quæ questus gratia student. Iuris studiosi rubricas, formulas, & actiones, & constitutiones licium, reliqua siue philosophiæ arcana, siue ex iure pulchra quidem illa, uera, solida, & cogni-

& cognitu dignissima, ne attingunt quidem: nihil est enim eis dulce, nisi quod præsentem adfert mercedem, in quam solam inconniuentes habent oculos. Quippe non secus philosophia & labor studijs impensus grauis istis molestusq; est, atq; agricolæ fossio uel aratio, ueredario cursus, futuri suere, textori texere. Seruile est enim mercenarium quodcumq; angitq; animum properantem ad præmium: & sicut Horatius inquit, spe finis dura ferentem. Ita nullum est eis tēpus breue, ut animo cupienti nihil satis festinat. Olim septem anni liberalibus artibus impendebantur, recisi fuerunt ad quinq; & hoc nimis longum, ad tres cum dimidio sunt redacti: ferunt utcumq; seruitutem hanc nonnulli eorum, & sicut ille in Comœdia amator, macerant se tantisper, nam quidam de hoc ipso detruncāt. Qui illorum animus apertissime sese subinde profert. In illis enim quas uocāt relaxationes studiorum, & recreationes animi, in quos se lusus, & quantam sese licentiam effundunt, etiam grandiores natu, nam de pueris minus mirandum. Quo gaudio ex scholis tanquam ex caueis euolant: quā inuiti eodem reuertuntur: ut uidentur serui ex compedibus soluti, intolerabili quadam miseria ad tempus leuari, magno metu, ac mœrore, quum ad eandem redeundum est in ergastulū. Simul per licentiam illam ea designant flagitia, ea scelera, ut credas nihil eos in scholis discere aliud, quā malefacere. An non satis clamant se in opera detineri, cætera odiosissima nisi propter mercedem. Nam qui generosiori sunt pectore, & dignitate scientiæ ipsius, inducunt ad philosophiam animum, ijs uel ex ipsa philosophia crebra adsunt alia ex alijs oblectamenta, aut ita ex bibliothecis exeunt, ut solius ualetudinis habere rationem uideantur, rei uementer studioso labori necessaria. Quocirca moderatissimis se ad studia, uel deambulationibus, uel lusionibus reficiunt, ac reparāt. Verū illi nec quærunt nisi mercedi aptissima, & eam consecuti finem labori imponunt: nam quorsum attinet amplius defatigare, & ulterius progredi, ubi ad metam peruenieris. Itaq; undecumq; malunt raptim defungi rerū summis, quā rationibus detineri, & causis cuiusq; cognoscendis, quod demum uere est scire. Inuenti sunt in omni studiorum genere, qui desidīe consulerent, collectis

Flosculi

D

ex le

50. IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE
 ex auctori- ex lectione ueterum quibusdam ceu flosculis, ne praeceps il-
 bus colle- los posterius haberent perlegendos, homines plus satis nugis
 cti. occupati & distenti, & hi fugitantes laboris praesertim mo-
 lestissimi, quod scilicet aegre illos intelligerent: centones
 eiusmodi pro solidis magni nominis auctoribus complexi
 sunt. Ita nunc Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, et
 praeceps illi ac primi religionis nostrae scriptores non ex suis
 praeceps monumentis cognoscuntur, sed ex collectaneis sen-
 tentiarum Petri Lombardi, ex Cathena Aurea Diui Tho-
 mae, & alijs rhapsodijs eius notae. Nacti sunt & medici suos
 decerptores flosculorum, ex libris Galeni, Hippocratis, Aui-
 cennae: consuit centones iurisperitos: Tribonianus. De-
 truncatus est Lutetiae Aristoteles & traditus uix dimidia-
 tus, ne sic quid breuiaria haec lectores inueniunt: longum
 existimatur ea percurrere, sit satis indices aut rubricas in-
 spexisse. Qui possunt auctorum sensus percipi deserti, & de
 finiti suis uelut fulcimentis, nempe ijs quae antecedunt,
 quaeque subsequuntur: utraque enim maximam lucem adfer-
 runt interiectis, quae nuda hodie ac orbata proponuntur.
 An non istud passum usu uenit, ut quod per se parum intel-
 ligitur, ex collatione priorum ac posteriorum fiat manife-
 stum. Et isti flosculi, & summarijs, & ut uocant, margari-
 tis contenti, festinantes ad finem animo optatum ea tan-
 quam superuacanea contemnunt, unde non modo uera eru-
 ditio, sed nec illa ipsa constare potest ficta & adumbrata.
 Continen- Continen- Nam quum ex paruis nascantur & co-
 do parua ponantur magna, necesse est ut paruis suis praeceps iudicio
 sunt amil- contemnendis aditum quoque sibi obstruxerint rerum ma-
 sa magna. ximarum. Primum nihil fuerunt solliciti quemadmodum
 scriberent, quum tantum interesset probus dicerent an pro-
 brus: cado, an cedo: hominis. an ominis: Christe, an Cri-
 ste. Atqui Messala Coruini & C. Caesar tanto ingenio, eru-
 ditione, opibus, dignitate uiri, non duxerunt se indignum
 de singulis literarum praecipere. Si enim literae sunt uocum
 elementa, quibus artes omnes ac disciplinae constant, quo
 modo non composita negliguntur, si simplicia contemnan-
 tur: an tu pharmacum ullum recte confeceris, cuius uel
 herbas uel radices conculces prius, ac conspurces? Iam uel
 uerba dissimulabant se curare, quum maxime laborarent
 facun-

CAV. CORRVP. ART. LIB. I. 51
 facundissime dicere. Sed quia non succedebat, uolebant
 alijs persuadere non sequutos se, quod assequi non qui-
 uissent. Ergo nomina omnia uetera eorum, quibus po-
 stea mutatae sunt appellationes funditus penitus amissus,
 herbarum, stirpium, animantium, urbium, regnorum,
 fluuiorum, montium: herbas pro saxis, urbes pro fluuijs,
 homines pro nauibus usurpamus. Interciderunt quod pro-
 ximum fuit, phraes, & loquendi formulae, tum histo-
 ria, mores populorum ac gentium, & tota cognitio ue-
 rustatis. Negabant sua interesse, fuerit ne Annibal Poe-
 norum dux an Scipio. Vicerit Caesar Pompeium, an con-
 tra Caesarem Pompeius. Sit in Assyria Babylon, an in
 Mesopotamia. Hispania sit ne ad Occidentem, an ad me-
 ridiem. Scolopendra herba ne sit, an auis. Sint in duo-
 decim tabulis Romanae leges an Scythicae. Haec si dicunt
 futuri cerdones aut coqui, nihil repugno. Sin eruditi ho-
 mines de cathedra uitae duces, & professi se ingenijs lu-
 men adferre, quis non indignetur? quocirca praeceps homi-
 nes, qui orbis illos disciplinarum confecerunt, uideas
 quicquid libris suis admiscet, adeo esse purum atque exa-
 ctum, ut unum illud studuisse ac egisse semper dicas in ui-
 ta. Differit Cicero, Seneca, Aristoteles, Plato, Hierony-
 mus, Ambrosius, Galenus, Vlpianus, Scaeuola, aut il-
 lorum aliquis de rebus morum, attingit obiter historiam,
 fabulam, descriptionem regionis, naturam herbae, ani-
 mantis ingenium, ac mores tam accurate, tam uere ac
 propere quam qui illis de rebus profitentur se tradere. Scri-
 bit nostrorum hominum quispiam de philosophia, de iure,
 de Theologia, de re medica, admiscet historiam ineptissi-
 me narratam & falso, negat hoc esse suum institutum: at-
 tingit aliquid de Cosmographia inscite, negat esse suum
 institutum: loquitur de ui uerbi imperite, negat esse
 suum institutum: de arbore, de animante indocte, ne-
 gat esse suum institutum. Quod est ergo tandem tuum in-
 stitutum? nihil statuisse recte dicere? Quam esse putamus
 eiusce rei causam, nisi quod ueteres & euoluabant omne
 librorum genus, & intelligebant: isti nec inspicunt, &
 frustra inspicerent egeni lucis illius, quae nos ad intel-
 ligentiam artium quasi manu ducit, quae in istis nulla est
 D : pro-

prorsum, in antiquis magna erat, & dilucida. Istos miseros facit & inopes negligentia omnium, illos faciebat diuites omnium diligentia & cura. Nimirum acute illi apud se cogitabant, nullam esse artem aut peritiam adeo ab alia remotam & disiunctam, quæ non illi lucem sæpe aliquā adferat: ideo disciplinas omnes ut uirtutes, communionem inter se quandam & nexum habere docuerunt, quod non ab uno autore, aut uno loco est proditum. Testantur id Plato, Cicero, Fabius, Vitruuius, & alij per multi, unde natus est ille, ut Cicero inquit, cōcentus doctrinarum omnium, & cōsensus: & ut Quintilianus orbis disciplinarum, quem Græco uerbo *ἐκκέντρου* uocant. Defuit multis ad inquisitionem artium, & ad præcepta illarum dexteritas, ut temere sine arte, sine sagacitate quacumque se uia aliqua ostēdisset, illac insisterent ad inuestigationem ueritatis: non penetrarunt ex affectis ad causas primas, non ex compositis ad elementa & initia, non ex singulis collegerunt uniuersum, non ex uniuerso præceperunt de singulis, & quasi fluiuium, quæ opus esset corriuarunt. In quibus relijs omnes nō secus antecellunt Aristoteles, quàm sydera uniuersa sol.

Dexteritas. Proximus est ei Galenus Pergamensis si non esset tam redundans, nempe Asianus. Sed & isti non raro ad rem præsentem accommodarunt quæ inquirerent: ut Aristoteles, quemadmodū etiam alij in rhetoricis, & poematis sparſe, & temere profuderunt, quæ inuenissent, nō aliquo fine proposito, media alia ex alijs nascētia tanquam in scholis gradus suffulcierunt: nō ex re atque uniuersitate naturæ ad præsens institutum atque opus deduxerunt, quod est artis, sed aliam ex alia similitudine quadam collegerunt: aut quæ sita est eis præsens utilitas, nō ut finem tenerent artis, sed ut suum. Hæc antiqui: recentiores uero qua tandem dexteritate tractabant artes, quum nesciant quæ cuiusque artis sit materia, qui finis, & quasi scopus, quid agat, quō spectet, in quem usum discatur. Modo artes ex similitudine coniungunt & faciunt unam ex duabus diuersissimis. Rhetoricam uocarūt Grammaticam, quod utraq; esset de loquendo. Poetam dicunt Rhetorem, Rhetorem poetam, ob concinnam & modulatam orationem, Dialecticē de locis argumentorum Rhetoricē appellāt, quia Rhetorica quoque inuen-

Dexteritas.

Aristoteles arte maximus.

Galenus.

Confusio artium.

inventionem argumentorum traderet. Modo ex artificibus distinxerūt. Si quis bene loquatur Latine, quia hoc in ludo literario putatur didicisse, Grammatica est quicquid loquatur, & de quacumque re. Differant duo de re eadem philosophica, Latine unus, alter uiriose ac barbare, quæ Latinus dixerit, erit Grammatica, quæ uero imperitus philosophia. Quæ Lyranus aut Hugo scribunt in Nouum Testamentum, Theologia est, quæ Erasmus, Grammatica. Idem de Hieronymo, Ambrosio, Augustino, Hilario dicturi, nisi nomē obſtaret, tametsi hic etiā nescio quid mustant. Quod si Ioannes Picus Apologiam suam corrupto illo non scripsisset sermone, haud quaquam haberetur Theologus, sed Grammaticus. Alciatus, Zasius, Cantiuncula Grammatici sunt quum de iure disputant. Accursius est iuriconsultus uel quum interpretatur, quod id est, et: ait, id est, dixit: seu id est, aut. Diligēs & accuratus historicus, uel quum de origine XII. tabularum lepidam fabellam cōminiscitur, aut de adoptione Germanici Cæsaris. Quicquid ciuilis homo in republica de ciuitate administranda, de moribus, de re familiarī loquitur, est Rhetorica, quicquid dialecticē, est dialectica. Quicquid tractat iuriscōsultus, peritia iuris, etiam si de uocabulis inquirat, & in medio Grammatici iure ac possessione uersetur. Quicquid physicus, physica, etiam de punctis, & lineis, & superficie, & numeris. Quicquid ergo facit sutor, sunt calcei, quicquid carpentarius, carpentum, etiam quum intritum parat ad cœnam. Et hæc uulgi rude si diceret, rideremus: at dici ab ipsis sapiētiae luminibus, quis non indignissime accipiat, qui fines & modos, & materiam earum artium, quas honore professionis suæ ostentant, penitus ignorant. Non desunt, qui nec similitudinem ullam sequantur, nec artifices, sed quod primum in buccam: oratoriam nolunt grammaticam uocare, poeticam dicunt, hanc rhetoricen: homines delicatuli bellum existimant puerorum more res alias pro alijs in loquēdo usurpare, quod in pueris ridemus utique, amplectimur, osculamur, in illis senibus reliquorum magistris flagitiosum est, & animaduersione dignum, non aliter ac si uelint ipsi ad pueriles ineptias redire decursa iam ætate. Homines qui tã prauē & a magistris suis artes acceperunt, & in animis suis

excolunt, quomodo sunt eas nisi prauissime quoque tradituri. Si ex olido utre in olidum utrem unum transuaseretur, quale tandem proferetur ex hoc secundo: non solum corruptas eas disciplinas atque eruditione necesse est illos tradere, sed multo iam corruptiores quam acceperant: nam ipsi male atque imperite uersando in peius deformarunt, & res semel à uia in auium delapsa, quo longius progreditur, eo magis à recto aberrat, et longius ab eo discedit, quod erat eundem. Iam ut libros non attingebant, quos nec intellexissent, illos dico ueterum, unde tanquam ex fonte eruditio omnis dimanat, erat tamen necesse aliquid dicere: transulerunt omnia ad commentitias quasdam formulas, ad ridicula quaedam & ludicra, ad quae nihil esset opus lectione ueterum, aut omnino libris ullis, quando facilius & expeditius uideretur absurdum aliquid inuenire & cogitare, quemadmodum tueri posses: quod si perfecisses breui tempore, labore exiguo autor prodibas noui instituti, & alieno labore magnam partem gloriam uerbis in te transfinoebas, ut inquit ille. Et quemadmodum auctori nihil erat libris opus, ita nec impugnatori, & ei qui demoliri contendeat, quae alter extruxisset: quumque haec rerum natura esset eis ignorata, ipsi aliam somniarunt, quae esset ad ludendum, ad altercandum, ad rixandum aptissima, & ad pullatam coronam accommodatior, quae illa admiraretur, quae nullo modo caperet, & acumen illorum suspiceret, qui ea quae nusquam essent

Noua, & so tam acute essent intuiti. Ipsi uero nouae & confictae rerum *mnata re* naturae assueti, quum ad hanc nostram transeunt, omnia *ri natura.* fendunt noua, omnia sunt eis paradoxa, omnia admirantur, quasi in syluis & solitudine educati, in urbem tunc primum adducuntur. At quum se aliquando ad lectionem magnorum autorum traducunt, uehementissime demirantur illa non congruere cum suis, nam ad illos suos fictitios canones, sententias autorum uolunt censeré, quae quum uideant inter se repugnare, primum imperitiae ascribunt ueterum, rati se exacte loqui, illos ruditer, & quod dicunt Minerva crassa: deinde impulsu auctoritate nominis, tum magnitudine eorum quae illic scribuntur, haerent inter illa sensa, & suas formulas, incerti quorsum se applicent, sed uincit in multis inueterata consuetudo, & auctores aiunt ad bonum

bonum sensum loqui, seuero ad perfectam quandam rationem & regulam, id est, ad rigorem, sic enim suum frigus uocat appositissime. Age uero, quomodo auctores ipsos uel intelligunt uel enarrant. Primum nihil pensi habent, quis sit autor, cuius instituti, quo fuerit tempore, qua usus scribendi ratione. Epicureum, Stoicum, Academicum torquent ad placita Peripatetici, omnia denique ad ea, quae sola norunt. Magnos auctores nolunt quicquam habere commune cum populo, quasi uero non illi sermonem à populo acceperint, sed ipsis domi nasceretur. Quo remotius ab omni communi sensu scriptoris sensum abduxerint, eo putant acutius se dixisse, & propius ad illius mentem accessisse. Quicquid esset ex communi intelligentia, tanquam indignum scriptoris sententia reiecerunt, & ab hac discesserunt rerum natura, ne quid sibi esset commune cum populo: quippe naturam hanc imperitorum ducebant esse, alteram illam suam doctorum. Ad examen quod sibi ipsi confinxerant reuocarunt syllabas, literas, literarum apices. Vnusquisque uoluit ad ingenij sui modum alios omnes scripsisse. Aridus & ieunus lector nihil censuit explicandi causa esse dictum, non animaduertit copiosum scriptorem saepenumero contentum non esse rem unam semel bene dixisse, alia repetere infigendi & inculcandi gratia, quia sic expedit argumento; alia ut magis intelligatur quod dicitur, alia natura copiosi ingenij atque interdum redundantis. Contra laxus & fusus multa uult dici, tanquam corticem, quae possis tollere sine periculo: ita ieunus in copia Ciceronis tanquam in undis iactatur. Copiosus in Aristotele parsimonia, tanquam in angustis premitur: quum Cicero plerisque locis ornatum spectarit fusus & plenus, Aristoteles autem astrictus & sibi instans, res solas, parissimus uerborum. Quae autem uel exempli causa, uel similitudinis, uel confirmandae, aut declarandae sententiae suae ab autore ex alijs disciplinis attinguntur, qui non confidit se posse explicare, praeterit penitus, & negat esse suscepti instituti, nihil pertinere ad se: alij qui turpe existimant penitus tacere, sic exponunt, ut praestitisset tacuisse. Nam quum sibi doctissime uidentur locuti, dicunt in genere, Galilaea nomen est regionis: struthio-

Auctores
imperite
enarrati,
& intel-
lecti.

camelus nomen est animantis: colloquitis nomen est fructus: Cyrus nomen est uiri: quærat lector quid & quale sit quicquam. Alii qui sibi magis fidunt, nacti suo iudicio campum in quem excurrant, unius uerbuli tenuissima arrepta occasione de re dicunt paucissima, præter rem infinita: alienissimis locis infarciunt, quæcumque est collibitum: nimis quæquam finem & usum artium ignorent, omnia ubique satis apte & congruenter dici posse arbitrantur. Loquitur obiter Aristoteles aliquo loco de punctis, ipsi totam Geometriam eodem effundunt, dico eam quam norunt, quæ est à Geometria alienissima: Loquitur de Helena, totum bellum Troianum ab ovo gemino, sed nouum penitus, & uel ipsi Homero aut etiam Vlyssi inauditi. In sacris literis fit Orontis mentio, non autem alienum de toto ortu & occasu signorum disserere, de solis cursu, de lunæ uicibus: ut postquam perorauerint, possit tanta loquacitate tortus auditor queri, bella hæc quidem, sed quorsum hæc tam bella? Iam qui nihil uideretur falsum dixisse etiam si nihil congruens cum sensu auctoris, satis se bene putabat suo munere perfunctum, uidelicet Aristotelica fretus regula, omne uerum omni uero consonat: atqui hæc parum inter se cohererent: Dionysius fuit Syraculis tyrannus, & sol mouetur in zodiaco: non conferebatur priora cum sequentibus, sed detrita sententiâ sumebant exponendam, nec expendebatur an factis recte diceretur, si is esset sensus. Hieronymus Platonis peregrinationes recensens in epistola ad Paulinum inter cætera scribit captus à piratis & uenudatus tyranno crudelissimo paruit, sed quia philosophus maior emente se fuit: hic interpretati sunt maiore se fuit mente, id est, fortiozem sumere se fuit mente: & tamen acutum se quiddam credebat inuenisse Brito, aut si quis fuit alius inuictor. Sodalitas quidam noster Lutetiae quoties disputaret tot solocismis, torbarissimis ut intelligi à nemine posset, supposita inquebat congruitate. Sed in sacris literis & in Aristotele plurima sunt detorta hæc de causa quod sententiam aliquis decertam ad disputationem adfert, quam alter ex tempore interpretetur, nec prioribus nec posterioribus expensis, quæ nec recordaretur, ac ne uidisset quidquam. Suscepit Israel

puerum

puerum suum, uolunt eum qui suscepit puerum esse Israelem, quasi in eum possit competere quod additur, recordatus misericordiae suæ: sed horum exempla non possunt numero comprehendere. At quicquid semel affirmassent præsertim multis audientibus, nefas fuit recitare, aut ab eo discedere tanquam à uoto quod dicunt solenni. Subiectoque absurdissimo aliquo sensiculo tanquam fundamento, surgebat ilico incredibilis moles edificii, quæ hoc erat inanius quo altius erigebatur. Sed fortassis non adeo nocuisset imperitia, ni fuisset cum arrogantia & impudentia coniuncta: nam cessissent indocti melioribus, aut uerecunde utique tradidissent, quæ sentiebant. At uero arrogantia audaciam & impudentiam confirmauit. Ita nihil dubitarunt, ut quæque in mentem ueniebant, ea continuo ingenti cum supercilio gantia & asseuerare: deformosissima portenta sunt illata in ius cuius impudentia, in Theologiam, in Poetas, in Oratores: & ea erat siue confidentia, siue socordia, nunquam ut crederent futurum uilum qui ea refelleret, quia refelli in præsens non poterant. Qualia uero sint quæ in reconditis & non omnibus notis rebus pro ueris asseuerant, ex istis promptioribus & nulli non obuiis licet coniecturam sumere: in expositionibus uocum, in historiis, in his quæ etiam pueris sunt nota, magno supercilio, magna totius uultus asseueratione ac fastidio falsissima confirmant: pessimum cæcitatibus genus est nescire se esse cæcum: clamant & indignantur, & iniuriam sibi testificantur fieri si quis ad sanitatem tætet reducere, quod est phræneticorum proprium. Sed ut Aristotelis obscuritas multum nocuit artibus, sic horum in Aristotelem interpretationes artes omnes peruerterunt. Non potuerunt repretationes Aristotelem exponere, & hæc ipsa difficultas temeritatem atque impudentiam exacerbat, ut tanto magis auderet quisque pro interpretamento adferre, quicquid in mentem uenisset, quo minus refelli ac confutari posset inter tantas tenebras. Et quemadmodum uulgo dicunt, perturbatus annis quæstui erat piscantibus. Dixi quanta est eius & ex sententijs, ex uerbis, ex tota dictione in Græca quoque lingua obscuritas: cui alia accessit fortuita. Versus est male ab imperitis, qui dum in Latinum transferunt, nec Latinum cecurrunt, nec reliquerunt Græcum: & ut difficile est inter-

Imperitia cum arrogantia & impudentia.

Obscuritas Aristotelis.

Aristote-
lis nasus
cereus.

pretari quæ non capias, nec à doctis quidem potuit recte uerti: quod multis in locis non satis quid ille sibi uellet, intelligerent. Tum etiam abundat ille ac planè passim scatet historijs, fabulis, allusionibus ad Homerum, Sophoclem, Euripedem, Alcæum, Hesiodum, omnes denique Poetas, oratores, historicos, ad prouerbia, & sententias uulgo receptas. Quid poterant in his dicere homines omnium ignari, præterquam eorum quæ ipsi sibi finxerunt: necesse erat eos, quod in alijs fecerant, hic quoque comminisci aliquid & fingere: & tamen hac difficultate ipsi abusi sunt ad suum commodum, ut minus deprehendi possent, quæ prauè cōtorfissent: unde magnus accessit unicuique scholæ ac sectæ fauor, tanquam ab se Aristoteles fieret, tractus ab expositore, quod nunquam Aristoteles uerturum potuit suspicari. Vt iam etiam uulgo inter eos non omnino, ut solent, inscite Aristoteles dicatur habere nasum cereum, quem quilibet quod uelit, flectat pro libito. Nam cum eo tempore sublati linguis clausa cognitione uetus, extincta luce omni, qua declarandi essent auctores, quum facillimos & apertissimos nemo intelligeret, & unicuique liceret in eo quicquid uideretur tuto fingere, quantam putamus ex Aristotelis obscuritate licentiam ad quodcunque animo esset collibitum uel affirmandum uel negandum acceptam? Tyrannio grammaticus & Andronicus Liuius qui libros illius, ut dixi, distinxerunt, & euulgarunt, tum Alexandex primus Aristotelis interpres, Theophrastus, Boethius, Ioannes grammaticus & alij multa se in Aristotele non assequi uerecunde sunt professi, homines Græci & Græce peritissimi diutissime in illius philosophi libris cum magna diligentia atque studio uersati. Isti uero nec Latini nec Græci primo Aristotelis intuitu fortiter assueverant cum esse illius sensum, qui illis primus in mentem uenerit, imò uero in buccam: nunquam cunctantur, nusquam hæret, omnia sunt illis sole clariora: nimirum iuxta suum illorum dictum, qui nihil scit, nihil dubitat. Et hunc non minus quam alios detorserunt ad suas illas formulas: tantoque hic accuratius quanto exactius in omnibus existimabat scripsisse. Quapropter obscuritatis artibus, remotis à sensu communi, conuersis ad ludicra quædam spinosa & inamœna sine ullo penitus emolumento ac fructu ad uitam, præclara inge-

ingenia & solida, & cum magno quum suo, tum publico fructu studijs uacatura, ab schola refugerunt. Nam ubi paulum modo ad illas se literas artesque applicuissent, ceu specimine quodam & exemplo capto, resilerunt protinus non à peritia, quam illa ingenia unice expetebant, sed à carnis cina animorum inutili, seu potius damnosissima: uidebant enim sub tot corticibus tam duris nihil occultari nuclei, inane sumi laborè, ubi nihil speraretur fructus, tum se à rebus & naturalibus sensibus studio illarum artium ad detortissimas ac deprauatissimas traduci artes ac disciplinas, illas iusserunt ualere, & earum possessione cesserunt ingenijs cum artibus congruentibus, ut similes haberent labra lactu eas. Itaque uacuum & derelictam possessionem artium obscuri homines & abiecta ingenia occupauerunt, delata illuc tanquam ex naufragio ad scopulum & subsidium necessitatum ac rei familiaris: nonnulli quod laudem aliquam & gloriam quandam hinc sese apud homines aliquos paraturos sperarint. At qui populus maximos habuerit olim honores artibus propter eas utilitates, quæ ab illis in commune nascerentur, adempta utilitate omni ab artibus, honorem quoque eis suum detraxit, quæ nec tueri professores ipsi possent. Hinc factum est ut ignorati fines artium quod spectarent, quod tenderent, ignoratus usus, ignorata utendi ratio ac uia effecerint, ne iam artes eam utilitatem in publicum aut priuatum præstarent, ob quam & inuenta fuerant & excolta. Tum acceptæ & tractatæ propter opes, aut honorem querendum finem tantis instrumentis indignum, quam præstantius esset, quo quærent, quam quod quærent: non potuerunt animos discientium aut docentium ad humanitatem & uirtutem excolere atque informare. Quocirca non solum artes, sed professores quoque mores sunt corrupti. Vetus est hac de re & infectatio illorum, qui aduersabantur philosophiæ, & querela eorum, qui faueret Rhetores, Poetæ, Comici, & Satyrici philosophos mordet & lacerat, quod homines sapientiæ præceptis instructi, leues se præbeant, ineptos, assentatores, mendaces, administratos sceleris cuiuslibet, ac facinoris, interdum etiam duces: præcipiebant de prudentia, nihil erat illis imprudentius: de legibus & iustitia, nihil iniquius: de temperantia, erat ad uoluptates

Professores
mores cor-
rupti.

ptates omnes proiectissimi: de contemnendis opibus, indignissima faciebant & patiebatur unius numi gratia: de ueritate, nūquam uerum dicebāt: de libertate, nihil erat abiectius: de modestia, nihil arrogantius: homines, inquit Paccauius, ignaua opera: philosophica sentētia. Aristophanes Comicus quoties eos perstrinxit? Aristides et Lucianus Sophistae, & Timon, qui Syllos composuit, dentem illis infixerunt. Iuuenalis Satyrā unam in illorum maledictis cōsumpsit: & erat materia Satyræ aptissima, atq; uberrima: prætereo ueteres Poetas Atticos. Philosophiæ studium professi meliores uiri, quā uulgus philosophorum, ut Plato, Cicero, Seneca dolent propter illos in totum uituperari philosophiam, disciplinam sanctam, & amplissimum DEI munus. Nec querelæ huiusmodi prius sunt seculis cōsumptæ, ad nos usq; redundarunt: Quippe nostro tempore quæ artium doctrinam profitentur, nec ea exhibent, quæ sint cuiquam usui, nec se meliores uiros, q̃ illi de quibus modo dixi. Cuius mali eadem est causa, nempe illa ipsa, quæ quibuscunq; sese rebus admisceat, magnam & præsentem perniciem adfert rebus publicis, priuatis, sacris, profanis, auiditas pecuniæ. Nam in scholis quo in maiore numero lauitior esset docentis conditio, nullus est ingeniorum habitus delectus, admissi omnes promiscue: & qui cum fructu aliquo uersaretur in literis, & qui uel operam luderet & impensam, uel magno esset suo atq; aliorum malo literis abusurus: nec solum tales in cœtus sunt scholarum recepti, ut essent discipuli, uerum etiam in numerum eorum qui alios essent docturi. Excogitati sunt in publicis academijs quidā honores: uelut honorum gradus, non malo utiq; sententia mea consilio. Nam ut Romæ sub Cæsaribus non licebat cuius de iure respondere, sed cui hoc esset à Principe concessum, ita rectoribus scholarum uisum est arcere à professione artium imperitos. Eos uero quos ad hoc magno adhibito iudicio & seuerò examine dignos censuissent, gradu aliquo honoris insignirēt batalarios dixerunt, uocabulo uetere lingua gallica usurpato in tyrocinio militiæ de ijs, qui iam prælio interfuissent, ideo lōge alio quā uulgo creditur, etymo: sed non hoc agimus: hinc licētiatos quasi facta copia quā docunq; uelint magistros fieri, postremo magistros & doctores.

Pecuniæ
auiditas.

Gradus
honorū.

Batalarij.

Licētiati.

doctores. Verū quod scholæ nonnūq̃ opus esset pecunia ad sumptus inuitabiles uelut alendis ministris publicis, gymnasio conseruando, sartō tecto, imposita est summa pecuniæ ijs, qui honores inirent: à primo modica, quæq; necessarijs impenderet usibus. Expetit eum dignitatis locū indignus aliquis, & qd̃ eruditione atq; ingenio præstare nō poterat, tentauit ijs, per q̃s ageretur, corrūpendis: alius adorsus est illos gratia, alius promissis, alius præsentī pecuniā: ubi semel sancti prius atq; incorrupti homines lucri dulcedinem gustauerunt, Is sensus reliqs omnes semel extinxit: certas statuerunt summas, quas illi penderent, qui admitterentur ad honores: quæ pars scholæ & ministris eius cederet, pars magistris & rectoribus scholæ: nec prouiderunt quantā literis, artibus, disciplinis, orbi toti, qui ab ijs regitur, ac disponitur, cladē & ruinā adferrent, promiscue quibuscunq; admittēdis: sed potentior fuit respectus exigui cōmodi, q̃ tanti publici in uniuersam hominū gentem. Igitur quæstiosa res cœpit esse scholæ regimen, & emptum est non secus ac mercimoniū promerciale, ut reuēderet, qui erat mercatus: quæsitū est pretio, ambitu, & ne quid deesset dedecori ac indignitati, armis quoq; Qui erat adeptus agebat propter qd̃ quæsierat: nullus locus, nullus honor, nulla dignitas denegata est ei, qui numeraret. Sed ut sciretur quanti ordinarie emeret dignitas, statuta est certa summa pecuniæ, qua minorē nefas est accipere, de maiore fas est liceri: definitū etiam tēpus, & assignati qui examinarent. Nemo reiecit mihi uel unum ijs ducentis annis reiectū, qui uersa & qui nūmerat.

Nota.

ut penderit, quacunq; ætate, conditione, ingenio, peritia, moribus. Si quis non credit, inspiciat tot per Galliā cerdones, sarto tecto, coquos, rhedarios, nautas, fabros, & peiores ijs grassatores, latronesq; artiū uel magistros, uel batalarios: nec desunt in Germania, nec in Italia. Si quis alibi nō inuenit, ROMÆ quærat. De licētiatis iuris nihil scilicet possum dicere: sed hoc fortassis risu magis dignum, quærunt ubiq; lites, quas nutricent, pueriliter cauillādo, & homines in odio illo detinēt, molesti & clientibus, & aduersarijs, & iudicibus. Illud dolendū magis, q̃ annis omnibus tot batalarij, licētiati, magistri medicæ artis ex Academijs in uicos

atq;

atq; urbes, tanq; carnificum manus emittuntur. Isti ergo quando nihil in scholis egerunt aliud, q; macerando se expectare finem statim temporis, ut honoribus donarent, adepti quod concupierant omni renuntiant labori, & si eruditioni non queant, certe nomine se auctoritatem suam tuituros confidunt. Quum uero ex schola exeunt insignes nomine, magnæ ad populum auctoritatis, ac uenerationis, quid aliud possunt docere, q; quæ negligenter & imperite didicerunt? Ab his ignorantia per Europam omnem uelut seminat, ac propagat. Videas in eis pueros iam magistros, qui pedagogo adhuc indigeant, & q; Aristoteles tanq; inidoneos auditores de schola expellit moralis disciplinæ, tum hanc tum alias omnes non præstant quidem, profitentur tamen. Quid aliud oportet hos facere tam immaturo honore onustos, & pressos, q; disciplinæ labori cedere, & arrogantia, inuidentia, cæterisq; uitijis repletos intolerabiles fieri, quos magistri nominentur earum artium, quarum uix prima rudimenta posuerunt. An putamus insolentiores quosq; esse ijs, qui quum sapientiâ nullam habeant, pro sapientibus tamen ad turbam sese uenditant: nihil est mediū: sapientiæ optimos facit, simulatio sapientiæ pessimos: propterea qd quæ tenere bonis artibus nequeunt, fraude & flagitijs tuentur. Sunt ex magistris nonnulli, qui uel nulla penitus peritiæ, uel minore audacia non applicat se ad exercitiū disciplinarum: in familiam se locupletū dant hominum, nec nomen tamen deponunt, & indigna honore illo ministeria obeunt, adulantur, assentantur ut serui dñis: quod etiam peritiores faciunt ad diuites scribentes, quū illucet spes lucri aliqua: & quia istis inter scholasticas illas cōcertationes & pugnas nullus fuit locus uel historię cognoscendæ, uel præceptis morum, uel eloquentiæ, uel institutis ciuitatum, & rationi reipublicæ administrandæ, tantum in fictis illis quiscuilibet molesti & rixosi corruptū ad negotia siue priuata siue publica iudicium traducit. Quocirca nemo semel operam illorum expertus magnis denuo rebus adhibet: in cætu hominum superciliosi, in conuiuium morosi, & tristes, in concionibus loquaces, & inepti: in consilijs importunè cauilatores, omnia tentat carpere, & conuellere ex fictis illis suis normis: in magistratu rapaces: in potestate impotentes, in colloquio

colloquio spinosi, & ab omni humano sensu alieni. Vt quæ admodum de philosophis sui tēporis ait Socrates in Apologia Platonis, melius multo de rebus iudicaret uulgius hominum, q; illi totius sapientiæ consulti. Semota utilitate ab artibus, & a professoribus remotis animis sua eruditione dignis, honor omnis & ab artibus, & a magistris est excusatus: quippe quum nec ullis prodesse artes, nec suisipfis professoribus, uel ad bene uiuendum essent utiles, uel ad bene sentiendū. Tum ex multis iudicium est factum de omnibus, ut tales putarentur uniuersi, quales se non pauci exhiberent. Inuisi fuerunt Athenis philosophi, & ipsa adeo philosophia, etiam tum, quum maxime in illa ciuitate studiū illud floreret: hinc Populus etiam Romanus. Indignabatur enim eos, quos rerum & sapientiæ cognitio meliores debuisset facere, peiores esse hominibus omnino imperitis: Et erat quoddamq; uitium in illis notabilius, qui formationem morum, & sciētiam omnium uirtutum promitteret. Itaq; Athenis & Romæ, quisquis uituperare uoluit uel philosophos, uel ipsam philosophiam, secundo admodum populo est usus. Neq; nunc uero repugnantem haberet multitudinem, quamq; populus noster multo se habuit q; ille prius moderatius: nam quum huius ætatis philosophi, & utilitatis minus adferant, siue ad loquendum, siue ad sentiendum, q; illi Athenis aut Romæ, nec probitate aut cōpositio ne morum antecellant, tamen populus seruauit adhuc non parum uenerationis ijs, qui artes profiterentur, etsi nullam præstaret. Nescio an ea sit causa quod Athenienses & Romanus Populus quæ a philosophis dicerent, intelligebat, ideo facilius poterat de illos ingenio, ac eruditione censere: non ster non intelligit, ideo nec iudicat, & admirat. Honore artibus detracto artes iacuerunt: illæ solæ sunt excoltæ, quæ essent in pretio, ut oratoria propter forum & curiā, & ius ciuile ad constitutiones formularum, & litium: reliquam eruditionem, qui magni & honesti cupiebant esse in populo, uel negligebant prorsus, uel si quam didicissent, occultabant ne se proferret: & tam sollicitè literas tegebāt, quam erant discendæ. MARCVS ANTONIVS orator apud CICERONEM hoc probabiliorē orationem suam populo fore existimabat, si omnino didicisse nunq; putare

Honor a-
demptus
artibus.

Docere ha
bitū est ab
iectum.

64 IOANNIS LVDOVICI VIVIS DE
putaretur. Scire se dissimulabant, multo minus uolebant
uideri docere: id munus ad seruos est delegatum, si quos ha
berent literatos: aut Græcis & Asianis hominibus manda
tum liberis quidem, cæterum non multo meliore conditio
ne q̄ erant libertini, de qua indignitate merito querit Sene
ca: Ante Blandiū inquit rhetorē, qui eques Roman⁹ Romæ
docuit inter libertinos præceptores, pulcherrima discipli
na continebat, & minime probabili more turpe erat docere,
quod honestū erat discere. Quo factū est ut literas scire
indignū sit habitū uiris principibus: docere uero fordidum
prorsum & abiectū. Agrippina Neronis mater Senecę uiro
integerrimo professoriā linguā tanq̄ probrum obiicit, &
quæ nō obijciebat adulteris adulteria, muliti crudelitātē, se
natori auitiā, iudici rapacitatē & sordes, uiro innocētissi
mo & optimo q̄ alios meliores redderet exprobrabat. Ea
persuasio ad nostrā usq; ætatē peruenit, ut potiorē ac præ
stantiorē esse uulgus existimet discipulū magistro: uel cer
do aut rhedarius præceptorē filiū sui iuuenē bono loco na
tum, q̄ præceptor sit, peiorē filio suo censet. Idē iudiciū im
pie est ad res sacras, & sanctissimas translatū: ut sacerdotē
uiliorē existiment profano, tantū nescio quid exhibent ho
noris propter receptū morem. Quid dicemus esse causę, an
quod natura mercenarius oīs sordet: an qd̄ ita suasit pecca
tum in nobis regnās, & peccati auctor & altor diabolus, ut
pro uilissimis habeamus quæ sint optima: desiderare, nihil ne
que scire neq; agere, nihil à bestia differre, pulcherrimū sit
& præstantissimū. Quocirca excellentia ingenia, quæ se cō
temptui uident futurę, si doceāt, munus tam fructuosum,
tam dignū illo acumine, illa ingenij luce, illo iudicio, ac pe
ritia refugit, & auersant: deserūt scholas, in quibus totius
humani generis linguæ, animi, mētes ad optima, aut pessima
informant: tradit has cōtaminādas, & cōspurcandas
ardissimis ingenijs, rudissimis, prauis, seruilibus, quæ uel
nihil cunctantē spe tenuissimi præmij in scholas se tanq̄ in
pistrinū detrudere: uel auide scholas arripiunt tanq̄ glorio
læ alicuius messēm. Atqui huiusmodi ingenia docent uel
pessima, quia non norunt alia, uel corrupta ab animo ad
pecuniam, uel famam cæco impetu corrente.

LIBRI PRIMI FINIS.

IOAN

IOANNIS 65

LVDVICI VIVIS DE CAVSIS

corruptarum artium Liber Secun
dus qui est de GRAM
MATICA.

QVAE PROXIMO SVNT A NO
bis libro dicta, semina sunt uniuersarū ar
tium corruptarum, nam illa cunctas pari
ter læserūt, tanquam fatum non in unam
aut alteram eruditionis aut literarū
partem, sed in cūctas simul ad perni
ciem corporis totius incubuerit. Nunc sigillatim de una
quaq; disserendum est. Veterum scriptorum consensio tres Tres artes
artes de sermone posuit, Grammaticā, quæ quid, & qua ra
tione diceretur, indicaret: Rhetoricā, quæ ornati & cul
ne.
tum: Dialecticā, quæ argumenta & probabilitatē. Vt in
Grammatica sit illud quod ipsi uolunt docere: In Dialecti
ca probare, in Rhetorica mouere. Sed de his postmodum
uidero. Nunc de Grammatica: ea Græco nomine de literis Gramma
dicitur, idcirco à Quintiliano literatura transfertur in La
tica.
tinam uocem, aptam quidem illam, sed non perinde rece
ptam. Infantia eius circa literas, syllabas, & singulas uocē
est uersata, ut quæq; apte & scriberetur & pronuntiaretur:
hisq; finibus fuit contenta. Qui hæc præstabat, γραμμα
tis à Græcis dicebatur, à nobis, Varrone autore, literator:
cuius artem Martianus Capella γραμματικὴν uocat uer
bo apud Græcos, q̄ equidē meminere im, rarissimo, sed usur
pauit illorum in fingendo licentiam. Visum est paulo al
tius puerum ducere, ut quæ in lingua, quam disceret, scri
pta essent, intelligeret. Expositi sunt ei Poetæ, historici, &
alia scriptorum genera: hoc quoq; uoluerunt Grammatici
esse munus, quem literatum nominarunt: artificis hoc est
magis quā artis. Sed fuit hoc illorum prudentissimū con
silium. Nam quum linguæ arbitrium sit penes populū do
minum sermonis sui, mutatur subinde sermo, usque adeo,
ut centesimo quoq; anno prope iam sit omnino alius, nec
E qui

qui tunc uiuant, eorum linguam intelligant, qui ante centum annos fuere. Ergo ne intelligentia ueterum scriptorum penitus interiret, prouisum est ut essent professores, ad quos ea cura spectaret, tenere uerborum omnium uires ac significationes, & esse uelut thesauri illius custodes, atque ærarii tribunos. Ius sermonis, sicut Horati⁹ inquit, populi est. Recte ne, ac uere quicquid sit dictum, uel singularum artium, uel iudicii ac prudentiæ. At quid quicquid significet, quem sensum reddat, hoc demum grammatici: qui si locus incidat in Virgilio,

Et uia secreta per ambas,

Obliquus qua se signorum uerteret ordo,

Explicit quid ibi Poëta senserit, & satisfecerit suo muneri. Vltior inquisitio recte ne dixerit, hoc iam astronomi erit. Quod si idem ipse grammaticus non leuiter omni genere artium imbutus sit, hoc copiosius & splendidius explicabit quos enarrandos suscepit: non id exigit ars grammatica, sed disciplinæ nexu quodam mutuo se continent, & iuuant.

Grammatici officium.

Diligentia grammaticorum.

Ergo grammatici officium est os pueri, & manum formare, hinc intelligentiam, ut ad cæteras artes remittatur maximis adiumentis fultus eorum scriptorum, quos sub grammatico uiderit. Artem hæc locupletauit, atque illustrauit diligentia, sed obscurauit nimia, funditus perdidit minima. Quidam inuentis ex analogia artis formulis, in eas uelut inciles uasissimum usus flumen deriuare tentarunt, quum ex usu obseruata, & nata sit grammaticæ, sicut dialecticæ, sicut rhetoricæ, non ex ijs usus. Ergo sermonem ad miserum formularum præscriptum redactum non solum debilitauerunt, ac fregerunt, sed corruerunt etiam multis uitijs, quum aliter loqueretur, quod oporteret, bene ad canones, non bene ad consuetudinem, quæ est domina & magistra sermonis. Ira uideas per multos exactissimos præceptores artis fordis in oratione mendis ac flagitijs, dum artem sequuntur, quæ totum usum non potuit comprehendere: propterea quod & uarius est, nec analogiam sequitur: itaque nequiuere nite omnia annotari. Adde quod passim mutat arbitrio eius multitudinis, in cuius manu est lingua illa. At nunc, quum populum Græci aut Latini sermonis habemus nullum, sed ab autoribus sumendum est ius uerborum: Sunt qui quoties aliquid

aliquid non recordantur se legisse, damnant ilico, & tanquam lege Mutia Lucinia ex ciuitate eiciunt. Alij ita sunt uni aut alteri scriptorum addicti, ut quod non apud eos sit, etiam si millies apud alios, uelut parum Latinum reproben. Nec desunt, qui ex uno aut altero loco generalem formam conficiunt. Atqui in his omnibus multipliciter peccatur. Nam nec grammaticus legit omnia, & sæpe de his pronuntiat, qui solas legit familiares Ciceronis epistolas, aut Terentium: & ut legerit, non attentus omnia, non omnia obseruauit, expendit, excussit: & ut fecerit, non omnia annotauit: nec memoria tantæ rerum ac uerborum uarietati una sufficit, quæ & multitudine intricatur, & ætate fit inualida, quæ aufert omnia. Denique nihil est in homine fluxius, atque infirmius: ergo plus tertia parte honorum uocabulorum ex ærario linguæ Latine reieciimus, tanquam adulterinos numos, & in tanta egestate fastidiosius, pauperiores in dies fimus, dum unusquisque quo diligentior uideatur ærarii præfectus, aliquid repudiat, nemo infert. Ideo sermonis inopia quotidie laboramus. Quidam (si dijs placet) non uerba modo, sed sententias multorum uerborum, quas se non legisse recordantur, expellunt, & in peregrinitatem redigunt: quod si ita est, nec licebit dicere, Petrum diligo, aut rem mihi gratam uos tres feceritis: nusquam enim hæc sunt apud autores Latinæ linguæ. Sed neque scriptores omnia scripserunt, & eorum multi amissi sunt. Et quædam uel uerba uel loquendi formulæ apud aliquem unum tantum leguntur, qui si perisset, nos illa, quæ sunt germane Romana, ex ciuitate pelleremus. Itaque in ijs quæ dicenda sunt noua, ut ex ipsis ueteribus & receptissimis oportet analogiam non parum ualere, de qua destinatus est mihi alijs libris locus. Iam autores ut de eos, qui ætate Ciceronis uixerunt optimos esse in Latina lingua, Terentius tamen qui antea fuit non malus, nec Titus Lilius, Seneca, Plinius, Quintilianus, Tacitus, & alij, qui post uixerunt usque ad Adrianum Cæsarem: in hoc Laurentius Valla est nimis uehemens, & acer, tanta in Ciceronem, & Fabium Quintilianum admiratione, atque obseruantia. Idem est in alijs omnibus, ut de censendis uocabulis, & quicquid non recordatur se legisse damnando ceu minus probo, tum de uniuersalibus

Lauræcius Valla.

formulis ex uno loco, aut altero observato. Fortassis hæc tam immodica religio ipsius erat tempore pernecessaria. Nam quum omnia pessum iuissent in negligentiam, acri aliqua & exacta erant cura reuocanda: sed eam rem, quæ iam nihil uideretur necessarium, auxit insequentium grammaticorum superstitio, partim ut ipsis quoque benemeritis de Latina lingua cognomen attingeret, partim miro ardore insectandi ac reprehendendi. Quis audeat facile pronuntiare Latinum non esse uerbum aliquod aut dictum, quum in eo Quintilianus & Cicero sint falsi, duo totius Latine lingue & lumina & columnæ? Ille quum negat Romane dici germanus frater, Cicero pessimus, & facere contumeliam. Sunt qui contaminiari se uerentur, si quid aliter Latine dicant, quam Cicero, ridicula religione, ne dicam superstitioe stulta. Primum quomodo loquentur de his, quæ apud Ciceronem nulla sunt, de structura, de sutrina, de tetrina, de agro colendo, nisi forte omnia sint mutuaturi ex paucis illius uerbis in Catone maiore, & aliquot ad fratrem, & ad Atticum epistolis: necesse erit eos obmutescere in reliquis, ne quid dicant parum Ciceroniane, uide licet satius erit tacere quam male loqui. Quid in Poemate, quid in historia facient, quæ ille non scripsit. Quid quod quædam dixit, quæ eadem nec minus acute, nec minus festiue, nec minus, uel ad declarandum, uel ad persuadendum, apte ab alijs dicuntur. Imò sunt apud eum nonnulla, quæ si astrictius, & pressius cogerentur, haberent plus neruorum, & efficaciæ. Sed de Ciceronis imitatione alibi. Habemus etiam significatus uocum, & differentias, Græce Ammonij, & interpretum Poetarum, Latine Nonij, Cellij, Donati, Acronis, Seruij, ut interdum de industria uideantur ea præcipere, quorum penitus contraria magno autorum consensu liceat deprehendere: ut non aliter rectius utare, quam si contra, atque isti monstrauerint. Aiunt distare, quæ sunt Synonymia, aut aliter differunt, quam ipsi præscribunt. At uero observatio, & cura historiarum, ac fabularum interdum quum ad minutias illas ineptas, & scitu indignas uentum est, confundit ingenia, iudicium, & alia magis necessaria obtundit, & memoriæ occupat, ne sit locus melioribus. Tum dulcedine illa nominis diligentia euehuntur longius. Et tanta cura

De Cicero
nianis.

Differentiæ.

Observatio
fabularum.

huiusmodi rimantur, ac perquirunt, ut uideatur in eo agi imperij totius salus: tanta gloria, si quis quid eruerit, tanta ignominia si ignorarit, ut coniurasse contra rempublicam existimetur: hinc rixæ, & maledicta & conuitia atrocissima. Istis impeditur tempus, & obruitur ingenium cum maiore fructu alijs uacaturum, nam hæc in infinitum recedunt, & cassæ cuiusdam sunt solitudinis. Audiât de ea re Quintilianum: Nam qui omnes, inquit, etiam indignas lectione schedas excutit, anilibus quoque fabulis accommodare operam potest, atqui pleni sunt huiusmodi impedimentis grammaticorum commentarij, uix ipsi qui composuerunt, satis noti. Nam Dydimus quoque, quo nemo plura scripsit, accidisse compertum est, ut quum historiarum cuidam tanquam uanæ repugnaret, illius proferret liber, qui eam continebat, quod euenit præcipue in fabulosis usque ad ridicula quædam, etiam pudenda: unde improbissimo cuique plerique fingendi licentia est, adeo ut de libris totis, & autoribus, ut succurrit, mentiatur tuto: quia inueniri, qui nunquam fuerunt, non possunt: nam in notioribus frequentissime deprehenduntur à curiosis, ex quo mihi inter uirtutes grammatici habebitur aliqua nescire. Hactenus Quintilianus. Iam uero sunt qui omnino formulas negligunt: nam quum consuetudo sit magistra orationis, & huic ars cedat, quid aiunt, opus est canonibus & præceptis, ex quibus non raro uidemus multa in sermone uitia contrahi. Nec mihi sanè nimia illa præceptorum observatio, ut exposui, placet: et si populum haberemus uel Latine loquentem, uel Græce, malletum cum eo annum unum ad linguam illam percipiendam uersari, quæ sub eruditissimis ludimagistris annos decem. Nunc uero quum ciuitatem nullam habeamus uel Græce lingue, uel Latine, uel Hebraicæ, quorum tandem usu discemus linguas has? Ex autoribus inquirunt: quum ergo non succurreret animo, quemadmodum apud illos legerimus, hærendum erit, atque etiam obmutescendum, aut solacisissimis forandæ oratio, quod his uidemus accidere, qui formulas in totum respuunt, ut modo Cicerones sint, modo solacisistæ. Quid quod isti etiam normas quasdam sibi ex usu colligunt, quis regantur in loquendo. Atqui hæc est ars. An non præstat collecta à maximis & doctissimis uiris accipere labore exigu-

Neglectus
canonum.

quo, quàm tanto & tam infelici ipsum sibi parare? & quæ tu sigillatim consecraris, habere generatim annotata magna cura & iudicio. Profecto mediocris artis cognitio, & pueros ad cognitionem linguæ manu ducit, & prouectis sæpenumero adiumento est, quum à memoria nihil suppetatur lectum, quod sit ei, quod eloqui conantur, simile. Quid quod nec analogiæ normas singulorum uerborum, & compositionis negligebant. etiam eo tempore, quum à populo peti poterat usus certissimus magister sermonis, ut Quintiliani tempore, etiam Tullij, & usus prauæ loquentium plerumque analogia refellebatur. In scriptoribus quoque nonnulla deprauata corriguntur ex artis formulis, & canonibus. Sed hæc à me planius fufiusque explicabuntur in libris de ratione linguarum. Nunc solas artium corruptelas demonstramus. At uero ueterum grammaticorum mores artem apud nonnullos in contemptu adduxerunt: Sed ea tamen res non tam artem, quàm professores læsit: magis nocuit illud, quod nonnulli, qui uiriles admodum uiros existimari se cupiunt, grammaticam contemnunt, & pueris tradi sit solita. Ceu uero non & optima conueniat ætate illa exhiberi, quis fundamenta & tenuous origines de spiciat, sine quibus res maximæ non constant? Non dubitandum est quin utilitatem artis acutissimè Romani proceres perspexerunt, de quibus hæc sunt in libro Suetonij Tranquilli de illustribus Grammaticis: Post Lælium Syllonem qui uixit Sylla dictatore cura grammaticæ artis increuit, ut ne clarissimi quidè uiri abstinerint, quo minus & ipsi aliquid de ea scriberent, utque temporibus quibusdam super uiginti celebres scholæ fuisse in urbe tradantur, pretia, mercedesque grammaticorum ingentes: & hæc quidem ea ætate, qua uidebantur ad eum sermonem quem suserant cum lacte, non admodum arte hac indigere. Sed illi nihil negligebant, quod posset aliquando prouectis utilitatem aliquam adferre. Idcirco de singulis literis Iulius Cæsar dictator, & Coruinus Messala non solum oratorum æui sui, sed ciuitatis quoque principes singulos libros conscribere. Ergo illi minima consecrando ingentem peritiæ ois aceruum confecerunt: nos contraria ratione diruimus, ac penitus dissipauimus, minima non modo negligendo, sed etiam

etiam contemptu prosequendo, atque odio. Nam quidam etiam hac oderunt magis hanc disciplinam, quia ignotam sibi, quàm contemnunt tanquam uilem aut se indignam. Sed ne odisse existimentur, contemptum aut negligentiam præ se ostendunt, tanquam eam pro nihilo ducant cura rerum præstantiorum occupati, reque huc est paulatim deducta, ut grammatici nomen iam obijciatur pro conuitio. Ego uero, ut de hoc quoque loquar, non uideo quid sit, uel in nomine, uel in professione, uel in dignitate grammaticorum despicabile, & contemnendum: quæ omnia isti, quibus grammaticus maledicti loco est, ignorant, sed nos paucis explicabimus. Primum grammaticus literatus est: at qui hoc nomen honestissimum, quo literis præditus ornatusque denotatur. Literatos inquit Suetonius ex autoritate Cornelij Nepotis uulgo appellari, qui aliquid diligenter, & acute, scienterque possint aut dicere, aut scribere. Quanta est in istis inscientia? Si quis literatos appellaret tanquam honorificam nuncupationem amplecterentur, & pro beneficio haberent gratiam: si quis grammaticos, injuriarum dicam scriberent: non aliter ac quidam canonici nomen libenter audiunt, regularis aspernarentur. Diacones dici uolunt, ministros se dici contumeliam clamarent. Ignoscendum quidem est inscitæ linguarum, indocta tamen arrogantia castiganda. Porro quid grammaticus proficitur: non solum literarum & uocum peritiæ, quanquam neque hoc omnino parum, sed intelligentiam uerborum & sermonis totius, cognitionem antiquitatis, historiarum, fabularum, carminum: denique ueterum omnium scriptorum interpretationem. Quid potest hoc maius uel amplius in studiis dici? Qua de causa illis, ut iam dignitatem attingam, permixtum est de scriptoribus cuiusque generis iudicium, quo, sicut Quintilianus refert, ita sunt seuerè usi ueteres grammatici, ut non uerus modo censoria quadam uirgula notare, & libros qui falso uiderentur inscripti tanquam subditios submouere familia permiserunt sibi, sed autores ipsos in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Tales inter cæteros fuerunt ARISTOPHANES, non autor ueteris comædiæ, sed grammaticus Byzantij genere, & Zeno

Grammaticæ dignitas.
Literati.

dotus, & Aristarchus, qui cognominatus est censor autorum, & alij per multi. Cui tandem uel philosophorum, uel eorum qui maximis titulis amplissimas disciplinas, quasq; nemo non suspicit & professi sunt, & praestiterunt tantum est permillum? nedum istis fumosis, qui contemnendo oia uideri uolunt omnium callentissimi. Ergo grammaticorum nomen prisci affectarunt complures. Nec aetate nostra defuerunt doctissimi, qui ornari se appellatione eiusmodi arbitrati sunt, inter q̃s Angelus Politianus, & Hispanus noster Antonius Nebrissen-
 sis, qui pro uaria, & late pateti eruditione, qui esset diligenter in omni scriptorum genere uersatus, potuisset quodcumq; nomen usurpare, non solu cum bona professorum eiusce artis uenia, sed cum magna etiam letitia, quod non parum gloriae professioni suae accessurum ex huiusmodi hominis splendore, & nominis celebritate existimassent: nihil tamen dici & haberi maluit q̃ grammaticus. Nec Pius Pontifex urbis Romae nomen eiusmodi abhorruit. At nihil scilicet praestiterunt grammatici in omni genere doctrinarum? Ioannes Philoponus illustres ac celebratos scripsit in Aristotelem commentarios: huius nomen nec scholae ignorant, Ioannes grammaticus nominatur, Erotianus grammaticos enumerat, qui accuratos doctosq; in Hippocratem libros composuerint. Xenocritus Hippocratis ciuis, Aristocles, & Aristas Rhodij. Dydimus ac Antigonus Alexandrini. Vtina aliquid tale praestiterint uerisi isti grammaticae contemptores. Quod si grammatici horum temporu haec uel non faciunt, uel non possunt, culpa est hominum, non artis, uel professionis. Profecto nimis fauemus nobis. Pulchra uolumus tantum credi, & haberi quae possidemus, caetera uilia, & aspernanda. Si grammaticam haberemus, celebraretur ea a nobis, & cohonestaret, esset ex praecipuis & maxime necessarijs artibus. Argumento est, q̃ non quaeuis grammatica a nobis improbat. Quis enim istorum grammaticae oforum non caedit suum perurum, si dicat ego sequor tibi: at permittit dicere ego sequor abs te: quia illud scit Latinum non esse, hoc nescit. Eodem modo Latinam linguam contemnunt: at qui clamores q̃ in uulgares linguas quaedam de Latino uerberantur: non id in totum probo, sed tantum malitiam istorum retego: nam quia

quia hanc non habemus, ne hac parte existimemur manci, nec uelle quidem nos habere simulamus. Olim ita sunt uitioso sermone usi quidam ac spurco, ut eum uideantur consulto affectasse, tametsi non multo poterant tersius loqui, sed quaedam certe minus sordide potuissent dicere. Nam simul ignorari coeperunt linguae, continuo quod intellectum non est desijt in pretio esse, & post paulum ignominiae ac dedecori duci apud eos, quos pudebat & nescire & ab alijs doceri: pigebat tamen in curam se & laborem dare: quocirca operam ea in re noluerunt ponere, quae cum desuetudine facta esset obscura & perdifficilis: tum nihil utilitatis alitura uideretur praesenti exercitamento artium, imo uero cum probro, & derisu omnium disceretur. Nam quando de linguis desperauerant, tum auditores suos, ad omnia quae traderentur sequebantur, tum populum minime repugnatem in eam opinionem adduxerunt, ut cultu illo, atq; ornatu sermonis magnae atq; excellentes artes tradi non posse haberent persuasum, quicquid sic diceretur esse grammaticam, quicquid suo illo more forde ac sordide, id demum esse ex disciplinis altissimis, ac praecellentibus. Quoties illud mihi Ioannes Dullardus ingessit: quanto eris melior grammaticus, tanto peior dialecticus, & Theologus: quasi uero non sit Latinus, & Graecus sermo multo quam ipsorum balbissima barbaries facundior, & copiosior, & non maximi uiri de artibus omnibus quanto quam nunc accuratius, & rectius purissimo scripserint sermones? Sed haud dubie noua prodigia quidificatio, realitas, identificatio, quiditatiue, eccitas, & similia uetere elegantia explicari nequeunt: non capit res tam immundas pannus caedidissimus. Sed nec illi omnino indubie mentiebantur: nam illae artes, quas ipsi somniant, ut a rerum natura, sic etiam ab omni usu sermone abhorrebant: noua rerum natura fuit illis quaerenda, nouus sermo. Ergo si quid ex ueteribus disputationum gratia attingebant, partim animo semper in quaestiones uel armandas, uel exarmandas intento, non uacabat quicquam de sermonis usu annotare: tum quod uiderent non facere ad eam spem laudis, quam ipsi captabant, ut ingeniosi esse ac docti crederentur. Nam qui paulum ab scholasticis illis exercitamentis abscesserant, secretorum studiorum fructu

atq; oblectamenti contenti, diligentissime cultum orationis affectarunt: ut Beda, ut Bernardus, Hugo S. Victoris, Ricardus item S. Victoris, Robertus Tuicensis, Gerson, Cusanus, Simon Cassianus, Alcuinus, Rabanus, & id genus alii, non tamen plus affectu uitio seculi: quippe adeo sunt procedente tempore obscurata omnia, ut iam quum uel maxime cuperent, nescirent tamen quid in tantis tenebris sequerentur. Ita putantes ligonem sumere, arripiebant penicillum, & cistam pro arca: ut nec hi recentiores qui à Laurentio Valla ad hanc ætatem fuerunt, quum summa sint in reuocanda Latina lingua usi diligentia, nondum tamen distinguere potuerint uerba, quæ urbana, quæ rustica, quæ germane Romana, quæ peregrina, quæ per iocum detorta. Neq; urbanus est sermo, quicquid in Bucolicis Virgiliide quibus est illud, nostri sic rure loquuntur. Nec quæ apud Theocritum, qui magis etiam q̃ Virgilius pastorica ruditatem in loquendo expressit. Nec omnia sic à seruis, quos Plautus inducit, dicta, ut senatores loquebantur. Rursus causa multa inuersa: Sed tanta in linguas & tam de se incubuerunt tenebræ, ut deprehendi ista nondum potuerint. Ad hæc quomodo potuit uel ab ipsis artis professoribus sedulo, & pro dignitate grammatica tractari, quum illi quoque ipsi probro ducerent grammaticos uocari se. An potest recte munus aliquod administrari, nisi ab eo, qui illo & delectatur, & gloriatur tanquam sibi decori futuro. Amisissis uocabulorum ueris ac genuinis significatibus, tum etiam ratione coniunctionum, atq; idiomatis linguæ, necesse fuit primum iudicium funditus tolli: illud dico iudicium à grammaticis usurpari, & eis omnium sententia merito concedi solitum. Hinc exegetice grammaticam amisimus: metho dicen uero clausis Donato, Prisciano, Capro, Phoca, Diomedæ, & reliquis ueteribus inuasit: qui quum de sermone Latino præciperent, eas ipsas præceptiones barbare trahebant, ut Alexander Gallus: & quia expositionem uocabulorum qualemcunque, aliquam certe oportebat scholis perhiberi, Donato, Seruio, Acroni, Porphyrii, Festo, Varroni, Marcello, & huius notæ successerunt Hugutio, Papias, Catholici, Brachylogus, Græcismus, Ioannes de Garlandia, & alia ridicula nomina, quæ docerent suam quicquid patriam,

patriam, barbariam, non Latinam linguam. Nec satis illis fuit hæc ignorasse, & ab eorum cognitione arcuisse alios pro uirili parte sua, etiam infamarunt teterrimi criminis, ne quis uellet proprius accedere metu contagii. Aiunt linguas errorum esse quoddam uelut seminarium. Primum non puto eos id sentire de linguis omnibus: nam & ipsi ipsæ, qui hæc dicunt, tametsi spurcam, obscenam, distortam, balbam, uitiosissimam, linguam tamen habent aliquā, fontes totius sapientiæ & mundi oracula. At linguæ excultæ aiunt atq; elegantes. At ipsi admirantur, ac suspiciunt concionatorem in patria sua lingua facundum & exercitatum. Latina, inquit, & Græca, quid meruerit miseræ: sed hoc qui constat, quum ipsi uideri uelint Latine loqui se, & quidem accuratius Latina intelligere, q̃ illi, quos ipsi uocat linguarum professores, ut Hieronymum, Ambrosium, Hilarium, Augustinum, & ueteres iuriscōsultos, qui omnes Latinissime scripserunt. Quid ergo si intelligas linguas, non potes esse hæreticus: eris, si loquare: ceu uero in sermone sita sit hæresis, & non in intelligentia: an ideo fons erit culpandus, si liquidior fluat & purior. Deinde cur potius uera & exacta Latina hæreses adferet, q̃ corrupta & neglecta: quasi non omnes penè hæreses ex prauo sanctorum literarum intellectu nascentur: quod necesse est his contingere, qui linguas eas ignorant, quibus scripturæ sunt proditæ. Mirum ni Basilium, & Gregorium Nazianzenum & Chrysostomum, quanto Arrio eloquentiores fuerunt, tanto hæreticiores existimantur: tum Hieronymus hæreticus sit, qui Latinos, Græcos, Hebræos, Chaldaeos scriptores plures euoluit, accuratius excussit, quam eorum qui post eum quisquā: nempe hominū industria præditus, indefatigabili studio & longa uita usus. Vigilantius uero, Iouinianus, Rufinus catholici, qui minus Græce ac Latine, quam ille nouerant, & quos Hieronymus uelut linguarum imperitos infectatur, ranquam errores ex ignorantia hauserint: & re uera ita erat: nam ut de alijs taceam, Vigilantius si sciisset qui uocarentur Hebræice fratres, & uim illarum uocū nouisset primogenitus & anteq̃, non illa aduersus puritatem sacræ uirginis deblaterasset. At docti sunt Græci ac Latini fermōis Lutherani, & Lutherus ipse q̃s Pōtifex Romanus, & Academia

Linguas
uocant hæ
reficos sem
inariū.

rum consensus damnauit. Auditis dialecticorum acumen? Quid, num non etiam Lutherus dialecticus, & sophista, & Theologus scholasticus, & quidem magis q̄ Latinus? nam Græce nihil penitus nouerat, quum ad scribendum accessit, Latine parum admodum: & quæ tuenda suscepit, dialectica, & argumentatione tunc tutatus est, non linguis. Sed fac habere linguas. An quicquid uir malus habet, protinus malum est? nec unde uenenum quidem sumit: nam uiperæ & serpentes eisdem herbis uictitant, quibus oues: ea tamen in bonum, & salutarem succum conuertunt escam: illæ in uirus malum & mortiferum. Panis salubris est sano, ægro noxius. An aliunde hæreses suas ciperunt hæretici, quam ex dictis mysticorum librorum, sed quæ inscitia & arrogantiæ sua deprauarunt, dum malunt illa ad suam opinionem detorquere, quam mentem suam illis accommodare? Cur quum damnati sunt Vicleus, & Ioannes Hus, nõ etiam damnarunt sophisticam, cuius illi erant callentissimi? uidelicet hanc omnes norant, linguas non norant. Sed quid in re nulli ignorata immoramur? Lutherani sunt Pomeranus, & Lambertus, an non magis Latini rex Angliæ, Rossensis, Ruseus, Latomus, Clichtoueus: & in eadem Germania Mosellanus, Ioannes Faber, Capito, Eccius? Contra Lutherum Erasmus & Longolius scripserunt, & cõtra Erasmus Lutherus. An non his Lutherani omnes in oratione concedunt? Tam abest ab omni hæresi Budæus, quam dulce ab amaro. Viuit ne quisquã hodie utriusq̄ linguæ callentior? Quid huc adferam Alexandrum Tonsilum, Morum, Sadoletum, Bembum, Lascarem, Brixium, tot philosophos, tot theologos linguarum peritos, quis omnibus atrocissima sit iniuria, si cognitio puriorum linguarum seminarium hæreseõn existimetur. Quid illi ipsi, qui linguas infectantur, q̄ iactarent eas passim, quam ostentarent, si uel intra mediocritatem haberent: quantopere affectant, & non solum eleganter uolunt dicere: sed si uocabulum unum sunt nacti paulo tersius, illud tanquam gemmam in pileo, in digito ubiq̄ monstrant atq̄ ingerunt oculis: ergo quod habere tantopere concupiscunt, quia non habent, dñant. Si haberent, uehemẽter de eo gloriarentur. Cedo uero, est in studio uocum hæresis, an studio rerum? utrum est in uoce hæ-

ce hæresis, an in re? Stultum est in uoce dicere: est ergo in sensu & re. Atqui res & sensa nõ sunt linguæ. Dicit aliquis, est in his sensis quæ linguis sunt tradita. Age, quorum autorum. Gentilium, an Christianorum, an hæreticorum? Gentiles si ansam dant hæreseos, peius faciãt qui Aristotelem, qui Porphyrium, qui Aberroem tanto studio euoluunt, q̄ qui Ciceronẽ, Liuium, Quintilianũ, Virgilium, & eiusmodi. Quæso unde paratior errorũ materia, utrum ex disputatione de anima Aristotelis, Aberrois, Alexandri Aphrodisi, an ex uniuersis poetis, & oratoribus? ne quid dicam, quam est in Ethicis, in Politicis Aristoteles impius. A Christianis uero nefas est dicere instillari hæreses, siue Latini sint, seu Græci, quorum omnium scripta, & sententias, quomodo possunt, conantur cognoscere linguarum inimici. At hæreticorum libri nulli sunt, & si qui sunt, eos studiosi linguarum magis Theologis legendos cõcedunt, q̄ ipsi attingunt: mauult enim Latino aut Græco sermone deditus, quid Cicero aut Demosthenes dicat, & quemadmodũ scrutari, quam quid Ioannes Vicleus, cuius libros ne inspicat quidem, etiam magno pretio inuitatus. Quid? nolunt legi procures artium & disciplinarũ omnium, philosophiæ Platonem & Aristotelem: medicine Hippocratem, & Galenũ. Iuris illos ueteres pandectarum, aut Cæsarium rescripta. Theologiæ, Cyprianum, Basilium, Chrysostomum, Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Hilariũ. Atqui omnes hi sine linguarũ ope intelligi nullo modo possunt. Cur damnant linguas? quid ijs, quibus bene eos oportet cupere, tantum bonum inuidet? Si quando aliquem ex his scriptoribus, quos modo nominauimus, legunt, quod sit raro, & fero. Sed quum sit tamen, tum deprehendunt quãta luce ad intelligentiam autorum careant, qui à linguis sunt destituti ac inopes. Profecto oportet eos esse prauissimos & impios, qui quod ipsi sint cæci, nec alios communi hac luce patiantur frui. Enim uero non tam ego de illis male sentio, quam libet sint imperiti, & ex eis nonnulli stupidi, ut credã hæc ipsos non assequi. Sed hoc eorum animos urit acriter, q̄ uident aduentu linguarum non parum dignitati, & gloriæ eorum detrahi, qui tam necessaria eruditionis parte carẽt. Ideo linguas rem inuisam sibi conant cum hæresibus coniungere,

iungere, re omnibus meritisimo inuisa, quum natura et re sint disijunctissimæ, quod uel pueri ipsi non ignorant. Nec ipsi sanè Latinæ linguæ calumniatores parum ei debent. Nam quum alia per multa, tum hæc ipsa, quæ de linguis la trant, si uulgari aliquo sermone dicerent, exploderentur à populo, & eicerentur: quia tamen facie aliqua Latini ser monis balbutiunt, non feruntur modo, sed etiam adorantur à multitudine, quæ credit non aliud Latina lingua con tineri, quàm mera mysteria. Iam uero mirum si altercatio nes & rixæ hanc studiorum partem quietam reliquerunt: minime gentium. Sed quæstionculæ illæ ueræ grammati cæ de cognitione antiquitatum, de fabula, de historiola, de loco alicuius scriptoris, de uoce, de proprietate sermonis, de ratione carminis, parum sunt uisæ aptæ ad suppeditandam altercationi contentiosam materiam. Nam si quæras quis conferat primum Punicum bellum, aut quod primum ap pulerit Aeneas post tempestates, aut quid sit utilitigator apud Plinium & Catonem: si recte ille responderit, ad aliam quæstionem est tibi transeundum, sin secus adducta boni scriptoris sententia & autoritate corrigendus. At isti in ea dem quæstione uolunt diu litigari: cedere melius dicenti, aut ad aliud differendi argumentum transire turpe, tanquàm torpidi & rudis sit ingenij non inuenire quod in eodem ca uilleris: statim conclamant, ad rem, imò uero in rem, & præ ter rem. Ergo ex alijs artibus pertracta sunt in grammati cam prolixioris rixæ, & incitamenta & fomenta: quod nō facile modo fuit factu philosophis, & Theologis, qui occur parunt ludos literarios, ut ex suis cōcertationibus aliquid in prima hæc rudimenta deriuarent, sed etiam necessarium his, qui alia omnia præter rixosa hæc, nescirent. Ex dialecti ca sumperunt diffinitionum & diuisionum rationes, ar gumentationes, maiorem, minorem, conclusionem, confe quentias. Vnde sunt quæstiones super Donatum, & glosa notabilis cum argumentis, & manulis, & alia iucundiora dicta, quàm lectu. Tum ex metaphysicis realitates, forma litates, entitates, de modo significandi uocum: de quo scri pserunt Scotus, & Albertus Saxo: & libellus Boëthij, tam illius, quàm cui titulus est de scilicet Iarium disciplina: qua re nullam ego in uniuersa artium omnium corruptela ine ptior

Disputa
tiones in
gramma
tica.

Modi si
gnificandi.

ptiorem aut stultam magis excogitatam unquam esse ar bitror. Vt quærat cur nomen hoc masculinum sit, illud neutrum, hoc uerbum actiuum, illud deponens. Ceu uero non idem nomen apud Græcos masculinum sit, apud Lati nos femininum aut neutrum. Idem uerbum Græcis acti uum, Latinis deponens aut neutrum: & diuersæ uoces eius dem significatus in eadem lingua genera, & inflexiones ha beant diuersas, & alia penè infinita. Scilicet necessarie erant amonæ aliquæ digressiones assecutus penitus, quicquid de grammatica arte, & Latino sermone poterat disci: ingenia bonorum autorum lectione defessa reparanda erant iucun dis diuerticulis. Sed quum iam Latina lingua prope tota interisset, uiderentque plausibile, & uenerandum, magnique ad opinionem ingentis eruditionis momenti horrenda bar barie, & solæcisinis orationem conspurcare, unusquisque ad exprimendum quod uolebat, uerbum de sermone uerna culo mutuabatur, aliàs quoddam decorum crederetur, si quàm pessimè Latine loqueretur: aliàs quoddam expeditius: interdū quoque quoddam meliore quidem uoce non carebat quiddē, sed non esset intellecta. Itaque malebant aliqui iuxta uetus di ctam imperitius loqui, modo apertius: nata est hinc bar baries non una, sicut una erat Latina lingua, uerum sua cuique nationi & genti. Aliam ex suo uernaculo inuexit Hi spanus, aliam Italus, aliam Gallus, aliā Germanus, aliam Britannus, nec hi mutuo intelligebant. Cognitioni gram maticæ adiuncta est poetarum, & historicorum enarratio, atque interpretatio. Poësis oratio est certæ cuidam legi nu merorum astricta, in qua non solum est pedum alligatio, sed etiam rythmus, & concētus quidam harmonicus, quo audientium aures capiuntur, & demulcentur animi. Ap parer quæsitum esse delinimentum hoc, ut si quid uellent alius in auditorum pectus demitti, & tenacius affigi in e moriæ, hoc lenocinio delectationis facile consequerentur: Nam & libentius in animos admittimus quæ sic dele ctant, & numeris deuincta, atque alligata magis recorda mur. Itaque primis & uetustis carminibus laudes sunt de cantatæ Dei immortalis à Mose & Dauide, Rege Israelis: & apud gentiles deorum responsa carminibus sunt ædita: quorum oporteret quàm diutissime recordari. Quocirca condi

Barbaries
multiplex.

Poësis.

condimentum hoc rebus profuturis tantopere conducibile, quum ad res minime est profuturas translatum, apparet ex suo loco in alienum admodum inuitum, ac coactum demigrasse: hoc aspererunt res leues, ac noxias, & tanquam melle uenenum intinxerunt. Primi illi gentilium poetae Amphion, Orpheus, Linus, Museus, Thamyras, & eos sequuti Phemius, Homerus, Hesiodus carminibus, & cantu dulcissimo genealogias & acta persecuti sunt perditorum hominum, regulorum, pastorum, denique illorum omnium, quibus rudis uetustas uel ob inuentionem falcis, aut rotulae, aras & templa erigebat, & honores tribuebat uni Deo immortalis debitos. Hinc eorum peregrinationes, nuptias, conuiuia, uenationes, nauigationes, quae omnia quum narrarent, mireris uel eorum patientiam, qui tam diu sustinere potuerint de rebus usque adeo leuiculis cogitare, uel auditorum lectorumque quos longe adeo fabulae de re nihili tediū non cepit. Hucine cantus illi musici erant quæsitū: ut homines libenter audirent conatos nescio quos, aut uenatos aprum, quem prima ferierit puella uenatrix, aut Hercule duos occidisse tauros, ex quibus sibi & comitibus cenam struxerit. Iam pergunt in gestis illorum quos populus prodigijs habet, colitque: narrat eorum bella, paricidia, adulteria, expulsionem parentum, fraudes, impietates, scelera capitalia & nefanda. At de quibus hæc: nempe de ijs quos imitari nos quatenus liceat, fas iusque sit, ita ut nullum in ciuitate admitti uel flagitium possit, uel malum facinus, cuius non homines deum aliquem habeant autorem, & exemplum quo non modo se tueantur, uerum etiam ad illud incitentur atque inflammantur: an non in theatro gentilium, & quibus erat deum atque hominum pater Iupiter, audet histrio persona adolescentis magno cum plausu dicere: Deum sese in hominē conuertisse, atque per alienas regulas uenisse clanculum, per impluuium fucum factū mulieri. At quæ deum? qui templa summa sonitu concutit. Ego homuncio hoc non facerem? ego uero illud ita feci ac lubens. Respondeat totum theatrum pro suo Ioue, purget deum, damnet hominem: quomodo id faciat non inueniet. Si inter eos sedebat Lælius aliquis, aut Galba, aut Graechus, aut quisquam illius æui orator surgat, dicat colorem aliquem pro suo deo regi.

rege. Quocirca grauissimus philosophus Plato non poësin ex illa ciuitate exegit quam cōdebat hominum bonorum, sed eiusmodi poemata & poetas. Quid, de deorum providentia, de præmijs bonorum, de malorum supplicijs ea dicunt, quæ exposita sint irrisioni omnium. Lucianus Sophista ex placitis Epicuræ suæ sectæ, omnes gentilium deos, eorum facinora, actiones, sacra & religionem naso suspendit: nihil facit magnū: uel uetula quæuis delyra tales deos irrideat, ac contemnat. Trahunt quidam illorum fabulas ad interpretationem quandam naturalem, ut Stoici. Alij ad moralem, sed ita quemadmodum omnes Græcæ, Romanæ, Barbaræ historiæ possent torqueri. Eo deducunt eorum dicta, quod ipsi pertinere nunquam sunt suspicati: non aliter quam quod Donatus grammaticus facit in explicatione consiliorum Terentij. Sunt scilicet hæc poetarum signimenta sensus spiritus diuini, qui unus capit omnes quotquot uenire uni uersis hominibus in mentem possunt. Landinus adeo Virgilij Poësin ad mores, & naturæ causas trahit, ut non solum absolutum eum philosophum, uerum etiam Christianum fuisse contendat. Homerum Græci non philosophum tantum, sed omnium quoque sectarum & initia omnibus dedisse Ionicis, Italicis, Platonis, Peripateticis, Stoicis, Epicuræis, Academicis. Scite Seneca: apparet nihil horum esse in illo, quia insunt omnia. Plato sententiam suam aperte ponit in Phædro, & quidem Socratis personæ assignatam. Si quis inquit fabulis poeticis non habens fidem ad cōuenientem sensum uelit traducere, tanquam rusticana quapiam fretus sapientia, otio nimirum magnopere indigebit. Sed Stoici & quidam ueterum philosophorum prudentissime ad altiores sensus traduxerunt Homeri dicta, ut freta ad uulgum tanta autoritate, ac fide, minus laderent. Quanto sapientius quam nostri, qui ea, quibus uidetur multum à plebisque tribui fidei, malunt premere, quam leniter ad se descendere. Sed istud aliorum, et altius pertinet, de quo dicemus aliquando. Descendunt iam à dijs ad homines. Quid aliud sunt de hominibus dicturi, quam dixerant de dijs: nefas est meliores homines facere quam deos. Bella & scuitias deorum, & amores, & diuitias, & fraudes, & uersutias cecinerunt. Tales effinxerunt homines maxima laude dignos, quales deos

91 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 les deos summos: acutissime istuc quidem. Quæ nam enim
 inueniri poterat laus amplior, q̃ esse dijs immortalibus lon-
 ge simillimum? Ego uero homuncio id non facerem? ego
 uero id feci ac lubens. Canuntur & concelebrantur ab eis
 ultiones, bella, & exēpla omnia crudelitatis. Homero ima-
 go optimi principis expressa est in Achille, quo nullus fuit
 truculentior, aut inhumanior. Imago sapientis in Vlyſſe,
 quo nullus fuit fraudulentior, aut mēdacior. Admirantur
 potentiam, regnum, opes, adulantur eis, pares faciunt deo,
 qui his sunt præditi. Quid illi qui uel suos, uel alienos sunt
 amores perſecuti? quanta peste pueritiæ atq; adolescentiæ
 animos confauciarunt? Quid enim aliud sunt cordi adole-
 ſcentis amatorię narrationes, q̃ flamma ſtupis proxima:
 ipſæ per ſe attrahunt, atq; incendunt, de quibus Menander
 ſentit, cuius uerſiculum Paulus Apoſtolus ore ſuo conſecra-
 uit: Corrumpunt mores probos colloquutiones improbe.
 Atqui omnia de libidine, de ſeuitie, de inani gloria, de frau-
 dibus nō diſta ſunt ruditer, atq; impolite, ſed exulta, exor-
 nata, ut etiam abſq; omni rei ipſius iſleſtamēto uerba ipſa
 per ſe arriderent, atq; abblandirentur. Quid uero in illis
 rebus, quas ultro malitia noſtra expetit? quas audire, quas
 uidere geſtit, quas omnibus ſenſibus uſurpare, ad quas to-
 to imperu ferē? Res ſine uerbis inuiſſent, & attraxiſſent:
 uerba ſine rebus ad ſe pellexiſſent: dulci ueneno dulce addi-
 tum eſt condimentum. In quo gemina accepta eſt calamita-
 tas, & q̃ abiecerunt occaſionem tantæ utilitatum, ſi illa
 numeroꝝ ſuauiſſe, atq; elegantia orationis res optimas
 audientium mentibus inſtituiſſent commendare, & q̃ tene-
 ros animos, & in quidiſ flexibiles rebus peſſimis infece-
 runt. Iſtis ne tandem rebus parati ſunt numeri tantæ me-
 lodicæ, ut melius humanis animis mala cōmendentur? Iſtis
 canendis aſſecuti ſunt poētæ, ut diuini uates nominarētur,
 ut ſancti, ut p̃i, ut audeat dicere Ouidius,

Eſt deus in nobis, agitante caleſcimꝯ illo.

Sedibus ætheris ſpiritus ille uenit.

Eſt deus in nobis, ſunt & commercia cœli.

Quæſo te Publi Naſo quando? quum doces quomodo puel-
 la ſit expugnanda, an quum epinicion cantas de expugna-
 ta? An ne quia ſinxit hæc Homerus & trāſtulit ad deos ho-
 minum

CAV. CORRVP. ART. LIB. II.

minum ineptias, leuitates, malitiam, ſcelera, dictus eſt in-
 geniorum parens? quanto ille aptius, qui nugarum paren-
 tem nominauit: & Eratoſthenes, qui poeſin anile nugamē-
 tum nuncupabat. Et tamen conſuetudo hæc legendi ac ſcri-
 bendi in eam opinionem homines adduxit, ut iam nō exi-
 ſtimetur poema, niſi de uitis canat: Ita in poeſin tanquam
 in ſentinam quandam uitia omnia confluxerunt, ac re-
 cepta ſunt. Lex carminum hæc eſt à Catullo lata. Solonem
 aut Lycurgum dicas, aut ſi quis fuit iſtis ſanctior.

Nam caſtum eſſe decet pium poetam

Ipfum, uerſiculos nihil neceſſe eſt.

Qui tum deniq; habent ſalem, & lepōrem,

Si ſunt molliculi, & parum pudici.

Quaſi uero caſtus eſſe poeta poſſit, quum in libidinē eſt im-
 merſus, de libidine cogitat, libidinē meditat, ſcribit, can-
 tillat. Plato in Phædone poetam ait oportere ſingere, ſi ſit
 futurus poeta: idem Plutarchus. Ariſtoteles etiā de rebus
 magnis & ſerijs ſcriptorem, non poetam nominari perhi-
 bet: ſed aliud quiddam, ut Empedoclem. Eſt ne maius quid-
 dam quā de Deo canere? atqui poetarum eſt hymnos cō-
 ponere. Cur orationis ſuauiſſe uel nugas cōdierit poeta,
 uel res malas, magnas autē & præſtantes non poterit quas
 uolet memoriæ q̃ diutiſſimē mandari? Iam uero cur uera
 non canet poeta ut falſa? An non ſatius eſt dulcedinem ue-
 ritati quā mendacio inſeſſe? Canit Virgilius res commen-
 titas de Aenea, canit res ueras de Romanis in VI. & VIII.
 Cur minus hic q̃ alibi poeta. An nō in Georgicis poeta, &
 quidem melior, q̃ in Bucolicis. At uero quoties in illo ope-
 re ad fabellā digreditur, ſtatim adeſt Seruius, qui ſummo-
 neat nos Virgiliū nō obliuiſci ſe eſſe poētā, hoc eſt nugato-
 rē. Quā uera Lucan⁹ canat, ſcriptū eſt de illo diſtichon:

Sunt quidam qui me credunt non eſſe poetam,

Sed qui me uendit bibliopola putat.

Quaſi uero materja diſtinguatur ab alijs poeta, & non ora-
 tione. Quod ſi omnino poeta is demū eſt, qui mendacia uer-
 ſu cōcelebrat, ualeat poeſis. Quid mihi mendacii, & uitia,
 ad quæ feror procliuiſ, etiam ſuauiſſe & blanditijs carmi-
 nis inſillas, ut medullis uel non ſentienti aſſigātur? Quid
 me in Syrenes præcipitas, quæ cantus dulcedine deceptum

interficiant: male profecto isti merentur de arte poetica, quam tantis laudibus in cælum tollūt, si unicum illi opus tribuunt nugari. Haecenus quidem rerum corruptela. Jam uerborum, quæ per recentiores contigit. Nam ut crassi illi uictores, qui se, ut tempestas quædam à Septentrione in Occidentem effuderunt, non magis harmoniã, & concentum illum Græci, ac Romani metri capiebant, quàm asinus lyram, aut Midas Apollinis melodiã, ut est in fabulis, ad per mulcendas asininas illas aures omisso rythmo, & proportionem longorum, ac breuium, similiter cadentibus, & desinentibus fuit opus, alioqui non magis metrum censuras, & orationem numeris solutam. Nam discrimen omne breuium, & longarum syllabarum prorsum amiserant, quod acuta illa Romani, aut Græci populi auris facile diiudicabat. Hinc uulgares omnes per Europam linguæ non aliud habent metri genus: trãslatum hoc est ad Latinum sermonem, & diuersi excogitati concentus, ut fines similiter desinerent, ut media cum finibus, ut media inter se, fines inter se, quorum singulis sunt sua nomina, caudati, leonini, & alia quæ satius erit non commemorari. Sed belle in sua barbarie luserunt deploratis illis melioribus, tanquam ita esset de rebus humanis actum, ut nullius felicioris, quod ad literas pertinet, seculi spes ulla foret reliqua.

Pœsis
theatrica.

Venit in scenam pœsis populo ad spectadum congregato, & ibi sicut pictor tabulam proponit multitudini spectandam, ita poeta imaginem quãdam uitæ: ut merito Plutarchus de his dixerit, poema esse picturam loquentem, & picturam poema tacens, ita magister est populi, & pictor, & poeta. Corrupta est hæc ars quod ab infectione flagitiorum, & scelere transiit ad obsequium prauæ affectionis, ut quemcumque odisset poeta, in eum linguæ, ac styli intemperantia abuteretur. Cui iniuriæ atque insolentiæ itum est obuiam, primum à diuitibus potentia sua, & opibus: hinc legibus, quibus cauebatur, ne quis in alium noxiū carmen pangeret. Tum inuolucris cepit tegi fabula: paulatim res tota ad ludicra, & in uulgū plausibilia est traducta ad amores, ad fraudes meretricum, ad periuria lenonis, ad militis ferociam & glorias: quæ quum dicerentur cuneis refertis puerorum, pucillarum, mulierum, turba opificum hominum, & ru-

& rudium, mirum quàm uitabantur mores ciuitatis, admonitione illa, & quasi incitatione ad flagitia: præsertim quum comici semper catastrophæ lætam adderent amoribus, & impuditiæ: Nā si quādo addidissent tristes exitus, deterruissent ab his actibus spectatores, quibus euentus esset paratus acerbissimus. In quo sapientior fuit, qui nostra lingua scripsit Celestinā tragicomœdiam. Nam progressiui amorum, & illis gaudijs uoluptatis exitum annexuit amarissimum, nempe amatorum, lenæ, lenonum, casus, & neces uiolentas. Neque uero ignorarūt olim fabularum scriptores turpia esse quæ scriberent, & moribus iuuentutis damnoſa. Plautus Captiuos suam fabulam sic commendat:

Profecto expedit fabulæ huic dare operam.

Non pertractate facta est. Neque item ut cætera,

Nec spurcidi insunt uersus immemorabiles.

Hic neque periurus leno est, nec meretrix mala,

Neque miles gloriosus.

Hanc eo commendas nomine, cur non & alias eundem ad modum componis? Sed statuerant omnino populo se uen dicare, & ab illo captabāt plausum. Poeta quum primum animum ad scribendum appulit,

Id sibi negotiū credidit solum dari

Populo ut placerent quas fecisset fabulas.

Erat ille populus & ignorantia numinis, & magnitudine opum ac imperij in omne deliciarum ac uoluptatū genus profusus, & proiectus: nec aliud ingenti fauore excepturus, nisi ea quæ animo sic imbuto atque instituto obsecundarent. Recentiores in linguis uernaculis multo mea quidem sententia, excellunt ueteres in argumento deligendo. Nullæ ferè exhibentur nunc publicæ fabulæ, quæ non delectatio nem utilitate coniungant: quemadmodum ijdem recentiores arte superantur à prisca poetis, tamen nec illi ubique fuerunt artis obseruantes, Aristophanem dico, Plautū, Ennium, & qui omnes dicitur arte uicisse, Terentium. Nam decori sepe obliuiscuntur. Sic agunt fabulas, ut uideantur agere, quod est indecorum: nam fabula nō refert seipsam, sed rem gestam, aut quæ gesta fingitur, ut rem pictura, nō se. Sume tibi uerbenas ex ara, inquit, Dauus apud Terentium: at res Athenis acta exprimebatur, non in scena: neque

enim in scena pepererat Glycerium, ut eius infantulus inuoluedus esset uerbis aræ Apollinis, aut Bacchi, quæ duæ in scena erigebantur, ut Donatus exponit. Nonne tu dixisti mihi esse inimicitias inter eos ait Simo. Atqui scens ita erat occupata, ut nullus existeret locus in quo id potuerit Dauus dicere Simoni. In Mostellaria Plauti nominatur de impro uiso quidam, cuius nomen paulo antea dicebat se ignorare, qui nominat. Et in Pœnulo loquitur Hanno Pœnus. At ut scias nunc de hinc Latine iam loquar: quum res fingatur Athenis contigisse: nec seruasset decorum, si dixisset, Græce loquar, sed sic: lingua qua tu me intelligas, atque hic iuuenis. Tum in media actione, inducit diemtem agi fabulam. Donatus illo Terentij loco, utinam inuenire unde me præcipitem darem, ait. Non posse ferrum nominari in comœdia, ne transeat in tragœdiâ. Quod si uerum est, non semel ex focco in cothurnû transcendit Plautus. Nam in Pseudo lo ferrum nominatur: & in Cistellaria adolescens quidam uult sibi manum adferre gladio armatam. Sed fortassis dictum illud Donati est ex nimis illius subtilitatibus.

Historia.

Historia sequitur, in qua diffinienda parum ei iustos limites circundederit. Alij enim sequuti etymon historiam dictam uolunt ab ἱστορίη quod est uidere, quasi uiderit quis quæ scribat. Alij, ut Cicero, historiam finiri esse gestam rem ab ætatis nostræ memoria remotam. Quæ duæ expositiones inter se pugnant, ita ut quæ Liuius de bellis Punicis scribit non sint prioribus historia: quæ uero de sua ætate non sit Ciceroni. Ceu uero non queat historicus res persequi, quibus ipse interfuerit. Quid quod ipse Cicero, quum de historia scribenda deliberaret, primo de legibus sic disputat. Quibus temporibus scribendi capiatur exordium. Ego enim ab ultimis conseo, quoniam illa sic scripta sunt, ut ne legantur quidem, ipse autem ætatis suæ memoriam deposcit, ut ea complectatur, quibus ipse interfuit. A. Ego uero huic potius assentior: sunt enim maximæ res in hac memoria, atque ætate nostra: tum autem hominis amicissimi Cneij Pompeij laudes illustrabit: incurret etiâ in illum memorabilem annû suum, quem ab isto malo prædicari, quàm, ut aiunt de Romulo & Remo. Sic Cicero: qui quid sit historia quanto uerius ac dilucidius in libro secundo de oratore, uel

delicet opere maioris eruditionis, ac iudicij. Historia est, inquit, testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magistra uitæ, nuntia uetustatis: nam quod ab ἱστορίη deducitur, hoc ualeat, ut historia res sit uisa, atque spectata, quasi quis dicat gesta. Quum contra fabula sit quam nemo uiderit, quemadmodum Lucianus ait Ctesiam quandâ Guidij de rebus Indicis scripsisse ea, quæ nec ipse uiderit, nec de alio narrante audierit. Ergo quum testis sit temporum, & lux ueritatis, prima eius deprauatio fuit admisceri rebus gestis mendacia. Initio à poetis, qui quod solam captarent audientium uoluptatem, & aurium quandâ titillationem, ea sola conscripti sunt, quæ delectarent: quod quum efficere se interdum germana rerum ueritate non confiderent, & ueris miscuerunt falsa, & ipsa eadem uera alio detorsere, ubi plus putarent habitura uel gratiæ uel admirationis. Abusi sunt ad eam rem loquendi figuris, metaphoris, allegorijs, amphibologijs, similitudinibus rerum, aut nominum: ut hominē cui esset nomen tauro, taurum bouem esse proderent: nauem cui aries insigne, arietem: Vellus fuluum, uel aurea scobe inspersum, aureum: excelsum montem cælum: partem sublimem terræ, superos: deuexam, inferos. Si quis suo periculo alterum è morte liberasset, pro illo dicebant mortē appetisse: sphæram astrologiæ dixerunt cælum: montes teretes columnas quibus fulciretur cælum: longam hastam cælum tangere: grandem clypeum turrim. Fuerunt poetæ scriptores antiquissimi: tradebant illa rudissimis hominibus elegantissima, ut illo seculo, oratione: tenebāt ingeniosos, capiebant tardos: paulatim error traditus per manus, & confirmatus effecit, ut tam occulta ueritas, & tot inuolutis operta, retegī iam & proferri à sequentibus non posset. Phurnutus, & alij non pauci tentarunt ueritatem ceu nucleum ex poeticis nucibus elicere, sed parum feliciter, & mira inter se diuersitate. Accesserunt confusiones nominū: multi enim eodem uocati sunt nomine ut Hercules, Ioues, Saturni, Apollines, Iunones: & à poetis similitudine morum, aut formæ aptata nomina: ut quemadmodum Romæ multis principibus indita sunt sordidiorū hoīm propter similitudinē nomina, ut patri Pōpēi Magni Menogenis coqui: Cornelio Scipioni Serapiōis: Lætulo spintheris. Sic poetæ reges

uocant Ioues, ut Plautus inquit. Viros robustos Hercules: Reginas Iunones: sapientes uirgines Minervas. Quo factum est, ut quæ alius gessisset, alij attribuerentur: sicut omnia Herculum gesta, qui sex esse produntur, uni Herculi Thebano: omnia Iouis, qui fuerunt Ciceroni tres, Ioui Cretenfi. Et quum nihil magis faciat ad historiae lucem, quam digestio temporum per notas quasdam insignes ante Olympiades oia prodita sunt perturbata & obscura, quod nulla fuit temporum ratio atq; annotatio communibus quibusdam signis tãquam luminibus distincta & impressa: quemadmodum Varro Terentius scribit autor imprimis diligens & doctus: alij enim Aegyptijs regibus si gnabant quum, alij Atticis, alij Sicyonijs: ita ut quid quocumque tempore sit actum confundatur: haud aliter quàm priscae mensurarum & ponderum rationes propter tantam uarietatem ægre ad has nostras possunt conferri: ac ne praesentes quidem inter se eadem ipsa de causa: nec solum in partitione ætatum, sed in numero etiam annorum usq; ad derivus est in mendacijs progressum. Vbi sexaginta annos hi numerant, illi sexaginta millia: ubi centum, alij ducenta millia, ut in annis Aegyptijs, & Chaldaeis, in quibus gentes illæ sine fronte mentiebatur. Annum hi habebant menstruum, illi bimestrem, hi trimestrem, illi quadrimestrẽ, semestrem, decem mensium, duodecim mensium: alij unaquæq; syderis conuersio erat annus, ut nobis solis. Et fuit illis nationibus tanta cupiditas patriam suam extollendi, praesertim ad exterarum nationes, ut uanissima commenta non dubitarent impudentissime asseuerare. Ita q; Cicero & Quintilianus, & Iuuenalis historiam Græcam mendaciorum damnant: Commune est illis omnibus ad orientem & meridiem nationibus. Quid enim leuius in mentiendõ quàm Aegyptii uentosa regio, ut inquit Hadrianus, & ad omnẽ impulsus mobilis. Sed Græcos multæ res ad mentiendum in historia pellexerunt. Primum idem ille patriæ amor, quam putarunt se uehementer celebraturos si magnitudine mendaciorum extollerent, & se de illa optime mereri. Præter hæc in Græcia ingens fuit excellẽtium ingeniorum copia, tum dicendi facultas prompta & abundans: quæ si se intra ueritatis limites cohibuisset, non ualuisset seipsam ferre tantis uiribus

Græci cur
mendaces
in historia

uiribus luctantem secum & erumpere nitentem: ita quam materiam ex rebus non poterant nancisci, ipsi sinxerunt sibi inusitatam, raram, immensam, admirabilem, stupendam, in qua se uis illa ingenij ac orationis facile exerceret. Sic etiam iudicabatur se magis lectori placituros, quàm illos qui nudam essent & simplicem ueritatem persecuti: praesertim quod uiderent superiores occupasse laudem ueræ narrationis, se si eadem dicerent fore contemptui, nec lectorem inuenturos. Quid q; uidebant illa grandia, & tragica, & fabulosa magis otioso lectori arridere, magnamq; sibi parasse gloriam qui illa scripsissent, ut Homerum, Hesiodum, Musæum, Orphæum, & alios priscos poetas. Iam quominus possent redargui non ausi sunt de rebus Græcorum mentiri, quandoquidem facile possent domi à multis confutari, longepetierunt historiam in qua tutius mentirentur: res Persicas, res Aegyptias, res Chaldaicas desumpserunt sibi, ut Herodotus, quem uerius mendaciorum patrem dixeris, quàm quomodo illum uocant nonnulli, parentem historiae: & Diodorus Siculus quem nescio cur Plinius dicat desisse primum apud Græcos nugari, quum nihil sit eo nugacius. An defendit eum titulus, quod libros suos non illecebrosa alia qua nuncupatione inuidiosos fecerit, ut priores, sed bibliothecæ historiam inscripserit. Alij ad mendacia prolabantur imprudentes: q; ueritatem rei nõ petunt unde oportet: sed colligunt ex ijs, in quibus raro est eam inuenire, nempe ex dissipatis rumoribus, ex epistolis, quæ dum res gestæ sunt scriptæ, in quibus certiore amicus amicum reddidit non de his quæ sunt gesta, sed quæ ipse audierit: quale est quod Cicero scribit ad Atticum in Britannia nec scrupulum quidẽ esse auri, id scilicet fama uulgarat primo Cesaris ad eam traiectu. In laudationibus uel uiuentium uel mortuorum multa affinguntur, quo maior & præstabilior appareat, qui laudatur. Linius ostendit nonnullum quosdam historicos secutos funebres orationes falsa quadã pro ueris prodidisse. Explicatius Cicero in claris oratoribus loquens de epitaphijs: Quanquam, inquit, his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior. Multa enim eripta sunt in eis, quæ facta non sunt: falsi triumphi, plures consulatus, genera etiã falsa, & ad plebem transitiones,

quum homines humiliores in alienū eiusdem nominis in-
funderentur genus: ut si ego me a M. Tullio esse dicerem,
qui patritius cum Seruio Sulpitio consul anno X. post exa-
ctos reges fuit. Sic ille. Addunt inter uirtutes historiae esse
illam magistratū uitae: atqui non raro de leuibus rebus scri-
bitur, in quib⁹ nihil sit omnino utilitatis aut fructus: ut de
conuiuio, de uenatione aliqua. Sæpe de rebus noxijs, ut de
amoribus, ad quorum uel solam commemorationem hu-
manus animus inflammiatur non aliter audiendo, q̄ uiden-
do: Item de ultione eius, qui læsit prior: quod ut libentissi-
mè facimus, etenim uersiculo quodā Græco fertur esse dul-
cissimum, ita etiam cum uoluptate quadam audimus & ap-
probamus. Iam de bellis cum admiratione & commendat-
ione, ut legentis animus ad cupiditatem eius rei ultro de-
labatur, quam audit tātōpere celebrari, ac extolli. Nec pau-
ci principes ad arma, & bellum uenerunt haud alia de cau-
sa, q̄ extimulati gloria eorum, qui aliquādo uicere. Multa-
dis tropæa Themistocle exuscitabant. Achillis nomen Ale-
xandrum accedit. Alexander Cæsarem, Cæsar permultos.
Occidit Cæsar uarijs prælijs C. XCII. M. hominū sine bel-
lis ciuilibus. Hæcine aliquis in laudibus eius ponat, tantā,
ut sapienter inquit Plinius, iniuriam generis humani: sol-
uantur diaboli, plures occident: laudabitur uero Iulius Cæ-
sar, q̄ tot hominum milliā neci dederit quum ne uni qui-
dem potuerit uitam dare. Non est ausus computare sangui-
nem ciuile. At si quis acute inspiciat, quid aliud sunt omnia
inter homines bella, q̄ ciuilia? Non minore coniunctione
deuinctus est Indus Romano, q̄ Romanus Romano: non
rar o etiam maiore: hoc docet natura, hoc iubet naturæ au-
tor & magister Christus. Additur historiā esse imaginem
ueritatis. Imago ea est absolutissima, quæ rem neq; maio-
rem reddit, nec minorem, non ut umbræ in ortu & occasu
solis longissime, in meridie prope nulle. Quidam & sua lau-
dibus in maius auxerūt, & aliena inimica infestatione quā-
tum ipsis licuit depresserunt: quorum neutrum est histori-
ci, sed singula suæ magnitudini ac naturæ relinquere. Inue-
nias apud scriptores rerum Græcarum ex culice, qd̄ aiunt,
factum elephantum Indicum: proponunt nobis tanquam
egregium & clarissimum aliquem ducem, qui semel tantū
sit cum

fit cum hostibus congressus. Si cogites quibus eum ornent
laudibus, aliquem te lecturum speres Alexandro, aut Cæ-
sare, aut Pompeio præstantiorem: prodit aliquis Iphicra-
tes Atheniensis, aut Agis Lacedæmonius, aut Philæpome-
nes Megapolitanus: non hos uirupero, sed tot laudibus di-
co impares: quod Sallustius perstringit, dicens: Athenien-
sium res gestas sua quidem sententia satis amplas fuisse ac
magnificas, uerum aliquanto minores, quā fama ferun-
tur: sed quia prouenire ibi scriptorum magna ingenia, per
terræ orbem Atheniensium facta pro maximis celebra-
tur. Ita eorum qui ea fecere, uirtus tanta habetur, quātum
urbis potuere extollere præclara ingenia. Ea uero Græco-
rum iactantia rerum suarum magis aucta est & impuden-
tius, postquam magnitudo rerum Populi Romani clari-
tatem Græcorum cepit obscurare, & quasi officere lumini-
bus. Tum Græci ne Romanis substructionibus suæ ædifi-
cia opprimerentur, ceperunt & ipsi altius tecta sua erige-
re, & granditate uerborum, & quum rebus deficiebantur,
mendacijs quoque. Scripsit Plutarchus ingens quoddam Plutarchus.
opus de uiris illustrium Græcorum, & Romanorum per
collationem, & alterum breuius de similitudine rerum
Græcarum & Romanarum, quod inscripsit paralella.
In priore quā inique comparationes: Producit Roma-
nus Marcum Catonem uel Claudium Marcellum: oppo-
nit Græcus Aristidem, aut Pelopidam. Producit Roma-
nus B R V T I V M, producit Græcus D I O N E M:
Mirmilliones cum Thracibus comparantur. At in col-
latione qui labor, quæ anxietas docti hominis, nec infan-
cundi, ut in pari magnitudine similes ostendat, uel dissi-
miles. Quam trahit breue corium dentibus, ut futor.
Iam in Paralellis loca quæ susceperat replenda, quan-
do de re ipsa non potest, de suo implet, ne quid surpi-
ter hians & inane uel lectorem offendat, uel minorem fa-
ciar existimationem rerum Græcarum. Hæc quidem ue-
teres. At uero recentiores homines hanc partem memo-
riæ, hoc adiuuentum prudentiæ penē totum amiserunt.
Si narrant prisca, ut Græca illa aut Romana, aut barbara,
ibi mira imperitia hominum, locorum, temporum, & sine
fronte, sine pudore, mendacia fortiter asseuerata de his, quæ
prorsum

prorsum ignorabant. Cuiusmodi sunt crebra in historicis libris linguarum vulgariarum. Sed in eis quoque quæ Latinæ existimantur, qualis est liber de vitis philosophorum, qualis de gestis Romanorum moralizatis: quid erat opus tantis mendacijs: cum uero moralizationem, quam quærebat, non potuisset inuenire in ueris Romanorum gestis. Sed fortassis hæc, quàmuis grauiora, tolerabilia fuerint. Quale est in res sacras hanc quoque licentiam mentiendi irrepisse, seu potius aperte esse inuectam: ut quæ traduntur de lepra Constantini, & balneo sanguinis puerilis, de lepra Vespasiani, de Gamaliele, de Beronice, de actis Christi, & diuæ uirginis: clamamus & latramus ad minora, conuiuemus ad hæc, quæ si in manus impiorum hominum ueniant, sanctissimam & grauissimam nostram pietatem ridiculam illis, & exhibendam reddiderint. Nec in rebus propinquois memorie tradendis sumus religiosiores. Scribunt Galli Gallica, Itali Italica, Hispani Hispanica, Germani Germanica, Britanni Britannica, aut alij in gratiam gentis cuiuspiam: putat rerum autor id se tantum munus suscepisse, ut quantum possit, gentem illam euehat: non oculum ad ueritatem adijcit, sed ad decus illius nationis: hoc ratus esse historiam scribere, si quid gens illa præclarum egerit, prodere, dilatare, exornare, extollere: si quid turpiter, aut ignominiose, tegere, eleuare, extenuare, defendere, excusare. Stulti non intelligunt hoc non esse historiam scribere, sed causam illius gentis agere, quod patroni est, non historici. Nec in actis sanctorum scribendis maior est ueritatis custodia, in quibus omnia oportebat esse exacta, & absoluta, unusquisque eorum acta scribebat, ut in quibus erat affectus: ita ut animus historiam dictaret, non ueritas. Quam indigna est diuini & hominibus Christianis illa sanctorum historia, quæ legenda aurea nominatur, quam nescio cur auream appellent, quum scripta sit ab homine ferrei oris, plumbei cordis. Quid scidius dici potest illo libro? Quam pudendum est nobis Christianis, non esse præstantissimos nostrorum diuorum actus, uerius & accuratius memoriam mandatos, siue ad cognitionem, siue ad imitationem tantæ uirtutis, quum de suis ductibus, de philosophis, & sapientibus hominibus tanta cura Græci & Romani autores perscripserint. Sed sunt aliqui paulo

Legenda
aurea.

paulo digniores historici nomine, ut Frofardus Gallus, aut Monstreletus, aut Philippus Comminius, aut Valera Hispanus. At isti omittunt sæpe præcipua, & quæ ad exempla, quæ ad rerum usum conducerent: dicunt de nugis, de rebus leuissimis: ut in caritate annonæ quanti Abbas quidam triticum uendiderit, aut quomodo prouentus monasterij auxerit: ut in prælio, quomodo miles aliquis gladum amiserit, aut in pedes descenderit, aut in equum ascenderit celeriter: quemadmodum Lucianus infectatur historicum quendam ui temporis, qui in narratione confictus ad Europum Syriam, relicto prælio longam fabulam exorditur de Masaccha quodam Mauro milite, qui præfatus abierat, & incidit in quosdam agricolas, à quibus prandio est exceptus, quorum unus aliquando fuerit in Mauritania, & alia inepta. Iam prudentiæ nihil possit illinc haurire: non conciones admiscet, quas iuuat legere, non sententiâ suam acute interponunt, non prudenter admonet. Sunt in illis, quos modo nominavi, quidam dialogismi & sermones, & admonitiones loquacissimæ, & frigidissimæ: ut mirer esse tam patientem ullum stomachum, qui illa possit deuorare, dumtaxat quod res insulsæ, nullo condimento concinnatur, non eruditionis, non acuminis, aut iudicii, non eloquentiæ, & ornatus orationis. Equidem haud ignoro satis esse historiæ, si sit uera, quæ ut reliqua habeat omnia, si ueritatem non habet, obtinere nec mensuum non potest. Sed tamen iucunditas orationis detinet lectorem, ut res illas gestas uelit cognoscere, neque id semel. Cui lectio una sufficit uel Lii, uel Taciti, uel Thucydidis: Quis non autores illos sapiens sumit in manus, sapiens perlegit? At nostri in illo suo Latino sermone, stilo sunt sordidissimo, ac spurcissimo, seu nullo potius: neque enim est stilus incondita illa barbaris morum & solæcismorum cogeris. Si uernaculis scribunt linguarum, unus est totius orationis color fuscus, & dilutus, unus habitus, sine sale, sine ulla gratia & cultu, tenere ut lectorem diuini horæ uix possit. Idcirco nec eos, nisi homo curiosus, legit, & cognoscendi temporum cupidus. Qui uero relegant, non inueniunt, ut satius ducant libros legere aperte mendaces, & meris nugis refertos, propter aliquod stili lenocinium, ut Amadisum, & Florisandum Hispanos, Lancelotum,

94. IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 cilotum, & mensam rotundam Gallicam, Rolandum Ita-
 licum: qui libri ab hominibus sunt otiosis conficti, pleni eo
 mendaciorum genere, quod nec ad sciendum quicq̃ con-
 ferat, nec ad bene uel sentiendum de rebus, uel uiuendum,
 tantum ad inanem quandam, & praesentem titillationem
 uoluptatis: quos legunt tamen homines corruptis ingentis
 ab otio, atque indulgentia quadam sui: non aliter
 quam delicati quidam stomachi, & quibus
 plurimum est indultum saccarum mo-
 do, & melleis quibusdam con-
 dituris sustentantur, cibum
 omnem solidum
 respuen-
 tes.

LIBRI SECVN-
 DI FINIS.

IOAN-

IOANNIS

LODOVICI VIVIS DE CAUSIS

corruptarum artium Liber Tertius,

qui est de DIALECTI-

CA corrupta.

NVNC DE DIALECTICA DISSE-
 ramus. Nam ea est, cui statim à grammatica
 puer committitur: de qua mihi fusius est, &
 cum cura disputandum. Quoniam, ut est à
 plerisque sordide contrectata, seu conculcata
 uerius, multum contraxit squaloris, ac for-
 dium, quam tamen conueniebat longe esse purissimam, at-
 que integerrimam: nempe aditum, atq; instrumentum alio-
 rum studiorum, & artium: ex qua deprauata non parum
 alia quoq; ut philosophia, medica ars, & Theologia sunt
 contaminata. In has em̃ artes plurimum quisq; ex illa pue-
 rili institutione transfert. Itaq; contigit ei, quod de codici-
 bus dixi primo libro. Nam qui eorum multum fuerunt in
 manibus hominum imperitorum, hi mendosiores ad nos
 uenerunt, quam qui in bibliotheca aliqua intacti iacuerunt,
 situ & puluere operiti. Danda est ergo maior opera, & accu-
 rator, quo repurgetur exactius, praesertim instrumentum
 ceterarum. Nec solum noui eius professores, sed ueteres
 quoque in locandis finibus, in assignando eius officio, sunt
 falsi. Nam Dialectica inter initia sua, & continuo in ipsis ori-
 ginibus res delicata, & tenera ab imperite tractantibus in-
 iuriam accepit: quo magis nescio culpandi sint recentio-
 res, qui priorum errorem non animaduertunt, an dan-
 da his uenia, quum de acumine, iudicio, diligentia, usu re-
 rum, ac peritia magna conspiratione de se desperantes ue-
 teribus concesserint, tanquam efficta iam natura, nec ulla
 meliore in posterum ingeniorum, aut studiorum spe. Sed
 de antiquis prius loquar: Postea de recentioribus, in quibus
 omnibus tantum attingam rerum fundamenta, & causas
 corruptelae more ac instituto meo: atq; ex his ea, quae sunt
 omnibus concessa: nam opiniones sunt, praesertim apud Neo-
 tericos,

96 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 tericos, infinitis, & quas nemo uel percerere ualeat. Ergo
 duas reliquas artes posuerit de sermone, Dialecticam, quā
 artem differendi uocat Cicero, Aristoteles logicam: & Rhetoricam,
 quam artem dicendi: quarum illa argumentum
 paucis & breuibus quasi punctulis colligat: hæc uero dilate-
 tet, & accommodet causis, iudiciali, deliberatiuæ, demon-
 stratiuæ. Idcirco Zeno Dialecticam manui dicebat esse si-
 milem contractæ in pugnum, Rhetoricen uero eidem ma-
 nui expansæ in palmam: ut in hoc uelut sermonis ædificio
 grammatica cædat ligna, & lapides: Dialectica domum eri-
 gat: Rhetor condat ciuitatem. Grammatica usque ad uerbo-
 rum coniunctionem progrediatur: Dialectica usque ad argu-
 mentationem: Rhetorica usque ad sermonem, & quod exar-
 ctius est, orationem. Aristoteles in libro Topicorum pri-
 mo de utilitate artis, quam tradit, uidelicet de Dialectica
 differens, sic inquit: Illud uero iam sequitur, ut ad quot, &
 quæ præsens sit utile institutum ostendamus. Est enim phi-
 losophia: ad exercitationes, ad congressus, & ad cognitionem phi-
 losophiæ. Quod exercitamenti, per se res indicat: quippe
 facultatem nacti, facile, quodcumque in manus detur, tracta-
 bimus. Ad congressus uero: nam eorum, quibus cum agi-
 mus in promptu habentes sententias, non ex alienis cum il-
 lis differemus, sed ex familiaribus ipsorum opinionibus re-
 prehendentes, quæ parum uidebuntur nobis recte dixisse.
 Ad noticiam porro philosophiæ: nam qui possunt in utroque
 libet dubitare, his neutiquam fuerit difficile, quid in quaque
 re uerum sit perspicere, quid falsum. Cōducit etiam ad ori-
 gines initiorum uniuscuiusque disciplinæ. Quippe ex cuiusque
 artis primis inijs impossibile est de ijs ipsis aliquid dicere,
 uidelicet quum illa sint omnium prima. Atqui ex cuiusque
 probabilibus necessum est de quoque inuestigare. Hoc uero
 proprium, & maxime peculiare est dialecticæ: quippe quum
 inquisitione sit uiam, & rationem habet, qua ad omnium ar-
 tium origines pertingat. Hæc Aristoteles, bona, ut puto, si
 de a me uersus, quæ sunt ei ex Platonis sententia desumpta,
 ut iustior sit excusatio culpæ cum tanto uiro coniunctæ: &
 ignoscendum sit eiusmodi ducem, & præceptorem secuto.
 Principio si ita est, iam non solum est de sermone dialecti-
 ca, sed de rebus, & quidem omnibus. Deinde uidetur Aristo-
 teles

CAV. CORRVP. ART. LIB. III. 97
 teles sentire dialecticam non habere modo uerisimiliū in-
 strumentum, sed copiam domitorum quandam, & uelut
 thesaurum: quod quis non uidet nullius artis, aut facultatis
 esse, & si cuiusquam est, id potius altiori cuidam, quæ me-
 taphysice uocetur esse deferendum. Nec illud sanè respon-
 sum procederet habere eam instrumentum probabilium per
 locos argumentorum: nam quid ex illis disputabit dialecti-
 cus de pronuntiatio hoc: nota est quæ partes habet nullas.
 Cicero explicatius quidē, sed nescio an plura in artem hæc,
 quam Aristoteles, coniciat. Nam in Bruto ad hunc modum
 ait de Seruio Sulpitio loquens: Sic enim Brute existimo Iu-
 ris Ciuilis magnum usum, & apud Scæuolam, & apud mul-
 tos fuisse: artem in hoc uno, quod nunquam efficisset ipsius
 Iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doc-
 et rem uniuersam tribuere in partes, latentem explicare
 diffiniendo, obscurā explanare interpretando, ambiguum
 primum uidere, deinde distinguere, postremo habere regu-
 lam, qua uera, & falsa iudicarentur, & quæ quibus propo-
 sitis essent, quæ non essent consequentia. Dialecticam mihi
 uideris dicere. Ita planē. Hactenus Cicero. In quo id, quod
 dialecticæ erat præcipuum tradere instrumentū inuenien-
 di, omisit, credo Stoicos sequutus, qui intra iudicandi fines
 dialecticam concludunt, & eam finiunt scientiam ueri, &
 falsi, & neutrius: at hoc secuti diffinire, diuidere, obscuram
 rem explanare, omnis sunt artis, nō alicuius unius. An em̃
 dialecticus dicet uerum ne an falsum sit, melius ciuitatem
 ab uno regi, quam a multis. Vel hoc: angulū obtusum & qua-
 lem duobus esse, recto & acuto. Sed nec instrumentum ha-
 bet dialectica, & ut Cicero uocat, regulam. Quænam ars
 habet regulam, quæ mihi dicat, an uerum sit, duos angulos
 acutos conficere unum rectum, præter geometriam? Neque
 uero Cicero hoc nō uidet, sed, ut est solutus ac liber, & pro-
 babilia tãquam aues confectatur, nusquam cōsistit. In Aca-
 demicis enim quæstionibus sic loquitur: Dialecticā inueni-
 tam esse dicitis ueri, & falsi quasi disceptatricē & iudicem.
 Cuius ueri & falsi, & in qua re? In Geometria ne quid sit
 uerum aut falsum dialecticus iudicabit? An in literis, an in
 musicis? At ea nō nouit. In philosophia igit sol quæritur sit:
 quid ad illum? quod sit summū bonū, quid habet, ut queat

98 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
iudicare? Quid igitur iudicabit? quæ cōiunctio, quæ diffin-
ctio uera sit, quid ambigū dictum sit, quid sequatur quan-
que rem, quid repugnet. Tantum Cicero. Nec diffiniendi,
aut diuidendi norma huius est artis, sed alterius, quæ ma-
gis in cognitione rerum uersetur. Ideo recte illi, qui, sicut
Boethius inquit, censuerunt non esse hanc partem philoso-
phiæ, sed uelut ferramentum, ac supellectilem aliarum ar-
tium: nec illud Petrus Hispanus indoctè dissimiliter ac so-
let: Dialectica est ars artium non excellens inter omnes ar-
tes, quod imperiti dicunt, sed sicut ministra: ideo addit: ad
omnium methodorum principia uiam habens, quod est ab
Aristotele desumptū in Topicis. Quocirca Plato quum ni-
hil uellet dialecticæ ex ijs, quæ iam attributa, & quasi usui,
& diutina possessione uindicata fuerant, detrachere: uide-
retq; illa, quæ posui maxima ex parte iuris esse primæ phi-
losophiæ, dialecticam dixit esse speciem quandam, & uelut
propaginem metaphysicæ. Nec Aristoteles dissimulauit, me-
taphysicæ esse, quæ ad Logicam transferrentur, quum in
elenchis, ut dixi, tum quod statim ingressum dialecticæ fec-
cit categorias, & quasi fundamētum artis ex prima est phi-
losophia mutuatus. Quocirca parum est dialecticæ pro di-
gnitate locus assignatus, ut ad eam illico à grāmatica puer
mitteretur. Quid inueniet, quid dicet de probabilibus, &
principijs aliarum artium atq; disciplinarum, cætera præ-
terquam uerborum, aut ad summum historiarum, & car-
minum planè rudis: atq; utinam horum istorum nō pro-
sum inscius. Hinc uidemus tam multa in artem hanc esse nu-
gacissima commenta infarcta, quod aliquid erat loquē-
dum puero rerum omnium scitu dignarū experti. Sed an-
tequam ad hæc uenio, pergam de priscis artis autoribus di-
cere, quorum primum, ut in omni artium humanarum ge-
nere, Aristotelem merito posuerim. Nam Platonis etsi ma-
gna sunt in illius operibus artium omnium ac disciplina-
rum sparsa semina, & dialecticæ tota ratio, atque exercita-
tio in eius dialogis eluceat, præceptum tamen nullum fe-
rè disertis extat uerbis, præter litigiosa quædam in Eutyde-
mo: multo minus Zenonis, Eleatis & Parmenidis: ad quos
refertur artis inuentio. Sed indubie Aristoteles eam in ar-
tis faciem reduxit, ut & rhetoricam. Cæterum, quod liceat
cum

CAP. CORRUP. ART. LIB. III. 99
tum bona uenia dicere, præterquam quod more suo obscu-
rè, & prolixè, etiam parum aptè ad usum uel inueniendi ar-
gumenta, uel iudicandi argumentationes. Nemo est enim,
qui quantumlibet diligenter lecta, & excussa uniuersa Ari-
stotelis Logica, sentiat se instrumentum habere, quo in ali-
lis libris lo-
qua ad differendum materia argumenta in promptu exco-
gicis.
gitet. Eius primus liber, quem statim obiectum ingredien-
Categor-
tibus uoluit, est categoriarum, hoc est, prædicamentorum, riaz.
quæ Quintilianus transfert elementa, Capella prædicatio-
nes: cuius cognitio ac tractatio, ut dixi, altior est faculta-
tis, nempe primæ philosophiæ: scilicet non ignarus iuue-
nem nihil posse de aliarū artium principijs dicere, aut in-
uenire, quæ essent probabilia, nisi eorum notitia imbutus,
quæ in *ἡς μὲν τὰ* tradiderunt: idcirco eadem ipsa
eisdem penè uerbis in eo repetit opere. Decem facit rerum
genera, in qua distributione siue ipse autor illius fuerit, siue
quis alius Pythagoricus, aut Megarensis, quid secutus sit,
equidem non facile dixerim. Neque enim ordinem es-
sentia ipsarum rerum, quem nemo percipere, & tenere po-
test, quum sint rerum essentia, uel ipso Aristotele teste, ob-
scurissimæ, & procul à cognitione mentis humanæ remo-
tæ. Adhuc enim inter eos, qui operam aliquam in studijs
philosophiæ ponunt, ambigitur, quæ uera sint inherētia
à substantijs illis, quibus adhærent, non mente, & cogita-
tione, sed re uera distincta, tametsi non sede, aut loco, quæ
contrā. Sensuum uero, & cognitionis nostræ ordinem, nō
est secutus: alioqui primas obtinuissent partes inherētia,
& alia essent disiuncta, quæ connexuit: alia copulasset,
quæ disgregauit, nempe quæ sub eundem sensum caderent,
aut diuersos, tam internos quàm externos. At uero in na-
tura prima sunt causæ, principia, elementa simplicia, tum
agere & pati: postrema omnium composita: nec simul
sunt quantitas numeri, & quantitas molis, quum ex hac
nascatur illa: & prior qualitas, quàm ad aliquid: nec ad
aliquid naturæ est, sed artis, ut habitus. Adde quod si-
cut ipse idem Aristoteles in prima philosophia sapienter
dicit, mens nostra non aliter se ad naturæ manifestissi-
ma habet, quàm noctuæ oculus ad lumē solis. Nec numeræ
quæstionum de prima substantia respexit, quū multa quæ-
rantur,

100 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 rantur, quæ nō sunt hic cōnumerata. Vt si quis roget, quo
 modo sit Socrates sublatus, ueneno inquit: cum quo di-
 sputat, cum Prothagora. Iam heri & hodie de prima sub-
 stantia non dicitur: tempus uero de illis dicitur, ut genus
 de speciebus, & in ea diuiditur ut partes. Quid quod quæ-
 stiones confunduntur: Et in cōfesso est alia & ex his, & præ-
 ter hæc potuisse dari genera, tum aliqua posse alijs conclu-
 di, & comprehendī. Nam permista & confusa esse sua præ-
 dicamenta Aristoteles non dissimulauit, quum aliqua ex
 his quæ essent *ἡρώσι* in qualitate posuisset, & positionem, *ἐν*
ἑῷσι *ἡρώσι*: qui si categorias tantum collegit magis quàm di-
 gessit, & ostēdit magis quàm numerauit, tolerabile est esse
 confusas: quod & nos fecimus in his, quæ indicatione tan-
 tum egent, ut in ijs ipsis, & argumentorum locis. Et habet
 genera hæc tantam difficultatem, ut non solum adolefcentu-
 lo in manus posita, & rudi, sed etiā grādiusculo, & maio-
 re rerum cognitione instructo negotium facessant: ut ne-
 mo facile dixerit, quæ in his decem rerum generibus collo-
 centur, egressus quotidiana illa, quæ crebro audit, nisi mul-
 tum, & sæpe pertraharit: quod idem ipse autor fateretur in
 calce capitis *ἡρώσι*: imò uero nesciet, nisi unum quodq;
 norit diffinire, quod est infinitum. Sepe etiam assignantur
 loca pro libito, aut ex leui aliqua coniectura, uel suspiciu-
 cula, traditis ab eo omnibus tam implicate, ut opus sit pas-
 sim multis ad singula interpretatiunculis, imò interdum
 quoq; diuinatiunculis, tanquam cuneolis, & commissuris,
 recisuris, & reconcinnationibus, quibus nihil est tam alie-
 num, ac abhorrens, quod nō eo quod institueris, pertrahas:
 ut si quis quærat, quorum hæc sint prædicamentorum, glo-
 ria, fama, effectus, iusiurandum, etas, testimonium, cuiusue
 liber? substantiæ nec quum constet forma? an qualitatis ex
 quarto ordine? si huius, cur magis quàm arbor? Tum simi-
 litudo, & paternitas: nam ad aliquid non sunt, neq; enim
 est paternitas filiationis paternitas. Atqui si sit patris pa-
 ternitas: sic erunt omnia ex genere qualitatis *ἡρώσι*: quan-
 quam satis multa ponat, ut sciētiam, uirtutem, uitium, ad-
 ducens non inconuenire genus & speciem esse diuersarum
 categoriarum, quum id tamē disertis uerbis neget in quar-
 to Topicorum. Scio posse ad hæc respōderi. Quid enim in
 contraria

CAV. CORRVP. ART. LIB. III. 101

contrarium adfertur tam apertum, ac dilucidum, cui re-
 sponderi non possit, præsertim à contentioso? Sed illud ab
 inquisitore ueritatis est tacite spectandū, quàm apte, q̄ con-
 gruenter, q̄ bene. Iam hæc genera nihil ad diffiniendum iu-
 uant, non ad diffinitiones essentielles, quum præter unam
 aut alteram ordinationem prædicamentalem, reliquæ pro-
 pē sint ignoratæ propter differentiarum obscuritatem &
 penuriam: de qua Aristoteles ipse conqueritur: Nec accide-
 tales causarum, inhærentium, partiū: nam hæc in hisce ele-
 mentis non explicantur. Succedit Categorijs liber *ἡρώσι* *ἡρώσι*
ἡρώσι, id est, de interpretatione, quod, ut nomen ipsum so-
 nat, magna ex parte grāmatici est potius, q̄ dialectici offi-
 cii: nam cuius est dicere, quid nomē sit, quid uerbum, quid
 pronuntiatum, quid uniuersale, quid singulare, nisi gram-
 matici? Quod si ars grammatica tradita iam ante Aristo-
 telē fuisset, supersedisset profecto philosophus acutissimus
 illis de rebus in dialectica præcipere. Sed quia uidebat non
 oportere illa à dialectico ignorari, quum nullus de ijs mē-
 tionem fecisset, non iudicauit esse præmittēda. Pronun-
 tiata illa, quibus additur modus, non habent dialecticam,
 sed grammaticam quæstionem: uidelicet de significantia il-
 larum uocū, *ἀνακρίσιν*, *ἀνακρίσιν*, *ἀνακρίσιν*, *ἀνακρίσιν*: qua
 uoce mirē est Aristoteles delectatus, pro eo, quod potest &
 contingere, & non contingere: quum sit potius, quod solet
 fieri, quod usu uenit, quod est probabile, qd in nobis, inq;
 nostra facultate est situm: quod uerbo eius ostenditur *ἡρώσι*
ἡρώσι. In hisce autem modalibus, seu affectis uel res specta-
 uit: quomodo aduerbia omnia modi sunt, & modales enū-
 tiationes reddunt, qd Boëthius subsignificat, ut Socrates ce-
 leriter currit, benē, malē. Tum uerba, usu uenit, solet, con-
 gruit. Nam in hisce omnibus, & infinitis harum similibus,
 haud secus quàm in illis de necessario, & impossibili, ambi-
 guum esse potest, quid modi uel aientes significant, uel ne-
 gantes, quæ quibus respondeant, & cum quibus recurrant
 aut non recurrant. Sin in pronuntiata ipsa est intuitus, ut
 eas modales nominaret, quæ tēperatæ, & affectæ essent mo-
 do quodam, qui ipsi pronuntiationi competere, ut neces-
 sario, q. necessaria enuntiatio, impossibile impossibilis: nō
 uidetur causa cur quatuor illos ita recensuerit, quasi non
 essent

essent alij. Eius enim sunt facultatis, & officij, uerum, falsum, scitum, opinatum, quæ Ioannes Buridanus, & alij quidam scholastici in modos referunt, credibile, probabile, opinabile, certum, incertum. Nisi fortè Aristoteles pronuntiata spectauit ex rebus, non ex nobis. Sed certè in his nō plus erat quod esset ex dialectica petendum, quàm in alijs, quibus aduerbia inseruntur. Adduntur uolumini nostri *epigrammæ* *duo libri* priorum analyticorum, utiles quidem illi, & magni, atq; excellentis ingenij. Sed utilitas hæc obruta est primū multis superuacaneis adiectis, ut de modalibus, quæ ad rem non magis faciunt, quàm cætera aduerbia: Nam de illis statuendum est ex negatione, affirmatione, uniuersalitate, particularitate. Impossibile non aliud est hoc loco, & nunquam, necessario quàm semper, possibile quàm aliquando. Tum de reductionibus syllogismo: uim, de ijs, quæ uera ex falsis nascitur, quod est cuius ita promptum, ut uix sit credibile Stoicos acutos homines, & in dialectica multum uersatos negasse id posse fieri. Omnia uero tanta subtilitate dissecta, ut laboriosius sit instrumentum intelligere, quàm usum: ita pulcherrimum organum, et superuacaneis oneratum, & in tantas minutias fractum, & concisum parum habile utentibus reddidit. Sequuntur posteriora analytica, doctum sanè opus, acutum, & bonarum rerum plenissimum. Sed quorsum hæc tam bona? quid ad dialecticum de opinione, de errore, de ignorantia: non huius sunt loci, sed disputationis de anima. Demonstratio uero non uidetur ad dialecticum pertinere, quum hic probabilia tantum speculetur, & quæ contradictionem patiuntur ex Aristotelis ipsius sententia: Demonstratio uero incertis, & indubitatis uersetur, ut magis id uideatur primæ philosophiæ, quàm dialecticæ. Quæ uero de demonstratione, præterquàm quod sunt inuoluta & mirè intricata, nulli sunt usui. Demonstrationem uult esse ex primis, & necessarijs, ex proximis, ex causis. Cedo respicis nos, & captum nostrum, an rerum naturam? Themistius Euphrade Hermolao interprete sic ait: Nec demonstratio ad naturam se ingenij nostri submittit, sed rectam tenet ad ueritatem uiam, nec quid ipsi possumus attendit, sed in solam rei naturam incumbit, illam uestigat, illam explorat.

Priora analytica.

Posteriora analytica.

Demonstratio.

explorat, etiam si nobis ignota, inconspicuaque sit. Id si ita est, quid mihi tua ista longa, & accurata de demonstratione confert dissertio? neque enim ego pro captu naturæ intelligo, ac ne tu quidem, sed pro meo. Nos sumus homines, id est, ingenij errori obnoxij, & infirmis: natura habet intelligentiam non errantem. Qui scio ego quæ sint prima, quæ sine medio, quæ tu uocas *ἀμωα*, quæ necessaria natura? Quæ sint mihi talia uix scio, nedum ut illa norim naturæ intima, ad cuius manifestissima, ut tu ipse fateris, carligamus. Inanis est ergo tota de demonstratione traditio, & sine usu. Sed nec omnino uideris oculos in naturā conicisse, nam immediatas propositiones ad nos refers, in quibus nihil sit opus quenquam edoceri. Quod si homines doces, non erit tibi una, & perpetua demonstratio: alijs enim alia sunt immediata, & prima: alij uerisimilibus tantum capiuntur: alij nec euidentissimis, & de quibus sensus testificatur satis fidunt, ut Academici: Alij omnia credunt sensibus, ut Epicuræi: Alijs sufficit autoritas dicentis: Alij res sensibus expositas requirunt. Erit ergo demonstratio quasi Lesbia norma, quæ se ædificio accommodat, non sibi ædificium. Tam necessaria requiris, id est, quæ impossibile est aliter habere: istuc uero quando erit notum? quum omnia uniuersalia ex singularibus sint nobis collecta, quæ singularia quum sint infinita, persequi omnia non potuimus: at si unum deest indiuiduum, non constat uniuersale. Et uniuersalia longo usu comprobata, erant nobis in cælo, in elementis, quæ uel tempora, uel loci prodiderunt non posse in uniuersum affirmari. Tam causas requiris: & hic quæ nobis tenebræ: quæ quorum sint causæ, qui effectus nescimus. Quid agis, ludis ne nos, haud aliter demonstrationem consistare uis, nisi ex tam raris, tam procul petendis, tam penè impossibilibus, facis perinde ut qui ad morbum grauissimum, & deploratum medicinam promittunt confectam ex tribus aut quatuor simplicibus, quorum unum est in India inuenire, alterum apud Seres, tertium in Rhyphæis montibus, quartum in nido Phœnicis ex cineribus prioris nascentis. Quæso te, profer demonstrationē unam, uerbi causa, tanq̃ ad alias exemplum, quæ constet ex ueris,

primis, immediatis, notioribus, prioribus, causisq; conclusionis: erit ne uero illa, quæ est in ore totius scholæ? omne animal rationale est risibile, omnis homo est animal rationale, ergo & risibilis. Non tam homo est per hunc syllogismum risibilis, quàm ipsa demonstratio ridicula: ceu uero in propositione insint illa magnifica, uera, necessaria, immediata, notiora, priora, causæ conclusionis. Cedo uero, quid hic agunt causæ? an non etiam effectus demonstrant eas, & quidem certius, atq; efficacius utiq; nobis: num non alia etiam demonstrant in duabus illis questionibus, sit ne, & quid sit: quas duas solum cur posuerit, nescio, quum sint aliæ de quibus possit & quæri, & disputari, & quatenus licet, demonstrari etiã, ut de omnibus categoriis. Post utraq; analytica sequuntur octo libri de locis argumentorum, quæ dicuntur, τοπικά: locos uocant, & ceu thesauros argumentorum, quum ipsi argumentorum nihil habeant: neq; em̃ hi loci sunt pixides, quibus continentur pharmaca, sed pixidum indices. Opus Aristotelis est longum, uarium: multa sunt in eo præclara, sed ita tamen discriet, tanquam qui colligit sparsa, non qui formulas, & præceptiones artis tradit ad usum aliquem conducibiles. Qua de re iam antea iure questus est Rodolphus Agricola. Neq; enim ex operis illius satis iusti lectione quamlibet diligenti, & sedula, facultatem se ullus sentiet nactum unius argumenti inueniendi. Sunt inquisitiones quæ sint genera, quæ differentiæ, quæ propria, quæ accidentia, quæ diffinitiones loquaces, inuolutæ, molestæ: & quod liceat cum bona tanti uiri gratia dicere, nonnunquam etiam subineptæ, sed infrugiferè profum. Neq; em̃ quærit unquam aliquis quid cuius sit aut genus, aut species, aut accidens. Admisset quæ sunt alienissima, ut de eligendo, & fugiendo: in quo uidetur philosophus sylum quãdam ad communes locos congestisse, ut suos in thesibus exerceret, & questionibus indefinitis, sed ad inueniendi rationem parum commode. Ex his libris Topicorum sumpfit Porphyrius quæ de quinq; uocibus cõposuit, opus, ut mea utiq; sententia, utilissimũ, ita longe ab utilitate traditum. Prætereo τωζολογίαν, & molestiam orationis: de re loquar. Primum in eo locum obtinet quæstiones, quarum nec numerus est ullus, nec ordo certus. Alij alia quærun-
ali

Topica.

Prædicamēta Porphyrij.

alij prius, alij posterius, prout est cuiusq; ingenium, & mentis intelligentia: nos enim respiciunt, & nostrum caput, non naturam. Iam unde sumuntur quæstiones hæc, quid est, quale est, & ea, quæ hisce respondentur, nõne ex uulgo? quod Aristoteles fatetur primo Topicorum. Atqui ad multa quæ sita per quid est, qualitatis responsum adiungimus: ut quid uides? hominem album armatum, patrem tuum: ut apud Poetam:

Dic mihi quid feci, nisi non sapienter amaui.

Et in Prophetâ: Quid uides Amos? trullam cementarij. Et ad quale ποίον Græci substantiam sæpe reddunt: Latini q̃q; ut qualis res est homo? animal ratione præditum: nam & qualitatem compositum naturale uocant quidam, ut Cicero in Academicis: sicut Stoici ποιότητα: Iam uero quid dicunt esse prædicari in quid? Ea inquit Porphyrius prædicari in quid, quæcunq; conuenit eũ, qui interrogatus est, quid est aliquid, reddere. Atqui ad huiusce rei intellectum necesse est euoluissse totam philosophiam, quæ est de natura. Neque enim Aristoteles ipse in libris Topicis tot uerbis tam altè, tam anxie repetitis, explicare ualuit, quid genus esset, quid species, quæ dicantur per quid: & accidēs, ac propriũ, quæ per quale. De Genere locuturus Porphyrius patrem, Genus. & patriam dicit esse genus: in qua lingua? In Phœnicia credo. Et mihi genus ab Ioue summo est, inquit ille. Et genus qui ducis Olympo, quod & ipse ostendit Porphyrius suo exemplo: Siue à parente, inquit, siue à patria: Sic enim Orestem à Tantulo dicimus habere genus: Hylum ab Hercule. Rursus Pindarum genere Thebanum esse: Platonem uero Atheniensem. Est enim patria principium cuiusq; generationis, ut pater. Nō dixit Tantulum esse Orestis genus, aut Thebas Pindari. Differentiam Porphyrius finit, qua abundat species supra genus, quasi non & abundet risibili homo supra animal, quemadmodũ & rationali. Quod si dicatur non eatenus esse speciẽ supra genus, responsioni huic aqua hærebit, quod aiunt, petetur principium, & uitiosissima erit diffinitio, nempe perplexa: & id quod accuratius esset explicandum, & declarandum, pro luce inferretur minus etiam obscuri: quum enim ex accessione differentię ad genus constituatur species, quomodo tu in diffinitione differētiæ
G s rentiæ

106 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 rentia de specie meministi, tanquam iam nota & explicata. Cedo, quas differentias adfers: miram earum penuriam dicit esse Aristoteles, nec ullis nos rebus quum magis indigeamus, magis carere. Rationale est hominis differentia: uix aliam proferunt simplicem, nec ea ipsa est hominis essentia philosophorum, nam & angeli sunt rationales, quos illi uocant deos, & quidem animalia rationalia. Quid quod si in adiectiuo illo rationale animal pro substantiuo intelligas, potius erit iusta diffinitio quam differentia. Sed rationale dicunt differentiam, capacem disciplinae dicunt proprium. Quid hoc plus habet, aut minus, quam illud. Quae bipes, & quadrupes, & uolatile, & aquatile, quae ab Aristotele & Porphyrio, pro differentiis ponunt, implent rationem illam differentiarum, quae essentiam dicant, & formae rationem, & diffinitionis essentialibus sint aptae, quum accidens designent. Quod si haec sint differentiae, quid Aristoteles differentiarum inopiam desit? Quomodo haec congruunt cum hoc Porphyrii dicto: Interius autem perscrutantes, non quodlibet eorum, quae sub eodem genere sunt diuidentium esse differentiam, sed quod ad esse conducit, & quod quid erat esse, & eius rei partes. Ergo bipes, aut uolatile, non sunt differentiae. Verum enim uero quis hoc dictum intelligat, quis ullam assignet differentiam, tam arctis limitibus conclusam. Non immerito Aristoteles ait nos differentiarum uexari paupertate, si differentiae omnes ad tam exactam censuram estimantur. Quis uero scit an mortale ad esse hominis conducatur: quasi uero non possint homines esse immortales, ex Dei munere, ut anima corpore uero & incorporeum non formam attingunt, sed materiam, quae pro differentiis ponunt in ordinatione. Quid Quintilianus mortale & immortale species dicit esse animalis generis. Sed rhetoris dictum parum exacte ad philosophiae formulas dicent esse tornatum: quale illud est Cicero nis, & Ciceronem secutorum Senecae, Victorini, & Capellae, Romanum, & Troianum species esse hominis, quum non sint hominis, sed nationis: neque enim ad essentiam hominis pertinent, sed ad accidens: & de suis indiuiduis non in quid praedicatur, sed in cuius. Nam quod dicitur humanum genus, & de genere hominum alios Romanos esse, alios Troianos, ger-

nus co

CAP. CORR. VPT. ART. LIB. III. 187

nus eo loci pro gente sumitur, aut natione, aut forma: & ratione, & modo: ut genus uini, genus cibi, genus dicendi, genus belli. Sed haec omnia ita sunt perplexa, & obscure diffinita, ut mirum non sit labi in eis magnos uiros, & contraria inter se dicere. Bipodem Aristoteles differentiam facit, & Aristotelem sequutus Quintilianus. Porphyrius dicit esse proprium. Martianus etiam sic finit differentiam: est sufficientia ad id quod susceperis discretio. Et alio loco, differentia est sufficiens questionis discretio, ut si quaeratur inter hominem leonemque quid intersit, respondeatur quod homininitis, leo ferus sit: quod quidem nec hominem a mitibus ceteris, nec leonem a feris alijs distinguunt animalibus. Sic ille: quae omnia Porphyrius, & schola reuereret, tanquam imperita. Sed de proprio quid dicunt? Porphyrius proprium in quatuor significatus diuidit, quod soli, quod omni, quod soli & omni, quod soli omni & semper. Quintilianus etiam proprium dicit, aut quod soli accidit, ut homini sermo, risus: aut quod utique accidit, sed non soli, ut igni calefacere. Quomodo potest proprium uocari, quod sit alij commune, non secus, quam si bonum dicas malum, album nigrum, calidum frigidum: idem Aristoteles uetat fieri: nam bipes non proprium est homini, sed generale, & amplius. Nec quod aliquo tempore, inest soli, nisi etiam proprium dicas esse homini bipede esse, quum solus sedet domi, cum cane, & equo, aut a dextris esse, quod Aristoteles admittit, quod nihil uideo absurdius. Adde quod ineptum est tertiae rationis proprii exemplum Porphyrii, canescere in senectute: at qui si hoc omni homini accidit, semper accidit, nempe in senectute canescere: neque enim Porphyrius canescere pro exemplo dedit, & explicuit in senectute, sed totum hoc est pro exemplo datum, canescere in senectute. Graece enim sic legitur: καὶ μόνον ἐν γήρῃ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Sed de uerbis ne simus nimium solliciti, coniuuamus ad haec minuta. Aut differentia, & proprium non accipere magis & minus. Ego uero non uideo cur unus homo non sit altero & discipline capacior, & ad nauigandum aptior, aut ad artem medicam. Nam si essentia capacitatis aut facultatis ad disciplinas, ad nauigandum confideret, nihil magis recipit aut minus: tamen cum alba est haec charta, quae ille gypsus in essentia rei albae. Et haec adeo obscura, inuoluta, difficilia,

tradun-

108 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
traduntur pueris paulo ante è ludo triuiali egressis, quæ
non intelligunt grandes natu in Philosophia detriti ac pe
Elenchi, ne cõsumpti. Postremus est liber de sophisticis redargutio
nibus, haud sanè inutilis disputantibus, in quo nihil con
uellemus, ne quidam nos arbitrentur anxie in Aristotelis
operibus scrutari, quæ carpamus. Totius Logici instrumē
ti hæc est clausula: Reliquum erit uestrum omnium, uel eo
rum, ad quos hæc peruenerint, ut uenia ijs detur, quæ uide
buntur ad institutionem prætermissa, gratia autem habea
tur pro inuentis, hoc uero est mea sententia æquissimum.
Nam nulla ars simul & inuēta est, & absoluta, nec ille tam
multa potuit unus, & primus inuenire, ac iudicare, multa
ex ijs, quæ inueniebat noua, admirabatur, inspiciebat pro
pius: necdum tamen satis sibi fecerat familiaria, censere ac
æstimare ut posset. quod omnibus contingit inuētoribus.
Nec dubito, quin idem mihi in ijs, quæ ipse patio. Itaque de
Aristotele nō dicam plura, quem ego ueneror, uti par est,
& ab eo uerecunde dissentio. Aristotelis enarratores Græci
Alexander, Themistius, Simplicius, Psellus, Philoponus,
Aristote-
lis enarra-
tores, & alij, multum habēt uerborum: sententiarum non aliud,
quàm ipse Aristoteles. Latini nostri præs i illi Apuleius, Ca
pella, Augustinus, Boëthius dialecticam suam deprauarūt,
& uim attulerūt Romano sermoni, quod illum in ijs, quæ
ad linguæ proprietatem spectarent, præceptis Græcitatē
obtemperare coegerunt inuitum, ac repugnātem. Quæ em̃
sunt ex ratione linguæ, ea in unaquaq; lingua sunt sua li
bera, & popularis potestatis: ut nec princeps quidem quic
quam habeat in ea iuris, quamlibet in alia potens ac seuus:
nec qui donare homines ciuitate potest, uerba potest. At
Latini dialectici per omnia Aristotelis uestigijs institerunt
in præcipienda, & tradenda dialectica: ut quæ ille de uer
bis, de nominibus, de enuntiationibus, non malè Græce tra
diderat, nostri ad Latinum sermonem malè detorquerent.
Cuiusmodi sunt de nomine, & uerbo infinito, de enuntia
tione infinita, seu incerta, & alijs: quæ ex grāmatica, & lo
quendi usu censenda sunt, nō ex formula dialecticæ, & qui
dem, si dijs placet, Græcanicæ. Neq; enim substantiæ no
men infinitari posse credo, nisi perraro: ut apud Ciceronē
in primo Academicæ: Nec uero aut qd efficeret aliquid,
aut

CAV. CORRVP. ART. LIB. III. 109
ut quod efficeretur posse esse non corpus. Quod uersum
est ad uerbum de Græco Zenonis. Græcis enim facilius erat
uri infinitis, quibus illud intelligeretur ὅτι, ἢ ὅτι. πᾶς οὐκ ἀν
θρώπος, οὐκ ἀνθρώπων. Latine uero quis sic loquitur, nō
homo disputat, ut intelligi uelit, aliquid disputat, quod nō
est homo: uel non Socrates uenenum bibit, id est, quod nō
est Socrates. Egeo non pane sed pecunia: an aliqua re quæ
non est panis? Cicero pro Cluentio: Non Archimedes po
tuisse melius describere. Et pro Rabyrio Posthumo: non
amicus mihi, non Pompeius fuit: an aliquis, aut ut ipsi uo
lunt aliquid quod non est Archimedes, quod non est Pom
peius: ut apud Quintilianum: Raro inuenies iudicalem,
in cuius non parte aliquid eorum, quæ supra diximus, re
periat. an in eo quod non, est pars, sicut apud eundē: hoc
fecisti, non hoc feci. Et Portius Latro: nulli non oculi sena
torum te statim consignant ingredientem: & alia innu
mera. Latini enim circumloquuntur, quod non est hoc, aut
illud. Cicero conuersione illa per finita, & infinita extre
ma: de qua est apud Aristotelem in libro περὶ ἐκκρίσεως, ut
omnis homo est animal, nullum non animal est homo, Sic
utitur in rhetoricis: Si constitutio & ipsa pars constitutio
nis quelibet intentionis depulsio est, quæ intentionis depul
sio nō est, ea nec cōstitutio est, nec pars cōstitutionis. Qua
re illa apud Aristotelem πᾶς οὐκ ἀνθρώπος ἐστὶ ἀνὴρ, sic
erant uertenda: Quicquid non est homo, est iusti: nec Græ
ci nomina hæc infinita obseruant, ac nec ipse idem præce
ptor Aristoteles ut in quarto Topicorū: τίς ἴδιον μὴ ἀνὰ
θεῶν. si qua uoluptas non est bona. Quid quod ubi hære
possit negatio, ex usu censendum est, non ex canone. Ut
Martialis:

Pellibus exiguis arctatur Liuius ingens,
Quem mea non totum bibliotheca capit.
Quo loco negatur uerbum, non infinitatur illa uox totū.
Apud Ouidium:
Etsi nullus erit puluis, tamen excute nullum.
Quid illud est ex formula? an non potius ex intelligentia
communi, & consuetudine illum ipsum qui uidebitur ines
se, aut eum quem finxeris. Nam infinitari uerbum adiecti
uum, illud penitus est non solum in Latino sermone, sed
etiam

170 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
etiam in Græco alienissimum, & intelligentiæ repugnans:
ut apud Ciceronē: Quum ingressus iter sit pedibus in equū
omnino ascendere non uult. Quis sit sensus, uult aliquid,
quod non est ascendere. Non minus peccati est in quanti-
tatis, ut uocant, enuntiationum. Aliquis concionatur, et
quidam concionatur, particulares sunt. Atqui non magis
hæc, quidam concionatur particularis est, quàm hæc, So-
crates concionatur, si qui audit, Socratem non norit. nam
dicenti quidam concionatur, subiectum singulare est: au-
dienti uero, si Socratem non agnoscat, non minus est uer-
bum illud Socrates confusum, et uniuersale hominis, quàm
illud quidam. Iam hæc omnia, omnis homo est animal, ani-
mal est omnis homo: omnia bonum appetunt, & bonum
omnia appetunt: aliquis concionatur, aliquis non concio-
natur, non aliquis concionatur, uulgaris sunt consuetudi-
nis, penes quem est istorum omnium lex, & arbitrium. Te-
rētius hic solus nescit omnia: intelligi potest, uel nō omnia
ab eo sciri, uel nihil. Cur nō bono uiro stipem dedisti: aliàs
hoc est, non esse datam bono, aliàs esse datam ei, qui bonus
non sit. Cicero pro Sextio: Omitto gratulationes, epulas,
partitionem ærarij, beneficia spe promissa, prædam, læti-
tiam paucorum, luctum omnium: hic omnium quasi pluri-
morum, aut reliquorum omnium. Ideo Aristoteles sensus,
oppositiones, leges uniuersalium, & particularium posuit.
Quæ uero essent uniuersales, hoc est, quibus uerbis, & si-
gnis, qua constitutione, quo ordine fierent, non attrigit.
Videlicet sciebat de illis nō posse in uniuersum præcipi, que
essent usus uarij, & mutabilis. Idcirco etsi dixit, qualia sole-
ret uocare usus uniuersalia, qualia negatiua, aut affirmati-
ua, non tamen uniuersalibus regulis definiuit. In indefini-
ta magis est adhuc peccatum, quæ pro intelligentia fit, uel
uniuersalis, uel indefinita, uel singularis. Romani hanc ur-
bem condiderūt. Romanus homo hæc scripsit: nō omnes,
sed aliqui, aut aliquis. Ecce tibi equus, quidam, certus: bea-
ta uita uirtute constat: omnis beata uita, uides ad omnia
eam genera transire, idcirco infinitam seu incertam uocari,
quod ambigua sit natura, & mutabilis. Iam in assignan-
do subiecto, & prædicato, rem spectant nō uerba: ut quum
dico Socrates est albus, uel Socrates est homo, semper So-
crates

CAV. CORRVP. ART. LIB. III. 173

crates fit subiectum quocunque uertatur, quia in eo fundatur ratio prædicati, nempe iustus uel homo. Sed non confiderant præcedenda etiam esse nomina, & uoces: ut quum dico homo est animal, aliquod animal est homo, non omne animal est homo. Videndum enim nõ quid res sit, sed quid ego significem, quod nec ipsi possunt negare: nam dicitur in conuersione ex subiecto fieri prædicatum, & contrã. Item in conclusione indirecta: ut aliquod animal est homo. In Baralipson: omne risibile est animal, & omnis homo est risibilis. Ex duabus particularibus negatiua, & affirmante. Martianus Capella, & Boëthius subalternam oppositionem constituunt. Quæ oppositio est, si quis dicat: Omnis homo disputat, Socrates disputat. Quid habent contrariũ inter se homo & Socrates. Nec subcontrarij sunt oppositj, non magis quã si quis dicat: Socrates disputat, Plato nõ disputat. An repugnat sibi, qui dicit: Aliqui senatorũ sunt assensu, aliqui non sunt assensu. Aristoteles ait oppositionem esse affirmationem, & negationem eiusdem de eodẽ, & non æquiuocẽ. Qui dicunt aliquis etiam aliquis non nec de eodem loquuntur & ferẽ æquiuocẽ. Eandem Latine lingue proprietatem oportebat seruatum esse in alijs locis dialecticis. In Elenchis multæ captationes, quæ in uerborum ambiguitate fixæ sunt, ac constitutæ, in Latinum uersæ, nec gratiam, nec intelligentiam obtinent: quoniam proprietates Græcæ non est mutata: ut dicentes sunt scientes, *μαθητὰς* enim illis est intelligere utentem scientia, & accipere scientiam. Quæ expedit bona sunt: *ἀλλ' οὐκ* expediens est, & necessarium: cuiusmodi sæpe mala sunt necessaria. Quod ais esse, hoc tu es, propter infinitum, quãdã apud Atticos nominatiuo iungitur, *ἔγὼ ἄρα εἰ δὲ σὺ φησὶς εἶναι τοῦτο σὺ φησὶς εἶναι*: & putas est silentia dicere, propter Græcum accusatiuum *ἐγὼ εἶμι*, qui est singularis masculinus, & pluralis neuter. Iam quum ad coniunctam orationem & confessionem est uentum, in qua sunt duo, argumentum, quod est inuentum probabile, & argumentatio, quæ est confectio ex probabili, & eo quod probatur. Vt Medæam esse matrem est argumentũ, cui si addas, ergo amat filios, argumentatio est. Cicero & Quintilianus & eos deinceps secuti confundunt hæc. Nam Cicero locũ facit in Topicis à consequenti

quentibus, antecedentibus, & repugnātibz, quum hæc sint rationes argumentationum hypotheticarū, non argumentorum unius certi loci. Quippe ex omnibus licet talem formulam cōficere, quod idem Cicero ostendit exemplis suis: Si pecunia signata argētum est, legata est mulieri, est autem pecunia signata argētum, legata igitur: & sic de alijs, quæ ipse uocat semper loca dialectica: nisi fortē aliam esse rhetoricam inuentionem putet, aliam dialecticam: quum sit una tantum, eaq; magis dialectici iuris quā rhetorici. An dialectico solam relinquit argumentationem, quæ est de iudicando, errore Stoicorum adductus, de quo sum in principio locutus. In eundem errorem lapsus est Quintilianus, item Boethus, cui, ut Agricola cēset, minor est tribuenda uenia, qui accuratius hæc suscepit tractanda, quā magnis illis uiris licuit Ciceroni, & Fabio Quintiliano: quos diuersa ab istis studiorum ratio tueretur. Quintilianus uero inter syllogismū & epichereima hoc esse, inquit, discrimen, qd syllogismus constet necessarijs, epichereima probabilibus: atqui hoc non est discrimen argumentationis, sed materię. Sicut quum enthymema aliud ducit ex pugnātibz, aliud ex consequentibus, quæ pertinent ad locos argumentorum. Iam argumentum facit à dissimili: ceu uero dissimile aliquid probaret: nam qui dicit:

Non tamen ille, fatum quo te mentiris Achille,
Talis in hoste fuit Priamo,

Similitudine seu exemplo ualeat. Pater tuus non fecit, ergo nec tu debes facere. Tum causa seu origine, ille non fecit, ergo si tu feceris, ab illo degenerabis, nec uerum erit tibi ab illo genus. Comparatione quoque: Ille in hoste nondū uictus fuit clemens, tu ergo debes esse in hoste iam uicto. Sicut in facto Fabij apud Lium uerbis M. Camilli: Vos in pace uultis Urbem deferere, ille nec sacra deseruit obsessus. Cicero locum ponit à differentia, quem Quintilianus dissimilitudinis dixit. Non si uxori uir legauit omne argentum qd suum esset, idcirco quæ in nominibus fuerunt legata sunt. Multum enim differt in arca ne sit positum argentum, an in tabulis debeat: hoc uero nihil probat, tantū quod antea probatum erat discit, & dissoluit: nō hæc est collectio, sed dissipatio collectionis. Nam quod alius cōfecit legatum esse,

esse, hic per differentiam destituit. Sin uero hic idem persuadere uelit non esse legatum, aliunde erit ei petendum argumentum. Sed Ciceroni non tam faciēda est harum rerum, ac permagna habenda gratia, qui ipse tum primum propē inuentor excudit nobis partem dialecticæ utilissimam de inuentione: quod opus mutiliter ab Aristotele congestum Cicero ad utilitatem ingentem aptauit. Boethus in tradendis differentijs Topicis, quod opus ex Cicerone, & Aristotele, & Themistio concinnauit, uno aut altero Aristotelis dicto inductus est ad maximas singulis locis assignandas. Aristoteles enim, in secundo Topicorum de coniugatis tractans, inquit: Manifestum est qd si ostenderit quis de coniuratorum aliquo bono uel laudabili, & alia erunt ostensa esse talia. Vt si ex laudabilibus est iustitia, & iustum, & iustus, & iuste. Item de contrarijs loquens. Cuius generatio, inquit, bona, & ipsum bonum: & uice uersa. Item de corruptione, & generantibus, & corruptentibus, ex ijs quæ a philosopho erant exempli causa dicta, Boethus maximas collegit singulis locorum: quod aliud non fuit, quā infinitam possessionem locorum contrahere in magnas angustias: & latissimē patentem usum effecit, ut nullus penē esset. Quis em̄ uti possit locis ad illas maximas redactis: quasi uero non aliter usus sit locorum, nisi per illas: hæc omnia argumenta, ut exemplū aliquod adferam, sunt à causa efficiente: Bonus, quia boni filius. Vir magnus, quia Scipionis nepos. Calidum, quia admotum igni. Decet te hoc facere, quia filius es Syllæ: & non decet, quia filius Q. Fabij. Opus seruandum, quia magni autoris: & non seruandū, quia hostis. Quæ dabitur in his omnibus maxima? Sed uenio iam ad amicos meos recentes, ut ipsi uocant, sophistas, in quos Recentiores tanquam in nauis sentinam omnia huius artis uitia consueverunt, & Aristotelis & priorum, & longe plura, & sordidiora, quæ ipsi de suo adiecerunt. Itaq; quæ in antiquis reprobauit ea super sedeo hic recensere: tantum ea confectabor, quæ sunt recentiorum propria. Irrumpit ad tradendam dialecticam iuuenis ignarus Latini, & Græci sermonis, ignarus earum rerum, atq; artium, quæ his duabus linguis sunt prodita. Primum omnium quorsum pertineat dialectica ignorat, quæ sua, quæ aliena. Itaq; & sua alijs cesserunt, & ipsi

114 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 ipsi inuaserunt aliena. Nam totam eam partem, quæ est de
 argumentis inueniendis, occuparunt rhetores dialectico non
 inuito. Primum quod quum Aristotelem partis huius uel
 inuentorem, ut inquit Cicero, uel certe præcipuum præce-
 ptorem uiderent illa adeo obscure didicisse, ut uerti in usum
 aliquem non queant, Ciceronem uero accommodasse ope-
 ri, & eius traditionem Boethum esse amplexatum audito Ci-
 ceronis nomine, tanquam aliena nota inspecta, uerecundi ho-
 mines manum continuerunt. Videbatur etiam rhetores aper-
 tius de illis præcipere & aptius ad exercitationem. Tum etiam
 libenter cesserunt possessione sumptuosa, ad quam tuenda
 magnis esset diuitiis opus: legenda, tenenda, cognoscenda
 multa, sine quibus inuentio tueri se & nomen suum neque-
 rit: nam quid de pisce, de lapide, de republica, de re familiari
 inueniet, qui ne nomen quidem unquam antea audierat. & adeo
 peritiam huius usum amiserunt, ut quod est inuentionis ar-
 gumenti ad iudicii argumentationis transferant. Nam quæ
 admodum argumentatio bene censetur per figuras, & mo-
 dos syllogismorum, ita ipsi dicunt per locum à genere, per
 locum à causis, per locum à coniugatis, à maiori: quasi in
 hoc sint parati loci, ut censuræ sint argumentationum, &
 non indices argumentorum: ipsi eam retinere solam quæ
 est de inuentione, more spinosorum Stoicorum, ad quam
 nec linguæ opes, nec multa rerum supellex magnopere ul-
 detur eis necessaria, sed tantum garrula quædam imperitia, &
 loquacitas inuicta: & pro illa uetere diuisione Logicæ esse
 aliam de inuentione, aliam de iudicio, nouam ipsi diuisionem ad-
 duxerunt, esse logicam ueterem, & logicam nouam. Cur ita
 nominetur, non magis scias dicere, quam cur digestum no-
 uum, & digestum uetus: Logicam appellant ueterem, in qua
 de simplicibus agitur terminis, uel pronuntiatis, prædicabi-
 lia, categoriæ, & de interpretatione. Logicam nouam prio-
 ra, posteriora, Topica. Tum huic addunt septimum tracta-
 tum, quem recentes adiecerunt pomærio ueterum imper-
 rio longius prolato. Ipsi tanquam uento quodam transier-
 si acti in metaphysica impetum fecerunt: non illinc modice
 repetunt, quæ uidebatur ad logicam pertinere, ut Ari-
 stoteles fecerat, sed penitus se, & pueros suos immergunt in
 arcana illa naturæ, quæ consistere, & intelligi nullo penitus
 modo

CAV. CORRVP. ART. LIB. III. 115
 modo possunt, nisi gustatis his exterioribus: nam ordo no-
 stre cognitionis hinc est ad illa, nec eo penetrari à nobis po-
 test, nisi per hæc, quæ sunt foris. Ad incognita enim itur per
 cognita, & ad mentis iudicium per sensuum functiones. Isti
 contra rudem puerum, & à grammatico recentem statim
 prædicabilibus, & prædicamentis, & sex principijs proluit:
 ut olim Germani pueros suos recens natos rapido & geli-
 do flumine. Sunt qui perpetuo ibi detinent, ut qui maxime
 sunt reales, quasi uero ad nugandum in illis commentis
 inuenta sit dialectica, & non ad rectè differendum. Ibi na-
 scuntur mira monstra quæstionum, de natura communi,
 qua miror non interdum eos terri in somnijs, aut de illa
 in tenebris audere uerba facere, adeo res est monstrosa. An-
 tisthenes, ut puto, primus uniuersalia quædam finxit in re-
 rum natura à singularibus seuerata. Plato Ideas posuit. Por-
 phyrus quum hæc aliena esse à suo instituto uideret, con-
 sulto se uitaturum hanc, & similes quæstiones est præfa-
 tus: isti non abstinere, quanquam ipsa & absurditate sui &
 argumentis nominalium iam eo est deducta, ut si apertius
 uelint utrique eloqui, appareat eos idem sentire. Hinc de
 compositione generis, & differentie, ad constitutionem spe-
 ciei. Quomodo sudatur cum uelint genus esse pro materia,
 differentiam pro forma: ideo ponunt compositionem phy-
 sicam, & metaphysicam, ut hæc conflata sit ex quidditate gene-
 ris, & quidditate differentie: & alia, quæ si quis legat uir cor-
 datus, & opinionibus antea, partibusque non infectus, fa-
 cile exclamet, o nugæ accuratas! o eruditionem imperitam!
 Iam in prædicamenta infarciunt quicquid tractari uel so-
 let, uel debet in prima philosophia, de omni rerum genere.
 Attigerat quidem nonnulla ex his Aristoteles, sed leuiter.
 Gilbertus Porrethanus longius mouit sex principijs con-
 scriptis. Albertus Grotus & deinceps alij, nauem in al-
 tum deduxerunt, ut nullæ iam terræ appareant, cælum
 undique & undique pontus. Prætereo quæstiones illas ri-
 diculas, utrum res ponatur in prædicamento, an nominatim
 quum disertis uerbis Aristoteles de uocibus loquatur: quæ
 si uero res possint prædicari, aut nomina prædicentur, ni-
 si res aliquas significant. An Deus collocetur in prædicamē-
 to, timet scilicet pijs homines, ne infinitus finito concluda-
 tur

tur loco. Tum ascendunt supra prædicamenta, & faciunt
sex transcendencia ex Sophista Platonis malè intellecto
ens, res, unum, bonum, uerum, aliquid. Sic possent addi ses-
centa, existens, idem, utile. Vero, & bono quis utitur, pre-
transcendentibus: non nego quin aliquo in sensu omni re
conueniant, ut uerum ad essentiam pertineat, bonum ad fi-
nem: Illud intellectus, hoc uoluntatis, sed utrunq; in Deo
nam nos fallimur ferè, & in iudicando, & in eligendo: nec
minus esset transcendens utile aut commodum, quàm bo-
num eadem ratione. Nec naturalia passi sunt quæta esse, Li-
bros Aristotelis de anima in postera effuderunt. Ad di-
uina transgressi puero in schola ludenti ac nuganti de sym-
logismis diuinis in manus dederunt, rem arduam, & per-
culosam. Ibi tam cõfidenter distribuunt, singularizant, par-
ticularizant, complete, incomplete, quàm si de pomo ali-
quo esset sermo: & dum uolunt rem humana ingenia super-
rantem in pueriles formulas redigere, in multa incidunt
absurda, & impia, quæ tamen consuetudo inter illos efficit
leuia: ut tres esse deos, tres essentias diuinas, filium esse pa-
trem & non esse patrem, & alia, quæ aures abhorrent audi-
re. Loquuntur ipsi de rebus offensiuus piarum aurium, qui
p: sunt esse magis: Sed his quia soliti audire nō offenduntur,
his demū permouentur, quibus nō assuevere. Et quum
nihil sit apud ipsos abiectius, aut despiciatius grāmatici no-
mine, ipsi plura disserunt, quæ penè sunt ex triuiali schola,
quæ ipsi grammatici. Sed omnia absurdissime conuersis uoca-
bulorum significatibus, quò illis collibitū est, ut nihil rele-
querint integrum, facile hoc sibi uindicantes, quum corrup-
ta grāmatica & lingua tanq̃ sensu amisso, nemo esset, qui
iniuriam sentiret, aut doleret, aut per iniuriā occupata re-
peteret. Nam quæ in libris de interpretatione tractantur,
an non literarū sunt ludij? ostendi de nomine, de uerbo, de
negatione, affirmatione, de signis, de quātitatibus pronun-
tiationum: in quibus nuperrimū dialectici nō contenti cor-
ruptela significatōnū, quā a maioribus acceperāt, quan-
doquidem illa iam uulgata, & protrita uidebantur, ipsi no-
uam penitus linguam inuenerunt: cuiuslibet hominis qui-
libet asinus, & asinus præter a b asinus, & asinus possibiliter
nō sunt: alter alius homo est ipsemet: cuiuslibet alterius ho-
minis

minis alius asinus est ens. Quis hæc ulla in lingua intelli-
gat? adiectis literis quādoquidem uerba deerant, & ad me-
lius diuinandum. In terminis, quos primos obijciunt pue-
ris suam scholam ingressis, quid aliud loquuntur, quàm de
significatione, de complexione, de incomplexione, de com-
muni, & proprio, quæ sunt puerilis in Grammatica institu-
ti. Sed de his quomodo præcipiunt? Terminos Aristoteles
uocat in Topicis quasi extrema enuntiati τὰ ἄκρα: & Boe-
thius eodem sensu nomina & uerba quæ in simplici propo-
sitione prædicantur: ut in eo quod est Socrates disputat, So-
crates & disputat termini sunt. Isti quum terminorum no-
titiā tradant pueris tanquam rerum simplicium, ex quib-
us conficiuntur enuntiationes dialecticæ, integra pronun-
tiata, & longas orationes faciunt terminos. & Homeri to-
tam quàm longa est Iliadem aut Odyssæam: imò Iliadem &
Odyssæam. Si quis inter utranque adscribat ἄκρα, uocem
omnem uolunt significare se, & suum prolatores, & pro-
latori similem, quin etiam scriptorem, & tabellarium, &
pennam, & manum, & Latinam literam, & Romanos, &
Carmentam inuentricem, & alia ridicula. Quod si circulus
ætopoli sit hederaceus, significabit Virgilium, quoniam
hedera coronabatur poeta: ueteres item ac ruinosos parietes,
qui hedera solēt uestiri: & festina lente significabit Au-
gustum Cæsarem, quod is dicto illo solet delectari: & lau-
rus populum Carthaginensem, quod de illo triumphans
Africanus lauro est coronatus: tum locus omnis eum, quæ
aliquando in eo loco uel uidimus, uel audiuius fuisse: &
alia ridicula absque numero. Non est hoc significare, sed
admonere, et alicui aliud ex alio uenire in mentem. Nec mi-
nus illa iocularia: si ex eodem atramētō, quo scribitur hæc
uox homo, scribatur illa buf, an buf significabit? Nam isti
non contenti rebus naturalibus, ad ea quæ supra naturam
sunt, imò contra naturam, se extollunt, etiam inter pue-
ros: ut atramētum poni in duobus locis: omnes terminos
creabiles creari: horam diuidi per partes proportionales
minoribus huc uel illuc terminatis in qualibet parte: diui-
di hoc corpus in duas partes, rursum coniungi, sed contra-
riis copulis quàm antea: uel in partibus paribus Socratem
esse album, in imparibus nigrum: creari aliquod infinitū,

**Terminus
connotati
uus.**

& alia eiusmodi. Quasi ullus sit horum usus in dialectica & communi uita, nec illos quidem quæ nunquam contingunt antecedens esse Romæ, consequens Lutetiae: uel antecedens proferri nunc, consequens cras. Quorsum hæc? Si affectum peritiam necessariam in his animi gratia, tanquam tesseras lacerarent, fortassis essent ferendi, sed homines imperitos refertis ueris, solidis & serijs, huc se conferre quis ferat? hoc ne est instrumentum seriarum disciplinarum plusquam pueriles lusiones? Sed de significando, quis melius potest, aut debet præcipere, quam grammaticus, aut certe populus, quem per nos arbitrium est, & ius, & norma loquendi. Iam in terminis connotatiuis album significat rem et alborem: certe non magis quam homo animam uel animal, uel rationale: neque enim quod aliquid sit in alterius diffinitione, ab eo significatur. & de hoc termini genere, dant regulam: Quando terminus noster pro aliqua re, & definit sumi pro illa, si non est pro defectu rei, hoc est, propter defectum connotationis. Quid ergo risibile, quod rationale? At inquit non recurrit formula: non oportebat eam recurrere, quæ traderet pueris, ne fallerentur quod ad cognitionem connotationis parabatur. Sed esto ita. Quid nomina propria, quæ omnia possunt tolli & imponi alia. Nec satis est quod Paulus Venerus dicit Socrates dupliciter accipi pro illo homine, aut pro hoc composito uocatus Socrates, hoc mutari posse, illud non posse. Idem dicat de uocibus mundi omnibus: loquor de scriptis, & quæ proferuntur: nam in mente imagines sunt rerum sine nominibus. Et tamen ex istis quæ sunt illic, de termino composito, & incomplexo definiunt, quod est imperitum: nam mentis nostra compositas uoces simpliciter sæpe intelligit, & simplices compositæ: ut audita hac, Trojanorum acerbus peritor Achillem solum nonnunquam intelligit, interdum quum Achillem audit, de terrore, & Troianis & sequitibus uenis cogitat. Quid quod quæ uox est in una lingua simplex, in altera est composita, ut Latine pater familiæ Græce πατριάρχης. Latine tribunus militum, Græce στρατηγός. Latine tribunus plebis, Græce δήμαρχος. Et in eadem lingue lingua: ut idem sunt dictator, & magister populi. Idem Censor, & magister morum. Quid quod Gregorius Armenensis nullam categoricam pronuntiationem composuit

tam uult esse in mente. Vtique non facile dictum est, quid cogitatus noster simpliciter sibi fingat, quid coniunctim, & complexè, adeo est liber, etsi hic ad hunc modum intelligit, ille multo secus, ut præcipi hac de re ex mente & intelligentia nullo modo possit. Ex istis conficiunt dialecticas enuntiationes, quæ constant subiecto & prædicato, sed eo ordine, ut non sit periculosius hunc uniuersum ordinem perturbare. Subiectum necesse est esse prius prædicato: omnis homo est animal rectè, animal omnis est homo, perturbata omnia, & confusa. An non hic est in prima forma syllogismus: omne animal est corporeum, animal est homo ois, ergo omnis homo est corporeus: ergo animal tam prædicatur in assumptione, quam in propositione subijcitur. Animal omnis homo est, & omnis non est pars prædicati, animal est omnis homo pars est, uerificari ut de nullo possit: neque enim inuenietur de quo uerè dicatur, hoc est omnis homo. Quæ ego quid communi usu & scriptoribus Latine linguæ omnibus reprobem? ipso Aristotele confutabuntur. Is enim in libro Perihermenias istis pronuntiationis utitur, est iustus homo, non est iustus homo: an non ibi iustus de homine prædicatur, atqui hoc ipse dicit disertis uerbis, ut in hac eiusdem, est homo: Quid homo prædicatur ne? Iam ubi ait ualet omnis homo, non ualet omnis homo, est ne omnis pars prædicati? Sed isti nec Aristotelem quem tantum habet in ore, nec ullum bonum, & magnum autorem legunt, uel intelligunt: nec est opus autoribus, aut libris ad ea, quæ agunt. Verba omnia adiectiua uolunt resolui in substantiuum uerbum, & participium: ut, ambulat, est ambulans, alioqui non esse satis perfectam, & satis explicatam enuntiationem. Aristoteles, inquit, idem esse si quis dicat, Socrates disputat, & Socrates est disputans: an quia nihil sensu distant, protinus quicquid est in una prædicatū, erit etiam in altera: neque enim hæc differunt, homo disputat, & animal rationale disputat: non tamen idem est subiectum. Quid quod ad resoluendum non tantam habemus participiorum copiam, quantam Græci, qui habent participia præteriti, & aoristorum in uoce actiua, & præsentis, ac futurorum in passiua: ut hæc difficile possit à Latinis explicari, Socrates diligit, aut laudat, à Græcis facillime.

Quid quod non semper idem reddit participium quod uerbum, praesertim in istis uerbis, quae non praesentem actionem, sed consuetudinem significant. Longae sunt diuersa, pingit, & est pingens: amat, docet, & est amans, est docens, quae de dormiente bene dicantur in uerbo ad hunc modum: hic docte pingit, hic amat illam, hic docet filios meos: non item in participio, quod praesentem actionem notat. Adde quod multae sunt propriae locutiones per uerbum, quae non sunt per participium, ut Socrates confidit, & est confidens: rubet, & est rubens: pallet, & est pallens: pluit, & est pluens: licet, est licens. Sed in hoc non immorabor: nam inter ipsos sophistas parum conuenit alijs dicentibus uerba adiectiua esse incomplexa, cuius est sententiae Petrus Mantuanus, in qua uidetur Aristotelem & Boethum habere autores, alijs asserentibus ea esse complexa, nec dici uerba dialectica. Sed ea disputatio & controtrouersia nec rebus, nec rationi loquendi officit. Illud magis & fermonem, & intelligentiam omnium laedit, quod praedicatum uolunt asserere subiectum in his, ac eiusmodi homo est pictus, homo est mortuus, in quibus de analogo praedicatur significatio ignobilior: ut haec sit uera propositio, quod absit, omnis homo est mortuus, & haec, omnis homo est pictus. fortasse illis qui sedebant in specu Platonis omnis homo erat umbra, nobis non item, nisi forte iidem isti, qui haec somniant. Quid quum subiectum restringit praedicatum, ut in hac, Socrates albus: ut haec sit uera, tantum Socrates est albus: nam uolunt esse sensum, solus Socrates est Socrates albus. Quod a Paulo Veneto allatum, caeteri magno applausu exceperunt, tanquam illic Socrates substantium sit illius adiectiui albi, & non potius homo. Quod si ita sit, nulla harum non erit uera, tantum Socrates est philosophus, Solus Socrates est Atheniensis, solus Socrates habet patrem. Eadem lege factae sunt haec uerba: Socrates uidet omne astrum, quum unum tantum uidet. Socrates possidet omnem asinum, qui unum habet. Si sic lubet explicare, dicam & hanc esse ueram, homo est asinus: nam sic interpretabor, homo est asini possessor. Respondebunt mihi neminem sic uti illo pronuntiato. At ostendant ipsi quis ad eum modum utatur illo suo praeter ipsos? Sed de hoc post paululum,

lulum, nunc pergam alias addere. Nec in minores angustias deducta sunt illa de forma, & forma acceptionis terminorum. A ueteribus perplexe sunt prodita, sicut a Petro Mantuano, & ab Strodo, cuius diffinitionem consequentiae formalis tres expositores Sermoneta, Ferabrich, & Thienensis nequiuert fatis declarare. Recentiores formam sic constituunt, ut sit eadem qualitas enuntiatorum, eadem quantitas synonymitas terminorum, similis acceptio terminorum, ut nullus sit iam syllogismus bonus de forma, nulla oppositio, nulla conclusio, nisi in angustias sermonis illorum, & in illas loquendi absurditates redacta. Cicero sic colligit: Omne gaudere bonis animi beatum est, omnis sapiens istis bonis animi gaudet, omnes ergo sapientes beati. Instari enim potest sic: omne gaudere bonis animi beatum est, omnis stultus suauibus bonis animi gaudet, suauibus posito pro istis. Neque hic esset bonus: omnis homo legit, Socrates est unus ex hominibus, ergo legit: nam in assumptione haec est instantia, bucephalus est asinus hominis. Et Quintilianus libro secundo: Omnis ars habet aliquam materiam, Rhetorica nullam habet propriam materiam, non ergo est ars. Instatur: omnis homo habet equum aliquem, Socrates non habet equum album, non ergo homo. In omni re sunt nimis: interdum uolunt referri omnia ad animum, & modum concipiendi: cogitatione interdum in nudis uocibus sistunt sine intelligentia. Spectandum est in uerbis omnibus quid mens soleat communiter intelligere. Iam quales consequutiones faciunt: homo est asinus, ergo baculus fiat in angulo. Socrates ambulat, ergo deus est bonus: ad impossibile sequitur quodlibet, sicut necessarium ad quodlibet: quasi uero non ratio connexionis potissimum spectari debeat, ut in disiunctis, ego curro uel deus est. In modalibus alias faciunt de sensu composito, alias de sensu diuiso: non tam improbo rem, quam eorum in uerbis definitionem: ut quum in medio est modus esse de sensu diuiso: Socrates necessario currit: quum initio uel fine, de sensu composito: Socratem currere est necesse. Aristoteles has duas ponit eodem loco, & sensu: quod est esse quum est, & quod non est non esse, quum non est, necessum est: & hanc, omne quod est necessario est quum est: *να δ' ἀνάγκη*

quæ uulgo habentur pro ueris: tot regulas illis prioribus interfererunt, ut de suppositione accommoda, & persona li, de tempore pertransacto, de distributione, pro singulis generum, pro generibus singulorum, & eiusmodi haud penitus ignari obseruationem esse linguæ dialecticam. Quod si meliorem nouissent linguam, utiq; ad eam accommodassent canones, sed de ea loquebantur, quam illi non solum optimam esse autumabant, sed solam, quum aliam ne de facie quidem unq; uidissent. Nam quod dicunt quidem, ego sic mente concipio: hoc uero nihil ad dialecticam, quæ est de sermone: neq; enim quum dico homo est ceruleus, spectare de beo quid intelligat indoctus, qui ceruleum capiet pro cereo, sed quid in Latina lingua signet. Vera, & falsa, & contraria, & consequentia, inquit Cicero, sua sponte, non aliena iudicantur: de quo fuisse disputavi in epistola ad Ioannem Frontem. Putabam olim, quum inciperent hæc mihi displicere, magnum me negotium habiturum istis confutandis contra homines pertinaces, distinctionibus armatos, disputando inuictos, & qui numero ualerent. Sed hoc tempore renato sermone Latino, & uel pueris iam proprietatem linguæ Latinæ intelligentibus, facilius erit eorum confutatio, quæ ex prauè cognita lingua fuerit corrupta: dicunt usum populo cōcedentes scientiam nobis reseruamus: & duos faciunt sensus, bonū, & rigorem. Quid est rigor aliud ad eorum sensum, quam exacta quædam loquendi ratio. At eam ex quibus petimus, nisi ex ijs qui exactissimè quancunque linguam tenent, non ex ijs, qui sunt eius inscientissimi. In Latina ex Cicerone, Plinio, Seneca, Varrone, non Petro Hispano, aut Gulielmo Hentisbari. Boethius, Apuleius, Capella, in suis dialecticis dicta Ciceronis adducunt pro testimonio, nempe Latini homines hominis Latinissimi quicq; absolute linguam illam norat, & rigorem hunc poterat, adiutare. Græci Demosthenis, Isocratis, Homeri, Euripidis, Sophoclis: de quo alio loco à me differetur: nos etiā magnorum autorum utemur dictis: nam unde nisi ab illis, requirenda est lingue proprietates? Ex illa imperitia sermonis natæ sunt nobis suppositiones, ascensus, descensus, ampliaciones, restrictiones, appellationes, exponibilia, ad quæ si lingua esset aptanda, non solum obmutescendū esset, sed aliquid esset uer-

Parua lo-
gicalia.

esset uerum in scriptoribus: ut interdū mirer, quomodo hæc eis uenerunt in mentem, tam ab omni ratione, & loquendi, & sentiendi abhorrentia. In suppositione sunt discreta, determinata, confusa, distributiuæ: sunt termini certi, qui illas faciunt, certo loco, & ordine: omnis homo est animal, uera est, & animal confuse supponit: animal est cuius homo falsa, determinate enim: caput omnis homo habet falsa, omnis homo habet caput uera: equus requiritur ad equitandum falsa: ad equitandum equus requiritur item falsa: ad equitandum requiritur equus uera. Cicero dicit in Oratore acumen dialecticorum requirendum est, & in finibus quoniam aliquid omnes. Quid Lucius? & Quintilianus: est aliquid in omni materia naturaliter primum. Et in sacris literis: pauperes semper habebitis uobiscū: sunt hæc falsæ: quis aliter loquitur? nec ipsi iidem, etiam cum de his præcipiunt. Iam usum negationis, qui uariis est apud Græcos, & Latinos, & unamquancunque linguam, & patet latissimè, si quis conetur ad cæteras formas redigere, peribit sermonis inuierfa uis, & gratia. Nemo est ex aliqua parte non felix. Quid istud est, ex nulla parte? & dicunt quod mobilitat immobilitatum immobilitatem mobilitatum, ut se negationes impediant: & negatio cadens super signum uniuersale. In omni lingua duæ negationes fortius negant, præterquam in Latina. Demosthenes quatuor posuit pro una. In nostra etiā sæpenumero non plus efficiunt duæ, quam una: ut, non possum ne dormire quidem. Cicero: Nolo ne hæc quidem humana ignoret. Idem sunt: non reueretur neq; deos, neq; homines: neq; deos neq; homines reueretur: non ueretur homines, non deos: non timet homines aut deos: non metuit homines uel deos: ne scribere quidem nouit, non nouit ne scribere quidem. Aristoteles expresse ait non esse hanc uniuersalem: non est homo pulcher: nec idem esse, non est homo pulcher, & nullus homo est pulcher. In ascensu magna controuersia in ponenda constantia. Quidam recentiorū repudiato uetere more, ita eam ponunt, ut ipsa enuntiatio, ad quam ascenditur, luce sit clarior præ constantia. Sed quomodo cuncq; ponatur, nullus est eius usus, neq; unquam aliquis sic colligit, ne ludēs quidem: multo aliter utebatur Socrates suis in ætate. Iam descendant mihi sub hæc, quæ est apud

apud Ciceronem in Academicis quaestionibus: Iudicium Protagoræ est, qui putat id cuique uerum esse, quod cuique uideatur: uel illa in secun. Philip. Ita cuique cueniat, ut de republica quisque mereatur: an erit, ita Antonio cueniat, ita Fabio, ut de republica quisque mereatur, quid absurdius? In ampliacionibus, & restrictionibus illa sunt prodigiosa: meretrix erit uirgo: artocrea deuorata & egesta sunt edenda: puer anniculus fuit centum annorum. In appellationibus non uidi papam, & papam uidi: consulem cæcidi, & non cæcidi consulem. Ergo omnes istæ ad eorum nomen sunt falsæ. L. Cæsar genuit Cæsarem dictatorem. Iesse genuit Dauid regem ex ea, quæ fuit Uri. Caieta nupit Aeneam regem Lauinij: hæc mulier nupit magno illi pictori Apelli, si antequam ad summum peruenisset artis, nupserat. Hoc opus scriptum est à patre Catonis, si scripsisset antequam Catonem gigneret, & alia quæ sunt in ore omnium infinita. Exponibilia fecerunt, tantum, præter, inquantum, immediate, incipit, desinit. Tum comparatiua, totus, semper, ab æterno, infinitum. Cur non pluralis quasi uero non penè uerba omnia, & aduerbia possent etiam cum cauillis exponi aptis disputantium circulis: ut currit, quis motus necessarius sit ad currendum? cantat, quam alta uox ad cantandum? plorat, quis animi motus, quæ uox, qui gestus ad plorandum? ridet, quis oris rictus ad risum: solet, consueuit: quot actus ad habitum, aut ad consuetudinem, quanta intermissio: & sicut incipit, ac desinit, cur non etiam aggreditur, expedit se, de lassatur, cessat: iam cum adduntur aduerbia, celeriter, bene, male, tarde, penè, ferè, quasi, et si. Quasi iam exponunt maior pars, ut si sint hic Romani mille quingenti, & unus discesserit, uerum sit quasi nemo Romanus hic remansit. putant agere de numero sententiarum in foro aut curia. Sed uideamus ea, quæ tradunt: tantum animal est homo: tantum coloratum est album: Sola animalia sunt homines. Quis hæc intelligat? bene additur inferiori exclusio. Quippe est exclusio uelut quædam restrictio, quæ sit à minore atque ampliore, ad summum equo, sed sic, ut pro maiori positum appareat: tantum homo ridet: Soli Romani sunt liberi: superiori additum nullum facit sensum, & propè contrarium

rum solet intelligi, ut tantum liberi sunt Romani, quasi soli Romani sint liberi: & tantum animal est homo, quasi si solus homo sit animal. Plinius libro Septimo: Præter foeminam pauca animalia nouerunt coitum post conceptum: quomodo hic sit exceptio? horum uerborum, incipit, & desinit, si loquendum sit ad canones istorum, nullus esse potest usus. Quis poterit tenere minutias illorum instantium: quum in prandio sumo secundam buccam, aut etiam quum primam habeo inter dentes, non possum dicere incipio prandere, quia infinita uis instantium præfluxerit: nec quum mando postremam, desino prandere. Quum libri secundam literam scribo non incipio librum scribere, quum antepenultimam, non desino. Quid ergo potest incipere aut desinere? Plinius apud Græcos inquit desit nugari Diodorus: non possunt inueniri exponentes: reicienda est tanquam parum dialectica. Quæro cur homines nominales, qui negant esse in rerum natura instantia, Scotum, & reales sint in hoc secuti de instantibus exponentes immediate incipit & desinit? An non uidetis cauilla quæri, & materiam lusu aptiorem? Comparatiua, & superlatiua dicunt distribuere terminos sequentes, ut non idem sit, Socrates est Troianis doctior, & omnibus Troianis doctior: quia sunt duo signa mobilitantia. Socrates est Græcorum doctissimus, & omnium Græcorum doctissimus. Quid ego his & similibus refellendis nugis ludam operam, quam illi ipsi usurpandis, quæ sunt pueris ad derisum cognita. Illud acutum, quod ex huius exponentibus, Socrates est Græcorum sapientissimus, unam faciunt quidam, omnes Græci sunt sapientes. Cur non has exponunt multo doctior, paulo, aliquanto, non multo, non paulo, quæ magis expositione egent? Socrates à Græcis differt uera, differt à Græcis falsa, quia distribuitur. Et quæ admodum hanc, uterque homo disputat, explicant aliquorum duorum hominum quilibet: ita hanc alter homo disputat, omnium duorum aliquis. Quis unquam talem excogitasset sensum, qui Latinam linguam audiisset. Tum signum collectiuum cum suo termino facere terminum communem, & propositionem indefinitam, & posse uniuersalizari, & fieri collectivam. Capiamus ergo hæc: omnes apostoli dei possibiliter sunt duodecim: fiat rursus collectivam

collectiua omnes omnes Apostoli Dei, rursum distributiua omnes omnes omnes Apostoli Dei: quo quid est absurdum? Et hæc concedit, omnes duo Apostoli Dei sunt duodecim. Similiter omnes Apostoli Christi non sunt boni, uel sunt non boni, ueram esse uolunt, quia Iudas fuerit malus: cui Aristoteles refragatur disertis uerbis in libro Elêchorum, negans posse dici nō bona ea, quorum aliquod unum non sit bonum. Addunt obligationes, quas alij Theses uocant, quasi uero hæc essent formularum artis, & non potius exercitatio, & usus artis, quo quisq; nihil concedat repugnans, aut neget quod cōsequatur. Tum etiam insolubilia, quum in se reflectuntur enuntiationes: hæc propositio est falsa, omnis propositio uniuersalis significat aliter esse q̄ est: cōsequencia in Darij est mala, hæc est consequencia in Darij, mala ergo. Sed illas omnes, & similes de alijs oportet loqui, non de se. Si quis dicat ego mentior, continuo rogabit omnes quid dixerit, in quo sit mentitus, hæc pronuntiatio est falsa: quærent quænam, si pergat dicere hæc ipsa, respondebunt id nec uerum esse, nec falsum: idcirco non desuerunt inter eos quidam, ut Petrus Mantuanus, & Andreas Limosus popularis meus, qui negarent propositionē posse ostendere seipsam, multum alijs frementibus, quod tanta materia disputationibus detraheretur. Itaq; calumnia eos impetruerunt, quo id dicerent subterfugientes argumentorum laqueos, & pugnam ignauē detrectātes. Sed sit finis, quum illi finem nullum faciant, nam in infinitum sunt egressi, quum in omni dialectica, tum potissimum in his paruis Logicalibus, quem septimum tractatum nominant extra Logicam utranq; nouam, & ueterem, quod nihil esset de his traditum a prioribus: quæ res in causa fuit tantopere corumpendi hanc partem, quod ipsi nulli melius sentiēti iniuxi, toti essent sui: confinxerunt omnia pro captu illo suo, & lingue, & bonarum rerum omnium experti. Atq; hoc loco, inq; reliqua omni Dialectica quum ignorarēt quænam essent sua, quæ aliena, & in omnes ferē artes impetum indolēt fecissent, detinuerunt auditorem diutissime, tradendis tam multis præter rem naturalibus, supernaturalibus, diuinis, grammaticis, quæ ut erant perplexa, & cōfusa omnia, ita fuerunt per maiores ambages circumducenda. Mirantur

dum est, quum Dialecticam fateantur esse instrumentum aliarum artium: huic Lutetiae duos annos impēdi, cæteræ autem philosophiæ, & de natura, & de moribus, & primæ philosophiæ, uix annum. Quid quod quidam etiam de hoc anno aliquid Dialecticæ decidunt. Multi tota uita etiā longissima nihil sunt aliud quā dialectici. Ea mora plurima suasis inducere alienissima à re, & deprauatissima. Idq; usu uenit eis, quod est apud Ciceronem de philosophiæ studijs persona L. Crassi in tertio de Oratore: Ista discuntur, inquit, facile, si & tantum sumas quantum opus sit, & habeas qui docere fideliter possit, & scias etiā ipse discere: sed si tota uita nihil uelis aliud agere, ipsa tractatio, & questio quotidie ex se gignit aliquid, quod cum desidiosa delectatione uesiges: ita sit ut agitatione rerum sit infinita cognitio, facili usus doctrinam cōfirmet, mediocris opera tribuatur, memoria studiumq; permaneat: libet autem semper discere, ut si uelim ego talis optime ludere, aut pilæ studio tener, etiam fortasse si assequi non possim. At alij quia præclare faciunt, uehementius quā causa postulat, delectantur, ut Titius pila, Brulla talis. Quare nihil est quod quisq; magnitudine artium, ex eo quod senes discit, pertimescat: namq; aut senes ad eas accesserūt, aut usq; ad senectutem in studijs detinentur, aut sunt tardissimi. Res quidē sic se mea sentētia habet, ut nisi quod quisq; cito potuerit, nunquam omnino possit perdiscere. Sic Cicero. Et quia statim altercandum erat, & semper altercandum, quæ sita sunt spinosa quædam apta disputationibus, quæ materiam suppediterent rixis, & diutissime profferrent altercationem etiam in tradendis præceptis artis: nihil semel dicunt, ne adimant si bi argumentandi, & in contrariū dicendi occasionem. Sed si quam diffinitionem, aut formulam tradunt, primum cōfufe & ruditer proponunt, postea paulatim, uelut cogentibus ad id argumentatiunculis, expolijunt, & crebris tibicinetus sit perfecta: & querunt postea de prolixitate eorū, qui ex cultius scribunt, quum ipsi dum undiq; anfas argumentorum uenantur, id multis paginis uix explicent, qd exponi paucissimis uerbis potuisset. Iam uero ne deesset uelut bello huic comeatus, de omnibus inquisierunt etiam recon-

ditis, & alienis, & puerilibus, & absurdis, & de ijs quæ capere nō potest humana mens: quum tamen Aristotelis sit in primo Topicorum sententia, neminem sanæ mentis propositurum, quod ab omnibus uel reprobatur sit, uel comprobatur, uel etiam plurimis: hæc enim dubitationem nullam habet. nam quæstio dialectica, est quæstio probabilis, non paradoxa: nec contenti ijs, quæ natura ingenij humani assequi, & definire poterat, ad uiuim uoluerunt omnia refecare, adducti dulcedine disputandi. Et quemadmodum qui pruritus titillatione acti nimium scabētes sanguinem eliciunt, & dolor succedit in locum suauitatis: & mali chirurgi dum morbidum nimis rescant, sanum quoque attingunt: ita isti dum nimium scalpunt ueritatem, amittunt, & in falsum incidunt, quod profert se maiore aliqua uerissimilitudine, quàm uerum ipsum: ut interdum orichalcum magis exprimit colorem auri, quàm aurū ipsum: & qui simulat, quàm qui agit simpliciter, propius ad imaginem ueritatis accedit, etsi longius à uero ipso. Hinc est acutus ille Mimi uersiculus: Nimium altercando ueritas amittitur. Ad populum uero spectatorem, & interdum etiam, si dijs placet, altercationum arbitrum quæsit ludicra tanquam in fabula, ac ipso sono grandia, & uasta, ut pullata turba admiraretur, quæ non caperet, ipsiq; magni essent uulgi existimatione. Inde arrogantia quod aliquid sibi esse uiderentur, quia populo stulto iudici uidebatur: nam bellaces homines pulcherrimum censebatur esse titulum inuisti ut principes: hinc Sophistæ nomen sunt amplexi, quum alioqui sophistā definirent non existentem, sed apparentem. Quidam se horribilem sophistam cognominabat Lutetia, non minorem eam appellationem ratus, quàm Africani, aut Asiatici: Intrauit palam, & magno agmine ostentatio, atque ex ea pertinacia non cedendi melius dicenti, ne uictus hoc coactusq; ui argumenti uideatur facere: & ex pertinacia tuendi quicquid suscepissent conuicti, et prostrati, ad rem maxime absurdam confugiebant, quæ illos in præsens periculo eximeret: mox liberati honorem illi habebat, tanquam seruati, ei, & dignitatē attribuebant placiti, ita ex euasione transibat in dogma. Accendebantur leues homines gloriæ cupidine, quum se quisque autorem haberi uellet noui inuenti,

Sophista.

quæ confirmauit consensus sequacium, quod erat factū fallacium, quum ad eam rē nec literis, nec libris esset opus, tantum inuista contentione, si sibi in respondendo constaret, nec admitteret repugnātia: uere erant placita. nam pro ratione nihil afferebatur aliud, nisi sic placet, sic uidetur, impugna ipse, ego consequenter tuebor. Nam quum Aristoteles quinque metarum genera posuerit, in quibus sistit disputatio, ubi ad aliquid illarum est peruentum, isti nihil est tam nugax, aut inopinabile, aut contrarium magnis uiris aut absurdum, & anile, quod metam censeant: sola contra dictio est meta, & ea una efficit ut reiciatur dogma ad alia quantūcūq; absona, & stulta: unicū dant responsum, concedo, nam sequitur ex mea conclusione: imō ipsi iisdem posito dogmate statim ultro inferebant paradoxa quædam, ad quæ omnia illa erat clausula: hæc omnia sunt concedenda, quæ sequuntur ex opinione mea. Ita Dialectica fuit quicquid cuius aliquādo, quomodocūq; uenisset in mentem. Qualia uero essent illa placita præter ea quæ attigi, quæ tamen sola attigi maxime inter eos uulgaria, & receptissima: de peculiaribus, quorum nullus est modus. Hinc potest intelligi, quod ad ea asserenda, ueniebant pueri sine lingua, sine libris, sine eruditione, instructi casibus tanquam quæstionibus hariolandi, quas pueri unius noctis meditatione sexcentas citius excogitant, quàm uiri graues sexcentis annis unam. Omne a possibiliter est b, & tamē nullum b possibiliter est a: & eiusmodi. Hinc infinita dogmata, & totidem dialecticæ. Hæc Pauli, illa Hentisberi, alia Mantuani, Scoti, Thomæ, Alberti, Ochami, Pardi, Dullardi. Parcam nominibus uiuentium, & id quidem nō in ea parte, quæ est de inuenienda probabilitate, aut de iudicio argumentationis quod esset ferendum, sed in intelligentia, & explicatione, ac usu sermonis Latini, qui unus semper est, & simplex. Et tamen quum talia sint eorum inuenta, mirantur non intelligi ab alijs, quæ ipsi somniant: quasi omnes sint Iosephi, aut Danieles, q possint illa interpretari: egresq; illā suam rege naturam, quam incolunt, mirant se, et suā ab alijs non agnosci, & ad huiusmodi formulas exigunt dicta omnium, quæ quum non congruunt, indoctos eos esse iudicant, & asinos pronuntiant, gaudentq; se non intelligi,

112 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
telligi, ut Circulatorum quod obtutum spectatum frustetur: maximorum quoque scriptorum dicta examinant, quæ non congruere ad suos canones initio non tam admirant, quam uelut indoctos, & se inferiores aspernantur. Postea tuente illos uetusta autoritate, & consensu generis humani, ipsi etiam distinctionem habeant in gratiam illorum inuentam: Verum dicunt isti in sensu, in quo sunt propositiones, non in sensu, quem faciunt. Quo quid potest dici insanit, quasi melius sciant pueri quem sensum faciunt uerba, & sententia Latinæ, quam Cicero, Varro, Plinius, Seneca, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus: aut Græcæ, quam Demosthenes, Plato, Aristoteles, Isocrates, Gregorius, Basiliius, Chrysostomus, Origenes. Adducti sunt quidam in eam opinionem ut dicant hæc quidem hæc hactenus esse aliis artibus utilia, quod acuat ingenia discendum, & si quis hæc intelligat facile etiam alia assequetur minus difficilia, quorum neutrum est uerum. Videntur esse illa ingeniosa, partim quod non intelliguntur: nam quidam ea sola habent in pretio, quæ non capiunt: alij subtilissimam oportere rem esse arbitrantur, quam ipsi non cernant. Multis perinde uidetur arguta, ut lusus pueriles festiui, & argutuli. Nam ænigmata hæc non ex ingenio eruditione multa exercitato & subactio, sed ex ignorantia meliorum sunt nata, tanquam herbae inutiles in solo inculto: necesse erat eos aliquid agere. Hæc est enim natura humanorum ingeniorum, ut quoniam igneum est, etiam hebetissimum, sed ad aliquid agendum applicet. Itaque non acuat hæc ingenium, sed cogunt syluæ ferre, contentiosum reddunt spinæ istæ, & morosum, non uiuidum, & actuosum: in pulchris acuat quidam, & dedolant, sed ita, ut nihil supersit solidi: extenuant, minuunt, depriment: & in his semel fractum haud facile ad res præclaras sinunt attollere: præsertim quum hæc non modo aliena sint a ueris artibus, sed etiam contraria, ut tendentibus ad altiores, ac ueras disciplinas, tanta sint hæc cura dediscenda, ne profectum impediunt, quanta fuerant accepta: quum tamen instrumentum aliarum sit artium, ad quod deprauatum torquent alia, & post tam diuturnos clamores in scholis adeo se pugnando exercitatos esse rentur, ut iacentes se argumentis posse uertere candida in nigrum, & ex homine facere

Sophistica
an utilis a-
liis artibus?

CAV. CORRVP. ART. LIB. III. 113

ne facere asinum, quod longissime abest a uero. Nam istorum lingua aut intelligitur, aut non. Si intelligitur, lanista in lanistam dimicat & pirata in piratam, nihil est iactuæ, etiam si antisophista mediocriter sit institutus, tanta est opinionum inter illos etiam probatarum uarietas, ut hac conclusus euadere possit illac. Ideo ad obstruendos exitus, & suffugia, multa consueuerunt, ut ipsi uocant supponere. Qui non intelligit, quæ loquuntur quomodo capietur? cogit eos apertius loqui, & communi lingua: in ea uero tam nihil ualent, ut nulla sit uetula, aut cerdo de uulgi fece, qui non illis uertat nigrum in candida: nec ulla tam imbecillitas ratio sumpta de uita, & de medio, quæ non eos perturbet, nempe res ipsis noua atque inusitata. Laurentius Vallæ aggressus est reconcinnationem facere Dialecticæ, in qua dissentit ab Aristotele, & Peripateticis ueteribus, ac nouis. Monet in quibusdam neutiquam prauæ, etsi ea sunt perpauca, in plerisque labitur, ut fuit uir ille uehemens, & ad faciendum iudicium præcipitatus. Nec solum in re dialectica falsus est, sed in philosophia, nam hanc quoque attingit, & quod magis mirare in præceptis Latinæ linguæ. Sed non minus illic improbando aberrauit, quam in elegantissimis, & inuestigatis. Cæterum dialecticæ illius errores, qui sunt sanè multi, nos uel omitemus prorsum, uel in aliud tempus, si uidebitur, referuabimus: nam suscipere cum eo disputationem, res esset nimium prolixa, minimeque in præsens necessaria, quod illius argumenta nec magnis rationibus tutuntur, nec proinde sunt abuloso recepta, tanquam dogmata artis huius.

Dialectica
Laurentij
Vallæ.

DE CORRUPTA DIALECTICA FINIS.

I 3 IOAN.

IOANNIS

LODOVICI VIVIS DE CAUSIS

corruptarum artium Liber Quartus,

qui est de corrupta Rhetorica.

Iustitia.
Sermo.

HVMANAE OMNES SOCIETATES duabus potissimum rebus uinciuntur, ac continentur: iustitia, & sermone, quarum si alterutra desit, difficile sit cœtum, & cōgregatiōnem ullam siue publicam, siue priuatam diutius consistere, ac conseruari: neque enim uel cum iniquo possit quis habitare, & contrahere uitæ commercia, siue sit ipse optimus, siue iniquissimus, uel cum eo uelit uiuere, quem non intelligit. Itaque duo sunt uelut clauis, quibus conuentus hominum regitur, iustitia & sermo: sed iustitia tacitas habet uires, & lentas: sermo uero præsentiores, & magis celeres: quæ altera rationis & consilij uim admonet, alter animi motus excitat. Ergo quem iustum esse arbitrantur, ab eo se homines facile patiuntur regi: qui uero plurimum potest sermone, estque ad dicendum instructissimus, hunc uolūt ducem, & rectorem esse sui, & huic se totos permittunt, rati eandem esse uim in animo dicentis, quam experiuntur esse in animi fluuiio sermone. Sed non omnes cōgregationes quicquid uolūt efficiūt. Nam in alijs unus administrat omnia, uel certe pauci consensu, & conspiratione inter se quadam uelut fornicati, magnisque uiribus & potentia suffulti, si quis imperio repugnet. Multitudo uero ad decernendum, exequendumque quæ statuerit habet uires, sed ne ad cœtus quidem, & conuentus celebrandos, quibus nihil est formidabilius paucorum potentia. Sunt alia cōgregationes, quæ liberæ nominantur, penes quas supremum est imperandi ius, & quodcunque imperauerint ad id exequendum uires. In illis prioribus si quis plurimum dicendo polleat, uel non auditur: neque enim finitur publice loqui: uel etiam si dicat, et persuaदेat multitudini, ea tamen & uoluntatem habet metu præpeditā, & manus alligatas.

In po

CAV. CORRVP. ART. LIB. III. 735

In populari imperio quoniam quicquid multitudini est uisum, id protinus habetur ratum, plurimum ualet ad omnia uis dicendi. In istis ergo quando homines procliuitate naturæ ad honores feruntur, ad opes, ad fortunas, dignitatem, potentiam, permulti studuerunt, ut optime ad conciones citium dicerent: quod qui faciebant, oratores nominati sunt, & eorum ars oratoria: Græce rhetores, & rhetorica. Hoc quidem dicendi principium. Sed ornatiùs dicendi, & acutius inueniendi ex necessitate fluxit. Cuius originem Aristoteles Siculis tribuit acuto hominum generi, & suapte natura facerē, atque ad dicendum paratō. Apud hos enim cum crebra tyrānorum mutatione quorum nulla fuit regio feracior, possessiones, & bona adempta alijs essent, alijs donata, postea uero tyranno uel occiso uel pulso, qui exulabant, & patrimonij erant deuoluti, legibus, & iudicijs, & æquitate iuris sua repeterent, instituerunt excultius quoddam, & politius dicēdi genus in forum adducere, tum acrius, & argumentosius idoneum ad persuadendum permouendūque iudicum mentes, & totius cōronæ. Hinc exstiterē artis huius præceptores antiquissimi, Empedocles Pythagoricus qui mouisse aliqua circa rhetoricen scribitur, ut ait Fabius. Tum Corax & Tysias, qui ex usu & dicendi consuetudine obseruata quadam præcepta tradidere: hoc secutus est iam cultus & climatus magis homo insulæ eiusdem Leontinus Gorgias, à quo multi sunt Athenis docti. Ex necessitate hac recuperandi sua, ad alia quoque expetenda translatus est instrumentum: ut quemadmodum mouerant iudices, mouerent etiam animos in concione populi, senatus in curia, denique eorum omnium, qui plurimum possent in republica, & in quorum manu atque arbitrio fortuna esset omnis posita ciuitatis: idque tanto erat efficacius, quanto is qui diceret, populum esset nactus acutum, calidum, intemperantem, concitabilem, qui facile dicentis oratione tanquam aura quadam permoueretur, & agigaretur. Nam in bene constitutis ciuitatibus quieto & moderato, atque etiam paulo hebetiore populo etiam si libero, non tamen magnus relictus est locus facundiæ ad se iactandum, quemadmodum Crete, uel Lacedæmone. Athenis autem præferuida ciuitate ac

Oratores.

Rhetorice origo.

mobili, & in Asiæ Græcis Colonijs, quæ penè fuerūt Athenis in ea loca deductæ, Rhodi quoq; & in Sicilia, postremo Romæ dominatus est orator, ubi eloquentia inuenitur turbas acumine ingenij præditas, inquietas, ambitiosas, & liberratis quadam aura tumefactas. Itaq; Zeno ille Stoicus, qui Rhetoricen palmæ esse similem pronuntiauit, Dialecticæ pugno, & aptius dixisset, Dialecticæ ad subtilem doctorum examinationem argumentum colligere, Rhetoricæ uero ad popularem sensum applicare: nam breuius non raro colligit orator quàm dialecticus: ut quum enuntiationem unam pro tota argumentatione ponit interdum bene longa, quemadmodum in instrumento probabilitatis est à nobis ostensum. Ergo ut erat exercitium hoc gradus ad ingentem potentiam, expetierunt hanc artem homines honorum cupidi, opulenti, occupati negotijs: quumq; ad actionem & destinatum usum conuerterent quicquid uel didicissent à præceptoribus, uel ipsi experimentis deprehendissent, uel inuenissent cogitationibus & incitatione mentis, non curarunt inquirere quid esset ea ars, quæ eius materia, qui limites, quàm late pateret, quis scopus: uel delictis non eam ad scientiam aliquam excolebant, sed ut locum dignitatis in ciuitate amplissima obtinerent, opibus, & honore cumularentur, & quandam uelut tyrannidem exercerent dicendi uiribus tanquam satellitio circumsepti, quo & opem amicis ferrent, & inimicos fatigaret. Ergo illa omnia temere sunt ab eis definita, nempe ab occupatis & aliò intentis. Videbant usu quotidie uenire ut de republica dicerent, de pace, de bello, de iustitia, de magnanimitate, fortitudine, opibus, fortuna, de navigatione, de uentis, de hymbribus, de natura Oceani, de cælis, dijs, hominibus, de affectibus, & opinionibus, de salubritate, de peste, de cibis: putauerunt omnia esse artis huius, quoniam nihil erat de quo non aliquando esset dicendum. Clamat Quintilianus, & indignabundus uelut res suas repetit, amputata esse de rhetorica per homines desidiosos, quæ ad naturæ contemplationem, quæq; ad componendos mores attrinerent, & ex uno studio facta multa, tanq; membris uno ex corpore diuulsis ac dissipatis: fuere qui tanto ambitu gauderēt professionē suam extendi, ne rem leuem

& cuius

& cuius facilem aut obuiam uiderentur præstare. Alij qui opes erant & potentiam eloquentiæ adiumento consecuti, difficiliorem aditum & arduum magis ascensum ostenderunt, ne alij secum æquarentur dignitate, neu curarent eadem ingredi difficultate perueniendi deterriti. Aristoteles Rhetoricen diffiniuit uim seu facultatem uidendi quid in quoq; sit probabile: nec facit, inquit, Rhetorice probabilia, sed uidet: sicut nec facit medicus salubria, sed uidet. Ita ne uero tam est de iustitia rhetoris dicere, quàm medici de pharmacis, de herbis: omnes igitur artes sunt Rhetorice, sicut pharmaca omnia medicinæ: imò hæc ipsa medicina Rhetorice pars erit: & muta illa corporum, & linearum, & numerorum inspectio, & tota ars puluere, & radio contenta rhetorice fuerit pars. Quid facitis? immensum onus imponitis humeris tam teneræ puellæ, ac delicatæ? Idem imponetis dialecticæ. An rhetoricen conferruminationē quādam facitis artium & disciplinarum omnium? Quis non uidet non esse rhetoris de cælo, deq; elementis dicere, de angelis, de pyramide? Quod si illius sunt hæc omnia, cur de eis non præcipit? Quis unquam tam ambitiosus fuit Rhetor, qui hæc ad curam suæ artis reuocarēt? ne Græculi quidem, qui omnia tentarunt, & quorum innumerabilia extant tractationis huius præcepta. At qui hæc callent omnia dicunt melius: ceu uero non unaquæq; ars alia quauis adiuuetur, nec protinus pars est illius. Adminiculo est naturæ contemplationi, cognitio ueteris memoriæ, num ideo historia pars est philosophiæ de naturæ architectus melior, si sit philosophus: quid, ergo philosophia pars est architecturæ? Non potest esse historicus qui non sit Cosmographus, non astronomus, qui non arithmeticus, nō medicus, qui non etiam physicus: artes tamē sunt separate, & distinctæ. Hec quum reputarent magni artis huius patroni, satis intellexerunt non posse omnia illa tam uaria, tam immensa, tam late fusa ac patentia rhetorem unum capere ac sustinere: ideo alij geminam fecerunt rhetoricen: unā uniuersalem, quæ res omnes complecteretur, de quibus aliquando dici possit, alteram particularem, & usui ciuili appositam, quæ solum in rebus ciuilibus uersatur. Ideo quædam de philosophia morū excerpta documenta in hanc artē inuexo-

I 3 runt,

runt, sed ut in alieno loco leuiter, & defungendi solū gratia. Nec Aristoteles dissimulat parum exacte tradi sibi in rhetoricis, quæ de rebus mortalibus differit, sed ad captum popularem, cui uni debet orator seruire turbis & concioni-
bus natus. Cur Quintilianus qui philosophos furti arcessit tanquam iniquos possessores moralis disciplinæ, ipse nihil penè de ea re tradit? si remittunt adolescentem suum ad philosophum ut inde repetat, cur ipsi præcipiunt tam negligenter, & crassa quadam Minerua: ut appareat eos in alieno uersari opere, & ad se nihil attinente? Cur tantam & tam præclaram suæ artis partem occupatam indigne ab iniquis possessoribus, & imperitia illorum contaminatam non repurgant, & suo splendori restitunt? Sed certe non magis de moribus, aut de re alia quauis dicere fuerit rhetoris materia, quàm si quis scribendi profiteatur artem, materia huic fuerit pannus aut charta: bene ille quidem hæc scindet, si dentur, sed ipse non adferet quatenus scisor, ac ne si sit quidem inuoluta, aut dura, & parū scissioni apta ipse ut scisor euoluet, & molliet, & scissioni accommodabit, sed ita ut alius artifex id faciat, si quid fecerit tale. Non defuerunt qui præceptis morum in media rhetorica tradendis magis delitijs & desidæ consuluerint discendum, quàm quod putaret esse artis: ut quandoquidem rhetoricam solam petebant illi qui in curia, & foro, & oculis multitudinis uolebant uersari, reliquas omnes artes uel nō uacaret attingere, uel omnino ut ignobiles obscurasque aspernarentur, haberent in opere tituli rhetorices omnia uelut delibata, de quibus esset eis aliquando in ciuitate disputandū: uolebant oēs bene dicere, & cito uolebant, de qua festinātia Cicero, & M. Fabius conqueruntur: ita illa ipsa quæ erant ab arte aliena non discerent, nisi uelamento quodā rhetorices obiecta, ut quū absynthium pueris datur illitum melle. Ergo multis nō licuit de arte præcipere, sed de hoc artifice, & utili dolo ingesserūt, quæ simpliciter & aperte tradita respuissent. Sed
De mate. hac de re satis. Prætereo innumeras rhetoræ opiniones, ac
ria Rheto sententiās: alijs augentibus materiā, alijs minuētibz. Cicero
res. ro uariū est, & lubricus, & incōstās, ut ferè in rebus philosophicis. Vellet omnia subicere Oratori L. Crassus, M. Antonius nō finit, quoque apud Ciceronē disputationes notissimæ

mæ sunt. Nam Antonio is orator sufficit, qui uerbis ad audiendum iucundis, & sententijs ad probandū accommodatis uti possit in causis forē sibus atque communibus: quicquid sit præterea instructus uoce, & actione, & lepore. Tales profecto fuerunt qui Athenis, & in Asia, & Romæ pro oratoribus habentur, celebranturque, decem illi Athenis. Tum Romæ duo illi, quos modo nominaui, & Cato, Gracchi, Galba, Sulpitius, Cotta, Hortensius, qui nō instructi ac parati fuerunt à cognitione plurimarum artium, sed ingenij ac mine & solertia, usu, prudentia cōmuni, & in sermone elegantia, & cultu quodā. Iam quid sit ipsa Rhetorice ars nec, an scientia, an uirtus, an uis, an instrumentū, & ut græci dicunt ὀργανον. Nam alij eam ita sustulerunt præclaris nūcpationibus, ut aliorum inuidiæ obiecerint, qui illā etiā prauitatem quandam artis nominarunt, græco uerbo *κακορτυχία*. Socrates in Gorgia Platonis adulatoriam, et simulātricem particulā ciuilis facultatis. Alij uim, alij usum dixerunt, alij artē à scientia & uirtute disiunctā. Quidam uero scientiam. Stoici eloquentiam dicunt uirtutem, & sapientiam, & talē esse Rhetoricen: quæ admodum Quintilianus colligit, nec oratorem quidem esse posse nisi uirum bonū. Quod Cato uelut ex oraculo protulerit oratorem esse uirum bonum dicēdi peritum. In quo ita laborat & sudat, dū contendit planum facere Ciceronem ac Demosthenē, quī inter oratores primi habeantur, bonos fuisse uiros, ut me grauissimi uiri misereat, qui res tā diuersas natura uoluerit coniungere, & ex duabus inuitis & reluctantibus unā facere. Obscure quidem Cicero, sed aliquanto uerius tamē in tertio de Oratore libro. De oratoria enim loquens sic inquit: Quo maior est uis, hoc est magis probitate iungenda summæque prudentia, quarum uirtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus. Sic ille: quanquam redit paulo post ad priorem ambitionem, & oratoriam facit esse sapientiam, nempe cogitandi pronuntiandique rationem, uimque dicendi: & confundit quæ sunt discretissima: atque eiusdem esse artis retur bene sentire, & bene dicere, utiliter sanè, atque utinā id hominibus persuaderet, sed nō perinde uere, quippe

quippe quæ finibus, materijs, & toto usu separantur. Nam quod Cato uirum bonum dicendi peritum oratorem esse pronuntiari, miror communem atq; usitatam loquendi rationem aliorum esse ab hominibus doctis detortâ. Vulgari enim linguarum omnium consuetudine uiri boni & nominantur, & habentur, qui nullo sunt probro infames. Neq; enim uir bonus est in proposito censendus, ad Socratis & Stoicorum formulam, & ad illam, iuxta quâ de spon- sione boni uiri sententiam noluit ferre C. Fimbria consularis, ut est apud Marcum Tullium. Sed eo ipso modo, quo Cato idem initio libri sui de re rustica: Et uirum bonum maiores nostri quum laudabant, ita laudabât bonum agricolam, bonumq; colonum: amplissime laudari existimabatur, qui ita laudabatur. An hic etiam Stoicum illum bonum uirum quaerent. Iam q̃ exercitationis huius fructus peteretur, siue noxijs ciuib; in foro postulandis, aut tuendis innocentibus, siue in curia de eo quo de consuleretur, aut publice in concione sententiam dicendo, quo fecerunt genera causarum iudiciale, & suasorium. Quod uero frequentes haberentur in Græciæ conuentibus panegyrici, tum dicerentur funebres laudationes eorum, qui pro patria occubuisse, quos illi uocant ἐπιτάφιος: Romæ quoq; mos fuit uiros primum fato sanctos, hinc feminas quoq; publice in funere laudari, additum est tertium, quod laudarium nuncupatur, & demonstratiuum, id est ἐπιδεικτικόν. Ita numerus uisus est satis plenus, ut causarum tria essent genera, quæ modo memoraui. Hanc diuisionem Aristoteles in literas retulit, cæteri magno consensu tantum ducem sunt secuti. In quo sicut in alijs ferè artis huius nō tam in rei naturam Aristoteles est intuitus, quàm uel consuetudinē explicuit, uel ea pro magistra usus est. Si quidem facultas dicendi tanquam uniuersale quoddam instrumentum per omnia de quibus dicimus fusa est, nō aliter quàm Grammatica, & Dialectica. Nec Cicero & Quintilianus tacerunt plura esse de quibus diceretur, genera, etiam Quintilianus multa explicuit. Sed ex illorum trium præceptis putauerunt, quæ ad alia esset opus posse deriuari. Atqui diuersissimam habent inueniendi, disponendi, ornandi rationem. Quis nō uidet ad agendas gratias, ad gratulationes, ad con-

Vir bonus.

Tria genera causarum.

solationes, ad historiam, ad descriptionem, ad præceptiones longe esse alia, & inuentione, & elocutione opus, quàm ad iudicia, & consultationes, & demonstrationes. Atqui illa non raro materiam suppeditant dicendi: ideo & de quibusdam horum separatim aggressus est quædam tradere Dionysius ab Halicarnasso. M. Fabio satis uidebatur ratio in contrarium euincere, ut plura statuerentur genera: sed tutissimum censuit autores plures sequi, præferim quum in eis haberet Ciceronem suum. Adde quod ex illis tribus quæstus nascebatur in ciuitate uberrimus, quo factum est ut reliqua contemnerentur, tanquam sterilia, & homines in illis primis exercitati facile si quid esset de alijs dicendū, ex suo usu expediebant, quæ possent in uulgus cum favore & plausu recipi, ut est in facultate hac exercitatio potior, quàm ars. Iam quinq; fecerunt partes artis. Inuenire, disponere, eloqui, meminisse, pronuntiare: alij alia addidere, ut quidam iudicium. Principio meminisse nature est, quæ si arte adiuuatur non protinus est rhetoricæ, sed peritiæ cuiusdam, quam memoriam appellabant ueteres, nunc uulgo memoratiuum, cuius inuentorem fuisse tradunt Simonidem uatem. Sed isti quemadmodum initio dicebam, quibus uiderent indigere oratorem, ea omnia in artem hanc inuexerunt, tanquam artis partem. An non reliquæ artes omnes egent memoria Grammatica, Dialectica, Arithmetica, Iuris professio? Quid ergo uniuscuiusq; artis memoria est pars? Quod si quis artifex uendicare sibi memoriæ tractationem ceu iure suo posset, is nimirum esset iuriconsultus, qui maxime indiget, propter multitudinem & uarietatem legum atq; interpretationum. Ideo Cicero necessarium esse oratori dicit acumen dialecticorum, memoriam iuriconsultorum. Pronuntiare uero ornamentum est artis, non pars. Scribendo enim tueri orator potest suum munus, & maximus esse orator sine gestu, tametsi non eam habebit uenustatem, gratiâ, uim, ut magistratus sordide aut neglectim uestitus. Porro in uoce, si quæ sit eius natura spectatur, philosophi est officium: si quemadmodum exercenda, phonasci: si quomodo ea utendum pro locis, pro temporibus, pro rebus, ciuilis est educationis, ut tota gestuum & cultus ratio. Si hoc postremum uult sibi orator uendicare, sit

Rhetoricæ partes quinq;.

re, sit sanè, quādo nemo erit qui asserat. Quid inuenire, an huius esse artis, aut omnino ullius dicimus, de cælis, de homine, de tota natura, de moribus, de publica re, de priuata, quæ sis dicturus excogitare, atq; inuenire? Quod si ita sit, quin huic nos uni cunctos tradimus, alijs omnibus ualere iussis, tanquam superuacaneis. Sed hoc certe singulare est artium in sua materia: in uita uero est iudicij, consilij, & quæ ex his nascitur, prudentiæ, quæ nulla comprehenditur arte: ingenio, iudicio, usu rerum, memoria paratur. Nam quid, quo loco, quo tempore, apud quos, quatenus sis dicturus, aut etiam non dicturus, hæcne sunt Rhetoricæ partes? profecto non magis quàm officia uitæ omnia, & publice, & priuatim, quibus tradendis nulla disciplina, nulla artis præcepta suffecerint: prudentia ubique præsto sit oportet, tanquam consuetrix, & reſtrix omnium. An etiam audiendus erit nobis Cæcilius Plinius, qui ait didicisse se oratoris esse non magis loqui, quàm tacere quæ sit opus. Nunquid tacere quoq; docet hæc ars? Quis iam non uidet hos omnes prudentiæ surripuisse unde domum locupletarent. Itaq; cumulus ille rerum, qui quum à Latinis, tum uero à Græcis scriptoribus anxie congeritur, quid dicendum in proœmio, in narratione, argumentando, cōcitando animos, aut sedando, in epilogis, in suspicionibus immittendis, augēdis, animaduertēdis, tollēdis, nō sunt huius artis, ac ne ullius quidem, usus sunt, qui in immensum abit: ut mirandum sit Græcos homines, qui in eiusmodi ministerio solent sibi indulgere, non etiam plura de his reliquis se uolumina, & quæ nulla possent lectione percurrere. Quæ incepti in his sunt, qui collegerūt ratiunculas aliquot, quibus discipuli in singulis uel causarum generibus, uel orationis partibus uterentur, & dicta aliquot ex Demosthene, aut Isocrate desumpta: nam in hoc plures sunt Hermogenes, & alij Græci, q̃ Latini, pro formula nobis obijciunt dicendi. Postea uero q̃ multum se, ac diu iactarunt, seq̃ ac lectorē torserunt, nihil progressi herēt circa initia, & pueriliter sapere ac loqui iuuenem suum docent. Scilicet corriuare in Tyberis aut Iliſsi alueum conabantur ipsum oceanū. Quid prodest illa coaceruare, quorum rarus, aut quod potius puto, nullus est unquā usus futurus. Ego abs te in arte uerſales

uerſales canones, & dogmata ad omnem dicendi rationē apta ē natura ipsa obseruata ac deducta expectabam, ac requirebam: nam ea demum artem efficiunt. Post hæc si tibi uisum esset, adiecisses exempla primæ exercitationis, acciperem, ferrem, etiam si minuta & puerilia: pro formulis uero tradere exempla ipsa non est artificis, sed experti tantum. Verum hæc quemadmodum dixi, etenim dicendum est sæpius, ne quis fallatur præsertim in re tanta, rhetoricæ non sunt, sed iudicij, ac usus. Idcirco exemplorum huiusmodi & plura, & accuratiora, & magis commoda docebit me dies unus consuetudinis in foro, in curia, & cum prudentibus, quàm multi menses sub tali dicendi magistro cōsumpti. Sed ratio inquirendi argumenta dialectici est. Ideo Aristoteles octo libros Topicos inter logicos posuit: de ea re quàm tenuiter agit in rhetoricis, quàm penè nihil. Et quum amplificatio, quæ fit per res ex locis argumentorū petatur, ipsi de ea seorsum præcipiunt, ut dicas eos congerere potius dicendi documenta, quàm in artem quandam digerere audienti ad discendum utilem: nimirum neq; arre potuissent efficere ignari quid tradendum esset, & quatenus, quum de materia & finibus prauè ab initio iudicassent. Elocutio magis artis huius est propria: hanc uero perplexam & infinitam reddidit immodica Græcorum subtilitas, & otiosa diligentia, quæ omnes loquendi formulas suæ à loquentium consuetudine alienas, atque abhorrentes, siue proſitas cum primis & uulgares, tanquam schemata & orationis lumina adnotauit. Stylus siue characterem fecerunt triplicem, inum, summum, & inter duos illos interiectum mediocrem, idq; multis uerbis & exemplis, etiam usq; ab heroibus uelut repēta origine, ut amplissimus sit Vlyſſes, Menelaus infimus, medius Nestor, nec satis uere, nec satis ad docendum accommodata. Populorum quidem facile fuerit in tres ordines distribuere, quia distinctio una ex re sumitur, nempe ex censu. Quod si ex omnibus sumatur internis, corporeis, fortuitis, multo plures existent ordines. Eundem ad modum in oratione uirtutes aliæ spectantur ex electione uerborum, aliæ ex contextu & numeris, aliæ ex figuris & schematis, aliæ ex argumentorū uiribus et acumine, aliæ ex copia, aliæ ex tractatione

Stylus triplex.

animatorum.

Oratio
similis.

De uersu
in soluta
oratione.

144 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
animorum, alia & grauitate sententiarum: ita nō tria esse
modo possunt genera, sed plurima, quando in unoquoque
horum sunt etiam plura quā tria. Cicero in oratore hæc
genera distinguit, sed ita ut non facile dixeris, quid sit se-
cutus in secundo, uerba, an compositionem, an senten-
tias, an argumenta. Iam nec ad docendum hæc condu-
cibiliter sunt excogitata: neque enim negant quin mul-
ta sint genera media, atque interiecta inter illa tria: at-
qui ea non minus oportebat explicari, quā colorum ge-
nera, quæ natura inter atrum & candidum posuit: aut sa-
porum inter dulce atq; amarum, qui quidem uehementer
ab extremis distant, nec facile est per extrema cognosci: a-
liam formam orationis infimæ epistola, aliud res rustica,
aliud libri de philosophia postulant: non eodem mediocri
ad uirtutem, & ad perfectionem hortamur: nec similiter
inuidiam & misericordiam mouemus. Fecerunt orationē
uelut hominem quendam, in qua essent caro, sanguis, suc-
cus, ossa, nerui, cutis, color, statura, habitudo, proportio
partium, tum interna, ingenium, iudicium, uigor animi, af-
fectus, educatio & mores: quarum rerum partes eisdem si-
gnāt, quis in homine: sed obscurissime ac perturbatissime
nihil diffiniunt, ac declarant: non statuunt quid ossa, quid
sanguinem uocent, quid succum, quid mores: idcirco miri-
fica est inter eos dissensio de his: ut de eadem oratione non
modo diuersa pronuntient, sed aduersa quoque: uidelicet
quum non constaret quid quicq; appellaretur, sed temere
ac ritu populari nuncuparent singula, uisusquisq; hæc pro
libito & capto suo usurpauit. Illud uehementer admiror,
q̃ tāta atrocitate uerborum uersum in soluta oratione ue-
tuerint fieri, sed dissimum id, turpissimumq; appellantes,
nec partem quidem uersus inferri sunt passi duntaxat ma-
iusculam. Cuius placiti sæpenumero profiteor me rationē
quæsisse, necdum inuenisse ullam. Siquidem uniuersaliter
prohibent, nec auditorem respiciunt, nec dicentem, nec re-
de qua dicitur, nec ob quem finem dicitur, nec genus ali-
quod uersus signant & distinguunt. Aiunt oportere cæleri
artem, quæ prodit se si fiat uersus, & ostendit in concentu
& uerbis occupatum esse oratorem, non in re: idcirco nec
quod habeat uersus numerum passi sunt inferri, etiam si
non

CAV. CORRIVPT. ART. LIB. III. 145
non fit uersus: ut munera dare parenti. Tum ad grauitatē
& opinionem ueritatis cuius sermo, ut matrona quæpiam
uel puella honestissima non desyderat anxium cultum, &
exquisita ornamenta. Audio. Sed multa in hoc dicto occul-
tantur, quæ facile sit conuellere. Primum nihil possumus
supra quatuor syllabas dicere, quod non in aliquam uer-
sus rationem cadat, quod ostendunt tam innumera uersuum
genera. At inquirunt genus noti carminis. Atqui per multe
sunt pedestres orationes modulatiores longe quā iambi
ci uersus comædiarum Plauti & Terentij. q̃ uel heroici il-
li, qui continuo feruntur cursu absq; cæsuris, ut apud Ho-
ratium. Persius hic permagna negotia diues: uel quum cæ-
sura est obscura. Nescio quid meditans nugarum totus in il-
lis. An non melos est in Sallustij procemij, in orationi-
bus, in concionibus T. Liuij maius ac notabilius? Videre
est pro lege Oppia, quam nominauī potissimū quod ea Ca-
tonis, & consulis, & per se grauissimi uiri personæ attribui-
tur. Quid hoc quod fuit Græciæ iudicium: Platonis & De-
mocriti, locutionem tamen a uersu abfit, tamen quod
incitatus feratur, & clarissimorum uerborum luminibus
illustrata, poema putādum magis, quā comitorum poe-
tarum, apud quos nisi quod uersiculi sint, nihil aliud esse
quotidiani dissimile sermonis. Nam q̃ cæleri uolunt artē,
utiq; tot uersuum genera in calore scribendi deuitasse ma-
ioris est artis mea sententia, quā in aliquod illorum, uel
imprudenter incidisse, uel prudentem deuenisse. Quis e-
nim omnia illa tam multa, tam uaria, quibus undiq; cir-
cumfideamur, effugiat: eo minus, quum in curam sit rei po-
tius quā uerborum intentus: ut de M. Bruto refert Fa-
bius, non aliter ac gubernatoris sit peritissimi atq; exerci-
tatissimi nauē inter Cyclades inoffenso cursu ducere. Itaq;
homo eruditus, & dicendi peritiam callens, citius artem &
diligentiam in eo deprehendat, qui in longa oratione ge-
nus carminum nullum admiscuerit, quā qui in aliquod
liter sollicitum, illum de uocibus, & dictiōe. Adde his, quod
qui non sunt iam uersus, obseruatione, iteratione, usu pos-
sunt fieri. Sic facti sunt uersus ab Aristophane, ab Hippo-
crate, & alijs poetis, qui antea non habebantur. Sed pro-
fecto

fecto adhibeat quantamcumq; operam & diligentiam quis uolet, attentissime se obseruet ipse custos sui, nō poterit tamen uersum effugere. Si quis maximorum autorum orationes excutiat, ex uersibus, aut magna illorum parte uidebit omnia cōflata, etiam notis, etiam sonoris magis quā sunt trimetri iambici familiares fabulis. Cic. in sexto de re publica: qui reliquos complectitur omnes, quatuor pedes sunt heroici: pro Milone, dicere incipientē timere, trochaicus est, si iambus in tertia sede par sit trochæo, ut idem ipse docet. Quum contra Titus Annius ipse magis, de quinque pedes heroici: de lege Manilia, quanquam mihi semper frequens, dimeter iambicus. In Acade. quæst. Quæ cum essent dicta in conspectu cōsedimus omnes, uersus est heroicus, si unam syllabam demas, ut si dicas sedimus. Seneca epistola nonagesima secunda, originis suæ memor, dimeter iambicus, & quidem totus ē iambis. Liuius præfatione, nostra per tot annos uidit ætas, trochaicus est. Quid q̄ multa sunt uerba simplicia quæ uersum efficiunt adonicum, suspiciebant, accipiebāt, imposuisset, archimagirus. Satis hæc uidit Martianus Capella, sed fulgore tantæ autoritatis præstrictus est: eius hæc sunt uerba: Neue in notissimos uersus, & maxime heroicos structura fundatur, Iambicosque uersus, quamuis eos Cicero non euitet, quum dicit: Senatus hæc intelligit, consul uidet: & heroci uersus finem uel initium non declinet, quum dicit: O miserum cui peccare licebat. Et in Academicis, latent ista omnia * Varro magnis obscurata & circumfusa tenebris. Et in Verrinis plenum uersum una quidem syllaba mutilum fudit, quum dicit: Quum loquerer tanti fletus gemitusq; siebant: nec finem uitauit elegi, sicut ait: Oderat ille bonos. Incurrit etiam in hendecasyllabi phaleucij petulantiani, dum dicit: Successit tibi Liuius Metellus. Sic ille. Aristoteles in arte poetica Iambum ait familiari sermoni peculiarem esse, ideo in illo multa nos effundere iambæa, non item heroica. An non apud Ciceronem Crassus oratorem illum ait admirabilem esse & insignem, qui in oratione ipsa quasi quendam numerum uersumq; conficit, & mox: uersus enim ueteres illi in hac soluta oratione propemodum, hoc est numeros quosdam nobis esse adhibendos putauerunt. Quid est istud quasi & propemodum?

• Alias Luculle crassus occulta & circumfusa &c.

propemodum? cedo quantum progrediar, ubi sistam: pueriles sunt istæ determinatioues: populus concentum intelligit, numeri censuram non intelligit: si uersum aspernatur propter concentum, ubicumq; sit concentus eadem erit aspernatio, & concentus iste ac numerus, qui nunc non est uersus, adhibe iterationem, & usum, iam fiet uersus. Quæro etiam si uersum alienum licet citare in oratione, cur nō liceat suum facere? eadem est harmonia, & concinnitas in alieno & proprio. Hæc quidem de ipso uersu, nunc de autoribus. Po. Ro. bellaci & rusticitaris ostentatori suspecta erat ars omnis, & literæ, cuius sensu Crassus Ciceronianus, ut quisq; optime sciret Græce, ita esse nequissimum, ut in Syris uenalibus. Tum si gestui addidisset orator uersum, populus non esset sibi uisus grauis oratoris orationem audire, sed saltantem histrionem spectare. Græco non item, cui etiam histriones honesti erant. Cicero memor ingenij coronæ suæ paucissimos in orationibus ac penè nullos citat uersus: Demosthenes & Aeschines plures, & liberius. Cicero defendens Archiā, q̄ de studiis humanitatis loqueretur, nouo se dicendi genere usum esse ait: & pro Murena præfatur ueniam: & ad C. Cæsarem uersus Homeri admiscens nouum epistolæ genus nominat. Atqui Aeschines Solonem laudans maximo hominum conuentu in accusatione Ctesiphōtis inter illius decora poetica studium atq; exercitationē numerat. Ad hæc aures sunt uariæ, sunt qui bus Ciceronis concētus sit effeminatus & mollis, sunt qui bus durus: malunt Quintiliani declamationem. Alij alios pedes amplectuntur: Aristoteles pæonem, Cicero Dichoræum, nec ipse secū in deligendo satis consentiens, ut Martianus annotauit. Pedes inquit ille quadam permixta confusione Cicero perturbat, dum dicit modo ditrochæo ionicum concludendum, modo pæonem primum: probat incipientibus, modo finientibus, modo dochimum, qui constat breui, duabus longis, breui, & longa, cuius exemplum posuit, amicos tenes. Item amphimacrum pedem, & uersus dactylicum numerum laudat, nec tamen certa scientia est. Ego tamen compendiosiora percurram, ut in hac sylua quibusdam uidear præi'e tramitibus. Sic ille. At neq; his grauiiores aut meliores dat formulas, sed leues,

& pueriles admodum. Hæc quidem ex ingenijs nascuntur, quæ non omnia delectant eadem: alij alijs capiuntur, ut in sensibus uarij soni allubescunt uarijs auribus, colores oculis, sapores palatis. Ad hæc mutatum est seculis iudicium aurium: aspera, & dura compositio placuit Catoni & Gracchijs, & ea uirilis est uisa. Concinniores fuerunt Antonius & Crassus: multo his & reliquis omnibus numerosior Cicero: mollis & delitiosa & fracta compositio corrupto magis seculo sub Vespasianis & Traiano uiguit, ita ut orationes, quod Cornelius Tacitus queritur, ad lyram, non aliter quàm poetarum carmina, canerentur. In dicente etiam magnum discrimen: non decet orationis illa modulatio & numerositas frigidam senectam, certe ardentem iuuentam decebit. At calanda est ars, nam id sæpe inculant, ne effluat. Quorsum? ut facilius persuadeas. Quid si non ut persuadeam scribo, sed ut narrem, uel ut delectem? Poetis ad delectationem licuit tot generibus carminis abuti, mihi non licebit quibus uolam, qui tantum delectationem peto? quam fuisse causam Cicero scribit cur numeros in orationem inuexerit Isocrates, qui inconditam antiquorum dicendi consuetudinem delectationis atque aurium causa, quemadmodum scribit discipulus eius Naucrates, numeris astrinxit. Verum enimuero prisci illi oratores quocunque istis de rebus modo disputarent, ac statuerent, maximas tamen dicendi opes collegerunt magnitudine ingeniorum, studiij, usus, exercitationis: quippe omnia hæc acuebat atque stimulabat ingens eloquentiæ propositum præmium, dignitas, opes, potentia in ciuitate, quod præmium simul primum sublatum est, eloquentia quoque est collapsa: nam quum oratorum licentiam nimium sese uiderent effundere, multis esse innocentibus periculo, nocentibus præsidio: ut qui hoc quoque arroganter profiterentur & iactarent de inferiore causa superiorem se posse, & de superiore, inferiorem facere: cohibendam uelut claustris impositis duxerunt. Athenis uetiti sunt affectus mouere, quod uisum est philosophis longe æquissimum, ne iudicis animus nempe norma qua esset iudicandum à recto ullam omnino in partem inflecteretur. Romæ Pompeius magnus tertio suo consulatu legem tulit, ut actori duæ

assigna-

assignarentur ad dicendum horæ, patrono tres, & peroraretur eodem die. De quo Cice. queritur in Bruto, inquit enim: Et perterritum armis hoc studium nostrum contigit subito, & obmutuit lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis. Et Tacitus impositos dicit esse uelut frenos eloquentiæ. Cæterum in ius & potestatem unius redactis omnibus, is non passus est uel tam crebro populum coire, uel tam frequentem, uel quenquam libere in publico loqui, quod ut erat, ita periculosum esse existimatum est potentiæ unius. Quocirca exclusa est à concionibus eloquentia, id est à theatro, & nutrice sua, quemadmodum in libro de oratore secundo docet his uerbis Cicero: Fit aut ut quia maxima quasi oratori scena uideatur concio, natura ipsa ad ornatus dicendi genus excitetur: habet enim multitudo uim quandam talem, ut quemadmodum tibicen sine tibijs canere, sic orator nisi multitudine audiente, eloquens esse non poterit. Principes raro ipsi loquebantur ad populum, & pauca, plerumque per edicta, haud aliter quàm ad seruos: in senatu sententiæ dicebantur non libere ut antea, sed in adulationem potentiæ compositæ, erantque magis encomia principum, quàm deliberationes de publicis utilitatibus. In foro si princeps cognosceret, pudor uetabat eum de tinere, quoniam & ipse interdum gestu testabatur propera re se: conuersis omnibus ad delicias relicta cura reipub. nec ipsi iudices, qui essent imperiti & delicati, longas ferebant orationes, sed breues, atque easdem amœnas: & quod in persona iudicis est flagitiosum, malebant aliquid, quod delectaret, audire, quàm quod doceret de causa: aptatæ sunt huiusmodi affectibus orationes, & in forum allatum, quod scenæ magis congrueret. Ita genus dicendi penitus mutatum, ex sano, & sobrio, & seuro ad luxum, & delicias, tanquàm si uirili ueste posita muliebrem sumpsisset. Ipse populus in forum & iudicia coibat, non sicut antea inspecturus quid ageretur, & qua fide, tanquàm dominus & rector omnium, sed uelut in theatrum ad oblectationem omissa libertate, & cura reipub. segnis atque otiosus: & quia illud publice placebat in scholas inuectum est ad exercitationes: tales sunt declamationes illorum temporum inuentæ, non ad uictoriam, sed ad uoluptatē: neque enim pugnat, sed

19 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
sed uentilabāt: poeticas quoque amœnitates per egressus pe-
tierunt: quod ostēdunt Quintiliani declamationes, & quæ
ex declamatoribus sui temporis citantur à Seneca. Digre-
ditur quidem Cicero, & describit, sed seuerè, grauiter, & ad-
rem: paulo quidem fufius, nempe in orationibus infinitis,
sed dignitate & dicentis, & audientium, & rei ipsius conser-
uata. Contra illos ad citharam dicas aliquid animi canē-
canere, non rem grauissimam meditari: quod indigne fe-
runt Tacitus, Quintilianus, Seneca, ita ut quum illæ decla-
mationes quæ Quintiliani circumferuntur nomine, tam a-
lienz sint ab eius ipsius præceptis, & tales ut contra eas pe-
tissimum inuehi uideatur, non defuerint qui illius esse ne-
gent: & declamabant quidem ueteres, ut Cicero, sed uera
causas, & eas, quas mox essent in uero certamine aduen-
turi. Recentiores uero declamabant fictas, & omnino in-
utiles, quarum nulla in foro aut senatu posset contingere,
nam eas quærebant in quibus maxime possent se iactare,
& otiosos auditorum cœtus permulcere. Ad postremum
quum legibus iam à principibus constitutis iudicia exer-
cerentur, uisum est adhiberi potius ad examinandam cau-
sam iuris & legum peritum quàm oratorem. Ita creuit pe-
tentia interpretum iuris, etiam in coniecturis: & studium
artis oratoriæ prorsum sublatum circiter Antoninorum
tempora: quum iurisconsulti, qui plurimum ualebant gra-
tia apud principes, decreuissent ipsi soli totum occupare,
& fortassis ita uisum est Marco Antonio philosopho, qui
non censuit expedire, ut iustum atque iniustum dicendū
confunderetur: sublato corpore & imago perijt. Declama-
re quoque est desitum, & artem cognosci, quæ nihil erat sin-
exercitio profutura. Inane uero consueuerunt laborem ali-
quem fructu omni adempto suscipi. Paulatim studium
excolendæ linguæ cessauit, quum nullus esset eius opere
pretium. Quapropter ex bonis studijs maturrime omni-
um eloquentia est tanquam flos quidam delicatus flante
Borea decussus: id est remota illa populari aura eloquentiæ
saluberrima, deserto linguæ cultu, & lingua ipsa sine uni-
dice relicta, iniuriæ cuiusuis incursum exposita, & obnoxia
aduentu barbarorum uelut accepta plaga intercidit. Re-
cepta

CAV. CORR.VT. ART. LIB. III. 191

cepta Christiana pietate passim principes, quod uniuersis
in commune conduceret, ut presbyteri ad populum de
rebus sacris loquerentur: ita sacri concionatores priscis il-
lis oratoribus succedere, sed dissimillimo successu: nam
quanto illos superamus rebus, tanto partibus omnibus e-
loquentiæ, tota ui persuadendi, sententijs, argumentis, di-
spositione, uerbis, genere orationis, actione inferiores sumus.
Cuius rei culpa diuisa est inter dicentem, & audi-
entem. Olim qui dicebant erant callentissimi usus, & to-
tius prudentiæ communis, tractandorum animorum peri-
tissimi artifices. Qui nunc dicunt, quàm dispares, imperiti,
ignari uita, imò etiam communis sensus: qui sint affectus,
aut quemadmodum uel impellendi, uel reuocandi omnino
nescij. Nec cui rei quæ uerba, quod genus orationis sit ad-
hibendum norunt, omnia bene conuenire omnibus rati.
Sententias habent plumbeas, frigidas, iacētes, segnes, quæ
animos deficiant citius, quàm excitent: argumentatiuncu-
las colligunt ab illo exercitio scholastico, quæ uentilant
quidē, & titillant interdum, nunq̃ feriunt aut cædunt. Di-
spositio fusa & dissipata: nihil dicunt suo loco: actio im-
derata: nihil pro re aut tempore: non in uoce, non in ocu-
lis & ore, non in manu & digitis, non in gestu & statu cor-
poris uniuersi: quæ illi ita habent cognita, ut nulla esse ar-
bitrentur, nec interesse saltitent dicentes, an sedeant. Iam
auditores habebant illi olim acutos, attentos, plerosq̃ eru-
ditos: nunc socordes, segnes, peregrinantes animo, rudes,
atq̃ imperitos, ut eadem habeant sæpe repetēda, qui dicūt,
non solum quo insigantur & hæreant memoriæ, sed quo
uel intelligantur, si quid sit acutius, nisi explicet & expla-
net, in quo amittitur gratia & uis orationis, frustra clama-
rit, furdo fiunt uerba: si quid obliquum, nisi rectè & sim-
pliciter exponat, perdidit dictum: nec minus sanè per-
dit, quum uenustatem atq̃ speciem dehonestat, & frangit
neruos. Memoria patrum & auorum ceptum est in Italia
reuocari studium linguarum per discipulos Petri Rauennatis
Latini, et Emanuelis Chrysoloræ Græci: inter quos
maximi nominis fuere Leonardus Aretinus, Fran. Filel-
phus, Lau. Valla, Varinus Veronensis, Perottus Nico-
laus. Secuti sunt eos Ioannes Picus, Hermolaus Barba-

Conciona-
tores huius
temporis.

rus, Angelus Politianus, & alij quos hic recensere nihil at-
tinet. Hos uero, & quotquot doctius Latine loquerentur,
quam ceteri, oratores uocauerunt. Sed ij qui uim nominis
parum intelligerent: exercitium enim artis oratoriae nō-
dum est reductum, sed tantum in linguis funditus deiectis
ac pessundatis instaurandis atq; erigendis cunctum illorum
studium consumptum est. Quippe artis huius praecepta ex
exercitio remoto nihil iuuat. Haecenus nemo declamauit uti
que in materia argumentosa, & quasi in certamine & pale-
stra: tamen multi delectarunt se oratiunculis, quae aduer-
sarium non haberent: ut laudationibus artium, uirtutum,
principum hominum: uel rabiose se exercuerunt canina sa-
cundia, inuectiuis, quibus lacerarent inuicem, id est conui-
tijs, & maledictis in unum cōgestis quotquot possent, quos
aduersarium proscinderent, naso suspenderent, irridendū
& contemnendum omnibus exhiberent, de causa nihil di-
cerent, aut perparum: si qua tamen alia erat causa, quam
susceptas leui aliqua de causa inimicitias atrociter perse-
qui. Nec de phrasi, & genere dicendi uideo illos fuisse ualde
solicitos, in electione modo uerborum occupatos. Et quem
admodum ante centum annos qui Ciceronem aut Latinos
alios legebant scriptores, sensa spectantes sola, uerba non
animaduenerunt: ita isti qui in uerba sola essent intenti,
dictionem praeterierunt inanimaduersam. Ergo uideas eos
eadem dictione conscripsisse res magnas, paruas, laetas,
tristes, humiles, sublimes, epistolas, orationes, rustica, phy-
sica, moralia, forensia. Nimirum accomodatio stili ad ge-
nera argumentorum & audientium, atque adeo iuuen-
tio ipsa argumentorum causis & locis apta res est longa,
uaria, intricata: de qua Plinius Cæcilius, unde uicissi-
mo, inquit, ætatis anno dicere in foro cepi, & nunc
demum quid præstare debeat orator, adhuc tamen per ca-
liginem uideo. At illorum plerique nullam, aut perexi-
guam huic rei operam impenderunt, alioqui per se diffi-
cilissimæ: quo magis miror quorundam impudentiam dix-
ero an ne temeritatem, an utrumque, qui de cultu, & colore,
& habitu orationis, denique de toto stilo ac phra-
si intrepide iudicent inexercitati, & quid ex breui aliqua
& tumultuaria pagellæ unius aut alterius lectione: de
quo

quo merito, & grauitur Gulielmus Budæus conqueritur,
quam ueteres in tanto studio, diligentia, usu nō potuerint
ubiq; recte censere. Quid quod ea nomina, quæ phrasi in-
diunt, explicare uix scirent, si rogarētur. Partem huius ar-
tis magni illius præceptores fecerunt imitationem, quod
primum est in omni sermone, quippe quem imitando di-
scimus, ut artes ac disciplinas, quasunque à natura non ac-
cepimus. Sed imitatio rerum diuinarum nunquam potest
exemplari par esse, nec mortalem artificem æquari sempiterno: in humanis potest ita proficere, ut homo hominem
consequatur, & antecedit. Quocirca quæ initio est imita-
tio, paulatim eō debet progredi, ubi iam incipiat esse certa-
men non solum æquandi, sed etiam, si qua detur, uincendi.
Imitatio nunquam eō pertingit, quod sibi pro exemplari
proposuit. At uero in certamine etiam à tergo possis eum
relinquere cum quo certas. Itaq; ueteres sic initio imitabā-
tur, ut mox æmularentur, ad postremum quosq; certarent,
& contenderent ne raro utiq; felici successu: nam præuer-
tebāt illis, quos prius pro ducibus, ac magistris habuissent:
ut Cicero Crasso, & Antonio: Plato Cratylo, & Architæ:
Aristoteles Platoni: Vergilius Ennio, Lucretio, Hesiodo.
Nostra ætate quidam ridicule sese alligant imitationi tan-
tum, nec in uerbis solum Latini sermonis & Græci, quod
necessarium est, propterea quod ex linguæ amissæ in uul-
gus monumentis ueterum autorum continentur ac conser-
uantur, sed in phrasi, quod minime est necessarium: quip-
pe collectis è lectione uocabulis, & loquendi formulis, tan-
quam lignis & lapidibus, sic unusquisq; extruere orationē
potest, ut maxime uel ingenio suo congruat, uel exigat ma-
teria, uel tempus aut locus poscant. Verum quod magis mi-
rere, in materia & argumento tractando nunquam non
imitantur, ut imperiti sutores qui nullum calceum uel scin-
dere possunt, uel suere, nisi forma adhibita: astringunt ui-
res & libertatem ingenij ad certum quoddam præscriptū:
ut non immerito seruum pecus imitatores nomet F lac-
cus Horatius. An uero est ulla seruitus maior, & quidē uo-
luntate suscepta, quam non audere ducis sui præscripta, &
tanquam sæua dominorum imperia egredi, etiam si aliō
res uocet: si tempus, si auditores, si generosa ingenij natura
K 5 inuitet,

Suppilare
uocat imi-
tari.

154 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
inuilet, pertrahat: Quomodo poterit hi currere, si sit op-
imò quomodo ingredi, quibus est semper in alieno demis-
uestigio pes figendus, non aliter quàm pueri faciunt lusu-
tantes in puluere. Quid dicam imitari semper eos, nec scire
quid sit imitari. Nam suppilare putant esse imitari, nempe
uel uerborum ac rationis uel rerum & argumentorū parti-
culas sumere, ex quibus uelut centonibus opus suum con-
suant. Perinde ac si pictor diceretur imitari, qui aut præ-
tum effingens flores illinc decerptos tabulæ suæ ar-necte-
ret, aut hominem reddēs partem togæ illius assueret pictu-
ræ, aut etiam, si dijs placet, nasum quē exprimere nō possit,
uellet homini amputatum picturæ suæ addi, quo esset per-
fecta. Si quis rem acutius intueatur, talis est istorum imita-
tio: decerpunt, surripiunt, imò palàm complant. Et ut fur-
ti crimen suffugiant, imitari uocant, ut fures furari dicunt
amouere, tollere, conuolare. Age porro unde colligunt hec
panis frustula, has aquæ guttulas, quibus mendicantem
suam sustentent: non ex uarijs, & opt. o quoque, ut puel-
læ, quæ in hortulis colligunt flosculos ad fasciculos & co-
ronamenta, sed uni alicui hostio affixi misere se alunt: uni
cupiam sunt addicti: & ubi ingenij tarditas cœpit male
æmulari, quicquid deinceps dicant aut faciant, illius cre-
dunt esse simile, quem sibi pro exemplari præfixerunt: ut
qui gesttulatione una tam se multos credunt exprimere,
quàm quiuis pantomimus arte sua: & qui eodem digito-
rum pulsu quoduis carmen sonare. Qualis est Apollinaris
Sydonius, qui contempto Marci Tullij epistolari stilo, ut
dicit, Cais Plinij disciplinam, maturitatemq; uestigijs præ-
sumptuosis insequitur: omitto ridicula hæc uestigia præ-
sumptuosa, tum disciplinam, & maturitatem Plinij. Qua-
si maturitas sit aliqua in epistolis Plinij, & non potius ui-
ror & flores: aut si qua est, non maior & mitior sit in Mar-
co Tullio: nam quam tandem uocet disciplinam nec ipse
arbitror Sydonius declararit, qui scripsit. Sed quero in quo
se putet Plinij similem, à quo tam distat, quàm græcus
à philomela, nisi fortè similis uideri postulet, quod adscri-
bat semper suo, ut Plinius. Si sequi se dixisset Apuleium, &
Cassiodorum, haberet fortassis plures, qui crederent. Ve-
rum hoc tempore, in quo noui quidā morbi prioribus se-
culis

CAV. CORRVP. ART. LIB. III. 155

culis inauditi sunt exorti, & iste est natus quorundam alli-
gandi sui ad imitationem Ciceronis, ad eam inquam decer-
ptionem, quam illi imitationis ornant nomine. De qua nō
nihil attigit Politianus in epistola ad Cortesium, etsi in om-
nem imitationem potius, quàm in hanc unam, quemad-
modum & Fabius Quintilianus. Budæus in hanc ipsam est per-
occasionem inuectus digressionem quadam in commenta-
rijs Græcæ linguæ. Erasmus librum iustum de eo ipso scri-
psit iniquitate iudiciorum permotus, in quo multa cōges-
sit acure conquisita, qui etsi nonnunquam argutatur ma-
gis, quàm argumentatur, & ludit potius quàm pugnat,
nempe ex scripti illius ratione: nam dialogo rem persequi-
tur, habet tamen, quantum ad hoc attinet, iustam & piam
querelam indignationis, multisque bonis ac fortibus argu-
mentis præliatur: quæ quia nota sunt omnibus, etenim li-
ber est in manibus, nos in præfens prætermittimus, solum
dicemus more nostro pauca quædam, quot suscepto insti-
tuto uidebuntur sufficere. Principio quod prudenter ait
Cortesium etiā Ciceroni addictus, quæ stultitia est, ut quum
tam uaria sint hominum ingenia, tam multiplices naturæ,
tam diuersæ inter se uoluntates, eas uelle unius ingenij an-
gustijs astringi, & tanquā præfiniri. Iam dicant mihi, quid
imitantur, nam multa habet Cicero optima, & effectiōne
dignissima. Linguam inquiunt. Cur non etiam argumen-
ta, & philosophiam, & cognitionem ueteris memoriæ, &
uariarum rerum usum ac peritiam. Nam si propterea lin-
guam admirantur, quod in omni populo & senatu Romæ
no tantas dicendo est uires opesque consecutus, ideoq; eam
imitatione censent dignam, imitentur potius rerum præ-
sentium & præteritarum cognitionem, scrutationem secta-
torum sapientiæ, tractationem humani animi, colligendū
acumen, quibus potius uirtutibus omnia senatui & popu-
lo & iudicibus persuaserit, quàm facultate uerborum & di-
ctionis. Puritatem linguæ arbitror equidem miorē & ca-
stiorem fuisse in C. Cæsare, in M. Bruto, & alijs Romanis
principibus, q̄ in M. Tullio. Nec phrasis eius omnibus pla-
cuit, etiam quum de ea poterat censerī, non Bruto nec Cæ-
sario, nec ipsi Pomponio Attico amicissimis: at cuiusmodi cē-
soribus? Quare nō q̄ ornatius q̄ ceteri diceret, q̄ dicebat
ornatissi-

Cicero-
niani.

156 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 ornatissime, sed quia acutius colligebat, & fortius pugna-
 bat armatus tot tatarumq; rerum notitia. Eius uero quod
 deceret & inspector acerrimus, & executor dexter imprimi-
 mis, ac diligens, uincebat aduersarios, audientes ducebat in
 suam sententiam. Id uero facile est cognoscere, quod in ea-
 dem causa, si quis illius argumentis quacunque lingua &
 actione utatur, plurimum certe habebit momenti, ac robo-
 ris. Ea igitur animi indoles, & tam uaria eruditio, & tracta-
 da cuiusq; rei ratio esset istis exprimenda, qui Ciceroniani
 uideri affectant, potius quam stilus ac uerba, etsi hæc quo-
 que, sed ea postremo sequerentur. Magis certe Homerum
 exprimit Virgilius, quam Ennium, & si huic lingua est uici-
 nior, & prope idem. Similior patri filius qui mores reddidit,
 quam qui linamenta oris. Cur tantum uirum non totum
 imitantur, & potissimum animum, quo præstat corpori,
 quod recte præcipit Paulus Cortesius, qui aliam multo uia
 imitandi ostendit, quam isti sequuntur, eamq; merito de-
 plorat ab hominibus nostris aut neglectam esse, aut muta-
 tam: neq; enim uult nos Ciceronis similes, ut simias, sed ut
 filios parentū: simia externa solum representant, filij etiā
 interna: nec simia aliud quam linamenta & deformitates
 quasdam gestus, filij uultum, incessum, statum, motum, uo-
 cem. Et tamen habent, inquit, in hac similitudine aliquid
 suum, aliquid naturale, aliquid diuersum, ita ut cum com-
 parentur, dissimiles inter se esse uideantur. Eadem est sen-
 tentia hominis omnium Ciceronianissimi Christophori Lō-
 golij. Sed demus iam Ciceronis uerba esse purissima, nam
 aut esse credo, aut non multum abesse, tum stilū optimum,
 dico ex ijs qui fuerunt, nam ab eo, quod fieri potest nemi-
 nem esse arbitror adeo admiratione Ciceronis excæcatus,
 quin uideat lōge discedere. Sed quid in ijs facimus, de qui-
 bus non est locus: ut de ædificiis, de agro colendo, de rusti-
 co, aut urbano, aut bellico instrumento. Num tacendū erit.
 Num non potius Vitruuium, & Varronem, & Plinium, &
 Columellam, & Cæsare, aut Liuium consulamus, ac seque-
 mur duces, quam M. Tullium? quos ego (dicam id non quo
 detraham aliquid gloriæ Ciceronis. Quid enim potest aut
 debet detrahi nomini clarissimi & præstantissimi uiri?) eos
 inquam callentiores fuisse arbitror nominum Romano-
 rum

CAV. CORRVP. ART. LIB. III. 157
 rum, in illis utiq; de quibus agebant rebus, quam M. Tul-
 lum: quod & uidem⁹ inter nos quotidie usu uenire, ut elo-
 quentissimi in quaq; lingua uiri in curijs, & foris, & regijs
 comitatibus educati uincantur à plebeijs hominibus in ap-
 pellandis opificum instrumētis, atque actionibus. Iam nec
 in sermone isto communi atq; urbano dixit omnia: & eo-
 rum quæ dixit, alia perierunt, alia uenerunt ad nos ab im-
 peritis corrupta. Quid loquētur de nostro foro, de nostris
 legibus, institutis, moribus, de pietate nostra per omnia Ci-
 ceroniani? Res omnes, sicut præclare Erasmi⁹ colligit, sunt
 mutatae, ut apte loqui de rebus præsentibus nequeat, qui à
 Cicerone latum unguem desistere non audet. Iam ut di-
 ctio sit omnium optima, non omnibus potest cōgruere in
 tanta diuersitate, atq; adeo aduersitate ingeniorum. Idcir-
 co nec eum imitati sunt maxime Ciceroni addicti atq; ad-
 iutari, qui promptissime & facillime poterāt, Seneca, Quinti-
 lianus, Plinius Cæcilius, Cornelius Tacitus, uidelicet ut
 nec ipse, quos impēssime admirabatur, Demosthenē Græ-
 cum, Crassum & Antonium Latinos: oculos em habebat,
 ut par erat, intētos non in eos qui alios antecelluissent, sed
 in id quod natura ostēderet esse optimum: hoc demum de-
 bet esse exemplar adulto iam & magno uiro. Cedo uero q̄
 modo hunc tam adamatū stilum imitantur? quemadmo-
 dum exagitat in Albutio Scæuola apud Lucilium,

Quam lepide lexies compositæ ut tesserulæ omnes
 Arte pauimento atque emblemate uermiculato.

Sumunt hinc inde uerba, & commata, & sententiolas, & cō-
 pingunt ut existat opus: qd taxat Longolius in Nanage-
 rio, cui integræ Ciceronis non modo sententiæ, sed multi
 simul interdum uersus exciderent, atq; effluerent: Tum de
 alijs dicit, Dirigendam quidem esse nobis & formandā scri-
 bendi rationem putauī ad illius dicēdi genus, sed ita, ut uir-
 tutes eius oratione nostra exprimere conemur, non item
 ut passim omnia ab eo mutuemur, aut quod multos iam fa-
 cere uideas, quasi cētones quosdam ex Ciceronis uerbis cō-
 suamus: Dicit hæc quidem Longolius, sed nō ipse tam recte
 obseruat, quam admonet. Alij cauti⁹ suffragantur unum
 aut duo, aut tria ad summū uerba ex hoc loco, ex alio au-
 tem procul totidem, & alio quatuor aut quinq; supra hæc
 mani-

manifestum est furtum. Nam quin totidem uerbis inquit Longolius ex M. Tullio Cicerone tibi tam multa sumere non liceat: ne tu quidē ipse puto negas. Ea uero lex est centonum Aufonii: ergo isti, quod Longolius uere dixit, centones consarciunt, & Musium opus faciunt, non imitantur. Dixi uobis falli istos in capite totius rei, & statim in ipso limine impingere, ut recte a nunquam possint ingredi: quandoquidē initio ipso itineris in diuersum q̄ oportebat, aberrarunt: quomodo poterunt recte imitari, qui quid sit imitari, & qua ratione imitandū sit penitus ignorant: non imitari est istuc q̄d uos facitis o boni, sed cōpilare, & consue-
re, & colligere, & cōferruminare. Vergilius quum dicit,

Si duo præterea tales Idea tulisset

Terra uiros, ultro Inachias uenisset ad urbes

Dardanus, & uersis lugeret Græcia fatis:

Homerū imitatur, apud quem Agamemnon opat sibi decem cōsiliarios, qualis esset Nestor, nec dubitat, si haberet, quin breui Troiam esset euersurus. At quum dicit:

Vt sceptrum hoc dextra sceptrum nam fortē gerebat,
Et quæ sequuntur in duodecimo. Homerum de Græco ad nos transfert illo loco:

Ναὶ μὲν τὰ δὲ σκῆπτρον τὸ μὲν οὐ ποτε φύλλα καὶ ὄϊς,

Et reliqua in Iliad. α.

Quum uero:

Fixit leges pretio atq; refixit, ex Vario sumpsit. At

Tum gelidus toto manabat corpore sudor,

Ex Ennio est mutuatus qui dicit:

Tunc timido manat ex omni corpore sudor.

Quæ Macrobius persequitur in Saturnalibus. Sed ad institutum reuertamur. Quanta crux est, quæ ingeniorum compedes intra tam arctos limites comprimere, ac cohiberi, distare ut te nullo pacto ualeas, & dum in hoc unum es intentus ne præfinitos terminos excedas, quanta auersio à rebus clarissimis, & quæ occasio de manibus elabatur maximas & fructuosissimas disciplinas nanciscendi? At uero in hoc ipso tam longo, & diuturno, & misero, & miserabili labore, qualem ne hostibus quidem imprecer, nedum ut amicis suadeam, quis tandem proponitur eluctatis atq; ex naufragio seruatis fructus? quæ utilitas? quod pretium operæ? amplum esse oportet & tantæ curæ, tot uigilijs cōueniens, si possi-

ri post tot annos non Ciceronianæ dictionis æmulos, sed confatores orationis ex uerbis Ciceronis, & commatis, & colis. Ego uero tanti non emerim, non dico Ciceroniane uerba cōiungere, atq; adeo Ciceronem esse tota phrasi, sed q̄d est multo præclarius, & optabilius, philosophiam omnē callere, quæcūq; prodita est de rerum natura. Imitatores hi, quique alij cultui se linguarum iam pridem intermissio tradiderunt, ita nauarunt operam uerbis eligendis, & dictioni exornandæ, ut alia quæ essent de cognitione naturæ, de publicis priuatissque moribus grauiter & copiose per scripta ne aspicerent quidem: partim quod nō uacauit quibusdam plus nimio in uerborum nota ac natura dictionis cultu occupatis, ut ad alia penitus respicere non possent: partim quod metus fuit, ne si incultos scriptores tangerent, aliquid fortē ex contagio traherent, quo sermonis forma posset fœdari. Ita ubique in linguarum obseruatione substituerunt, consumpta uniuersa diligentia circa uoces aut singulas, aut coniunctas. Hi uero qui alia non haberent quàm instrumenta, quid potuerunt efficere? quum maximam dicendo uerborum turbam, quasi in acie ordinassent, aspectu quidem formosam, sed inutilem tamen atque inefficacem, nihil re ipsa, nihil auditorum mentibus dignum attulere: magno sanè artis dedecore, quæ ex illis censebatur, tanquam primis ac præstantissimis, tum sua, tum aliorum sententia professoribus. Quanto uerius dici orator deberet, qui res magnas, & argumento suo pares quocūque sermone exponit. Nam si dicere genus quoddam est pugnæ, & ad persuasionem quasi uictoriam pertinet, quis non malit animosum militem testum corio, & gladio ferreo armatum, quàm imbellem atque effœmi natum aureis armis ac gladio fulgētem. Iam Rhetoricam aiunt, quum de rebus alijs omnibus, tum potissimum de publicis, ac ciuilibus dicturam. Quid isti dicent, qui eas ipsas res nec per somnium quidem uiderunt, nec sciunt in quo orbe, in qua ciuitate uiuant: & dum ueterē illam Romanam semper meditātur, peregrini sunt in hac ætatis nostræ. Nec eloquentes dici possunt, qui quum omnia conantur aliena lingua dicere, ipsi muti euadunt, nec illa erudita & ex polita lingua tria uerba possunt aptare. Eloqui est inquit Eloqui.

Marcus

Marcus Fabius omnia quæ mente conceperis promere, atque ad audientes perferre, sine quo superuacanea sunt priora, & similia gladio condito, atque intra uaginam suam hærenti: non refert quo sermone, nam & in Scythico, & Gallico, & Germanico, & Hispano multi sunt eloquentes. Nec quod Latinus & Græcus sermo eruditi sint et copiosi, continuo nullus erit in alio sermone eloquens. Nam & hi ipsi Parthis ac Mædis barbarissimi sunt. Livi sermone illo, quæ Pollio patauinitatem dixit sapere, eloquentior fuit multis Romæ natis, & fortassis illo ipso Pollione. De Latrone Portio dixit idem Asinius lingua sua disertum esse, nempe Hispaniensi illius æui. Quanto disertior at eloquentior Anarcharis quàm multi Athenienses, siue dum Scythice de natura, & moribus disputaret, siue dum Græce solæcissans seu Scythissans uerius. Equidem sordes, & uitia sermonis nemo uel amare debet uel probare, unde maxima pars cladis tum artium, tum iudiciorum est accepta. Sed certi si detur optio, quis non malit multo immundum, spurcumque magnis de rebus, atque excellentibus sermonem, quàm de nugis comptissimum atque ornatissimum?

DE CORRUPTA RHETORICA FINIS.

DE PHILO-

SOPHIA NATVRÆ, MEDICINA, & artibus mathematicis corruptis, Liber Quintus.

MVNDI AVTOR, QVI OMNIA ad hominis usum condidisset, haud dubie scientiam illi erat elargitus utendi, alioquin frustra uideretur illi parasse, quæ ipse necessisset unquam ad usum suum applicare. Sed homo à lumine discedens in tenebras est prolapsus. In quibus tamen urfit atque extimulauit eum necessitas perpetuo premens, ut quæreret, quæ immitteret in corpus ad se fulciendum ac sustentandum, à quibus manum contineret, quæ quibus temporibus & locis terræ mandaret ad spem proventus, quomodo perciperet, ac reconderet. Tum alia de indumentis, de habitatione, de conuehendo paulatim sunt inuestigata. Vbi uero retusus est ille necessitatis uelut stimulus, solitudine illa paulisper deposita commoditas est spectata: Dehinc delectatio est pulcherrimæ cognitionis, & ex admiratione tanti operis cupiditas cognoscendi exorta. Ita multi uel necessitate impellente, uel adducente admiratione, uel inuitante uoluptate, ad contemplationem naturæ sese contulerunt. Subrepsit his ostentatio, quæ se per omnia tacite insinuauit. Ergo homini particula illius amissæ peritiæ, quam ex copiosissimo fonte amplissimâ hauserat, per grauem fuit laborem extundenda. Eruit perpauillum quidem, aliquid tamen, & lumine illo ingenij, quod factum erat reliqui, & studio incitato atque ardenti adiutus. Quæ duo ubi defuere, ignorantia & hallucinatio animis se pro peritiâ & cognitione offerunt. Nam uel obscuracione luminis, id est, tarditate mentis & stupore cordis alia uia insisterit hæc quærere quam oportebat, uel segnitie ac socordia, recta quidem, uerum de fessis remiserunt curam, & non peruenerunt quod intenderant. Principio, sicut alibi à nobis est declaratum, nemo uires suorum humerorum est mensus, quid sustinere possent.

L. quid

quid non: homines retusissima mētis acie, seu potius nulla, res abstrusissimas aggressi sunt inquirere, & intima penetrare, quā insisterent paucissimi prouiderunt. Alij sensum secuti sunt per omnia, huic arbitrium permiserunt rerum omnium. Quicquid ille statuisset, pro uero ac indubitato haberetur: ut Epicurus, qui ideo solem esse pedalem confirmauit. Alij omnino detraxerunt fidem sensibus, quod aliquando sefellissent, ut Academici, & assensum à rebus, ne temere incertis pro certis accederet. Mediam aliqui uiam tenuerunt, ut nec omnia sensibus crederet, nec nihil, sed illis censuram adhiberent mentis, ut Platonici, & Peripatetici. Iam in serie illa & nexu rerum qui sit à mente, his sufficit ratio quaedam leuis, & tenuem quandā similitudinem ostendens ueri ad diffiniendum de reconditis rebus, quemadmodum Anaxagoræ, quod omnia sint in omnibus, quoniam ex omnibus fiunt omnia, id est, ad omnia migrat materia. Illi in coniungendo parum dexteri, quæ sunt dissoluta ac dissipata, satis esse rentur apta & colligata, ut ignari dialectice. Sic Epicurus uoluptatem asseruit summum esse bonorum, quod eam unam bestię expeterent ac sequeretur. Sunt qui bus nulla sufficit ratio, hominibus morosis ac suspicacibus. Illis ex uarietate atque incōstantia, quæ uno die sufficit, alio satis non facit. Cuiusmodi erant qui in diem uiuerent: de quorum numero fatetur se unum fuisse M. Tullius: & quicquid animum probabilitate percussisset, id asseuerarent. Sunt qui autoritatē requirunt, nempe philosophi alicuius primi nominis. Ut qui de immortalitate animæ nec tot rationibus, nec sacra pietate & oraculis diuinis acquiescunt, sed scrutantur anxie quid Aristoteles de eo senserit, quid Plato, & si Deo placet, etiam Abenrois Arabs. Alij Poetæ uersiculum desiderant, ut olim in Græcia, de quibus Aristoteles in libris philosophiæ. Hi ex uarietate sententiarum atque opinionum magnam in animum quoque uarietatem atque inconstantiam trahunt, ut aliās alia sentiant, atque adeo contraria. Cuius rei exempla sunt, quum apud Aristotelem nonnulla, tum uero apud Plinium frequentiora. Quid quod in tanta uarietate naturæ, quæ locis, temporibus, ætatibus, constitutionibus, est dissimilima, quidam ex uno, aut altero, aut sanè etiam experimentis multis, uni-

tis, uniuersaliter de cunctis pronuntiant: inter quos est Aristoteles, quod genus illud est in uolumine eius de animalibus primo: Imum uentrem & faciem esse similes corpulentia uel gracilitate, item crura & lacertos. Cuius rei multa sunt documenta in contrarium. Vel hic in Flandriâ plurimi uix habent suras, brachia tamen musculosa, & suci plena, quod de multis principibus memoriæ est proditum, ut olim de Germanico Cæsare, & hodie uidemus in Francisco rege Galliarum. Iam multi bellissime sibi placeant, in alios difficillimi, atque inexorabiles, sui mirum in modum indulgentes, ut ab alijs exigant in quibuscunque demonstrationem & energiam conclusionis, ipsi sua uel tenuiter sulta, pro firmissimis postulent accipi. Aristoteli nulla ueterum philosophorum ratio ad suapsorum confirmanda sufficit: ipsi ad sua quælibet, uel ad illos confutandos. Et hic tantus demonstrationum flagitator ille est, qui in prima philosophia dicit aciem mentis nostræ ad manifestissimam naturæ, non secus quàm noctuæ oculum ad lumen solis caligare. At quum in tantis uerfarentur tenebris, quum duce omni carerent, inter eas difficultates credit aliquis illos conscios suæ egestatis ac imbecillitatis contentos fuisse humi repere, & circa ea occupari quæ tenere facile ac tueri possent: hoc certe decebat. Sed illi ignari sui, ea quæserunt & scrutati sunt, quæ humanum omnem captum excederent, & in his quæ assequi non poterant, arrogantissime definierunt plurima, non cunctantius, quàm si manibus attrectassent, ut de cœlis, de elementis, de rerum essentijs ac facultatibus: sed potissimum Plato & Aristoteles, de autore mundi, de materia, de opificio uniuersorum, de regimine illius, & prouidentia, de immortalitate animæ, de pietate, de præmijs bonorum, ac malorum. Quibus de causis & rationibus philosophos uideas homines à duobus uitijs lōgissime impulsos, imperitia, & quam imperitia gignebat superbia, ea inuexisse placita in cognitione naturæ, ad quæ nec uetula, nec pueri risum teneant: qualia sparsim recenset Aristoteles, sed Plutarchus quatuor uoluminibus in id dicatis. Quam & absurditatem & diuersitatem opinionum causam fuisse Socrati scribit in commentarijs Xenophon, quamobrem ab inquisitione naturæ

Philosophi
im
peritia, &
superbia.

turæ rerum in totum abstinuerit, tamen si causa non satis iusta, quæ aliquem à contemplatione naturæ abduceret. Nam nec minor est de fine bonorum dissensio, de administratione domus, aut ciuitatis: de quibus tamen & quærere & disputare Socrates pulchrum in primis, uti erat, existimabat, & conducibile hominum uitæ. Illud modo erat in scrutatione naturæ uitium, quod & ea rimarentur, quæ natura ingenij occultasset, & quæ scire nullum esset opere pretium. Sed ad hæc superuacanea eruenda acti sunt non pauci gloriæ cupiditate, quæ sese in illorum pectora insinuauerat. Idcirco nouum aliquid & præter ceteros admirabile uoluerunt proferre: ad quod quum à ueris aut uerisimilibus essent destituti, absurdissima arripuerunt, ut niuem esse atram, ignem gelidum, stare cæli in uestigio, agitari terram, & alia quæ stultitiæ citius quis tribuat, quam arrogantia. Secuta est arrogantiam, & famæ sitim pertina cia tuendi quicquid semel affirmassent, perinde ac ingenio cederet, quisquis sententiâ. Vnde exorta secta, & in hoc inuigilatum ab eis acriter, quomodo uel sua prauæ dicta defendere, uel aliena bene dicta impugnarēt. Inter quas rixas & odia, ueritas nobis utique magnum subibat discrimen, siue falsi tutor uinceret, siue oppuglator ueri. Eadem ostentandi libido, tum etiam dulcedo altius scrutandi suasit illis ut necessaria, quæque alicuius essent usus, uel corpori, uel bonitati animi relinquerent, & studia sua oia ad uoluptatem, aut admirationem, & plausum spectatium conferrent. Quod malum ex deprauato hominum ingenio cum ipsis artibus exortum, inscutis deinde etatibus eo est amplificatum, quod superbia increuit, & rerum peritia diminuta est. Nostra, & patrum, & auorum memoria ea tantum sunt in naturæ cognitione quæsita, quæ offusa ob oculos caligine plausum mouerent, non aliter quam ubi circulator intuitum omnium oculos præstigijs est frustratus. Itaque excluderunt scholis priscos illos Timæum, Platonem, Plotinum, Plinium, Theophrastum, Ciceronem, Senecam, & reliquos huius generis, qui maximum adferre adiumentum poterant ad naturæ contemplationem, de cælis, de elementis, de animantibus, de stirpibus. Aristotelem retinuerunt solum, quod is unus ex illa antiquitate rixatum circulis

culis esset aptus. Equidem in inspectione naturæ haud uide- Aristote-
deo, quem possem illi comparare. Sed huius placita atque les solus in
opiniones de natura rerum nostri homines eiusmodi ren- schola.
tur esse, nihil ut humanum ingenium exactius uel certius
possit exculpere, communi hac quidem naturæ luce adiu-
tum, & rectum: de cuius sententiæ imperitia, atque impru-
dentia, atque etiam interdum impietate non potest satis pro
dignitate dici. Et quia res magna & crassa ignorantia uide-
tur mihi claudi, idcirco longius paulo ac subtilius de ea disse-
ram. Nam si quid dicerent, omnino intelligerent, arbitror
eos facile à sententiâ discessuros. Dedit natura homini sen-
sus in corpore, in animo uero acumen, quo cernat, specule-
tur, intelligat, apprehendat. Tum iudicium, quo sparsa &
dissipata uelut indagine quadam colligat, ad nanciscendum
uerum: quod quum se putat assecutum, acquiescit ei, quod
uerum iudicat, contrarium reſcit: quæ sunt assensio, & dis-
sensio. Hinc adiuuatur experimentis ac usu rerum, intentio
ne animi, studio, sedulitate, memoria, exercitatione: quæ
quando sua cuique non sufficiunt, accedunt aliena per doctri-
nam homini ab homine traditam. Hæc sunt cunctis morta-
libus in commune proposita, quæ quoniam nos naturæ be-
neſicio habemus, idcirco naturale lumen nuncupamus: &
quæ per hæc assequimur, naturæ lumine dicimur assequi-
ti: quæ uero præter hæc, alio quopiam lumine, nempe diu-
no, uel angelico, uel nonnunquam etiam doctrina dæmo-
nis: ut intelligamus esse lumen naturæ ea naturæ munera,
quæ communiter rationibus sunt omnibus exposita ad in-
tuendum uerū: sicut lumē naturæ sunt in oculo ea omnia,
quæ hoc naturæ opificio parata sunt ut oculus possit cer-
nere: in ipso oculo constitutio corporis, unde oritur acies,
exterius aptū mediū, lux diffusa, obiecti conueniens inter-
stitium. Tam in his quæ cognoscuntur, alia pertinent ad sen-
sus, ut sensilia, & sensata: alia ad acumen, quæ est intelligen-
tia rerum à sensibus remotarum, siue concretionem ha-
beant aliquam, siue nullam: alia ad inuestigationem ratio-
nis per causas, per effecta, & eiusmodi, quæ sunt ex inquisi-
tione ueri: ad quam ilico celsura sequitur & assensus ac dis-
sensio apparentis ueri aut falsi: quorum nonnullis conti-
nuo ab intelligentia cōsentimus, alijs opus est indagatio-
ne. Quæ

ne. Quæro igitur, quæ tandem in Aristotele suprema naturæ uocentur an ea quæ ad assensum ueritatis pertinent, ut ueritates habeat, quibus nihil possit esse uerius? Habet indubie per multas, quis enim non habet? non modo ex philosophis, sed ex uulgo? Sed non sunt tamen uera omnia quæ confirmauit. Philosophi aliarum sectarum, nonnumquam etiam Peripateticæ, Galenus & medicorum complures, historici naturæ, præsci religionis nostræ scriptores, multa in eo magnis argumentis & inuitabili experimento conuellunt. Quam multa ostendit tempus falsa esse, & locorum uarietas? Quid idem ipse, an non in quibusdam seculum pugnat? ut necesse sit ex duobus contrariis alterum esse falsum. Num non in hisce omnibus nubecula est naturæ lumini obiecta? Quod si in asserendo obscurata est ei naturæ lux, quanto magis in eo quod difficilius est, & prius intelligendo, indagando, colligendo uero? Sunt tamen & ex philosophis & ex theologis, qui non solum, quod Aristoteles peruenit, extremum esse aiant naturæ, sed quod peruenit, tam rectissimam esse omnium & certissimam in natura uiam: ut non aliter credant se posse cuinere illud esse summum atque absolutissimum, quam Aristotelicis syllogismis: quod uero illis non congruat, alienum esse à naturæ face ac splendore. Si uel natura rerum esset unita, simplex, breuis, aperta nostris ingeniis, uel humanæ mentis uis in omnibus uniusmodi, fortasse definire aliquis posset, quid supremum esset, quod in natura ingenium humanum posset pertingere. Sed isti non reputant secum, infinite uariam esse naturam rerum, siue in his, quæ monstrantur sensibus, siue in effectis & causis, cur quicque agatur. Quam late patet in herbis, in animantibus, in homine, in mentibus, in cælis? Ipse Deus & res spirituales quanto supra hominum captum assurgunt? uaria sunt hæc & latitudinis uariissimæ, abstrusa, admirabilia magis quam perscrutabilia. Iam hominum mentes quanta mole sunt obrutæ? quibus inuolutæ tenebris? qua nocte prope excecatur? Quantum proficiunt ætate, cura, diligentia, usu, doctrina? est ingeniorum uarietas infinita, non unum aliquid uniuersa sortitum est munera, habet unumquodque, sicut multorum fert opinio, & res ipsa docet, peculiare munus

us suum ac proprium. Quis inter hæc pronuntiare poterit quousque progredi humano ingenio liceat? nisi solus DEVS, qui & naturæ terminos, & ingenij nostri nouit, autor utriusque. Equidem haud negauerim quin olim sapientiæ studiosi multum consecuti sint diligentia, cura, diuturnitate disciplinæ, intentione animi: quæ res illos euexerunt longius, quam quod nos potuimus peruenire socordia & segnitie impediti ac retardati. Sed cui tandem tanta diligentia, usus, studium, institutio, ætas, acumen suppetit, longius ut nemo posset progredi, uel alius quispiam, uel idem ipse, quam quod iam peruassisset, in naturæ itinere, tam longo, tam lato, tam multiplici, & propter nostras tenebras impedito? Ipse Aristoteles an non plura affecutus est senex quam iuuenis? Quam multa reliquit sibi ipsi ambigua: quoties seipsum correxit? nonnulla etiam addiderunt nostri, casu puto, nam sibi diffidebant. Sed addiderunt tamen. Ergo ea uel si diutius datum esset uiuere, uel si in eorum aliquod unum incubuisset liberius, uel si ampliore doctrina esset adiutus, puriora certe & exactiora reliquisset. Sunt quidem magna hæc, adde etiam summa illius quidem ætatis ac studij, non illius hominis, nedum aliorum omnium. Profecto Aristoteles ipse, si nunc uiueret, etiam si fuisset insolentissimus, cuiusmodi non fuit (nam multa modestiæ eius signa impressa sunt in illius libris) sed si arrogantissimus fuisset, istorum tamen stultitiam irrideret, ac castigaret. Quæ nostrorum hominum persuasio effecit, ut multa reciperemus in philosophiam pro compertis atque exploratis, quæ minime essent talia: uidelicet Aristoteles dixerat. Quid erat opus defatigari nos inquirendo, quandoquidem fixum illud erat & confirmatum, certius inueniri nihil posse? unde nata est incredibilis in hominum pectoribus socordia atque inertia: quæ latissime diffusa pro dulcissimo habuit alienis oculis omnia intueri, aliena fide omnia credere: nihil ipsam quærere, nihil scrutari. Itaque illud mihi admirari subit, homines qui in paruis iudicare non sustinent, quomodo rem tantam pronuntiant, quam perceptam habere non possent, etiam si acutissime iudicarent? Quo uero ducantur iudicio, quum alia sint argumento, tum illud

163 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
quod eandem ingenij atque inuentorum felicitatem alijs
communicarunt: ut etiam quod Plato, quod Seneca, quod
Cicero dixissent, naturæ lux & norma credatur esse: at qui
inter se dissident, & quisque secum, & dubitant, & hærent,
& se uerisimilia consectari profitentur: & hallucinari se
intelligunt, & falsos se esse sentiunt, nec dissimulant. Sed
nobis perpetuo circum carceres hærentibus, mirandum
non est eos, qui paulum in stadio sunt progressi, uideri
iam metam pertigisse: & in amicorum meorum gratiam
transseo eam stultitiam, quæ uel pueris aut uetulis uidetur
tur incredibilis, non deesse magnos in scholis magistros,
qui quicquid fecerint, statuerint, dixerint uel populi gen-
tiles, uel singuli hominum illorum, tanquam uerum, re-
ctum, bonum accipiant in luce naturæ: & de eo dispu-
tant, & tali: quod esse insanissimum nemo non uidet, ni-
si qui ipse insanit: uerum in rebus humanis tolerabilis for-
san esset indocta hæc censura. At omnium est grauissi-
mum in ijs, quæ pietatis sunt. Scinditur ilico uelut re-
gnum luminis: hoc uerum in lumine naturæ, illud in lu-
mine fidei: comprimite linguas blasphemiae imperitas:
hæc dicitis ex ignorantia eorum, quæ loquimini. Nam
quemadmodum in oculo, & unoquoque sensuum uis quæ-
dam ac potestas, quæ fertur ad conuenientiam & uelut
amicitiam cum suo obiecto: ita in mente est uis, & uigor,
& iudicium, & facultas ad obiectum suum: quod uerum es-
se non falsum, nemo ignorat: ad quod uerum intelligendu-
m & assequendum non aliter semina sunt naturaliter
menti nostræ indita, quam oculo uis illa ad aspiciendum
colorem. Quocirca Aristotelis de autore omnium, de mun-
di origine, de regno naturæ, de anima, de moribus, de
pietate lapsus atque errores non sunt naturæ lumini im-
putandi: nec ea sunt quæ nobis natura ostendit, quæ si es-
sent, indubie uera essent: nam uerorum sunt nobis natu-
raliter ingenitæ informationes atque anticipationes, non
falsorum: & uerum est omnibus ad cognoscendum expo-
situm, non falsum, nempe à uero & uerorum opifice. Quæ
propter quæ uera assequimur, ad ea naturæ face deducimur,
quæ non assequimur, in ijs naturæ destituimur lumi-
ne, quæ porro falsa pro ueris colligimus ratione aliqua pro-
babili.

CAV. CORRVT. ART. LIB. V. 169
babili, in ijs fallimur densitate tenebrarum, aut fallaci ali-
qua luce simili ueræ: unde etiam uerisimilia nominantur.
Falsæ ergo Aristotelis opiniones non ad lucem sunt natu-
ræ sumptæ, quæ neminem decipit, sed ad tenebras & imagi-
nem aliquam lucis captiosam: quemadmodum quæ oculus
uere cernit, ex naturæ luce cernit: quæ non cernit, ex imbe-
cillitate sua non cernit: quæ uero ficta & simulata, pro soli-
dis & ueris cernit, ea ex fraude ac deceptione quadam cer-
nit: quæ fit quidem in naturæ luce, non tamen ex ea ipsa lu-
ce, sed ex rebus interiectis luci. Dic mihi quum remum inte-
grum uideor mihi uidere in aqua fractum, est ne ea uisio
ex luce naturæ non inquis, sed ex deceptione oculi propter
medium geminum, quod est contra lucem naturæ: eamque de-
ceptionem corrigit animus. Sic quum Aristoteles argumē-
to aliquo fallitur, non cum decipit naturalis splendor, sed
imbecillitas ingenij, quæ à plagis argumēti extricare se in-
presens nō ualet, extricabitur ubi propius erit admoda na-
turæ lux maiore studio, attentione, die ipsa, monitu cuius-
quam, aut doctrina: non ergo lucis naturæ copia quenquā
fallit, sed inopia. Non abnuo quin in rebus pietatis cognō-
scendis adiuuemur diuina quadam illustratione singulari,
sed certe pleraque nos etiam natura de illis docet. Neque
enim est quicquam tam reconditum in Christiana pietate,
nullum adeo sublime ac excelsum mysterium, cuius nō ma-
gis & admirabiles rationes ingenium humanum inue-
niat, nauet modo operam sobrie, diligenter, industrie: cla-
rius quidem atque apertius uidemus omnia ope fulgoris di-
uini, sed profecto licet obscura, nec satis liquida, multa ta-
men exculperemus magna atque admiranda, unde facile cui-
uis esset perspicuum, & illorum non leuia aut tenuia semi-
na in animis nostris esse ingenita, & naturæ lumen eō nos
comitari ac deducere, quō nos perueniremus, si recta infi-
steremus sedulo. Sed redeo iam ad ea quæ de Aristotelis o-
peribus ceperam dicere. Vicit ille quidem superiores o-
mnes atque etiam posteros, est autem in definiendo uaser &
occultus, adeo ut pleraque sint idcirco in eius philosophia in-
certa & perplexa, parum etiam uera, dum magis curat,
quem in modum reprehensionem excludat, quam ut asse-
rat uerum. Alexander Aphrodisiæus propterea se Aristoteli

Qui libri
ex Aristoteli
libris
desumpti.

170 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
telis sententiam de mundi æternitate unam ex omnibus ait
delegisse, quam teneret, non quod esset omnium verissima,
sed quod contradictioni minime obnoxia. Quid quod ex
philosophi huius libris, qui sunt sanè multi acute perferre
pti & docte, non utilissimos sibi sumpserunt, sed intricatissi-
mos & rixosissimos, quique minimum haberent bonæ frugis,
non de animalibus, qui multum utilitatis, adferunt ad
vitam, & quorum ingens fuit apud veteres pretium, non
problemata, sed physicos, & ut quique physicis sunt proximi
obscuritate & argutijs, uidelicet de prima philosophia,
de cælo, de generatione: nam libros meteororum ita tractant,
ut aliud uideantur agere: atque adeo mirum est receptos
eos esse inter libros scholasticos, puto casu magis quàm
cõsilio contigisse. Sunt enim earum rerum inexperti priorum
sus, & huius naturæ, quam melius agricolæ & fabri norunt,
quàm ipsi tanti philosophi: qui naturæ huic quam ignorarent,
irati, aliam sibi confinxerunt, nempe subtilitatum nugas
de ijs rebus, quas nunquam deus condidisset, nempe
formalitates, eccetitates, realitates, relationes, Platonis
idæas, & monstra, quæ nec illi quidem capiunt ipsi,
qui pepererunt, quæ quando aliud non possunt certe
dignitate cohonestant nominis, metaphysicam appellant.
Et si quis ingenium habeat naturæ huius imperitum,
aut ab eo abhorrens, ad commenta, ad somnia quædam
in sanissima propensum, hunc dicunt ingenium habere
metaphysicum: ut de Scoto, in quo fortassis à callidis & acutis
hominibus ambiguitate nominis deludimur, ut ingenium
esse metaphysicum sentiant, quasi extra hanc naturam in
alia quadam noua, & inusitata. Rident nominales
metaphysica illa realium tanquam figmenta, & aniles fabulas:
& tamen quia conuellere non possunt, nec intercedunt,
quominus metaphysica dicantur ingenia preposterâ & de-
ridicula. Sed enim uero neque hæc ipsa Aristotelis uolumina
potuerunt intelligere, primum propter locutionem as-
tutam, & ex breuitate obscuram, hinc propter intricatas
& obliquas sententias, tum etiam ob immodicas subtilitates,
quibus Aristoteles plerumque non exacuit ingenia, sed per-
turbat, & frangit, tenebrasque & hallucinationem inducit
aciei mentis, dum conatur minutias quasdam tenuissimas
ostendere,

CAV. CORRVP. ART. LIB. V. 171

ostendere, & inutiles per se, & quæ intentionem obtutus
ingenij subterfugiant, ac frustrentur: nõ aliter quàm si fila
monstrare quis uellet rudentum illius nauis, quam Myrmecides
fabricatus est apicula contestam: uel disunctiunculas
Iliados, quæ nucè capiebatur. Tales sunt illius libri Grece
quidè ut ab eo sunt perscripti, nam Latinos ita legimus,
ut enigmata audire te credas, non planum sermonem, atque
explicatum, qualem inter se homines consueuerunt usurpare.
Dicit aliquis graue incommodum, sed ideo tolerabile,
quod adiuuamur bonis interpretibus ac explicatoribus
ex Arabia usque accitis: quibus tandem uersione Arabica,
& commentarijs Abenrois, quem Philosophi de nostra
schola, qui post eum scripsere, ita sunt amplexati, ut
penè autoritate Aristoteli adæquarint, nec solum qui longo
post interuallo uixerunt, sed qui illius quoque ætate: quod
factum est & ignorantia meliorum, & admiratione meriti
monij lingua & sensus peregrini: ut gratiam ei conciliaret
apud primos nouitas, apud posteros uetustas: nomen est
commentatoris nactus, homo qui in Aristotele enarrando
nihil minus explicat, quàm eum ipsum, quem suscepit
declarandum. Sed nec potuisset explicare etiam si diuino
fuisset ingenio, quum esset humano, & quidem intra me-
diocritatem. Nam quid tandem adferebat, quo in Aristotele
enarrando posset esse probe instructus? non cognitionem
ueteris memoriæ, non scientiam placitorum prisce disciplinæ,
& intelligentiam sectarum, quibus Aristoteles passim scaret.
Itaque uideas eum pessime philosophos omneis antiquos citare, ut qui nullum unquam
legerit, ignarus Græcitatæ ac Latinitatis, pro Ptholomæum
ponit, pro Prothagora Pythagoram, pro Cratylo Democritum,
libros Platonis titulis ridiculis inscribit: & ita de ijs loquitur,
ut uel cæco perspicuum sit literam eum in illis legisse nullam.
At quàm confidenter audet pronuntiare hoc aut illud
ab eis dici, & quod impudentius est, non dici: quum
solos uiderit Alexandrum, Themistium & Nicolaum
Damascenum: & hos ut apparet, uersos in Arabicum
peruerissime ac corruptissime. Citat enim eos nonnunquam,
& contradicit, & cum eis rixatur, ut nec ipse

Arabes
Abenrois

Commen-
tator.

ipse quidem, qui scripsit intelligat. Aristotelem uero quomodo legit, non in sua origine purum et integrum, non in lacunam Latinam deriuatum, non enim potuit linguarum expers, sed de Latino in Arabicum transuafatum. In qua transfusione ex Græcis bonis facta sunt Latina non bona, ut ille dicit, ex Latinis uero malis Arabica pessima. Sed ut liquido ostendam, qualis sit Arabica interpretatio & expositio commentatoris, locum unum pro sexcentis millibus adferam: nam alia permulta facile quisque per se inuenit, quæ ego superfedebam attingere, ne sim iusto prolixior in re præsertim, quæ patefactis linguis & cognitione totius antiquitatis, apertior post hac erit plerisque. Libro ergo metaphysices primo textu, sicut ipsi loquuntur, commenti quinti Aristotelis, opinioniones priorum de principijs naturæ examinantis hæc sunt uerba: *μὲν δὲ τὰς εἰρημίνους φιλοσοφίας ἡ πλάτωνος ἐγένετο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τοῖς πύθαγοροις τοῖς ἀκολουθεῖσιν, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν ἰταλῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν, ἐν ταῖς δὲ συνεισφορὰς πρῶτον κρατύλῳ καὶ τοῖς ἡρακλεῖταις ὁμοῖως, ὡς ἀπάντων τῶν διδομένων αἰετῶν, καὶ ἐπισήμους περὶ αὐτῶν οὐκ ὄντες, ταῦτα μὲν ὕστερον οὕτως ἐπέλαβον. Σωκράτης δὲ περὶ τὰ θηικά πραγματευόμενος, πᾶσι δὲ τῶν ὅλων φύσιν ἐλάττω. Sic nos. Audiamus nunc interpretem Arabicum: Et post hoc quod dictum fuit, de modis philosophiæ, inuenta fuit philosophia Platonis, & sequebatur illos in multitudine, in unitatibus autem erat opinionis Italorum: & primus qui contigit post Democritum, fuit opinio Herculeorum, scilicet quod omnia entia sunt semper in fluxu: & quod nulla est in eis scientia. Iffas igitur opiniones secundum nos accepimus in postremo. Socrates autem loquutus fuit in moralibus, & nihil dixit de natura. Sic ille. Quæso te, quis*

scias

scias mentis eadem dicat esse hæc & illa? Aristoteles si reuocaueret intelligeret hæc aut posset uel coniecturis castigaret. O homines ualentissimis stomachis, qui hæc deuorare potuerunt & concoquere? & in hæc tam ab Aristotelis sententia ac mente abhorrentia auscultate quæ Abenrois commentator comminiscitur: fauete linguis uiro tanti nominis, & alteri Aristoteli. Dicit: Et postquam inuenti fuerunt isti modi philosophiæ scilicet Pythagoricorum, & uniuersaliter qui ponebant mathematica principia entium naturalium, scilicet Anaxagoræ, & Empedoclis, & Democriti, inuenta fuit philosophia Platonis. Quid ais? Anaxagoras, & Empedocles, & Democritus, mathematica entia faciebant principia rerum naturæ: atqui Anaxagoras adfert sua ὁμοιομερῆ, Empedocles quatuor elementa, Democritus corpuscula insecabilia, & inane: quod si non aliunde, si non ex Grecis, aut Latinis, quos nusquam uidisti, certe ex Aristotele ipso quantilibet deprauato didicisses in physicis, & in hoc eodem opere, & alijs multis. Perge porro: & dicit, quod sequebatur istam in multitudine, id est quod Plato confecta batur in pluribus suis opinionibus opinionem Pythagoricorum, & in paucioribus opinionem Italorum: quid potest dici uel aprius intelligenti Aristotelis, uel eruditius de historia philosophiæ, ac hæresibus? Pythagoricos distinguit à philosophis Italicis, quasi alij fuerint Italici, quam Pythagorici: quod nec pueri nostri ignorant: addit, & fuerunt primi naturales in Italia, scilicet Anaxagoras, Empedocles, Democritus: atqui priores fuerunt Iomci philosophi à Thalete, quam Italici à Pythagora: sed cur iungis uulpes ouibus? Cur Anaxagoram ex Ionia transfers in Italiam? dein de dicit quod Plato sequebatur in maiore parte philosophiæ suæ, eos qui ponebant mathematica causas rerum sensibilium. Quis hoc dicit? nā Aristoteles nihil minus dicit quam quod tu somnias: adiungit, quia Plato dicebat formas esse, & opinabatur naturam formarum, et numeri esse eandem. Quid opus est nobis alio interprete aut expositore Platonum numerorum: iam postea quam Abenrois scripsit, cesset dictum uetus, difficilius quam numeri Platonis: & opinabatur, quod quatuor elementa sunt composita ex superficiebus æqualium laterum, & angulorum: nihil ergo

loci

loci relinquitur triangulo: nihil pyramidi: apparet hunc hominem diligentissime esse in Platonis Tingo uersatum: tam multa tu quidem dices de Platone, ut qui nunquam legerunt Platonem & Aristotelem, credant te non minus esse Academicum, quam Peripateticum. Deinde dicit: & primum quod contigit post Democritum, fuit opinio Herculeorum: quid ego hæc refellam, quæ apud Aristotelem nulla sunt, & sumam operam superuacaneam: quum hæc sint cuilibet ad exhibitionem atque explosionem obiecta. Vbi est mentio Democriti: ubi Herculeorum? quid malum sunt isti Herculei? an quia Hercules græce Ἡρακλῆς dicitur, ideo heraclitici erunt herculei? qui faciebant dubitare omnes dantes se ad philosophiā in illo tempore: quos omnes præterquā seipfos? sed nec dubitabant, qui sciebant nescire sensibilia: an putas Academicos fuisse, qui in omnibus assensum cohiberent? & dicebant quod nulla est scientia. Quid tu nulla censēs illos entia posuisse præter sensibilia? O doctū interpretem ueterum. A sensibus, quæ uere non essent, scientiam illi auferebant: in ijs quæ mente assequeremur, quæ sola uere sunt, relinquebant, ut in deo, & rebus illis celestibus. Scientia enim necessaria est: quis sic loquitur? scientiam esse de necessarijs dicimus, non ipsam necessariam: sed faciamus gratiā uerbi homini infacundissimo: & nihil est in his, de quo pendeat scientia, nisi sensibilia, quæ semper sunt in transmutatione. Hæc sunt tuæ? an Herculeorum? ut tu uocas, sint enim heraclitici herculei, certe illorum non sunt, qui ueram scientiam in cognitione statuiebant eorum, quæ uere essent: tuæ sunt, qui adeo es impius, ut impietates inferere, uel tuo uel alieno nomine semper gaudeas. D. d. & istas opiniones &c: id est istę igitur opinionones prædicte perueniunt ad nos de considerantibus in philosophia usque nunc. uidete quā hoc cōgruat cū eo quod Aristoteles dicit, hæc fuit postmodum Platonis sententia. Atqui hic est Abenrois quem aliquorum dementia Aristoteli parem fecit, superiorem Diuo Thoma. Rogo te Abenrois quid habebas, quo caperes hominum mentes, seu uerius dementares? cæperunt nonnulli multos sermonis gratia & orationis lenocinio, te nihil est horridius, incultius, obsecrari, infantius. Alij tenuerunt quosdam cognitione ueteris

ueteris memoriæ, tu nec quo tempore uixeris, nec quæ ætate natus sis, nouisti, non magis præteritorum consultus, quā in syluis & solitudine natus ac educatus. Sunt quos libenter legimus propter experimenta, & obseruationes uariarum rerum in natura, ut Albertum Grotum: tu uelut in alia natura genitus & uersatus de hac nihil loqueris, utique in Aristotelem scribens: nam libros tuos medicos non legi. Admiratione atque omnium laude digni sunt habiti, qui animos formauerunt, qui præcepta tradiderunt bene uiuendi: te nihil est sceleratius, aut irreligiosius: impius fiat necesse est, & atheos, quisquis tuis monimentis uehementer sit deditus. Equidem coniecturas omnes consumpsi. Iam dic ipse quæ potissimum re quibusdam placuisti: audio, teneo, non tua culpa est, sed nostra: non tu adferebas, quo placeres, sed nos adferebamus, quo non displiceret: non approbauit te tua doctrina, sed aliorum imperitia, & torpor: suauius erant obscuris obscura, inanibus inania, & quibusdam pulchra sunt uisa atque ad faciendum aptissima, quæ nec ipsi intelligerent, nec alij essent intellectioni, nam existimationem scientiæ quærebant, non scientiam: multi te non legerant, alienum iudiciū sunt secuti: aliquibus propter impietates fuisti gratus. nam & Abenrois doctrina, & metaphysica Auicennę, denique omnia illa Arabica uidentur mihi rescipere deliramenta Alcorani, & blasphemias Mahumetis insanias, nihil fieri potest illis indoctius, insulsius, frigidius. Verū enim uero quod ex Aristotelis libris assequebantur, quod erat sane perexiguū, quia esset iam disputationibus plus nimio tritum, agitatū, uexatū, ut genus illud pugne etiam tyronibus uideretur esse notissimū, noua est quę sita belli gerendi ratio, & noua pugnis materia. Inuestæ sunt cauillationes stultarum subtilitatum, quas ipsi calculationes uocant, quibus maximum dedit incrementum Rugerus Suicetus Anglus: quas idcirco Io. Picus quisquilias Suiceticas solitus erat aptissimo nomine nūcupare, quæ nihil penitus uel ad sciendum conferunt, uel ad usum aliquem. De usu neminem uideo dubitare, ne ipsos quidem maximos earū professores, & quorum existimatio in una illarum cognitione est posita. Porro sciētia quę potest esse in rebus a deo, a sensu,

Calculati-

ones.
Rugerus
Suicetus.

176 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 à sensu, & mente omni remotis ac f. gregatis: & de quibus
 ex inani aliquo fundamento uastum edificium assertionis,
 ac dissidentium sententiarum confurgit: ut de intentione
 & remissione, de raro ac denso, de motu uniformi, de diffor-
 mi, uniformiter difformi, difformiter difformi. Quid quod
 in his quæ nunquam contingunt, ac ne possint quidem in
 natura, multi sunt atque immodici: ut de infinite raris aut
 densis, de hora secta in partes proportionales hoc aut illo
 proportionis genere, in unaquaq; ut aliqua sit motus ra-
 tio uel alterationis, uel rarefactionis. Et quasi explorata iā
 & percognita haberent naturæ arcana, perfuncti iam ijs,
 quæ sunt, quæ erūt, quæ fuerunt, ad ea quæ fieri uix possunt
 curam suam conuertunt: ignorant quæ iacent ante pedes,
 scrutantur quæ nusquam sunt. Transeunt ad supernatura-
 lia, & ex dogmatis qualibuscunque in hac natura utcumq;
 obseruatis, de miraculis, de ijs quæ naturam omnem exce-
 dunt, disputant. Quid esset si hæc aut illa deus conderet qua-
 lia non condidit, puta aliud hominum genus, aliud, bellua-
 rum, & elementorum: demēs ex legibus huius naturæ, atq;
 ijs parum à te exploratis de conditione alius naturæ in qui-
 ris: Prætereo subtilitates immensæ difficultatis, uidelicet à
 quibus humani ingenij natura abhorret. Sed difficultas &
 labor recusandus fortassis non esset propofita utilitate: ar-
 qui in his labor est irritus, sine usu, sine scientia. Quid merē-
 tur exercitati in his tam diu, tam diligenter? nimirum idē
 munus quo Alexander donauit illum, qui grana ciceris ia-
 cta acu exciperet. Inuenta sunt hæc ab otiosis hominibus
 aliarum rerum omniū inscientibus ad exercendum in scho-
 lis guttur, ne tacēdo obduceretur situ. Recepta sunt ab ijs,
 qui omnis cognitionis & peritiæ rerum nudi, facile otiosa
 hæc quadam mentis agitatione tuebantur. Scilicet hoc so-
 lo prouiso ne sibi repugnarent: aucta sunt disputationibus
 & spe uictoriæ: tum cogitationibus uelut in ludicrum solu-
 tis, ad quas nec iudicio, nec libris, nec rerū notitia esset op-
 pus: planē quales cupiebant homines ab ijs omnibus uacui,
 & quibus maximam diē partem erat altercādum, adeo ut
 etiam quæ falsa esse non dubitarent, arripienda tamen illa
 fuerint, nec statuēda aliter quā uerissima, ne materia de-
 esset rixis, & contentionibus subinde reuertentibus. Nihil
 olim

CAV. CORRVP. ART. LIB. V. 177
 olim amēnitus habebatur contemplatione horti huius na-
 turæ, ut neque est ullum pulchrius, aut iucundius spectacu-
 lum, quā theatri huius. At isti pro flosculis & arboribus
 placidissimis crucem ingenijs fixerunt, ut nec ibi tanta se
 amēnitate possent delectare, & fracta ac debilitata attolle-
 re se ad meliorum rerum cognitionem nō ualerent. Ita ex
 hoc philosophiæ genere ad medicinam & naturæ inspecti-
 onem transeunt præposteri, absurdi, spinosi, in omnibus in-
 epte cauillatores, ut quæ simpliciter accepta intelligeren-
 tur ac prodesse, ipsi uellicando, perstringendo, detorque-
 do frangant, ac corrumpant.

De Medicina.

Locus hic admonet, ut quam etiam cladem me-
 dicina acceperit commemorem. Nam hæc quæ
 hominum morbis remedium adfert immunis
 à communi peste non permanfit. Constitutio
 nem hanc nostri corporis imbecillam & fragi-
 lem multa & interne oppugnant & externe.

Quotidianis necessitatibus & periclitanti illi discordium
 humorum concordia epulæ subueniunt: congruentia ue-
 ro iam disturbata, uel id ne accidat medica ars: quæ primū
 experimentorum audacia nata est, dum necessitas ad despe-
 rationem adigeret, ut auderent tentare: quandoquidē nec
 quietis & cautis meliore loco res erant futura. Annotata
 sunt experimenta uel in memoria eorum, qui essent adiuti
 propinquorum, necessariorum, deniq; omnium qui cum ad-
 miratione ea animaduertissent, uel in templo eius dei, qui
 imploratus salutem uideretur attulisse. Collecta sunt pau-
 latim quæ profuissent remedia: unde prima origo artis:
 quod fecisse Hippocratem Cōsī Plinius prodidit ex M. Var-
 rone. Sed experientia, quemadmodum Hippocrates idē
 inquit, fallaces sunt, mutantur ætate, sexu, constitutione
 corporis, loco, tempore. Ideo iudicium fuit cum cura adhi-
 bendum, ut singula in remedijs obseruarentur, quæ, quan-
 do, ubi, quibus. Prima quidem fuerunt experimenta, & ea
 in admirationem traxerunt præstantia ingenia, ut singulo-
 rum naturas & causas eruerent. Sed mox eadem illa inge-
 nia generales quosdam canones exculperunt, quis reme-
 dia censerentur, ne uaga errarent ac incerta, conclusa iam

Epulæ.
 Medicina.

Experimē-
 ta.

M & alligata

& alligata præscripto artis. Nam ubi dogmata, & cognitio scholæ philosophicæ & exculum ab ea iudicium experimenta non regit, calus est & temeritas medicina, non ars. Quando ergo ab experimentis, sed acri iudicio adhibito, nata est hæc ars & aucta, prima illius corruptela, & fœuissima est, ubicunque uel deest experientia, & usus rerum, uel iudicium philosophicum. Multi solis experimentis uel suis, uel sæpe etiam alienis confidunt, iudicii & obseruationis huius universalis inopes ac inermes, experientia ubique ualere idem arbitrantur: quum ea profuturum in morbo aliquo fœminæ, quæ uiro noceant: nec idem puero & senî conueniat bilioso, & pituitoso, in hyemē, & æstate, in Hispania, & in Scythia. Alij contra philosophiæ præceptis instructi, ignari usus, expertes rerum, manum curationibus admouent: quum artis ea sit præcipua pars, non quæ scripta sunt probe intelligere ac tenere, sed applicationi assueuisse, quæ quando in effectione posita est ac opere non scientis est, sed experti. Verum ut cuique salus & sanitas sua est commendatissima, cui ex immodico amore super quam dici possit & indulgemus, & metumimus, amor hic timore temperatus iudicium omne utilium & noxiarum admittit: quo fit ut nemo hominum omnium aliquid ad sanitatem nostram faciens profiteatur dicturum, cui non adhibeamus aurem, & eo promptius, quum urit morbus, & faces doloris subdit acerbissimas, ut capti & falsi non mel eodem tamen reuertamur priorum immemores, nisi quis forte ex fraudibus sui & aliorum in odium professionis sit adductus, maius periculum ab arte metuens: aut ex desperatione in apertum de uita discrimen uenire malit, quam se arti committere infelicitè ab se, uel alijs tentari. Cuiusmodi homines sunt utique perpauca. Illi alteri perique omnes, qui omnia profitenti sanationem morbi credant, & confidunt. Quo circa quæstuosissima facta est ars.

Medicina
quæstuosæ.

Quid non largiatur homo liberatori suo. An uero sit ultius tam infans, qui in uitæ periculo pecuniæ parcere. Cui ergo tempori numi reseruat usum ilico periturus? Pellens pro pelle, sicut Iob inquit, & omnia quæ possidet homo dabit pro anima sua. Festiue Philippus Alexandri parens, quum à clauicula luxata laboraret, & subinde aliquid per-

Estimaph
ilippi
ponso.

cuniæ medicus posceret, accipe iam inquit omnia quæ uoles, quando habes clauem. Sed olim quæstuosior fuit quàm hæc ætate, credo, quia alia præstarent illi maiora, & magis admiranda. Sed neque nunc defunt medicis sua præmia: alet & sustentabit se medicus in frigidis oppidulis, in uicis, in solitudine, ubi altorum artium ne nomen quidem est auditus: is tam paratus quæstus multos allexit, ut perditis ac desperatis rebus alijs omnibus, ad hanc unam, ceu extremam, & sacram anchoram confugerent, & uelut arenam in naufragio. At qui lucri gratia studebant, ea demum ex arte ac studijs omnibus collegerunt, quæ ad parandam pecuniæ essent aptissima, nempe historiam remediorum cum leui, aut nulla etiam interdum cognitione philosophiæ, & iudicii illius, quem in adhibendis medicamentis clauum esse diximus. Nam errata illius impune sunt, imò etiam mercede compensantur: nec deest, quod flagitio suo prætexant: agri inobedientiam, uim morbi maiorem, quàm cui posset subuenire humana ars: facetijs nonnunquam & dictis iustas querimonias eludunt: cui unquam est dies medico de cæde dicta? Admiscuit se, ut in re omni, cupiditas gloriæ, quam alijs ob augendum quæstum expetiuerunt, ut eo ampliora mererent operæpretia, quo eorum nomen esset illustrius, alijs ob ipsum solum nomen, & auram quandam popularem. Vnde nata sunt dogmata & placita medicandi cum his pugnantiæ, quæ in arte omni essent receptissima: qualia fuisse dicunt Thesali illius, qui se *ἱατρονίκης* appellauit, in quem sunt tam multa à Galeno scripta, tum etiam aliorum, de quibus meminit Plinius in historia naturæ. Cæterum linguarum casus & obscuratio huic arti, quemadmodum reliquis omnibus, atrocissimam attulit cladem. Amissa sunt omnia, quæ necessaria erant ad intelligentiam eorum quæ fuerant à ueteribus obseruata, & tradita posteris: id est ad notitiam fontium, atque eorum scriptorum, quorum fide posteriores artem exercerent, ut nomina partium humani corporis intus & foris, herbarum, animalium, lapidum, ponderum, mensurarum. Tum temporum & historiarum, qui morbi, quas aliquando regiones, quibus temporibus, quod genus siue hominum siue

180 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
bestiarum inuassisset atque infestasset, quomodo sedati ac
pulsu: adde huc quod nec phrasin Græci aut Latini sermo
nis intelligunt, quæ soliti sunt præci medici remedia præ
scribere. Libri magnorum autorum ut Hippocratis, Gale
ni, Dioscoridis uerfi primum imperite, deinde confusissime
& obscurissime: ut nec intelligi potuissent etiam si uerfi
issent doctissime: unde multi errores extiterunt Auicennæ,
Rasis & aliorum Arabum: ut in Aristotele enarrando e
dem de causa multi sicut ostendi, Abenrois. Iam tot eorum
opera nunquam in alienas uersa, unde plurimum fuerat
eruditionis hauriendum. Cuiusmodi est uidere uel nup
ad nos translata, uel necdum etiam Hippocratis, Gale
ni, Pauli Aeginitæ. Quæ omnia Nicolaus Leoniceus, He
molaus Barbarus, Thomas Linacer, Gulielmus Copus
Laurentius Laurentianus, Manardus, Ruellius patefecer
runt, siue redarguendis falsis, siue asserendis ueris: quæ in
cipiunt iam esse passim nota, idcirco superfluum esse re
hic recenseri, à me præsertim, qui medicinæ non plu
attigi, quam quantum illa speculationi naturæ rerum, &
alijs humanis disciplinis coniungitur, tum ex usu nomi
hil, & communi uita. Medicis rerum ueterum ignari
& earum quæ potissimum ad salutem humani corporis
conducerent, aliquid tamen fuit agendum ex scholasti
ca illa physica exercitatione. Ingentem & copiosissimam
disputandi materiam in hanc quoque artem tanquam
plausuris inuenerunt, de intentione & remissione forma
rum, de raritate & densitate, de partibus proportionibus,
libus, de instantibus, ea quæ nec sunt, nec unquam euen
ent, uentilantes sua somnia deserta pugna cum morbo
interea loci prementibus, atque occidentibus. Ea re
fecunda & infinita, non aliter quam hydra quædam,
diutissime remorata est ingenia cum fructu alijs uacant
ra. Videre est cauillationes, & tricas Iacobi Forliuensis,
nec minus spinosas, nec minus inutiles, quam Suicetæ,
nec prolixitate & molestia cedentes, quæ nobis Ioanne
Dullardus non raro solebat citare in exercitatione phys
ca. Poterant hæc coli sine literis, faciebant ad ostentatio
nem disputationum: nam altercationes non minus artem
hanc, quam reliquas omnes, uexauerunt: cucuebant ad ho
norum

CAV. CORRVT. ART. LIB. V. 181

horu gradus in scholis, qui gradus, de immaturis loquor,
grauem insinuerunt plagam arti, ac proinde uitæ. Nam iu
uvenes atque adolefcentes instructi spinis illis, & captiuncu
Medici iu
uvenes.
lis, nulla peritia herbarum, animantium, elementorum,
denique naturæ huius nullis experimentis, & cognitione re
rum adiuti, nulla sulti prudentia, iudicio & consilio per
imbecillo admittuntur ad honores, & continuo emittun
tur ex Academia in proxima oppida, & uicos, ad ponen
da rudimenta artis, tanquam manus immitium carnifici:
nec uniuersales nouerunt canones, nec deductionem ar
tis uiderunt ad usum, nec ipsi ad opus mouerunt manum:
iuuenes calidi & confidentes omnia temeritati casuum cō
mendant. Admoneri se nō ferunt tyrones à ueteranis, qui
bus se adæquatos uidet honore nominis. Quod si illi mole
sti esse pergāt, aggrediuntur eos rixis, & tendiculis schola
sticis, hinc clamore, & peruiacia asseuerationis, conuictis,
maledictia cogunt sibi cedere senes moderatos, & pugnis
huiusmodi desuetos, uictos effronti confidentia, importu
mitate, odio. Ad hæc fastidiuit ostentatio ueteris & uulgatæ
medendi uiam, nouā, insolitam quæsiuit, quæ admirationē
excitaret. Alij, uelut astra haberent in consilio, quicquid
agerent dies, & horas, & momenta obseruarunt, ceu nihil
nisi de consilio syderum aggredere: alij medium unguē
syderibus ostēderūt, & se curaturos professi sunt inuitis a
stribus, quum astra nec omnia in corporibus nostris faciant,
nam elementorum temperatio multum proficit, nec omni
no nihil, & quæ efficiunt nec sciuntur omnia, nec nihil, & si
pauca admodum & maligne: quæstus & laudis auditas ad
ea impulerunt, quis hæc duo pararent ostentationem ac ia
stantiam sui: tum aliorum, qui rebus expetitis uiderentur
posse officere acerbam infestationem, ac mordacitatem, ut
malint uel corrūpi remedia, quæ præberi aliena manu. Quum
eorum aliqui de morbo quopiam in cōmune consulunt, quæ
malignitate, quo liuore id faciūt, quāto fastidio et uultuosi
tate accipiunt alienā sententiā, qua auctoritate atque asseue
ratione proferunt suam, qua pertinacia tuerur quisque quod
semel confirmauit, aut etiam est elapsum, ne cessisse uidea
tur: idque eo faciunt obstinatius, quo sunt imperitiores: uide
licet non tā spectantium de se iudicium ueriti si quid conce
dant,

dant, quam suæ ipsorum conscientie, cui satisfacere se non putant, nisi si omnino uictoriam alijs fecerint dubiam, aut uictores se, aut certe non aperte uictos: nam cedere appetunt uinci. Vnde illa nata est nobilis inscriptio sepulchri, perisse se medicorum turba. Quæ omnia utinam, ut in alijs, artem concupissent solum, non item uitam. Sed necesse est, arte hac corrupta, maxima incommoda in uitam importari, quæ se momentis singulis arti huic credit, ac cõmittit.

De Mathematicis.

EAS artes quæ circa quantitatem uersarentur, Græci *μαθηματικά* quasi disciplinatas nominant: quantitatem uero, hoc est ποσότης, fecerunt duplicem: modi seu molis, & numeri. De quo modi una est disciplina simplex, quam geometriam dixere, de terræ dimensu, de numero. Vna itidem quæ Arithmetica, cuius etymon materiam testatur. Geometria ad res cœlestes translata effecit Astronomiam: numerus ad harmoniam effecit musicam. Magnitudines ad uim cernendi traductæ eam partem mathematicæ dederunt nobis, quæ *ὁπλικά* nominatur, à nobis per spectiua. Itaque harum duæ sunt artes simplices seu uersales, tres uero siue compositæ, siue speciales tanquam ex generalitate deriuatæ. Non sunt repertæ plures, uel quia non applicuerunt animum ad querendum, uel quia non potuerunt extudere, ut audituiam quemadmodum per spectiua: de qua etsi aliud gentes quidam nonnulla uelut digito monstrarunt, ut quemadmodum se sonus per aëra porrigat, quomodo fiat echo, de ijs quæ procul & prope audiuntur, de cauo sonante & pleno, tum alia quæpiam: de quibus Aristoteles inquit in undecima sectione problematum. Disciplinas has certissimas esse Aristoteles merito affirmavit: ex eis & ipse & Plato ad philosophiam omnem, siue de natura disputent, siue de moribus euidentissima sumunt argumenta, quæ uocantur demonstrationes, similitudines, exempla, itidem atque in primis appropinquata, quæ ætate illa tam ea erant inter ipsos nota, quam inter nos de uictu, quo utimur quotidie, & uestitu, & habitatione. Quæ de causâ & Platonem in fronte Academix se-

runt titulum ac uelut edictum inscripisse, quo uetaret cõ ingredi harum artium imperitos. Abstrahunt mathemati Abstractiones formas, & figuras, & numeros à materia, in quas abstrahunt actiones non incurrit mendacium: nam neq; componunt artificialia, neq; negando diuidunt: simplices res considerant, non coniunctas. Neque enim punctum esse aiunt aliquid in rerum natura, cuius pars sit nulla: aut lineam aliquid quod longum sit & illatabile, sed quod sic consideretur, nulla habita ratione partium uocetur punctum, ut sol in cœlo, in terra, in mundo, quod uero ratione longi & nati linea, ut quas sol conficit diurno suo cursu. Quem abstrahendi modum qui non considerant, alij disciplinas has parum sunt certas arbitrati, ut Epicurus & Protagoras, quibus Laurentius Valla imperite est assensus: alij ad ducti autoritate uerissimarum ac certissimarum artium res tales esse in natura existimarunt, quales ipsi cogitatione sua imaginarentur, ut qui in scholis reales nominantur, non facturi, si priscos ullos philosophos legissent: aperte enim Stoici lineam & superficiem aiunt esse corpora, hanc sine altitudine, illam sine latitudine. Ciceronem & Senecam miror: illum in Academicis quæstionibus sic loqui: Geometria provideant, qui se profitentur non persuadere, sed cogere, & qui omnia quæ nobis describunt, & probant. Non quero ex his illa initia mathematicorum, quibus non concessis digitum progredi non possunt. Punctum esse, quod nullam magnitudinem habeat. Extremitatem, & quasi libramentum in qua nulla crassitudo sit, lineamento siue ulla crassitudine carentem. Hæc Cicero. Senecam uero sic: Mathematicus usu quodam & exercitatione procedit, impetranda illi quædam principia sunt. Non est autem ars sui iuris, cui precarium fundamentum est. Habet Geometria, quemadmodum uidere est apud Euclidem, tria principiorum genera: diffinitiones, anticipationes, postulata: hæc si eam non probare, precaria est habere principia, nulla ars non habet precaria, nulla enim probat, sed statuit tantum & ponit. Quid autem tu uocas mihi precarium. Num id quod durissimæ sis frontis, imò præposterus & naturæ cõtrarius: nisi concedas, precarium tu appellas, quod possum meo iure sumere ac uindicare?

184 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
diffinitiones tales sunt: si non placent, de uerbo sit contro-
uersia, non de re. Quod nullius magnitudinis cogitatione
ab animo capitur, ego punctum uoco: non libet, adfer no-
men aliud, illo utar. Anticipationes quæ sint dicat idem Ci-
cero: antceptæ animo rei quædam informationes, sine quibus
nec intelligi quicquam, nec queri, nec disputari potest: quæ
quale est si æqualibus æqualia adiciantur, omnia fient æ-
qualia: hocine uocet aliquis precarium? Si ergo disputanti-
rus tecum posuero omnia esse aut non esse, tu si admittas,
gratiam pro beneficio reposces, & me munere tuo dices
procedere? Quasi uero si id ego abs te non impetrem, natu-
ra non sit uolenti nolenti extortura. Iam postulant alie
qua, ut ab omni signo in signum rectam lineam posse duci,
omni centro & interuallo circulum posse describi: doce-
tu aliter posse fieri, & uiceris hoc esse precarium. Hæc om-
nia certa atque indubitata sunt, & in cuiusvis animo &
cogitatione à natura ipsa ingenta. Sed artes hæc quan-
do ad usum pertinent, uersæ ad contemplationem usu re-
moto longissime, sunt ad ea euectæ, quorum nullus esset
fructus, sed tantum sterilis quædam contemplatio, & in-
quisitio infinita: quoniam alia ex alijs sine modo ullo
nascuntur: & sicut huiusmodi disciplinarum initia, & le-
gitimi quidam progressus iuuant animos, ac uicunt, oble-
stant, sic magna & assidua exercitia, carnificinæ sunt ge-
nerosarum mentium, & publico bono conditarum. Astro-
nomica adiuncta est diuinatio, quæ astrologia dicitur,
nata penitus ex ostentatione, ac imposturis: non quin
astra multum habere uirium credam in hæc corpora. Sed
nec quantas illi uideri uolunt, nec quas habent potest quis
assequi, nisi præueniit: ac ne dæmones quidem norunt,
quamuis se multis uendicent, tanquam illarum consule-
simos. Si diuinatio ars esset aliqua corrupta, multis hic ar-
gumentis facerem planum id quod modo dixi: sed quum
ars non sit, sed fraus, prætereunda sunt nobis in præsen-
tia. Neque est ex mathematicis, quum tamen diuina-
culi à multis mathematici nominentur, alienissimo no-
mine ab illorum professione. Neque enim cælestes magni-
tudines cõteplatur Astrologus, ac ne simulat quidẽ, sed ut
res tantũ & efficientiã, Cæterũ ueteres mathematicæ peritæ
integriores

CAV. CORRVP. ART. LIB. V. 185
integriores ad nostram ætatem peruenere quàm reliquæ
disciplinæ, nimirum ab indoctis intactæ, ac proinde incon-
taminatæ. Has enim turba imperita radio contentas & pul-
uere, quæque non facerent ad circulos, ad scenam, ad thea-
trum disputantium, tanquam rem sacram non attigit. Ita
integræ seruatae sunt ac incorruptæ. Nam ut quicquid his su-
perioribus seculis minus tritum fuit studentium manibus,
ita purius ad nos peruenit, ut libri in antiquissimis biblio-
thecis puluere & situ operiti, quo sit ut in Germania synce-
riores sint libri, quàm in Italia. In illa siquidem iacebant
omnia, in hac doctulorũ audacia excussa, quæ omnia seru-
tabatur, & ad suum captum detorquebat. Quid quod ma-
thematicæ hæc requirebant cognitionem, studium, diligen-
tiam, aduertentiam, & super hæc omnia silentiũ, quod erat
illis mortis instar. Recte Cicero: Non est philosophia simi-
lis artium reliquarum. Nam quid faciet in Geometria, qui
non didicerit: quid in musicis, aut taceat oportebit, aut ne-
sanus quidem iudicetur: hæc uero quæ sunt in philosophia
ingenijs eruuntur ad id, quod in quocquid uerisimile est elici-
dum acutis atque acerbis, eaque exercitata oratione poliun-
tur. Seruatas uero dico artes, id est, minus uitiatas, pluri-
mum tamen illis perijt: quandoquidem & autores interci-
derunt iniuria temporum plurimi, & ea quæ usu contine-
bantur, aut pessum ierunt, aut in deterius sunt relapsa. Ut
ratio ædificandi, quæ ex his manabat, ratio metiendi mo-
les, & expedita, uel tractio, uel sublatio, uel impulsio. Quã-
do Archimedes Siculus mathematicus inter primos nobi-
lis aiebat: si alter foret terræ globus, se illum ad hunc tra-
cturum, uel hunc ad illum impulsurum, ὑπερβολικὸς qui-
dem, sed ea erat artis exercitatio & fiducia, quæ tandiu ob-
sersione Marcelli distulit, & muros patriæ est tutata. Tum
proportioni picturarum ex opticae inscientia multum de-
cessit. Musicam etiam ferunt uehementer mutatam propte-
rea quod uictores inuaserunt Europam, qui harmoniam
quam non intelligerent, aspernabantur: ita intelligentiam
carminum uidemus perisse, nisi in paucis quibusdam no-
tissimi concentus, & genera proportionum, quæ apertè tes-
tantur obfiosem esse nobis, & tardiorẽ aurem, quàm il-
lis præcis. Et hac de causa admirabiles effectus illi musicæ,
M 5 uel ad

Musica
mutata.

136 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
uel ad sanitatem corporum, uel ad motus animorum exci-
tandos sedandosue, de quibus magni autores prodiderunt,
iam olim nulli sunt: uidelicet subtilissimæ atque absolutissi-
mæ illi animæ nostræ harmoniæ minus congruit exterior
hic nostrorum temporum crassus concētus ac rudis, quàm
ille ueterum eruditus ac subtilis, ideo minus habet nunc ui-
rium ad aliquid efficiendum in nobis, quod tum ex simili-
tudine obtinebat & conuenientia. Nec instrumenta retine-
mus, ac ne nomina quidem sunt nota, quæ à Polluce, Athe-
ngo, Diuo Hieronymo, & alijs recēsentur. Sed ne in totum
nostri in scholis homines mathematicas uiderentur igno-
rare, quasdam ex illis uoces sunt suffurati, quas ubique &
in omne latus iactarent, ut aleam, idque in Physicis Aristo-
telis, & prima philosophia: in Ethicis quoque, & locis alie-
nissimis, quæ sunt illis leuissime, & à limine (quod dicunt)
salutata: punctum, linea, superficies, corpus, triangu-
lum, quadrangulum, circulus, centrum, propor-
tio, ulterius uero non sunt ausi progredi, tan-
quam ab altissimo pelago deterriti. De il-
lis uero per ingentes clamores rixa-
ti pro mathematicis se uulgo uē-
dirant, quod eadem quæ
mathematici no-
mina usur-
pent.

DE PHILOSOPHIA NATVRÆ,
Medicina, & artibus mathemati-
cis corruptis, FI-
NIS.

IOAN-

IOANNIS 137

LODOVICI VIVIS DE CAUSIS

corruptarum artium Liber Sextus,

qui est de philosophia mo-
rali corrupta.

SENTENTIA ILLA VETVS, NOSCE
te, tanti momēti uisa est priscis illis hominibus ad
uitam omnem & sapientiam, ut quum à sapiente
uiro sit profecta, maius esse illius robur ac momen-
tum sunt rati, quàm ut eam sustinere posset auto-
ritas humana: Deo attribuerunt, & ei Deo, cui reli Apollini.
qui omnes de sapientia concessissent. Nimirum superuaca-
neam esse ac præposteram iudicarunt cognitionem: cōlo-
rum, elementorum, rerum denique omnium itis, qui se igno-
rarent. Scilicet norit homo quid quicque sit, quæ eius effi-
ciens causa, qui finis, quæ uis, de seipso hæc ignorabit? So-
crates ergo quum ita esset in omni philosophia eruditus, Socrates
ut tanquam acutus nimium inquisitor, à uetere comædia
incessatur, transtulit tamen curam & contemplationem
omnem ab alijs rebus ad se primum, ut se intueretur, & per
spectum atque exploratum meliorem efficeret compositio-
ne animi: eamque medicinæ ac sanationis rationem in pu-
blicum bonum foras protulit, siue ad uitam priuatam, si-
ue ad communem & publicam. Quæ disciplina nominata
est Ethica, quasi moralis, qua mores hominum cōponen- Ethica.
tur. Ideoque dictus est philosophiam in cœlis & elementis
sublimem peregrinantem illinc in domos & ciuitates ab-
duxisse: quo opere nullum potuit cogitari præstabilius, nec
alio ullo magis sibi humanum genus demereri. In qua con-
templatione, & disciplina inuenienda reuocauit se ille à po-
puli sensu atque opinionibus introsum ad seipsum. Popu-
lum habuit semper suspectum, quem ille magnum erroris
magistrum nominare consueuerat, & peruersum interpre-
tem ueri, quod uideret ferè pessima placere pluribus. Ita-
que illo acumine ingenij sui philosophiam hanc inquisiuit,
credens se non receptæ in uulgum deceptioni, non formis
& in-

Numē So-
cratis.

188 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
& insanijs illarum religionum, quas dementati homines
confinxerant, & receperat error multitudinis, sed Deo po-
tius magistro, hoc est, lucernulæ illi naturali mentis suæ.
Siquidem nemo est tam tardo ingenio, cui non lux aliqua
in animo fulgeat ex Dei munere, quæ rectis exercitijs illu-
stratur, atq; augetur: ei si incorruptæ ac publica ignoran-
tia non contaminatæ se committeret, intelligebat se Deum
ducem sequi, à quo illam accepisset, non hominum pravi-
tatem, quos quum uideret cæcos esse, & à recto delirare,
solum Deum sapientem & esse, & dici posse, ueram forma-
tionem arbitratus est imitationem numinis: si tales fieret
homines, quoad eius fieri posset, qualem esse Deum ratio
doceret. Iam quod homines hominibus non magnam ha-
berent fidem, nempe cæci cecis, stulti stultis, scientiā sequen-
di numinis ad significationem & monitus numinis retu-
lit, quod ille amicum se habere & familiare commētus est:
quemadmodum legumlatores quosdam ad Deorum do-
ctrinam leges ac instituta sua retulisse memoriæ est prodig-
tum, ut Minoem, & Lycurgum. Deinde quæ adiutus com-
muni Dei beneficio excudisset, ea sic studuit tradere, non ut
doceret solum, sed ut impelleret atque afficeret. Ut qui au-
dient, & quid faciendum esset scirent, & uellent facere ora-
tione apta ad persuadendum & efficaci: cuius sermones à
discipulis eius sunt grauiter & copiose perscripti Platone
& Xenophonte. Hæc est uera uia, tum ad inquirendam ra-
tionem componendi animorum, tum ad tradendam: à qua
qui abscedunt, longissime in auium se & errores coniciunt.
Socrates maluit Deo credere, hoc est, naturali præceptio-
ni excusæ, quantum fieri potuit, ac purgatæ communi de-
mentia: & alijs persuasit sibi credere, quod inuenta, & infi-
tutionem suam non sibi, sed Deo cuidam duci ac magistro
acceptam ferret: à quo sibi pleraq; omnia innuerentur, ac
significaretur. At nos hominibus malum credere, quam
Deo. Nam philosophiam eam, quam ab uno Deo doctore
cōuenit accipi, à Platone, ab Aristotele, Cicerone, Seneca,
Plutarcho, Xenophonte requirimus & postulamus, non
tam ad sciscitandam illorum sententiam, quam ad autori-
tatem summam dogmatum, uitæq; instituendæ: quum ha-
beamus iam non solam illam naturæ lucernam malignis-
simam,

CAV. CORRVP. ART. LIB. VI. 189

simam, non fictum Deum signis quibusdam innuētem, sed
uerum Deum aperte loquentem nobis, & solem ipsum, qui
in hoc illuxit mundo, ut non amplius de uia incerti uaga-
remur, & fluctuaremus inter humanas opiniones, sed uiam
sciremus exploratam, rectam, infallibilem per ipsum, & in
ipso, quam ipse posset solus demonstrare, ut uel gētiles ipsi
intellexerunt. Heu quantam facimus soli iniuriam, quum
ad illius iuuandum lumen clarissimum & serenissimum lu-
cernulas admouemus! Illi suas religiones contempserunt,
quæ essent ab hominibus confictæ: ingenijs suis audierunt,
nempe ijs quæ putarent cœlesti menti esse conformia. Nos
illis credimus lusciosis & lippis, doctrinam aperte cœle-
stem negligimus: quū præsertim, si omni remota autorita-
te ad examen reuocentur totius rationis & ingenij, tātum
hæc nostra uincit illa gentilitia, quantum lux tenebras,
& stultitiam sapiētia. Quod si, ut par est, pluris facimus di-
uinam nostram philosophiam, quam esse à Deo nobis col-
latam pro certo habemus, quorū attinet de uirtutibus
& uitijs ex illorum hallucinationibus statuere? Ex qui-
bus fuere, qui res morum obscuritate sermonis inuolue-
runt, ut hariolandum esset, quid sentirent, sicut Stoici: un-
de inter illos tot sunt natæ dissensiones de placitis sectæ, dū
argutijs & cauillis; & captionibus uberrimam suppedita-
bat materiā interpretatio hominum uoluntaria. Alij ex
suo affectu statuerūt de uirtute: quale est quod Theophras-
tus in luctu Callisthenis dixit, Vitam regit fortuna non
sapiētia. Dionysius Methathemenus quum esset Stoicus uo-
luptatem posuit finem bonorum, nam quum ex oculis la-
borasset noluit dolorem in ijs collocare quæ ipsi ad uitaē
nominabant. Alij populo sunt magistro usi, ut in plerisque
Aristoteles. Epicurus etiam pecoribus: tametsi hæc id acute
fatis aut recte, quemadmodum est ab Stoicis reprehensus:
neque enim uoluptatem primum expetunt beluæ, sed sui
conseruationem, hinc uoluptatem uelut cōseruationi con-
sentaneam. Fuerunt qui de cauillis, de rhetoricis schematis
ac luscibus regulas uirtutis acciperent, ut bene crederent di-
ci, quod belle uel argutule. Admisit se his tenebris densa
imperitiæ caligo, quæ non passa est nos de illorum senten-
tijs & ductu iudicare, ut saltē inter uocantes in diuersa, cui
potiss-

Aristoteles in moralibus.

Beatitude.

190 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
potissimum auscultandum esset diiudicemus. Quanta
inscitia hæc prodit undiq; de uirtutibus & uitis, de fine bo
norum & malorum: ad eandem rem utimur & Platone du
ce Academico, & Aristotele Peripatetico, et Seneca Stoico,
& Cicerone Desultorio, modo huius, modo illius factiōis,
& miramur dissidere. Tum magno labore & conatu in con
cordiam redigere studemus, lepidi pacificatores, nō ex eo
rum libris aut cognitione antiquitatis, sed ex nostris in
ptis coniecturalis. Iam ex omnibus gentibus Aristotelem
selegimus, quem sequeremur, siue quia is solus remanserat
in schola dialecticæ & philosophiæ, siue quia apte præcepe
rat ad discendum, & ad disputationes distributis uirtutibus
& uitis in genera, & species. Itaque de alijs philosophis tra
cebo, loquar de hoc uno. Tametsi Diuus Augustinus Plato
nem, & Platonicos delegit, cum quibus de religione Chris
tiana disputaret, tanquam philosophorum omnium uel
maxime sanos, uel facillime sanabiles. Et Hieronymus se
ctam Stoicam simillimam dicit fuisse Christianæ religio
ni. Aristotelem uero transeo, ut Christiani infestetur, Ori
genes, Nazianzenus, Nyssenus, Ambrosius & alij, certe ge
riles ipsi habent pro impio, quod ex erroribus populi phi
losophiam fingēdi animos collegerit, & a sanctissimis Pla
tonis magistri institutionibus recesserit studio cōtradice
di. Paucula quædam ex eo desumpta uelut gustus grana
exhibebo, ut cognoscatur qualis sit tota massa. Principio
Socrates apud Platonē non uno loco clausulas suarum di
sputationum huc deduxerat, non esse in uita hac expectan
dam felicitatē hominis, sed in altera. Hoc agit in Philēbo,
hoc in conuiuiō, idem & moriens in Phedone. Aristoteles
in uita hac quærit beatitudinem, alteri nihil relinquit. Nec
solum finem bonorum hic statuit, sed etiam sapientiam, &
Simonidem ut poetam deridet, qui dixerit soli Deum esse
sapientem: quod uidelicet inuideret Deus hominibus, si nol
let eos assequi sapientiam, bonum tantopere ab eis expecta
tum. Vbi est ergo illa uox modestiæ plena: mentem nostrā
caligare ad manifestissima naturæ? Quanto rectius & reli
giosius Plato: humana sapientia aut nihil, aut perparum
est, solus Deus sapiens est. Addit aliud argumentum: Quid
esset homine infortunatus, si ista quæreret & concupisce
ret,

CAV. CORRVP. ART. LIB. VI. 191

ret, quæ nunquam assequeretur. Eodem utitur telo ad eun
dēdum hic esse homines felices, uidelicet, quia quod omnes
homines expetunt naturale est. At naturalia frustra esse
non queunt: expetunt porro beatitudinem omnes: qui appe
titus inanis esset, si nullus eam nancisceretur, nec fieret uo
ti compos. O argumentator Aristoteles ingredere alia, &
peruenies ad uerum: conuerte sic argumentum: Beatitudi
nem omnes expetunt, naturalis ergo appetitus, non ergo
uanus. Atqui hic nulli assequuntur, ut res docet, alibi ergo
est quærenda. Hæc uia Socratem & magistrum tuum Pla
tonem ad uerum adduxit, qui in amore & coniunctione
illius pulchri, quo nihil fieri potest pulchrius, nec intermis
siones sentit pulchritudinis aut uices, nec finem illius ha
biturus est, extremum bonorum omnium & fastigium sta
tuit. Qua sententia nihil dici admirabilius aut diuinus po
test. Aristoteles tria beatitudinis facit genera: Vnum im
purum, & quasi de fece uulgi, quod est secundum obscenas
uoluptates: & hoc prorsum abiicit, tãquam pecudi magis,
quàm homini congruens. Alterum ciuile, tertium contem
plationis, quæ duo probat. Quid opus est distinctione fi
nium? quasi uero de artium finibus quæratur, & non hu
manæ naturæ? quæ una atque eadem est in omnibus: alio
qui cur non etiam addit finem opificum? quin hæc quoque
ipsa minutius discindit, nempe felicitatem politici in demo
cratia, politici in oligarchia, in monarchia: tum æconomi
ci, hinc fabri, & sutoris: quis sic de humana beatitudine in
quirat? quæ quum una sit, unus eius finis bonorum. Tum
addit tria bonorum genera ex sensu uulgari: animi, corpo
ris, ac uitæ: his indigere utrunque beatum, sed magis ciui
lem, contemplantem uero minus, indigere tamen, tum diu
turnitate uitæ ad felicitatem esse opus. Sitam quidem esse
felicitatem ciuilem in uirtute, contemplantis autem in con
templatione, hoc est, actione mentis celsissimæ. Sed utran
que prosperis rebus ornari & augeri, aduersis obscurari, di
minui, interdum etiam tolli. Hanc eius opinionem maxi
mis argumentis Stoici exagitarunt, & quod bona nomina
ret, quæ non essent talia, & quod externa momenti aliquid
adferrent ad beatitudinem, præsertim quum ipse perfectio
nem illius in animo collocasset. Quod si illic est perfecta,
non

non res externæ poterunt eam mutare, quæ ad animû non
pertingent, sed ipse animus prout de externis rebus statu-
rit: quæ opinionis inconstantia notata est etiam in eius di-
scipulo Theophrasto. Sed Aristotelicam felicitatem cõtra-
riam esse pietati nostræ, atq; ideo rectæ rationi, neminem
puto dubitare: nam pietas nõ in uita hac breui, & imbeci-
lo corpore casibus & calamitatibus obiecto ponit felicitat-
tem, nec tam male agit nobiscum: sed in illo immortalis cor-
pore nostro iniuriæ omnis experti ad immutabilem firmi-
tatem reficito: hoc est, munus amplissimum, & plane dignû
Deo sempiterno ac præpotenti. Dicunt locutum eum de fe-
licitate æui huius. Sed nec ad eam formã quisquam est bea-
tus. Non illi quos uulgo pro beatis habuit Metellus, Cur-
riones, Augurius, Alexander, Argathonius. Non quos pro-
nuntiarunt dii beatos, Phedrus, & Aglaus. Non quos philo-
sophi exactiori iudicio beatos dixerunt, Regulus, Rutilius,
Cato, Socrates, Zeno. Iam redit prima difficultas, appetitû
nostrum in cassum optare, quod nõquam assequetur. Iam
quæ est uerior uitæ beatitudo, quàm quæ inchoat illam sem-
piternam, de qua dicit Psalmista: Beati immaculati in uia
qui ambulant in lege domini. Beati qui scrutantur testimo-
nia eius in toto corde exquirunt eum. Dominus noster octo
beatitudines uitæ huius recenset, multum ab Aristotelicis
diuersas, imò diuersas. Cedo utras tu diuitias nominaris,
Sutoriam, aut Rhedariam artem, quæ semper malignissi-
me ac sordidissime possessorem suum sustentant? an orato-
riam, ius ciuile, rationem reipublicæ administrandæ dis-
cere atq; exercere, quæ facultates in præsens quum discun-
tur nihil adferunt, cognitæ uero ac perceptæ ad honores
ingentes opesq; sustollunt? At locutus est, inquiunt, ut gen-
tilis & in lumine naturæ: minime uero istuc quidem. Nam
non esse illud naturæ lumen ostenditur, quod alij rectius in-
gressi sunt naturæ lumine adiuti & ducti, ut Platonicis ac
Stoici. Sed quid istuc tamen est, sumus ne satis fami? habemus
lucem, scimus quæ sit uera beatitas, quæ ad illam eun-
dum: & disputamus adhuc de Aristotelica beatitudine. An
duas facimus beatitudines, unam Christi, alterâ Aristote-
lis? Ecce iterum blasphema de beatitudine dissectio, ut du-
dum de lumine. Si Aristotelica beatitudo expetenda hic est,

Christi

Christi beatitudo non est hic expetenda: neque enim con-
traria possunt eodẽ loci & temporis ad idem & loci & tem-
poris concupisci. Si Aristotelica beatitudo commentitia est,
quid laboramus quomodo eam tueamur? Quin eadem ra-
tione omnes omnium philosophorum de summo bono in-
fanas in scholam adducimus, & eas consuescimus propu-
gnare. An uero ludimus in sententia de beatitudine, id est,
de summa totius uitæ. Periculosum est contra ueritatem
pro falso stare. Quanto periculosus in re tanti momenti,
de religione, de cardine, in quo uita uniuersa uoluitur. Si fi-
cti est Aristotelis beatitudo, ualeat, etiam gentilibus ipsis
parum sana, & pia. Nos uera discamus & scire, & tueri. Sed
pergamus ad reliqua. Virtutem finit habitum, id est, & qd,
quasi non sit quoque in præ, & quidem uerius: non aliter
quàm salubris potio, & potestate est talis, & quum opera-
tur ac uires exierit. Tum uirtutem uult esse in mediocrita-
te, nempe inter duo extrema, & cum utroque pugnare: ut
fortis & timidus cõtrarius sit, & temerarius. & eiusdem uir-
tutis sint actus extremis his contrarij, ut fortitudinis & ag-
gredi hostes, quum est opus, & quum itidem opus est, cede-
re, ac se subducere: in quo nonnihil ei conuenit cum Plato-
ne. Sed in eo merito est reprehensus à Laurentio Valla in
tertio uolumine de uoluptate. Neque enim si cedam, aut
etiam fugiam ero fortis: nec, si permisis fruar uoluptati-
bus, temperatus: sed alia sunt earum rerum nomina: nec
unum duobus contrarium est, sed unum uni, duobus duo.
Qui à uoluptatibus impermissis nõ abstinet, incontinens:
qui abstinet, continens, & moderatus. Qui fruitur licitis uel
humanus est, uel, ut Valla dicit, hilaris: tæsi hæc uirtus nõ
est, contra quàm Valla sentit: qui non fruitur, non intem-
perans, sed rigidus. Ad eundem modum in periculis, & pe-
cunie distributione. Qui honesta fugit pericula, aut eis suc-
cumbit, timidus: qui resistit, fortis. Qui uitat, non necessa-
ria præsertim, cautus: qui non uitat temerarius. Qui dat
quum res postulat, liberalis: qui nõ dat in loco, avarus, du-
rus. Qui timere profundit, profusus, prodig: qui nihil dat
quum tempus non poscit, parcus, frugalis. Iam fortitudi-
nem esse dicit circa terribilia, non quæuis: neq; enim in to-
lerantia infamæ, paupertatis, æquid, mortis, in morbo, aut

Virtus.

Fortitudo
N mari

mari uerfari fortitudinem, sed in periculis bellorum: quo nihil dici potest, siue in religione nostra, siue in gentilitate peruersius. De religione: Quis non uidet nullos fuisse unquam fortiores nostris martyribus, & ijs qui illa omnia patienter ferunt in spem gratiæ Christi. In gentilitate autem non fortis Socrates in carcere, & haustu cicuta? non Melchisedes in uinculis? non Themistocles & Rutilius, & Metellus in exilio? non Regulus in tormentis? non Cato in arenis & Syrtibus? Ira fortitudinem accendi, & sicut loquuntur Academici exacui tanquam core: id quidem satis exploratum atque irrisum est à Cicerone, & Seneca, & Stoicis. Magnificentiam uirtutem esse definit sitam in magnis sumptibus, ut templis & theatris extruendis, ludis publicis ædendis. Et sententiam illam nimis uulgarem ponit, impossibile aut certe difficile esse, τὰ καλὰ πρᾶξις ἀχρηστῶν οὐκ ἔστι. Quid uocat τὰ καλὰ, bona ne an pulchra? quæ uideo in linguis omnibus commiseri, & alterum pro altero sumi, uel alterum alteri ad rem magis explicandam iungi: ut καλὰ καὶ ἀδύνατα, & καλὸν ἀκαθάρτα. An tu pulchrum uocas, quod sensus iudicant, ut plebecula? an quod mens ut sapientes? quæ plebes ab externis recta sensibus pulchra nominat, nō difficile, sed omnino impossibile est pauperē prestare, nisi aliunde opes sumat: sin qd sapiētes, quid pulchrius aut præstabilius quàm ingentia opera uirtutum, quæ melius ac sapius exequuntur excelli animi sine diuitiis, quàm in amplissima fortuna? Quid enim pulchrius quàm quod faciebat Socrates sua negligens, ut se & alios meliores redderet. An uero καλὰ λείον præstabat Scopas? aut Xerxes pulchriora faciebat quàm Aristides ille Ἀλκιβιάδης? uel aliquis ex ditissimis Romanis, quàm Fabritius, & Curius in re tenuissima? Et loquor non magis de contemplatiuo illo, quàm de eo qui in medijs ciuitatibus uiuit ac populis. Magnanimitatem esse ait, cupiditatem magnorum honorum. Rectius & prudenter Stoici, magnanimitas est sciētia quæ habitum facit excellentiorem omnibus quæ contingere possunt ex æquo bonorum ac malorum. Plato uero, Cicero, Seneca & alij magnanimitatem esse diffiniunt in honoribus contemnendis magis quàm expetendis. Expetere cuiusuis est, etiam uiri perditissimi, & fœminæ stultissimæ. Contemnere maximi est animi

Magnanimitas.

animi atque amplissimi & fortuna altioris. Ideo tanta Catonis admiratio, repulsis tãquam indeptis honoribus gaudentis, ut inquit Plinius, Tantum Publii Africani decus, Quintij, Verginij, Fabij: qui quum possent honores uel assequi, uel retinere, contempserunt. At non has fortasse dignitates honores uocas, sed laudem ac reuerentiam ob uirtutem, in qua ambienda, speciem quandam uirtutis collocas, & si ἀνάνητοι. Tu ergo philosophum quem instituendum suscepisti ad ambitum auræ huius excitabis? hocce ais uirtutis esse ἀέθρον, quasi præmium uictoriæ? Cicero eadem sententia, quàm uis non in schola philosophica, sed in cœtu, ut dicit, hominum doctissimorum & humanissimorum, gloria est fructus ueræ uirtutis honoris. Quàm piscamini aureo hamo? rei tam excellentis, & qua nulla est dijs propinquior, præmium statuitis honorem temerariam rem ac uanam, nempe à uano ac temerario populo profectam. Sed non uolunt fortassis à quolibet honorem expectari, uerum à bonis quemadmodum Aristoteles dicit καὶ τὰς ὑπὸ τῷ ἀλλοτρίῳ δαίμονι. Vt sit quod ille apud Næuium Hector, gaudere ait se laudari à laudato uiro. Ideo Gloriam Cicero dicit iustam: quæ ab eo non senatore iam sed philosopho ita finitur: Est solida quædam res: & expressa, nō adumbrata: ea est consentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excellenti uirtute: ea uirtuti resonat tanquam imago gloriæ. Tu uero qui scies illum bonum uirum & recte iudicantem de te iudicare? Nam quo sunt grauiiores ac prudentiores uiri, eo magis assensum cohibent, & iudicij sui obscuriora ædunt signa. Deinde qui poteris habere exploratum, illum acute & sapienter iudicium facturum de te, quum de seipso uix possit: nihil est enim difficilius, quanto minus de alterius animo tot inuolucris clauso, & occultato? Sed fac illum bene & exacte iudicare, fac te scire. Non credo expectabis dum cedatur tibi uia, dum deducare & reducere, dū tibi assurgatur, nuderur caput, magnifice compelleris. Ista enim & ridet uir sapiēs, & fugit, tantum abest ut eis capiat: ac quiesces ergo tacitis iudicijs. Quid ergo, alterius conscientia eris contentus, non eris tuæ præsertim quum ipse sis nec uir peior, nec min⁹ sapiēs, & illa melius multo te no

Gloria.

rit, quàm alius quicunque. Ea uero gratia tantam operam in dura posuimus uirtute, ut aliquis nobis prætereuntibus apud se musset: o uirum sapientem aut bonum? Iam autem quum honor in honorati manu non sit, sed honorantis, sicut ipse docet, fiet ut uirtus suo præmio & fructu non raro fraudetur: & quia sine mercede & fructu à uiro bono laboratum est, nequicquam sit & infuusto ab eo laboratum. Siquidem merces operæ nulla restat. Quanto melius Claudianus poeta docet, quàm philosophus & senator:

Ipse quidem uirtus pretium sibi, solaque late
Fortunæ secunda nitet, nec fascibus ullis
Erigitur, plausiue petit clarescere uulgi,
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis,
Diuitijs animosa suis.

Quod si uirtutis præmiū est honor, & κατ' ἀλλήλους, ὡς φησὶ, ὁ ἀγαθὸς μόνος πρᾶνός. Cur fructum & pretium uirtutis cum ijs communicas, quæ bona non sunt? Ais enim qui uirtutē habent cum opibus, magis esse honorabiles. Et uis magnanimum, & quemuis hominē probum iudicaturum se, quo honore sit dignus. Quid audio? Tu ne iudicium cuius homini permittes de se, ut statuatur quantum honoris mereatur, præsertim qui alios non norit, & plerique honorum in comparatione sint positi. Vin' tu quenquam de uirtute sua æquum esse arbitratorem, quum eo uir sit melior, quanto de se moderatius sentit, quantumcunque se habeat probe perspectum: neque enim idem est se nosse & se censere: multo diuersum explorare se, & cum eo conferre, quem nō explorarit. Quam alienum hoc est à uero iudicio, & proinde à nostra pietate, in qua audimus: postquam hæc omnia feceritis dicite, serui inutiles sumus: Noli altum sapere, sed time. Beatus qui semetipsum non iudicat, in eo quod probat: & alia ad arrogantiam minuendam innumera. Quid quod illud, unde in religione ac ueritate omni et meritum cuiusque & decus cēsetur, non solum de altero occultum est, sed cuique de seipso: grande arcanum uni diuinæ sapientiæ reseruat: Sunt iusti & sapientes, inquit Solomon, & opera eorum in manu domini: & nescit homo amore ne an odio dignus sit, sed omnia in futurum seruatur incerta. Quo sensu & Paulus inquit, nihil mihi conscius sum, sed nec in hoc iustificatus

iustificatus sum. An etiam, sicut paulo antea duas beatitates, ita nunc quoque duas uirtutes firgimus, & duas fortitudines, & duas magnanimitates, unam Christianam, alteram Cētilitiam, seu Aristotelicā potius: pudeat uero Christianos sic loqui, nisi forte non aliud sit nobis Aristotelica q̄ picta, si cēta, mortua: pro umbris uero & mortuis quid at tinet dimicare? Non possumus Christo seruire & Aristoteli contraria præcipiētibz: illi attollenti nos ad cœlum, ad Deum patrem suum, & per contemptum uitæ huius ad curam illius sempiternæ: huic prementi animum nostrum ut arctius cōplectatur hoc corpus, curas & cogitationes suas omnes in hac uiri breuitate consumat. Quātum hoc obfuit multis in pietate, dum obliti præceptorum Christi, satis se recte ac sancte ex præceptis Aristotelis putāt uiuere, & ad ea tanquam uitæ formulam, opera & actiones humanas examinant, atq; in flagitiū: ac sceleribus sibi ipsi, & aliis indulgent imposito pulcherrimarū uirtutum nomine ex doctrina Aristotelica: ut in ira, in ambitione, & honoribus affectatis, in luxu & profusis sumptibus, in ultione. Nam & hanc quoq; in ordinem uirtutum Aristoteles admittit. Sed non possum singula excutere, neq; est hoc loco necessarii: quod alibi etiā instituta est mihi peculiaris disputatio pro pietate nostra contra omnem humanam sapientiam. Verum Aristotelem hunc quem consertis & pressis manibus, atq; adeo mordicus retinent, uideamus quemadmodum intelligant. Primum mētem illius difficile est eruere propter ambiguitatem, atq; obscuritatem uerborum & sententiarum, qua semper est ille delectatus. Vbiq; est sui similis: ut de felicitate quanto aliter in primo Ethicorum loquitur, q̄ in decimo: quanto in hoc libro dissimiliter atq; in septimo Politicorum. Et isti parum animaduertunt duplicem ab eo poni felicitatem, contemplantis unam, alteram ciuilem, ambas confundunt: nec considerant in primo Ethicorum illum uelut inquirere, & crasse de omnibus loqui, ad sensum magis uulgi, quàm suum: in decimo uero exacti. At hi nostri de felicitate Aristotelica dicturi, ex primo hauriūt potius, quàm ex decimo. Quid uero facias ijs, qui forassis ad decimum hūc nondum peruenerunt. Sed nec in decimo satis est apertus, aut sibi constans. Hinc de felicitate priuata,

198 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 & hominis rerum altissimarum inspectoris dicturus, de uir-
 tutibus prius differit, sed de uirtutibus Politici toto opere:
 quod isti non intelligentes, permiscet ac inuertunt omnia:
 quàmuis mirandum non sit confundi ab eis, quæ ab Aristo-
 tele ipso ita sunt confuse ædita, ut fecerint ac distinguere sit ope-
 rosum. Trāseo quàm hactenus lectus est à Latinis ho-
 minibus imperite uersus, ut facile miretur quivis potuisse
 ad illius mētem, uel coniecturis, & diuinatione perueniri:
 uerba uirtutum multarum & uitiorum Græce relicta, quo-
 rum essent in Latino sermone aptissima & maxime pro-
 pria: figuræ & phrasæ Græcæ seruatae in Latinis uerbis
 multa prauè ab interprete intellecta, prauè etiam ad Latinum
 nos traducta. Sed nec in melioribus interpretibus est illam
 intelligere, nisi à peritissimis, & scriptorū ueterum, & lin-
 guæ illius. Quale est illud quod dicit Δὸν γὰρ πᾶσι ἐν
 τῷ μᾶλλον εἶναι, ἢ ἐν τῷ πτωχύνειν. Videtur honor ma-
 gis esse in honorantibus, quàm in honorato. Ex quo dicto
 suspicantur plerique sentire Aristotelem in eo situm esse ho-
 norem, qui exhibet, non qui recipit, eaq; est uulgi opinio:
 sed illud εἶναι ἐν εἰς in potestatem magis significat, & quàm
 manum, quàm in loco: declarat, id quod sequitur, ὅτι ἀπὸ
 τοῦ εἶναι πρὸς ἀφαιρέσειν εἶναι μαντεύμενα, oraculum est
 ipsum bonum proprium esse, nec adimi posse. Iam Aristo-
 teles, ut est poetarum, oratorum, historiarum, & totius
 antiquitatis consultissimus, ad illorum dicta passim alludit,
 quæ tum erant ualde nota, & potissimum in scholis. Sepe
 numero in ea allusione uis est sententiæ totius. Quis hæc
 intelliget nisi earum rerum peritus: quas res ne per somnum
 quidem uidet nostri scholastici. Pergam de Ethicis dicere,
 sicut cæpi. In secundo monet cauendum esse à uoluptate, ne
 illa se infinuet: & debemus inquit circa illam non aliter
 fieri, quàm affecti fuerunt Troiani fenes circa Helenā: ὅς τις
 hic commenta: qui fenes Troiani heri nati: atqui sensus per-
 tendendus est ex Iliados γ. Tum in octauo, quum de utilitate
 amicitie loquitur, admiscet ex abrupto οὐδὲ δὴ ἐπὶ χροῶν
 duobus unā euntibus, alludit ad dictum Diomedis de se &
 Ulyssē Iliados κ. Et paulo post, figulos dicunt esse omnes
 les inter se, ad dictum Hesiodi de inuidia: ὁ μὲν ἄλλος, ὁ δὲ
 γὰρ μὲν κερὰ μὲν ἄλλος. Transcunda sunt innumera. Sed hæc

CAV. CORR.VPT. ART. LIB. VI. 199
 hæc quæ attuli, aliò pertinent, quàm ad id quod dicebam
 uelut exemplo declarandum. Et quia Politica, & Rhetori-
 ca magis eiusmodi scatent historiis, fabulis, cognitione an-
 tiquitatis, sententijs priscorum, quàm Ethica, ideo Ethica
 retinuerunt. Politica & Rhetorica rati sunt ad se non per-
 tinere: ad hæc quod Politica non multum conferret ad in-
 doctas rixas: & illis maiore uir ingenij, iudicij, rerum usus
 erat opus. Tametsi non desuere, qui etiam Politicis aude-
 rent manus admoliri, & in ea scribere commētaria, sed qua-
 lia in reliquos omnes scriptores, quæstiones & argumen-
 ta ad altercandum. Huc enim tendunt uniuersa. Quid ma-
 lum futura tandem est infinita hæc disputandi rabies? Ver-
 terunt ad altercationes disciplinam morum, quæ ad agen-
 dum esset parata: & sic tractarunt, non ut meliores uel fie-
 rent, uel facerēt, nec ut recte statuerent de uirtutibus, & ui-
 ta, sed ut cauillaretur. Et quo indignitati nihil fiat reliqui,
 etiā Suiceti spinas, et aculeata sophismata huc inuexerunt,
 de intentione & remissione uitiorum & uirtutum. Dialecti-
 cam quoq; non illam paulo saniozem, sed commenta par-
 uorum logicalium, de ascensu, descensu, suppositionibus, am-
 pliationibus, restrictionibus, appellationibus. Quid face-
 rent miseri: exercebant ea, quæ sola didicerant: prestarent
 meliora si haberent. Atqui disputationes minime sunt ido-
 neæ, uel ad persuadendum, uel ad reddendos meliores ho-
 mines. Nam qui contra disputat, aut qui quæstionem audit
 tanquam classicum, parat se continuo ad pugnam, & mu-
 nit undique ut resistat, ne capiatur, aut uincatur: ita ægre
 admittit in animum suum eum, qui dicit ut sententiā eius
 quamlibet recte monentis transeat. Etenim cauet sibi ab il-
 lo non secus, quàm ab hoste. Quocirca morali persuasioni,
 quæ non adeo docere uult ut hortari & incitare ad opus,
 nihil est ita inimicum, atque altercationes, aut contrarium
 existimari dicentem audienti. Et hoc est incommodius,
 quod hic non ut in naturæ disciplinis, adduci possint ar-
 gumenta ex cognitione ac iudicio sensuum petita, sed o-
 mnia in uerisimilitudine rationum sunt sita, quæ à peru-
 caci ac repugnanti aut eludi possunt, aut certe negligi.
 Quàm elegantes & acutæ, & ad persuasionem aptæ, ac con-
 cinne sunt Platonis, & Ciceronis, & Senecæ, rationes, q̃ fa-

Disputa-
 tiones in
 moralib⁹.

cile omnibus persuadet. At Lactatio minime persuadebat, quod infensus legeret. Idem ipse Aristoteles prudentissime admonet ad ciendos sedandóque animorum motus dialecticam non esse adhibendam: quanto minus philosophia morum proficiet, utiq; quomodo in scholis tractatur. Ideo iuvenes inter morales illas altercationes, & tot strepitum de omni genere uirtutum ac bonorum morum nihil probita trahunt. Non in illo exercitio colorantur, quod in alijs solet contingere, contra citius multis inquinantur uitijs: quod scilicet illa omnia sic dicuntur, ut nec commendari uirtutis excellentia possit animis, nec uirtutum foeditas esse odio. Quanto & ad perferendam iratam fortunam fortior, & ad prosperam regendam sapientior, denique ad uitam omnem commodior compositis animi tumultibus & tempestatibus ex una Senecæ, aut Plutarchi pagina recedat lector, quam ex uniuersis cōmentarijs Almeini, & Martini Magistri, quantumuis & moralia, & de fortitudine, ac temperantia inscribantur. Quid quod ex illa consue-

tudine recipiendi in animos res præstantissimas si ne ulla dignatione ducitur callus, ne ulla dein-

ceps ad uirtutem exhortatio possit in pe-

ctus induratum penetrare: nec aliter

non prodest animis hæc medicina

animorum, quæ nec corpora iu-

uare potest pharmacum

aut potio, cui citra ne-

cessitatem & per-

iculum assue-

uimus.

(*)

DE MORALI PHILOSOPHIA corrupta, FI

N I S.

IOAN

IOANNIS

LODOVICI VIVIS DE CAUSIS

corruptarum artium Liber Septimus,

qui est de Iure Ciuili corrupto.

HOMINEM RES IPSA TESTATUR conditum esse à Deo ad societatem, & inuita hac mortali, & in altera illa sempiterna. Idcirco & glutinum ei societatis addidit animus ad beneuolentiam mirifice appositum: quæ beneuolentia ex interno ardore foras ebulliens ac respectans, refrigerato ardore illo intro se recepit ad seipsam, ut quisq; tenerrime se unum amet, in alios rigidus, atque asper. Quæ esset maximorum in uita tumultuum causa, quando ad se ac suas utilitates, quantum quisque uel ingenio ualeret, uel uiribus pertraheret, nisi in locum mutæ beneuolentiæ iustitia successisset, quæ audas manus comprimeret, atq; ab hominum conuictu iniuriam omnem arceret. Sed iustitia hæc quum cæca ignorantia obruitur, tñ uero affectu, ne se proferat, ne existat qui oportet. Et quoniam sine hac mensuræ æquitate nō potest societas hominum cōseruari, necesse idcirco fuit, ut quam ex cuiusque animis pellebat uel tarditas cordis, uel praua affectio, confirmaret uis ac potestas maior. Ergo quod ex usu erat omnium ad quiete & iucunde uiuendum, permisum communi consensu ijs, quos censebant sapientissimos esse homines magni iudicij, & quietis affectibus, ut ipsi quæ æquitatem mentis suæ lumine essent intuiti ad publicas utilitates egeret, eam si uideretur acciperet hominum cœtus, confirmaretq; & cōstabiliret magna potestate, pœnis, metu. Alij id sibi negotij ultro sumpserunt: ut si se approbassent firmæ ac stabiles sancirentur suæ leges. Magni isti uiri, quibus hoc negotij uel erat ab alijs darum, uel à se sumptum, libeter si potuissent æquitatem ipsam posuissent populis ob oculos, quo nihil fuisset conducibilius congregari omnibus ac societatibus hominum: sed fontem illum uberri-
mum non quierunt totū in tā angustis aluci limites corrumpere.

202 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 Leges. Aequitas. uare. Ex eo in ciuitatem deduxerunt, quantum quidem in
 debatur illi congregationi opus esse, easque leges nominarunt. Aequitas uniuersalitas est quædam, lex deductio, & species. Sed his riuus, & quasi incilibus, aqua continenter ex illo æquitatis fonte suppeditari oportet, sine qua inciles continuo areferent. Est enim æquitas legum anima, uis, uigor, qua sublata concidant necesse est leges emortuæ. Nihil est enim iniquius quàm leges, quæ per æquum & bonum non spirant, ac reguntur. Lex de omnibus cauere non potest. Aequitas omnibus præsto est. Idcirco statim initio iuris ciuilem Ius finitur ars boni & æqui. Prima ergo legum perturbatio in ipsis deriuatoribus fuit, ceu aqua in tubulis: quod qui leges sanxerunt, siue imperitia atque ignorantia tenerentur, siue prauis animi cupiditatibus ac concitationibus uexaretur, & obediret. Ignorantia fuit, sub qua inconsiderantia clauditur, quod ingenio regionis, & suorum hominum haud satis animaduerso leges ferunt, aut quieti noxias, aut grauius flagitijs quam par est, aut ad distributionem ac commutationem parum æquas. Affectibus qui urgentur, ut affectus ipsi per quos uarij sunt. Alij adducti sunt amore quorundam suorum: ut qui ad suas utilitates retulerunt leges: sicut Tyranni, qui statuerunt leges sibi utilissimas inutiles alijs. Aut qui leges utiles suæ ciuitati, noxias exteris: quia ita odio aliquorum uitiorum exarserunt, ut illis iusto maiorem poenam imponderent. Quod Draconem Atheniensem esse tradunt: quem Solon dicit leges sanguine scripsisse: nam omnibus uitjs poenam capitalem adiecit: quas leges postea Solon mitigauit. Fredericus tertius furtis suspendium addidit, quia poena nunc per Europam utimur. Est gens in qua furari habetur festiuum factum, ut pueris olim Lacedæmonie, & in Aegypto. Est in qua adulteria sunt impunita, ut ante potentiam Cæsarum Romæ. Postea poena est dicta lege Iulia. Ducuntur legifatores aut populi studijs, aut necessitatibus. Apud nos plerique leges fauent bello. In noua India aduersantur bello. Lacedæmonia leges erant omnino bellicæ: quo nomine à philosophis merito reprehenduntur. Quæ regiones sine mercatura tutari se uix possunt, ut Belgica in his leges impense fauent negotiationi. Valuit in quibusdam odium hominum, uel ordinum, ut quæ Romanæ

Draco Atheniensis.

CAV. CORRVT. ART. LIB. VII. 207
 mæ contra plebem sunt à patritijs decreta, uel quæ à plebe contra patritios scita. Quæ à L. Sylla contra tribunos plebis. Alios rexit spes, ut qui cupiditate pecunia fixit leges pretio atque refixit, sicut inquit Poeta ille. Quosdam coëgit metus, ut qui leges per adulationem tulerunt, atque acceperunt de immodica principum potentia. A principio enim coalita hominum congregatione, quum uelut moles quædam rectore indigeret, eligebatur ex eo corpore aliquis prudentia & probitate insignis, & spectatus, cui parerent omnes: ut ille fultus consensu uniuersorum, quæ amplissimæ sunt opes ac potentia, tueretur bonos, coerceret malos, ius diceret, & illius probitate unusquisque quod suum esset obrineret. Cuius decreta ac iussa essent ius ratum, ac leges dicerentur. Porro quando talem eligebant, nefas existimant tam prudenter & probum uirum legibus alligari, quibus ceteros, qui nec male esset acturus uolens, quia probus: nec ignorans, quia prudens: nec corruptus, quia constans, fortis, & tanta potestate subnixus. Itaque mos hinc manauit, & quasi abiit in ius & legem, principem legibus non teneri, sed quæcunque decerneret ac iuberet, legem esse. Procedente tempore, quum semper humanum genus in peius proficeret, successerunt alij principes, partim hereditate, partim electione, aut consensu populi infanscentis, & uel ira, uel cupiditate, uel metu, uel gratia, uel falsa aliqua existimatione corrupti: qui principes nec bonitate nec prudentia essent cum superioribus comparandi. Et isti uoluerunt licere non minus sibi quàm bonis & prudentibus, non magis multitudinis quàm naturæ beneficio ac munere fuerat tributum. Hinc quod licuit, liberius sunt quàm boni illi executi, qui parcissime utebantur eo, quod prolixissime licebat. Ita ut non solum in proterbium abierit, principem esse solum legibus: sed quod Principi peius est, principi licere quicquid libeat. Quem non terreat quod libet tanta uis ac licentia in uno homine posita, & plerumque gladius licet, datus in manu furentis? Licentiæ talis seuerissime illi exercebant, tum quia mali, tum quia metuebant ne in periculum uenerent, in periculum ostentarent: ut L. Sylla dictator, de quo quæ Valerius Max. inter: ex legem tulisset, ut quicquid dictatori liberet, id esset ratum, ipse eam legem crudelissime exercebat quod

Principes non tenentur legibus.

quod occupata per vim potentia, per vim erat retinenda. Deinde Romani Cæsares uel in nouo imperio, & nondum populo seruire assueti, uel ipsi noui homines, qui imperium difficile tuebantur male partum. Ad hæc plerique omnes mali male tutam dignitatem diligentissime atque exactissime studuerunt conseruare. Maiestatis lex seuerissime obseruata & uindicata, quum non solum facta, sed dicta, uerba, nutus quoque, & leuissima suspiciuncula ac conjecturalæ in crimen uocarentur, quæ omnia sunt crudelissime punita: quando principes in id unum operam omnem & cogitationes conferrent, quæ admodum sisterent se eo loco, in quo ægre adheebant. At uero iritatis semel ad inhumanitatem animis & proximorum sanguine delibutis, maleficia maleficis fuerunt tuenda. Territus populus, territi magnates, etiam maxime familiares & amici, tanquam à fulmine subinde iaculato, quæcunque poterant, effandeabant in principem ad beueuolentiæ significationem: ut ea saltem parte essent tuti delinito seuerissimo principis corde, atque eblandito adulatione illa, eisdem signis, quæ solent à uero amore nasci, aut etiam maioribus: ut solentior est ad amoris ostensionem adulatio, quam uerus amor. Leges alia su per alias, de capite, de dignitate, de maiestate principis exquisita uerborum nouitate, & inauditis pœnis ac minis sanctæ usque ad communicationem diuinitatis. Cælum ei dedissent, si in eorum fuisset manu, nedum urbem, & libertatem, & leges. Et dederunt cælum, quæ ipsis licuit, consecratione principum mortuorum in successoris gratiam. Augusto uiuenti aræ & templa sunt posita. Quum Domitianus formalem epistolam procuratorum dictas nomine sic esset exorsus: Hæc iubet dominus & deus noster: Cautum est ut deinceps non aliter ne scripto quidem ac sermone cuiusquam appellaretur. Quid facerent inter hæc iuriconsulti, nisi ut tum eodem metu perculsi, tum adducti spe aliqua, quæ leges essent in fauorem principis constitutæ, eas amplissime dilatare: quæ non essent, ad fauorem principis detorquere: quæ pro libertate populi, extenuare, ac opprimere. Ita quum princeps esset lectus à populo, ut ipsos, tanquam pater filios regeret, tueretur, quod pater patriæ & esset, & nominaretur, ipse longe aliter pro hoste se gerebat:

bat: quæ multitudini expedirent perfunctorie & per alios obiens, quæ sibi, accuratissime. Sic se atque alios tractando perfecit, ut ius maiestatis ac potentia suæ in imensum autem tutelam omnem patriæ exorberet, libertatem premeret, honestum etiam & quietum (quæ boni expetunt) funditus extirparet: ut per multi principes imago illa rectoris mundi magis à deo uideantur creati ad perniciem subditorum, & tanquam carnifices regni sui, quam æqui moderatores, ac disceptatores suæ ditionis. Non se eos præbebant, per quos quisque ius suum obtineret, sed per quos nemo esset ab iniuria immunis: quod sæpenumero propter populi scelera contingere sacra oracula testantur. Traianus Cæsar sapientissime fiscum principis spleni assimilauit, qui quo magis increfcit, hoc magis reliquum corpus diminuitur, ac extenuatur. Hæc potentia principum & moribus accepta & consignata literis tantas uires diuturnitate temporis effusa, ut nunc post longam successionem regni, quum Rex ab ultima origine deductus nec competitorum timet, nec populum, ut se aserat in libertatem tandiu assuetum agere sub illius attrahis, tamē ita se conatur extollere supra caput patriæ, tam graui pondere in eam incumbere, ut eum putet esse fidissimum sibi, quisquis de misero populo detrahit, quod addat principis dignitati, quæ iam quo crescat non habet: & in seditiosis habeatur, quisquis de commodis publicis, de libertate populi, de quiete eius audeat uel meminisse. Et loquor de his legitimis ac iustis: nam ciuitati nihil est æque perniciosum, ut uulgi libertas effrenata, ex qua nascitur seditio extremum malorum publicorum: Quapropter leges quas ex æquitate omnibus pari atque uili oportebat elici, ex cupiditatibus sunt principum deductæ, quæ quoniam æque in commune non sunt, nec iustæ, haud aliter leges debent nominari, quam auena hordeum, aut mulus equus, aut acetum uinum, aut adulterinus humus pecunia, denique quicquid à meliore degenerat illius appellatione. Sicut præclare à Socrate apud Platonem disputatur in politicis, & à Cicerone in libro de legibus primo. Sed quoniam in hoc reperta sunt leges, ut homines inter se quiete & æquali quodam iure uiuant, primum legum munus esse debet, ut animum constituent ac forment fontem actionis omnium:

Fiscus principis.

omnium: dentq; operam, non ut puniant malos, sed ne qui uelint esse mali. Eam esse primam eorum curam congruit, qui leges sanciant: quemadmodum sapienter docent philosophi, ut pueri assuescant bonis rebus delectari, tristiciis malis. Nam hoc si sit perfectum, non multum sanè negotii supererit legibus ad iubendum aut uetandum, ad delictorum poenas, ad præmia recte factorum. Ex hac assuefactione morum etiam sine legibus bene uiuitur. Sine illa uero nec cum legibus quidē uel plurimis, uel accuratissime perfectis ac sanctis. Horatius prudenter:

Quid leges si e moribus uanæ proficiunt?

Isocrates docet in Arcopagitico, non beneficio legum bonos uiros Athenis fieri, sed quod mores haberent honesta educatione ad rectum compositos: amorem uirutis & æquitatis pectoribus impressum, & infixum. Oportet, inquit, recte prospicientes reipublicæ non porticus legum tabulis replere, sed in hominum mentibus æquitatem delineare. Quippe non decretis, sed bonis moribus ciuitas optime gubernatur. Male enim educatis atq; edoctis nulla est legum, & si exacte perscriptarum reuerentia. Contrā uero probe institutis recepta bonis moribus sufficiunt. Hæc illis intelligentibus non ea fuit curarum prima, quibus poenis male uiuentes afficerent: sed potius quibus tandem rebus assequi possent, ne quid ciues poena dignum uellent patrare. Id demum censebant esse munus suum, maximèq; moderatores ciuitatis decens. Nam de poenis cogitare, hoc est hostem agere, non ciuem. Hactenus Isocrates. At Romanæ leges omnes sunt de constituendis litibus, de iis, quæ ad pecuniam pertinent, ut sua unicuique manerent tuta: nullum est in eis caput de morum compositione, de animo ad uirtutem formando, quum tam multa sint ea de re in legibus Lycurgi & Solonis, unde sumptæ fuerunt duodecim tabulæ. Credo quod Romani libertatem illam suam tantam iactatam, eam demum existimabant, quam pessime quicquid ut uellet, uiuere, modo sine alterius iniuria: quod tamē nunquam sunt illis suis litigiorum atque actionum formulis consecuti, consecuturi forsitan, si siudissent suos meliores facere. Iam uero quando lex est uelut quædam regula, ad quam unusquisq; actiones omnes suas debet accommodare

Romanæ
leges

commodare, par est ut leges sint & apertæ, ac faciles, & pau-
cæ: ut sciat quisque quomodo sibi sit uiuendum: nec id propter
obscuritatem legum ignoret, nec propter illarum multitudinem ei excidat. At in quorum manu est consultatio & responsio de iure, ne rem exiguam, & cuius obuiam uideantur præstare populo, curant ut obscurentur leges, ne promptum sit cuius qui sit sensus perspicere, adeundum uero ad se habeant tanquam ad oraculum: qua in re merito iureconsultos incessit Cicero pro Murena. Quid quod ea etiam, quæ si proponerentur, essent omnibus plana & obuia, recondunt, ut fastos dies & nefastos, quibus diebus posset agi iure, quibus non: donec inuentus est Romæ Flavius quidam scriba, qui fastos euulgaret maxima nobilitatis indignatione, in cuius manu erant, seu uerius tyrannide. Ergo quæ sunt ex se facilia & liquida, immixtis interpretatiunculis, ita sunt reddita turbulenta, ut aqua ex agitatione uel cæno, aut puluere iniecto: & quæ recta erant, iacta & percussa glossulis, deflexa sunt ad iniquitatem. Iam paucos conuenit leges esse. Nam si multæ sunt, euitari non magis potest crimen, quam casus, si multis locis tendantur retia ambulanti. Insidiæ sunt tot leges, non conditio uiuendi. Quum non bene essent populi instituti, nec sua sponte uellent bene agere, sed metus legum exprimeret, quod non ualebat probitas, aliæ leges super alias ferebantur ad coercendos morbos animi subinde erumpentes: non secus quam in morbo & ulceroso corpore nullus est medicamentorum finis. Nam quum ulcus unum lata lege tanquam ceromate erat compressum, erumpebat ilico alterum, cui erat succurendum, hinc aliud subinde atque aliud: & prima uulnera, quum exiccata erant ceromate, id est silentio & antiquitate ferè abrogata, rursus eripenti putri humore rescindebatur, cui iam uideretur cicatrix obducta: ferenda tum erat noua lex de re uetere, quæ iam antea legibus esset sancita. Ita nullus modus, nullus finis fuit legum, & de eadem re multarum, & diuersarum. Tum per homines uafros ad obsequium suarum cupiditatum atque animorum facta est fraus legi, & detortum unum uerbulum, aut dispunctiuncula, aut proprietatis loquendi, quo animus prauè affectus imperaret: quæ sita est inter

Leges pau-
cæ et faciles

est interpretatio Iurisconsulti: alijs hoc est uisum iudicio
 alijs hoc placuit ex affectu. Et hæc omnia literis sunt man-
 data, ut nullus esset iam legum, & interpretationum nume-
 rus: quæ res uel per tempora T. Liuij uix erat ferenda, ut
 ipse libro tertio historiarum significat. Quid dicturus, si ui-
 disset eos, qui post eum scripserunt. Nam Labeones, & Pa-
 piniani, & Vlpiani, & Herennij, & Cassi, & Modestini, deni-
 que illi quorum aliquid extat in pandectis, omnes post Li-
 uium fuerunt: nisi quis Sceuolam & Aquilium exceperit.
 Aquilij nomen non recordor legisse me præpositum legis
 capiti, ut ceterorum. Sceuolam, cuius extant aliqua in pan-
 dectis, post Ciceronis ætatem Valla rejicit, idq; ex dictis
 satis apparet, atque eius meminit in Heliogabalo Lampri-
 dius. Quid uero si nostros Baldos & Bartholos uidisset, at-
 que alios huius notæ, quibus legendis decem iustæ uitæ nō
 sufficiunt. Et quum tot sint leges, etiam obscuratæ sunt: &
 ipsi Iurisconsulti egerrime ferunt leges dici faciles, aut eas,
 quæ uulgo possint intelligi. Quæ est ergo æquitas ignoran-
 tia iuris neminem excusari, & tamen leges esse & tam lon-
 gas & tam difficiles, ut nemo eas tenere omnes ualeat? Vos
 ergo scribendis legibus non mitem quandam ostenditis &
 benignam degendæ uitæ rationem, sed insidias fruitis sim-
 plicitati populari. Sed pergam de illis loqui, quos dixi post
 Liuium uixisse. Qui tamen non legumlatores fuerunt, sed
 Iurisconsulti, contrā quā aliqui opinātur, eorum libros
 prolixos existimarunt esse Iurisperiti illi, quos habuit in
 consilio Iustinianus Augustus. Ideo ne tā multa studiosi di-
 scipulæ huius haberent legenda, statuerunt sumere centō-
 nes quosdam ex illis sex & triginta scriptoribus, tot enim
 nominantur, ex quibus libros consueverunt legi, selectis opi-
 nis quibusque, & legi dignissimis. Illæ non erant per se le-
 ges, sed interpretationes tantum legum. Verum acceden-
 te iussu & autoritate principis factæ sunt leges: quando is
 iussit, cuius iussa sunt leges: fuit quidem cōsiliū illud pru-
 dentissimum. Vellem tamen reliquissent nobis origines il-
 las, & quasi fontes, unde ipsi illa desumpserant, ne per libros
 illorum ueterum, nō futuros sanē legum loco, certe uel in-
 terpretationes, uel iucundam quandam lectionem ex uar-
 rietate rerum & cognitione uetustatis. Quanquam non
 puto

Iurisconsul-
 ti ueteres.

puto abolitos libros illos iussu principis, aut consilio, & quia
 Iurisperitorum, sed malignitate temporis, atque homi-
 num defidia, ut alia multa: quum studiosi, qui compedium
 quaerent, non describerent codices, ex quibus quæ usui ad
 disciplinam forent, iam essent decerpta. Cæterum in facto
 hoc aliquot insunt incommoda, quod plerumque rectus sen-
 sus, & germana dictorum intelligentia ex collatione præ-
 cedentium sequētiumq; elicitur. At quum detruncatus est
 locus, difficulter potest diuinari, quid autor senserit. Tum
 quod ut nō erat unus Tribonianus, qui colligebat, sed The-
 ophilus & Dorotheus: Tribonianus collegit hoc aut illud
 ita esse ex Herennio: Theophilus nō esse ex Papiniano aut
 Celso, ut diuersa inter se sentiebant, & nonnunquam idem
 secum ipse dissentiebat. Erant enim prisca illi homines oc-
 cupati negotijs, nec absoluta eruditione ac sapientia, tum
 etiam animi commotionibus impulsī. Sæpe responderunt
 & scripserunt districti negotijs, suspensio atque alienatio a-
 nimo, sæpe obsequentes amico, aut alicui affectuioni, aut tan-
 gebantur studio contradicendi ei, quicum non bene conue-
 niret, uel ostentandi sui noua & inusitata tractatiōe Iuris,
 non rati futurum ut pro lege acciperetur, quod dixissent:
 sed in præsens seruitum est ab illis tempori: & uoluerunt
 cum libertate iudicandi sua recipi, nec contradicenti suc-
 censuissent. Interdum hoc uisum est uno tempore, aliud a-
 lio, ut mutantur hominum iudicia, quum ceteris in rebus,
 tum potissimum in ijs quæ ad mores, & uitæ officia perti-
 nent, in quibus non possunt afferri demonstrationes, sed
 uerisimilitudine quadam coniecturarum ducimur. Nec sa-
 nē temporum illorum conditio multum ipsorum ingenijs
 profuit, concussa & mutata toties ciuitate nouis principa-
 tibus hominum scelerorum Commodi, Seueri, Caracal-
 læ, Heliogabali, Maximini, qui nō tam armatos hostes per-
 sequerentur bello, quā senatum, quā doctissimum &
 prudentissimum quenque odio, exilijs, cædibus: inter quæ
 nemo erat tam constans, imō durus, qui animo posset con-
 sistere, & artes ingeniorum pro debita tranquillitate exer-
 cere. Frangitur mentis solertia in publico timore ac tumultu
 conuersis omnium animis ad cogitationem unam mali
 impendentis. Quibus de causis conueniebat exactius per-
 pend

Antino-
mia.Ignorantia
linguarū.

pendi ea, atq; examinari, quæ illi ut responsa ædiderunt, non ut leges: nam si deuiabant ab æquitate, iniquæ leges erant: deuiasse autem interdum argumento est, quod inter se quandoque sunt contrarij. Nam quod dicunt Tribonianum fuisse magnum & eruditione, & prudentia, & iudicio uirum, nō dubito, sed hominem: nec optimum, & quæ Suidas ait consueisse leges uendere pretio, & tales figere, ac refigere, quales congruerent ijs, qui plurimum numerarent. Sed nec unus collegit, nec ab uno. Iustinianus seu Tribonianus potius negat ullas esse in iure civili contrarias leges, Codice de uetere iure enucleando capite secundo. Antinomias quasdam adfert Budæus suas & Vallæ, in quibus nonnullæ sunt, quarum altera aperte dicit etiam, altera non. Sudant satis & ueteres & recentes Zafius & Caneium cula in concordia magis, quam qui receperunt se Platonē & Aristotelem in consensum redacturos, & quasi reposituros in gratiam. Sed nihil est ita dilucide ac diserte repugnans, quin si permittatur tibi quocunque libuerit altere, & torquere, uideatur esse consonum: præsertim qui Accursius & quidā ueterum impudenter sibi sumant quocunque uisum est modo interpretari quālibet absurde: mutire in contrarium est nefas: ne uidelicet contra fauorē sacrosanctarum legum aliquid dicatur: ceu uero pugna legum ea etiā sit ex legibus. At dicunt recentiorum Caesarū & Iustiniani rescriptis multa esse ex pādectis in Codice & authenticis correctā. Ceu uero minus sit libidinum & corruptorum affectuum in principum rescriptis, quā in prudentum responsis. Principes plura cōcedunt temporibus, amicitijs, inimicitijs, impotentiae motuum, ac perturbationum animi, quā priuati: quod altius à fortuna euecti, & maiores animos sumperunt, & plus sibi iudicant licere oportere. Et in plura extendit se cura ac ratio illorū, quibus necessario habent obsequi: alia persuadent, alia ducunt, alia trahunt, impellunt, cogunt: quibus priuati homines liberi ac soluti integrius possunt iudicium suum conseruare. Sed omnia disputatione hac loquamur sanē de his ipsis ceteronon ita confarcinatis. Maximam illis obscuritatem sequentibus seculis attulit ruditas duarum linguarū, quibus erant scripta. Ignorata sunt uerba Græca, quorū frequēs est metio, quum

quum in toto corpore iuris civilis, tū potissimū in codice, & ex eo tribus postremis. Multa citata ex Homero, & Demosthene, & alijs Græcis penitus ommissa, in quibus erat uis sententię legis: pro quorū expositione unū illud dictū arbitrabant sufficere: Non potest legi, quia Græcū: quasi in perpetuū desperarent de eo, quod in præsens non assequerent, Quæquam inter dū sine frōre ponunt, quod primū in buccā ut de contrahen. emptio. l. p. Sed hi uersus permutationem significare uidentur: glo. quia in prædictis uersibus non erat emere, sed comparare. Accursius: non pudet istos quum uersus non legerint, ea dicere: nec est in eis comparare, sed diu. q. uinum quærebant. Iam leges per multas sunt Græcæ scriptæ, & prauæ in Latinum uersæ ab interprete imperito. Idcirco & pleraq; omnia uerba simplicia Græca quæ in iure sunt civilia relicta, confusa ad nos uenerūt ac deprauata. Inscientiæ Græcitatis accessit imperitia Latini sermonis, & eorum omnium, quorū est crebra mentio in iure civili, uestium, supellestilis, instrumētū rusticū, tum rerum ac consuetudinum fori, ac totius ciuitatis Romanæ, in quibus sita est mens legum & sententia. Ad hæc historiam & temporum rationem obliuio oppressit. Quibus ex causis pro cælo exposuerunt cucurbitam, & historias confinxerunt, quum ueras ignorarent. Quorum omnium fuse adferrem exempla, nisi ea nota essent iam uel mediocriter doctis facta ex libris eorum, qui peritiam iuris aggressi sunt illustrare, adiuti linguis & cognitione antiquitatis, Budei, Alciati, Zafii, Salomonij, Nebrissenfis. Detracta tanta parte iuris civilis, operata ignorantie tenebris, quantulum erat quod ad intelligentiam eorum fiebat reliqui: nempe quæ semper habita sunt facillima, & maxime exposita. At qui & in his uersabantur hallucinantes, ac diuinabunde, ut non ex uerbis sensa deprehenderent, sed ex sensu uerba. Nec aliter non raro diuinarent illi ueteres significationem aliquid nominis reconditi, quod uiderent ex sensu non posse aliud intelligi, quā uidemus quoridie fieri in ijs, qui mediocriter linguam aliquam nouerunt in abstrusis eius uerbis. Et ut fuerunt illi indocti, tum libri legum frequentissimi illis in manib⁹, ut si qui alij, deprauarūt, quæ nō intelligebāt: & librariorū insectado inscitia, quemadmodū

Lib. legi
ἀρχιτρωον

Ad æquita-
tis cogniti-
onē & in-
terpretati-
onem qui-
bus opus.

312 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
Quintilianus ait, prodiderunt suam. Ergo libros illos me-
diosissimos habemus, adeo, ut plerumque nullus omnino nec
a doctissimis atque ingeniosissimis elici possit sensus. Huic malo
dicitur servatum remedium in quadam bibliotheca Floren-
tina, in qua servantur antiquissimi quidam libri legum cor-
rectissimi, qui propter vetustatem ἀρχιτρωον nominantur,
& vulgo libri Pisani, unde sunt Florentiam cum opibus il-
lius urbis transfeciti. Sed nunquam prodit illud remedium:
quod si prodiret, quod uir doctus multis annis quærens, &
se defatigans vix inuenit, id una hora patefieret: si modo
tales sunt, quales prædicantur. Iam quum Iustinianus proli-
xitate pertæsus detrūcarit scripta iurisperitorum, ut labo-
ri studiosorum consuleret, uetuerit etiam, ne res eodem re-
laberetur, glossas fieri, isti nihil legem illam pendentes,
quum tamen sacrosanctas leges nominent, glossas addide-
runt, siue ut explicarent quæ obscura sibi & alijs essent per
ignorantiam facta, siue ad ostentationem peritiæ, ac no-
men proferendum. Et tamen quos non piget legere tam
longos Bartholos, Baldos, Iafones, Albericos, piget le-
gere corpus ipsum iuris. Age uero qui ius civile profitentur,
quid se & profiteri, & præstare oportere arbitrantur.
Ulpianus hanc professionem paucis est his uerbis comple-
xus. Ius est ars æqui & boni, Cuius merito quis nos sacer-
dotes appellet. Iustitiam namque colimus, boni & æqui
notitiam profiteamur, æquum ab iniquo separantes, licitum
ab illicito discernentes. At isti obliui se iuris esse & iur-
stitiæ interpretes, atque ideo sacerdotes uocari æqui & bo-
ni, relicta pulcherrima omnium professione explicanda
æquitatis, existimarunt se sacerdotes esse Romani iuris. &
ex illa naturæ omnium gentium temporumque latitudine
in has se unius populi, & unius temporis angustias compu-
lerunt, fortassis conscientia imbecillitatis suæ, tacito na-
turæ sensu. Nam ad cognitionem atque interpretationem
æquitatis, quatuor maximis rebus est opus, ingenio, iur-
dicio, eruditione, uariarum rerum usu atque experientia.
Neque enim oculos facile immittet in arcanum illud & san-
ctum naturæ lumen, nisi homo ingeniosissimus: nec qui ui-
derit discernet, & censēbit, nisi maximi & acerrimi iudicij
tuum in utroque opus est usu atque experimētis, ne quis egre-
gium

CAV. CORRVP. ART. LIB. VII. 213

gium atque excellens ingenium nouitate rei fallatur: denique
adea, quæ ab alijs sunt obseruata, & ad lucem omnino ma-
iorem opus est uaria notitia antiquitatis, quæ prudentia
admuatur, res una in negotijs uitæ omnibus incomparabi-
liter necessaria. His rebus maximis fulti prisca illi ueteres
de iure audebant respondere: ad quos olim, & in foro am-
bulantes, & in folio sedentes domi sic adibatur, quod est a
Cicerone memoriæ proditum, ut non solum de iure civili
ad eos, uerum etiam de filia collocanda, de fundo emendo,
de agro colendo, de omni denique aut negotio aut officio re-
ferretur, de diuinis & humanis rebus uniuersis. Iidem, &
in senatu, & apud populum, & in causis amicorum, & domi,
& militiæ consilium suum fidemque præstabant. Illi demum
uere erant Iuriscōulti, seu uerius, ut idem Cicero de Seruio
Sulpitio dicit, iustitiæ consulti, & æquitatis sacerdotes, atque
antistites. Hoc erat pulcherrimum in ciuitate munus, & uti-
lissimum suis ciuibus præstare. Illi uero hoc tanto merito
suo prudentiæ nomine decorati sunt. Prudentes enim &
habiti sunt semper iuriscōulti, & nominati, eaque ipsa disci-
plina iuris prudentia, & responsa prudentium: quippe eā pro-
fessionem non sunt rati absque prudentia tueri se ac præsta-
re suæ ciuitati posse. Nam quis æquitatē rerum uideat, aut
definiat sine magna prudentia? Nunc uero quid causæ di-
cemus esse, quod multi simul sint imprudentissimi, & iuris
peritissimi: & quod mirere magis, stultissimi existimantur
etiam ab ijs ipsis, a quibus & Iuris callētissimi. Videlicet fa-
cile est homini quilibet tardo, & ignaro rerum omnium memo-
riter leges illas complecti, & tanquam indicē ubi quicque habeat
ostendere. Nam ego hos homines, qui leges alias super alias
accumulāt nulla addita ratione æquitatis, quæ ex ingenio,
& multarum rerum experimētis ac scientia excuditur, non
iuriscōultos soleo nuncupare, sed clenchos, aut indices le-
gum. Miselli quid facient ubi nullus est legum Romanorum
usus, ut apud Turcas, apud Christianos etiam ferē omnes
in quibus unaquæque gens, alia mores sibi obseruauit, se-
cundum quos uiueret: alia leges inuenit commodiores si-
bi, quam essent Romanæ illæ. Nec iniuria: quippe quæ Ro-
manis olim congruebant, non omnibus iam congruit: mu-
tata est ratio uiuendi, status rerum mutatus. Dialecticus ubi

Legū indi-
ces, uel clē-
chi.

Citatō le-
gum.

que est dialecticus. Medicus ubiq; est medicus. Philosophus ubique est philosophus, peritus æquitatis ubiq; est peritus æquitatis: multum omni loco apud omne hominum genus pollet, ac potest. Isti iurisperiti non ubiq; sunt iurisperiti, imò iam penè nusquam. Triplex, quadruplex est eis discendum ius civile, prout mutant locum: pro quibus omnibus una æquitatis scientia sufficeret, addita leui cognitione consuetudinum & morum eius populi, in quo uiuerent. Acutius tum responderent de iure & melius, atq; incorruptius. Iam quomodo citant has leges? nō aliter utiq; quam indices. Veteres illi antistites æquitatis adducebant quidem interdum placitū aliquod maiorum suorum, qui scientia iuris ualuisse: sed raro, sed leuiter: & ratione magis acquiescebant, quā alterius sententia atque opinio. Leges uero multo rarius: nam de illis constabat, de interpretatione erat quæstio. Isti nullum faciunt finē leges alias super alias congerendi, quod est plures leges tenere, non plures intelligere. Et subinde occinūt nobis illud: erubescimus sine lege loqui. Quid est sine lege? si absq; citatiōe capitis alicuius legis, quid potest dici imperiti, quid ineptius, q̃ non esse sine eiusmodi loquendum lege? Sin uero, quod magis puto, sine lege est, sine ratione ac modo, erubescant qui sine ratione ac modo semper loquuntur, & sine lege suas leges profundunt: quod est utique ostentatio magis memorie, quā legum & iuris explanatio. Dixi uobis elenchos esse istos iuris, non consultos. Ceu uero sit puer aliquis, uel muliercula tam rudis, qui si leges ediderit, non possit, ubi de hoc aut illo negotio aliquid legerit dicere, & multas leges coaceruare: distaxat quomodo isti leges ad negotia applicant: in quo non paruam, & imperitiæ, & torporis sui partem produnt. Nam ut non legerunt leges ipsas, sed epitomas quasdam & summaria, quas uocant rubricas, atque utinam eas omnes. Rubricæ autem colligunt sæpe priorē legis partem, posteriorem relinquunt. Isti ex rubrica citant legem, cuius prior pars utcunque uidetur pro eis facere, posterior est omnino contraria: ita ut suometipsi gladio crebro se iugulent. Alij proponunt longum sermonem ex decem aut duodecim sententijs conflatum, in fine uero addiciunt, & ad hoc faciunt illa & illa lex, quum eæ tantum ad

ultimam

ultimam sententiam, & quidem leuiter, faciunt: in qua tamen sententia non erat cardo negotij. Alij quum dicant longam aliquam sententiam, legem adferunt, in qua sunt duo uel tria postrema uerba illius sententiæ. Sunt qui etiam omnino falso citent, & alias super alias impudenter, & confidenter: nam adeo multas simul aggerant, ut nemo sit tam ferreus & patiens, qui eas sigillatim sustineat excutere. At quod male ab uno citatum est, fide illius citatur ab alijs plurimis peius. Neque uero in colligendis ex legibus argumentis sunt feliciores, siue ex ignoratione ueræ Dialecticæ, siue ex iudicio absurdo, siue ex ambobus: ex facto alicuius quod refertur in lege trahunt exemplū ad alia. Verbi causa ut ex eo quod Flauius scriba uulgarit fastos, & ideo factus est tribunus plebis dd de origine iur. sic annotat Accursius, aliquem ex dolo suo premium consequi, & facit infra ad municip. l. Titio, & infra de suis & legit. l. intestato § is planē. Arguitur contra C. de fur. & seru. corrup. l. si quis seruo. uel dic quod hoc fecit populus ignorans, sic ille. Miser quid te torques? nec dolus fuit, nec populus ignorauit, nec leges, quas stultissime allegas, faciunt ad rem. Iam de rerum diuisione. l. in tantum § cenotaphium quoq; magis placet esse locū religiosum, sicut testis est in ea re Virgilius, sed diui fratres contra rescripserunt, Cio. in uerbo Virgilius. Sed falsus testis est ut inf. lege proxima: & de religione. l. is qui. Et est argumentum, quod autoritates poetarum sunt in causa allegande, ut supra de statu homi. l. septimō. & de solu. si pater. Sed in lege proxima est argumentum contra, quod sint reprobandæ. Quis Chrysippus, aut Carneades potuisset tam acutum argumentum excogitare? Iurisperiti alicuius opinio allegatur in iure, & reprobatur: iurisperiti ergo autoritas alleganda quidē in causis, sed reprobanda. Quid quod Virgilius nō dicit debere esse honoraria sepulchra sacra, sed Trojanis temporibus aut certe Andromachæ fuisse. Istitis uero hæc dici, est furdus cani carmen. Lex, is qui, nihil loquitur de poetis. l. septima autore utitur Hippocrate ad scetus naturam, l. si pater, Aristotele ad numerum fortus. An hi etiam poetæ? nihil est frontis in hisce hominibus, non pudet tantæ & tam crassæ ignorantie? Iam quorsum

Argumēta
iuriscōsul-
torum.

O 4 pertinet

Altercatio
nes in iure.

Casus.

pertinet allegari ea, quæ sint reprobanda? Scilicet Martia-
nus, qui pro se adducebat Vergilium, iudicabat illius auro-
ritate statim non oportere talia sunt istorum omnia. Et quæ
admodum uiderunt altercantes dialecticos, & philosophos
in schola, ipsos quoque incessit libido sui ostentandi. Alterca-
tiones inuexerunt, id est, uelitationes & luctas. Hinc, quod
Proximum erat, placita & sectas ex pertinacia. Hæc opinio
huius, ista illius, aut illius. Nempe de iure respondere, quæ
ratio ex æquitate non depromitur, facillimum est, ut in-
quit Cicero pro Murena: multo adhuc facilius si adsit im-
pudentia, ut idem in L. Valerium iocatur: Cur hoc tibi iu-
risconsulti nomen non gratificer nescio, præsertim quum
his temporibus audacia pro sapientia liceat uti: & quo ube-
rior esset disputandi materia, excogitarunt casus, non illos
quotidianos, & crebro solitos usu cuenire, quorumque es-
set mentio in legibus, aut de quibus essent latae leges, sed
inuicatos, admirabiles, quique nunquam contingerent,
ac proinde nec essent usui illi unquam futuri. Quæ res in-
finita est, quemadmodum Aristoteles docet in Ethicis.
Quippe causarum & negotiorum innumera est uis ac mul-
tudo, ut quæ leuissimis uarietur momentis & his ad-
iunctionibus, quas Græci *περίστροφες* nominant, Quinti-
lianus circumstantias, quæ posita sunt in aliqua additio-
ne personarum, locorum, temporum, causarum, mo-
dorum, casuum, factorum, instrumentorum, scripto-
rum, & non scriptorum: quarum rerum congregatio-
nem negotium Valgius appellat. Quocirca ea persequi
operis esset nunquam finiendi: in quo declarant, quam
sint artis imperiti, qui curam & præceptiones suas circa
singularia consumunt: quæ quoniam sunt innumera, ad
curam artis pertinere non possunt, sed certe neque ulla
ars ad istorum curam pertinet: & dum illis occupantur,
quotidiana & necessaria prætermittimus. Sicut philoso-
phi, quidam rerum naturam nouam excogitant, amittunt
istam. Res est alioqui nullius necessitatis, aut fructus.
In medicina fortasse expediret præuisa habere re-
media ante morbos, ne hi quum de repente existerent, rum-
querendum haberemus remedium, nec facile in anxietate &
trepidatione inueniremus: morbusque inualecens ac urgens,
absumeret

absumeret prius hominem, quam medicina posset parari.
In legibus multo est secus, nam quum morbus apparet, id
est, ubi quis peccauit, satis tum mature de remedio & medi-
cina consultatur: neque enim adeo est festinandum ut puniatur
qui peccat, quam ut sanetur qui ægrotat. Satisque
in tempore consultatur de pœna & exemplo, ubi morbus
totum se explicuit. Adde quod in medicina morborum re-
media præuisa non iritant morbos. In ciuitate leges late an-
te scelera, non raro scelera ipsa mortua & conspulta exur-
scitant, sicut ille apud Paulum conqueritur in epistola ad
Romanos. Quam fuisse causam perhibent, cur Solon de pa-
ricidis nullam tulerit legem, ne admonere uideretur de eo,
quod antea factum non esset. Nec Lycurgus de adulteriis
quicquam cauit, quod id facinus incognitum adhuc sua æta-
te esset Lacedæmone. Quocirca mature satis post scelera ro-
gantur leges. Nec immerito dicitur illud, omnes bonas le-
ges ex malis moribus esse ortas. Quid quod sicut medicinæ
non desunt dogmata, atque uniuersales canones, qui nouis
& repentinis morbis facile subueniant, ita neque cognitio-
ni æquitatis remedia, quæ scelera & flagitia cohibeat: quæ
remedia excolenda æquitate statim se ostendunt, ac profe-
runt: Seruatione uero scriptarum legum abunde se ma-
gis & occultant. Natura igitur æquitatis examinanda istis
erat, atque illustranda ad omne negotiorum et causarum ge-
nus, non torquenda ingenia dum omnia quæ possunt con-
tingere ad has leges scriptas (quæ comparatione negotio-
rum paucissime sunt) inuicem pertrahuntur. Præter hæc omnia,
ut homines semper fuerunt attentissimi ad rem, extincta chari-
tate mutua, & respectu Dei amoto, creuerunt lites & rixæ.
Nulla fuit ciuitas adeo quæta, in qua unum forum suffice-
ret: iudicia sine modo alia super alia: patronorum & aduo-
catorum magnam in amplissimo quæstu decus, qui ubi iussi
sunt conticere, & in responsa prudentum concesserunt
omnia, ad Iuriconsultos idem honor, & quæstus deuolu-
tus est. Quæ res permultos impulit, ut eam professionem ar-
riperent, in qua esset paratum lucrum plenum dignitatis. In
Academis multi ad illos honorum gradus admissi, quibus
quoniam non est fame pereundum, lites quærent, semina
earum ubique spargunt, mouent, augent detorquendis le-
gibus,

De Iurecō
sultis Pan
noniæ.

gibus, & controuersias malunt constituere, quam tollere: idque eo est factu promptius, quod legū obscuritas animum prauis hominibus præbet insectandi eas, quod uelint. Et differunt lites in longissimam diem, ut mali medici curas morborum sicunde uberior lucrandi spes affulgeat. Ita breui tempore, quæ erant facilia, & liquida, inuoluta redduntur omnia, & perplexa. Et quod Quintus Cicero dicit: Sufficere uni familiæ unum oratorem, Iustius dici posset de hoc hominum genere, uni familiæ, imò uni ciuitati Iureconsultum unum sufficere. In Pannonia, quemadmodum accepi, uiuebant olim sine iuris interpretibus, non tamen sine iure. Nam simpliciter & bona fide ex antiquis moribus, & paucis quibusdam legibus res iudicabant, imò dissensiones suorum ciuium facile componebāt. Et quemadmodum de Seruio Sulpitio dicit Cicero, tollere controuersias malebant, quam constituere. In Comitatu Beatricis Fernandi Regis Neapolitani filiæ, quæ illinc fuit missa nuptum Matthiæ Regi, uenerunt Iureconsulti aliquot, qui barbarum, ut ipsi dicebant, morem magno uultus & superciliorum fastidio aspernati homines quos princeps, & comites haberent pro sapientibus, facile perfecerunt, ut homines rudes ac simplices illorum se sapientiæ concederent. Cæperunt illi formulas præscribere, quibus esset petendum, quibus respondendum atque excipiendum, dies legitimos notare, iudicio quoque aliquid assignare quod diceret, ne muta esset persona. Breui tempore, ubi nullæ prius erant lites, omnia uerdisse feruere litibus, controuersis, petitionibus, repetitionibus, exceptionibus, comperendinationibus, procrastinationibus. Erat prorsus fabula, nisi quod damnosissima, cætera festiua in primis, & ad risum mouendum apta hominibus utique otiosis, & quibus nihil esset controuersie. Quod malum tantum, & tam subitum, quodq; late inuasisset plurimos, quum animaduertissent homines prudentiores, ad Regem res est delata, qui re percognita iurecōsultos illos continuo regni finibus iussit excedere, & omnia in pristinum morem reuocari. Sedata est statim tempestas illa, tanquam si uenti posuissent. Scilicet utiliores sunt leges populo quo simplices, ne cui imperitia fraudi sit, ut uafrices lucro, quæ ægrotæ suæ rudibus, & circūscriptioni expostis subue-

subueniunt: imposturæ uero atq; astutiæ aditū præstruunt, quæ se facilius insinuat, quo exactius atq; accuratius omnia uolumus præscribere: ut in contractibus, atque instrumentis tot sententiolæ, quæ ad cauillum excludendum constitantur, nihil sunt aliud quam ansulæ cauillorum. Propterea quod ubi omnia explicare uolumus, nec æquitatis syncretæ interpretationi locum relinquimus, iniquitatem introducimus: ut tantum quisque consequatur, quantum inuertendis atque detorquendis uocibus ualeat. Nos ipsi pessime utique in nos consulimus, qui non æquam, & bonæ fidei interpretationem prodesse nobis uolumus, sed quantum uerbis possumus exponere. Atqui nemo est tam circūspectus, qui omnia cauilla præuideat: nec tam disertus, qui quæ prouidit, aptis uerbis possit eloqui omnia, ac munire ne qua se calliditas insinuet.

(*)

TOMI PRIMI, QUI CONTI-
net Libros de corruptis
artibus, FI-
NIS.

¶ Sequitur Tomus Secundus.

IOAN.

IO ANNIS

LODOVICI VIVIS VALENTINI

de tradendis disciplinis, seu de insti-

tutione Christiana Liber

primus, Tomi Se-

cundi.

QVVM INGENTI DEI MVNE-
re mentē & vim inquirendi homo esset na-
ctus, quā uī non solum quā adesset, aspi-
ceret, sed oculos in futura, et praeſentia mi-
teret, proprium tanti instrumenti
opus esse duxit intueri omnia, colli-
gere, componere inter se, & uniuersam hanc naturam quā
si possessionem suam peragrarē: tametsi euagatus est ma-
gis extra uiam, quā in uia progressus. Sed quā spacia cō-
fecerit, & quousque peruenerit, mirabile admodum fuerit,
si quis per se cōtempletur. Sin uero ad ea conferat, quā nō
est cōsequutus, uix cum existimet pedē extra limen posuisse
se, adeo quē possidet pauca sunt, & obscura. Verum nos mē-
dici huius pannos exponemus, quando amplissimā uiden-
tur nobis opes esse maiorum ignoratōe, aut utiq̃ue inco-
gitantia. Primum omnīū amor tuendi sui, quem illi indidit
natura, extimulauit eum, ut animaduertere se nec pūctū
quidem temporis posse subsistere si desint corpori alimen-
ta: ergo animaduertit ante omnia quā nam ad se alendum
ac sustentandum sumeret: nempe quē ad esum, quēq; ad po-
tum pertinerent: ut utilia & à noxijs distingueret. & quē
admodum parāda & conseruanda essent, calleret. Iam quā
do corpus multis esset morbis tanquam renascenti subin-
de tyrannidi obnoxium, quāsiuit quibus & se muniret ad-
uersus morbi, ne inuaderet, & postea quam inuasisset, pro-
pelleret. Tum considerauit corpus sibi contigisse tenerum,
iniuriā cōli ac soli expositum, inuenit quā ratione aduer-
sus uim frigoris atq; aestus, contra hyemem & tempestates
Vestes. munitus ageret, principio integumenta corpori admo-
nē hinc quum parum in his esset aduersus uim maiorem prae-
sidi,

Alimēta.

Medicina.

Vestes.

TRADENDIS DISCIPLINIS LIB. I. 221
fidi, aggesit lapides, lutum, saxa, ligna, res duras, quibus
se tegeret, iniurijs illis impenetrabiles. Quoniam uero pa-
rum erant à noxijs feris tuti, ne in se ab illis heret impetus
uel inopinantes ac securos, uel somno oppressos, ea quāsi
ta sunt quibus se clauderent, ut tutior esset securitas. Iam
uero quia in tanta imbecillitate & necessitate tot tamque
uariarum rerum nemo unus sufficiebat sibi, de primo ali-
quam multi eadem se clauferunt spelunca, hinc arētante se
charitate, uir & uxor secesserunt cum liberis: & egressi ex
speluncis casae & tabernacula ē paucis lignis crexerūt, inie-
ctis arborum ramalibus pro tecto. Caterum hae casae spar-
sim initio extructae, & in lato campo, quibusdam uelut ma-
culis, non aliter quā nunc sunt urbes & oppida: mox &
horante charitate ne longius abscederent, qui inter se be-
ne cuperent, & urgente mutuae opis indigentia, quidā con-
tulere proprius casae in specie uici. Verum in animali iniuri-
ria obiecto & suspicaci, quantacūq; uigeret apud eos sim-
plicitas, querelae tamen aliquae existerant: has natura dese-
rebant omnes ad antiquissimum, haud aliter quā filij ad
patrem: qui natura minus etiam num apud eos corrupta
imperium obtinebat in reliquos, quia praecedere aetate, &
ea de causa usu, prudentiaq; praeter ceteros ualere credeba-
tur. Quum uero experti essent non deesse aliquos, quibus
cani & rugae non multum attulissent bonae mentis ac cor-
dis, alios quibus aetate esset aucta malitia, prudentissimum
aliquem & optimum quāsiuerunt. In hoc quoq; erratum
est: nam de prudente iudicium non potest facere nisi pru-
dens: illi se summiserunt, quemcūq; aliqua ratione maxi-
me reuereretur: nempe illa, quā ipsis uideretur in rebus ho-
minum potissima: his fuit pecunia, illis pulchritudo, alijs
robur corporis & animi, alijs eloquentia, alijs genus, alijs
cognitio disciplinarū, alijs perspecta iustitia. Sed quum
essent plurimi, qui eum honoris gradum ambirent, nec peio-
res melioribus cederent, quod superbia unicuique persua-
sisset eum esse optimum, seisaq; in factiones multitudinis,
non iam res iudicio sed concitatis affectionibus ageretur,
ad componendas discordias consensu omnium electus est
unus, qui iudicaret: aut certe post certamina necessario ad-
missus uictor. Priscis illis satis erat sic denuntiari, non de-
bere

Aedificia.

Speluncā.

Vici.

Iudiciā.

bere fieri: uerbum illud & manus, & uoluntates cohibebat: tantum apud illos ualebat iuris atque æquitatis respectus.

Leges. Creuit contumacia: tum leges latae, poenæq; legibus additæ: quum iam non satis esset prohiberi: & coercio pro potestate fuit denuntianda ad terrorem omnium, ne se effunderet impudētia. Verumenimvero uoluntas malefaciendi nō unum aliquem aut alterum inuasit, sed manus hominum, & integros populos: ut publicum odium publica se expeteret clade satiare: ad quos repentinos cohibendos impetus, qui eadem communione rerum essent deuincti, cinxerunt se muris, & tela quæsierunt, quis propulsarent hostiles aggresus. Sed hæc occasionibus temporum parata: illa quotidiana contrahere, & uersari inter homines indiuisibili ac perpetua societate, quam arctissime deuincit sermo: cuius adiumento aperiunt sese animi tantis corporum inuolucris obtecti, atque occultati: obseruata sunt uerba singula, tum phrasæ ac loquendi modi, ut apti essent usui, hoc est, ut cōsensu essent publico notati: quod est uelut communis monetæ signum. Maxime enim expedit communē esse sermonem, qui quasi uinculum paratū est societati hominū: nam si peculiare sint apud aliquos loquendi rationes, tanquam aliena utentes lingua parum sese intelligent: quo nihil est odiosius ijs, qui multum conuersantur, magnāque inter se habent uitæ consuetudinem. At in societate hominum quorum est proprium modo ac ratione uti, par fuit ut non temere, nec uiolente, nec ferarum ritu ac more res unusquisq; usurparet, sed modeste ac moderate, quantum ratio suaderet bene ac ciuilitate instituta: unde prudentia omnis est nata uelut clauus quidam regēde nauis, cuius molto maximus est in uniuersa uita usus, in uictu, uestitu, habitatione, erga seipsum unicuique, erga uxorem, liberos, familiam, erga ciues pares, priuato erga magistratū, & principem, aduersus inferiores ciues, si ipse sit magistratus, aut princeps. In quo est tota uitæ ratio constituta priuata, & publica, & cuius nulla ætatis pars debet uacare, ac neq; potest siquidem humano more uiuendum sit: quæ omnia sub genere quodam prudentiæ sunt posita: ex quo nascuntur illa, quæ à Græcis ethica, æconomica, & politica nominantur. Hæc sunt quæ necessario humanum ingenium, & uniuersa

uersa hominis natura stimulis quibuscūq; ab autore suo excitata inuenit, & cōstituit: quibus semotis partim homo nullo modo uiueret, partim non humanā uitam, sed ferinā & agrestem. His partis ritēq; cōstitutis, transit humana mēs à necessitatibus ad cōmoditates, ut inuētis illis, haberet nō solum q̄ se à tanta & tam continua uiolentiā tueretur, sed iucundum quiddam, q̄ etiam post depulsam necessitatē iuuaretur. Interea quidē dum totus homo tanta ui, & terrore premeretur necessitatis, omnia erant in hostem conuersa: nec de alia re in homine, q̄ de soluenda obsidione cogitabatur. At ubi omnia uisa sunt quæta, & pacata, ex corpore uoluptas, ex animo superbia extiterunt: quæ sibi maximā humani imperij portionē repeterent ac quasi uendicaret. Seruitū est uoluptati, excogitata sunt ad delicias plurimæ: seruitum superbiae, multa ad inane quiddam decus reperia, & ad parādam excellentiæ opinionem. Tum quæ aduersus necessitatē fuerāt quæfita, quibusq; aliquid cōmoditatis accesserat, ferē uel ad delicias sunt traducta, uel ad superbiam acerbissimam tyrannidem pertracta, ut uel corpus oblectarent, uel oculis intuentiū tanq̄ in scena saltarēt fabulā. Necessitati satis factū paucis est & parabilibus, cōmoditas plurā adiunxit, uoluptas & superbia sese complexæ, nullū modum, nullū finem inuenerunt. Nam animus cura illa præsentis necessitatis solut⁹ ac liber cōpit respirare, & otiosior uelut theatrum hoc contēplari, in quo esset à Deo positus: scrutari singula quæ in cœlo, quæ in elementis, terra, aqua, nempe sydera, animantes, stirpes, gemmas, metalla, saxa, quæq; in eodē ipso animo inessent. Prouexit eū curiositas, & si quid uidere sibi exculpissē, ingens gaudiū tanq̄ ex uictoria: ea uoluptas identidē augebatur, dum alia ex alijs uiderent inuentionem sequi uelut fili initio arrepto: quū sepius alterius longe diuersi globi filum tenerent, quā arbitrantur. Tum ostendendis inuentis suis, quasi liberis à se progenitis, & alijs cōmunicandis, nō exigua itē delectatio nascebatur: tum ex alijs de se admiratione initio quidē grande gaudiū: hinc ubi oculos in se reflexissent, opinio excellentiæ, atque huic cognata superbia: quin ad maiorem admirationem sui excitandam aucta est ostentandi cupido importuna. Adeo ut quidam uniuersa uitæ officia

Commoditates.

Voluptas. Superbia.

Secta. officia deseruerint, ut huic se scrutationi cunctos dederent, ac uelut manciparent: unde si quis contradiceret, rixæ, & factiones, & sectæ. Proutexit alios curiositas cognoscendi, quæ nemo alius: ut uetura, aut magnis tenebris obruta, & recondita. Fuere qui uel pecuniæ auiditate, uel potiundi quas expetissent uoluptates, à dæmone, quod est maximū nefas, doceri sustinuerint, quæ nō poterant à mortali. Jam erat lōgissime euecta infrenis auiditas sciendi, quum in medio tamen curriculo cœpit per excellentissima quædā ingenia retineri mentis ille impetus, ut parumper dispiceret, quæ tandem esset futura tam anxii atq; effusi cursus meta.

Finis bonorum. quod præmium tam perpetui laboris. Quæstio imprimis digna humani generis cura. Nam quid prodest defatigare se hac solitudine, si uotis nihil paratur aliud, quàm uota: si cupiditatis unius finis sequētis est grad⁹. si agitur per perpetuo, nec ullus est finis aut requies. Quid miserius q̃ præstantissimū hoc animal, si ea modo quærit ac concupiscit, quæ sensibus sunt exposita, quæq; omnino possunt in uita contingere: quæ non requiem aut delectationem ullam pariunt, non gaudium afferunt purum, solidum, diuturnum. Pulcherrima, uti dicebam, quæstio, & ingenio nostro multo dignior, congruētiorq; quàm de modo uel materia eorum, de uiribus stirpium aut lapidum: sed grauis tamen

Nota. explicatu, & quæ sui difficultate maxima quoque ingenia exercuit, uerius quàm edocuit: uidelicet quod illius extremi finis notitiam humana mens lucernula sua instructa nō potest assequi, nisi à fine ipso illucescat: quemadmodum ips euenit, qui ingrediuntur in locis obscuris. Itaque Deo fuit opus, qui nos non modo edoceret ad se uenire, sed tanq̃ manu duceret imbecillum & subinde casurum. Hæc est religio

Religio. quam à Deo ipso accepimus, à luce radium, uires ab omnipotentia. Hæc sola reducit nos ad originem à qua egressi sumus, & ad quam tēdimus: nec est alia hominum perfectio: quandoquidem hoc demum est perfici unumquodq; finem cui conditum est, nancisci. Nam hominem nō uictui & cultui & habitationi conditum, non arduæ cuiquam, & reconditæ, & moleste cognitioni, seu uerius cupiditati cognoscēdi, sed participationi æternitatis, & diuinæ illius naturæ, quis non liquido perspicit, qui consideret uim & celsitudinem

nem mentis, intelligentiam rerum præclarissimarum: tum ex intelligentia amorem, & ex amore coniungendi se cum illis expetētiā. Quocirca quum ea demum sit cuiusq; rei perfectio, suisq; omnibus partibus absolutio assequi finē, cui est cōdita: sola utiq; pietas uia est perficiendi hominis: quare hæc una est rerum omnium necessaria: sine cæteris expleri potest homo, & numeris suis omnibus cōsummari, sine hac non potest: etiam cibo & quotidiano uictui potest carere, pietate nullo pacto potest, nisi sit futurus miserissimus. Hoc est quod Dominus Marthæ dixit sollicitæ nō utique de superuacaneis, sed de quotidiano alimento, turbari eam circa plurima, unicū est necessarium, quod elegerit Maria, sedere ad pedes Domini, & uerbum illius audire. Quocirca reliquæ artes ac disciplinæ omnes, religione excepta, pueriles sunt lusus. Nam quemadmodum quas nos siue taxillorum, siue foliorū, siue acierum, siue sphaeræ luscēs appellamus, inuenit, atq; exercet humanus animus, siue dum in rem aliquam uigor ille igneus conatur esse intentus, melius tamen quod agat nescit, aut non habet: uel desidiosus est & piger, nec bonarū artium laborem perfert: uel ut intentionem remittat à rebus grauioribus, quo recreatus laxatione illa refectusq; redeat ad sua seria. Ita hominū mēs in artibus se & scrutatione uariarū rerum exercuit, partim religionis ignorantia, partim q̃ nec pondere præpedita ad illam ualet ascendere, nec pigritia conatur: in alijs ut reparet corpus huius necessitatis, cui ipsa affixa est, uel se ad uos religionis conatus & actiones intermissionibus repararet. Et sicut inter nos qui lusus non callent, modo usum uitæ & prudentiā norint, non uituperatur: imò cōtrā turpis est & probrosus qui lusionum gnarus, prudentiā ignorat: sic qui artes omnino nullas tenet, cognitā tamen habet peritiam uirtutis, ad cuius normam animū formauit, ac composuit, tantū abest ut uituperetur, ut summis etiam euehatur laudibus: contrā ille ignominia est dignus & dedecore, qui humanis artibus edoctus ac instructus, inanis est à uirtute. Hoc uero multis suis disputatiōibus Socrates planum fecit homo gentilis, & eum gentiles alij secuti. Idcirco filij Lamech, id est, primi Spurij prophanas disciplinas dicuntur inuenisse, ac consignasse monumentis literarum, quasi

filij huius seculi, quemadmodum est in sacro Euangelio, filij lucis prudentiores in generatione sua. Sed nostra omnis cognitio uelut inspectio est quædā: quæ uel ibi sistit in contemplatione cuiusque rei, ut dum oculus uarietate colorum intuetur, & animus memoriā rerum gestarum: uel in finē aliquem respicit, ac scrutatur, ad quem si uniuersales aliquas normas colligit, uocatur ars: cuius inueniendæ hæc fere sunt ratio atque obseruatio. Initio una atque altera experientia ex admiratione nouitatis annotabatur ad usum uitæ: ex singularibus aliquot experimentis colligebat mens uniuersalitatē: quæ compluribus deinceps experimētis adiuta & confirmata pro certa explorataque haberetur: tradebatur tum posteris: addebant alij, quæ ad eundem usum finemque pertinerent: hæc collecta per magni ac præcellentis ingenij uiros disciplinas siue artes effecerunt: nam hoc erit generalitendum uocabulo. Quicquid nunc est in artibus, in natura prius fuit, non aliter quam uniones in concha, aut gemmæ in harena: sed quod hebetes multorum oculi non animaduersum præteribant, ab acutioribus indicatum est: illicque inuentores dicti, non quasi rem, quæ non esset, fecissent ipsi, sed detexissent, quæ lateret. Itaque primi illi obseruatores experimentorum, quicquid aliquid sperarunt moueri in quæque arte posse, primi sunt inuentores artium. Plurimum, inquit Seneca, ad inuentionē attulit, quisquis sperauit posse inueniri. Tum qui de experimentis collegerunt dogmata, hos eodem dignitatis nomine prosequimur: uelut Hippocratem, qui sicut traditum est à M. Varrone, annotata medicamentorum collegit, quæ essent templo Aesculapij adscripta, unde formulas confecit, & imaginem quandam artis. Sed & qui sparsa congregant, & degerunt confusa, et inuoluta explicat, & obscuris lucem, claritatemque adferunt, idem sunt inuentionis nomen consecuti: ut Aristoteles in dialectica. Ergo experientia quemadmodum Manilius canit, per uarios usus artem fecit. Ceterum experientiæ temerariæ sunt ac incertæ, nisi à ratione regantur: quæ adhibenda est illis tãquam clauus aut gubernator in naui: alioquin ferentur temere, & fortuita erit ars omnis, non certa. Quod est in his cernere, qui solis experimentis ducuntur, de quorum natura & ingenio iudicium non censet rem, locum, tempus,

Experientia.

pus, & reliquas circumstantias inter se conferens: fieri enim conuenit quod in Gorgia dicit Plato, ut experientia artem pariat, ars experientiam regat. Et quemadmodum uis quædam indita est terræ ad producendas herbas omnis generis, ita animæ nostræ uelut potestate quadam omnium artium ac disciplinarum sunt indita semina, & ad prima illa ac simplicissima pronitas quædam, quo nutu suo fertur: ut ad manifestissima bona uoluntas, ad manifestissimas ueritates mentis acies: quemadmodum acies oculorum ad uiride, & auris ad concentus. Quem nutum Aristoteles uocari fortasse potestatem, Plato semina, nihil sanè repugnantius animis nostris à natura impressas ac infixas. Ea est causa cur puer euidentissimæ ueritati statim consentit nunquam antea uise, non secus quam agnus fugit lupum, nondum antea conspectum: hæc semina inertia, & socordia operimit, extinguitque: educit uero in stirpem ac fructus exercitatio per usum rerum: excolit iudicium, & temperat: sicut multæ in natura fruges manibus atque hominum cura meliores redduntur. Quocirca si iudicium uel nulli est, uel aperte fallitur, in fraudes & mendacia degenerant: haud multo dissimiliter atque accessit tota massa ex acido fermento uel coagulo. Neque artium aut cognitionis meretur nomen falsæ quædam imposturæ, quales sunt dæmonum, aut diuinationum præstigia: earum enim dogmata non iudicium moderatur, sed libido: ut de pyromantia, de necromantia, de lineis manuum, de uiribus syderum, quæ prodigata sunt, ut quibusdam uenit in mentem diuersæ ab Aegyptiis, quam Chaldæis: nec eodem modo à Græcis & Arabibus. Vtique non magis, quam inspectio dicatur, si quis baculum in aqua fractum aiat uidere, quum sit integer: aut multos in Iride colores, ubi nulli sunt. Ego uero cognitio- nem eam demum uoco, quæ sensibus bene affectis & in apto medio accipimus: tum quo nos uel euiciens producit ratio, & uel cum natura ingenij nostri ita coniuncta, ut nemo eam non admittat, uel similis ueri experientijs siue nostris, siue alienis deducta, confirmata autem à iudicio probabilitate coniecturarum impulso: quarum illa scientia nominatur firma atque indubitata, posterior autē persuasio quædam

Cognitio
qua.

Artis finis

Materia.

Artiū differe-
rentia.

Ars quid.

quædam & opinio. Sed nec cognitio quæcunq; est ars, uerū ea sola, quæ effectus cuiuspiam sit regula: quippe quæ tem-
re & casu contingunt, arte non fiunt: ut impacta per indi-
gnationem à pictore spōgia expressam esse equi spumantem:
ars enim certi ac destinati finis est facultas. Nam unaquæq;
ars primum omnium finem habet, quod spectet, quod sua oīa
qua recte, qua oblique, mittat tanq; in scopū iacula. Tum in
materia uersat, ex qua existit finis: nec aliud est eam in ma-
teria uersari, q̄ de illa tradere præcepta, quæ exercentē q̄ ad
fieri possit, ad finem artis perducāt. Finis quidem quem ad-
modum in unoquoq; opere, sic in artibus primus est cogi-
tatione, executione ultimus. Sed non item in inuentione
cuiusq; artis. Nam sunt artes in quibus propter finem quæ-
sita est materia, ut in agricultura, in qua omnia sunt ad ue-
tam sustentandam comparata. In alijs propter materiam
desideratur finis, ut in contemplatione nature quando pul-
cherrimum hoc opus in admirationē sui intuentes rapuit:
& intuitus rerum atq; intelligentia tanti opificij expetita
est: ad quod materia homines alliciebat. In alijs casu quo-
dam ars prodijt, ut quum artis illius opus existit, præter de-
stinatum artificis: sicut in multis pigmentis, in intritis mē-
sarum, & nuper in bombardis. Cognitionū finis est in alijs
ipsa cognitio, quæ artes inspectiue nominantur: sicuti na-
ture contemplatio, & molium, quæ est geometria. Aliarū
est actio: uelut in musica, quum post actionem nihil relin-
quitur, quæ actiue dicuntur: aliarum opus aliquod & effe-
ctio præter actionem, ut ædificatoria, & medicina, quæ ef-
fectiue nuncupantur. Sunt quædam instrumenta tantum
aliarum, uelut grammatica, & dialectica: quæ à Græcis ea
de causa operaria nominantur. Quæ uero in regulas ac præ-
cepta non coguntur, minime sunt artes, sed generali nuncu-
patione cognitiones & peritiæ quædā: uelut rerum gesta-
rum notitia, consideratio diuinitatis: quare diffiniatur no-
bis ars collectio uniuersalium præceptorum parata ad co-
gnoscendum, agendum, uel operandum, in certa aliqua fi-
nis latitudine. Quā multis relicta sunt sæpenumero quædam
in arte parum uniuersaliter obseruata: ut in contemplatione
nature. Ideoq; ars interim pro generaliore à nobis ponet,
nempe obseruatione uel etiam interdū cognitione quapiā,
ubi ni-

ubi nihil erit pericli. Sed admonēdi certi fuimus. Materia Materie
uero artiū non unius est rationis ac notę. Est in alijs una & artiū differe-
simplex, ut in Theologia Deus: in alijs una, sed mista ex uariis
rentiæ. rijs: ut in statuaria q̄ potest fingi statua, metallū, saxum, lu-
tum, argilla. Quædam materia est prorsum naturalis, ut in
agricultura: nonnulla artificialis penitus, ut æconomica,
ac politica: est alia materia naturalis quidē, sed à nobis in
usum concinnata, tanq; pictura & structura, & oratio. Ar-
tis exercitatio nihil est aliud, ac præceptorū eius executio: exercita-
tio artis.
ea uero artificis est, eoq; & eiusdem sunt potius instrumen-
ta, q̄ artis ipsius. Artificis finis præceptorū est actio. Artis
finis semper præstantissimū est opus, scilicet qd ex illa actio-
ne existeret, si nihil prohiberet: ut medicine finis est sanita-
tas, medici uero applicatio pharmacorū iuxta documenta
artis. Ita qd medium est arti, præcepta scilicet, finis est arti-
fici: qua de causa neuter unq; potest fraudari sine suo. Ars
enim singula rerum non spectat, sed omnes in cōmune, quæ
ea ratione sunt deuinctæ, de qua ipsa præcipit: nam id qd
operatur nempe artifex, circa diuersas uersatur res ac sin-
gulares: ars nihil operat, tantū docet. Quocirca non huius
aut illius sanitatē curat medicina, sed in uniuersum illam
considerat, quam necesse est ex præceptis atq; institutione
sua consequi, quæ postea ab artifice in singulos hominum
tanq; ex fonte deducit. Quocirca si artis documēta, quā ni-
hil foris impediāt, sanitatē adferre nequeunt, nondū perfe-
ctæ est ars excelsa: sin sanitatem euenire est necesse, profe-
cto plena est & suis numeris absoluta: eaq; ad certū aliqū
finem adiicit oculum, quem nunq; non adipiscitur: quando
quidem appositisima ad illū uia intendit. Itaq; nō de arte
est hic nobis sermo, quæ inter homines uersatur, sed de illa
cuius perfectio & in nature regē sita est potestate, & in ho-
minum ingenijs: nam ea quā nos tarditate nostra inueni-
mus, assequimur, exercemus, plerumque non ars est, sed uel
artis simulachrum, uel tenuis aliqua artis portio. Similiter
sit mihi dictum de artifice, qui dolet quidem in hoc aut illo
minime succedere, sine culpa tamen artis, quæ actionū im-
pedimenta præstare nec debet neq; potest: sine culpa etiam
sua, qui executionem modo & applicationem præceptorū
ad finē habet pro scopo & proficitur: ut rhetorica est per-
suadere;

Artes quo
modo di-
stinguunt.

Fines.

A quib⁹ &
quēadmo-
dum disci-
mus.

236 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
suadere: rhetoris accommode ad persuadendū dicere. Quo
circa ut appetitus & uia omnes sine separant, ac insigniū-
tur, ita artes omnes sine distinguuntur, non materia: nam
eiusdem materię esse diuersę artes possunt, tanq̃ ferri & fa-
ber, & cufor: ligni tignarius, rhedarius, statuarius: artifices
porro actionis modo, materia, instrumentis inter se disci-
minantur. Præter artis & artificis finem est finis hominis:
finis uero omnis boni uelamento tegitur: quippe finis tan-
quam ultimum quiddam expetitur, expeti porro nihil po-
test nisi quod credatur bonum. Bonum esse homines iudi-
cant quod profit, malum quod noceat. Iuuari autē sese du-
cunt in animo, & in corpore: & propter hæc duo externa
multa in utilitates sunt reposita: unde factum est, ut quum
iudicia hominum sint diuersa, & ex iudicijs appetitus ua-
rij, aliq̃ alios sibi artium fines statuerint. In his multum ua-
luit pecunię respectus, omnia huc referunt. Illi nomen &
gloriam malunt, illi dignitatem, aliq̃ potentiam. Sunt qui
artes quæsierunt ad commoda quædam corporis, sunt qui
ad uoluptates & delitias. Aliq̃ prudentiã uenantur, & usum
rerum. Aliq̃ pietatis cultum, atque incrementa desiderant:
nonnulli horum singula, aliq̃ multa, aliq̃ pleraq̃. Sunt qui
uolunt hæc parare, sunt qui conseruare parta: aliq̃ sibi uis,
aliq̃ ijs, quos habent charos, ut liberis: quemadmodum
Zenobia Græce studuit, ut doceret filios: & Aristoteles
operam dicitur dedisse arti medicæ, ut amicis opem fer-
ret: sic reipublicæ quidam laborant, complures posteris,
quos filiorum habent loco. Malum uitandum boni loco
ducitur: nam effugere malum inter utilia recipitur: ut nã
cisci bonum. Et quemadmodum student multi ut ijs pro-
sint, quibus bene cupiunt, ita non pauci, ut quos oderūt,
in his lædant rebus, quibus bonorum nuncupatio impo-
nitur. Illud quoque in nobis arbitror animaduertendum,
à quibus, & quemadmodum discimus: tum exitus discipuli-
næ. Nam & DEVS docet, & quos DEVS misit, pro-
phetæ olim: hinc Apostoli, & uiri sancti: deinceps per scho-
las aliq̃, quibus id muneris est mandatum: interdum an-
geli quoque docent, hæretici docent, uiri flagitiosi ac pro-
brofi docent, diaboli docent, patres, matres, senes, iu-
uenes, pueri, mulieres, uiri periti, imperiti: docent etiam
nos

TRADENDIS DISCIPLINIS LIB. I. 237

nos mura animantia: ut clysterem Ibis Aegyptia: sectio-
nem uenæ Hyppopotamus: ædificationem hirundines: &
aliæ quarundam herbarum usum. Iam aliq̃ ita discant, ni-
hil ut relinquant temporis ciuium rebus, amicorum, pro-
pinquorum, familiæ, parentum, liberorum, omnia proli-
xe impendant studijs. Aliq̃ ut etiam de tempore, quod na-
tura exigit, decidant, & de ualitudine ac mente ueniant in
periculum. Non desunt, quod grãde est nefas, qui nihil re-
liqui faciant pietati, aut minus quàm oportet, cætera facie
le exequentur. Sunt quibus omnia prudenter dispensan-
tur, quique suum cuique tempus attribuunt. Plerique ta-
men desidiosi tanquam id unum mandatum habcant ne-
gotium oriari, omnia succisuiis obeunt horis, & negligenter.
Exitum disciplinæ uoco id quod ea in discipulo suo ex-
ercet, uel in alijs discipulus per eam: nẽpe ut animo fiat me-
lior, peior, prudentior, stultior: in corpore ualidior, in-
firmior, pulchrior, deformior: aliquid denique ex tri-
bus illis commodorum aut incommodorū generibus uel
sibi paret, uel alijs. Nunc illud est à nobis demonstrandum,
quæ artes, & quatenus noxiæ sunt homini, quæ contrā uti-
les. Homo uero ut unaquæque res, ex fine est censendus: ua-
nus est enim ac miserrimus, si non assequatur finem: perfe-
ctissimus uero ac proinde felicissimus, si consequatur. Finis
hominis, quem alium possumus statuere, quàm DEVM
ipsum: aut ubi potest homo beatijs acquiescere, quàm in
Deo uelut absorptus & in illum conuersus. Eadem uia re-
deundum est nobis ad illum, qua egressi sumus: amor cau-
sa fuit condendi nostri: nam ut se nobis tanta illa commu-
nicaret felicitas, nos creauit, quo nullum esse euidentius
amoris signum potest: amore ab illo nos seiunximus, nem-
pe nostri ipsorum: amore reuocati sumus & erecti, nem-
pe CHRISTI erga nos: amore reuertendum est nobis
ad nostram originem, quæ est eadem finis noster, nempe
nostra in DEVM charitate: spiritalia enim nulla res alia
conglutinare, nulla ex multis unum ualet facere, nisi a-
mor. Amorem uero necesse est cognitio antecedit. Deus
nos antequam nobis nasceremur, iam diligebat, quia iam
nouerat, iam illi geniti eramus: nos nati & cognoscendi
uium atque usum adepti amamus. Quæ autem amanda sint
P 4 fides

212 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
fides monstrabit, traditis unicuique primis & simplicissimis elementis pietatis de Deo patre omnium, & filio eius Iesu Christo, qui ad redemptionem nostræ carnis peccati, carnem eandem nostram induit, sed sine peccato. Deinde hæc eadem explicatius quomodo sint & cognoscenda, & amanda, non ulla hominum inuenta, sed diuina declarant oracula, quæ satis sunt literis per spiritum sanctum prodita, in quibus literis, absoluta est intelligentia diuini cultus, quæ pietas & eadem religio nuncupat, licet eius uis magis actione continetur quam peritiis. Prima illa elementa non adeo sunt simplicia, quin ad agendum sufficiant: ea neminem profus oportet ignorare. Perfectio uero pietatis illorum est, qui altius sese attollunt per charitatem, quæ ut ignea est, ita ignis modo sublimes quos possidet rapit: hæc sunt eius cultus commissus est grex, qui & à Domino audiuit, diligis me plus quam in hiis hunc conuenit esse doctrina sana potentem, & eis qui contradicant, resistere: sicut Paulus Apostolus admonet. Hæc intelligentia diuini cultus per seipsa suis uiribus nititur, & consistit: nec ullis omnino eget adminiculis, imò in illa una cuncti thesauri clauduntur scientiæ ac sapientiæ, omniaque quæcumque ab alijs sunt gentibus uel diuersis de rebus prodita, uel quadantenus de eisdem, pueriles sunt balbuties, ac inscitia meræ, si cum illa conferant sancta & admirabili sapientia. Hanc oportet esse reliquarum institutionum canonem, sicut Deum spirituum, & hominem animantium: ut tales quæque censeant disciplinæ, quatenus huic materia, sine suo uel nostro, præceptoribus, discendi ratione, et exitu congruant, aut non congruant. Pietati nulla est ex se materies contraria, nulla cognitio. Contrarium appello, quod cum fide & charitate pugnat, nempe quod has uirtutes uel tollit fundit, uel certè minuit, importatis in animi sceleribus & flagitijs. Materiam namque ex rebus sumuntur, quas omnes condidit bonus Deus, ideo bonas: nec ulli bono aduersatur pietas, quum ipsa boni totius sit caput: nec sit quicquam in nobis bonum, sine illa: nec quicquam potest ei esse inimicum, cuius autor sit ille idem, cuius ipsa cultum, & religionem proficitur, & patefacit uoluntatem. Res uero omnes quo exactius cognoscuntur, eo magis fortes ad ingressum intelligendi numinis aperiunt, nepe causam
supre

TRADENDIS DISCIPLINIS LIB. I. 213
supremam ex effectis, quod est cognoscendi genus captiui mentis nostræ accommodatissimum. Sic peruenisse Abrahamum ad inuestigationem Dei scribit Philo Iudæus. Nam ex cælis atque elementis, ex sempiternis motibus, ex ordine inuariabili, ex statâ ratione annorum & temporum assecutus est profecto esse sapientiam aliquam, à qua ista omnia tam certa & constantia regerentur: ergo illam ipsam quaesuit & coluit abiectis spretisque deorum insanis, quos ipse sibi homo erat fabricatus, ut opus suum adoraret ipse autor. Basiliius magnus Moysen tradit à cognitione Aegyptiarum disciplinarum ita mentem exercuisse, ut perueniret ad contemplationem *τῆς οὐρανόθεν*. Hac de causa sanctus Vates canit, celos enarrare gloriam dei, & opera manuum eius annuntiare firmamentum. Et Paulus inuisibilia dei per uisibilia intelligi. Prætereo quæ de naturali magia scribit Ioannes Picus, quod utilis sit, ut manifesto deprehendatur miracula seruatoris nostri naturæ uim & facultatē omnē excessisse. Equidem inimiciorem censeo pietati superbam ignorantiam, quam modestam peritiā: idque uidemus passim usu euenire, ubi sit inscitia, ibi non admodum uigere ueram sinceramque pietatem. Cognitionem autem ueram uoco, aut uero quantum liceat confinem ac similem. Nam rudes falsæque coniecturæ pro fundamentis cognitionis positæ pietatem possent lædere: quod genus sunt Epicuri de uoluptate placita, quod hominis summum sit bonum: tum de anima nostra, & de dijs, quæ ab eodem, & alijs sunt ut impie, ita etiam dementer affirmata. Ad hæc imposturæ demonum, quæ omnia ex cognitionum numero paulo antea de moui. Nocet pietati cognitionis scopus, ut in artibus, quæ ad lædendos homines sunt paratæ: de quo genere sunt philtrea, incantationes, & discipline militaris ea pars, quæ ad uim hominibus & cladem inferendam pertinet: & tota confectio machinarum belli: reliquæ etiam artes male, quia malefice. Iam fines nostri impij sunt, quum ea gratia discimus, ut lædamus. Nec uirtutem non diminuunt, quæ ostentationi quaerimus: cuiusmodi esse quidem possunt artes omnes, sed necessario sophisticæ, quæ aliorum quam ad uanam quandam iactationem ac libidinem non possunt referri. Cuiosa etiam delectatio scrutandi nihil ad pietatem facit,
P 5 quæ

quæ quidem nulli esse valeat deinceps usui ad uitam. Magister gentium Paulus non patitur nos curiosis scientiis abducere: & in actis Apostolorum multi eorum qui artes erant sectati non malas inquit, aut impias, sed curiosas tantummodo, eiusdem apostoli doctrina adducti publice libros suos exusserunt, quorum pretium summam reddebat haud contemnendam. Huius sunt generis praestigiationes, chalybimia siue metallificum, diuinationes, & aliae imposturae. Quæ uero fœdas corpori uoluptates conciliant per sensus omnes quantam pietati plagam infligunt: siquidem uniuersam mentis uim immergunt in corpus, cognique obrutescere, ut attollere se, ac de Deo cogitare principio ægre possit, mox ne ferat quidem. Periculum est, si quis ab eo discat, cuius uerba & consuetudo per nos res nos dimittant, quæ acceperant, & eo magis quum naturæ nostræ uitiatio conciliat auctoritatem doctrinæ. A demone aliquid discere impium, cum quo nullam omnino uult nobis esse Dominus communionem: quippe astus eius ac uastitatis, quæ sunt plurimæ ac multifarie ad nos fallendos sunt instructæ omnes, auertendosque à bono illo, cui sumus cõditi. Huiusmodi sunt artes, quarum dæmon & magister & inuictor fuit: quasque fœdus habet cum eo uel apertum, uel occultum, non defuturum ipsum exercentibus, ut in multis plerisque, sortilegijs, uaticinijs: quibus homines facile humano imponunt ingenio auido se in abstrusa aut uetura immittere. In discendi ratione, atque exercendi ualde illud improbari debet, deseri propter humanas artes pietatem uel in totum, uel magna ex parte: nec tamen ei impendi, quantum opus est nobis ad iter hoc cõficiendum beatæ immortalitatis. Quum uirtutis etiam officia deserunt necessaria uel publice, uel priuatim, si in morbum incurrimus, quæ instanti iam atque impendentem facile periderimus. Tum enim non solum sunt disciplinae exercitia seponenda, sed uirtutis inexcusabiles quoque domi atque in ciuitate functiones. Præter hæc omnia euentus non debet prætermitti. Quippe in multis artes atque eruditio religionem solet deterere, ac perioris conditionis facere: uelut inquisitio rerum naturæ, rerum reconditarum, quæ uel locis secretis occultantur, uel temporibus uenturis inuoluuntur, quas Dominus sibi uni reseruauit: ut nec Apostolis dignatus sit communicare, uentans illos tempora, & articulos temporum rimari, quos

A quibus non
discendum

Discendi ratio.

Euentus.

pater posuisset in sua potestate: consueuerunt enim hæc à fiducia Dei traducere ad fidutiam rei conditæ. Sunt quæ augent ferè uitia, & plurimum de uirtutibus detrahunt, tanquam libri altercatorij, rixosi, contentiosi: in quibus contra ueritatem se armat ingenium: & impia laudis affectatione malit ueritatem obscurari, quam ipse cedere. Eodem pertinent libri de uitiorum laudibus, nempe crudelitatis, belli, pecuniæ, tyrannidis, fraudum. Sed de rebus potissimum lasciuiis, quales sunt mileiæ fabulæ: quibus nihil est neque insulsius, neque impurius: tum multa in poetis, pleraque omnia in cantiunculis ac libris uulgaribus linguis conscriptis. Quæ omnia prout cuiusque est ingenium, censentur: nam alia alijs ingenijs conueniunt, ut palatis, & uentriculis. Neque est enim ulla adeo bona cognitio, quam nos non possumus corrumpere: ut nullus tam salubris cibus, qui pestilentia correpto non fiat pestilens. Sed quamuis nulla eruditio, & peritia pietati non seruiat ex se, non hoc tamen est considerandum unum, sed quid nobis conducit: quandoquidem artes ac disciplinas non propter ipsas discimus, sed propter nos. Quemadmodum omnia sunt in hoc mundo à Deo condita, ideo etiam bona & pulchra: bona uero hæc non omnia ubique ab omnibus sumenda: bona quidem illa sunt in se ubique, non tamen nobis. Ita in disciplinis & cognitione omni statuendum est. At uero ut sit quisque affectus, quomodo contemplandus, ut cui rei sit idoneus, iudicetur, à qua illi abstinerendum, sicut de corporibus dicit peritus medicus post usum cum illis aliquem, ita de animis uir prudens excellentia ingenij, iudicij, doctrinæ, ad tantum munus ascitus: quibus tantis ad arbitrandum facultatibus consuetudinem adiungat aliquam. Cui nos rei non nihil adiumenti afferemus explicatione ingeniorum, sed hoc post paulum. Nunc autem quæ artes Christianis cõgruant saluæ pietatis suæ custodia, ostendamus. Nam hæc, quod sæpe diximus, sæpe est enim dicendum, prima semper debet ob oculos obuersari: nec ab illa mentis intentionem dimouendum. Si cui uel in prima sui origine, quum à natura fingitur, uel deinde munere aliquo Dei amplissimo ac prosperrimo tanta esset tributa mentis præstantia, ut ad illud se fastigiū diuinæ sublimitatis attollens

attollens in eo tanquā in iucundissimo & naturali sibi quodam domicilio conuiesceret, & humanis omnibus despectis fastiditisq; ceu incola quispiam fieret illius inaccessibilis lucis, quam incolit sancta illa & præpotens natura, nec iste maiorem humana fortem nactus, uitam quandam in hoc corpore degeret angelicæ propiorem, quā humanæ: huic nullis esset artribus, nulla alia cognitione opus: nulla huic necessitas minaretur, nulla terret altio rem casibus & necessitate omni. Ad hanc uitæ excellentiam quadantenus uidentur accessisse illi, qui in solitudine & locis remotissimis ætatem transegerunt separatam ab humanis commercijs, conditam & condulcoratam angelica consuetudine atque colloquijs, Pauli illi, & Antonij, & Hilariones uel corporis sui negligentes, nedum externarum rerum, affixi perpetuo & hærentes illi, cum quo beatissime erant infinita æternitate uiaturi. Sed hi per pauci fuerunt, & ex quadā celsissima, ac planè diuina nota grandi beneficio dei selecti. At reliqui quibus ad tantam aspirare felicitatem non est datum, quum uelut oculos à sublimi illo intuitu demittit, non debent sese abdere in torporem quendam otij, ut penitus nihil agant. Dominus in mundi primordio labori addixit filios Adæ: ex qua sententia illud scriptum est à Paulo ad ecclesiam Thessalonicensium, si quis non operatur, nec comedat. Solomon formicæ exemplo segnes ad opus eximulat: & Dauid beatum esse ait illum, qui panem edat labore manuum suarum quæsitum. Dominus noster in Euangelio suo non laborem tollit, sed anxiam sollicitudinem de successu, quod est *μεριμνησι*. Itaq; non decet quenquam in ecclesia otiosum & inertem uiuere. Nam etiam sancti illi eremita, quum se ardor ille contemplationis interdum remiserat, exercebāt se uarijs operib; pars manuum, quidā ingenij. Artes uero ac peritiæ quæ nam erunt? quæ nam alia, nisi quæ ad finem pertineant uel huic uitæ, uel semper næ necessarium: nempe quæ uel pietatem excolant, uel uitæ necessitatibus succurrant, uel certe utilitatibus, quæ à necessitate non multum discedunt: pietatem porro uel nostram ipsorum dico uel alienam: quemadmodum etiam necessitates. Tanta est temporis unicuique assignati breuitas, & in breuitate hac tanta fugacitas uitæ. Tum ea quibus in-

Orium ui-
tandum.

Quæ artes
Christiani.

digemus ad animi cultum, aut corporis sustentationem nostri, uel aliorum adeo multa & uaria, ut ad superflua de tanta temporis penuria aliquid succidere, manifestæ sit de mentia: ad utilia non satis est temporis, & uacat alicui redundantia consecrari. Necessitatibus corporis subuenitur alimentis, medicina, indumentis, habitatioue, peritiis: est in his quemadmodum parentur, & cōseruentur, quis sit usus. Excolitur & purgatur animus ijs, quæ illi uel lucem adferunt, ut noscat, uel ardorem, ut quæ amanda sunt, prosequatur, fugienda uitet: ad hæc partim aliunde tradita accipienda, partim excogitanda per nos ipsos atque exercenda facultatem unam dedit nobis Deus mentem in animo: instrumentum unum manuum in corpore: quis duobus reliqua omnia animantia longe anteimus: quantum enim inter animos mens excellit, tantum inter corporum instrumenta humana mahus. Sed de ijs quæ hominum manus efficiunt, alibi erit dicendi locus: nunc de ingenij exercitamentis loquamur. In mente duo insunt potissimum, uis intue di, quæ dicitur mentis obtutus, seu acumen: & eorum quæ mens asperit, uis quædam iudicandi, ac statuendi: quoniam illud prius ad spectationem solum pertinet, posterius ad ea quæ sunt homini agenda. Animus humanus uagatur per cælos, per elementa, per lapides, metalla, stirpes, animantes, per hominem: nō simpliciter, nam & eius corpus & animum scrutatur: & quæ utrisq; accidunt uel perpetuo, uel intermissio nibus temporum: hinc transit ad humana inuenta, quæ contemplatio pater latissime: hinc per spiritus ad Deum summum & præpotentem. Quæ omnia prout uires ferunt, accepta tradit iudicio: hoc uero alia alijs confert, & inter se, & secum ipsa, tum ostendit, quæ utilia, quæ noxia, quæ neutra sint corpori in uictu, uestitu, sanitate, habitatiōe, ad necessitates, ad commoditates, ad copias: quemadmodū hæc paranda, conseruanda, sumenda in usum. Similiter prospicit animo, quæ profint, quæ obsint ad cultum, & lucem mentis, unde is melior euadat, uel deterior, eadem ratione qua prius diximus, ut parentur, ut cōseruentur, ut utamur. Verum enim uero homines nati ad societatem sumus, nec uiuere penitus absque illa possumus: hoc enim sapiēter est constitutum à natura, tum ut arrogantia superbissimi animalis retunda-

Artij oim
diuisio.

Iudicium.

Societas.

retundatur, postquam se tam multorum indigum circumspexit, tum ad conciliationem amoris mutui, qui usu & conversatione coalescit, tanto & facilius, & tenacius, quanto minus se admiscet arrogantia, dissolutio totius glutini humanæ concordia. Societatis uinculum est bonitas, rector iudicium, in quo sita est prudentia, moderatio uitæ uniuerse. Prudentiam uero auget usus à memoria conseruatus: parum quippe magnarum & multarum rerum proficeret cognitio atque experimentum, nisi esset ubi hæc conseruarentur, ne effluerent, & quum opus est, præsto adessent: usus uel noster est ipforum, uel alienus ad nos commonefaciendos, nobis relictus exemplis rerum gestarum, uel tanquam gestarum, quibus historia omnis continetur, & fabulæ, & apologi, & parabolæ: denique omnis memoria eorum, quæ dicta esse aut facta uel pro certo traditur, uel ad homines instituendos apta sunt & conficta. Eodem referuntur pro uerba, & sententiæ: omnia denique quæ ex quorundam animi maduratione annotata, in populo remanserunt tanquam publicæ opes in ærario communi. Ad exercitium societatis sermo est hominibus tributus: quando enim tecti sunt nostri animi tam denso corpore, quæ nam esset societas? quæm emortua & torpens, si tota esset in oculorum aspectu collocata: si tam uarios nostros cogitatus mutis solum nutibus promeremus? quod nec esset promere, sed magis accendere cupiditatem cognoscendi in alijs: sicut uidemus ipsi continere, qui inter se non intelligunt. Sermonis uicē literæ obtinent inter absentes, siue locorum intercapedine, siue temporum separentur, grande subsidium memoriæ, & testimonium fidei rerum actarum. In sermone duæ sunt artes, necessitatis altera, ut sit emendatus, quod non tam ad cultum quendam, & nitorem ualet, quam ad intelligentiam: altera commoditatis aut delectationis, in qua est omnis elegantiæ, cultus, ac splendor dictionis: huic adiungitur accommodatio sermonis rebus, locis, temporibus, personis, quæ nascitur ex prudentia, eaq; rhetorica nominatur. Sed quia effrenati animi non raro ad alienam iniuriam proruebant, leges sunt natæ: & iuris limitatio promulgata, id est carceres obiecti libidini, quam non cohibebat ratio tam uicina. Quæ sita sunt quædam ceu ferra menta, quibus facilius ac commodius

Sermo.

modius in hisce uersaremur: ad moles & magnitudines uel explorandas, uel mouendas loco, uel constituendas ac figendas ubi esset opus, ars excogitata, quæ dicitur geometria: ad computationem qua nulla uitæ pars potest carere, Arithmetica. In perscrutanda ueritate quæ nobis ita occultatur, adiuuatur iudicium inuentione probabilitatis: in censendis his, quæ ad coniecturam assumptis, instrumento utitur dialectico, quæ censure ueri nuncupatur. Accessit his omnibus laxamentum & recreatio animi per harmoniam sonorum, quæ est musica: sub quam poësis omnis uenit quæ concentu numerorum consiat: tametsi numeros quoque suos habet oratio pedestris, non tamen lege definita & perpetua, sicut poema. Hæc quidē excogitauit animus sua industria accepta munere huius opificis Dei, quod natura dicitur. Longe omnia superat peculiare illud Dei beneficium, quod unum uice est uniuerforum, quocumque dignatur accedere. Nobis tamen quibus propter magnitudinem flagitiorum non dignatur DEVS illud ad singula præstare, adhibenda est diligentia, ut quæ conducat eruiamus, prælucente lucerna, quam ille humano generi reliquit. Ergo hæc sunt materiæ ac fines cognitionum earum quæ cum pietate non dissident, imò uero & profunt corpori, & earum multæ excolendo animo uehementer pietati deserviunt. Artes hæc, siue quis cognitiones malit nominare, pluribus rationibus ac modis limitari possunt, quam explicari queat, ut cuique fines ac metas uisum erit definire: nam & coniungi inter se separatæ quædam possunt, & coniunctæ separari: ut si quis de natura unam artem, & cognitionis rationem faciat, quæ in animantium & stirpium contemplationem potest tribui: & de stirpibus in herbas, in frutices, in arbores. Sed nos ad discentium, nisi fallimur, commoditatem hunc in modum partiemur: ut quæ ad cognoscendum seu contemplandum pertinent, sint primum aspectus quidam faciei naturæ: qui planè est sensuum, uelut intuitus quidam picturæ: non aliter quam quum urbes, populi, gentes, nationes, montes, flumines in tabella proponuntur oculis: hæc nomen est aspectus siue cōtemplatio: qui uero huius est peritus aspector siue cōtemplator: Descendet alius mentis acies ad intimū naturæ opificiū, quod in penetrabilibus

Aspectus
naturæ.

bus uersatur cuiusque rei, quò animo est magis aditus, quò oculo, & si per oculum tamen: is est primus philosophus, seu intus: scientia autem prima philosophia, uel intimum nature opificium. Ex utrisque exteriores causas scrutatur uir sapiens, quæ oculis uiciniores sunt & reliquis sensuum: quæ peritia scrutatio nominetur, seu inuestigatio: peritus autem scrutator, uel inuestigator. Post quæ ad ea transcendit, quæ omnem penitus sensum effugiunt, cogitatione sola inuestigantur, eas res spirituales nominare consueuimus, quarum disciplina fit spiritualitas: professores ipsi spirituales. Ex quibus omnibus colligitur rerum narratio fusa iam & copiosa, & quæ non effecta solum, uerum causas quoque complectatur explicando potius quam inquirendo, quæ est historia naturæ: & qui in ea uersatur, historicus illius. Accedat ad usum contemplatio: præscribet, quæ nam admittenda in diætâ, quæ à Græcis diætâ dicitur: uocemus illum & nos diæteticum, aut si quis alijs uocabulis delectatur, uesci, esuiarium: tribuat his quisque quantum uolet, modo res maneat. Tum ad salutem uel conseruandam, uel instaurandam.

Medicina. medicina. Cuius partem Hippocrates esualem facit: atque huius inuentionem ad medicos refert. Satis prospectum est corpori, transeundum est ad animum, & consuetudine hominum inter se. Sunt præcepta, quemadmodum quisque compositum & constitutum debet animum habere: quæ ars de moribus ethice nominatur, & qui eam proficitur ethicus, seu moralis. Sunt præcepta, quæ docent quomodo quis sese geret priuatim domi, quomodo publice in ciuitate: illa sunt æconomica, hæc politica, unde æconomici dicuntur, & politici: uerba Græca sunt Latinis auribus non inaudita. In sermone sunt regulæ, quæ ad emendatam elocutionem faciunt, quæ est grammatica. Sunt quæ ad aptationem consentaneæ orationis rebus, personis, locis, temporibus, quæ est Rhetorice. Scrutatio illa & rerum, & uerborum, & autorum ueteris memoriæ, obseruatio atque annotatio eorum diligens, quæ grammaticæ est coniuncta, Philologia nominatur: & qui eam præstat, philologus. Vfus uitæ, exemplaria maiorum, cognitio præsentium facit eum, qui Græca uoce polyhistor dicitur, quasi multifidus: nobis sit sane honestiore nuncupatione prudens: & eius tractatio prudentia.

ta. Sequuntur aliarum instrumenta, Geometria, Arithmetica: quarum callentes sunt geometræ, & arithmetici. Tum Arithmetice inuentione probabilitatis inuentor: de censura inuentorum censor. Musicus uersatur in musica: in poësi, poëta. Inuentio perit in rebus diuinis & sacris uel consideramus, quantum licet babilitatis mortali, sanctam illam naturam, uel ea, quæ nos ad illam adducunt, nempe eius præcepta, & uiam: qui circa priora uersatur Theologus: qui circa secunda theonomus appelle tur. De his duobus alijs, nunc de prioribus disseramus, quæ Theonomus admodum tradenda singula, atque excipienda existimemus. Cognoscenda sunt ex libris omnia: nam sine libris quis speret se magnarum rerum scientiam consecuturum? Siquidem Dei assatus per paucos docet: & quos docet, ipsi soli ea perhibet, quæ maxime sunt ad sempiternam illam felicitatem necessaria. Videlicet tanta numinis indulgentia per quam rari præbent se dignos, hoc est idoneos: nec fas est ut diuini magistri doctrina ad exhibenda hæc humilia sese demittat. Ita que studioso homini uel libris est utendum, uel qui locum librorum expleant magistris, aut restat utique, ut arioletur. Sed sicut in unaquaque re obseruationes infinitæ sunt, neque enim res ulla tam exposita sensibus, quæ satis non sit ad multa ingenia diutissime exercenda: ita libri ad immensum numerum excreuerunt, singulis quæ uel ipsi animaduertissent, annotantibus, uel quæ essent ab alijs prodita, compilantibus: ut iam non dico de multis artibus ac scientiis, sed nec de una aliqua, quæ scripta sunt monumenta, ipsi legendis uita suffecerit, nedum intelligendis. Seneca autor est negare Ciceronem, si sibi uita duplicetur, suffecturam eam per currendis Lyricorum uatum carminibus. Quod si illa omnia, quæ à priscis illis philosophis, historicis, oratoribus, poetis, medicis, theologis sunt adita, peruenissent ad hanc ætatem, nihil esset nobis aliud habendum domi quam libri: in libris fuisset sedendum, libri fuissent calcandi, incurrere in aliud non possent oculi, quam in libros. Etiam ut nunc quidem est, non paucis terror incutitur, & odium studij, quum offeruntur eis in quaque disciplina inexhausti laboris uolumina. Despondent acutum animos, qui ea intuentur: & miseri intra se queruntur, quis leget hæc? Quibus de causis in unaquaque arte ac peritina libri debent assignari,

qui enarrandi sunt in scholis, qui secreto studio legendi ac
 euoluendi: ne quum adeo breue ac fugax in superuacaneis,
 & non raro noxijs quoq; consumeretur: & prius auolaret
 quam ad frugifera ueniretur. Hoc qui faceret, magna scien-
 tiarum notitia & acrimonia iudicij fretus, ne is mea senten-
 tia ingens in uniuersum hominum genus beneficium con-
 ferret. Nec contentus esset libros nota quadam insignisse,
 sed ex libris loca etiam indicaret unde singula essent peten-
 da. Quod nos quadam ex parte facere aggrediemur: quo
 successu, non multum laboro, certe optima uoluntate, &
 qua multorum ingenia excitabimus, eorum presertim qui
 beneficium hoc prolixius & cumulatius prestare poterunt
 nationi studiosorum, siue maiore metis ui instincti, siue co-
 gnitione rerum uberiore instructi. Equidem neq; hoc, neq;
 ullum aliud bonum inuidebo generi humano, a quocunq;
 profiscatur: & me in postremum aut etia in nullum reici-
 ci locum iucundissimum mihi erit intuenti profectus hu-
 manae sapientiae: qua sapientia si quo alio tempore, certe
 hoc isto plus quam credibile est, mortalitas nostra indi-
 get, collapsa in altum flagitiorum ac scelerum. Persecutio-
 rum me scriptores omnes legi dignos non est fiducia, ac ne
 possem quidem impeditus non tam eorum turba, quam uel
 ignorantia uel obliuione mea. Libertatem hanc consule-
 tis boni, memores rem esse studijs maximopere conducibi-
 lem, duntaxat quod non tanti oportet aestimari meam cen-
 suram, ut ea satis sit ad mouendum ordine scriptore ullum
 infimae classis, tantum abest ut prima. Itaq; de singulis ar-
 tium uerba faciemus, & quemadmodum uideantur nobis
 tradendae, & quid in quaq; earum bene ac utiliter exstime-
 mus ab scriptoribus proditum. Ante omnia quandoquidem
 necessitates sunt in uita uariae, crebrae, & per momenta sin-
 gula aliae ex alijs succrescentes, ut nobis recte expendenti-
 bus nullum superfit tempus ad ludendum, referendae sunt
 artes non ad inanem aliquam delectatiunculam, sed ad usum.
 Recte Galenus artes illas nuncupari non patitur, quae uti-
 litatis nihil adferant uita. Quare tametsi nonnullarum ar-
 tium finis est, sicut ostendi, contemplatio, ea tamen sui ipsi-
 us finis esse non debet, sed ulterius in usum aliquem pro-
 gredi. Quod si arti alius non est propositus scopus, certe
 alium

alium esse conuenit artificis. Contemplatio naturae im-
 mensa infinita est, cuius alto si quis se credat, nec quod cu-
 pit perueniet, & amittet uitae fructum omnem, nisi quae
 studio erit consecutus uel ad uitae commoda, uel ad suspen-
 dum atque admirationem auctoris traducat. Quin etiam
 in uita hac contemplatio Dei, qua mirabilis dici nihil po-
 test, nihil amplius, aut praestantius, ad usum est tamen
 aliquem conuertenda, ut accendamus, ut rapiamur, ut
 coniungamur illi. Admonebimus itidem nunc uelut in
 uestibulo, quoniamquidem consuetudinem scelerum su-
 pra modum adoleuit humana malitia, multum inualue-
 runt prauae animi affectiones, ut purius tradantur artes,
 simplicius, minus infectae, ac imbutae uafricie atque im-
 posturis, ut quod eius fieri ualeat, ueræ illi ac germanae
 simplicitati Christianus populus reddatur: & pauciores
 habeant disciplinae omnes scintillas, quibus succendantur
 animi, usque eo ad grandia per se ipsos & saeva incendia pa-
 rati. Elimata est nimium malitia, & ad cotem prauitatis ut
 dicium exacutum, nihil opus est maiore acrimonia, sed po-
 tius tanquam retusione quadam: non quo imprudentes
 fiant homines, sed ut synceri magis ac simplices, atque ea
 de causa prudentiores, non astutiores: eo enim futura est
 uita nostra beatior, quo minus contaminata fraudibus
 & captionibus, similis praeceptorum hominum, quos ani-
 morum rectitudo, & simplicitas diuinis colloquijs di-
 gnos reddebat. Adde quod disciplinae breuiter ac pura o-
 stensae acumen, iudicium, prudentiam, communium re-
 rum usum adiuuant: longa earum tractatio retundit uim
 mentis, & molestissima est: de qua in concione uiri sapien-
 tissimi scribitur: In multa sapientia multa est indignatio:
 & qui addit scientiam, addit & laborem. Hoc loco iustis-
 sima quaestio occurrit de libris prophanorum hominum
 nempe gentilium, Agarenorum, Iudaeorum, legendos eos
 censeam, an ne reici in totum oporteat? quippe in qui-
 bus est multum malitiae ac fraudum, ad omnesque animi
 motus inconsultos ac facinorosos plurimum ueneri. Gra-
 uior quaestio, & cura dignior, quam quiuis facile arbitretur:
 de qua nihil possit semel in uniuersum dici. Positum est a no-
 bis paulo antea nulla cognitione rege obesse pietati. Gentium

lium opera bene lecta nihil prorsum nocuerunt ex Græcis Origeni, Iustino, Basilio, Nazianzeno, Chrysostomo: ex nostris Tertulliano, Cypriano, Lactantio, Hieronymo, Ambrosio, Hilario, Augustino, Gregorio, Isidoro, Thome: quibusdam etiam uehementer profuerunt, ut Augustino Ciceronis Hortensius. Nocuerunt multis ueluti Luciano, Iuliano Casari, Pomponio Laeto, Domitio Chalderino, Cordero Vrceo. Multi in se experiuntur pietatem suam ab illiusmodi literis aliàs uegetari, aliàs hebecere. Quapropter necesse est libros illos ceu latum quendam esse agrum, in quo herbae proueniant partim utiles, partim noxiae, partim ad delicias paratae, uel ornamenta, ut flosculi quidam. Habent utilia contemplationem atque inuestigationem naturae rerum ad dapes, ad ualitudinem, ad totam uitam: habent thematicas disciplinas ad multa conducibiles. Habent antiquitatis & omnis memoriae cognitionem, exempla tota doctorum, & factorum, acute, grauitate, festiue, sancte: quibus excolitur prudentia atque adiuuatur: totam denique illam, quae encyclopædia dicitur maxime commoditatis ad uitam: in qua quae obseruassent, atque adinuertissent diligenter consignata posteritati reliquerunt. Quo fit ut homines per libet ingeniosi non tam in multa uigore mentis possint peruenire, si sint indocti, quam qui mediocri sint ingenio & doctrina praediti: his enim uelut subsidio sunt multi illi uero ut maximi sint ingenii, certe singuli sunt, & soli. His accedunt quae ad eandem faciunt prudentiam, ueri & inueniendi, & iudicandi instrumenta. Adferunt insuper acutas & magni momenti insectationes uitiorum, uirtutum laudes, quibus uti nobis licet ad rem nostram, & contra nostrorum uitiosos. Habent praeterea dogmata & sententias maiore quadam incitatione naturalis boni excusae, quae in uitium nostrum traducta ingentia praebent nobis ad res multas adiumenta. Habent postremo ornatum omnem, cultum, elegantiam, splendorem sermonis. Admiserunt tamen his salutariis perniciose non pauca, & quasi uenenum mellis aut suauissimo uino temperant. Scrupulos, & suspiciones de rebus pietatis, quodque est praeter caetera pestilentissimū derisum etiam apertum, & nonnunquam insectationem quoque: quum lusciosi ac infirmi oculi intendere in tantum

Quae habet
utilia.

Quae mala.

fulgorem non sustinerent. Tum multorum uitiorum laudes, ut superbiae, irae, crudelitatis: admirationem atque adorationem potentiae, opum, uoluptatum: enarrationem eorum uitiorum quae commemoratione sola audientes contaminant: ut libidinis, ultionis, uani decoris. Aperiunt scholas uersutiae, fraudum, imposturae. Vnde necesse est animo, uelit, nolit, multum doli & captionum adherere, quas in occasione exerceat. Nam ut eorum curae ac cogitatus ad ambitionem referebantur, uel quaestum, ea sequebantur modo, per quae uel pecunia parari uel honor posset. Ei qui scit esse damnosa haec, quique ea cognoscit, fortassis nihil foret periculi per haec ingredi, & quae uideretur, decerpere: quin sapientes uiri haud secus noxijs utuntur interim contra noxia, ac periti medici uenenis contra uenena. Sic illi conferunt haec cum nostris ad demonstrandam & illorum impuritatem, & excellentiam nostrorum: ut collatione tenebrarum illustrior appareat nostra lux. Denique omnibus bene utuntur uel pro se, uel contra illos: ut qui nos fratres aduersum gentes scripserunt iugulantes eos suo ipsorum gladio: quorum catalogum Hieronymus exponit Magno oratori respondens, quem Calpurnius Lanarius subornarat. Idcirco Iulianus Apostata, quum maxime persequere tur Christianos, artes eos liberales uetuit docere: ne scilicet de aquila pennas euellerent, quibus aquilam configerent: quae imagine usum esse illum aiunt, quum se suis artibus imperitum deprehendisset. Periculosa sunt haec curiosis: quales illi sunt, qui non dubitant, cicutam gustare, & experiri cuius sit saporis, id quod hominem extinguit. Itē imperitis, incautis, qui dextere uti nesciunt. Eset omnino cōsultissimum propter infirmitatem & tenebras nostri ingenii, haec esse repurgata, ut nulla occasio nocumenti foret reliqua: uel ut in ijs demum campis uersaremur, in quibus solae herbae utilitatis cuiusquam, aut honestae uoluptatis crescerent à probo & prudenti agricolā illic satae, ex tutis uiridarijs sanctae religionis desumptae, aut quae conuenirent, ex periculosis agris huc translatae, tanquam thesauri Aegyptiorum ad ornatum templi conuersi. Quāto & fructuosius & iucundius hic in nostris pratis spaciāmur, ubi nullas nec ab herbis, nec à serpentibus infidias metuimus,

quàm in illa Asia; aut Africa inter suspecta & periculosa. Sanctus Ambrosius sapienter ac pie, opus Ciceronis de officiis, quod plenum esset bonarum rerum ac uite conducendum, ad pietatem nostram transfudit, tutius iudicans hauriri illa de Christiano pectore manantia, quàm de gentilitio. Intelligentia ac peritia mali paucis prodest, præsertim si quemadmodum malo illo uti possimus, ostendatur cum aliqua nostra uel oblectatiõe, uel ut uulgo solemus loqui, utilitate. Hac de causa infirmitatem nostram reputans Dominus, tum occultas & fraudulentas dæmonis insidias, uetuit, nequid penitus nobis esset cum illo commercij: fortassis aliquibus posset esse citra damnum, sed commune periculum in comune prohibetur. Itaque nemini bono uiro atque uirum in dubium uenturum, quin præstet uel à Christianis accipi doctrinam Christianam christiane traditam, uel ex monumentis impiorum relictis his, quæ integritati bonorum morum possent officere. Quod perfici si non potest, saltem præeat uiam uir aliquis non solum eruditione præditus, sed probitate etiam ac prudentia, cui nos credamus tanquam duci: qui à periculis dimoueat uel tacite extrahat significatione periculi, ne curiosorum cupiditatem irascatur, uel quibus conueniet, aperte demonstret, quod malum delitescat: & percognitis eorum quos ducit ingenijs, tantum cuique permittat, quantum censebit expedire. Hunc in modum accipietur in connubium gentilis forma relictis unguibus & capillis iuxta ritum filiorum Israelis, sicut D. Hieronymus interpretatur.

DE TRA

DENDIS DISCIPLINIS LIBER

SECUNDVS.

SEQUITVR IAM VT DICAMVS.

Squæ, quomodo, quatenus, à quibus, quo loco sint tradenda singula. In omnibus illud potissimum spectandum ut sincere exhibeatur institutio, ne probi mores uel corrumpantur, uel utiq; retardentur & hebescant. Primum omnium de loco uideodendum, nam is in constituenda schola primus etiam foret prospici. In quo hæc considerari conuenit, cœlum ut sit salubre, ne subinde profugium sit scholasticis luis metu percussis. Alexinum philosophum Eliensem quod in loco doceret insalubri, tum in rerum multarum, quæ usui erant necessariae, penuria, discipuli deseruerunt omnes: & quidem quæ uehementer probaretur, ac placeret. Sed nec minus uerantem, aut amœnum elegerim, qui scholasticos ad proedundum sæpe sollicitet, nisi forte delitiosis disciplinis sit danda opera: ut poetica, musica, historia: hanc cœli grauitatem arbitror electam fuisse à Platone in Academia suburbano Attico. Nam si omnino insalubritatem est secutus, parum ipse consilium mihi suum probabit. Sanos enim necesse est eos uiuere, qui bonam & diligenter operam nauaturi sunt studijs doctrinarum. Spectatur de hinc, ut suppetat alimentorum & copia & utilitas: ne felicia ingenia in tenuitate fortunarum cogantur renuntiare literis, quibus uacarent magno & suo, & multorum bono: præsertim quæ disciplinas sapientius iuuenes sectentur in re modica, quàm opulenti, quos uanitas fortune ad lōge diuersa studia traducit, uenaticiõis, equorij, belli, lusionij, libidinis, & uoluptatij omnium, ad quas adpiscendas arbitrantur se in diuitijs aptissimam habere facultatem. Sit item locus separatus à frequētia, & potissimum opificum, qui strepitum & magnos ædunt sonos in opere: quales sunt fabri, & lapidicidæ, omnes denique qui mallo utuntur.

De loco Academicæ.

tur, quique rota & torno, & pectine textorio: nec sit tamen omnino infrequens, ne testibus ac uelut spectatoribus careant flagitiorum, si quibus sint dediti: idcirco graues esse incolas atque corruptos uelim, quos scholastici reuerentur: non caupones, non malignos, qui ad prauas artes impellant: non sordidos, & exigui lucri captatores: illiberales enim reddunt studiosos ac sordidos, & quales sunt qui Græco uerbo μικρολόγοι nominantur, quo nihil est sapientiae inimicius. Procul etiam à comitatu regio, & puellarum uicinia: alteri otio ac malis artibus inuitant rudes animos, & pertrahunt facile teneros, ac in quiduis flectiles: alteræ forma alliciunt ætatem blando illi malo obnoxiam. Confortius esset extra urbem constitui gymnasium, præsertim si uel ea sit maritima, uel mercimonijs dediti incolæ: modo ne locus caperetur, quo ex urbe consueissent otiosi deambulare animi gratia. Nec publico itineri adiaceat, ne animi scholasticorum nouitate commutantium auocentur ab opere instructo. Non in regionis limitibus, qui solent bello infestari: ne is metus non sinat quietos in studia intendere. Statuatur in unaquaque provincia Academia communis illius: provinciam definitio, non limitibus naturæ, nempe montibus, uel amnibus, uel mari, sed ditio ac principatu. Ne iuuenes si limites claudantur uicino bello, uel cum suo periculo & suor cura, atque anxietate in alieno regno studeant, uel cogantur bene cæpta studia magno cum dispendio interrompere. Nemo sit admiratus ea cura locum queri, ubi nascatur & adolescat sapientia, quum tam anxie locum prouideamus apibus daturis mel pretij quāto infra sapientiam. Sed maxime omnium ad locum faciunt homines: ideo magistri non modo sint ea doctrina, ut possint bene instituire, sed habeant tradendi facultatē ac dexteritatē. Mores sint in eis puri, prima est ea cura, nihil ut dicant, aut faciant, unde in auditore malum possit exemplum transfundi: ne uel aliquid, quod tutum non sit imitari. Si quid uitij habent, uel laborent omnino seponere ac tollere, uel quod secundū est, licet gradū interuallo, præsentē auditore diligenter ac strenue abstineant: nā hunc oportet se ad magistrī exemplum componere. Nec probatis tamen erit moribus, sed prudens quoque tum ingeniū habeat accommodum ei, quā proficetur artibus atque

Magistri.

atque ei generi auditorum, quos in disciplinam recepit, quo melius tum ipse tradat, tum illi percipiat: ut grammaticus ne sit rabiosus: non pertinax medicus, quique melius dicenti holiit cedere: non moralis philosophus arrogans, & flagitiorum manifestus. Prudentia uitæ totius rectorix maximas ualidissimasque habet uires & ad recte artes tradendas, & ad uitia emendanda, & ad reprehensionem, & castigationem, quum est opus, & quatenus: multum enim efficiunt hæc suo loco, suo tempore, suo modo adhibita: intempestiua autem omnia odiosa atque inefficacia sunt. Bonus sit magister, & literarum amans: nam quia studiosus libenter docebit, ut se exerceat: quia bonus, ut alijs proficiat. In discipulos affectu erit patrio, ut illi sint ei filiorum loco, nec quantum ab illis aut à professione redeat, spectabit. Nunquam bene traditur disciplina, quæ uendit: quod in primis uitauisse Socratem Xenophon est autor in cōmētarijs. Duo sunt uitia ab omni eruditione, atque eruditissimè pellenda: Auaritia, & honoris cupiditas: quæ simul artes corrumpunt, simul literatos ac literas adducunt in contemptum. Adigunt enim doctos homines ad indignissima, nempe ut subscribant sententiæ absurde, atque imperite sentientis: ut in disciplinam atque ad honores doctrinæ admittant dehestamenta artium. ut pertinaciter stent pro falso: malintque inuerti ac perire omnia, quæ fateri sese uictos, aut aliquid ignorasse: ut ea denique faciant, dicant, querant, ueniantur, non quæ doctrinam adiuuent, ac mores, sed per quæ pecunia uel gloria comparet. Hinc fraudes, rixæ, periuria, odia, postremo sectæ impotenter defensæ: quomodo discipulos reget, qui laudem ab ijs uel pecuniam sperat? Ergo omnis quæstus occasio reuellatur ab scholis. Accipiant doctores salarium de publico quale cupiat uir bonus, fastidiat malus: ne si amplum sit, imperiti & mali eo se infinuent lucri cupiditate: probi ac eruditi qui ambire uel nesciunt, uel nolunt, excludantur. Nihil à scholasticis accipiant, ne illos capient, neue propter spem mollius ac indulgentius habeant. Nec alimenta sua discipuli à magistris emant: Sed hebdomadatim eligatur unus ex fodalibus, qui sit uelut architriclinus, is curet diebus singulis emendas epulas: exacta uero hebdomade, subducta ratione, cōferant symbola, addito quod præbeatur ministris

Duo uitia
ab eruditissimè
pellenda.

Q s pro

dia morborum, aut qui impares erunt labori concurrandi, aut tenerioris frontis, quam ut perferri possint tam multa quæ medicis uidendo sunt atque audiendo deuoranda: denique quibus natura medicæ artis deerit, quam primam in medico desiderari superius ostendi. Sed hi tamen erunt, quibus ad eam naturæ conditionem acumen ingenij & iudicij uigor sit adiunctus, uaria quoque & late diffusa doctrina, ex qua impensus quidam erga studia amor nascitur, ut non facile ab inspiciendis sese rebus emolumentis ullis sinat auocari. Hi uelut antistites quidam artis in ipsis adytis & mysterijs uersabuntur perpetuo: docebunt alios, scribent, cõsulentur, respicient subinde ad linguas, ad philosophiam, ad omne genus scriptorum liberius. Nam illos qui artem in usum generis humani conuertunt, ubi primum sese publicis utilitatibus dedicarunt, & quali consecrarunt, nolim amplius ad alias ullas disciplinas, aut artes diuertere: est enim in hac una satis superque, quod agant uel uita uniuersa, quamlibet diuturna, ac longa. Itaque non seram eum, qui ad opem hominibus ferendam accersitur, Cicero nem, aut Demosthenem, Vergilium aut Homerum lectitare: multo minus autores aspicere artis grāmaticæ: sed nec historicos aut etiam philosophos, nisi si qui adiumenti aliquid adferre possint ijs, qui salutem suam ipsius curæ commiserunt. Didicisse hæc oportet prius, certè hic non addiscere: disciplinis omnibus atque exercitijs literarum æternum uale dicet, in hanc unam intentus, & incumbens profusus. Facilius tulero cuiusuis artis professorem diuersis nonnumquam occupari, quam huius: quæ adeo longa, uaria, obscura est, ut agre quamlibet felix ingenij cunctum sit ei percipiendæ, aut rite exercendæ par: quantum minus ingenij portio aliqua. Hi tamen experimenta sua monumentis literarum ad usum posteritatis cõsignabunt. Sciâtque medicus, quicquid temporis huius unius studio subtraxerit, tantum surripere ac furari sanitati suorum ægrotantium. Aggrefusus bonis auibus experimēta artis, nihil potius habebit aut charius, quam humanum corpus. Quocirca experimenta prima, quæ sunt plenissima periculi, non sumer in humano corpore: nec in dolo figlinâ auspicabitur, quod est in Prouerbio, sed in re uili, nempe in mutis animantibus: quod si necesse

De exercē
tibus medi
cinam.

neceesse est in homine fieri, ne sint saltem tenera, & delicata corpora, quæ iniurias medicamentorum nō sustinent: sed ea, quæ uiolentia fomenti afficit fortassis, ac cõmouet, non extinguit: ut sit, quod ueteres soliti erant dicere, periculum in Care. Tam uero ingressus ad ægrum uisendum medicus, quo habitu erit, quo cultu, qua diligentia, & sermone utetur, perscripta sunt omnia, quum ab alijs medicis, tum ab Hippocrate Coo breuiter ac prudenter comprehensa. Sed ego tamen nonnulla more meo explicatius ponam. Primum est omnium, ut curet se medicus, ne graui sit ipse ualitudine, neu pallens, & ore ipso morbi suum oculis obiciens obuiorum: ne illud protinus de sacro Euangelio audiatur, Medice cura te ipse. Quam spem de eo medico æger concipiet, cuius artem in illo ipso uidet nihil proficere. Tum ob ægrotorum fastidia uestiatur nitide magis, quam splendide. In ipso ægro statim primo aspectu considerabit habitum, & constitutionem corporis, ætatem, animum: quæret de ualitudine superioris temporis, de moribus, & consuetudine illius: hæc omnia humane, atque affabiliter: tum audiet patienter, nec hariolandi gloriam captabit, ut diuinet quæcunque circa illum contigerunt: graues patiuntur casus, qui ita se huic inanissimæ auribus concreduint, & ualitudines languentium affligunt, ipsos etiam non raro perimunt, dum medendi arte non contenti, diuinationem quoque gestiunt ostentare. Neque uero quæcunque ab assidentibus mulierculis audierit, pro exploratis compertisque accipiet, ipse iudicium suum uelut condimentum asperget. Admoneri se boni consulēt, imò habebit etiam gratiam: æquitatem animi obtineat in censendo, ne quo se sinat affectu abripi: præclare seci actum sentiet, si in illa ipsa moderatione sui nanciscatur quod cupit, nedum ut commotus ac perturbatus necessaria possit rite exequi. Cogitet bonus, & sapiens medicus, se uelut salutare quoddam numē in terris uet fari: ut diuos imitetur integritate morum, & opum contemptu: castas manus, castos oculos ab omni impudiciâ conseruet: sed nec quantū ex opera redituri est in loculos, curiose repetet. Equidem uehementer admiror esse permultos medicos ad lucrum attentos, quum nulli magis intelligant, & experiant quod

tidie, quanta sit uitæ breuitas, quàm fugax, quàm incerta, & leues causæ ualentissimos homines absument, ac proinde quàm parum profint diuitiæ, quarum exiguus est adeo usus, & breuis. Quid ergo de illis dicam, qui auiditate lucrum morbos differunt, quo nihil cogitari potest inhumanius. Non priuatim uident isti admonendi, sed publica seueritate puniendi, haud aliter quàm conuicti facinorosi capitali. Cur in eum animaduertitur, qui hominem liberum cecidit? istis uero impune est morbos cum certo ualitudinis exitio proferre? Si uel morbi ratio, uel infirmi ingenium ab alloquio abhorret, paucis uerbis rem transiget, & maxime sobrijs: sin ferant sermonem, facunde aliquid narrabit, lepide, accommodate ad captum audientium, ad ægrum, & eos qui ad sunt sine scurrilitate exhilarandos. Tentabit initio, an poterit ægrum suum curare uictus ratione, hoc est diætâ: sin res poscat, addet medicamenta, sed simplicia: sin maior sit morbi uis & uaria, ad commisionem transibit. Si res exigat, ut ad capiendum consilium, alij sint accendi medici, proponet sibi ante oculos non existimationem sui, non quæstum, quæ duo quanti sunt, si cum hominis salute conferantur: sed id quod ei expedit, qui ad fidem suam confugit: ut in eum patrio quodam esse affectu necesse sit, si uiri boni officio uelit defungi. An est aliquid, quod magis nos ad beneuolentiam & benefaciendum adducat, quàm fiducia nostris? Quapropter eo ueniet animo ad deliberationem, ut in sententiâ melius monentis paratus sit concedere: audiente ipso, de quo agitur, non dissentient, nec alijs presentibus contentent: in illa enim disensione opinionum, qui iudicare ipsi nesciunt, nec possunt statuere, cui se parti potissimum appropinquent: inde nascitur desperatio quædam sui, & artis totius odium, quam habent pro incerta,

(*)

DE TRA

DE TRA

353

DENDIS DISCIPLINIS SIVE DE

doctrina Christiana Liber

Quintus.

CONFECTA EST NOBIS EA VIA quæ rerum naturam cõtemplatur, quæque hominum corporibus uel alimẽta demonstrat, uel antidota aduersus morbos impendentes, aut contra iam incumbentes remedia. Nunc alterâ illam aggredimur, qua tum excoluntur animi, tum sanantur, ut in hac quoque sit mentis illustratio, ne morbi inuadant, atque ubi inuaserint, per rationis imperium depulsio ac restitutio sanitatis. In uitæ negotijs prudentia præsto est nobis atque auxilio: in rebus diuinis pietas, quæ qui sit Deus docet, & quemadmodum nos aduersus illum decet gerere: eamque unam uere ac maxime propriè sapientiam nominarunt: de qua non est hic dicendi locus, curam sibi peculiarem tanta res postulat. Prudentia uero peritia est accommodandi omnia, quis in uita utimur, locis, temporibus, personis, negotijs: hæc est moderatrix & clauus in affectionum tempestate, ne hi sua uiolentia nauem totius hominis in breuia aut scopulos impingant, uel obruant magnitudine fluctuum. Duabus autem ex rebus prudentia nascitur, iudicio atque usu rerum. Iudicium opus est sanum & solidum, interdum quoque uiuidum & perspicax: experimenta rerum uel nostra ipsorum sunt, quæ nos agendo cepimus, uel aliena conspecta à nobis, læta, audita: Alterutrum cui desit, prudens esse non potest. Nam quæ ad usum referuntur aliquem, ea nisi aliquando ipse obeas, quantumcunque exposita habeas, & percepta, nunquam rectè exequeris: quippe quum manum admovebis operi, non multum aberit, quin tam uenias nouus, qui nihil prius de eo ipso cognouerat: haud aliter quàm ad pingendum, texendum, suendum, rudis penitus uidetur accedere, qui instructus quidè uenit præceptis, sed inexercitatus penitus: iam exercitatio per se ac usus nisi regatur à iudicio proficiet

Z

proficiet quidem nonnihil, sed manca erit prudentia hæc, & sæpenumero in occasione rerum agendarum infirma & inutilis. Multi enim uariarum rerum habent experimēta, & complurium cognouerūt mores nationum ac gentium, sed quia segnī, & præpedito iudicio, seu nullo potius, parum admodum prudentiæ ac interdum nihil omnino collegerunt. Quocirca nec adolēcentes aut iuuenes prudentes esse queunt, qui experientis carent: nec tardi senes & iudicio de rebus uel hebeti uel prauo. Quapropter facultatis huius tractatio magna de causa est à nobis post artes oēs perceptas collocata. Cæterum prudentiæ finis & tanq̃ scopus biceps est: una pars eo spectat, quā prudentia ad corporis & affectuum libidinem confert omnia, ut quicquid siue iudicij parauit, siue usus rerū ad uoluptates, honores, opes, potentiam solerter conuertat: quæ est uafricies, & astutia: sacris autoribus carnis prudentia nuncupatur, quod ipsi sit intentā, quæ caro concupiscit: altera pars est, quæ ad mentem & suam & aliorum iuuandam actiones suas omnes, & cogitationes refert, hoc est, ut se & alios meliores reddat: et quoniam prior illa, quemadmodum Paulus inquit, stultitia est, de hac altera loquemur. Cui non sunt idonei natura stupidi, aut stolidi, nec inepti, & pueriles cōiectores: quādoquidē prudentiæ pars optima in coniecturis sita est, quas de rebus sequentibus, è coniunctis & transactis sumimus:

Prudentia duplex.

Prudentia diuinationio.

ut genus sit quoddam diuinationis prudentia, quemadmodum prisca sententia declaratur: Bene qui coniecerit, hunc uatem perhibeto optimum. Sed neque leuia ingenia, & sibi indulgentia: nō enim per summas est rerum facies uolitant, sed penetranda intima diligētia & assiduitate, quam sibi indicere non sustinent ingenia delicata. Minus multo sunt apti scurræ, impostores, dicaculi, iocularēs, qui res maximi momenti festiuitate & argutis eludunt, magnamq̃ de rebus grauissimis consiliorum spem ioculari licentia frustrantur, & in serijs ineptiunt, nuganturq̃: ut sapienter sit illud à ueteribus animaduersum, facilius scurrā futurū diuitem, quā bonum patrem familiā. Pertinaces item & contentiosi hinc arcendi, uti mox ostendam. Qui eiusmodi sunt ingenijs tanquam ad prudentiam, id est, regendi artem non facti & appositī, ipsi alios non regent, regentur ab ipsis, quos

quos natura ad prudentiam sinxit. Iudicij porro, ut qd est Iudicium. in prudentia naturale, doceri non potest, elimari, & excoli potest: primum lectione eorum autorum, qui plurimū bono illo ualuerunt, Platonis, Aristotelis, Demosthenis, Ciceronis, Senecæ, Quintiliani, Plutarchi: ex nostris autē Origenis, Chrysostomi, Hieronymi, Lactantij. Hinc instrumento ueri inueniendi, quo patefit, quid in quaq̃ re uel uerum sit, uel eius simile, quæ ex obseruatione plurimum lucis accedit animis. Dicēdi etiam ars recte percepta magnū adferre iudicio adiumentum potest: usus etiā, quod est alterum prudentiæ membrum, plurimum confert censendi facultati, ut manus manui. Experimenta nostra accedūt ætate, & rerum actibus: aliena ex cognitione prioris memoriæ menta. discuntur, quæ historia nuncupatur. Eaq̃ efficit, ut præter Historia. ritis non minus uideamur inter fuisse, quā præsentibus, illisq̃ perinde uti posse ac nostris. Merito sacerdos ille Aegyptius Solonem & Gregos, qui recordationē priscae memoriæ non tenerent, pueros appellauit. Historia si adsit, ex pueris facit senes: sin absit, ex senibus pueros: quippe quæ testis est temporum, & lux ueritatis, sicut à prudentissimis est uiris diffinita. Cuius præterquam quod est iucundissima, incredibilis est nō ad uitā modo, sed ad artes quoq̃ omnes utilitas. Quantopere humanos animos delectet & reficiat, Historiæ delectatio. indicio sunt aniles fabulæ, quas etiam cum summa uoluptate audimus attentissime ob id solum, quod faciē historiarum aliquam præ se gerunt. Quis uero non aures ilico & animum erigit, si narrari audiat insolitum aliquid, grande, admirandum, pulchrum, forte, libere factum, dictūque, ex ijs, quorum historiæ refertissimæ sunt. Videre est quosdam, dum legunt, uel audiunt narrationem rerum quampiam etiam sæpe falsam immori cupiditati pernoscenti, cibum, & potum, & somnum obliuisci, earumque rerum cupiditates naturales uincere, dum ad exitum peruenerint. Utilitas uero, imo etiam necessitas quod tidie deprehenditur in uita, nemo patrem, nemo maiores suos nosset, nemo ius suum aut alienum uel scire posset, uel obtinere, nemo quam regionem incolat, quomodo illuc peruenerit, nemini sua possessio certa esset & rata, nisi historiæ munere. Quid dicam ad capeſſen-

dam rempublicam & populi negotia administranda quam
tum adferat momentum? L. Lucullum Cicero scribit, pro-
fectum Roma rei militaris penè rudem, quum totum iter
& nauigationem consumpsisset partim in percontando à
peritis, partim in rebus gestis legendis, in Asiam uenisse fa-
ctum Imperatorem tantum, ut Mythydates rex post Ale-
xandrum maximus, hunc à se maiorem ducem cognitum,
quàm quenquam eorum quos legisset aut uidisset, confite-
retur. Alexàder Seuerus, quod legitur apud Lampridium,
in rebus dubijs historiæ gnaros solitus erat consulere: Ze-
nobiæ Reginam supra muliebrem prudentiam historiæ
peritia extulit, quam etiam scriptitasse ferunt. Quid causæ
esse credimus, cur philosophi nostri regendis ciuitatibus &
populis iam pridem idonei non fuerint? nisi quod historia
carerent prudentiæ nutrice. Sunt tamen qui ueteris memo-
riæ cognitionē inutilem esse sibi persuadeant, quod mutata
sit uniuersa ratio uictus, cultus, habitandi, gerendi, bella,
administrandi populos, & ciuitates: quæ opinio quoniam
aduersatur sapientum hominum sententiæ, magnū sit ar-
gumentum, & rationi esse cōtrariam: nimirum negare ne-
mo potest omnia illa esse mutata, & mutari quotidie, nem-
pe quæ sunt uoluntatis nostræ atque industriæ. Sed illa ta-
men nunquam mutantur, quæ natura continentur, nempe
causæ affectuum animi, eorumque actiones & effecta, quod
est longe conducibilis cognoscere, quàm quomodo olim
uel ædificabant, uel uictiebant homines antiqui. Quæ enim
maior est prudentia, quæ scire, quibus ex rebus qui hominum
affectus uel concitantur, uel sedant: affectus porro illi quæ
adferant momenta in republica, quos motus, quemadmo-
dum continendi, sanandi, tollendi, aut contrà exagitandi,
& confoendi siue in alijs, siue in nobis ipsis: quid magis uel
reçtori ciuitatis, uel cuius ciuium nosse expedit? & quidem
iucundissime, & genere prudentiæ felicissimo: quāto namque
felicior est alienis malis admonitū sapere, quæ proprijs? ut sit
historia uelut exemplum eorum, quæ sequaris, quæque deu-
tes. Quid illa ipsa quæ mutata esse constat, quanta emolu-
menta suppeditant? uel ut aliquid in tuum usum reuocet,
uel ut causam intelligas, cur quicquid tum sic agebatur: quo
eandem ipsam aut similem rationē ad actiones tuas quum

res feret, applies: nihil est enim ueterum adeo desuetum et
abolitum, quod nostris uiuendi moribus accommodari qua-
dantenus non queat: nam etsi forma iam alia, usus tamen
idem manet, quod eunti per singula facile erit deprehende-
re. Iam artes ipsæ ne constare quidem possint, si historiam
sustuleris. Hippocrates, Galenus, & alij medici quàm saepe
historicos agunt: dum experimenti successum narrāt. Ipsa
adeo medicina ex historia collecta est, sicut Plinius ex M.
Varrone perhibet. Quot morborum genera, quomodo, &
ubi orta, aucta, cōpressa, sedata, sublata memoria uet⁹ pro-
dit: sine quorum notitia manca est medicina, & potissima
sui parte orba: quam ex tot undiq; experimentis necesse est
colligi cū aquas pluuias stillatim. In morali philosophia
plus exempla proficiunt, quæ præcepta: scilicet libentius ac
promptius imitatur quisque, quod admiratur. Quis non ci-
tius adducitur ad fidem uel cum presentissimo periculo ser-
uandam, quod M. Attilius tam constanter, & magno eam
animo saluam præstiterit, quæ uiginti de eadem ipsa re docu-
mentis? tum ad fortiter omnia pro Christi gloria patien-
dum magis accendimur martyrum exemplis, quæ Theologo-
rum monitis: magisque à sceleribus deterremur tristi scele-
roforum exitu, quàm detestatione philosophorum de uitijs.
Mitto sententijs tot, prouerbia, apophthegmata, quibus cō-
ponendi mores impensissime adiuuantur, quæ omnia è me-
dia historia petuntur. Ius totum ex historia manat, quod
ostendit caput illud Cæsij iuriconsulti de origine iuris. In
eo enim situm est ius Quiritum, quid Quirites sciuerint,
statuerint, egerint, quid Senatus decreuerit, magistratus
pro potestate edixerint, principes iusserint: at qui ea omnia
unde sunt? an non ex historia? ut ius uel Romanum uel
cuiusvis alterius gentis nihil sit aliud, quàm ea historiæ
pars, quæ mores alicuius populi persequitur, eos, quibus ui-
tæ communicatio cōprehensa est, quo pacto inter se agāt,
quo cum exteris. Quid uero Theologiæ quæta pars est nar-
ratio gestorum populi Israelitici, Christi, Apostolorum,
martyrum, denique sanctorum omnium, & totius ecclesiæ,
quæ nos & docent, & ualidissime ad bene agendum inflam-
mant. Equidem nolim in grauissimas disciplinas contume-
liosius aliquid dixisse, sed nescio quo pacto historia uideri

Historia
omnibus
artibus
utilis.

posset præstare omnibus, quæ una tot artes uel pariat, uel enutriet, augeat, excolat, idque non per amara & molesta præcepta, atque exercitamenta, sed per animorum delectationem: ut simul pulcherrima ac fructuosissima haurias, simul animum recrees, ac reficias. Verum historia cognita est iam nobis quadam tenus in puerili institutione, sed illa modo ad rationem temporum, & nomina præclarorum hominum noscenda: nunc uero exactius est ac plenius uersanda, quoniam melius ab adultis iam cõfirmatisque post rerum usum aliquem intelligitur, ut in uitæ emolumenta conuertatur, iudicio adhibito: tanquam succus naturalis calore diffusus per corpus, unde alatur homo, & uita producat. At uero in cognitione historiæ minime cõuenit nos circa friuola & molesta distineri, in quib⁹ laboris est, & curæ multum, fructus omnino nihil: præsertim quum bonarum & utilium rerum tanta suppetat copia: audiendus est prudens magister M. Fabius, qui in institutionibus sic inquit de futuro utique oratore, sed nos ad prudẽtem uirum accommodabimus: His accedit enarratio historiarum diligens quidem illa, non tamen usque ad superuacuum laborem occupata: nam receptas, aut certè claris oratorib⁹ memoratas exposuisse, satis est, persequi autem, quod quisque unquam uel cõtemptissimus hominum dixerit, aut nimis miseris, aut inanis iactantiæ est: & derinet, atque obruit ingenia melius alijs uacatura. Nam qui omnes etiam indignas lectione schedas excutit, anilibus quoque fabulis accommodare operam potest. Sic ille. Ergo tenenda sunt ex historia primum ratio temporum, hinc facta & dicta, quæ exemplum possint aliquod adferre siue ut bonum imitemur, siue ut malum deitemus. Bella & prælia non accurate persequenda, quæ tantum instruunt animos ad nocendum, & uias ostendunt, quis inuicem possimus lædere. Notanda sunt dumtaxat, & leuiter qui arma ceperint, qui utrinque duces, ubi cõgressum, qui uicti, quid illis actum: nec aliter dicenda uel legenda hæc, quàm latrocinia, cuiusmodi reuera sunt pleraque horum omnia, nisi quæ fortè aduersus latrones sunt suscepta, quod inter Christianos utinam non tam raro usu eueniret. Satiùs igitur & fructuosius fuerit dare operam togatis rebus, quæ in uirtute præclare ac

sapien-

sapienter sunt acta, quæ in sceleribus atrociter, sceleris: qui exitus, quàm læti benefactorum, quàm tristes atque infelices malorum facinorum. Tum dicta & responsa hominum prædicatorum ingenio, sapientia, usu rerum, ea potissimum quæ Græco uerbo ἀποβλεπόμενα dicuntur: consilia etiam, cur quicquid susceptum, factum, dictum eorum potissimum, qui probitate, sapientia, studijs bonarum artium reliquis antecelluerunt, quales sunt philosophi, & præstantissimi omnium diui nostræ pietatis: ut non solum quæ ab animi incitatis motibus sint ædita cognoscamus, sed quæ à ui metis & iudicij: indignum profecto est affectionis nostrarum opera mandari memoria, non item consilij ac rationis. Historia necessaria est imprimis locorum notitia, sine qua intelligi illa non potest, sed ea est iam nobis alibi ostensa. Autores rerum gestarum uetustissimi alij ab alijs celebrantur. Aegyptij sacerdotes suos nobis ingerunt. Græci Cadmum Agenoris filium. Sed Abraamum Vrensem priorem illis omnibus historiâ reliquisse multo est certius, ex qua sunt origines cæli & terræ apud Moysen: atque eam ipsam historiâ Abraamus ex filijs Sethi accepit, quos Iosephus ait duabus columnis lateritia & saxeæ consignasse literis mundi exordia, & semina maximarum artium: quo apparet historiæ usum cum ipsis penè hominibus cœpisse, nimirum sic expediebat humano generi. Cursum historiæ à primo uel mundi uel gentis alicuius initio continuatum ad postremum usque præstat inspicere, idque si fiat, rectius percipiuntur, ac tenentur omnia, quàm per partes interruptas, non aliter quàm si in descriptione orbis uniuersitas terræ ac maris uno aspectu ob oculos ponatur, facilius erit mundi faciem, & singulorum ordinẽ situmque intelligere. Polybius Megalopolitanus totius humani generis historiã similem animanti facit integro, particulares uero narrationes distinctas eidem mēbratim discerpto, cuius figurã, pulchritudinẽ, uires nemo ex partibus ita laceris colliget. Quapropter & nos historiæ mēbra sic copulabim⁹, ut unũ existimemur coagmẽtasse ex multis, si nõ ut animal unũ, ut structurã utiq; unã compositione aptam, seruata, quantũ quidẽ per diuersitatẽ scriptorũ licebit, ratione temporũ, q̃ nihil est historiẽ aptius aut cõgruentius. Principio legẽdus aliquis qui ab ultimis

Autores
historiæ.

patum Augusti, sed multo maxima pars intercidit. Tres idem pridē ferebantur decades ē 14. Accesserūt nuper libri duo: quum hæc æderemus; alij ex quinta decade in antiqua bibliotheca sunt reperti. Diligentissimus scriptor ad bene tū loquendum, tum sentiendum in negotijs quū primis utilis. Sunt qui eius opus nolint in decades partiri, sed præfationes decimo quoque libro ita fuisse ab autore distinctū testantur. Eius Epitomē L. Florus contraxit, quā habemus, & alterum Flori eiusdem opusculum de Romana historia, quo nihil potest fingi in illo genere uel acuti⁹, uel lepidius. Dionysius Halicarnasæus Græce de Ro. initijs & primis urbis temporibus tradidit à M. Varrone hero suo accepta. In Polybio non minorem, q̃ in Liuiō iacturā fecimus, ex 40. eius historiarum libris quinque tantū residuis. Libri Macabeorū tres sunt, quorum duos habem⁹ uersos inter sacros, tertius Græce non legitur, incertum quis illos: autor fuerit: quidā Iosepho assignat, & eos Græce ab illo genitos, q̃ phrasis nō uidetur aliunde transfusa. Sallustius de bello Iugurthino, hinc de coniuratione Catilinæ: tum Cæsaris commentarij. Bellum ciuile Pompeianum Lucanus cecinit historici magis admirandus, q̃ poetis. Cornelius Nepes, quē Catullus ait Ro. eum tribus chartis explicasse. Iulius obsequens de prodigijs ad notationem ualet temporū. Appianus Alexādrinus & externa, & ciuilia Ro. bella memoriæ mandauit Græcus autor. Paterculus Velleius. Plutarchi uitæ Romanorum à Romulo ad Othonē: eiusdē parallela. Val. Maximus sparsim attingit historias multarum gentiū, dum exēpla generatim colligit. Sancti Christi Euangelij à 4. scriptoribus expositum. Liber uitę, & historia humani generis instaurati adoranda: quæ tanta felicitas in principatus collata est Augusti, & Tyberij. Actus Apostolorū memorię cōsignauit Lucas idē, qui & Euangelij. Suetonius Tranquillus Græcorū & Latinorū scriptorum diligentissimus atq; incorruptissimus res XII. Cæsarum uidet mihi integerrimē exponere, qui in optimis principibus nec uitia, nec suspiciones uitiorum tacet: in pessimis uero etiam colores uirtutū non dissimulat. Pari fide ac diligentia Laertius Diogenes philosophorum uitas composuit. Eiusdem Suetonij extat de grāmaticis opusculū. Cornelius Tacitus grauis ad cō-

lia, ideoq; prudentiæ multum conferens, tum etiā quia domi magis uel satur q̃ militiæ. Est & Taciti liber de Germanorum moribus. Flauij Iosephi antiquitates, & bellum Iudaicū, quod Vespasiani confecerunt: de quo & Aegesippus paulo post scripsit, Latinus factus ab Ambrosio Mediolanensi. antistite. Dio Cassius Cocceius sub Alexādro Seuero Ro. historiā lib. 80. Græcis literis cōposuit: gesta itidē Traiani & Arriani uitā, ut testat Suidas: historia eius nō extat integra. Iulius Frōtinus de aquæ ductibus, & ad locorū urbibus Romę notitiā ualet, & ad notationē fastorū, meminit em complurium cōsulum. Philostrati sophisti inter quos sunt nonnulli philosophi, & oratores ab Eudoxo Guidio, qui Platonē comitatus est in ægyptū, ad Aspasium, qui Romę sub Antoninis uiuit. Eiusdē Philostrati Apollonius penē totus figmentū est rabiosum ac blasphemum hois in fingendo non inexercitati, quicq; historias cōmiseret de ijs, quæ nemo unq̃ uel uidisset, uel audisset. Herodianus à Cōmodo ad Gordianū. Aelius Spartianus, Capitolinus. Lampridius, Volcatius Gallicanus, Trebellius Pollio, Flauius Vopiscus ab Adriano ad Carinum. Ammiani Marcellini quod superest, opus nec Oratoris omnino, nec historici. Pompo. Lætus à Balbino & Pupieno ad Heraclium. Paulus Orosius, si quis eum antea non legerat, hoc loco euoluet. Eutropium item, qui Epitomen confecit rerum Romanarum à Iano ad Iouianum Cæsarem. Sextum item Aurelium ab Augusto ad Theodosium. Flauius Blondus libris decem Romam triumphantem depinxit, & alio opere instauratam Italiam. Petrus Crinitus Poetas Latinos quinque libris expressit à Liuiō Andronico Salinatoris liberto ad Sydonium Apollinarem. Paulus Varnefridus Langobardus, qui Diaconus cognominatur, Cæsares à Valentiniano ad Leonem. Procopius & Agathias res Iustiniani transmiserunt ad posteros: ex eisdem Leonardus Brunus Aretinus bellum Gothicū composuit: ab his ipsis bellis ad suam memoriā, id est ad Pium secundum Pontificem Romanorum decades scripsit Blondus, quas ab inclinatione imperij nominauit. Res ecclesiasticas à CHRISTO DOMINO ad Constantinum Cæsarem Eusebius nouem libris explicuit, quæ

364. IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 quæ historia ecclesiastica dicitur: decimum atque undeci-
 mum uolumen Rufinus addidit priorum interpres ad prin-
 cipatum Arcadij, & Honorij. Historiam alteram ecclesiasti-
 cam legimus trium uirorum, quæ ideo tripartita nuncupa-
 tur, in Epitomen per Cassidiorum coarctatam à Crispo &
 Constantino consulibus ac Cæsaribus ad decimum septi-
 mum Theodosij Augusti. D. Hieronymus scriptores eccle-
 siasticos recensuit à Petro ad seipsum Theodosio imperan-
 te. Gennadius eodem tempore suos addidit à Iacobo Epi-
 scopo Nesibene Persiæ, qui martyr sub Maximino fuit, ad
 Honoratum episcopum Massiliensem. Beda præbiter An-
 glus narrationem ecclesiæ suæ literis mandauit. Habemus
 etiam acta conciliorum, quæ Ioannes Gerson collecta esse
 autumat ab Isodoro Hispalensi: alij post alia addiderunt,
 ut Pius Basiliense, cui ipse interfuit. Dissecto ac diuulso im-
 perio Romano, unaquæque gens suis nixa uiribus res sibi
 suas domi & foris gessit, inde sunt peculiare gētiū histo-
 riæ. Eginhardus scriba Caroli magni uitam & acta illius
 commendauit posteris, de eodem Turpinus, & nuper Do-
 natus Accio alus breuiter ac nitide. Gaguinus res Franco-
 rum ad sua tempora deduxit, id est ad Lodouicum undeci-
 mum, admittis, ut fama est, affectibus: meliore fide Paulus
 Aemilius nempe de rebus prisca, id est à primis Francorū
 regibus post excussam Romanorum dominationē ad Phi-
 lippum & Carolum fratres, Lodouici filios. Res Gothicas
 posteris prodidit Iordanes Castalio. Hispanas Rodericus
 Toleranus præsul, Saxonicas Albertus Crantus, Venetas
 Sabellicus. Aragonenses Maria Siculus. Scothicas Hæctor
 Boethius. Pius Pōtifex Bohemicas. Beatus Rhenanus Ger-
 manicæ origines, situm, mores. Saxo Grammaticus de Da-
 nis ea scribit, quæ fabulositatem respiciunt, ut in admiratio-
 nem aliarum gentium conficta credas. Sed mireris quoque
 in illo seculo atque illa regione uerba & elegantiam dictio-
 nis. Fabulosa sunt magis quæ de Britannia originibus qui-
 dam est cōmentus à Bruto illos Troiano deducēs, qui nul-
 lus unquam fuit. De gentibus ad Orientem & potissimum
 Tartaris Agython quidam præmostatēsis librum reliquit,
 qui in illis regionibus aliquandiu egit ab hinc annos fere
 ducentos. Platine Romanorum Pontificum uitas legimus
 à Petro

TRADEND. DISCIPLIN. LIB. V 365
 à Petro ad Xystum quartum. Ioannes Tritermius Abbas
 Spanhemensis uitas Scriptorum ecclesiasticorum congesse
 orsus à Clemente Ro. episcopo ad hæc tempora, multorum
 enim meminit, qui adhuc uiuunt. Memoria mandauit sua
 tempora Leonardus Aretinus. Bellum Neapolitanum Al-
 phonso Poitānus. Michael Ritijs reges aliquot Christia-
 nos collegit, in quo opere multa sunt locorum, hominum, &
 familiarum corrupta nomina, uirgo credo describentium.
 Baptista Aegnatius Cæsares breuissimè recensuit ad Maxi-
 milianum. Nauigationes Oceani & orbem nouum repertū
 suo tempore Petrus Martyr Mediolanensis monumentis li-
 terarum consignauit. Sed postea sunt res ampliores conse-
 cutæ, & quæ fabulose uidebuntur ad posteros, quum sint
 tamen multo uerissimæ. Sigillatim quorundam uitas edi-
 derunt uarij, ut Tacitus Agricola societ. Seuerus D. Mar-
 tini. Paulinus Ambrosij. Pontius Cypriani. Hieronymus
 Paulæ. Hilarionis. Malchi. Naper Laurentius Valla Fer-
 nandi regis Aragonum. Antonius Panormita acta & di-
 cta Alphonsi Fernandi huius filij. Campanus Brachij. Ra-
 phael Volateranus & in anthropologia, & in geographia
 multa de rebus gestis congerit, quæ illius opera uehemen-
 ter historiæ proderunt. Sunt alij per multi, qui memoriam
 rerum iuuare poterunt, & si non ex professo historici. Ve-
 lut Cicero, Seneca, Gellius, Macrobius. Longe plus Polido-
 rus Virgilius in libris de rerum inuentoribus, & Augusti-
 nus in ciuitate Dei. C. quoque Plinius, & Plinij furunculus
 Solinus. Strabō item & Pius Secundus geographi. Ex Græ-
 cis Plato & Plutarchus in moralibus opusculis. Suidas,
 Athenæus, & poetarum interpretes, si non tam omnia con-
 funderent. His omnibus iam percursis quedam uelut ad-
 monitoria habebimus in bibliotheca, non quæ explicent
 fusc, sed quæ uelut digito indicent, & in memoriam redu-
 cant: ea erit breuis annotatio temporum, quale est supple-
 mentum chronicorum Episcopi Bergomatis parum sape
 accuratum: meliores sunt Ortho Phrysingenis, & Rhegi-
 no. Eusebius Cæsariensis plurimum adiuuare partem hanc
 possit, si non tam mendosus uenisset ad posteros negligē-
 tia atque merita describentium. Producentur illius tem-
 pora à Hieronymo per annos quinquaginta, hinc à Pro-
 spero

spero Aquitanico per annos sexaginta, tū à Matthæo Palmerio Florentino usq; ad annū Domini 1449. inde à Matthia Palmerio Pisano per annos 30. adduntur his quædam Sigiberti Monachi Gemblacensis. Similis est Eusebiano labor Bedæ presbyteri, sed aliquanto explicatio: cui Hermannus Contractus successit usque ad annum 1066. De rebus Cæsarum & Pontificum Romanorum, si cui uacat plura legere, addat licet Antonium Florentiæ Archiepiscopū. Hi sunt propemodum Græci & Latini rerum gestarum auctores, qui quidem ad nostram notitiam peruenierint. Nam qui desiderantur, sunt penè innumeri, Græci potissimum, quorum quos Plutarchus unus citat, iniri numerus non potest: idem ait Marathonium bellum à tercentum scriptoribus mandatum fuisse literis. Nec attigi, qui de exigua aliqua gente, uel de una quapiam ciuitate quædam conscripserunt, uelut de Flandria, de Leodio, de Traiecto: nec qui linguis uulgaribus prodiderunt sua, ut Valeram Hispani, Frosardum, Monstreletum, Philippum. Cominium: quorum multi sunt legi & cognosci non minus digni, q̃ pleriq; de Græcis uel Latinis. Sed mentio hæc rerum à magnis uiris actarum in mentem reuocat mihi eum dolorem, quena sæpenumero cepi animo maximum, dum ipse mecum reputo, q̃ diligenter, quanta cura Alexandri, Annibalis, Scipionis, Pompeii, Cæsar, & aliorum ducū, Socratis, Platonis, Aristotelis, & aliorum philosophorū acta perscripta sunt, & sempiternæ memoriæ infixæ, ut periculū non sit, ne unq̃ excidant: acta uero Apostolorum, martyrum, deniq; diuorum nostræ religionis, & ipsius siue crescentis ecclesiæ, siue iam adultæ operta maximis tenebris ferè ignorari, tanto siue ad cognoscendum, siue ad imitandum, q̃ ducū aut philosophorum fructuosiora. Nam quæ de his sunt scripta præter pauca quædam multis sunt cōmentis fœdata, dñi qui scribit affectui suo indulget, & nō quæ egit diuus, sed quæ ille egisse eum uellet, exponit: ut uis dñet animus scribentis, non ueritas. Fuere qui magne pietatis loco ducerent mendaciola pro religione cōfingere: quod & periculosum est, ne ueris adimatur fides propter falsa, & minime necessarium: quoniam pro pietate nostra tā multa sunt uera, ut falsa tanq̃ ignaui milites atq; inutiles oneri sint magis q̃ auxilio.

Querela
de historia
ecclesiæ.

lio. Historiæ accedat fabularum cognitio, sed eruditurum, quæq; ad usum uitæ, quum res poscit, accommodari querant: quales sunt poetica, tum apologi Aesopici, prouerbiorum & sententiarum, quibus sensus communis addiscitur. Exclamet hic aliquis, ecquando tandem omnia hæc legentur à uiris confirmata iam ætate, tum etiam senibus eo tempore, quo uel ludendum esset, uel nugandū. Nā si quis quantum in lusionibus, quātum in colloquiis inanibus sepe etiā noxijs, quantum in torpenti otio cōsumatur temporis expendat, comperiet planè his omnibus quæ dixi percurrentis, atq; alijs multo pluribus assatim superesse. Abūdamus tempore, si prudenter dispensetur, quod male impendendo sit arētissimum. Quod si idē nō possit per se legere omnia, habeat, ut moris olim Romanis fuit, lectōrē, quem distinet, doctē, expedite recitantem auscultet. Cum historia cōiuncta & cōplicata erunt uitæ publice ac priuatim instituta & præcepta. Quæ uniuersa institutio eo pertinere debet, ut rectus quidam ordo conseruetur, & sua cuique maneant debita officia: ne quod natura & recta ratio inferius esse iubet, fiat superius: hoc autem quod autoritate præditum esse conuenit, uilescat, nec ipsius imperia audiantur: quodq; instructum esse prudentia par est, stultitiam in se dominari sinat. Ergo natura corporis atq; animi explicata, nemo est usq; eo à sensu omni ac iudicio alienus, cui non ilico manifestum fiat & certum, corpus debere obsequi animo, in animo uero motus rationis expertes rationi ipsi dominæ ac imperatrici, uidelicet unde homines sumus: & ex ijs rebus inter quas uersamur, simillimæ coniunctissimæq; diuinæ illi nature, quæ regit omnia. Nec dubitandum est, quin ea ordinatio in homine fuerit, quum ille primum ē manibus artificis exiret sibi relictus: quippe opus quoddamq; ita est plenissimū ac perfectissimū, ut est eius opifex peritissimus atq; optimus. Sed enim uero omnia sunt per scelus inuersa, ut superiores partes deponat sibi inferius, affectiones cōtendat pro ratione audiri, ratio uicta & oppressa obmutescat, & seruiat affectuum temeritati: hæc est æterna in homine militia, seu pugna uerius: inq; eo est perpetuo laborandum, & cōtendendū, ne dominā superet ancilla, in quā tyrānidē exerceret acerbissimā, & ab hoīe degenerare cogeret in belluā.

Philosophia mori

Ad sup

Ad suppetias ferendum rationi cuncta moralis philosophiæ præcepta sunt comparata uelut exercitus quidā. Quare noscendus est homo totus intus & foris: intus uero in animo affectus & mens, affectus quibus incitatur rebus, uel augeantur, quibus contrā cohibentur, sedantur, tolluntur: hoc demum est hominem se ipsum nosse, quod ueteri sapientiæ monitu iubemur facere. Sed hæc ostensa esse iam oportet in disputatione de anima. Quemadmodum uero affectiones animi subdentur rationis auctoritati & consilio, huius est obseruationis: mēs autem nostra ea tenebrarum densitate obducitur, ut id non dispiciat: affectus enim peccato incitati ingentem atque obscurissimam caliginem ob oculos rationis offuderunt. Opus est ratione quāpiam li- quida & minime perturbata, ea uero quānam esse uel potest alia, uel debet, quā diuina multis, & maximis de causis: siue quia illa est omnium sapientissima, siue quia nostrę conditrix atque ideo canon illius & regula, ut ad nullam possit rectius dirigi: siue quod uiam, qua ad Deum ueniat, qui est hominis creandi finis, qui melius aut certius quā deus ipse indicari potest. Ergo ex dei doctrina præcepta disciplinæ huius erunt nobis haurienda. Deum nemo uidit unquam, dei interpretem, atque internuncium habemus Christum Iesum non eiusdem conditionis, cuius reliquos omnes, sed filium, & quidem unicum, qui semper est in sinu patris: filij interpretes sunt eius discipuli, tum discipulorum auditores, & alij deinceps sancti uiri: tamen si hoc rarius iste est purior, quo propinquior suo fonti. Ex horum doctrina & dictis uelut remedia colliguntur morbis animi, ut sub rationis manum & potestatem affectiones subdantur: ordinatione hac constituta, & quoad licebit fundata, probe sese homo geret secum ipse, & cum deo, & cum homine superiore, inferiore, pari, siue priuatim, siue in familia, siue in re communi omnium & publica, siue foris cum exteris. De institutione hac cōscribetur liber aliquis breuis, perspicuus, Christianæ pietati per omnia consentiens, quem magister enarrabit. Scriptores humanæ sapientiæ tractationem hanc de moribus quatuor in partes secuerunt: in eam quæ priuatim cuiusque animum ac mores informaret, quā Ethicę in eam quæ familiam componeret, quā æconomice: &

Diuisio
moralis
philoso-
phiæ.

quæ cœtus congregationesque populorum regeret, quā politice nominarunt. Addita est portio illius quædam de uitæ officiis medijs, quæ non tam informatione illa naturali continetur, quā posita sunt in more, & educatione cuiusque regionis & populi. Quæ ab eis sunt his de rebus momentis literarum posteritati relicta, ea per se quisque priuato suo studio euoluat. Sciat modo se inter spinas per loca obscura ingredi, ut suspensio uestigio incedat, nec usquā pedem securus figat, nisi ubi lucem nostram admouerit, eaque ostenderit tutum esse illic subsistere. Neque enim plus illis tribuimus quamuis maximis & acutissimis ingenijs, quā quantum illi cum Christianitate consentiunt, hoc est homo cum deo. Extant de Ethicis decem Aristotelis ad Nicomachum filium uolumina, quæ quibusdam non ad Nicomachum placet esse scripta, sed à Nichomacho: quod Cicerō in libro de fini. 5. subsignificat. Laërtius in uita Eudoxi autor est Nicomachum Aristotelis filium dicere Eudoxo, uoluptatem fuisse summum bonum, quæ sententia est in Ethicis. Suidas sex illum Ethicorum libros ait reliquisse: in quo ambigi posset sint ne hi decem, qui Aristotelis inscribuntur, an duo illa magnorum moralium, an 8. ad Eudemum. Sed cuiuscunque sint auctoris, certe Aristotelis nomine. 20. habemus libros de moribus, quæ magis ad sciendum & discerendum faciunt, quā ut moueantur, qui audiunt, aut uelint ita uiuere. Simile est huic opus D. Thomæ Aquinatis secundę partis summę, quod duos in tomos diuiditur, scriptoris de schola omnium sanctissimi ac minime inepti: hi libri concinnati sunt partim ex sacris, partim ex prophanis scriptoribus, tum receptis uulgo opinionibus: multis in locis facile intelligas secutum illum esse alie num iudicium, suum non adhibuisse, quod fuit ei commune cum scholasticis. Magis ad mouendum conferunt Platonica, quæ sunt de moribus. Xenophontis commentarij de rebus Socraticis. Plutarchi, quæ sunt item de argumento morum. Ciceronis de finibus. Tusculanę quæstiones. Laëlius, & Cato maior. Senecę de beneficijs, de clementia, de consolatione ad Martiam, & ad Albinam matrem, de uita beata, de tranquillitate animi, de breuitate uitæ, de ira, Epistolę ad Lucillum: quæ in hoc fuerunt

Aa scriptæ,

scriptæ, non tam ut mitterentur, quam ut in unaquaque quæstio aliqua tractaretur de uita & moribus formandis. Boethius de consolatione philosophiæ. Petrarcha de utraque fortuna. Præceptor in his erit sanctus, incorruptus, qui nihil der ostentationi: tum prudens non modo in multis disciplinarum generibus, sed in uita etiam communis. Tradet sic bene uiuendi præcepta, ut non sciant solum, sed incitentur, & uelint bene agere, nempe erudito sermone atque efficaci multis tum sententijs grauib, tum actorum exemplis fulto ac munito. Nec habebit satis indicasse hoc esse bonum, malum illud. Sed rationem addet, cur quicque sit tale, cur ab hoc fugiendum, perscrutandum illud. Vitia nihil habebit necesse curiosius, ac subtilius explanare: utinam malum ne sciremus quidem. Sed quando in ciuitate, & cætu hominum alij alijs magistri sunt ad flagitia, & malum quamlibet à præceptoribus celerur, ignorari tamen ab hominibus non potest, obuium ubique aspectui & auditui. Idcirco rationem hanc in eo uelim teneri, ut quum duæ sint uitiorum formæ, altera earum quæ animo continentur, utilitatis ac uoluptatis cuiusque expertia: altera quæ in corpus cum delectatione sensuum aliqua manant. Illa quæ sunt animorum, explicantur, & retegantur fusc, tanto scilicet apertius eorum læditas ob oculos ponetur: ut in superbia, ira, odio, liuore, quæ animos hominum uexant, & cruciant: nec emolumenti quicquam adferunt, ut non iniuria furæ nuncupentur: ea uero quæ uel delectant, uel hominum utique iudicijs prosunt, etiam si omni carent pulchritudine, tamen quia uoluptatem præ se ostendunt, hoc est dulcem perniciem, & simulachrum quoddam naturalis desiderij, malim obscure & tectius tradantur, insectando grauius, atque ostendendo, quam tectam & in præsens turpitudinem adferant, & in posterum pœnitentiam relinquant: in quo exemplorum deesse nobis copia nequaquam potest, non ueterum tantummodo, sed quæ quisque uiderit etiam homo perquam adulescens. Nec uelim periclitando esse cognita, trahent enim sepe eum, qui semel de se gustarit: & in his est uiolenta consuetudinis dominatio: facilius erit à nunquam gustatis ab-

Vitia duo-
rum generum.

tis abstinere. Ac quemadmodum Lacædæmonij seruos ebrios liberis suis offerebant, ut hi aspecta in temulentis forditate oris, absurditate dictorum factorumque ab ebrietate abhorrerent. Sic fuerit operæpretium monstrare iuueni tristes exitus, quos uoluptates plurimis attulerent. Eundem in modum sit mihi dictum de ijs uitijs, quæ cum populari utilitate sunt coniuncta: quod genus habentur auaritia, astutia, fraus, ultio, quæ praua illa imitatione utilitatis non paucis allubescunt. Illa uero sunt omnium perniciosissima, quibus laus etiam atque approbatio accedit: nam quum id, quod uirtuti est proprium, transfertur ad uitia, quid spei sit reliquum misero hominum generi & ad flagitia proclui? nisi ut dempta abominatione, qua deterrebat a scelere, ruant omnes in capitalia facinora, de quibus etiam palam perinde gloriantur, ut de uirtute: huius notæ scelera sunt cædes hominum, & crudelitas belli, & apud quosdam honestissimarum matronarum constupratio. In hæc uitia ex ipsa hominum natura sumenda est oratio, & iudiciorum deceptio patefacienda. Disputationes sint in his graues de quæstionibus uitiorum, & uirtutum. Licebit hic plus paulo altercari, quam in æconomicis aut politicis: sed de ijs potius quæ ad definitionem spectent naturæ affectuum, quam ubi definitum iam & constitutum fuerit, quemadmodum sit uiuendum. Vitæ officia ex prudentibus, & bene educatis in populo discuntur. Sunt enim singulis nationibus sua. Sed à prudentibus in quoque populo esset curandum, ut ex ijs ciuitatibus, quas ipsi adijissent, ea desumerent ad usum suorum, quæ rectis essent iudicijs consentanea, quæque peruersos suorum mores corrigerent, prouiso ne ingenio suæ regionis aduersarentur. Nam sunt quædam Germano congruentissima parum apta Hispano. In his uero locorum, temporum, hominum disfunctionibus moderatrix est prudentia, quam ubique præsto adesse conuenit. Græci olim de officijs scripserunt Panætius, & Hecaton. Sed nunc sola habemus Marci Tullij: quæ ad Christianissimum Diuum Ambrosius transiit. Sunt & à Iouiano Pontano nonnulli

Disputati-
ones.

Officia.

Oeconomi
ca.

Res pub.

372 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
la de magnificentia, de conuiuentia atq; huiusmodi tracta-
ta, non adeo, ut res tanta poscebat, plena. Rei familiaris cu-
ra non ad querendas aut conseruandas opes referenda est,
ut ferè gentilitas putauit, sed ad quietem & tranquillitatem
familia: ut commodè transigamus uitam, sitq; domus sua
unicuique uelut portus quidam molestiarum & curarum.
Itaq; assignandū est cuiq; in ea suum munus maxime aptū,
ne quisq; sit in ea otiosus, neue alicuius officium inuadat la-
bore aut commodis suis consulens. Tum ut bene ac salubri-
ter pascantur, utiliter uestiantur, commodè habitent, bene
uelint inter se, domum ipsam nō minus q̃ patriam diligāt,
nutricemq; quandam esse existiment, seu matrem uerius.
Dominus sit præfectus & exactor omnium, quem ut patrē
ament omnes, reuerentur ut dominū: illiq; uni supremum
sit ius in cunctam rē familiarem. Hæc est familia institutio,
de qua præcepta ædet philosophiæ moralis pars illa, quæ à
Græcis οἰκονομικὴ nominatur. Scripserūt de illa Xenophō
atticus, qui reliquis plurimorum iudicio anteponitur. Ari-
stotelis opus non extat integrum. Multa hæc de re sparsim
à Platone & Plutarcho dicuntur, qui etiam præcepta con-
nubialia composuit, ut Erasinus librum de matrimonio,
& Franciscus Barbarus de re uxoria multis in locis ina-
nem. Nihil est opus auditorio uel præceptore, non dispu-
tationibus, sed colloquijs cum patribus familiæ pruden-
tibus, quale est Socratis cum Isomacho apud XENOP-
PONTIEM. Respublica ad quietum, pacatū-
que conuictum pertinet, ut ciues mutuo iuuent, & li-
benter, & beneuole. Charitas communicatione utilita-
tum extenditur, quies ab eadem charitate conseruatur.
Verum ubi charitas abest, iustitiæ officium in eius locum
succedit, non illius blandæ ac inermis, sed armatæ potesta-
te ac uiribus, quæ frenos concitationi animorum iniiciat.
Et quando sæpenumero non potest unus iustitiæ admini-
ster omnia obire, quæ in ciuitate iustitiæ opem implorant,
electi sunt alij potestate uel pari uel impari, qui magistrat-
us & iudices nuncupantur. Hæc ergo est forma rei: hæc
philosophiæ politicæ consideratio & cura, quos affectus
esse conueniat ciuui inter se, subditorum erga principes
& magistratus, magistratuum inter se, & aduersum subdi-
tos,

TRADEND. DISCIPLIN. LIB. V. 373
tos, quæ ex his affectibus actiones, & opera nascantur. Quæ
uero dicitur, quod ius cuiq; in rem aut homines, iam leges
inferitur: nam politica disciplina solos informat animos,
& mores ciuitatis: quanq̃ attingunt non raro hæc mutuo,
ut leges multæ ex politica sint, & e contrario. Neq; hic ma-
gistrum requirimus, neq; disputationes, sed eā animaduër-
sionem, quam initio diximus de affectionibus animi ac mo-
ribus. Hinc usum rerum in foro, & curia. Senes nonnuq;
de rep. inter se differant seniliter admissis eō iuuenibus ut
ab eis & rerum peritiā, & morum grauitatem accipiant:
quam grauitatem, quæ admodum præclare ait Cicero, mir-
nime contentiones decet. Quocirca cauillatores & pertina-
ces publicis consilijs nequaq; sunt idonei: quoniam nihil est
in uita & moribus hominum quod detorqueri ac insecti à
recto cauillando non possit. Solicitum uero magis esse de
uictoria, quam de ueritate prudentiam corrumpit, ut idē
inquit Cicero. Administrationi rei. opus est iudicio sano,
intero, solido magis quam arguto, aut acuto: ingenio fri-
gido, & tardiusculo potius, quam feruido ac præceleri: ut
simpliciter quæ sint dicta in concilio, accipiat, multumq; de
eo apud se cogitet priusquam iudicium mentis suæ profe-
rat: facile uero in sententiā recte censentis transeat sine cō-
tentione, & spinosis subtilitatibus, anxius magis de com-
muni bono, quam de existimatione sui. Ideoq; ad regen-
dos populos Romanus quam Græcus melior, & Gentes ad
septentrionem quam ad meridiem. Populari enim & car-
bonaria trutina appendendus est plerumq; populus, non
exacta illa aurificis statera. Rector conuentus hominum
haud ignorabit sese uelut ædificij totius architectum esse,
quemadmodum scire Aristoteles docet, ut iubeat, ut uetet,
quid in ciuitate fieri oporteat, aut secus: quare conuenit ei
si non sigillatim exacte, generatim certe & summa quadā
scire, quorum disciplinæ & artes omnes pertineant, quæ il-
larum origines, fines, materiæ, actiones, & earum quæ ma-
nibus exercentur, & quæ solo constant ingenio: ut norit,
quid, quatenus, quo modo sit in ciuitatē admittendum, aut
ab ea propellendū. De rep. scripserunt olim Plato primus:
secundum cuius institutionē tum demū uiuent hoies, qui
aliqua existet ciuitas solis sapientibus habitata. Idem Vto-

piæ continget Thomæ Mori. Legenda tamen & Platonis repub. & eiusdem leges, atque hæc ipsa Vtopia, ex quibus non pauca annotabuntur regimini ciuitatum per quā utilia. Aristotelis 8. libri politici plus habent quæ hominum & ingenij & usu confirmatis iam moribus congruant, ut fuit uir ille prudentissimus & callentissimus /ensus communis. Ciceronis libri de legibus 3. lecti sunt periuacundi, nec fructu carent. Sed eiusdem de rep. uolumina desideramus. Ifo crates Nicocli regi dat præcepta, tum subditis in *quædam* XIX°, qui in tractatōe locorum communium est cunctis ut solet. Xenophontis Cyri educatio quāuis à Cicerone & alijs ueterum apprimè laudata, nimis tamen uidetur mihi militaris. Agapetus ad Iustinianum Augustum documēta quedam composuit de rege. Christiani principis institutionem Erasmus scripsit. Francisci Patricij de repub. & regno duo legimus opera iustæ magnitudinis, in quibus dicta & facta multorum congescit, de suo penè adiecit nihil, otiosus multis in locis, ac segnis, q̄ sine delectu aggregauit, & sine censura, quæ duo in adducendis exemplis portissimum requirunt. Hæc est ars principum, consiliatorij, iudicij, denique eorum, qui ciuitates & gentes moderantur. Formæ ciuitatis adnexæ sunt leges, quarum origo & processus ad hunc ferè modum habet. Hominum ciuitates ac conuentus omnes æquitate sunt uelut glutino deuincti, quippe quæ est conseruatric & anima cuiusuis humane societatis. Quæ sit uera æquitas, inueniet ratio, non quælibet, sed pura & magna uir naturæ incitata, uel illustrata montis sapientiæ. Nam qui uel perturbantur affectibus, uel iudicijs sunt torpentibus, nec ullis philosophiæ præceptis eriguntur, ægerrime ad æquitatem intuendam perueniunt. Superiores illi, qui sunt de rara in populis nota, æquiritis illum ceu fontem in riuos deducunt pro locis, pro temporibus, pro ingenij hominum, ut præsentis societatis usui

Philosophi
est de æqui
tate tracta
re.
conducatur, quæ lex dicitur: qui uero legi parere alios cum potestate cogit, iudex: siue lex loquens. Quocirca manifestum sit philosophi esse de æquitate tractare, & ex ea derivare leges: nec ullius artis alteri⁹ esse potest: quicquid olim populis leges sanxerunt philosophos fuisse constat, Draconē, Solonem, Lycurgum, quicquid de repub. & ciuitatibus componendis

tendis documenta tradiderunt. Qui uero leges has latas iam & receptas tenent, atque interpretantur, iurisconsulti sunt dicti, q̄ ab eis quid sit ius in quaque resancitum, rogamus. Si quis satis putat se munere iurisconsulti facturum legibus his ediscendis, ut eas nō aliter quā index quidam teneat, is nimirum nihil aliarum facultatum indiget, ac ne ingenio quidem ullo uel iudicio. Sin uero id demum est ueri & perfecti iurisconsulti munus, ac professio, ut legum sensa & mentem explicet, ut quæ sit in quaque lege æquitas, id est qui uigor, quæ uita, quas conseruari quoque tempore expediat, quas antiquari, nimirum philosophia huic homini est opus, mediocriter quidem naturali, sed morali plene ac absolute: tum uero non sacerdos ac professor fuerit Romanarum aut Hispanarum legum, sed, qd' Celso, & Vlpiano placuit, boni & æqui. Cuius artē per magna aliqua excogitari ingenia equidem percuperem, quāda æqui & futuri iurisconsulti addiscerent, quæ ars iustitiæ uocaretur: boni ne tot subinde in una quaq; ciuitate accumulanda atq; exaggeranda forent leges aliæ super alias sine fine & sine affectu. Cicero persona L. Crassi cogitasse aliquando se scribit, ut ius ciuile in artem redigeret, generibus primum assignatis, hinc formis, quæ à generibus penderet. Sed id breuiter percurrit, & per transennam ostendit, ut illic alia. Aristoteles initia signauit quædam, sed more suo intricate per geometricas & Arithmeticas proportionales. Posset tamen aptius id fieri declarandis primum naturalibus, id est quæ essent uniuersorum hominum sensui ac iudicijs cōsentanea: hinc quæ uarietatem opinionum recipiunt, de quibus alia rectis iudicijs in plerisque congruunt, alia in more taptum & consuetudine sunt posita, mutanturq; temporibus, locis, personis, habent tamen qui inter se dissentiunt, probabile quicquid opinionis suæ rationem: hæc postrema ad iudicium hominū in quaq; ciuitate prudentium essent releganda. In duobus alteris contemplandū quæ magistratus sit erga priuatum cura, quod iussum, quod imperium, quatenus liceat & fas sit: quæ priuati erga magistratum obedientia, qui honor, quæ dignitas. Magistratus inter se qui quibus potiores, quorum partes in repub. magis necessariæ uel honestæ. Priuati inter se quomodo se gerent emendo, uendendo, locando,

Conditio-
nes bonæ
legis.

376. IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
locando, conducendo, permutando, donando, accipiendo,
promittendo, his quæ prosint sibi, parandis, & conseruan-
dis, his uero quæ obsint, auertendis: quæ præmia & hono-
res his, qui ceteri profuissent, quæ poenæ & supplicia his, qui
læsissent: quæ litium ratio, siue quid ultum uelis, siue tuum
repetas, quæ tuendi, quæ excipiendi, aut negandi. Ad quæ
singula istorum accommodari normam naturæ & recta doc-
ceat ratio siue in uniuersum, seu pro ingenij generatim lo-
corum, temporum, hominum. Ante omnia leges sint notæ
omnibus. Quis enim libenter se uel duci uel custodi inco-
gnito committit? Quæ uero est iniquitas ignorantia legis
crimen non defendi, quum leges tamen ignorentur: itaq;
leges ignotas statuere decipulas est tendere, non regulam
uitæ tradere. Minus est cauillo & insidijs occasio in re o-
mnibus perspecta: quippe in obscuris & occultis locis insi-
diæ fiunt, non luci, aut in frequentia sub tot oculis, testi-
bus atque arbitris eorum, quæ gerantur. Notæ erunt, si
breui sint, ac dilucido sermone conscriptæ. Quales sunt le-
ges optimi ac sapientissimi legum latoris Dei, & discipu-
lorum eius. Si paucis & maxime proprijs uerbis res expo-
natur, tantum erit ad notationem æquitatis dictum, quan-
tum fuerit satis: cætera benignè interpretationi relinquen-
tur, ut ualidissimus ubique sit respectus æqui & boni.
Quod si longa & accurata oratione rem persequamur, o-
mnia uidebimur uoluisse explicare, nec aliquid sanis in-
terpretationib⁹ reliquisse. Ita nec magis ualebit lex, quàm
quantum eloqui constitutor eius potuerit: quumq; nulla
sit tanta facundia, quæ uastissimum illud æquitatis pela-
gus possit concludere, fiet profecto ut exclusa æqui boni
moderatione in locum illius cauilla, doli, fraudes, insidiæ
succedant, quod euenire quotidie uidemus in his legibus at-
que instrumentis, quæ persequi minutim uolunt singula:
ut nihil sit aliud hoc facere, quàm fenestras aperire fraudi
quàm plurimas. Vulgari prodantur sermone & cum pri-
mis aperto ac perspicuo, qui si procedente tempore, ut fit,
obscurior reddatur, declaretur, aut innouetur uocabulis
seculi præsentis. Vidit hoc priscorum hominum & prou-
dentia, & æquitatis simplicitas, qui leges duodecim tabu-
larum pueri in ludo ediscendas dabant, etiam ætate Cice-
ronis,

TRADEND. DISCIPLIN. LIB. V. 377
ronis, id est, post annū penè quadringentesimum: per quod
& facilitas sermonis ostenditur, & quod uitæ degendæ ra-
tionem unicuique familiarem esse uellent. Sint leges imbe-
cillis blandæ, robustis robustæ, pertinacibus feroces, quod
est optimi rectoris ingenium, sicut eleganti uersiculo sa-
piens expressit poeta:

Parcere subiectis, & debellare superbos.
Publicam quietem alant, & foueant, asperæ inturbato-
ribus illius, cuiusmodi sunt delatores, calumniatores, quiq;
multo libentissime & facillima quæque de causa lites susci-
piunt: ut quemadmodum Isocrates admonet, damnosum
homines sentiant litigare, contra nō litigare fructuosum.
Nec solum dabunt operam ut ciuium conseruetur inter se
concordia, sed cum toto hominum genere, quos regenera-
tio mystica tam iubet haberi pro ciuib⁹, quàm generatio
intra limites eosdem. Nec quicquam hoc perinde effecerit,
ac si ad Christianum unicum præceptum sint accommoda-
tæ charitatem hominum cunctorum mutuam: quam ob
rem nec faciendæ leges indigenis utiles, exteris noxiæ. Et
quando in bonis ciuitatis moribus pauca ac propè nullæ
leges sunt satis, contra uero in malis moribus quantociq;
numero nō sufficiunt, non solū in reipublicæ cōstitutione,
sed legū iussu cui propter potentiā plurimum homines tri-
buunt, curadū est, ut casta atq; incorrupta sit puerilis edu-
catio: tum in uiris & ciuitate uniuersa honesti, & sobrii, &
uerecundi mores, propositis ad hoc præmijs ac poenis. Pru-
denter in Cyri educatione inquit Xenophon: Plerq; ciui-
tatum nihil omnino sollicitæ, quemadmodū pueritia insti-
tuatur suorum ciuium, nihil ad hæc præcipientes de grandio-
ribus moribus, iubet illis tum nō furari, nō rapere, non uim do-
mū cuiusq; inferre, nō cedere, quæ non est æquū, nō adulte-
rari, non contumacē se præbere magistratui, & alia his cō-
similia. Quod si quis contra fecerit, poena est ilico parata.
At leges Persarum facinora suorum antecapiunt. Siquidem
a primo statim curæ illis est, ne quod prauum, ac scdū fa-
cinus uelint ædere. Sic Xenophon. Philosophus etiam ille
non minus sapiēter, qui rogatus, quomodo quis bonos ha-
beret liberos, respondit, si eos in ciuitate bene instituta tol-
leret. Et leges quidem antequam fixæ sint & sanctæ, roga-

ri conuenit, hoc est, deliberari cum multitudine an appro-
bati oporteat: in qua consultatione tempus consideratur
potissimum, in quo præsens rerum status continetur: & fe-
runtur uel infinite, uel ad certum aliquod tempus, et descri-
ptum locum, uel etiam de uno aliquo homine aut municipi-
o, quod priuilegium nominatur. Si lex placeat, propona-
tur publice dies aliquot: quod trinundino fiebat Romæ, ut
si quid cuius parui uideretur æquum, de eo magistratus ad-
moneret: post id tempus firmæ sunt leges & ratæ. Perscri-
bantur accurate distincteque: seruentur in tabulario populi
loco maxime tuto, minime ruinæ obnoxio, uel qd est ma-
gis cauendum, incendio. Extent earum codices duo, in alte-
ro contineantur leges nudæ, cuius subinde fiat populo non
legendi modo, sed describendi etiam, si uelint, copia. In alte-
ro leges sint cum earum rationibus & causis, ut ex eis pruden-
tes uiri extiment, sit ne è republica abrogari legum il-
larum quampiã, uel aliquid in ea innouari. Nam ratio dux
est legis, ea sublata & legem tolli par erit, quæ propter eam
ratione est accepta. Adde quod ratio efficiet, ut melius in-
telligatur lex. Sed in nostris ingenijs ea est hebetudo ac ru-
ditas, & in uerbis infantia, ut nihil ualeamus adeo dilucide
explicare, quin multis id fiat implicatũ, & obscurum: qua-
re interpretibus est opus. Et quoniã ius civile spectare ad
cuium concordia debet, ideo qui illud interpretaturi sunt,
& quasi de eo ædituri oracula, quibus rebus ea concordia
facta testæ conseruetur, ediscant, cognitis tum humani ge-
neris communi natura, tum multarum gentium animis, &
moribus, sed potissimum suæ ciuitatis: quod fiet multa ui-
dendo, audiendo, obseruando: gestis quoque rebus maiorum
legendis, & temporum mutationumque, quæ aliquando inci-
derunt in rempublicam uarietatibus. Quibus uelut condi-
mento opus est magno & uegeto iudicio ad annotanda &
censenda singula. Nec iniuria prudentiæ nomen peculiare
huius hominum generi olim fuit, & professio ipsa iurispru-
dentia nuncupata. Multi artem hanc teneant, profiteantur
pauci, illi uidelicet quibus à Senatu aut principe erit per-
missum, ut Romæ fiebat sub Cæsaribus. Interpretentur hi
leges scripto quidem rogati à iudice, uoce consulti à litiga-
tore. Interpretationes mandent literis, si uelint, sed lingua

Interpre-
tes legis.

secetioe & tantum doctis nota, nõ ex suis uel alienis opi-
nionibus ac placitis, sed ratione adhibita, ut non plus ha-
beant uirium, quàm ratio ipsa impetrarit. Nihil scribatur
aliud: neque excogitentur casus, quæ res ut infinita est, &
perplexa, ita etiam inutilis. Docendi & discendi hæc erit
uia. Grauius uiris pateant libri illi legum & rationum
de quibus dicebam modo. Ipsi statim anni diebus quod com-
modo illorum fiat, placide ac moderate conueniant de que
illis legibus sermocinentur. Rationes conferant, quas le-
ges ex usu sit antiquare, quas renouare, & quasi reparare
exolentescentes: de que eo principem, aut magistratus, aut Se-
natum edoceant: huiusmodi erant Athenis Thesmothetæ,
dum illa respublica fiaret. Ad hos senes, quum licebit, stu-
diosi iuris uentitabunt, quod est memoriæ proditum de Q.
Scæuola: audient eum respondentem consultoribus de iu-
re. Seorsum uero exponet eis causas, & uelut fontes legũ,
uel quas ipsi iidem dedere, qui tulerunt, uel suas, uel prio-
rum interpretum iuris. Ipsi inter se moderatis, ac graui-
bus colloquijs disputabunt, quàm cõgruant leges rationi,
ac uelut uiræ suæ æquitati: an causæ & tempora imponen-
di legum præterierint. id fiet non in cætu & corona osten-
tatione titillante ac solitante: periculosum est hoc enim
& dicentibus propter arrogantiam, & audientibus, quod
eorum animi minus obsequentes legi fient, quam intel-
lexerint fortem habere contra se rationem, cui uni humanũ
ingenium suapte sponte obsequitur. Ad hæc altercationes
multas ansas torquẽdi leges ostendunt, tum etiam lites ex-
citandi, alendi, producendi, unde concordia uehementer
affligitur præcipuum societatis bonum. Inter scriptas le-
ges quas quidem nouimus Romanæ uidentur excellere. Leges Ro-
manæ.
Sunt enim ad humanum cõuictum aptissimæ nempe ad cõ-
trahendum: tum ad quietem, ut homines à facinoribus de-
terreant, ne quis audeat cum altero consociare iniuriam.
Sunt præterea docte & grauitè perscriptæ, uerbis puris,
proprijs, euidentibus, splendidis: tum à collectoribus ordi-
ne quodam constructæ satis ad discendum appositæ. Nisi quod
interdum correctio illa priorum per posteriores aliquid
obscuritatis gignit, & incirtia superiorum ætatum multa, quæ
non intellexit deprauauit. Sed corrigi possunt ex Codice,
qui

Quomo-
do leges
docenda.

qui Pisis Florentiam dicitur esse translatum, quem autographum esse quidam suspicantur, sed est sanè peruetustus, & alijs emendatior. Addantur enarratiuncule breues ac perspicuæ: quàmuis iam locis aliquot factu esset propè impossibile, siue ob intricatum sermonis contextum, siue ob significatus quorundam uerborum, qui exoluerunt penitus.

Exercitatio legum.

Exercitatio earum sit in reddenda earum ex bono & quo ratione, cur quæque constituta sit, & sancta, quod ut est magnorum ingeniorum, ita ad summam prudentiam cum primis expedit, tum ut in alijs quoque negotijs dux sit nobis ratio, cuius ope ad cognitionem ueniamus perfectæ æquitatis. Non sunt in singulis artium in legendi soli, quos prescripsimus, nam fugisse nos aliquos cognosci dignissimos non dubitamus: & existet post nos alij uel pares maioribus, uel superiores etiam, Magistrorum fuerit ea cura, ut ipsi desisterent omnia, & suis demonstrarent, quæ ediscenda, quæ legenda, quæ habenda in bibliotheca ad consilium quum res ferat, interdum quoque ad ornamentum modo loci, atque explendos forulos. Qui maiore uim mētis instinctus diuinitus non humilibus detineri curis poterit, sed ad commercia sese collatum eriget, felix ille & superis charus, is ad Theosophiā & Theologiam ascendet. De hoc beato atque admirabili nō est nobis dicendum cum alijs, & iam de cursu tanto fessis: propriam curam exigunt hæc. Dicemus aliquando si Deus dederit, per otium, renouato animo, & maiore musarum ardore incitato. Nam ea res amplior atque augustior est, quàm homines opinantur.

DE VITA ET MORIBVS ERVDITI.

Confecto curriculo artium humanitatis, declaremus iam, quid nobis uideatur faciendum docto uiro, quomodo reliquum ætatis transigendum siue separatim secum, siue cum alijs: In usu atque exercitio suarum artium: In traditione earum, quomodo inter professos artē ac disciplinam eandem: ut ille se erga illos geret, eorumque de se opiniones accipiet, & censuras: Quo pacto sua consignabit literis, & transmittet ad posteros. Non eo quo singula persequuti sumus ordine percurrat, ut ad posterius studij transgressus, nefas esse existimet prius respicere: miscebit studia, & prima in tertijs repetet, tertia in sextis. Nam connexio-

nem

nem inter se habent omnia hæc & affinitatem quandam: alia in manus resumet, quia necessaria præsentis usui, alia quia leuamenta præsentis laboris. Erit sciendi studiosus. Nec se unquam ad fastigium eruditionis peruenisse arbitrabitur. Sententia Senecæ est animaduersa acutissime, potuisset multos ad sapientiā peruenire, nisi se iam peruenisse crederent. Idem ad Lucillum est autor, Tandiu discendum, quandiu nescias, & si prouerbio credimus, quandiu uiuas: quandoquidē nihil est in uniuersa natura tam promptum & facile, quod non totam hominis ætatem possit distingere. Non erubescet homo sciendi cupidus à quocunque discere, qui docere quid possit. Cur hominē ab homine pudeat discere, quum humanū genus multa à beluis discere non puerit? Ita uero studendum, ut non obruatur ingenium mole operis. Valetudinis habenda imprimis ratio, & eorum, qui nostræ sunt curæ commissi. Docti homines quum intelligunt se ingenio, consilio, cognitione rerum præstare ceteris, aut certè sic alios existimare, ingentes attollunt spiritus tanquam ipsi homines inter pecudes uiuāt: unde incredibile est dictum, quantopere arrogantia inualescat. Sancte illud à Paulo Apostolo dicitur, insulari homines scientia, charitate ædificari. Sed reflectet in se oculos sapientiæ sectator, nec plus aliorum de se testimonijs, quàm sua ipsius acquiescet conscientia. Reputabit quàm multa sibi est conscius se ignorare, quæ alij eum scire non dubitant: quoties hallucinatur, labitur, fallitur, & à uero quàm longissime discedit, ut non sine grauissima ratione & causa Socrates, quæ Græcæ consensus sapientissimum nuncupauit, professus sit nihil neque se neque alium quenquam scire: quod placitum ingens deinde philosophorum manus constantissime tenuit: & profecto si quis rite expendat & reputer singula, compertiet nihil certius à nobis quàm pietatem nosci. Theophrasti etiam sententia iure laudatur, quæ cuncti sciant, minimam esse eorum quæ ignorent portionem: quod diffusius persequi non est instituti huius. Quid si excutiat singula, & ad subtile examen reuocet, nā illi tam magnifici tituli sordere incipient. Linguae quid aliud sunt quàm uoces? aut quid interest semotis disciplinis, Latine & Græce noris, an Hispanè & Gallicè? Dialectica et rhetorica instrumenta sunt

Cōtra arrogantiam doctorem.

Artium

382 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
artium non artes, meliusq; à natura traduntur, q̃ à magi-
stro: philosophia opinionibus tota & coniecturis uerissimi-
litudinis est nixa: sed neq; hæc figillatim exponere est huius
loci. Age uero donemus te aliquid scire certum atq; explo-
ratum, an hoc ignoras alieni te habere beneficij? Cur tibi
accommodata uestis facit animos? Si quid habes boni, alie-
num est: si quid mali, id uero est tuum unius. Vides te erudi-
tum: munus Dei est, cui displices, nisi quam inde gloriā nan-
cisceris, in illum refers. Equidē haud repugno, quo minus
uir doctus talē se esse intelligat & alijs sapientiorē, sed neq;
esset doctus aut sapiens, nisi id facile perspiceret. Volo ta-
men agnoscat, cuius sit ea sapientia, illiq; uni referat acce-
ptam, à quo uelut fiduciariā possidet: quum se admiratione
esse cōspicit, ne sistat in se, quod est periculosissimū, nec ocu-
los deiciat in terram, ut honore illo ab hominibus tribu-
to sibi applaudat ipse, tanq̃ opera & merito suo cōsecutus,
quod est manum suam ipsius osculari, iniquitas maxima,
quemadmodū Iobus ait, & negatio cōtra Deum altissimū.

Eruditio
q̃t rebus
constet.

Quatuor rebus cōstat eruditio, ingenio, iudicio, memoria.
studio: tria prima cedo unde habes? nunquid non ex Deo?
Si qua est docti laus, de postremo petitur, quæ res infima
est omnium, & leuissima: quid quod ad eam ipsam adiutus
es constitutione corporis non graui, nec torpida, tum etiā
ualetudine, quæ Dei sunt dona. Quid ergo docti superest
propriū, quo gloriari possit? an quod uoluit? at q̃ multi
uellēt, si tam eis per Dei benignitatē liceret, q̃ tibi. Itaq; in-
ter laudationes sui erigat se uir sapiens ad contemplationē
sanctæ illius & diuinæ sapiētiae, ad cuius infimū, ut Paulus
inquit, humana omnis sapientia cōparata mera est demen-
tia. Veniat illi in mentē, si homines unius aspectu gutulæ tā
topere cōmouentur, quid facerent, si copiosissimū illum &
æternum fontē daretur intueri, unde manāt uniuersa? Tū
adoret demisso animo autorem bonorū omnium, & agat
gratias, quod munera sua copiosius dignatus est sibi, q̃ alijs
impartiri: quodq; uoluerit se esse instrumentū alicuius par-
tis consilij atq; operis sui. Nam nos omnes instrumenta sum-
us uoluntatis illius. Quocirca nullus sit tanta eruditione
uir, & rege peritia præditus, ut putet Deum indigere ipso ad
effectum consilij sui. Primum q̃ solutissimæ est arrogantiæ
exili-

TRADEND. DISCIPLIN. LIB. V. 383

existimare te aliquid posse præstare, quod nullus alius pos-
sit, si eodem applicet animum. Deinde q̃ non magis instru-
mentis ullis Deus ad agendum indiget, q̃ luto ad aperien-
dos cæci oculos: ex lapidibus suscitare potest filios Abrahæ:
& infirma elegit mundi, ut confunderet fortia. Quod si tu
uir sapientia præstantissimus & indytus beneficio Dei tan-
tus euasisti, utiq; in quemcunq; ille fauorem transtulerit si-
mitem, fieri similis. Quapropter rogāus ille est, qui omnia
largitur, & per nos operat, quæ ipsi est uisum, ut nobis po-
tissimum eruditio nostra profit: ne nos instrumentum fa-
ciat in bonum aliore, perniciem nostram: ne idem accadat
nobis, quod uel malis medicis, qui alios curant, se non cu-
rant: uel rubicinis qui alios ad præliū adhortantur, ipsi
non pugnant: uel candelis, quæ alijs quidē lucent, seipsas cō-
sumunt. Itaq; quoties ad studiū accedimus ab oratione au-
spiciandū est, qd fecisse Thomā Aquinatē, & alios permul-
tos sanctos uiros memoriæ est proditiū: idq; est orandū, ut
sana sint nostra studia, ut nemini noxia, ut nobis & omni-
bus in cōmune salutifera. Cæterū si omnibus uitæ actioni-
bus propositus esse debet finis aliquis, quāto magis studijs:
ut constitutum sit nobis, quod pertineat labor noster. Neq;
enim studendū est semper, ut studeamus soli, nec ut se ani-
mus inani quadā contemplatione ac cognitione rege exlex
& immunis oblectet. Negat Socrates uacare sibi ad inter-
pretationem fabularū poeticarū, quoniā nondū norit se: &
ridiculū sit eum, qui se non norit, aliena scrutari. Multo mi-
nus studiosi fructus pecunia æstimāus est: quæ unum esse
arbitrantur homines ingenij abiectis, quicq; plurimū à ue-
ra studiō ratione absint: nihil est enim tam diuersum li-
teris, q̃ pecuniæ uel cupiditas uel cura: ut quocunq; hæc in-
cubuerit, protinus studiū rege cognoscendæ expellat: qd
se bona fide nisi liberis ac morbo illo solutis pectoribus nō
cōmittit. Ditandū inquit, postea philosophandū, minime
gentium: imō cōtra philosophandū prius, postea ditandū.
Nam si prius ditēre, philosophari mox noles, & de opibus
solicitus, & in mille raptus uitæ usum diuitiarum igno-
rans philosophiæ nescius. Quod si semel philosophēre, ex-
peditum tibi erit postea ditari, quātum sat erit. Nullam al-
legare causam quis potest, quo min⁹ in philosophia ponat
operam,

Finis stu-
diorum.

384 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
operam, quin ea ipsa ad studium sapientiae illum impellat:
philosophandum est pauperi, quia non habet, ut leuior ei
fiat paupertas: philosophandum est diuiti, quia habet, ut
rectius opes administret: philosophabitur felix, ut felicitatem
probe regat: philosophabitur infelix, ut infelicitatem
lenius ferat. At uero ex artibus ut quaeque cum maiore homi-
num malo uenduntur, ita minime oportet ob quaestum exer-
ceri, ut ius, medicinam, theologiam. Non ingeret se uir do-
ctus ad capeffendam rempublicam et si optare debet, pro-
desse quam plurimis, nec arbitrari se uni sibi natum, quod
priscus philosophus Platonem admonuit, unde est illud Apo-
stoli: qui episcopatum expetat, bonum opus expetere: tum
ut occupet bonus eum locum, quem occuparet malus. Sed
non habet idem & gratiae & uirium ingestus quod ascitus.
Si accersatur, contempletur diligenter prius animos suorum
ciuium, sani ne sint, an sanabiles: ut si qua parte prodesse
queat, non recuset laborem, sin uero inanem atque iritam
sumpturus est operam, omnino absteineat: quod fecisse Pla-
tonem perhibent, quia populi sui mentes adduci ad sanita-
tem aliquam posse desperaret. Corda uero plerorumque prin-
cipum adeo sunt corrupta, & magnitudine illa fortunae
ebria, ut nulla arte refingi queant in melius, medentibus
aspera atque infensa. Sinendi sunt ualere illi caeci, ut domi-
nus dicit, & duces eorum: curam nostram traducamus in
populum magis tractabilem, qui se curantis manibus fa-
ciliorem atque obsequentiorem praebet. Quod & fecit idem
Christus, apud quem non plaris est plebeius quiuis, quam
princeps. Nihil perinde artium omnium decus ciuitatis: eru-
ditionis foedauit, & abiecit, ut quorundam sciorum leuitas,
qui passim assentantur quibuslibet, principibus potissimum,
nouo exemplo magis quam uetere: sed nec homines
uere docti hoc faciunt, populus tamen id discrimen non ca-
pit, pro doctis habent quoscunque uident specie aliqua ser-
monis Latini uel scribere uel loqui. At qui tuentur se, qui id
faciunt, hoc colore, ut dicant non se quales illi sint, prae-
dicare, sed quales esse debeant ostendere: dilutus sane color,
& quem alij utique non discernant: quare assentationis da-
mnant literaturam, atque adeo etiam ipsas literas, illumque
abominantur, qui scelerosum principem tquam optimi
commen-

Assentatio
doctore.

TRADENDIS DISCIPLIN. LIB. V. 385
comendat: quin etiam princeps ipse praua de se opinione im-
butus tale existimari se arbitrat, qualis dicitur: unde arrogan-
tior fit indies, & intolerabilior, inque instituto uitae genere
confirmatur, ex quo uidet se tantum laudis nancisci, ut id
docti uiri monumentis literarum impressum, infixumque
oportere esse censeant. Si studiosi asserant non consueuis-
sent principibus, & eruditionem illi pluris facerent, & lau-
dari se ab illis impensissime gauderent, uidelicet iuxta pri-
sci poetae dictum, laudatis uiris: tum reprehensio magni es-
set ponderis: nec aliter acciperetur docti hominis approba-
tio, quam religiosissimi testis testimonium grauissimum.
Nec minus principes quam alius quiuis amplissimum uir-
tutis suae in hac uita praemium duceret erudito se homini
approbari. Nunc uero pili non faciunt, quae sciunt se numo
uno seferre, numo uero, imo frusto panis empturos. Er-
go quum res feret, ut sint a nobis laudandi, parcius laudan-
dum, & ita, ut sentiant se potius admoneri, incitarique ut per-
gant, quam gratulationem cani tquam curriculo abso-
luto: quumque profectus te speres, libere sunt reprehende-
da uitia, modo acerbitas absit & rabies: sin odium solum
quaeras, neque prodis, abstinedum est ab irito labore. Nec po-
tentum, aut omnino cuiusquam uitij offundendus color
praemij spe, aut cupiditate alia: quod est magnopere nesa-
rium: nam efficis ut & illi ipsi audacius male agant, & alij
quum illorum exemplo, tum docti hominis assensu. Sunt
alij qui studiis non pecuniam uenantur, sed gloriam: gene De gloria.
rosius sane quiddam fateor, uerum quae ut in adolescentia
& iuuetute maximos subdit stimulos ad honestas actiones,
ita multorum deinceps est malorum causa & origo, sicuti
alia ostendi: quod omnia oculis intuentium tribuimus, ni-
hil conscientiae, qua non aliud quicquam de nobis iudicat
in corruptius. Ideoque spe iam perceptae gloriae saepenumero
decidimus, quod qui falso de nobis iudicarat, erroris suum
post intelligit: aut falli incipit, qui recte: et si crebrius eue-
nit, ut deceptae existimationes uertantur in melius, quippe
res ueras solidasque tempus confirmat, inanes autem dissipat,
& absument. Quocirca nemo se gloriam in posterum assecu-
turum confidat uano uiuentium fauore, & specie quadam
preclarorum operum. Nam extemplo simul affectus illi inci-

B b tati

386 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
tari subsederit, in eorum locum iudicium subit, & quidem
exactius. Itaque multos in uita honoratos accepimus, igno-
biles & contemplos post fata: accedit huc, quod uti dicebam
modo, opinionum commenta delet dies, recta iudicia cor-
roborat. Age uero, quod incerta est fama: quod lubrica: multi im-
mortalitatem sibi polliciti, ne diuturnitatem quidem asse-
qui potuerunt: ut Appion grammaticus qui, ut apud Plin-
ium legimus, immortalitate donari dicebat à se illos, ad
quos aliqua opera componeret: at ipsius ne litera quidem
extat. Quam etiam iniqua, ut benemeritis non contingat.
Extant Ouidii opera, non extant Chrysippi nec Crantoris.
Integer ad nos peruenit Vincentius Bellouacensis, non Ti-
tus Liuius, non Polybius, non Marcus Varro, non ipse idem
Marcus Tullius, ut non temere Martialis dixerit, libro ui-
cturo genitum esse opus. Adde his, quam est uaria: idem alio
tempore & aliis locis pulchrum uidetur & fœdum. Quid
quod præclara inuenta ingenijs & diligentia sequentium ob-
scurantur, ut multis priorum posterius magnitudine sua,
& quasi altissimis substructionibus luminibus obstruant.
Sed fac te nactum esse claritatem, laudem, gloriam, quid ti-
bi proderit mortuo? qui nihil eorum sensurus es, quæ hic
agentur, utique non magis quam in equis, quum in Olym-
piis uictor prædicatur, aut Apellis pictura, quam cum ad-
miracione contemplamur. Quid ad Ciceronem uel Aristo-
telem redit ex tanto nomine? quid ad alios uel literis illu-
stres uel bello? Sed in ipsa eadem uita quid senties absens de
gloria? quid dormies? In præsentia uero necesse erit, uel eos
qui te in os laudant, esse uanos, uel te, qui illa coram dicta
libenter audias. Cedo autem, quid tandem dicent? o doctum,
o facundum hominem, imò uero o leuem & uanum hominem, si tã le-
uem aurulam præmiu tibi literati laboris proponis. Quod si
tu neglectis humanis laudibus, cõscientiæ tuæ uolueris ser-
uire, & per illam Deo, quãto solidior tibi & diuturnior glo-
ria contingeret? si te laudarit Deus uiuens uiuentem, præsens
præsentem, immortalis immortalem: qui te semper intue-
tur, qui de te non ex falso pronuntiabit iudicio, sed ex tuo
ipsius testimonio: non qui seipsum commēdat, is probatus
est, inquit Paulus, sed quem Deus commendat. Viro docto
cogitandum est frequenter de migratione ex hoc uo, de
uita

387
TRADEND. DISCIPLIN. LIB. V.
uita illa sempiterna, & ita meditandum sæpe ac multum,
ut familiarem sibi cogitationem mortis faciat, ne ad illius
mentionem terreatur. Tum ueniet illi in mentem iudicis
illius & remuneratoris singulari actionum, ad quem bre-
ui ueniendum ipsi est, finita scena, & hypocrisis uitæ: cui se
approbari unicum erit illius studium. Nam cui se uendica-
re cupiat uel reus uel patronus, si sapiat, nisi suo iudici? cui
athleta, cui pugil, cui omnis qui aliquid agit sub iudice? Poe-
ta olim Græco poema suum recitanti, quem omnes dese-
ruerant, Plato instar fuit totius populi Atheniensis, non erit
nobis Christus Dei sapientia? Magnū est, inquit uetus pro-
uerbium, Athletam placuisse Herculi: quantum ergo nos
Deo: à quo toties laudabere, quoties aliquid egeris illi gra-
tum. Porro illi nihil esse potest gratius, quod ut eruditionem,
& quæcunque sua munera in utilitates hominum præfera-
mus, hoc est filiorum suorum, quibus ille ingentia impar-
tus est commoda, ut mutuo profint in cõmune: & uult nos
gratuito distribuere, quæ gratuito à se accepimus, quod ipse
pro eisdem, quæ nobis est largitus, copiosissime refert gra-
tiam, admirabilem Dei benignitatem: quæ ipse gratis nobis
dedit, hæc eadē si ipsi reddamus, amplissime remuneratur.
Hic est ergo studio omnium fructus, hic scopus, ut quæsi
Studio
fructus.
ris artibus uitæ profuturis, eas in bonū publicum exercea-
mus, unde merces immortalis cõsequitur: non ad pecuniā,
non ad præsentē gratiam aut delicias, quæ fluxæ & momen-
tanæ sunt. An uero pecuniæ causa recte uiuimus, recte mo-
nemus, & tam amplum Dei munus tam uili & contemnen-
do pretio cõmutamus? an propter gloriā? miser si illā tam
auide cõsector, quæ per tot labores & curas egre retinetur,
incerta, fugax, ut nulla sit seruitus cum hac cõparanda: mi-
serior si populi uoculas re tam præstanti & sacra merco-
& laudari à mortalibus malo, quod ab immortalibus: ab stultis, quod
ab ipsa sapiētia: o quod aureo piscamur hamo, & quid angu-
las putres? bona ergo fide exercendæ sunt disciplinæ in cum
ipsum usum, ad quem sunt à Deo collatæ. Neque enim di-
scendum est semper, nec ad uitam transferenda doctrina.
Infinitu quidem ex se est studiū quodcunque, sed aliqua tñ eius
parte incipere debemus illud ad aliorum commoditates ac
emolumēta deducere: in quo prudētia est opus, quia exer-
citium

Quomo-
do uersabi-
tur inter
homines.

388 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE

citium circa singula & separata uersatur, quæ regit prudentia circumstantiarum omnium æstimatrix & arbitra. Proditurus ad hominū occursum & conspectum uir doctus meditatus & paratus exeat tanq̃ ad pugnam, ne qua à praua aliqua affectione capiatur, à quibus oppugnamur undique, atq; incessumur, & qui toties ab alijs auscultatur, auscultet ipse aliquando se. Confirmet domi animū magnis & ualidis cogitatibus ad despiciendam honoꝝ & dignitatum: meminerit eius uocis quam à Domino audiuit, salem se esse terræ, lucem mundi: nihil conuenire minus, q̃ uel fatuū salem fieri, uel lucem tenebrosam, cuiusmodi illa existimamus fore, quæ hoc sale cōdientur, uel illustrabuntur hac luce. Exeat ergo rationibus munitus ac armatus, quibus resistere oppugnantis assaultui ualeat. Præstet reuera salem & lucem compositione animi, & moderatione perturbationum, uerbis sapiētissimis atq; opportunis, ne sit importuna sapientia, ac proinde putida & odiosa: sed quæ quoties se proferet, uelut salus quædā appareat ijs, qui adsunt. Gestum ipsius & corp⁹ uniuersum modestia & moderatio decorabūt, dicta uero & facta grauitas ac constantia: ut alijs ad similem uitæ rationē exemplo esse possit. Multū quidem persuadebit oratione, sed plurimū uitæ innocentia. Et quod ab illo accuratiora prodeant ac puriora omnia, illud animo eius perpetuo succurrat, nihil ab eo uel dici uel fieri, qd̃ autoritatē nō habeat, & in exemplū à beneuolis sumat, putant enim eam esse legem uitæ: à maleuolis autē & inuidis ad examen & censurā sinistram. Idcirco erit & in agendo cauti⁹, & in pronuntiando cunctatior, & omnino in loquendo circūspectior. Propter hunc bene audient literæ atq; artes, multiq; eius æmulatione studijs sese disciplinarum decedent, quarum fructum tam pulchrum, atq; admirabile cernunt. Quam est pudendum uiris doctis, homines sæpe imperitos moderatiores habere animi motus q̃ illos sapiētiae præceptis constipatos: qua de causā literis frequēter gramine sit à plerisq; conuictū: multisq; in odium uenerunt, qui sese prudētiore fore arbitrantur, si illarum nihil prorsum attigerint. Cæterum ea bona quæ uiri docti aspectui exhibebunt hominū, uerius re ipsa præstent, q̃ ostentatione. Prodit se tandem male simulatus animus, atq; eo fit magis inuisus

TRADEND. DISCIPLIN. LIB. V. 389

uirus ac detestabilis, quo diutius grauiusq; imposuit. Veritatis porro ingentes & solidæ sunt radices: & lux quantumcūq; occultetur splendorem suum foras emittit. Sapienter Epictetus: oues non iactant apud pastorem, quantum quocūq; die comederint, sed id re testificantur, lacte, lana, fœtu. Turba studiosorum seculum uocat felix, in quo multa sit eruditio: non est uero id felix seculū, sed illud quum homines docti re ipsa præstant, quod legerunt, quod profitentur, quod alijs præscribunt: quum qui audiūt, & uident, cōguntur exclamare: hi sunt qui loquuntur, ut uiuant: & uiuant ut loquūtur, quod philosophos illos de Origine Adamantio dixisse Eusebius est autor. Ne erubescas parum recte facere, quæ non potes melius: erubescere male facere quæ potes bene. Præbebunt se docti mites, affabiles, moderatos, prauis cupiditatibus inuictos, & ostendēt, quantum in hominis corde efficere possit sapientia, si regnet: quamq; longo interstitio sapiens ab insipiente distet. In rebus magnis & præclaris ualere ac pollere fit eis satis: ne cupiant in qui buslibet haberi magni, non in armis, equis, uenatione, piscatione, saltationibus, lusibus, dicacitate procaci aut triuiali: hoc ardelionum est, non sapientum: & fiunt eruditi ridiculi, qui de illis non minus uolunt, quàm de sapientia iudicare. Nam quemadmodū à luce nihil in obscuro cernimus, nec ab obscuro in luce: ita mirandum non est sapientes halucinari ad nugas translatos, utiq; & nugatores in sapientia cæci sunt. Est eruditi hominis opus eam ipsam eruditio nem in alios transfundere, & quasi de suo lumine lumen in aliorum mentibus accendere: ideoq; in uisione Danielis dicitur, eos, qui ad iustitiam erudierint multos, fulgere sicut stellas in perpetuas æternitates: & Dñs noster magnū illū uocatū iri ait in regno cœlorū, qui iustitiæ præcepta & ipse fecerit, & alios edocuerit. In docendo quem potius magistrum imitabimur, q̃ illum ipsum Christū, quē pater ad erudiendum humanū genus cœlitus demisit: post hūc magno interuallo eos, qui Christum sunt secuti. Is uero quum esset diuina sapientia, illa tamen protulit sola, quæ audientibus essent profutura, nō quæ quātus ipse esset, declararent: nam si gloriam suam affectasset, aut sese patefacere expectisset, quæ essent ab illo, & q̃ admirabilia patefacta, sed quæ

De docendo.

capiti omne excessissent, etiā angelorū. At uero nobis seruiebat oīs illius oratio, nō ostentationi sui. Sed nec delitiae quare dæ sunt, uel oblectatio. Plinius peculiarē in studijs sentit causam illorū esse, qui difficultatibus inuicti utilitatē iuuādi prætulerūt gratiæ placēdi. Paucitate discipulorū cōtentus fuit Dñs, quū Dei sapientiā et uia aeternæ salutis mōstraret mūdo. Quis potest de discipulorū numero cōqueri, quū autor humani generis duodecim hominū schola acquieuerit frequēti auditorio ambitio magis seruit, q̄ seueritas institutionis. Ceterū de schola Oracula hęc habentur uetere docendū sine inuidia, absq̄ rubore discendū, gratiæ semper habēdæ docenti, aliena inuenta sibi non usurpāda. Cogitabit uir sapiēs mundū hunc esse uelut ciuitatē quandā, cuius ipse sit ciuis, aut magnā quandā domū, cuius ipse sit de familia, nō referre a q̄ bene aliquid dicat, dicat modo: hic parari opes illas, hic ad publicas relinqui cōmoditates: parentur, & cōmunicentur, a q̄ autē, nihil interesse: quare & ipse sua pro uirili parte conferet, & alios ut conferant, benigne adiuuabit, & quatenus se ac suam imbecillitatē cognūta habet, & perspectam, alioqui nec sapiens dici posset, nec doctus: reputet cum animo suo, quantam humano generi inferret iniuriam, si neminem se uel meliorem esse, uel doctiorem uellet. Porro de cursu institutionis Socratis sententiam ex Platone adducit Cicero, quem solitum dicere scribit, perfectum sibi opus tum esse, si quis satis esset cohortatione sua concitatus ad studium percipiendæ cognoscendæq̄ ueritatis. Sed nos similitudine utemur notiore: tādū esse cuiq̄ opus duce, quandiu uiam ignoret, eam ubi per se possit peragere, animo indigere magis, quā magistro.

Cōcordia doctōrū. Docti inter se concorditer ac humane cōuersentur. Enim uero turpissimū est nobis, latrones ac lenones maiore inter se consensione uiuere, quā eruditos. Sed nec eruditus unanimitas ac beneuolentia deerit, si disciplinas integre ac sancte coluerint, nō ad gloriam, uel quæstum: nam ubi harum rerum cupiditas inualuit, difficile est sanctam seruare societatem. In studiorum collationibus qui alteri melius dicenti cōcedit, ne uictus nominetur: alienissimum est ab hac re nomen illud: neque enim pugna est hęc, uel qui disserrunt, aduersarij: acerbissima atque inimicissima appellatio in sua

in suauissimam rem, & beneuolentiæ natura ipsa plenam est translata. Nam quæ potest maior inueniri conjunctio uel arctior, quā animi, & eius, qui illum ad prudentiam aut uirtutem excolit: non alia utique quā arui & agricolæ, ut non immerito parentes sint animorum, qui docent: & quemadmodum in oculorum ita in mentis aspectu qui non satis cernit perspicue, acutius cernentis cedat iudicio, sine indignatione: oculos ille acutiores uel saniores est natus, hic ingenium uel natura perspicacius, uel usu, ætate, diligentia expolitus: quid quod interdum animaduertentiæ magis laus est, quā ingenij: casus nonnunquam, sicuti quum elapsus numus a multis quaeritur. Sed ut nuncupetur sanè, quando ita inueterant, congressus, & lucta, & pugna, & uictoria: quælo expendat quisq̄ secū, quantū sit beneficium liberari a tyrannide ignorantiae: quæ seruitus est omnium grauissima & terribilissima. Sapienter Plato, tanto præstat disputatione uinci q̄ uincere, quāto est melius magno malo liberari, q̄ liberare: quid enim exitalium homini potest contingere, q̄ falsa opinio? Vt sit hoc fortasse liberatori gloriosius apud nōnullos, liberato certè utilius est. Verge huc tanto ignorantiae malo libētius eximeremur omnes, si disputationes minus essent scenicæ, nec tantum tribueretur coronæ, quæ colluctantes cingit: essetq̄ amica potius sermocinatio, q̄ pugna inimica: quod quū in genere omni disciplinæ fieri decet, tum potissimum in theologia, ubi cōtra sacram ueritatem impie consigitur, & scrupuli gignuntur in animis audientium de rebus, quas certas, fixas, incōcussas haberi fas est: exasperat porro sparfos scrupulos dæmon hostis, atque auget: accommodant etiam homines suas manus, dum unusquisque de ingenij gloria laborat magis, quā de ueritate asserenda. Cedendum ueritati omni non pia modo & sacra, sed prophana quoq̄: & præcepto sapientis obtemperandum, quo iubemur non contradicere uerbo ueritatis ullo modo. Candidæ ac prudentes censuræ uehementer sunt studijs omnibus utiles, si animi iudicium citra damni affectus profertur, ut inquit Tacitus: nec quicquam est in his damnosius, q̄ iudiciorū confundi signa, sicut in uita uolūtatum: ut nesciatur quid quisq̄ aut probeat, aut improbet: quod usu uenit hoc tēpore, quū periculosissimum

De censendo.

92 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 finum est de quoq̃ loqui, tam iritati sunt omnium animi,
 & parati ad pugnandum, ut uel attingere quamlibet leui-
 ter non sit tutum, etiam si alio spectes: tenera atq; infirma
 conscientia ilico sese peti suspicatur, haud aliter q̃ ulcerosi
 equi actutū concitantur, strigile audito. Quāq̃ uitio huius
 incitamenta atq; incrementa praeuere q̃ plurimi, qui acer-
 bissime alios perstrinxerunt, non ut ueritatem exprime-
 rent, sed ut suggillarent, ac infamarent nomē alicui, uel
 odio impulsī, uel falsę glorię spe adacti, existimantes tam
 se habitum iri pulchros, & pręstantes, q̃ alios tetros esse ac
 uiles ostendissent: sed illis multo secus, atq; sperauerant ac-
 cidit: nam cādorīs etiam ineruditī sua est apud omnes laus,
 malignitatis uel eruditissimę uituperatio certa. Quid, in-
 ter hęc odia quantam accipiunt plagam disciplinę: detra-
 hitur autoritas tam odiose rixātibus, & tam capitaliter ini-
 micis: despondent animos excellentia ingenia, quum per-
 tesa rem adeo amarā nempe digladiationes perpetuas ab
 studijs resiliunt, ac abhorrent: profectus inter hęc studiō
 amittitur, atq; obscuratur ueritas, dum malunt quidā cor-
 rumpi literas, q̃ instaurari per suos inimicos. Quāti sce-
 lus est eloquētiā, ingenium, & alia magna atq; admiran-
 da Dei munera, hominibus ā Deo ad utilitatem hominum
 concessa in eorū perniciem conuertere: per bona maleface-
 re, hoc uero iam nec ferax: quidem est, nedum hominum.
 Quanto religiosius Quintilianus Ethnicus, q̃ nos Christia-
 ni: Mutos nasci & egere omni ratione fatius fuisset, q̃ pro-
 uidentię munera in mutuā perniciem conuertere: quid re-
 fert quomodo impetas aliū, ferro an stilo, ubi uoluntas est
 eadem, & plerumque lingua plus lædis, aut stilo, q̃ gladio:
 quippe ferro corpus modo cōsaucias, lingua uero etiā ani-
 mum. Artes humanitatis nominantur, reddant nos huma-
 nos: ā Deo optimo sunt traditę, reddant bonos. Nam qui
 alteri inuidet, quod est ei Deus largitus, quid aliud q̃ san-
 ctum Dei iudiciū improbat, & distributionē munerū illius
 condemnat: tāetsi quid est, q̃ queri quisq̃ possit de Deo: an
 non tecū ille egit prolixet aliquos supra te uidet, at quanto
 plures infra te? Erit uir doctus in definiendo lentus, in asse-
 uerando minime pertinax: quę reprobaturus est, etiā atq;
 etiam leget, uersabit, excutiet, ne quid ab eo temere in da-
 mnando

TRADEND. DISCIPLIN. LIB. V 393

mnando affirmetur: minus circūspectum esse uelim in lau-
 dando. Caueat ne non satis intelligat, quę damnat: ne cui
 notam inustus est, maiorem pro se rationē habeat, q̃ ipse
 contra eum: consultius fuerit nihil pronuntiare, q̃ ut con-
 demnatio in iudicem ipsum recidat. Quod si hanc siue pru-
 dentiam, siue benignitatem animi in homine docto requi-
 ro, quid me sentire par est de illis, qui bene dicta inuertit,
 & deprauant, quo causatius existimentur conuellere: nā si
 flectere in melius & pium & utilissimū est multis, profecto
 magnum erit scelus in peius detorquere. Ego Adrianū Flo-
 rentium illum, qui postea factus est summus Pontifex, quū
 adhuc esset decanus Louaniensis, in publicis sępe disputati-
 onibus quęcūq; autorū dicta ā disputantibus citarentur,
 interpretantem pro se audiui, nunquā aspernantem, etiā si
 ex ijs essent, qui adhuc uiuunt, nēpe Iacobi Fabri, aut Eras-
 Roterodami. De uiuis censendū cautius, de mortuis reuerē-
 tius, qui sunt iā inuidię exēpti, & redditi suo iudici: eamq;
 subierunt censuram, quę omnes manet, idq; potissimū de il-
 lorum uita, & moribus: nam de eruditione paulo licebit li-
 berius. Eos per quos profecerit quis, citet benigne, nec ue-
 lit, ut ait Plinius, in furto deprehendi potius, quā mutū
 reddere, pręsertim quum sors fiat ex usura. Olim adeo erāt
 in suum cuiq; tribuendo æqui ac liberales, ut ne uerbū qui-
 dem unū autori suo surriperent: declarant id Plato, Aristo-
 teles, Cicero, Seneca, Plutarchus, & alij: nūc & uerba, & sen-
 sa, & argumenta etiā integra, nōnunquā inuenta & opera
 subtrahuntur: quod seruire est admodū, magnarūq; simul-
 tatum in studijs origo: cui em̄ non sit graue seruos sibi suos
 abduci, nedū filios: utinam & de hoc plagio aliquid cautū
 esset lege Fannia: nec ulla spectari conuenit discrimina uel
 patrię scriptoris, uel scēte, uel etatis: quemadmodū stultus
 ille populus, qui ut prudēter ab Horatio carpitur, redit ad
 factos, & uirtutem æstimat annis. Non quā par sit, ut libri
 plus autoritatis mereantur, qui iā tot seculis placuerunt, il-
 lisq; tot ingeniorum consensus approbationis suę calculū
 adiecit: de quibus omnibus una illa de scriptoribus sentētia
 proferēda iudicatur. Quid quod nouitas omnis iudiciū
 prępedit, uidelicet nondū bene cognita. Qui in uerbo uno
 aut altero, aut multis etiā quempiā correxerit, ne continuo

Adriani
 Pōr. mos

uideri postulet se illo esse doctiorem, aut magis ad rem attulisse, quod multi sibi ipsi stulte persuadent: ut si quid in magnis autoribus corrigat, illis se protinus anteponi oportere autument: uelut quum memoria seu incogitantia magnus uir labitur, nam Horatio uel Homerus ipse dormire non nunquam uidetur: aut quum linguæ ignorantia fallitur, quæ errata Græce ac Latine semidocti captant, magna sanè iniquitate, qui à nobis eam cognitionem Latini aut Græci sermonis exigunt alieni atque institi, quæ in Cicerone aut Demosthene uix fuit, uel in quoptam ex illis, qui linguam suæ runt cum lacte, quicquid populo uniuerso uti quotidie poterant magistro, & de quibus dubitarent, à cerdone uicino aut fabro admoneri. Quod si isti tam acres censores subituri essent eandem conditionem iudicii, mitiores credo se præberent suis reis. Haud pauca iniquissima huius seueritatis habemus exempla, non tam prisca quam seculi huius finitimi, Valleg, Politiani, Beroaldi, Mancinelli: non pauciora ætas nostra tulit: ut præcream in hoc genere calumnias, de quibus quum de corrupta grammatica dicerem, sum locutus. Equidem haud negauerim, quin notari magnos scriptores interfit eruditionis. Sed non protinus plus aut idem adfert, qui notas, & qui opus composuit. In autore alicuius disciplinæ, boni consuletis errores alterius: ut in theologo historia, in historico primæ philosophiæ, modo muneri suo satisfiat: multo benignius linguæ peccata condonabitis: bonam sententiam Gallice aut Hispanè dictam amplecteremur, non accipiemus uitiose Latine: ego uero cum M. ipso Tullio infertam malim sapientiam, quam stultam loquacitatem. Augustinus recte, qui eo magis ait solocismis & barbarismis offendit homines, quam infirmiores sunt: & eo esse infirmiores, quo doctiores uideri uelint, non rerum scientia, quæ ædificat, sed signorum, quæ non inflari difficile est, quum & ipsa rerum scientia sæpe ceruicem erigat, nisi Dominico reprimatur iugo. Nolim tamen hoc sibi nomine imperiti & sordidi scriptores plaudant, tanquam res habeant, quia uerbis carent: imò duplici crimine sunt isti dandandi, quod quum rerum essent uacui, nitorem omnem atque elegantiam uerborum abiecerunt: nam si res essent penes illos, indocti profecto atque iniqui esset, de uocibus mouere illis controuersiam ullam, aut querelam omnino aliquam:

quam: quo apparet multa esse uerba nequicquam Ioanni Pico profusa in illa ad Hermolaum epistola nobili: non enim res sunt apud Auenroem & Scotum, quod ipse sibi sumit, qui à nobis non tam ut spurci, quam ut inanes culpatur. In scholis & tota uita quantūcunque ob ingenium, iudicium, studiū, eruditionem multiplicem, cognitionem uariarum rerum late patentem laudetur quis, de uirtute certe ac pietate laudari coram non oportet, ne leui illa extollatur aurula, & id ipsum bonum, de quo laudatur, dum laudatur, amittat: nec absentem nisi parce, & de operibus quæ uidemus. Paulus non uult quenquam de ipso iudicare, aut sentire, supra id quod uideat in eo, uel audiat: & Sapiens nesciri ait ab homine odio ne an amore dignus sit: uidelicet finis est expectandus in uno quoque hominum, animali ad mutationem promptissimo. Viri docti eo inter se debent esse affectu, ut iuxta Pauli sententiam, nec inuicem iudicent, nec iudicati ægre ferant: sed utrique expectent patienter tribunal & forum illud Domini sanctum & iustum: iudicans demeter ac flagitiose agit, qui de consensu suo communi domino præiudicat: iudicatus autem trahet animo id, quod se Paulus consolabatur: Ego uero nihili facio à uobis iudicari, uel ab humano die, Dominus est, qui uere & iuste est de me sententiam laturus, illius cognitionem reformido, illi quantum possum, me ipse paro. Non deerunt magnæ eruditioni, qui inuideant: res altas & pulcherrimas morsu appetit liuor, fœda & iacencia prætermittit illæsa. Themistocles Atheniensis homo, quod res eius docuerunt, acutissimus, rogatus à quodam, an præclara iam sibi uideretur agere: nondum inquit, nam inuidos non habeo. Quod frea est lex, quam sibi humana malitia imposuit, ferat uir sapiens communem sortem, nec indignetur sibi accidere, quod omnibus. Nec à DEO contendat impetrare, quod ab eo pater filius non impetrauit unicus, charissimus, ut in suo mundo deessent sibi calumniatores & maleuoli, qui diuina illius opera in partem pessimam raperent. Vult ergo lege hac seruus nequam domi alienæ solui, quia filius domi suæ tenebatur? Sed nec est tamen à benefaciendo propter inuidos & maleficos cessandum. Accipite Socratis orationem, quæ est à Platone in eius Apologia perscripta. Si mihi uiri Athenienses in presentia concedatis

Quo ferenda inuidia.

396 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
concedatis uitam hac conditione, ut ne post hac in sapien-
tia inquisitione uerfer, diligo quidem uos, sed Deo certum
est parere potius quam uobis, ac quādiu uiuam & ualebo,
philosophari, atque unumquēq; uestrum exhortari ad uir-
tutem non desistam. Et quando is qui eruditionem est na-
tus non praesentibus tantummodo, nec ijs quibus cum ui-
uit, prodesse uolet, uerum absentibus quoq; & posteris, sen-
sa animi sui monumentis literarum ad diuturnitatem con-
signabit. Principio noscat se, & uires suas expēdat, quibus
polleat rebus, quibus sit scribēdis idoneus: aptissimi omni-
um sunt ad monumenta ingenij tradenda posteris, qui iu-
dicio praediti uegeto & acri, ad coniectandum sunt dexter-
rimi. Qui uero diligentia solum ualent, ingenio non item,
ea sibi desumant, in quibus diligentia sit opus, non acumi-
ne: abstinebunt ab orationibus, ab historia, cui conciones
sint admixtae, à prima philosophia, à praeceptis morum: tra-
stabunt obseruationes, collectanea, nudos annales, emen-
dationes autorum, collatis codicibus, quod fecit Valerius
Probus, non addita sua coniectura: nam hoc munus est iu-
dicii. Non eiusdem est & multa colligere, & de illis omnib;
exactam sententiam, & iudicium promere. Idcirco studio-
si, qui nihil intermittendo multa legunt, multa audiunt,
multa scribunt, & colligunt, iudicio ferē se ipsos priuant
praecipuo bonorum omnium in uita. Danda est sua studijs
relaxatio, & uiuidius est iudicium animi non fatigati. Cur-
sus, saltus, deniq; labores omnes fortius ac ualidius ex in-
teruallo exequimur. Scriptura multum est legendum, me-
ditandum, scribendum, emendandum, edenda paucissima:
harum actionum haec est, nisi fallor, proportio: lectio fit ut
quinq;, meditatio ut quatuor, scriptio ut tria, emēdatio re-
digat illa ad duo, ex his duobus unum proferendū in aper-
tum. Ad hoc opus maximi momēti purior ab affectibus &
sedatior accedat, quam ad aliud quodcunq;, etiam pacem à
Deo, & ueniam precatus. Veniet illi in mentem uocem dis-
solui statim, exaudiri à paucis, scripturam omnibus inno-
tescere, & semper: idcirco nunq; nō lacerare, quae hic sint ma-
te: non sumunt in manus stilum, q̄diu ira, uel odio, uel me-
tu, uel ambitione, uel qua alia praua cupiditate agitantur.
Si eam deponere non possunt, stilū citius deponāt, ne quid
ueneni

ueneni in opus transfundatur animo, id est ex fonte. Po-
steaq; scripseris ostēde ijs opus, à quibus recte admoneri te
posse confidas, eorumq; sententiā attentus ac patienter au-
scultato, quam tecum à quo animo reputes, ut quae uidebū-
tur corrigas. Quanto satius est ab amico priuatim admo-
neri, quā ab inimico publice obiurgari? Sunt tamen noua
quaedam inuenta, quae melius poterit autor ipse arbitrari,
ac iudicare, q̄ alius quiuisset. Primum quum pariet, ne afficia-
tur amore factus necdum uisi: quae res uehementer iudican-
di facultatem debilitat, quum priusquam cognoscamus, di-
ligimus: quod parentes in filijs faciunt, qui nondum natos
iā amant, quo fit ut mox censere de natis nō ualeant. Hinc
quod Quintilianus consulit, opus aliquātiſper seponat, ut
ad illud postmodum refrigerato iā inuētionis ardore tanq̄
alienum redeat, lector, non autor: accedet multum iudicio
ex dilatione, tum comparatione sui atq; aliorum. Quae o-
mnia si probe sit executus, opus tamen pergat placere, bo-
nam debet autor spem concipere, placiturum quoq; alijs. Aeditio.
De emittendo in publicum uersiculus est Horatii. Ne praeci-
pitur editio, nonumq; prematur in annum: ex cuius dua-
bus partibus priori consentio, posteriori non item. Neque
enim uidetur mihi in tanta uitae breuitate expedire, ut no-
tus demum annus fortum nobis pariat: sed neq; in uniuersum
potest dari certa regula propter uarietatem ingenio-
rum, & operum: satis fuerit admonitam esse cuiusque pru-
dentiam, non oportere aeditionem tanq̄ immaturum par-
tum ante tempus enī. Nam re posita quacunq; necesse est,
iudicium anteq̄ rite de illa statuatur, quae ad illam pertineat
omnia attente ac subtiliter circumspicere, quod fieri cogita-
tiones praeceleres non sinunt, ut quae intentionem mentis in
unum aliquid rapiunt penitus, & à contemplatione totius
auertunt: itaq; fallitur scribens ipse, & falsus alios, qui se il-
lius commiserunt fidei, in eundem secum errorem trahit:
quodq; semel erit prauū, si de eo admoneatur à quoq;, per-
tinaciter defendit, ne lapsus credatur, unde oriuntur scētae
seracissimum rixarum seminarium. Sin ipse errorem suum
sponte agnoscit, non emendat simpliciter, sed ambigue, ac
perplexe, nomini magis q̄ ueritati cōsulens: hinc sunt edi-
tiones fictae & refectae toties, ut aliquāto post nesciatur quae
prima

Emēdatio.

no lib. A.
p. 110.

Aeditio.

prima sit illarum, quæ altera, uel tertia, quæ autoris ipsius sententia, quæ statim: idque sit tanto confusius & incertius, si quo secunda, aut tertia, & aliæ deinceps recognitiones non perueniant. Neque uero me fugit, esse nonnulla, quæ primo quoque tempore necesse erit euulgari: de quo genere sunt narratio rei gesta ad plurimos uiuentium pertinentis, tum quæ infectandi criminis in commune noxiæ, aut depellendæ à nobis calumniæ componuntur: ea satis fuerit diligenter esse à nobis excogitata & perscripta, nam dilationem res non ferunt: nec quæ sunt eiusmodi, præcipitata dici debent, sed maturata. Non desunt quæ deterit cura, non emendat: sunt enim ingenia tam subiti ac uiuidi impetus, ut eorum opera meliora sint effusa, quam refusa. Quæ post editionem uidebuntur auctori ipsi parum recte expensa, corrigat plane, aperte, simpliciter, magis de claritate ueritatis sollicitus, quàm de sua ipsius: sed nec ipse iacturam ullâ fecerit ex estimationis: quis enim est usquam adeo rerum humanarum expertus, & ignarus, ut nesciat optimos quoque & sapientissimos uiros tempore ac studio in melius proficere? et ego excellentis ingenij uirum nihil plus credâ assecutum senem esse quàm iuuenem: iners profecto ac miserrimum est ingenium, cui non plus posterior dies, quàm prior adfert. Si libri sint dogmatici sparsi iam & euulgati admodum, cõsultissimū erit librum correctionum exemplo diui Augustini cõponere: aut si quid erit addendum secundam editionem seorsim dare, ut fecisse uidemus Boethium Seuerinū. Sin opus uel non continet dogmata, uel non adeo est diffusum, licebit, quod est apud poetam, male tornatos incudi reddere uersus, & opus reconcinnare, atque etiam si res ita ferat, retexere de integro. Quod si ab aliquo corrigatur, agnoscat beneficium, & palam agat gratias. Veritas enim pro qua nos in acie cõuenit stare, nullius est propria, sed communis omnium: quod si ille in eam incidit, irasci te non oportet, illi potius gratulare felicitatem, quam & tibi licet esse cum illo commumem. Sed proculdubio ita res habet, qui pro ueritate certant, sic sunt animati, ut eam à quocunque inuentam complectantur: qui autem pro suis inuentis, id est pro suo nomine ac gloria, tanquam aras & focos, quicquid ab eis prodierit, tueantur: cuiusmodi sunt in omni quidem disciplina complures, sed

Aeditionis
correctio.

sed in ijs potissimum artibus, quæ circa sermonem occupata sunt, grammatica, poetica, rhetorica, & ea, quæ cum his est coniuncta, philologia: primum quod peritiam uerborum, ut recte est ab Augustino scriptum, ualde inflat: deinde quod horum opera magis uidentur esse illorum fortis, quàm quæ philosophi aut theologi conscribunt: orationem enim orator peperit, poeta carmen: ueritatem non peperit philosophus, aut theologus, sed natura: ideoque uerax philosophus contradictionem opinionis suæ, naturam potius interpretatur esse iniuriam, quàm sui. At qui falsum comminiscitur, ægrius fert repugnari sibi, quàm qui asserit uerum: nam uerum nemo gignit, falsum ex mendace ipso nascitur: itaque qui uerum affirmat, propugnationem sui dicti naturæ, temporis, Deo committit: qui falsum, ipse sibi illius tutelam sumit. Accedit his, quod uerba uelut facies & forma quedam sunt exterior, sensa autem interiora illa referunt, cui ualitudinem & mentem: indignius uero formosi accipiunt cutem & linimenta sua perstringi, quàm boni suam uirtutem: citiusque uir probus malum se appellari æqui boni faciet, quàm speciosus deformem. Quæ ad mores non pertinent ea graue est ad alienum nos stomachum aut iudicium for-
mare. In ijs uero, quibus homines uel meliores fieri uel peiores possunt, publicos præfectos esse aliquos examinandis libris expedit, uiros iudicio, doctrina, probitate in toto populo præcipuos ac spectatos.

TOMI SECUNDI, QUI CONTINET
Libros de Tradendis Disciplinis, siue de doctrina Christiana, Finis.

IOANNIS

LODOVICI VIVIS DE PRIMA

Philosophia siue de intimo naturæ
opificio, Liber Primus, To
mi Tertij.

Dux uitæ
mens.

DE INTIMO NATURÆ OPIFI-
cio, hoc est quibus ex causis, qua ratione at-
que actione oriuntur singula, crescant, exi-
stant, intereant, differendū est nobis hoc ope-
re. In quibus omnibus scrutādis tametsi ma-
gnis tenebris premitur nostra mens, tamen
alium in hac uita habere eorum quæ sensuri aut dicturi su-
mus ducem, nec possumus, nec debemus, quā quod illa &
ui sua naturali, & usu ac meditatione consequitur. Ne dū
ea comminiscimur, quæ ratione nulla demonstrantur, in
absurda figmenta incidamus, & somnia sequamur pro do-
ctrina sapientiæ. Cui quidem rationis nostræ præceptioni
ac monitis non solum auscultabimus in speculatione natu-
ræ, sed in rebus etiam Diuinis cum omni cultu ac reueren-
tia uel spectandis, uel ut dabitur nobis, exponēdis. Habitat
enim Deus lucem inaccessibilem nobis, circumseptam cali-
gine, ita ut nos corpore hoc peccati obsessi lucem non ua-
leamus intrare, nec percurrere caliginem: & qui proxime
ad deum accedunt, offundi se uicina caligine sentiant, & nō
assequi sese attestentur, quemadmodum uir ille cœlitus etiā
illustratus fateretur: ego, inquit, nondum arbitror me cōpre-
hendisse: tamen in illis ipsis quæ indicibili interuallo captū
nostrum omnem antecellunt, & uerbis ac humano loquen-
dum est more, & ut ratio & iudicium nostrum assequitur,
sentiendum. Ne si hunc spernamus ducem, in errores mul-
tos uagi atq; incerti prolabamur: furor est hominem reli-
ctis quæ homo capit, ea quæ non capit, affirmare, nisi quæ
constet magistro edoctum humanitate omni maiore ac po-
tiore, quod paucis admodum tribuitur. Neq; uero usque-
adeo mentis nostræ acies retusa est, quin eatenus ueritates
prospiciat, quatenus hominum generi conducit: hoc enim
beneficium est ingens hominum generi à deo tributum. Et
humana

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. I. 401

humana quidem iudicia sunt quædam naturalia, sunt alia Humanū
siue artificialia siue arbitraria libeat appellare, siue etiam iudicium.
consulta. Naturaliter dicuntur iudicari, quæ ab omnibus
eodem modo & semper: ut quæ usurpantur à sensibus: Itē
quæ à parte maxima, & ab ijs quorum ingenium integrum
est, ac rectum, id est planè humanum, non deprauatum uel
stupore, uel educatione quadam ferina, non studijs ac per-
suasionibus infectum, & detortum. Artis siue arbitrij, siue
consilij sunt, quæ ab alijs aliter & alijs censentur. Quod
naturale est, non potest esse ex falso. Neque enim falsas de
rebus opiniones humanis ingenijs Deus indidit: nec potest
certius esse ueri argumentum, quā omnes naturaliter sic
sentire. Nam si magni alicuius & sapientissimi uiri autori-
tas iure habet momenti plurimum, quanto habebit maius
auctoritas generis humani, & quidem à natura uerissimo,
ac certissimo doctore instituti? Quid ignorat DEVS,
aut quid est, in quo uelit nos falsos? uult ille nos opus su-
um ueras de se ac rebus omnibus habere sententias, nec in-
scitia nostra illi potest ulla ex parte prodesse. Auspicate de
hoc tanto ac tam mirabili opificio dicturi ab illo exordi-
um cepimus, à quo sunt rerum uniuersarum origines, in
quo media, ad quem exitus, quemadmodum à sancto A-
postolo est traditum. Apparet ergo à natura esse nobis in-
ditum Deum esse, quando nulla est tam barbara, atq; im- Deum esse.
manis natio, cuius non animum intelligentia atq; informa-
tio imbuerit Dei. Quisquis oculos in sublime ad tantā tāq;
admirabilem speciem attollens considerat ordinem & cō-
stantiam cœlorum ac temporum, profecto dubitare nullo
modo potest, quin à præstanti aliqua sapientia hæc admi-
nistrentur. Tum quæ sunt naturalia, in ijs apertissime se
produnt, quæ repentina consilium omne excludunt. Atqui
in lætis aut tristibus subitis, sæpe etiam in admirandis, quū
affectus arte non possunt regi, oculos sursum omnes diri-
gunt, & opem illinc poscunt, aut gratulantur aut ueneran-
tur, ac adorant: quod est clarissimum signum, existimare
eos illic habitare potentissimum autorem ac rectorem o-
mnium. Nam quod sursum oculos erigunt, quum princeps
naturæ sit ubique, hoc significant, dignissimum esse locum
illum, quæ sedes dicatur, & quasi regia principis omnium.

Ce

Deus.

Causæ uoluntatis dei.

Tum illius & uis & sapientia, potissimum cælo declaratur, sicut à Diuino uate dictum est, Cælos enarrare gloriam Dei. Verum quisquis Deum nominarit, indubie reputat se nominare sapientissimam, potentissimam, optimam: magnūque ducit nefas esse, si quis contrā de Deo sentiat. Quid enim sapientius, quā qui hæc regit, quæ uel sola contemplatione stupefaciunt omnium mentes? Quid potentius, quā cui hæc ultro parent? quid melius, quā qui hæc condidit omnia tam pulchra? tam grandia rei nullius indigus? quique tantas commoditates rebus omnibus conditis ad se conseruandas progenerat? qui tam lentus est ad se de ijs ulciscendum, à quibus numen suum nefandis facinoribus uiolatur: neque enim inter hominum scelera adeo tum crebra, tum etiam grauiā, & abominanda momentum temporis perseueraret mundus, nisi ille, qui hæc regit esset optimus, & proinde longanimus. Ergo quia sapientissimus est, omnia in finem aliquem constituit, & quia optimus in finem bonum. Non enim sapiens temere aliquid aggreditur, nullo præposito sibi fine, quem spectet. Nec bonus aliud spectat, quā bonum. Et quia potentissimus, facile quæ sapientia ad finem illum esse congruentia iudicari, exequutus est. Nobis quidem propter tarditatem ingeniorum, & maximarum rerum incertam, ortus, progressus, exitus, & causæ singulorum ignoratæ sunt. Fieri tamen non potest, quin ille maximas habeat, & in minimis rebus causas, alioqui non esset qualem natura ipsa docet, sed neque alium uel mens ipsa potest sibi cogitatione fingere. Verum illius sanctæ & reconditæ uoluntatis rationes ac consilia occulta sunt nobis. Itaque uæcordis est earum rerum causas inquirere, quæ causæ non sunt ab illo foras proditæ, sed in consilio ipsius reseruantur. De quo est in sacris literis: Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit. Tales sunt causæ eorum, quibus illa sapientia pro instrumentis utitur sui finis, nam hæc sunt uoluntatis eius, sicut artificis in paritate similium instrumentorum hæc sumere ad opus magis quā illud: omnia enim Deo sunt ad quoduis opus paria, nec minus commode alijs posset uti ad eundem finem, quā illis quæ sumit: ut ignem esse calidum, glaciem

ciem frigidam, hominem sic esse compositum, sic alii, sic uiuere, tot cælos, tot stellas, nō pauciores, nec plures. Hæc natura, id est huic opificio sunt prima, nobis postrema, ut nec nos, nec illa ulterius progrediamur: Illa quæ ibi incipit, nos qui ibi finit. Deo uero media sunt, ac instrumenta uoluntatis. Quippe non aliud sunt rerum naturæ, quā illius instrumenta. Querere cur non plura astra, cur non pauciora, cur non aliter disposita, Item de elementis, de formis animantium, denique de numero, magnitudine, dispositione, uiribus earum rerum, quibus constiat hæc tanta uniuersa molitio, hoc uero est uetita septa transcendere, & impudenter ingerere se in arcana diuinitatis. Illa enim omnia uoluntatis sunt illius, cuius consilium nescio an communicatum sit angelis, certe nobis occultum est. Quæ uero his positis, sequuntur, naturæ sunt. Et naturæ legibus sancitis, ut ignis lignum exurit, nō saxum: stomachus humanus panem & carnes concoquit, non stupas. Luna plena deficit, si lens uero solem abscondit. Longiores esse dies in æstate, quā in hyeme. In quibus cōiecturas quasdam inuenit hominum inquisitio: nam scientiam non meremur, & peccato contaminati, & proinde graui mole corporis oppressi: Sed neque est nobis necessaria. Nam uidemus omnium quæ in hoc sublunari sunt mundo principem esse, ac præsidem hominem constitutum. Quando non beluis sunt hæc parata, quæ uti nesciunt: finem uero quum aliquem etiam in minimis ac uilissimis esse rebus sit compertum. Nec mirum, quando, uti diximus, à DEO nihil est temere aut frustra conditum, nempe à sapientissimo. Hominis autem tam excellentis naturæ nullum hic uidemus, imò eum anxie & irrequiete aliò pergere, dum hanc uitam agit, apparet eum aliò tendere ac spectare. Nec quicquā homine esset uel uanior, uel miserius, si huc tantum omnes illius actiones cogitationesque referrentur: quum eum palam sit nunquam quiescere, semper in solitudine, & cura futurorum iactari, nunquam potiri uotis, quibus in totum acquiescat: optare semper, quorum nunquam fiat compos: quæ de re alibi erit copiosius disserendi locus. Quapropter aliorum sum dubio procul, quā ad uitam hanc pertinet, nempe ad alteram quā assequetur his uinculis corporis & peccati.

Hō princeps sublunarium.

solutus. Ut quemadmodum in locis maternis tantis contactus inuolucris, per nouem menses huic luci formatur, sic in hoc corpore illi alteri paritur: quod tantum mysterium intellectum esse à L. Seneca magnum est indicium, quātopere ad ueritatem omnem mentes nostrā sint à natura conformatæ, quæ si uelint studiose nauare operam ad ea peruenient, quæ impijs, atque imperitis incredibilia uidentur. Sed reuertamur ad id, quod cepimus. Quemadmodum ergo in utero sensim robur accipit, & condicit hanc lucem, atque aërem posse ferre, sic nunc exercet se per uirtutem, ut tantæ illius lucis aspectum sustineat, in qua est finis eius, ad quem est conditus. Nam in eo positus nihil requirit amplius, plenus gaudiorum & securus. Sed hic cum contemplari est uelut præfectum huic orbi, religionis pacem ac Dei cognoscendi: Et quia cognoscit tantum bonum, etiam amat: nam uoluntas in bonum fertur, prona nutu suo, ut mentis acies in uerum. Porro quod amatur, expetitur, quid enim amatur nisi pulchrum, & ideo expetibile? Amor enim uinculum est unicum rerum spiritalium: Siquidem non alio glutino possunt illæ copulari. At quod homo natura id expetit, euident signum est posse assequi: quando ad impossibilia naturales cupiditates nō accepimus. Ad hoc quidem habent omnes inritam à natura expetitionem, quam reprimunt tamen nonnulli tantquam improbum uotum, & impossibile desiderium, quum se tam pusillos reputant, illum uero tantum, sicut in humanæ quoque fortunæ magnitudinibus usu uenit: idcirco opus fuit medio aliquo, quod complexum in se sublimis & infimi naturam desperationem adimeret, fiduciam augeret, ut ab humili ad excelsum per illum ascenderetur. Sed hominem hunc siue iam tantarum rerum dominum, siue tantis bonis destinatum instructum fuisse præclarissimis à DEO ad tanta munera facultatibus credi par est: nam qui sapientissimus iussit finem peti, idem optimus facultatem & instrumenta finis consequendi uoluit attribui: potentissimus tribuit, fuit igitur ornatus & quasi armatus uiribus, & firmitate corporis, ut ipse mancipiorum suorum dotes excellentius possideret: celeritate intelligentiæ, quæ mundana & diuina facile percurreret, quum uellet, quum esset

esset opus: tum luce iudicii, & cōsiliij, ut quid & cuius quidque esset pretij momētique censeret, in ijs quorum erat dominus factus: æquitate etiam uoluntatis, ut quæ conformia essent summo illi & soli bono, cui erat uni pariturus, sequeretur, quæ contrā deuitaret: ut hoc denique obsequio & amore coniungeretur ei, quo nihil habuit charius, & proinde neque optatius. Nunc uero quum & corpore hominem cernamus morbidum, & seruum eorum, quæ illi deus subiecit, tum intelligentia tardum, & consilij tenebrosi, & uoluntatis prauæ, indubie degenerasse apparet ab illo homine, qui quum huic mundo erat à DEO præfectus, tum ad tanta bona conditus ac destinatus: nos peccatum scimus esse causam, quo desciiuit à principe & imperatore suo Deo. Quidam philosophorum naturæ progressu eō perueniunt, ut dicerent animas hominum in istis corporibus tanquam in ergastulis uinctas magnorum scelerum pœnas dare. Sed de imperio rerum & fine destinato utrum retinuerit, utrum amiserit, ex relictis ac perditis facultatibus est intelligere: Ademptæ sunt uires & celeritas cognoscendi: hinc ad regendum potentia, tum obedientia subditorum, ergo & regnum cuius hæcerant instrumenta: & in eius corpore uelut nota quædam censoria iniusta est rebellionis primæ, ut menti nec corpus nec affectiones obtemperent, magna quidem & deploranda iactura, sed huic maximam adfert consolationem spes finis, quæ sumitur ex facultate ad eum consequendum relictæ. Nam in delicto illo quum homo quantum in ipso erat, ius sibi omne præcideret ad finem, DEVS tamen illius misertus castigauit filium, non abdicauit. In illo utique scelere dominatum amisit orbis, non tamen, quod magis expetendum est, penitus eum reiecit Deus à fine: idcirco nec instrumenta & ueluti uaticum sustulit, quo ad eum perueniret: tantumque ei reliquit luminis, quantum sat esset ad ingrediendum illa uia, quæ rectā ad felicitatem deduceret. Nunquam eo lumine sustinuit Deus orbem prorsus hominem, quod ei de suo lumine quotidie accendit. Nunquam enim fuit ulla uel tam stupida & socors natio, uel tam cæca ætas & caligine oppressa, in qua homines ignorarint illa, quorum scientia ad felicitatem eos

Tenebræ
in nobis,
nō in reb⁹.

406 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
perduxisset, si essent exequuti. Ideo de filio Dei, quæ est di-
uina lux & sapientia dicitur, quod illuminat omnem ho-
minem uenientem in hunc mundum: perdidimus ergo res
& imperium, sed nobis uera bona diuino beneficio, seu ue-
rius indulgentia relicta sunt. Ad cognitionem quoque re-
rum naturæ id reliquit facultatis, quo assequeremur, quod
uitæ huic tuendæ satis esset, sed labore tamen, curâ, in-
tentione magna animi: non quod eruendæ sint res è tene-
bris, sed quod tardius est factum nostrum ingenium, & de-
bilioꝝ mentis uis casu illo flagitij & discessu à lumine. Ne-
que enim tenebris sunt res coopertæ, sed nostræ mentes:
nonnulli tamen quæ sunt in nobis uitæ, in naturam trans-
ferunt: uerum neque hac ignoratione quicquam accep-
imus iacturæ ad eam perfectionem, quæ sita est in adepti-
one finis. Nam amplior causarum cognitio pulchra qui-
dem est, & uoluptatem habet permagnam intuitu specio-
sissimi spectaculi, ut Virgilius felicè eum uocet, qui potuit
rerum cognoscere causas: Sed tamen hactenus modo ne-
cessaria, quantum sat est ad parandam & conseruandâ uel
uitam uel uirtutem, & uitam propter uirtutem: quod uide-
tur etiam Virgilius eam ipsam deducere felicitatem intel-
ligentiæ causarum,

Atq; metus omnis, & inexorabile fatum

Subiecit pedibus, strepitumq; Acherontis auari.
Atqui istud relictum est humano generi ex tanta opum iac-
tura. Anxia uero illa cognitio adeo nō est ad parandum,
quod petimus, necessaria, ut non raro etiam illinc abdu-
cat. Multi enim acti dulcedine scrutandi cur quicq; fiat, &
quomodo, à celestium rerum cura & cogitatione auocan-
tur, & à cultu uirtutis, dum illis suis studijs tanquam à Si-
renis occupatis nec regere uacat populos, nec domos, nec
suos ipsorum mores componere, per quæ ad felicitatem
illam contenditur, nec aliter licet: maximasque & præ-
cipuas uitæ utilitates deserunt, dum illis suis uoluptatibus
immodice indulgent: non aliter quàm qui ludendi aut li-
bidinis delectatione, subtrahunt se à negotijs serijs. Atqui
dicat aliquis, ut Aristoteles, naturale est hoc hominibus
sciendi desiderium, & cognoscendi rerum primordia, pro-
gressus, exitus, quid ergo inane penitus euadet? minime
uero:

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. I 407

uero: imò quia nequit in totum frustrari, expleri autem
in uita hac uidemus non posse, colligendum tanto philo-
sopho fuerat, aliquid post uitam hanc restare ubi explere-
tur. Breuis est homini hæc uita concessa, ut in ea se ad alte-
rius felicitatem exerceat per uirtutem, & paret, in hoc
unum intentus, non impeditus alijs curis: si hoc rite fece-
rit, consecuturus quæ concupiscit. Nam quum illi erimus
coniuncti, & quasi unum per amorem facti Diuinæ sapi-
entiae, in qua sunt thesauri omnes scientiæ & cognitionis,
dimota, qua nunc occultatur caligine, ibi permittetur no-
bis omnia ex pleno, & puro haurire, ut animus noscendi a-
uidus facile se expleat, sitimq; illam exatiet: quod in Pha-
done Platonis docet Socrates, & Cicero ex Platone. Nos
tamen interea dum hanc uitam degimus, siue quis eam
peregrinationem, siue exilium nominet, quædam anno-
tauimus huic itineri conducentia: earum causas inquire-
re & utile est in præsens, & quia nobis utile, ideo se in hoc
nobis natura magis indulgentem præbet, quæ paratio-
ra semper tribuit, quæ profunt. Ex singulis enim aut quæ
uiderūt oculi, uel audierunt aures, & alijs sensus in sua quis-
que functione cognouerunt, mens nostra præcepta effe-
cit uniuersalia, postquam illa inter se contulisset, nec quic-
quam simile obseruaret in contrarium. Incerta quidem
hæc sæpe, nam res & temporibus mutantur, & locis, & fal-
sa deprehenduntur, quæ erant inter eruditos longo tem-
pore receptissima. Sed qualiacunque è re hominum fuit cō-
signari, & tradi per manus: nam satius est rara negligi,
quàm non annotari, & tradi frequentia. Multi in unum
contulerunt quicque sua, & simul præsentis, ne in colligen-
do falleremur, ne fieret uniuersalis canon ex uno aut alte-
ro experimento, & quia tempus res mutabat, uetustatem
confulimus, cui prospexerunt maiores prodendis ijs, quæ
ipsi usu suo obseruassent. Tum ne locorum uarijs naturis
falleremur, quod operis quoque loco natura exerceret, &
quasi miraculum ostenderet, fumus scrutati. Sic emendica-
uimus aliquid, quo hanc egestatem sustentaremus. Nam
nihil est minus uerū, quàm quod pro uerbo iactatur quo-
rundam ore trito, inter omnes sciri omnia. Melius il-
lud, quæ cuncti sciunt, minimam esse portionem eorum,
quæ

Regula u-
niuersales.

In sup. l. A.
Repub. l. I.
cap. 10.

quæ ignorant. Et quandoquidem tam multi ad sustentandam hanc inopiam contulerunt, nemo enim est, qui non aliquid in suum uel alienum usum inquirat: nam ad disciplinas nobis utiles exculpendas uires & naturalem quandam industriam unusquisque habet. Ideo diligenter sunt animaduertenda uerba, quibus quisque obseruata sua communicauit, ut intelligamus quid sit id, quod perhibetur. Prouide Dioscorides Cilix, quum herbarum historiam scriberet, singularia nomina multis linguis expressit, ne ignoraretur, de qua herba diceret, quod tantopere conduceret cognosci. Ad hoc uis prope omnis sciendi atque intelligendi in uerbis est sita: nam uerbis sensa consignantur, & quæ quisque mente ac cogitatione assequitur, uerbis exprimit, usque quantum facere potest coniunctis cum explicatione naturæ rei cuiusque. Itaque diligenter communis uerborum usus est animaduertendus: ex quo plurimæ in omnibus disciplinis & existunt quæstiones, & profligantur. Quod est uidere apud Aristotelem, Platone, & alios. Quamquam quid Philosopho tribuendum sit consensui loquentium, aliàs dicemus, ut spero. Teneat philosophus sensum communem in uerbis, sed de illo differendo adfit modus, ne non tam in rebus uideatur esse occupatus, quam in uocibus, quod alienum est ab eius professione. Tum ipse, ut qui uis alius, quæ dicat, ea quoad eius facere poterit, lingua & uerbis de uulgo sumptis eloquatur. Quocirca communis sermo exacte cognoscendus est ei, qui ex collatione minorum assium, aliquas diuitias corrogat qualescunque, id est, aquam ex stillicidijs. Ideo disciplina hæc, quæ à nobis in præsentia instituitur, accommodata est principijs omnium artium. Nam causas & origines rerum, quæ aliæ tanquam principia inexplorata accipiunt, principio enim nihil est prius, hæc contemplatur, & explorat. Tum uerba communis usus enucleat, quæ cæteræ uelut testa cortice accipiunt bona fide, nihil metuentes fraudis: hæc enim fraudem, si qua delitescbat, reteggit, quæ singula scrutatur. Ita aliæ hinc mutuuntur illa prima, & quasi fundamenta sui ædificij. Est etiam ad usum uitæ apta, & ad bene sentiendum iudicandumque, intellectus istis, quæ uersantur in usu communi hominum. Postremo ad uersales

Ad quæ uti
lis discipli-
na hæc.

uersales statuendas regulas animaduerso quantum fieri possit, naturæ artificio, & ad experimenta adiuncto pro norma, quæ omnia de natura rerum uolo intelligi. Ingredimur ad cognitionem rerum ianuis sensuum, nec alias habemus clausi hoc corpore: ut qui in cubiculo tantum habent speculari unum, quæ lux admittitur, & quæ foras prospiciunt, nihil cernunt, nisi quantum speculari illud finit: ita nec nos uidemus, nisi quantum licet per sensus, tametsi foras promicamus, & aliquid ulterius colligit mens, quam sensus ostenderunt. Sed quatenus per eos conceditur. Assurgit quidem supra illos, uerum illis innixa: illi ei aperiant uiam, nec alia egreditur: alia quidem esse iudicat, non tamen alia intuetur. Ergo nos quæ dicimus esse, aut non esse, hæc aut illa, talia non talia ex sententia animi nostri censemus, non ex rebus ipsis: illæ enim non sunt nobis sui mensura, sed mens nostra. Nam quum dicimus bona, mala, utilia, inutilia non re dicimus, sed nobis. Et sensus interdum adco sequimur duces, ut quomodo illis uideantur, ita etiam pronuntiemus uulgo, quamlibet mens contrarium statuatur: ut non esse dicat ea Cicero, quæ tangi, aut cerni non queant, animo tamen atque intelligentia comprehendantur. Quocirca censende sunt nobis res non sua ipsarum nota, sed nostra æstimatione ac iudicio: nec protinus sententiæ accedimus Protagoræ Abderitæ, qui talia esse dicebat quæque, qualia à quoque iudicarentur: de quo à Platone & Aristotele iure reprehenditur. Neque enim qui dicimus ex iudicio nos nostro de rebus statuere, idem & ueritatem rerum ad nostrum iudicium detorqueamus. Nos ergo cognitionem seu iudicium habemus sensuum, phantasia, mentis. Sunt quæ uisus cognoscit, ut colorata, & lucida: sunt quæ auditus, ut soni: sunt quæ tactus, ut calida, frigida, sicca, humida, aspera, leuia, dura, mollia, graua, lenia, densa, subtilia: sunt quæ gustus, sapores: sunt quæ odoratus, quod nomen ipsum adfert odores. Sunt etiam communia quibusdam sensibus, ut magnitudo, numerus, sub quibus coniunctum, & separatum, & hinc quadam tenus totum pars: ad copulationem quidem, non ad unitatem, quies, motus, figura, sub qua status, & dispositio partium, ut sedere, iacere: & quæ sunt contraria tenebræ, silentium: & quæ affi-

Primæ re-
rū diuisio.

Diuisio re-
rum.

410 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 Sensibilia. mulata, ut colores Iridis, & palumbis in collo: quæ sensibilia dici possunt. Phantasia ex coniunctione sensilium aliquid colligit, quæ ferè sunt hæc. Ex sensilibus sine alia ratiocinatione, id in quo solent esse nempe subiectum illorum, ut ex colore, forma, statu, figura, hominem, leonem, capram: ideo fallitur similitudine accidentium, ut aues quæ ad pictas uvas occurrerunt: & ille, qui pictum uelum dimouebat tanquam uerum. Ita omnia composita naturalia huius sunt notitiæ: tum colligit ex sensili exteriori actionem, ut ouis aut canis de forma maleficium: uel ex memoria, uel cæco stimulo naturæ necessario sibi. Tum ex actione agens cognoscit, uelut ex calore ignem: quod posset ad primum referri. Quæ omnia uocentur sanè phantastica: hæc homo cum brutis habet communia, atq; ideo toties in illis decipitur. Cæterum ex ijs, quæ sensus attulerunt, quæque commiscuit & commenta est Phantasia, quædam facile adhibito iudicio deprehendit recta & breui argumentatione: cuiusmodi sunt ex causa effectus, ex effectu causa, ex actione finis, ex instrumento actio, omnia denique quæ per instrumentum inueniendi ueri solent exculpi, adhibita cuiusque artis materia, idque in rebus quæ omnino exterioris huius naturæ constant opere: quæ à nobis dicantur deprehensa. Sunt quæ mens ardua quadam assurrectione supra sensus, & magna indagine inuestigauit, non solum recte, sed oblique & ambagiose, non tantum quia aliquid esset, aliquid esse, sed quia aliquid esset, aliquid non esse, aut contra: huius generis sunt D E V S, angeli, demones, mentes, immortalitas, uirtus, uitium, scientia, prudentia, felicitas, & omnia quæ sub sensus non cadunt: quæ dicantur indagata siue inquisita. Et hæc quidem naturalia sunt, id est, quæ natura sua constant, non intelligentijs nostris, aut operibus. Nam nos imitati sumus naturam aliquid etiam agendo. Excogitauit mens nostra, quod ageret ob finem aliquem, quæ fuit apta instrumenta, operata est, & partim substitit in effectiōe, partim opus ex ea peperit: omnia hæc sint excogitata: in quibus continentur artes omnes ac disciplinæ, prudentia tota, administratio rei priuata, & publicæ, geometrica, & arithmetica, & musica, non quæ natura

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. I. 411
 tali constant effectiōe, sed quæ humanis ingenijs, quæ perfectius intelliguntur à nobis, quo mens magis excolitur usu rerum. Sunt quidem hæc in natura, sed à nobis manarunt, & sine nobis inania sunt, nulliusque efficacis, quatenus quidem talia. Sunt quæ penitus confinximus, sed in rebus, ut honorem, calamitatem, iniuriam, contumeliam: quæ cessante quadam nostra persuasiōe, nulla essent: hæc nominentur conficta. Illa uero quæ commenti sumus sed extra res, ut chimæras, & centauros, nullo sint nobis loco, nullo ordine. Quæ uero hæcenus diximus, pertinent ad ea, quæ sunt: nam & in futurum, & in præteritum quum se acies nostra tendit, & alterutra contemplatur, memoria utitur in actis, prospicientia in his, quæ deinceps sequuntur: appellemus hæc prospecta, illa respecta. In præsentia ita exposuisse uniuersalitatem rerum suffecerit. Nam qui in obscuris uersantur locis, non quid sint res audent definire ac affirmare, sed quid ipsis uideantur: utilis est hæc annotatio ad cognoscendi exercitationem. Prospecta dicimus fore, respecta dicimus fuisse, cætera dicuntur esse: quoniam sicut posui, ad censuram nostræ intelligentiæ de essentia cuiusq; rei loquimur, sed quæ, & cuiusmodi sint singula procedenti opere subtilius explicabimus. Neque enim omnia possunt simul tradi: paulatim sunt rudiora elimanda, & ad superiora est per inferiora ascendendum, ut figura quadam tradantur prima, hinc exactius reliqua, non tam ut se habent ipsa, quam ut intelligi à nobis possunt. Quemadmodum uera bona omnia sunt in D E O, in rebus uero ab illo genitis imagine tantum quadam ad illam ueritatem efficta, ita esse uerum in D E O est, ab illo communicatur rebus alijs omnibus: & hoc est primum munus, quod à D E O datur rei conditæ, & tanquam fundamentum aliorum muneris: omnia enim quæ D E V S condidit, esse ab illo acceperunt: ut esse possit quodammodo sic crasse declarari, quod D E V S dat primum omnibus, quæ creat. Nam ut nihil est supra esse, omnia sunt sub eo, aut certè nihil est eo ulterius, ita mens nostra facilius nomen intelligit, quam exprimit rem: imò illi alia omnia per ipsum uel additionem ipsius declarantur. Ab essentia nomine ens est deriuatum. Ens. Rei

412 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 Res. Rei nomen tritius est Latinis auribus. Ideo ex illa genera-
 li significatione in alias permultas distribuitur: ut signifi-
 cet modo statum, sicut res publica, priuata, familiaris. & pe-
 cuniam, ut facis rem: & ut sit aliud à personis, quemadmo-
 dum in causis forensibus: & aliud à uerbis, ut:

Verbaq; prouisam rem non inuita sequentur:
 Et aliud à futuris, ut de re dicas, non de spe: & aliud à præ-
 teritis de re morbi differe, non de causa: & pro commercio
 & negotio quocūq; ut res est tibi cum duro homine: etiam
 pro rebus gestis, siue actis, ut res Apostolorum scripsit Lu-
 cas: & pro cōmodo atq; utilitate, ut in rem esse est: & quid-
 dam generalius, quā ut possis uerbo uno exprimere, ue-
 lut de re uxoria, de re rustica, de re bellica, & nauali: quæ
 Laurentius Valla obseruauit: nec solum in Latino sermo-
 ne, uerum etiam in alijs linguis, quod illi rem uocāt, in tam
 multa diffundunt. Sed certē ens modo sit receptum apposi-
 tius exprimit uim sui significatus, quale est Græcis ἡ οὐσία, qd
 Seneca quæritur se uno Latino uerbo non posse exprime-
 re. Sed potest usu tritum fieri: quam Latinorum morosita-
 tem iure Quintilianus accusat. Pergamus porrō entis for-
 mas, modosq; declarare: Id quod sensili est tectum & qua-
 si cōuectum, quod appellemus sanē sensatum, ut ab armis
 armatum. In eo est sensile, & moles illa exterior, quam sen-
 sile operit: tum quiddam intimum esse necessum est, quod
 nec oculis, nec ulli sensui est peruium, à quo manant actio-
 nes & opera, ut in homine consilia, & ratio: in arbore fron-
 des, flores, fructus: in cane latrare, & leporem persequi.
 Quod si intereat sensatum illud, & aliud pro eo succedat,
 ut quum homo perit, & existit cadauer, quum arescit ar-
 bor, & remanet lignum emortuum, tum ex ligno fiunt ci-
 neres, restāt quidem multa ex sensilibus, manet moles, aut
 cōiuncta, ut prius, atq; eiusdem tenoris, ut in cadauere: aut
 sparsa, ut in cinere & fumo, actiones tamen amplius non
 sunt eadem: idcirco nec fons & quasi caput actionum est
 idem, nempe uis illa intus latens. Nam in cadauere eadē est
 moles, & tota exterior facies, non tamen sensus, nec mens,
 nec actiones, quæ prius. Vis omnis ex actionibus deprehen-
 ditur, ut facultas artificis, & ciuilis potētia: neq; enim uim
 aut facultatem, aut potentiam ipsam cernimus, nec sensu
 ullo

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. I. 413
 ullo usurpamus, quæ in penetralibus sita est cuiusq; rei, quod
 non penetrāt sensus nostri hebetes. Et quā est generosa,
 & actiua uis hæc, tam moles illa in qua residet abiecta & Moles.
 torpida: ideo nec actione ulla uel opere potest cognosci,
 quā non habet iners, & perpetuum segnis. Tegitur qui-
 dem sensilibus, quæ illam utcūq; spectandam præbent: si-
 cut dicimus intueri nos hominem, cuius uestimenta solum
 intuemur: idcirco species illius iure dici possunt, & forma, Species.
 quod informem forment, & facies, quod quasi faciant esse, Forma.
 sine quibus infecta esse uideatur ac rudis. Ceterum torpens Facies.
 illa & qualiscūque eius natura melius capitur, quum res
 priores cadunt, posteriores surgunt: ut quum bos perit aut
 ligna comburuntur. Nam quod uiribus alijs discedenti-
 bus, alijs subeuntibus quasi hospitium illud temporarium
 præstat, moles hæc est, quæ materies nominatur. Ea est ue-
 lut ingens quædam massa, & sicut Græci dicunt, ἡ ὕλη, quasi Materies.
 sylua per totum mundum diffusa: ex qua portiunculas as-
 sumens autor omnium addit uim illam, & existit unum-
 quodq; ex ijs, quæ tam pulchra & uaria in mundo dispo-
 nuntur homines, animantes, stirpes, lapides, metalla, uires
 illas præstantiores Deus condidit, quarum unicuique ali-
 quid de sua potentia & sapientia est impartitus, alijs plus,
 alijs minus, prout quodq; fecit suorum munerum capax.
 Nos autem in tanta re imago aliqua ad intelligentiam di-
 riget. Quemadmodum pinsuri panem massæ addunt fer-
 mentum: & coacturi caseum lacti indunt coagulum, & ut
 uolunt per panem uel caseum conficere, ita multum aut pa-
 rum fermenti & coaguli admiscunt. In pastillis quoq; odo-
 riferis symmati, quod est corpus & materia succus infun-
 ditur, quod est ex olei generibus, quæ nominantur hedesma-
 ta, unde uaria fiunt pastillorum genera pro ratione succi.
 Et sicut multa habemus sigilla, quæ eadem ceræ imprimi-
 mus, ita Deus massa hac utitur ut lacte, ut corpore symma-
 tum, ut massa farinæ: fermenta autem, coagula, succos ha-
 bet uarios quasi in pixides distributos: sumit partem mas-
 sæ, adiungit particulam fermenti, uel coaguli: quibus mas-
 sæ partibus ex eadem fermenti pixide applicat, hæc sunt ea-
 rēdem uirium: ut duo homines, duo equi, duæ arbores qui-
 bus ex diuersis, diuersarum: sicut homo & canis: illa dicun-
 tur

tur eiusdem naturæ & rationis, hæc uariarum. Ergo diuersitas hæc ex fermentis nascitur, non ex massa: fermenta enim sunt multa, massa uniusmodi: nec est ulla, quæ non quamlibet uim possit recipere: subacta certè & parata recipit. Omnes sunt æque torpidæ & seque, sedes tantum uirium: quarum quidem experimur quotidie casus, interitus, ortus nouos. Materies quantumcunque dissipetur, manet tamen, & facilem se his mutationibus præbet: ut de eodem appareat esse fonte, quæ eiusdem sunt ingenij. In sublunari mundo facile

Materia id potest intelligi: de cœlesti materia dubitarit quis, ut quæ
cœlorū. non uidetur esse eiusdem naturæ ac nationis, cuius hæc nostra: nec enim fluida est, sed firma, & constans. An id ex forma ei uenit, non superte ingenio ac nutu: Sed hoc certè nullus mortalium definierit, qui in cœlis nunquam est uersatus: adducor tamen uerbis diuini Philosophi, & quem illa sapientia edocuerit opifex rerum, ut existimem diuersæ esse naturæ. Moses enim librum originum mundi sic exorditur: In principio creauit Deus cœlum & terram, ut hoc dicto duæ materialium rationes ac notæ uideantur designatæ, non duæ corporum essentia: addit terrâ fuisse uastam, atque incompositam, & opertam tenebris. Quid potuit significantius dici de hac nostra materia eorum, quæ generationes ac interitus accipiunt: ea est fluctuans, inculta, & tenebris obrita cerni ut non queat: additur ei facies, formatur, & excolitur sigillo impresso, uel fermento adiecto. Hæc sunt duo frustra ex quibus sensata omnia conglutinat, seu uerius commiscet Deus. Idcirco primordia dicuntur sensatorum: neque uero necessariam esse uideo priuationem illam Aristotelicam, utique non magis, quam noctem ad diem: sed Aristoteles ne in totum dissentiret ab opinione ueterum, quæ pugnantia fecerant principia mistorum naturæ, priuationem, id est, uim discedentem pro principio addidit materię ac ui sequenti. Atqui non timide solet à priscorum sententijs discedere. Sed profecto non potest esse principium rei cui aduersatur, & quam impedit. Nec aliter ex priuatione fit sequens uis, quam ex ludis Olympijs Gymnici, dies ex nocte, & omne posterius ex priore: quod ipse idem fateatur generationem non esse. Iam cur potius composita naturæ ex contrarijs sunt constanda, quam ex consentientibus?

Priuatō. bus? Itaque si contraria exiguntur, hoc est, diuersa, tam sunt diuersa materia & uis, quam duæ uires. Cæterum quando materies una est omnium, non potest rerum discrimen ex illa sumi ut sint hæc, uel talia. Ex uiribus uarietates existunt in rebus & inde nomina. Porro in nominibus rerum, alia rerum ex essentia rei significant, alia affectionem modum quandam uiribus. quo res se habet: qui modi adferunt enti nomē aliud, quam quod ex essentia sua sortitum est, ut materię huic si uis nutritiendi & emittendi frondes, flores, fructus indatur, fit arbor, quod nomen est essentia illius: si humilis sit, aut rufus, aut uiridis, lenis, aspera, hæc nomina modum quandam rei dicunt, & proceritas, & color aliud ei nomen quam pro essentia suæ ratione dabunt: hi essentiarum modi atque affectiones à Græcis apto nomine ουσΙΑΣ ΕΝΟΤΑΤΑ nominantur, quod essentia contingant, à nobis uulgo accidentia: possunt etiam uocari accidentia, adiuncta, addita, adherentia, seu inherentia. Sed hæc essentiam non mutant rei, cui adherent. Et cui hæc adiuncta innituntur tanquam fundamento primo substantia nuncupatur. Ea & recipit adherentia, & mutat illa, aut certè liceret sine casu suo: nec ipsa cuiquam adheret: addita uero cui substantia semel affigitur in ea manent perpetuo, nec migrare possunt, sed inuestigio interire. Quin ipsa inter se alia alijs præbent fundamentum, ut olor candori, candor extensioni, & densitati: fundamentum tamen primum, & omnium est substantia, ideo sic appellata, quod alijs subsistat: Græce οὐσία ut uideat aliud respicere, nepe accidens, sicut & hoc substantia. Duo enim hæc ita sunt inter se complexa, ut nec accidens inueniri possit seiunctum à substantia, utiq; in hac natura institutione, nec substantia nuda adherentibus, id est, sine modo aliquo, & ratione qua se habeat. Quocirca à plerisque omnibus quaesitum est, essent ne substantia & accidens distincta, si nō loco, certè essentis: ut in panno madido aliud pannum dicimus, aliud humorem. Quidam negarunt duo esse: alij omnia distinxerunt, & interminabili adherentium numero obruerunt non naturam, in quam illis nullū erat ius, sed ingenia discentium: alij quædā separarunt, ut colores, sapores: quædam unierunt, ut motum & figuram: difficili profecto discretionē, in qua ægre dixeris quid sequantur.

Ita
Accidentia.
Substantia.
Substantia & accidens an distincta.

Ita res in varias sectas est discissa, & agitata affectibus, non scientia, quæ in ea re nulla esse potest. Nam substantia & adhærens adeo sunt complicata, ut non modo sensu explicari non queat, sed nec cogitatione, ut imago utriusque capi separata possit ab animo nostro tanto artifice imaginum. Quippe mens nostra clausa hoc corpore subsistentiæ imaginem non assequitur nudam adiectis. Nobis tamen omnia ea sunt, quæcunque iudicamus esse uel res naturæ, uel earum modos, & adiuncta, siue in substantia aliud ab ea, siue rationem quandam & affectionem illius hoc modo habentis. Quanquam ut solus Deus uere est, & omnia ab eo condita, si cum illo comparentur, non sunt: ita subsistentia inter res conditas, sola est, & recte *ouia* nominatur. Adhærentia tenuem quandam habent essentiæ participationem, quæ debent substantiæ, siue aliud sint à substantia, siue non: nam quomodocunque res censeatur nostri instituti nihil interest. Neque aliter substantiæ & inhærenti ens attribuitur, quam hominis nuncupatio tibi & tuæ imagini in tabella pictæ. Ex substantiis materia proxima est nihilo, quemadmodum Augustinus inquit, quod alieno prorsum munere faciem & cognitionem accipiat, nempe beneficio illius uis, de qua diximus: talem esse congruebat, quæ posset quascumque uires receptare uiles, medias, præstantes: non aliter quam oculus omni colore liber est, ut omnes recipiat: & auris omni sono externo, ne quem excludat. Nam si potestates infectæ sint energia aliqua, illa se & circa minorem præbebit ferocem, & circa maiorem contumacem: nihil ergo oportebat esse, quod erat futurum potestate omnia per uires quæ ex actionibus sunt inducendæ: idcirco materies nuncupatur. Nam materia est in quam unaquæque operatio exercetur. Quicquid agit, circa aliquid uersatur, & in eo uult efficere, quod destinauit. Sic fabro ferrario ferrum est materia, & lignario ligni, & medico humanum corpus, dicenti res & uerba, laudis materia est fortitudo, uituperationis ignauia, uel sordes: & materia libri dicitur, in qua scriptor elaborauit. Clodius materia gloriæ Miloni, Veientes Romanis. Ex materia omni addita congruenti actione ad aliquid, nascitur illud cuius materia est pars una, & id quod ex actione accedit altera. Nam illa Clodius materia gloriæ Milonis, & fortitudo

Materia.

titudo laudis, sic habent: Quippe ex Clodio & actione hominum scilicet ipsæ quæ homines de illo sentiunt, ac loquuntur, existit Miloni gloria, ex uirtute & hominum de ea estimatione laus. Atqui nec Clodius illuc intrat nec uirtus: intrant utique, non aliter quam sunt materia: neque enim ipsæ res sunt materia uel laudis, uel gloriæ, sed in hominibus: metaphora tamen illa res dicuntur, ut imagines nomina eorum accipiunt, quæ referunt: ueluti dicimus Scipio semper erat in ore. Caterum quæ sine metaphora rem conficiunt, propriæ sunt materiæ huius propositi, nempe naturales, ex quibus aliquid constat adueniente eo, quod per actionem accersitur, & in eas est operatio agentis, ut in ferum & ligna: altera illa potius sunt obiecta quædam, in quæ actio dirigitur: usus tamen quæ essent similia, eadē fecit, ut in alijs multis: eaque diligenter sunt discenti animaduertenda, ne iudicium perturbetur. Idem usus unde aliquid proficisceretur materiam uocauit, sic diuitias materiam dixit ruine, Helenam belli. Quod ex actione Dei accrescit materiæ geminum est, internum & externum: exterius facies est ut dixi, interius uis & facultas ad agendum. Sed ea non simplex. Nam quædam est præcipua & uelut artifex, altera artificis instrumentum: omnia enim quæ agunt instrumentis egent præter Deum: ut in animante anima artifex est omnium functionum uitæ, quas tamen obit per calorem, per humorem in organis corporis, nempe stomacho & iecinore: hæc instrumenta adfert secum artifex in corpus: ut pictor penicillum, faber ferram, & scalprum. Præcipuam illam uim & opificem recte Cicero effectiōnem nūcupauit. **Effectio.** Aristoteles actum, id est, energiam: non quod per eam quod **Actus.** erat potestate hoc, fiat actus hoc: neque enim fit unquam actus **Energia.** homo quod prius erat potestate homo, nempe materia concinnata & apta, quam uis de tali minus forsitan esset absurdum: sed certè quod erat potestate ad hoc, fit reipsa in hoc. Philosophorum recentium schola & effectiōnem, & faciē, & instrumenta, & omnia propè adhærentia formas uocat, **Forma.** recepto illis uocabulo: sed de uerbis in disciplina hac non conuenit nos litigare, intelligantur modo quæ usurpētur. Illi enim formam diffiniunt, quæ adferat esse rei: & eam in illo conseruet. Iam omnia penè accidentia aliquam rationem

Dd

nem

nem essentiae adferunt rei, siue substantiae, siue accidenti. Nam quemadmodum per effectiorem rationalem homo est homo, ita per virorem pannus est uiridis, per calorem aqua est calida, per paternitatem homo est pater. Et quemadmodum sunt fermenta essentialium rerum, ita etiam adiunctorum, ut quae ex eodem habent virores aut caloris fermento eiusdem sint eatenus ingenii, naturae, rationis, & uti Philosophi loqui consueuerunt, speciei, ac formae: quanquam effectio & actus essentialis magis est similis fermento, coagulo, succo: adhærens uero sigillo impresso. Habet quidem effectio ad materiam imaginem quandam eorum, quae de adiunctis diximus: nam uideretur illi hære, nec separari: quae enim separatur posimodum ostendimus: adde quod materia mutat effectiones. Verum substantia est effectio magis & uerius, quam materia: nam si per quod accidentia sunt, est accidens, per quod substantia sunt, nonne erit substantia? per virorem res est uiridis, per animam rationabilem res est homo. Si calor, exempli gratia, aut frigus est hæc effectio, non dicetur homo homo, sed calidus aut frigidus: & peribunt appellationes, substantiae, quae ex effectione nascuntur, non ex materia per quam nihil est hoc aut illud, uel huius aut illius modi. Iam materia bruta nunquam tantos effectus æderet, uti neque inhærens essentiae tenuissime & proximae nihilo: restat ut quod operatur, sit aliquid à materia distinctum, & ab inhærentibus quae non habent uires ad tanta ædenda opera: substantia igitur. Adhærentia enim res sunt leues, opera hæc magna, solida, maiora multo quam ipsa accidentia: at quod efficitur, maius non est aut præstantius sua præcipua causa. Nec accidentia ipsa artifices sunt, sed artificibus se præbent: quibus porro artificibus non materiae, quae iners & ad actiones non solum inepta est, sed obturbans, & impediens torpore suo ac segnitie. Nec si quis adamantis inhæret in ligno collocet, protinus lignum fiet adamas, & easdem habebit uires. Quotidie experimur diuersa entia eisdem adiunctis diuersos effectus ædere, & multo dissimillimos, non solum quae inhærentia habent eadem torpida, & quasi emortua, sed illa etiam uiuida, quae prima nuncupantur, humiditatem & ar-

Effectio
est substantia.

co, ariditatem, calorem, frigus, unde tanquam ex parentibus oriuntur reliqua. Quid quod entia naturalia subinde mutant adiuncta, & quidem in intimis, non modo in externis, non ideo tamen essentia uariatur: ut animantes omnes ætatibus, regionibus, uictu, morbis uehementer mutantur, in eadem tamen ipsa effectione: quid aqua quum feruescit, desinit ne esse aqua? Neque uero si quis equi simul lachro cereo caloris atque humoris & reliquorum adiunctorum tantum addat, quantum est in uero equo, continuo equus existet. Velim dicant mihi, quantum caloris & humoris sufficit conficiendo asino? quantum equo, uulpi, cani, leoni? quae sunt omnia eiusmodi, ut ab ipsis repudientur sensibus: nec aliter faciunt quam qui instrumentis attribuunt totum opus, si artificem non uideant. Scite ab Empedocle Aristoteles quaerit, quid illud sit quod in materia tam uaria & dissidentia inter se adiuncta cõtineat, & coerceat? nisi sit uis illa effectiõis: alioqui ipsa per se nõ confisterent, quoniam conatu suo unumquodque ab alio separaret, & dissiliret, præsertim quum inuita uideantur coherere. Ergo mistum naturale aliquid est, non per materiam penè nihil, nec per accidens, quod etiam minus est, sed per effectiorem, quae inter inferiora hæc maxime est, & reliqua omnia perficit, quibus adiungitur. Quapropter & substantia est effectio, & per eam solam sunt nomina substantiae, per quaecunque alia sunt accidentia etiam per partes, ut frondosus, lacertosus, pinguis, materialia. riatu: & per actiones quamlibet intimas affectioni, ut uiuens, & intelligens, siquidem actionem dicunt non paratam ad id facultatem. Quas ob res haud recte illud dicunt uulgo, plantam non sentire propter densitatem materiae, nam effectiõnum essentiae non nascuntur ex affectione materiae: imò nulla est herba, quae non sit rarior quouis humano corpore: in materia est effectio eo connexionis modo, ut nullum habeamus similem, quo recte possit exprimi. Sed quadam tenus est simile succo in pastillo, & aquae in massa farinae: neque hæret actus in materia, ut accidens: nam hoc magis dicitur adhære, effectio inhære, seu uerius inesse, quae in intimis eius est, quamcunque partem spectes: adhærentia superficiei

Misti naturale.

Accidentia.

Dd a appli

De spiri-
b^o, seu mē-
tibus.

Deus cor-
pus nō ha-
bet.

applicatur, etiam illa quæ in occultissimis videntur affi-
xa: si enim retegeretur, quod est tectum, ut calor in ui-
feribus, in extrema superficie deprehenderetur adiunctum,
haud aliter quàm literæ in libro clauso, uel aqua in spon-
gia, seu panno. Et quemadmodum effectiones per se ca-
rent materie, ita sunt à D E O essentia quædam conditæ
etiam minus sensus nostros ferentes, & propinquiores di-
uinæ naturæ. Nam effectiones ferè extendi videntur per
corpus: quod declarant stirpes, & quædam repentiæ in mo-
dum annulorum compacta, quæ si partiari, frustra per se
uiuent: porro illæ alteræ essentia extendi non queunt, nec
in materia ulla possunt diffundi: refugiant enim molem
omnem, quæ spiritus à nobis nominantur, quoniam in-
ter ea corpora, quæ nos sensibus usurpamus, nullum est
spiritu tenuius: ideo illuc quoque id nomen transtuli-
mus, ad ea notanda, quæ nihil habent crassum, nihil
expansum: hac partes similes D E O, qui omni prorsum ca-
ret corpore, ac cōmissione. Nam si sancta illa & immorta-
lis natura corpus aliquod haberet, ut homo, iam non per
se uiueret, sed per aliud, uidelicet per animum, & aliquid
in eo esset imperfectum, quod uirtutem atque absolutio-
nem aliunde mutuaretur, nempe corpus ex animo: & si-
cut homo non ex materia hoc est, sed ex animo, ita &
D E V S nomen suum ab animo acciperet: aliquidque in
eo inueniretur non D E V S, imò constaretur ex ijs, quæ
non sunt dijs, quemadmodum homo ex ijs, quæ non sunt
homines. Si aliud haberet genus concretionis & corpo-
ris, ex minutis dijs constitueretur ille maximus D E V S,
non aliter ac tota aqua, ex aquis particularibus. At ue-
ro humanum ingenium paulum modo si se conetur erige-
re, ducente naturæ luce, facile assequetur esse spiritus à
D E O conditos, diuersæ multo conditionis, quàm sunt
hæc corpora, quæ sub sensus ueniunt. Omitto quod ad
mundi magnificum ornatum pertinet esse substantias ali-
quas molis, quas sensus capiant, aliquas omnino molis
expertes, quas sola mens. Sed quemadmodum sunt ali-
quæ res conditæ multum D E O dissimiles, ut quas uide-
mus & tangimus, ita par est aliquas esse naturæ simplici-
tate similes. Et sicut D E V S quum sit uniusmodi atque
imper-

impermixtus, tamen quadantenus uidetur coniunctus mun-
do, quum illum moderatur: quadantenus distinctus,
quum consideramus per se sine mundo: tum etiam con-
templari est illum & mundum temperantem, salutemque
illi præsentia sua conferentem, æqualem mundo, & sine
mundi administratione priorem mundo. Ita conuenit duo
esse genera spirituum, alterum corpori admixtum, quod
regat corpus, & uitam illi ac salutem præstet, æquale cor-
pori. Alterum corpori non admixtum prius omni corpo-
re. Et sicut D E V S in illa simplicitate res uniuersas men-
te atque intelligentia continet, sic esse conuenit res ab eo
creatas, quæ omnia certa quadam ratione captu intelli-
gentiæ suæ possint complecti. Iam in hoc ordine operum
D E I quum ea, quæ intuemur, tam sint autori dissimilia,
par est non deesse similia aliqua: unde etiam mens, ut
plena sint omnia, eam quoque similitudinem requirit, quæ
unum faciat, quod iam opus dici non possit, sed idem ipse:
uidemus tam remota ab illo, necesse est esse proxima, ne-
cesse est esse coniunctissimum aliquid. Nec fas est locum
aliquem esse in hoc spatio & quasi ordine rerum à D E O
progenitarum uacuum, quo natura abhorret, nec patitur
auctoris sapientia & potentia: uacuum dico, non rebus, sed
rerum cum parente suo similitudine, ac conformitate. At-
qui mens à D E O ad meram & nudam materiem progre-
diens in maximum locum inanem sibi incideret rerum spi-
ritualium. Quid quod cognitioni & iudicio sensuum, ef-
fet factum abunde, iudicio mentis non satis. Sensus habe-
rent sua propria, quæ caperent: mens non haberet, quod
sine sensibus se attolleret. Volo autem post hæc dici mihi,
quantum quidem humanum ingenium potest assequi, quæ
tandem condendi mundi causa? qui finis tanta molitio-
nis? siue conditus fuit aliquo temporis initio, siue æternus
est: nam de hoc mox uidero. Pythagorici & Plato boni-
tatem D E I dicunt esse causam, quod quum bonus esset,
boni autem natura sit nulli inuidere, uoluit beatitudine
sua non se solum frui, sed alia procreauit, quibus se com-
municaret: communicare se omnibus principem naturæ
alijs magis atque euidentius, alijs minus & obscurius, eti-
am Aristoteles sentit. Videmus enim res omnes quantum
Dd 3 ipsi

ipsis per vires naturæ suæ conceditur, assurgere ad imitationem, ad similitudinem, & participatum quendam æternæ illius atque infinitæ perfectionis auctoris sui: alia quidem magis alijs, prout naturæ sunt gradum sui erigendi, ut omnia uideantur illum pro modo suo suspicere, admirari, amare, & cupiditatem se illi coniungendi, quibus possunt signis, attestari. Quod si se ille ac suam indicibilem beatitudinem communicare aliquibus uoluit serio, ac bona fide, profecto aliqua necesse est procrearit, quibus se amplius ac perfectius communicaret, quàm istis, quæ sub sensu ueniunt. Vt enim tenuis est ac propè nulla communicatio rerum torpentium, & perpetuo manentium in uestigio naturæ suæ, sine mente ac sensu? quanam est etiam brutorum communicatio? quæ hominum, quandiu hic corpore hoc clauduntur? Hicne est finis tantæ constructionis? conuerti certa lege astra & cælos, inde inferius nasci omnia, tum ali, crescere aliquousque, paulisper uigere, sensum relabi ac interire? Stati isti maximorum corporum motus, surgentium, & cadentium uices, hæc quam Paulus iure uanitatem appellauit, cui creatura omnis in hoc seculorum cursu subdita est, quem fructum aut delectationem adferre potest sapientiæ ac grauitati D E I? quum nec prudenti inter nos uiro ullam adferant: nec uelit homo sapiens ea gratia quicquam agere, nedum D E V illa sapientia & altitudine mentis infinita. Ergo ad ueram & iustam sui communicationem progeniuit indubie aliqua, quæ possent illum primum qui & quantus esset intelligere, ex intelligentia amare, ex amore uelle illi coniungi, & ex coniunctione atque unione consortes fierent ingentium bonorum illius, & in communionem uenire immortalis felicitatis. Quos ergo ad hæc condidit, tales utique condidit, quales esse conueniret, qui hæc possent assequi: ad intelligentiam immaterialis immateriales, & mente celeres, atque actiuos, neque enim bruta hebetudo rem adeo subtilem penetrabit. Ad unionem cum simplicissimo simplices, cum optimo bonos: quo modo enim aliter poterunt uniri sibi multo simillimæ præsertim amoris copula, quæ dissimiles nunquam connectit? Quoniam similitudo amoris est sedes, dissimilitudo auersiois & odii.

Ad hæc

Ad hæc si gustata semel huiusmodi felicitate, mortales se esse recordarentur, & aliquando deuolutum iri tantis bonis, amarissimum beatitudini admisceretur condimentum, adeo ut beatitudinem esse non sineret: ideo quos amoris ac unioni suæ condidit, & capaces suæ felicitatis, immortalitatem quoque est impertitus: tum quod tales esse congruebat, qui immortalem intelligerent, quique immortaliter connecterentur, tanquam recepti in amicitiam, tum ne interitus memoria tanta illis gaudia, etiam quado perciperentur, eriperet. Quibus de causis & rationibus mentes esse aliquas necesse est intellectionis participes, simplices, atque in sui natura omni corpore liberas: quæ per amorem auctoris sui fiant bonæ, illique in beatitudine uniantur ad æternitatem uicturæ. Certè mens nostra quemadmodum fieri aliter potuerit, ne comminisci quidem potest. Hos, sicut dixi, spiritus nominamus. Inter quos primo loco sunt illi, qui de officij nomine uocantur angeli, quibus D E V S utitur ad ministerium mundi simplicissimis, & ideo agillimis, sapientissimis, optimis, fortissimis: tales esse decet administratos D E I ad res maximas. Pares istis sunt origine naturæ, impares conditione quidam, qui à D E O descenderunt, ideo defectores nominantur & transfugæ: nec cessant homines sollicitare, ut etiam à D E O deficiant: quanquam indubie peccatum retudit eis vires, & aciem naturæ, ut in hominibus. Secundo loco sunt animi nostri impares excellentia naturæ angelis, de homine enim dicitur in Psalmis. Minuisti eum paulo minus ab angelis. Spiritus hos esse diuinos non minus quàm nostra sensata, certum est: nam quum sint conditione ac natura sua præstantiora, certè non erunt minus aliquid, quàm illa. Sed an etiam substantiæ sint accidentium, queri potest. Habent illa entia affectiones quasdam suo illo modo, quibus intelligunt, iudicant, uolunt, nolunt: nec aliter illis hærent pro ratione suæ naturæ, quàm sensatis sensilia, nempe foris: ut si anima nostra uel angelus fieri posset corpus, ita existerent in eo illa eius adhaerentia, ut in nobis, quæ cadunt sub sensus. Sed quod de sensatis nescitur, an eorum sensilia, & reliqua adiuncta, re ab ipsis distinguantur, multo minus de spiritibus: nos autem

Dd 4 de his

424 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
de his eadem figura pergamus loqui, qua cepimus. *Quæ-*
tum quot sint mentes illæ, quos nos angelos nuncupamus?
Quot sunt angeli. Aristoteles quinque & quinquaginta posuit, uano Eudoxi
commēto adductus de orbium numero. Sed multo plures
esse cōgruit, siue administratio spectetur tanti & tam mul-
tiformis regni, siue tanti principis maiestas, siue communi-
catio felicitatis Diuinæ, ac sempiternæ, quæ fuit condendi
mundi causa. Quanto ille uerius numerum accepit Daniel,
qui uidit Deum in solio sedentē regni sui. Millia inquit, mil-
lia ministrabāt ei, & myriades myriadam assistebant ei.
Christus hominum atq; angelorum dominus decem ange-
lorum legiōes paratas sibi esse dicit à patre, si poscat, ut pu-
deat homulum ei resistere, cuius imperata obediēter faci-
unt tanti exercitus, quorum cuilibet militi uel sapientia,
uel robore non ualet quicquid est hominum cōparari. En-
tia omnia siue subsistentiæ, siue adiuncta alia ueniunt pau-
latim ad essentiam, alia statim totam simul essentiam nan-
ciscuntur: homo & animantia omnia, & stirpes, & lapides,
& metalla, denique quæcunque molem aliquam habent
paulatim fiunt, atque adoleſcunt: ea itidem hærentia, quæ
sensibus intelliguntur, & alia ad eundem modum, ut artes,
& prudentiæ, & uirtutes, & uitia. Accipiunt simul totum es-
se suum, quæ mole carent: ut angeli, mentes nostræ, & quæ
inhærentia partes non habent, nec crescere dicuntur, nec mi-
nui. Et eorum quæ sunt, alia simul eodem momenti habent
partes sui omnes, ut saxum, homo, uiriditas: alia fluxu quo-
dam feruntur, ut motus, & tempus, quæ nec unquam sunt
tota, & in quacunque sui parte dicuntur esse, ut hora, & an-
nus. In his uero quæ paulatim uelut in lucem hanc naturæ
emergunt, sunt quæ habent naturæ terminum, sunt quæ no-
strum: homini enim, & rebus quæ natura constant, natura
ipsa terminum statuit, ad quem, quum peruenerint, recipi-
ant essentiæ illius nomen: nempe hominis, quod prius erat
embryo: aut cadaueris, quod prius homo: aut cineris, quod
prius lignum: & fructus, quod prius flos: atque in his sunt
certi termini, & tanquam puncta, ante quæ nondū est hoc,
sed simul primum attigit metam illam iam est hoc omni-
loco, omni tempore, quæ à nobis ignorantur. Nos uero li-
mites istos posuim⁹, quæ sunt multa, pauca, magna, parua, lō
g²,

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. I. 425
ga, breuia, lata, angusta, deniq; quæ numero & magnitudi-
ne constant, hæc em nostris iudicijs metimur: sicut illa per
nos cōſicta. clarus, obscurus, diues, pauper, quæ etiā ad prio-
ra referuntur, mensuræ, molis, aut numeri: omnis porro
mensura nō rei est, sed metientis animi. Quocirca hæc cer-
tum nullum habent terminum, quandoquidem nos crassi
us res determinauimus, quàm natura, alia alijs uidentur:
nec quicquam statuere potuimus, quod omnes reciperent
propter uarietatem sententiarum in humano genere. Ita-
que difficile dictū est, quo termino indiuisibili aliquid dica-
tur magnum, quo pauper, quo diues, quo acerruus, quo po-
pulus, exercitus, sēges, fluuius, ita ut uel supra illum iam
non amplius, uel infra illum nondum sit hoc: deniq; in o-
mnibus, quæ illis constant, quæ dixi, multo, pauco, magno,
paruo, & huiusce rationis, quæ in nostra æstimatione sunt
posita. Qua de re nō una est uelut meta insectilis in nobis
figenda, quod est nature: sed latus est limes, in quo illud sit
hoc, & uel supra uel subter non sit: uelut in aceruo tritici
non per grana procedendum, quod faciebant Stoicorum
& Academicorum cauilla spinosa, nec in populo per homi-
num singulos, sed in illo per mensuras aliquas, in hoc per
quinguenos aut centenos: ita enim crasso iudicio crassa
sunt obſicienda, quæ censcat: tum in latitudine illa tāta ua-
rietas iudiciorum & sententiarum comprehendatur. Quæ-
cunq; res semel est ad terminum illum essentiæ suæ progres-
sa siue naturæ, siue nostrum est illud, quod nanciscitur ex
essentiā nomen: ut homo, saxum, prudens, bonus, diues, a-
ceruus, populus, albor, uiriditas: & esse hoc nec in ipso reci-
pit magis, aut minus, ut uno tempore magis sit hoc, quàm
alio: nec ad aliud relatum simile: neque enim duorum ho-
minum, aut duorum uirorum alter magis est homo uel ui-
ror, aut minus. In accidentibus uero, quæ recipiunt maius
& minus, id est quæ crescere & minui diximus, ad substan-
tiam comparatis magis est ac minus: ut in albo & uiridi.
Apposita substantiæ ad accidentia pertinent, sicut huma-
nus quasi mansuetus: marmoreus, quasi habens in se mar-
mor: uti album, habens alborem, unum est magis altero.
Si quis tamen spectet essentiæ rationem in albo aut iusto,
magis quàm inhærentiam subiecto, nullum iustum magis
Dd 5 est

Esse nō re-
cipit magis
aut minus.

est alio iustum, aut minus. Sed ex subiecto cui haeret iustitia huic plus, illi minus. Quum uero magis & minus sumuntur pro potius, aut similis, aut propinquius, uel nomina substantie pro accidentalibus, possunt tum quidem illa ad uerba essentiae adiungi. Graeci magis sunt homines, quam Scythae, non pro essentia humanitatis, sed pro actionibus illius: ceu quis dicat humaniores sunt, plus ualeat ingenio, & ratione, & iis, quibus censentur homines. Sic uiror hic magis est uiror quam ille, id est plus habet praestantiae, uiroris, & actionis, nempe exhilarandi oculorum intuitum, & alia huius notae. Amazones magis sunt uiri, quam Phryges, magis exhibent actiones & opera uirorum: magis ciuis qui natus, quam qui ascitus: quasi praestantior, & plus existimatur agere ea, quae sunt ciuis. Crocodilus magis est serpens, quam piscis, id est similior: & laterculus bene coctus magis petra, quam crudus: haec omnia ad accidens referuntur, nempe ad actionem, quae se profert, aut inherens aliquod occultum: quamq̃ uicinitate primi ac ueri entis sunt quae dici possint magis aut minus entia, sicuti postea demonstrabitur. Quas uires & facultates deus uel spiritibus, uel effectiōibus attribuit, uel adherentibus, uel sensatis, deniq; omnibus ad agendum in alia, uel ut aliorum in se actiones recipiant, naturae nominantur. Ita nihil est aliud natura, quam uis indita unicuique rei à deo ad agendum, aut patiendum: ut natura ignis est calefacere, & stuporem accendi facile, ferri non tam celeriter. Et quoniam à deo haec sunt uires ingenitae, uoluntatis illius sunt, cuius causae à nobis nesciuntur, quum sint tamen maxima, sapientissima, & quissima. Sunt naturae quaedam minores, seu priuatae, aliae maiores, & publicae. In unoquoque est sua natura in effectiōe posita: est uis quaedam in caelis, est uis sparsa per orbem totum, leges uidelicet in origine à deo sancitae: haec est communis, quae proprias connectit, & complectitur, ut unum tanquam corpus ex illis ceu membris coalescat mirifica connexionē: easq; maioribus suis uiribus fouet, adiuvat, ut bonus princeps subditos, aut ut filius pater, quantum ei licet, & quatenus se minores illi accommodant, & praebent faciles: unde incredibilis nascitur cuiq; charitas erga illam, tantopere, ut seipsas deferant, si ita naturae publicae expediat:

Natura.

ut in his
argumēto
autum tur

expediat: neque enim ascendet aer, nec descendet aqua, ne sit uacuum quod abhorret generalis natura: & membra nostrorum corporum modo integra, pro toto corpore naturaliter sese periculo offerunt, non leui hominum documento unicuique salutem publicam priuata debere esse antiquiorem, quandoquidem & in communi propria continetur, sicut in iis, qui eadem uehuntur naui. Nam hoc etiam indidit omnibus natura, nihil priuatum saluum fore, si male sit reipublicae. Sed imagine quadam cuiusmodi sit natura commodius exponatur. Non aliter considerandum est naturam omnem esse à DEO paratam ac instructam, quam uidemus machinam aliquam automatam, horologium puta aut similes ab artifice compositi, ac per momenta sui intendi, ut illa deinceps ultro moueatur, & aliquid efficiat: tale quiddam est in prima constitutione naturae: hoc modo est discrimen, quod artifex homo à machina sua abscedit, & finit eam per se opus exequi. DEVS adest semper suae naturae, instructionem illam praestantiae suae ope continens: quam opem semper ei infundit, non secus quam ab anima corporis harmonia conseruatur: itaque aptior fuerit & propior imago, si uelut neurospastam quendam consideremus DEVM. Ceterum de conditione mundi ingens fuit inter Philosophos controuersia, quos uel affectus agitabant standi pro receptis inter se atque adiuratis opinionibus, uel ignorantia potiorum: quorum sententias alienum uideri posset huc adferri. Ego uero facile confido me ostensurum, tum esse à DEO conditum, tum aliquo temporis principio non ab aeternitate. Herbam exempli causa aliquam sumo, quae, quis eam procreauit? dicunt terram uis sua: quis hanc uim terrae indidit? caeli: quis caelis, & sideribus eam potentiam? ex se sunt nati, inquit. At uero qui id dixerit, rem adferet, quam nec intelligere quidem possunt hominum ingenia: quod Philosopho quum de natura differit faciendum non est. Et profecto nihil seipsum fecisse, maximo est argumento ab aliquo uno esse facta omnia. Ad quam ego rem facile aduocabo generis humani testimonium: omnes enim eum, qui praesit mundo autorem uniuersorum nuncupant. Nec aliud possunt

Deus neurospastes

Mundus aliquid quando conditus.

sunt sibi cogitatione comminisci. Quod si cœli conditor
res sunt huius orbis, quæro certa ne ac necessaria lege, an ne
libera & uoluntaria? Si certa, quis imposuit? Quæ enim res
astringit se ad aliquid quæ possit esse libera? tum quo con
silio in æternitatem dispositi sunt tot & tam uarij effectus:
certe consilij fuit primum & sapientiæ tam multa, tam ua
ria in tantam temporis longinquitatem perpetua serie or
dinare, consilium autem & sapientia necessitatem exclu
dit actionum. Nam quod dicunt, agunt ita, nec aliter pos
sunt, quoniam sic mundo expedit. Quàm innumera sunt,
quæ non minus mundo cōduceret aliter fieri? an etiam tot
habere me pilos nec pauciores, nec plures, tot esse herbarū
genera ad salutem mundi pertinet, accepturi maxima de
rimēta, si diuersum accideret? At uero si libertate quadā,
quæ in tanta æternitate nullæ extiterunt aut paucissimæ
rerum species? imò uero quæ non alius orbis? quum uis ea
dem sit nunc, quæ prius. Iam interrogo istos utrum cœli tā
quam machinæ quædam per se agitentur, nec ullum habe
ant consilium, an habeant? Quid dici posset insanius, quàm
sine mente, sine consilio agitari res ordinis & pulchritudi
nis admirandæ? sin habent, à quibus agantur & regantur,
uelim scire, quæ sit causa tot, & tam uariorum effectuum,
quot se nobis ostendunt per anni uices: respondent motū
cœlorū: ergo illæ primæ & potissimæ erunt causæ, quæ cœ
los mouent. Nam si libratio halterum efficit, ut ad certas
dimensiones pulsantur horæ, nimirum magis erit horum
pulsuum causa, qui halteres cōposuit, & librauit: & si torni
conuersio efficit toreuma, uerius id efficit toreutes: de his
uero qui regunt cœlestes illos globos, ille erit summus ac
præstantissimus, qui reliquos torquet, ac regit: quæ sanè de
um appellent licet. Video quibudam aquam hæere, quod

Materia. aiunt, in materia, ut eam existiment non esse à Deo condi
tam, sed in ea uersari, atq; exerceri Dei opificium: ideo illū
opificem, atq; artificem, & instructorem, & dispensatōrē,
& fabricatorem mundi nominant magis quàm autorem:
quod est oppidō q̄ stultum. Placet illis effectiones omnes à
deo condi. An non plus est effectiones tantæ excellentiæ cō
dere, q̄ materiam brutam & torpentē omnes creati & fini
ti artifices in materia operantur, & se exercent: si ille incō
ditus

ditus atq; infinitus ad eundem modum in materie uersa
tur, quid plus præstat, q̄ aliū, aut ubi est immensa illa ad ef
ficiendum potentia? Mundum uero æternum non fuisse de
monstrant rerū noua inuenta: quotidie enim aliquid pro
dit ueteribus inauditum, incognitum, tanq̄ proficiente mū
do: quot genera morborum, artium, regionum uidit no
stra ætas, maioribus prorsum ne de nomine quidem nota:
tum uetera inuenta nō longe à suis initijs progressa, ut ap
pareat noua esse omnia. Dicunt mutari uices rerum, & eas
dem infinities reuerti. Cur ergo illorum non meminerunt
priora secula? Nam nec cluuiēs, nec exustio terrarum ulla
uniuersum orbē semel corripit: certe quæ alicui regioni pe
rierint uel ipsa, uel earum reliquæ, uel mentio saltē aliqua
apud integras remanserit, si non hominum recordatione,
at beneficio literarum, siquidem æternus est eius usus, qua
lem esse in æterno mundo necessarium est. Quod si cluuiō
ni uel incēdio ullus est reliquus, is ad posteros de clade suo
rū uelut per manus tradiderit: Sin nemo, sed noui illuc mi
grant aquis exiecat, aut conflagratione restincta, at isti
saltem aliquid de origine, antiquaq; sua patria posterorū
memoriæ commendariint. Quid causæ est quod nemo unq̄
huius nouæ Indiæ, alterius huius orbis meminit? Historia
Gentilium nulla de ijs, quæ ante tria annorum millia con
tulerunt, ac ne literæ quidem ullæ, ut ante hoc seculū nul
li ænei typi. Nā quāuis Aegyptia & Chaldæa uanitas an
nos pro libito suo sibi fingat, non tamen posset dicere ali
quid gestum. Adde huc, quod illorum quæ habentur anti
quissima de Iside & Phorongo recentia sunt apud Græcos,
qui minus sibi permiserunt in annorum computatione mē
tiri. Pertinet uero ad Dei magnitudinem mundum esse ab
eo factum, ut sciremus quid, & quantum esset, quod posset
facere. Nemo enim potentiam illius intelligeret in æternita
te mundi, quantumcunque diceretur autor illius: ex nihilo
uero procreasse omnia, hoc demum est immensæ fa
cultatis. Nam in æternitate uires auctoris absconduntur.
Quid quantum, quatenus, quomodo fecerit, latent illic
omnia uastissima altitudinē demersa. Nec quantus ipse
per se esset solus, satis iudicari posset in æternitate ope
ris. Pertinet ad D E I bonitatem existimari conditum,
ut in

Mundū nō
fuisse æter
num.

430 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
ut intelligamus quemadmodum uoluerit se communica-
re. Nam sub æternitate necessitas quædam occultatur,
quæ pretium bonitati detrahit. Quis enim bonum esse
censeat, aut ei habeat gratiam, quem quæ agat, aliter non
posse agere arbitretur. Tum ut nos sciremus, quæ nobis
esset cum illo beatitudine perfruendum, nem-

pe non ea, quæ est in conuersione cor-

lestium sphaerarum: aut rebus

condendis, sed quam

in se habebat

solus si-

bi sus-

fici

ens, ante mun-

dum procreatum.

LIBRI PRIMI FINIS.

DE INTI-

MONATVRAE OPIFICIO, SIVE

de Prima Philosophia, Liber

Secundus.

DE NATVRA ET MATERIA

D Pergamus dicere. De quibus ita est sentien-
dum ut sit uelut artifex quidam natura, sed
conditus, edoctus, atque instructus à Deo,
cui Deus materiam assignauit, ut in ea ui-
res et facultates illas exerceret, quas ab ipso
accepisset. Quocirca non est quidem æterna materia, semel
tamen cuncta est producta: nam quantumcumq; inter hæc
naturæ actiones cadant, uel oriuntur effectiones, & adhæ-
rentia, nihil materiæ perit: discinditur quidem, & dissipatur,
& aliunde transfertur aliò, nec usquam subsistit, nunq; non perit.
tamen consumitur, neq; partem ullam amittit sui. Alioqui
in tanta continuatione ac serie eorum quæ generantur, &
intereunt, iâ esset tota penè consumpta: & constringi oport-
teret cælum, ac terræ admoueri. Agens uero est natura,
& in hanc materiam: porro agentis non est conficere sibi
materiam, sed in aliunde acceptam operari: ita qui mate-
riam opificio naturæ suppeditauit, prior est natura: ut pri-
or qui cædit syluam, quàm qui nauem fabricatur. Quod si
crearet materiam natura, certe creando aliquid ageret: at
qui actio naturæ omnis est in aliquo, & in aliquid. Cedo
quid substitueretur actioni parandæ nouæ materiæ. Quæ
porro essent actionis instrumenta? utiq; ex illis aliquid hæ-
reret materiæ, quod esset illi congenitum, & proinde natu-
rale. Ergo parens & effectus materiæ ille est, qui nec instru-
mentis eget ad agendum, nec in aliquo, aut in aliquid opera-
tur: sed p se in nihilo, cuiusmodi nulla est natura cõdita, sed
sol^o de^o. Materia hæc nullâ omnino habet uim, idcirco nec
naturam præter hanc nullam habere uim, nullam naturâ,
ut omnium sit capax: nisi quis fortè hæc uocet ad patiendû
facultatem & naturâ. Ergo quum uis illa sit uelut artifex,
siue ad actionem, siue ad passionem, nam passio quodamoz
do est actio, & artificio est opus ad commode ferendum;
ne mo-

432 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 Natura instrumentis indiget. ne momento temporis actio passum absumat, indiget uis illa ad utrumque instrumentis: nam per se solus diuinus artifex operatur, ceteræ res omnes instrumenta adhibent: nec quælibet instrumenta sufficiunt, sed certa, & ei quod efficiendum est consentanea: sicut non quocunque lignulo pictor pro penicillo utitur pingendo, nec scriba pro calamo scribendo. At quum omnia, quæ sunt in actione, seruiant fini, artifex suo opere intentus tota actione nihil conatur aliud, nisi parare uiam & facultatem fini, ut his ille, si sit uis aliqua, utatur, quæ parata inuenit ad actionem suam exercendam, uel ferendam passionem: aut si nihil sit aliud quam forma, ut in artificialibus, habeat promptam materiem sibi idoneam, in qua quiescat: ut quodam modo uideatur pater filio thesaurizans naturæ instinctu, sicut Paulus inquit. Sic natura in bulga matris organa fabricatur uenturæ animæ congrua. Tum effectio illa ingressa ea instrumenta, quæ ipsi prior elaborauit facultas, elimat, aptat, & reddit sibi, quoad eius præstare ualet, appositissima: uelut anima membra corporis calore fouet, auget, corroborat: nisi fortè hæc quoque aptatio beneficij est prioris naturæ. Et non secus quam artifex diuersis instrumentis diuersa, ac sepe contraria operatur: eiusque opus commoditate instrumenti adiuuatur, incommoditate impeditur, aut fit deterius, ita in natura eadem facultas diuersis instrumentis tum uaria, & pugnancia efficit: uidelicet eadem anima in oculo intuetur, in aure audit, in appetitu quem ducit Phantasie iudicium uult: in uoluntate, quam ducit ratio non uult. Tum expeditius fit opus, uel impeditius: ut uisio per oculum, operatio per manum quinque digitorum, aut trium. Nam effectrix utique eadem est, sicut idem scriba, uel faber. Quocirca bene parata materia à natura priore inducitur natura posterior, tãquam hospes in hospitium: eadem instrumenta & paratio quum deteritur ac minuitur, & ad agendum facultas fit tardior, & ad patiendum imbecillior: unde sequitur facile à contrario corruptio. Non ergo generationes & corruptiones sunt à materiæ pronitate & natura, quæ nulla est, nec magis ad effectiorem aut faciorem hanc uergit, quam ad illam: neque mutationes desiderat, neutra est enim ad quamcunque effectiorem, & formam

Generatio
 nes & cor-
 ruptiones
 unde.

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. II. 433
 sed ab hac materiæ adoratione, & quasi instrumentis facultatum ac naturarum ortus ac interitus existunt, quoniam effectiões quæ sunt actiuosæ ex se ac uiuacæ, quum derstuntur agendi facultate, cõtabescunt, & extinguuntur. Accedit huc quod perpetuæ sunt aliarum naturarum in alias actiones, & quasi pugna, quum nihil sit quod contrarium nõ habeat, uel ex ipso natum, quando aliunde deficit: per instrumenta alia fortius agunt, alia infirmius resistunt: quæ natura infirmius resistit, & quasi despondit animum, facultatem inimicæ præbet ualidius agendi in se: at quæ agit fortius, facultatem resistendi confiringit in altera: ita una generat, quæ uult altera discedit uicta, & perit: ut corruptioni adiuncta sit semper generatio, & huic illa. Prima præparatio materiæ est uelut pinfio quedam conficiendis panibus, ut iam temperata sit, quasiq; mollita & subacta usus naturæ corporibus generandis, inducendis effectiõibus, & uiribus exercendis: simul peculiaribus sensatibus prospexit Deus, simul uniuerfitati orbis, ut materia nõ informis iaceret, atque indigesta, sed concinnata recipiendis uiribus, & conducens ornatui atque usus mundi huius. Non est indurata multa subactiõe, & effectiõibus inductis, quæ multis & fortibus instrumentis armata, negotium facessent naturæ operanti, nec facile concederent: sed leuiter adiunctæ sunt effectiões paucis instrumentis, & tanquam infirmis satellitibus munitæ, quæ non solum loco cederent naturæ manum operosiori actioni admoventi, sed illi etiam instrumentis suis quæ in materia relinquunt, auxilio essent. Principio quæ non est uisum auctori uniuerforum res omnes iacere torpidas, & quasi emortuas. Nec in intumescere expediebat agi & concitari omnia, idcirco ignem actiuosum, uigentem, celere condidit: quod uel aspectu ipso intelligitur uis & agilitate perpetua. Terram uero firmam, atq; stabilem: quod indicant densitas, & frigus pigrum, & quies semper na, & mundi locus medius, unde nihil necesse haberet alijs cedere, quo feruntur omnia quæ stabilitatem habent, & unde leuia discedunt. Itaque alter irrequietus semper sursum contendit, altera continuo fidit, nec se postmodum uultro commouet: erant etiam hæc idonea humanis sensibus, quod tamen est posterius, nempe ignis aspectui, terra ta-

Prima præ-
 paratio
 materiæ.

Quatuor
 elementa.

Ee Etui.

tuui. Verum duo hæc quum tantum inter se natura sua distent, iungi non poterant, sine medio. Atqui est apud Timæum Pythagoricum, & Platonem uinculorum id est astringit, quàm maxime unum efficit: id optime assequitur ea, quæ Græce analogia, Latine comparatio, proportio uel dici potest: quod apte uisum est posse fieri non tam uno uinculo, quàm duobus, nempe aëre & aqua: ut aër uicinus esset igni, aqua terræ. Aqua densitate & frigore conciliaretur terræ. Aër igni, raritate & liquore & lubricitate sua morigerum se illi præbens. Aqua humore suo friabilem terram, ne disgregetur, contineret, cohiberetque. Simul humido rigore uelut frenos igni iniecit, ne omnia prærapidis absumat. Aër igni suppeditat leue alimētum scipsum, & quæ sublatæ ex aqua ipse agitationibus suis extenuat, & prope in naturam suam conuertit, ne ignis spissum ac solidum nactus alimentum, ita in eo inualesceret, ut periclitaretur orbis iste. Adde quod ab igne superne concitatum, non finit aquam, & terram, & media corpora torpescere. Ad hæc insinuat per loca omnia tenuitate, & lubricitate sua facile sine incommodo scindentis dissipatur: simul etiam auget corpora hac insinuatione, dum aperit præcedens, & nutrimenti receptacula aperta continet, donec solidiori nutrimento cedat, unde uiuentia sustentantur, & crescunt: denique quascunque impressiones aliunde inuectas facile in se admittit, quoniam sic est ex usu naturæ, ut qui sit medius, & per inferiora hæc omnia diffusus, iunguntur ergo & tanquam commiscuntur subtilissimum inferius cum superiore crassissimo: & ita aqua aëri applicatur, ut sensim uideatur in aërem rarefcere: ita aër aquæ, ut sensim in aquam incrassari, non aliter quàm uidemus in anno fieri uel in hominum ætatibus, aut in habitu paritum diei, fallente atque indeprehensibili transitu, nisi postquam transferunt. Corpora hæc ignis, terra, aqua, & aër primum his inhaerentibus, & quasi uinculis sunt inter se connexa & temperata calore, frigore, humore, sicco, ut humor astringat ariditatem, ne dissoluatur: ariditas frenum sit humori, ne uniuersa inundet: frigus calori moderetur, calor frigus temperet: calor humore fiat tardior, ariditate acrior.

acrior. Hæc est prima illius rudis materiæ pinxis speciosa mudo, & naturæ, siue in præsens, siue si quid maius molitur, utilis. Sunt enim quatuor hæc ad agendum, & ad patiendū cōducibilia naturæ, & proinde generandis ac corrūpendis rebus: quæ ita à nobis sumant, nō ut sint corpora sic affecta, sed ut affectiones corporum, & adiuncta: unde statim alia ex horum actionibus nascuntur, uidelicet calor ut est actiuosus & subtilis, inferiorem loci refugit, qui est quietis, & torporis, superiora appetit, in quo diffundat se, & dilatat, & agat & uigat proximus illis cœlestibus motionibus, quibus nullum est otium. Ideo multi loci assignant igni naturalē cōcauum globi lunæ, sicut terræ medium mundi, de quo est alibi disputandū: sed certe locus ille est calidissimus omnium, & ignitus. Calor humido pascitur: idcirco omnia, in quæ inuadit, quantum est uirium suarum, exccat: quo fit ut in humido segnior sit calor: frenum est illi humor, nō minus quàm pastus: & calor occupatus intus in humore consumendo foras exit lentior, in sicco acerrimus est: quum omnia sint intus uicta, foras erūpit seu famelicus, & rapax, & uorax, ut stomachus in esurie. Qua de causa difficile uideri posset multis tēperationem qualitatum naturalium aëris. Calor. Tēperatio aëris.

stura uitam animantis efficeret, atque ad immortalitatem fulciret animam in corpore alimēto semoto. Seneca uero, & alij Stoici aërem opinati sunt non calidum esse, sed frigidum: argumento esse illius medium, ubi maxime purus & naturalis est, nā utrinque ex uicinia inficitur. Pythagorici quoque æthera frigidum uocant aërem. Sed profecto magis uidetur aër alienarum qualitatum capax, quā suā ullam propriam sortitus: ut à superiore corpore accedatur, atque excutatur: ab inferiore autem humectetur: in medio uero quod sit frigidus, non naturā ipsius demonstrat, sed quod ex cœlo & terræ uapore solis tepefacto radijs utrinque ad medium rigor pellit, ubi cogit se, ac corroborat actione cohibitiōis, quā Aristoteles ἀντιστάσειν uocat: ita ut existimari possit inter ignē & terrā unicū esse mediū, aquā scilicet: eamque ex natura cōmodo subtilissimè extenuatā superne aëre nūcupari.

Ecce z primo

Frigus.

Qualitates
secundæ.

principibus qualitatibus in tanta materie tenuitate aut elis-
fis prorsum, aut leuiter admodum hæretibus. Sed redeo ad
qualitatum opera. Frigus tardum est & pigrum, ideo subsi-
dit: & is putatur locus frigidorum, nempe iunus: indicio est
leuius esse ferrum ignitum rigenti, & hominem uiuum q̃
cadaver. Reliqua ita fiunt grauiora & leuiora, prout hoc aut il-
lud participat. Glutinum rerum est humor: qui si abesset,
omnia friarètur in puluerem, sicut fit in aridissimis arenis:
& quoniam caloris est pastus, cum calor quum inuadit, di-
sfrat, ut in æreum liquorem conuertat, quo facilius & in-
seipsum: sicuti cibus cõficitur in corpore, ut paulatim quã-
simillimum reddatur corpori, & à similitudine fiat idem.
Itaque calor humida resoluit, extenuat, rariora facit, hoc
est ut minus sit materie in æquali loco, aut tantundem in
maiore. Nam rarum & densum sicut paruum & magnum
relatione dicuntur inter se: extenuato humore, & absum-
ptum in uaporem & auras, quod ficius superest abscedente
calore contrahitur. Quod si omnino glutinum sit absum-
ptum, fit multo minus quàm antea: ut cernere est in cineri-
bus, qui tanto minores sunt quàm lignum: & in corio, &
alijs, quæ postquam affectæ sunt uel caloris integra manet,
minora restant: inflat enim, & extendit humidum excalsa-
ctum. Ita membra animantium tument in exercitio, & in
æstate: frigefacta uero longe sunt minora, quàm prius: nã
resolutus est humor, quem calor exurit. Neque uero ita ca-
lor depascitur humorem ut corrumpat penitus: nihil enim
materie perit in natura, sed igne extincto, ilico in auras a-
bit: quod humore est uelut illitum, fit leue ut corium, cutis
iuuenum: is humor si absit, & ariditas extremas partes oc-
cupet, fit asperum, inæquale, & rugosum: quod uidemus cõ-
tingere in corio igni admoto, in quo primum omnium hu-
mor ille absumitur superne fusus. Neque enim ex inæquali-
tate sola est asperitas, nisi accedat siccitati: quid enim aqua
leuius etiam in tempestate, & altissimis fluctibus? Et quum
frigus ad centrum se cogat, calor uero ad extrema prouo-
let, fit, ut humori additus calor, ampla reddat extrema,
humori additum frigus minora, densiora tamen, uelut in
glacie, & in hominum manibus ac pedibus, quæ membra
ampliora sunt in uiris, quàm in fœminis. Si quod est glu-
tinum

tinum in corpore uel densum disfratur, uel abstrusum fo-
ras elicitur, fit molle: ut in cera igni admota, in hastis, in
cornu, in ferro. Quod uero densius habet glutinum & plus
siccit, durius est. Durum est enim cuius partes tactui non ce-
dunt, molle contra: ita secundum comparationem hæc di-
cuntur ad actionem tangentis. Neque uero idem esse quis
putet densum, & durum: nec idem graue & durum, quip-
pe plumbum mollius est ligno, quum sit densius, ac graui-
us, sed in eo liquor est maior. quod humorem habet glutin-
osum, ut partes dense tenacius inter se compingantur, est
lentum, tanquam corium, radices aliquæ, ut raphani mul-
ti, & napi: quod uero humorem habet aqueum, huius par-
tes leuiter compinguntur, fit tenerum: & quandoquidem
partes infirme connectuntur, facile separantur. Sed hæc
iam secundæ sunt philosophiæ, sicut illa de coagulo, fracti-
one, comminutione, scissione, impressione, & eiusmodi: quæ
Aristoteles pro solita sua diligentia persequitur in libro
μεταβολῶν postremo. Hæc ergo terra, ignis, aqua, ær
elementa sunt mundi huius inferioris, & tanquam mate-
ria naturæ ad agendum apta: non ipsa sunt materia, sed ne
illa rudis atque incondita iaceret, hisce qualitatibus est or-
nata, quæ naturæ operanti facile subseruirent. idcirco ele-
menta hæc fusa sunt per hoc totum, quod cernimus, ut prom-
pta sit huic artifici materies, & ad manum in qua se exer-
ceat, & unde opera sua proferat: ut si quis domum alicuius
opificis ingressus, aliquam conspiciat materiam passim ia-
centem, nihil dubitet, quin ea sit materia illius opificij. Sed
de eo inter sapientes disputatur, an illa quatuor insint in
unoquoque composito constante ex massa illa, de qua dixi
mentis sint
mus, & specie substantiali. Vetus quæstio, & explicatu diffi-
cilis. In hac tamen nostrarum mentium cecitate utendum
misto.
cilis. In hac tamen nostrarum mentium cecitate utendum
misto.
fit sensibus manu ductoribus, ut mens iudicet ex ijs, quæ illi
nuntiant, quæque ipsi percipiunt uel in rebus ipsis, uel in
earum actionibus, uel in ijs, quæ similitudinem habent cum
natura, nempe artibus. Sed de artibus nihil nobis in præ-
sentia illæ adferunt, quæ compositionibus nõ utuntur, sed
solitarijs rebus, ac simplicibus detrahendo aut formando:
compositionum uero quædam ijs rebus constant, quæ inter
se non pugnant, cuius naturæ sunt gemma cum auro, lana

Compositi
ones.

Ee 3 cum

cum serico, stannum cum plumbo: alia ex his quidem quae possunt, sed non commiscuntur, tantum applicantur: ut quia sunt imaginem ex saccharo, zinzibere, cynamomo, pipere integris: alia ex comminutis & commistis fiunt, non tamen copula additur, qua uniantur, ut quum eadem illa contrita permiscuntur: deest enim humor, quod est glutinosum: alia compositiones habent omnia, sed proportionem actionis, & passionis tam inaequali, ut celerissima sit actio, ac prope momentanea: sicuti quum paucae guttae aquae in amphoram uisunt infuse. Querendum est ergo opifex aliquis proposito nostro conformior, qui partes non solum applicet, sed commisceat, & mutuo insinuet, confundatque, & inter se pugnantia committat: quae vires ad diuturnitatem pugnae adferant, & glutino compingantur, ac coadunentur: tales missiones apud coquos & pharmacopolas est videre, qui in hoc quoque student, ut quemadmodum natura animantium corpora suis compositionibus finxit, ita ipsi suis conseruent, ac reparent naturalibus, quantum efficere possunt, similibus. Sed de pharmacopolis dicamus, quorum temperationes uelut imagines quaedam sunt naturalium. Itaque de pharmacis, quae illi conficiunt, in aliis simplicia manent integra, ut in cataplasmatis, quae uulneribus adhiberi consueverunt. Sic elementa integra uidemus in pruna ignis: in aliis sunt penitus extrita, vires solae & agendi aut patiendi facultates, quae in illis prius erant, existunt aperte, & prompte, ut in theriaca ueteri: quod cernimus in corporibus animantium omnium. In aliis vires quidem sunt reliquae, sed confortate excitantur calore, nempe agitate, uel igne admoto, ut in theriaca noua: sic animaduertere est in uino, aceto, herbis multis: interdum resolutione, ut si in aquam immittatur saccharum, manifeste cernuntur partes quaedam fidere, neque terree, aliae superiora petere, nempe aereae, uel igneae: hoc deprehendunt quotidie qui resoluunt mista, & substantias segregant. In aliis unum aliquid existit, vires aliorum in eo sunt absorptae, ut nusquam compareant: sicut in uino diluto. Ita in coagmentatis naturae. Sunt in quibus ex manifestis qualitatibus omnia dicas terram, minimum reliquorum, quae torpida sunt, & stabilia, ut mellis, & saxa. Sunt quae plurimum habent aquae, torpida,

Pharmaca

fluida, mollia, tenera: non solum illa composita, quae inchoata nominantur, nix, grando, ros, pruina, sed caro ostreorum, & marinae stellas: ubicunque uero manifestus est ignis in composito, manifesta sunt reliqua elementa. Nam ignis nunquam descendet ad terram sine primis illis naturae mediis: etiam in pruna quae ardet, in flamma ipsa aliquid est humidiusculi, quod simul primum absumptum est, ignis extinguitur, tum etiam terreni & aerei: contra ascensus a terra ad ignem, non est adeo euidentis. & fortassis saxum nihil ignis habet, aut certe si quid habet, exiguum est admodum, quodque sensum effugiat: an quia pauculum ignis, ut actiuos & pressantissimi sufficit materiae portioni terrae, in qua occultetur, uix ut deprehendi queat: sicut coagulum in caseo, fermentum in massa. Nec uisum est auctori naturae effectiones cum materia coniungere sine illis principibus elementorum inhaerentibus, quae ut obscura sunt in his, quae sensu & uita carent, sic in uiuentibus sunt notabiles. Quaecunque enim aluntur, necesse est habeant uim igneam: nihil enim uiuit sine calore: ut intelligatur nec uiuentis nos uitam alteram alteram sine charitate: uis ignis in uiuente rapit, retinet, conficit, conuertit, expellit: haec omnia animaduertimus in culinis nostris ab igne fieri. Porro si ignem habent uiuentia, ergo & humorem alimentum ignis, & humorem prius aqueum, hinc aereum: tum solidum aliquid in quod alimentum & recipiatur. & conuertatur ad incrementa, ad conseruationemque illius ignis rapacitatis tanquam iniectionis claustris: alioquin breuissima omnes essent uitae, ac praerapidae, nec ulla sufficerent alimenta. Quocirca effectiones has igneas dicamus, quoniam sine igne non tuentur sese: & ignis quodam modo est quiddam uiuens: alitur enim & absumitur: idque in uiuentibus promptum est, quae quo plus habent caloris naturalis, hoc plus cibi & appetunt, & conficiunt. Animales effectiones quoniam praeter uiuendum sentiunt quoque, declarant & aliquid habere se supra stirpes: his ergo inest quiddam naturae horum elementorum excedens: quas sane dicamus animas caelestes. nam & eas animaduertimus mirifice ad habitus caeli suos uariare. Humanae animae mente ac ratione sunt praeditae,

Effectiões
igneae.Effectiões
caelestes.

Ec 4 quod

quod est plusquam cœleste, nempe diuinum, quo Deum & nouerunt & diligunt: ideo in descensu omnia secum trahunt. Ergo prima & simplicissima initia, atque elementa rerum conditarum sunt potestas & actus, siue materies & uis: in sensatis prima illa rudis atque ignobilis materia, & effectio, quæ opificio naturæ inditur: ubi uero est adhærēs, substantia est ei pro materia, adhærēs illi, pui & natura quædam. In spiritalibus ipsi spiritus modo quodam materię sunt suis adiunctis: accedunt primæ materiæ, quæ uulgo nominantur elementa, tanquam initia rerum, sed secunda, ut panis primum est farina & aqua, hinc massam pistā: elementa uero sunt simplicia, ex quibus constant composita, ut uerbum ex literis, ciuitas ex hominibus: partes etiam sensati initia sunt, non tam substantiæ quàm molis, aut numeri. Et entium singula uires habent uel ex se, uel ex alio. Ex se dico habere ea, quibus munere dei contigerunt, per illa quæ intus possident, utpote per effectiōnem substantiæ, aut formas inhærentes: unicuique massule fermenti, ut in priore similitudine persistamus, certas aliquas uires tribuit Deus, quas secum in massam illam materiæ inducunt, ut animabus asinorum, animabus leonum, effectiōibus adamantium, uitium, oliuarum, has uires omnes participant res, quæ fermentatæ sunt illo uelut fermento, quas esse eiusdem speciei seu formę superius est positum. Similiter etiam inhærentibus, nam ex calore, frigore, uirore, denso, graui, certæ quædam uires nascuntur: item in spiritalibus: hæc quidem entibus ex unoquoque. Alię uires extrinsecus accedunt ex aliqua ratione soli, cœli, seminis, insitionis, medicationis, nutrimenti, & eiusmodi, quę applicantur, uel inferantur, ut Persica poma in Persia lethæia, hic salubria. In his sunt uires effectiōnum non per species, sed per rerum singula, quę indiuidua nominantur, quę ex priore ui & adiunctiōne huius peculiaris constantur: ut illa speciei simplex sit & elementum huius compositę: quanquam & compositio huius peculiaris sit ex duarum, aut plurium effectiōnum compositiōne, nempe alimentū, aut soli huius additi effectiōni uitis, aut Persici pomi, aut hominis: ut ex specierum uiribus conspirantibus fiat singulare quiddam: quæ ex temperatione prior uis uel adiun-

uatur,

uatur, uel impeditur, uel tollitur, uel aliō flectitur, uel noui aliquid accipit manens integra. Itaq; munera Dei sunt hæc omnia, & uoluntatis eius: nec secus quàm si quis alteram libram in æquilibrio tangat, ea continuo uerget deorsum, ita omnia parata sunt ad eas propensiones, quas Deus in eis facit, ea illis erit natura. Sed interiora illa per externas actiones aut passionēs proferunt se ac ostendunt: nam ad agenda uel patiendi data sunt uires & facultas, quod hinc in modū facile erit cognoscere: Lapis semper est idem, ac suri similis, intus ergo nihil habet, nisi uniusmodi essentiam. Planta suis reפורibus ædit folia, flores, fructum, crescit, decrescit, aliquid obtinet supra essentiam: animans nō solum crescit, & minuitur, sed sentit, & cognoscit, aliquid affert supra plātā. Homo præstat omnia, & præterea intelligit, ratiocinatur, iudicat, aliquid inest huic supra brutum. Hæc sunt Dei opera, quæ ille per uoluntatem destinat, per sapientiam constituit, per potentiam exequitur: quas agendi ac perficiendi facultates impartitus est iis mētibus, quas sui similes cōdidit. Loquamur de homine, de quo quid dictum fuerit, facile de angelo etiam intelligetur. Habet ergo homo ad Dei quandam imaginem uoluntatem, consilium siue rationem, & uires: ut cōsiliū suadeat, aut disuadeat uoluntati, quæ est imperatura: uoluntas imperet uiribus, ut se exerāt ad opus: uires capeffant iussa. Voluntas ergo domina est, ratio consultiuæ, uires mācipium. Facultates hæc quidem naturales sunt à Deo inditæ homini, quum naturam statueret, & hæc naturale habent aliquid, quod nutu ferantur suo, uel à quo abhorreant, ac discedāt: dico uoluntatem, & consilium: nam uires ut mācipium, nec ad iubendum admittuntur, nec ad consulendum, sed tanquam corpus sunt brutum parens semper imperio, nunquam imperans. Vergit ergo ratio in uerum, auersatur falsum: fertur uoluntas in bonum, malum deuorat: utique quod tale censuerit ratio, an fallatur, nihil interest, bonum certē, aut uerum existimari sufficit. Ratio hæc & iudicium quum se ad aliquid uel in se, uel extra se uult applicare, habet sapem, & finem quem perat sibi propositum, & uiam & rationem prouisam, quæ ad illum perueniat: hæc ratio uocatur industria, & ars, quæq; ab arte dicitur solertia: quæ est ratio seu

Interiora
per exter-
nas actio-
nes aut pas-
siones se p-
ferunt.

Ars.
Solertia.

Ec 5 facul-

facultas aliquid agendi, aut patiendi in se uel in alijs ingenio, aut studio quæ sita: ut loqui naturæ est, Romane, aut Græce artis. Deum colere, humanis est mentibus informarum: sed hoc aut illo modo, ex humanis persuasionibus. Non enim nos solum arte aliquid agimus, sed bestiarum quoque à nobis edocet: ut per funem Elephantum ingredi, & canem sic uenari, & Equum gyros complicare, & explicare: quæ ipsi sua sponte faciunt, naturalia sunt. At quum uel finis non est præstitutus, uel ratio, & uia hæc non est prouisa, sed temere aggredimur, quod exit casus est: ut fodiendo thesaurum reperiri: hoc enim propositum non erat: aut tegula de tecto lapsa, occisum esse hominem. Quumq; nostras extructiones imitari uolunt pueri, congerunt temere lapides & ligna: & exit sæpenumero id in quo doctum ingenium elaborasset, priusquam exprimeret: temeritas hæc est, uel quum nullus finis est præpositus, uel quum ad eum nihil omnino prospectum aut minus, aut aliter oportet. Ideo in actiones hominum, qui tarditate cordis uel ad iudicandum impediuntur, uel rapida animi perturbatione impelluntur, multum ualeat casus. Sapientes minimum casui relinquunt in ijs, in quibus casus solet interuenire, uelut in rebus & negotijs uitæ: nam in illis quæ non sunt in manu nostra, nempe naturalibus effectibus, aut incertis euentibus plurimum Deo committunt, seu uerius omnia: quo fit ut casus interdum in artem uertatur, quum obseruatum est, quomodo illud exitit. Sic multa sunt in artibus inuenta. In artificialibus, quæ sola ars facit, dicuntur talia, nam alia naturæ sunt quæ potestatem sequuntur: ut homini persuaderi indignitatem artis est, ex persuasionis indignitatis inflammari ad iram, iratum diruere aedes, naturæ: in Lyra sonus naturalis est, concentus artis: qui si fiat sine arte naturalis erit, ut si cadat testudo: aut quæ casu spongiæ sit pictura: compositio horologi artis, hinc cursus ille per definita quædam momenta naturæ est: hæc uel illa compositio pharmaci artis est, operatio in animante naturalis. Ars est naturæ æmulatio, eaq; quantum facere potest, conatur naturam exprimere: quod nunquam assequitur. Natura enim intima rerum penetrat, ars circa exteriora & supremas facies uersatur: id quoq; uidetur naturale,

Casus.

Casus in arte interdum uertitur.

Ars naturæ æmulatio.

rale, ut imitatio omnis citra exemplar subsistat: cū qua bene agitur, si quamproxime acceperit. Et quemadmodum natura à rudissimis exorditur, postea paulatim educit ad perfectum, ita & ars sensim ex polit: natura inditionibus, & ingignendo in intimis, ars uero addendo exterioribus, detrahendo, mutando: ut in cuforijs, nempe mutatione exterioris figure. Veluti quum æs funditur, & ex statua fit lebestum applicatiōe & quasi cōtactu, ut quum pannus inficit. Quæ non solum in ijs animaduertuntur, quæ manu constāt, & χεῖρσιν ὀνόματι nominantur, uerum in illis etiam quæ penitus sunt in animo, disciplinæ, prudentiæ, uirtutes, addēdis quæ uidentur necessaria, refecandis superfluis, corrigēdis, & castigandis inuersis nascuntur, & incrementa sumunt. Tum sicut naturæ proposito illi tacito à Deo indito primum omnium occurrit opus perfectum, in actione uero simplicia primum quærentur ad compositionem perfecti, ita humano artifice opus ipsum est primum cogitatione, primordia autem operis, & elementa prius exequitur. Quocirca animus in intelligendo iter sequitur, non actionis naturæ, sed propositi illius: prius enim mista intelligit, & sensui obiecta, hinc magis simplicia, & recondita. Et quemadmodum se habet homo ad artificium naturæ, ita iners homo ad artificium hominis periti. Nam homini prius notum est opus absolutum naturæ, quam eius elementa: & imperito notius compositum artificiale, quam eius partes. Nec aliter miratur homo ex illis initijs tanta opera posse à natura edī, quam imperitus hoc præstare artificem ex tam rudi materia tanquam aliena, ab eo quod per artem uidet editum. Et sicut informi, & rudi materiæ accedens forma naturalis sit res naturalis, ferrum puta, homo, arbor, ita naturali accedens ars sit artificialis, nempe gladius, scamnum, grammaticus. Natura conatur ad optimum prouehere effectum suum, quantum cuique speciei concessum est, uidelicet ad imaginem, & participatum proximum uirtutis deæ: ars ad absolutionē naturæ. Sed nec natura potest deū contingere, nec ars naturā, quæ utraq; imitatio est. uis in unoquoq; inclusa, siue naturæ, siue artis, quæ se exercit atq; explicat, sit actio, uel passio, modo nequid obstat. Actio est explicatio potentie in aliud minus: passio explicatio

444 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 ratio potentie ad aliud maius: minus uoco infirmius & in-
 ualidius. Itaque in actionibus naturalibus actio & passio
 terminis differunt, non re: ut uia inter Louanium & Lute-
 tiam: actio enim est ab a in b: passio à b ad a: ex actione hac
 sequitur effectus. Sed hac lege, ut aliquid sit quod agat, &
 non temere, uerum propter finem: neq; enim temere susci-
 pitur ulla actio: etiam pueri fines aliquos statuunt suis actio-
 nibus, nō refert an assequatur: sed neq; uiri, nec natura sem-
 per assequitur: certe quidem fines habent, sed ad finem spe-
 ctare ac tendere quum sit in his quoq; quæ omni intelligen-
 di facultate uidemus orba, apparet ab eo regi, qui ea facul-
 tate non caret. Quæ enim non intelligentia tanquam in-
 telligentia operantur, ab intelligente necesse est moueri:
 quomodo cæcus ea quæ oculis cognoscuntur, censebit, nisi
 à uidente admonitus? Et hæc duæ ueræ ac propriæ sunt cau-
 sæ agēs, & finis: nempe à qua, uel propter quam aliquid fit:
 ut in motu principium & meta. Nam materiā, & formam
 quia partes sunt, causas nominari inusitatum est: magis ini-
 tia & elementa nominaueris, sicut causas principia & ori-
 gines. Si quis tamen & has quoq; in causis uelit recipere, in
 uerbo erit sita controuersia. Efficiens causa actionem præ-
 cedit, finalis & actionem & effectum suum sequitur, hoc est
 id, quod propter illam fit: ut ædificans, domus, habitatio.
 Agens. In eo qui agit necessaria est facultas ad agendū quæ est uel
 interior, uel exterior, ut demonstrauimus. Et alia res cele-
 res ad agendum uires ostendunt, ac proinde motus incita-
 tos, ut calor: alia tardas, ut frigus. Contra in patiendo ca-
 lor exiguas habet uires, quum est inimico inualidior: frig⁹
 uero ad ferendum multas. Idcirco citissime ignis penetrat,
 tarde rigor: expellitur uero calor leuissime, frigus lente: ut
 febres acutæ celerius uel extinguuntur ipsæ, uel extinguit
 corpus: morbi frigidi pertinaciores sunt: opium in theria-
 ce tardissime omnium cedit. Ex naturalibus facultatibus
 hæc sunt necessariae, ut mutari non queant, sicut igni exure-
 re: illæ uoluntariæ, ut quæ ab hominis uoluntate profici-
 scuntur, tanquam comedere, bibere, currere. Ventriculum
 concoquere naturale est, & alia quæ in hominis manu sita
 non sunt. Naturale est in unoquoq; ad quod agendum uel
 patiendum potentiā à natura accepit. Istud uero non uno
 modo

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. II. 445
 modo, nec similiter in omnibus dicitur. Nam uel ea uis est
 effectiōni indita, ut semper agat, quoties in qd agat, admo-
 uetur: ut igni cōburere, iracūdo irasci: uel ut semper agat,
 quoties libeat, ut homini ratiocinari: uel est uis toti indita,
 ut homini ambulare: uel uis inhærenti indita, ut aquam
 feruēscētā calfacere: hoc uero inhærens uel ex ingenio
 compositi est attributum, ut lapidi grauitas & duricies: uel
 uel ui intrusum, uelut in aquam feruor: uel casu contigit,
 ut uenenum fungo, quod ex terra uenenata adhæsit: uel ar-
 te partum, ut pennæ scribendi commoditas, & gladio scin-
 dendi. Dicitur etiam naturale ad quod accepimus poten-
 tiam, & ad eius omnino contrarium non habemus: ut ho-
 mini errare, falli, mori: non enim potest nunquam errare,
 aut permanere immortalis: quicquid enim origine inditū
 est, aut circa originem, naturale nuncupatur, sicut cæcitas,
 & surditas in quibusdam: & sermo in unoquoque, quē pri-
 mum didicit. Naturale etiam est, quicquid non est contra
 naturam: ita & artificialia oīa, et uoluntaria naturalia di-
 ci possunt. Nam etsi ad omnia, quæ ingenio atq; usu excu-
 pim⁹ potentiā à natura accepimus nobis innatam, ta-
 mē quod exercitatione, studio, industria paramus artis di-
 cuntur, nō naturæ, quum industriam nostram spectamus:
 at quum potentiā, naturæ sunt: ut homini naturale est
 posse pingere, nō equo: & artificialia uel tota sunt artis, ut
 scriptio: uel ratio quædam & modus, ut sic ambulare, sede-
 re, comedere, loqui. Voluntarium quod à uoluntate libera
 proficiscitur ut hominis, uel angelī: hoc aut est elicium à
 uoluntate, ut uelle: aut iussum, ut ingredi. Naturale in spe-
 cie fit, uoluntarium in particulari, ut ambulare nunc. Sunt
 quædam præter naturam, ad quod illa nō dedit potentiā: Præter na-
 sicut arborem in bruma flores fundere, ac fructus, saxum
 ab aqua excavari. Supra naturam, quum plus præstat, q̃
 illa cōcesserit: ut puerum mouere grandem molarem. Alia na-
 contra naturam, quum contrariū fit, quā illa dederit po-
 tentiam: ut glaciē ardere, ignem frigefacere, lapidem per
 se sursum ferri: nam iactum uiolentum quidem est, sed non
 contra naturam, imò secundum eam: extra illam sunt hæc
 omnia. Verum hæc distinctiones à uulgari sermone confun-
 duntur: utile tamen uidet in philosophia obseruari ad per-
 cipien-

Volunta-
 rium.

Præter na-
 turam.
 Supra na-
 turam.
 Contra
 naturam.

Extra na-
 turam.

446 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 Diuina. cipiendam disciplinam. His accedunt postremo diuina ope

ra, ut omnia quæ egrediuntur naturæ limites: cuiusmodi Christi miracula, & quæ ille nos edocuit de arcanis suis. Sunt multa in natura quæ aduentum referuntur, ut species naturæ sit, singulare autem euentus: sicut aquam defluere naturæ est, hac uero aut illac euentus: usus & assuefactio etiam si artium sit, & rerum industria quæ sitarum. *Habit.* Efficiunt, hoc est habitum, qui in partem naturæ cõcedit. Nam maximas, & penè naturales profert uires utiq; in ijs quæ recipiunt. Neq; enim omnibus de assuefactione uestigium relinquunt. *Habit.* Est pronitas ad eadem, cui res assueuit: siue sit agere, ut in digitis ad pulsandum: siue pati, ut incendi febre, uel iracundia: siue negatio, seu priuatio potius alterutris, ut tacere, nō ridere, non latrare. Nec aliud considerandum esse esse habitum, q̃ sigillum in materia impressum. Et quemadmodum in rebus, quas contrectamus usu uenit, ut signum non imprimatur, nisi in re molli: ita in tota natura ex assuefactione uestigium duntaxat adhæret rei molli. Possumus etiam ad explicationē figurare nobis res molles fluere in morem amnis, quod si quā decursus detur, & quasi aperiatur alueus, illac defluunt, ut in fluuijs, in humoribus animantium. Ergo consuefactionem recipiunt corpora animantium & stirpium, animi etiam non ex se, uerum ex corpore cui sunt uelut alligati, & quo tanquam instrumēto utuntur, quandiu eo sunt inclusi. At in quibus multum est humoris, citius adhæret impressio, q̃ quibus parum: ut pueris celerius q̃ senibus: sanguineis q̃ cholericis: siccis nō hæret signum, ut saxo uel ferro: nec in admodum fluidis conseruatur, ut in aqua aut aëre: cuiusmodi sunt hominum quidam leues & mutabiles. Quod si mollia admodum habitu indurent, tenacius eum retinēt: ut in cera, quum durefcit: in ferro & argento, quod emollitum recepit notā aliquam, similiter quæ a teneris animis imbibuntur diutius sine perseverant, quod corpus solidius sit quotidie ac firmitus. Quæ sunt ex natura totius speciei, aut cōtra eam, habitum non recipiunt: uelut igni ardere, saxo ferri sursum. *Delectatio* Est & in habitu delectatio in ijs, quæ alioqui dura sunt facta, & difficilia: nam in facilibus mutatio reficit: sed habitus delectatio est in illis, quia minus sentit molestia actio-

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. II. 447

nis: promptius enim ac ideo facilius fit, quod sepe est factū: quippe itur aduerso flumine in nouis, prono uero in solitis: nec leue adfert momentum delectatio ad id quod agendum, aut patiendū est: quodue aut non agendū, aut non patiendū. Et quoniam habitus naturam respicit, fit ut quantūq; artis habeat actio, si ei diu & perpetuo assueuimus, naturalis uideatur: sicut accuratus & elegans sermo in Euripide, cauilla & sales in Plauto, & bonis benefacere ex usu in naturā uertit: ars em̃ in usum, & proinde in naturā uideatur cessisse: nam quicquid artē non præ se fert, naturale nominatur: quemadmodū & simplex, ut in omnibus actionibus, quū nihil est simulatū, ac fictum: & naturale a ficto distinguitur, ut flores naturales ac ficti: & quemadmodū fluuius per datū alueū decurrit, qui illi crebro agendo aperitur, ita si cesses, obliuisceris: & primum maligne aqua defluit, hinc omnino auertit aliō iter: sic habitus, qui agendo alius imprimunt, ac confirmanē, desidia exolefcit. Natura li proximū est necessariū ac possibile: ei uero quod contra naturā est impossibile. Necessariū est, quod aliter nō potest esse, q̃ quomodo est: idē uel simpliciter, ut Deū esse: uel collatū alicui, ut hominē respirare si sit uicturus: & studere, si sit futurus sapiens: & anima necessaria est corpori ad uitā. Hoc necessariū uarie spectat, Deo, naturæ, homini, huic homini, illi, hoc tēpore, hoc loco, hoc statu regis: & aliud magis alio, ut magis necessaria respiratio ad hominis uitam, q̃ epulæ: magis necessaria anima, q̃ respiratio: q̃ diutius liceat uitā prorogare sine alimēto, q̃ sine respiratione: & sine respiratione, q̃ sine anima. Verum necessitas hæc nō certū est momēti, sed alicuius lati temporis. In appellationem uenit necessariū, quod est conducibile: sicut homini uestis et tectum: quæ etiam à Græcis ἀναγκαῖα. Similiter quæ oportet fieri, ut posita in æquitate, lege, more, officio, instituto: & hoc necessarium est in re, ex re uero in pronuntiatu, ut Deus est omnipotens, & quod uiuit habet animā. Impossibile contrariū est necessario in pronuntiatione, nō in re, nā in re nihil est possibile, sed in dicto, quū esse nō potest, quæ admodū asseritur, aut negat, ut hominem sine respiratione diu uiuere. Sed in re tamen impossibile contrarium est utili, & comodo, ut sine tecto & uestitu uitam degere impossibile.

Necessarium.

Impossibile.

448 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
Possibile. impossibile. Possibile, seu quod tritius Græcis δυνατον: nam

Quæ con-
tra naturā

Instrumē-
tum,

nos Latino hoc rarius utimur, ac ferè nunquam: etsi nō uideo cur sit reiciendum in philosophia præsertim quum ueteres non dubitarint aliquando impossibile dicere: sed cerè eius significatio ad necessarium se habet, ut aliquādo ad semper: ad impossibile uero, ut ad nūquam. Interdum possibile ijs quidem qui usurpant, pro facili sumitur: sicut impossibile pro arduo, & difficili: & in hoc aliud magis est alio, prout est facilitati uicinius, sicut expeditum, & promptum: ut tres, & quatuor, & quot quisque uoluerit gradus, possit statuere. Ex ijs quæ aliunde ueniūt, quædā sunt cōtra naturā statumæ uiolentia quadā externa inuecta: ut calor in aquam. Sunt quæ cogi & uerti non possunt, ut ignem hoc naturæ cursu frige facere. Quæ contra naturam sunt, sic cognoscuntur: effectus uelut inuitus extorquetur: & ipsa quæ primum licet, sensim se in cōditionem suam restituunt. Idcirco eiusmodi actiones postquam impetum cogentis euaserunt, debiliores sunt, q̃ antea: est enim aliquis in uiolentia terminus, quo transacto lentescit, & flaccescit actio. Verum nec uniuersa uis cogentis repente se explicat, sed paulatim inualescit, donec consumatur amplitudo potentia. Quocirca lapis sursum iactus minimum habet uirium uno digito à manu, ad medium ferè plurimū, in fine perquam parum. Contrā in descensu plus habet uirium iuxta terrā q̃ in medio aëre: hic est naturalis motus: unde apertū fit ex nihilo omnia hæc inter quæ uersamur, esse à Deo condita, & tanquam ab ipso ui quadā iacta aliquo usq; ferri: tum sensim eadem reduci ad nihilū etiam maiore impetu ac nisu, quā ascendierant, nempe ad naturam suam. Quod si hæc est conditio singulorum, etiam mundi ipsius esse credi cōuenit, quantum quidem ad uires istas motuum ortus & occasus pertinet. Efficiens sicut priusquam agat, finem aliquem sibi destinat, ita sine proposito instrumenta, seu media prouider ad finem pertingendum. Instrumentum est, quo quis uel extra se, uel certè alio à se ad aliquid uel agendum uel patiendum utitur: ferrum instrumentum est hominis, itidem manus: ratio uero instrumentum animi, quæ factas quædā intelligitur esse animi, & tanquam eius pars: quæ quāuis essentia non differat, differt uel facultate sua ac po-

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. II. 449

ac potentia, uel certè nostra intelligentia, quod ad sic definiendum nobis sufficit: & quoniam instrumenta omnia ad aptationem materiæ applicantur, aptatio materiæ opus est instrumentorū: qd uero ex apta iam materia existit opus, artificis dicitur: ut scire findere, ascie dolare, arca uero huius operari, quaterus talis: nam hominis per se non est, neque Socratis. In hunc locum uenit etiam exemplar, quod quis in agendo contemplatur, ut simile effingat: quod genus sunt apud pictores plurima. Platonis Idæ, quæ nullæ sunt apud Deum, extra illum quidē, aut aliud ab illo: nam maior & pollentior est illa sapientia, q̃ ut externis adiumentis indigeat: nimisque Diuina illa magnitudo ad angustias nostræ mentis à sapientissimo philosopho contrahitur. Instrumentorum alia sunt animata, alia inanimata: ex animatis hoc rationis compos, illud impos. Tum alia libera, alia serua: quorū exempla sunt amici, clientes, asceclæ, serui, filii, opes, arma, autoritas, potentia. Instrumentum si se contra naturæ suæ rationē accommodat agenti, inuitum est & coactum: ut lapidē ferri sursum, & auem occidere: aut moueri asciam, & fieri mensam. sin secus, naturale est: ut lapidē demissum ab aliquo ferire eum, qui est subtus. Quæ secundū naturam uniuscuiusq; instrumenti facimus, nullis egent uiribus, ut lapidem demitti: quæ contra naturā, egent: naturalia sunt, ut in medicina. Iis quæ manibus exercentur, adhibetur uis, unde difficultas, & ex hac labor, & ex labore lassitudo. Spectantur in difficultate instrumentum, & quæ agendū, & in quid: ut scribere penna plumbea, & per chartam asperam: aut grauē gladiū per aduersum flumen trahere ad scindendum nodum ligni. Vires enim requirit instrumentum: tum alias per se medium, & alias id, in quod operatur, prout actioni ipsi repugnat, uel actioni, quæ hoc instrumento exercetur: uelut securi rubiginosa lignū scindi. Quare quum uires naturales uniuscuiusq; rei nihil sint aliud, quā quas Deus in eo ingenuit, neque enim quicquam sibi fecit uires, necesse est, ut omnia se præbanc Deo ad agendum naturaliter: & tam ignem frige facere sit Deo secundum naturam, quum uult, quā nunc contra naturam, quum non uult, id est, contra ipsum eundem. Neque est aliud in unoquoq; natura, quā quod ipse uult, quæ-

Exemplar

Oīa sunt
Deo naturalia.

FF que

que ipse dat. Ergo quemadmodum lunæ lumen solis est lumen, quia ab ipso uenit, & conseruatur: aut quod ex calybe soli opposito in parietem reflectitur: ita uires naturales Dei uires sunt, & adhuc propius, ac uerius, q̄ hæc ipsa: & eis ille utitur ad agendum minime necessarijs. Non enim qui per alium facit, continuo per seipsum non posset: ut magister quum iubet discipulum à condiscipulo cedi: quumq; ille omnia condiderit è nihilo, egit certè aliquādo solus, quæ nunc per causas naturæ: ut hominem gigni, uel herbam ex semine: quod si fit huius agentis naturalis opere ac ui, eam uero uim totam largitus est ille, profecto eundem ipse effectum potuit solus ædare, qui præbet, quicquid agens facultatis possidet, & potentia ad agendū illud. Imò uero si quis naturales causas cōsideret, quæ se Deo ad aliquid efficiendum administras exhibent, inueniet nihil in eis ex se esse uirium ad id uel perficiendum, uel quadamtenus adiuuandum, sed esse omnia uoluntatis Dei: quod ipse idem satis ostendit, quum luto aperuit oculos cæci. Quid lutum ad aperiendos oculos conferebat: imò potius ad obturandos uidebatur ualiturum: ceterum demonstrare uoluit, se ad hunc istum modum uti secundis causis ex uoluntate sua non ex necessitate. Quocirca quum omnia Deo utenti naturalia sint, agit Deus sine labore, sine molestia, sine resistentia. Nam si quid resistentia esset, contra naturam operaretur: siquidem est resistentia ex appetitu sui conseruandi, ideo resistit ei, qui corruptionem intētat, aliquid contra nutum naturæ suæ agendo. Nec conuenit potentia Dei, quicquam illi posse resistere. Nam quæ tandem posset esse proportio inter uires Dei condentis, & rei condite: ut uel momentum temporis ualeat subsistere inuito illo. Quare quum uoluntas eius sit natura cuiusque, uoluntate sola operatur, nempe indita natura: nam si uelit lapidem ascendere, eam faciet esse eius naturam: nec aliter tum ascendat, quā nunc in hac eius uoluntate descendit. Ex causis si actio spectetur, alia sunt certæ, quæ semper ita agunt, ut ignem calfacere: alia incertæ, quæ non semper ad eundem modum, ut lapidem iactum auem ferire. Sunt sine quibus non fit aliquid, etsi efficiendi hoc quidem naturam nullam habent: ut lucem non illustrare cubiculum, nisi aperiatur fenestra: quæ

Causæ
diuisio.

latiss.

latissime patent. Nam ex eis nonnullæ sunt quietæ penitus, ac torpidæ, & ut Cicero uocat, stolidæ: quæ nihil prorsus in eo quod subiectum est, ipsæ exequuntur: ut pecunia iurgij, & latrocinij: alia quædam per se adferunt adiumenta, ut aspectus & collocutio beneuolentiæ. Sunt qui in genere hoc ferraamenta & instrumenta omnia concludant. Ad idem genus pertinent, quæ remotione sua inducunt effectum ei contrarium, quod admotione sua solent: ut abscessu solis terram frigidari, quæ calit accessu. Sin effectus spectetur, & in eo locus, uel tempus: Sunt in loco & tempore proximæ, ut ignis caloris in manu admotæ: Sunt remotæ, ut ignis caloris in manu, quæ incaluit tactu aquæ feruefactæ: & in his alias licet alijs remotiores dicere. Est enim ordo in causis, ut hæc sint primæ, secundæ illæ, tum tertie, & quartæ. Sed neque in infinitum tamen recta disceditur, nec in causis reipsa existentibus eodem tempore, nec in his quarum alia alijs tempore succedunt. Quippe infinitæ non sunt res, nec tempus fuit infinitum. Sed quæ numero distant uel ordine, non protinus loco distant, aut tempore, aut actione. Sol lunam illuminat, luna speculum, speculum cubile: simul existunt hæc omnia eodem puncto temporis. Referuntur quoque causæ ad cognitionem nostram, ut alia sint cognitæ, alia incognitæ: in aduentu pleræque omnes sunt ignotæ, in recessu multæ cognoscuntur. Finis est cuius causa aliquid fit: is mouet uim & potentiam ad agendū, quare ea est potissimum causa: nam & causa ponitur in eius diffinitione: & principium omnis actionis ab eo exordimur: & in eo tota conuiescit actio: inque illo est ratio quædam etiam efficientis: itaque dicimus sanitas deambulationes has facit, & potentiam laborum, qui suscipiuntur propter eam. Finis omnis à cupiditate nascitur, uel ut adfit aliquid, quod abest: uel ut maneat, quod adest. Sic in negatiuis, ut abest quod adest, uel auertatur quod aderit. In præteritum non est finis, neque in præsens, semper in futurum: illuc enim actiones, & destinata diriguntur, quod spes & cupiditates. Iam uero finis est semper cuique, quod ipsi uidetur profuturum: ideo quicquid obtinet locum finis, semper est specie quadam boni contextum, etiam si bonum reuera non

ff 2 sit, cer

452 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
fit, certè tale esse existimatur: nec potest pro fine proponi,
de quo quis desperat: nam alioqui nunquam destinaret si-
bi, quod assequi se non posse haberet compertum. Media
Media. sunt ceu instrumenta quædā, quibus finē licebit consequi. Finē
oportet esse omnium pretiosissimum, media uiliora sunt.
Quippe finis, quod ultimus est, quod appetitus tendit, per
se amatur, amoris huius nulla est mensura, ipse alia omnia
metitur: ut unumquodque ex medijs tanti à nobis fiat, quan-
tum est ad nanciscendum finem idoneum. nemo quod plu-
ris æstimat, pretium uilioris facit: nam etiam qui aureo ha-
mo piscatur, ut est in proverbio, chariorem habet uel oble-
stationem suam, uel ostentationem, quam aurum ipsum:
non quidem piscem quam aurum, sed aliud, quod ipse fa-
cit finem piscationis: nec qui tonfor nouacula argentea ra-
dit barbam, numulum, quem mercedis loco accipit, finem
statum argenti: sed aliud, nempe ditescere, quum à pluribus,
& plus quam alijs collecturus sit. Et sicut uniuersus nutus
uoluntatis ad potiendum fine propendet, ita uehementius
ferè in ea media fine quibus cōsequi illum nullo modo
posset, quam cum quibus posset quidem, sed non perinde
ex sententia, ut cum illis. Quapropter ea sola res finē sibi
prestituit, quæ uoluntatis & cupiditatis est compos: cæ-
tera quæ sunt harum expertia, ex eo pendēt, quod habet uel
le: quodque cum uoluntate illis præest: atque eo uergunt,
quod ille iubet: ut res brutæ à Deo, & in nutus sunt illis natu-
rales quædam cupiditates. Nec aliquid est quod agat sine
fine: nam is semper excitat uires ad agendum, uti modo di-
cebamus. Non quod omnis ex actione effectus destinatus
sit illi, sed quod nihil agit, nisi quod sibi destinari. Neque
enim aliter eligerentur ad certas actiones certa instrumen-
ta: sed ad quascunque sine discretionem arriperentur qualibet,
essentque actiones omnes uagæ, & incertæ. Atqui con-
trà experimur in omnibus uenire usu, & hominem parata
habere instrumenta uaria, & Deum rebus dedisse diuersa
ingenia ac facultates: ut si his utantur, fiant hæc: fin illis il-
la: & alienis instrumentis nunquam ad exitus ueniri pro-
prios, & eisdem instrumentis eisdem euentus sequi, ma-
gnum hoc argumentum est aliquid esse in agendo præsti-
tutum ac præfixum, pro ratione cuius deligantur instru-
menta.

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. II. 453
menta. Quod si instrumenta finem arguunt, quid cause est,
quin intelligentia hominis, & uis mutæ charitatis, & reli-
gio, ac Dei cultus ob oculos nobis ponant, cui fini sumus cō-
diti: neque enim tantis & talibus instrumentis erat opus ad
edendum, bibendum, uestiendum, habitandum. Præter hæc
multum abest temeritas à ratione: quæ temeritas in Deo
profecto esset, & in homine, si in sua actione nullum scopum
prospiceret, sed expectarent casum. Nam quid dicitur fieri
temere, nisi quod sine consilio, sine iudicio, sine ratione:
quæ omnia scopum semper prospiciunt, euentui crediunt
incerto. Quapropter homini non sola tributa est uolun-
tas, ut quid uelit agere, sed mens & ratio, quæ consultant
agendum ne sit, & quomodo quod cupit, consequatur. Simi-
liter Deo attribuiamus sapiëntem, & prouidam uoluntatem,
quæ sunt propter finem: quippe prouidentia finem spectat,
adeo ut quàm quisque sit prouidentissimus, tam intueatur
fines longiores. Iam in homine & rebus omnibus condi-
duntaxat quæ inter nos uersantur, non est actio sine diffi-
cultate et labore, nempe conatu perueniendi ad finem. At
qui nemo laborem suscipit nullo fine proposito, quum dul-
cius & pretiosius sit quiescere, & molestia uacare. Medium
uero nunquam est eo pretiosius, propter quod suscipitur:
nec solum hoc comperimus in uoluntate hominis & ratio-
ne, sed in uoluntatibus naturalibus. Nec homo persistet
in actione, sed simul primum esset defessus ad aliud trā-
sire: quod pueri & leues homines faciunt, quos nō mul-
tum tenet desiderium finis: quanto teneret minus, si nul-
lum omnino defixissent. Iam uoluntas semel quiescens
nunquam moueretur: nam à se non mouetur, nunquam
enim defineret moueri: & si quid eam impelleret ac moue-
ret, ut ad se ferretur, is eius esset finis. Nec uideremus eam
conquiescere finem assecutam, nempe ubi peruenit, quod uo-
lebat: cessat enim motus sublata causa. Nec semel mota un-
quam quiesceret, quum eadem semper esset motus causa,
quæ prius: nepe semper nulla, sed casus & temeritas. Quod
si omnia instrumenta sunt illi principi opifici, & ab ipso re-
guntur; ac mouentur omnia, nihil mouetur sine causa, &
fine, quum casus & temeritas longissime absint ab illa in-
finita prouidentia: neque enim fas est de Deo dicere, quod

de sapiente viro esset nefas, ipsum quidem agere, cur uero agat, nescire. Et si in regno mundi maiora sunt ordinata, si nem habent aliquem: etsi nullū minus agitur nisi per maiora, & hæc minora sine utiq; non carent. Nec est sapientiæ eius non uidere quid post actionem sequetur, nec consilij, si uidet, non magis in aliquem certum scopum dirigere, q̄ temere iacere: & si omnia condit, quia uult, erit temeraria uoluntas eius, quæ sine causa impellet: quod est furiosum atq; impium cogitare: & fines illius ad nos referuntur, non ad illum, id est, ad nostra bona, non ad bona ipsius. Ille enim omni bono, quod expeti potest cumulatus est: nam ni ita esset, peiore esset cōditione q̄ nos: quibus si qua desint bona, ab ipso possunt desumi: illi quæ deforent, à nullo: ita semper quo careret, requireret, nec posset adipisci: nam quid tādē maius aut melius esset illo, q̄d ei de bono suo impar tiretur? quum bona omnia à Deo in alia quæcunq; tanq̄ ex perenni quodā fonte cōtinenter dimanēt, nec aliunde possint. Quod si sufficiens est sibi est Deus, non creauit res sibi, sed rebus: si bonus, non creauit malo, sed bono. Itaq; uidemus in his naturis, quæ quantum possunt, parentē omnium imitantur, ut priores ac generantes nō laborent agendo sibi, sed operi suo ac sequenti naturæ. At quod in mysticis literis scribit, omnia propter semetipsum creauit Dñs, impit quoq; ad diem malam, ostendit cui fini omnia sint parata: nempe quæ rationē sortita nō sunt propter hominē ratione præditum: hic uero ad Deum refertur, ut cum eo sit beatus: sed ex hominibus qui à Deo absecesserint, his calamitosus manet dies. Non est autem homo propter angelum conditus, sicut est equus propter hominem: scilicet homine angelus non indiget, utiq; nec ulla re corporea: homo est qui illis indiget, ac utitur: etiam angelo ad ductū cæcitatē suæ, & custodiam infirmitatis: nisi illi unus Deus uelit esse pro omnibus: quocirca melior est homo cunctis rebus corporis: uidelicet finis quā media potior. Propter etiam ad efficiētem causam nonnunquam pertinet, ut dominus mundum hunc non produxerit propter aliquem, quod aliquis hoc meruerit, sed propter se, quod sit ipse optimus. At uero finis, ut dixi, proposito primus est, executione postremus. Sunt alij fines propter alios, ut scribere propter opes, hæc propter

Fines Dei ad nos referuntur.

propter iucundam uitam. Ideo finis in hoc medius, est in illo extremus: ut nauem perficere, finis est fabro, nautæ medium: huic in portum deducere post nauigationem negotiatori medium, finis quæstus. Sæpe etiam in eodem, ut finis huius hominis fabri mēsam efficere, patrisfamilias uti, egeni pecunia mutare. Proprius cuiusque operātis finis est is, quem ubi assequutus est, desinit sic operari, aut quatenus talis: quum nauigat nauta hoc agit, ut nauta: quum bibit, aut comedit, ut animal: quum pecuniam recipit, ut auarus, uel usurus: quum Appelles pingit tabulam, agit ut pictor, & picta tabula quiescit pictor: quum de pretio, agit ut negotiator, ubi conuenit de pretio, quiescit negotiator, redit ad alia: hæc sunt propria & per se: quum alijs applicantur per aliud dicuntur: ut pictor negotiatur: & finis huius hominis tabulam perficere. Ergo quo finis posterior est, hoc magis respicit naturam finis: & tanto est prior, & antiquior proposito, adde etiam maior, & potior. Tum quo quisque prudentior, hoc magis postremos fines cogitatione spectat: nam in ultimum illud intendit aciem mentis, & eo dirigit sua omnia. Contrā pecora id solum intuentur, quod adest, quodque præsens est, & huc modo tendunt. Sed in finibus ab uno ad alium in infinitum non tenditur in rectum, neque in reflexum: ut alij sint aliorum fines numero interminabili. Nam si essent innumerabiles, quomodo finis gratia quicquam fieret, quod ab agente infinitis abesset gradibus? Neque uero finem huiusmodi uel incitatione mentis possemus consequi: media enim distinctione infinita non est in tempore finito à definita celeritate pertransire. Nec aliquid esset finis extremus, quoniam in innumeris nihil est ultimum: at quum de fine extremo censeantur reliqua, nulla restaret interiectorum finium censura, neque pretium: ideo nec optimum quicquam: siquidem optimum est, cuius gratia reliqua omnia facimus. Hanc ergo inutilitatem & confusionem finium merito natura abhorruit, quæ quum ordinatissima est, tum semper ad utilitatem aliquam relata: itaq; singula rerum naturalium metā aliquam habere certam uidemus, quam cuiq; fixit conditor prouidentissimus, in qua sisteret, inq; ea uidemus sistere: nec mens nostra infi

In finibus non tendit in infinitum

Optimū.

nita separata simul capit, idcirco ad innumerabilia se nō extendit: quis fertur nonnūq̄ in unum aliquid, quod est infinitum continuum, ut est appetitus infiniti: qualis fuit in ijs, qui æqualitatem Dei expetierunt. Sed fortassis in hominibus non est ille unus appetitus cuncti immensi, sed per partes: ut hoc affectus ad illud transeat, inde in aliud, ex q̄ rursum in aliud, nec uspiam sistat. At uero in reflexum aut circulare infinitorum est noster appetitus non unus, uerū ut dicebam modo, multi: quemadmodum si uelit quis opes ob honorem, hunc propter famam, at famam rursum propter opes, ut nō singularia uideantur sumi, sed formæ & rationes: nec tamen miserius est quicq̄ aliud ex alio fieri finem, nec unq̄ sistere, semper p̄dere. Idcirco nihil miserius

Vanum.

hac uita, in qua nulla quies est, sed uana omnia. Vanum enī est quod intus nihil habet utile, quod proferat, sicut uanæ bullæ, & uanis elusit auenis, & homines uani uel de inani mente, uel de uerbis, quæ quū uideantur plena, uacua sunt. Sic actio rerum contemptibilium uana, uelut in puerili ludu. Vanum est etiam quod finem nunq̄ assequitur: uel quod assequitur quidē, sed minor est, & reipsa uilior nauata opera: aut ex eo est genere in quo non acquiescimus, sed alium expetimus ex alio: quod arguit leuitatem & uilitatem exitus, ut in se non detineat, sed tanq̄ nihil sit actum, ad alia excitet protinus, tanquam priorum semper p̄niteat. Quo sensu Paulus dicit uanitati creaturam omnem esse subditā. Quandoquidem nulla uidetur esse postrema actionū meta in qua acquiescant, sed ex alijs in alios irrequite trāsitur: aut utique uilis est ac despicibilis, ut opere in eo cursu possit nos pigeat: cuius generis sunt curæ omnes in uita dempta uirtute. In causis tam efficientibus, q̄ finalibus cognoscendis, uehementer aberramus ignorantia, & tenebris, & infirmitate nostri ingenij. Iam autor omnium plurimarū notitiam sibi referuauit uni, ut ne angelis quidē, & beatis illis mentibus cōmunicarit. Sunt omnia quidem exposita, sed mētes non tantū adferunt lucis, ut peruideāt: nec tantū capacitatis, ut possint complecti. Nos uero quoniā experimētis sensu oīa collegimus, experimēta uero sunt effectus & actionis, sit, ut hinc ad causas peruenerimus: tū uicissim retro à causis ad effectus cōueamus. Ex calore intelleximus

ignem

ignem calfacere: iam ubi ignem uidemus, calfacturum esse scimus: quod hominem aliquem leo deuorarit, animaduertimus eam esse in eo naturam: itaque quum leonem conspeximus, deuoraturum, si quem sit nactus, non ambigimus, atque ea de causa metuinus, ac fugimus. Pluere sæpe numero à meridie comperimus, quum in ortu solis rubicundum fumus cœlum intuiui, iam ubi rubet cœlum, pluuiam prænuntiamus. In quo tamen frequenter fallimur: putamus enim aliquam esse causam, quia solet euenire, ut si quis decies aut duodecies inear uiam plenilunio, putet forsā aliquis plenilunium esse illius itineris causam. Iam quum duo sint pariter oculis exposita, multi utram alterius dicant esse causam, ambigunt: ut cum Romuli excessu sol defecit: alij defectum sideris causam dicunt fuisse mortis regis, alij contrā: quum nō raro neutra sit alterius causa, ut in hoc exemplo. Fines quoq̄ ignoratissimi sunt, propterea quod nec nos eadem ingredimur in cognoscendo, qua natura in operando, nec tam procul progredimur, idcirco eodem non pertingimus: itaq̄ uel citra consistimus, uel abimus in diuersum. Quicquid causa est prioris, existimatur etiam esse causa posterioris: ut persuasio uolūtatis, uoluntas operis, ergo & persuasio operis: sic autor & consultor causa operis, & principium eius & caput. Ergo Deus causa est prima, origo, fons, principium, caput omnium causarum. Et ut nihil gignit se, sed sæpe simile, ita nihil est causa sui ipsius, sed similis: ut calor motus, & motus calor: non eiusdem tamē calor, sed alterius, nempe aucti aut diminuti: ut edacitas morbi, & morbus edacitatis, non idē uero morbus aut eiusdem edacitatis: consultatum expeto propter honorem, & honorem propter consultatum, non eundem tamen consultatum, sed in speciem. Iam ergo & efficientem causam habemus instructam facultate, & finem qui ad se mouet, sequitur ut sit, quando & ubi fiat actio: neque enim sine loco & tempore exercentur nostræ actiones, nec earum rerum omnium quæ mole constant. Nam quicquid sub aliquem sensum uenit extēsum est, & in quocunq̄ est ea siue extensio siue quantitas est moles, quæ materiem illam primam & effectiōem complectitur, eaq̄ si secetur, prodit numerus. Ita numerus potestate in extensi-

Quantitas

Ff 5 one

one includitur. Extensio uel spectatur per exteriora molis, uel per intima: in exterioribus sunt longum, & latum: in intimis altum, quod idem profundum. Geometra extensiones has separat à mole, id est à corporibus materie ad tradenda artis sue præcepta: ut quod nulla expansione consideratur, sit punctum: uelut sol in cælo, terra in mûdo. Quod una tantum alicunde aliquo, longum uocat, non latum, neque imum, lineam scilicet: ut quas sol suo cursu describit lineas imaginantur duci lapsu notæ: ut sole conficiente ambitus illos suos, quod uero duas habet extensiones in eodẽ plano, nempe in rectum, & transuersum, superficiem uolunt esse, quasi superiorem faciem: eamque diffundi imaginantur ex transuerso fluxu lineæ. quod uero in profundum descendit, corpus est: quod considerant fieri, si fidat superficies. Quod una tantum productione spectatur, id longum est, siue in rectum ante nos iaceat, siue in obliquum, ut lineæ: quod duabus, ex his altera nempe maior, longitudo est, minor latitudo. Sin æquales sint, quod in rectum, est longum: quod in transuersum, latum. quare longum & latum ex spectantibus censetur: ut in quadrato, aut circulo: idque in his quæ similes habent partes: nam quibus sunt dissimiles aliquid naturaliter est longum, aliud latum: sicut aliud inferius, aliud superius, initium, medium, finis. quorû omnium in nobis sunt exempla, & in quocunque animante: in homine à capite ad pedes longum protenditur, inter brachia seu latera est latum: in stirpibus initium à principio uitæ sumitur, nempe à radice, sicut libri exordium est initium siue apud nos, siue apud Hebræos, quàmuis diuersa scribendi ratione. Molis atque extensionis nulla est adeo exigua, quæ ex partibus non concreseat, & si sensum frustrentur: neque enim ex impartibilibus coagmetatur: quod Aristoteles acute colligit in sexto libro de physico auditu: ut magis mirer Epicurum post illius argumenta opinionem esse complexum de atomis. Sed forsitan Aristotelica non legerat, ut contemnebat omnia præ suis. itaque diuidenda magnitudinis nullus est modus in re, tamen si aliquis est in nostra facultate: nam tenuissimæ quædam minuties non solum manus & instrumenta nostra effugiunt, sed aciem quoque sensuum frustrantur. Quasi tum est tamen sine

Punctum.

Linea.

Superficies.

ne infecabilia in mole aliqua, etiam si non sint partes eius, punctum dico, lineam illatibilem, & superficiem sine denso: explicatu quidem haud facile, sed certe non uidetur: nam qui adducti Geometrarum autoritate id censuerunt, falsi sunt ignoratione principiorum illius artis. Non enim ulla dicunt illi esse talia, cogitatione solum à materia sciungunt. ideo Aristoteles ait eos non mentiri, quoniam non sic ponunt esse, sed sic se imaginari, in quod mendacium non potest incurrere. Puncta lineam finiunt, non constituunt, lineæ superficiem, hæ corpus. Ergo quisquis secat lineam, quum ex duobus finibus quatuor faciat, etiam duo noua addit puncta, id est profert terminos duarum linearum, quæ prius erat una: qui termini antea latebant: non quod nascantur, sed quod exeant, & se ostendant, quisquis superficiem partitur, quatuor ædit lineas: quisquis corpus, superficies plures. Et sicut nihil est infecibile in extensione, ita nihil immensum siue infinitum, ut finem omnino nullum habeat. Infinitum duobus modis intelligitur, aut quod nullum penitus habet exitum, aut quod nullum certum, ut lineæ in circum reflexa: quomodo infinitum imperium in magistratibus dicimus nullum omnino habet terminum corpus partiendo, quod est infinitum, non re ipsa, sed potestate, quæ nunquam siteret, nec perfici actione ulla posset, particulatim tantum carpitur: neque enim infinitum est re ipsa in natura, non extensione, non numero: sed neque in aliis dici potest infinitum, nisi in quanto molis, uel numeri, aut in his quæ habent se ut talia. mundum ipsum uidemus finitum, quocunque libeat Astrologis cælos conuolui: unumquodque enim eorum proportionem habet ad terram aliquam. Quod uero proportionem habet ad finitum, esse infinitum nequit. Solus DEVS est infinitus illa uelut magnitudine uirium ac durationis, tum etiam aliarum rerum, quas ex operibus illi attribuiamus: de quo post disputabimus. Sunt quædam quæ sine materia & mole expansionis habent quandam similitudinem & proportionem magnitudinis, extensionisque, nempe tempus, & motus. Tempus quid sit, magnis uisum est autoribus difficillimum dicere, ut Ciceroni, & Augustino: nec Aristoteles satis expli-

De indiuisibilibus.

Infinitum.

Tempus.

Aeternitas explicauit, mensura motus & quietis, quae congruenter factis. nos uero imagine quadam exprimamus, mensuram esse durationis & perfectae essentiae cuiusque rei: quod magis figura quadam adumbratum sit nobis, quae declaratione essentiae temporis. Aeternitas est quae tota simul & semper ei ad est qui in illa est tanquam mensura sui, cuiusmodi solus est Deus, unde aeternus nominatur, reliqua enim quae aeterna non sunt in tempore dicuntur esse, non in aeternitate: quae tamen comprehendit omnia, non tamen mensura est, cui accommodari quicquam possit non aeternum. In tempore est quidem momentum nunc praesens, sed quod fuit continenter, & tanquam labitur: est praeteritum, quod iam effluxit, & abiit in nihilum: est futurum, quod appropinquat, quod appetit, quod instat atque urget praesens, ut sibi cedat: haec sunt tres partes temporis. In aeternitate est nunc unum quod semper sistit, fixum atque immobile, quod hodie existimatur a Psalmista dici: Ego hodie genui te. Sed nos hoc non assequimur. nostra uero tempora ex capiti, & comparatione nostrarum rerum DEO accommodamus: ut quod crearet, quod crearet, quod fuit hoc aut illud agens, quod erit, quod est: quum nullum praeteritum, nec futurum illi congruat: ac ne nostrum quidem praesens, & nunc, ut Plato sapienter sensit: nam quum nec dum futurum sit, nec iam praeteritum, nec nostri quidem praesentis scias statuere, quid sit: alij praesens latius capiunt, quae alij, prout sunt mente ampla. Deus quidem totam aeternitatem inter nos aut, alij magis, alij minus: bestiae exiguum admodum. sed de nostro, quum ex partibus constet, quantumcumque sit minutum, quum certe extensum est, nemo facile dixerit, quae pars reuera sit: quippe illius aliqua iam praeteritum, alia nondum est. quocirca nec hoc quidem nostrum nunc satis competit deo. Nec aliud uere esse dicitur: nam nos non sumus, & ex natura nostra, cui semper admixta est mors, & ex tempore, in quo uelut torrente quodam rapimur, quod nunquam est, cuius etiam praesentis aliud iam abiit, aliud nondum uenerit. huius est naturae tempus omne fluxum, & caducum, quantumcumque prorogetur, etiam si in infinitum, quod in mentibus sit nunquam perituris: quae quidem perpetuae sunt, aeternae non sunt: quoniam illis prius est, & posterius: quod ab aeternitate est alienum. **sempiterna**

piternae utique dicuntur, atque etiam quadamtenus aeternae: quae parte quadam fruuntur aeternitatis in illa felicitate deinceps sequutura. sed intelligantur modo, quae dicimus: uerbis unusquisque utetur arbitratu suo. Ergo tempus nostrum de aeternitate expressum est, & nostrum scitile de illo insectile, sed ut fex est puro: & eam ob causam tam dissimile: non propter id unde exprimitur, sed propter id, in quod recipitur, quod statim deprauat, & corrumpit illud purissimum, quod in se accipit. applicant se tamen insectile illi aeternitati partes nostri temporis per illam fixam transeuntis, non dissimiliter, atque ad terram partes caeli circumacti, quo sensu fuisse & fore accommodamus Deo. Sed in nostro tempore est quidam, quod in infinitum dilatatur, ut ratio huius mensurae triplex sit, immensa ante, ac post: immensa in sequens modo, definita utrinque: quarta porro est nulla: nam quod exordium nunquam habuit, nec habere potest exitum: quae nam enim existere potest noua interitus causa, quae in infinito tempore nulla fuerit? Et quoniam rectum mensura est optima sui & prauum, ordinatum inordinati, neque aliter prauum atque inordinatum deprehendetur, quam ex collatione ordinati ac recti, idcirco nostra omnia tempora ad motus caelorum referimus, qui ordinem admirabilem obtinent. Temporis partes aliae sunt essentiales, ut futurum, praeteritum, momentum, punctum, hora, dies, pro spacio quo sol circumagitur, mensis, annus. Nunc uero & tunc nostrae sunt indicationis. Accedentium sunt uel ex rebus quae in tempore naturaliter dies, nox, hyems, aetas, pueritia, iuuentas, seculum. Illa autem pluuiosum, serenum, non sunt iam partes temporis, sed habitus illius quidam. Nostra tempora sunt quae ad actiones atque opera hominum pertinent, festus dies, profectus, sementis, uindemia: in quo est occasio rerum agendarum: id est in quo solet, aut potest commode, aut debet, aut oportet aliquid fieri, uel non fieri: sicut loqui, tacere, mouere se, aut quiescere. occasio est enim aptissimum ad aliquid agendum tempus. Actionis cessatio sub actione sit nobis in proposito conclusa: ut tacere, & quiescere: quae referuntur ad priuationem huius actionis, magis quam ad negationem uniuersalem: nam in negatione non est simpliciter occasio

**Triplex
mensura in
tempore.**

**Temporis
diuisio.**

Occasio.

casio: quippe infinite patet, & plurimarum rerum genera includit. Ocasio etiam tempus nominatur, ut à Græcis *καιρός*. Ocasio ad nos spectat, & ex ratione rerum sumitur: nam idem tempus huic est occasio, illi non est. Et quemadmodum res sunt in tempore, ita etiam in loco. In alio esse dicimus, quod ab eo comprehenditur: modus enim imaginationis nostræ est ut maius & capacius uideatur esse, in quo quid est, quam id ipsum quod inest in alio: tamen si reuera non sit: quippe crebro uel par est, uel etiam maius. Quibus modis esse dicatur aliquid in alio, infinitum esset persequi, non solum in uarietate linguarum, quarum cuique est sua loquendi proprietas, sed uel in una quapiam propter tropicas dicendi formulas. Sed nos ex lingua Latina & Græca quædam consignabimus ad intelligentiam Philosophiæ, ac uitæ. Est aliquid in alio quasi intra illud, ut uinum in dolio, cor & renes in corpore: unde reliquæ oriuntur rationes eorum, quæ inesse dicuntur. Sic condita omnia insunt in tempore: quod tempus imaginamur uelut extensum supra mundum uniuersum, non aliter quam cælum: nam quomodo reuera simus in tempore, nemo facile eloquetur. Est aliud in aliquo quasi illi applicitum, siue adhærens, ut homines in area, in terra, in nauis, in lecto modo quodam fulcimenti. Est aliquid in alio cuius maxima pars ab eo tegitur, aut potissima: ut homo in pallio, uel thorace: in quo ualde indulget sibi mos loquendi communis, ut etiam homo dicatur esse in pallio, quum solum tegitur dorsum & caput: in pileolo, quo uix operitur summus uertex: in iis etiam quæ cingunt aut redimiunt, ut corpus in zona: & caput in diademate, ac fertis. Sunt aliqua in alijs, quum eorum essentia est in illis, uelut inhærens in substantia, anima in corpore, Deus pater in deo filio, & hic in illo. Est in alio cuius producendi potestas est in illo, sicut fruges & arbores in seminibus, in patre filius, atque etiam nepos: quemadmodum Paulus dicit in lumbis Abraham fuisse Leui, quum ei occurreret Melchisedec rex Salé: hoc modo in pictore est pictura nondum ædita: in deo mundus est, & omne opus in autore, priusquam proferatur. Similitudo quæ reddit ferè idem, etiam efficit ut similia inter se alia in alijs censeantur esse: ut pa-

In alio esse

ter in filio, amicus in amico. Nam etiam eadē inesse mutuo censentur: ut puer in uiro, & consul prior in posteriore: & ciuitas, quæ fuit ab hinc mille annos in hac quæ nunc est: successione sunt hæc eadē ut ostendemus. Est in alio, quod ab eo tanquam generali comprehenditur, ut homo in animali, brachium in corpore. Generale etiam per distributionē in iis est, quæ comprehendit: uniuersale in singulis, totū in cunctis, ut animal in homine, homo in societate, corpus in suis membris uniuersis. Trāsfertur aliquid ad suas uires, tunc in eo esse dicitur, in quo suæ uires tanquam regnum in rege. In etiam pro potentia sumitur, ut hoc eodem loco, & quum sic effatur, non esse in honorato honorem, sed in honorante, quod ex Græcitate ducitur. Transfertur animans ad animi cogitatum, atque intentionem, quo modo dicitur esse in eo, quod agit, & in quod intentus est: sicut sapiens magister in constitutione reipublicæ. Theologus in contemplatione pietatis. Finis huc pertinet, in quo sita sunt cuique media, & instrumenta: ut auaro omnia sunt in pecunia, Sapienti autem in seipso collocata. Intra quod quicque continetur locus est illius, ut cubiculum hoc locus meus, & domus in qua est cubiculum: & hæc urbs, & aer, & cælū, quocumque continentur. Sed citimus cuiusque rei, ac proprius locus, qui circumdat illud proxime, non aliud: quod mathematicè est intelligendum consideratione corporis tanquam superficiem, quam dense uolet quis, modo sub ratione solum lati atque ambientis: moueturque id comprehendens ad motum comprehensi, non aliter: quod à nobis additur in gratiam communis sermonis, qui mutatum non dicit locum, etiam si reuera corpus circum sepiens mutetur: ut ædes hæc non protinus mutantur, quod subinde circa eas nouus aer succedat, qui cum uento dissatur. Quocirca locus non tam rationē habet corporis, quam comprehensionis, quod quidē ad motū attinet, relatē ad fixū aliquod: ut si exempli causa ea comprehendit eodem situ est ad immotum parietem, quod erat prius, locus non censeatur muratus. Potest nonnunquam considerari substantia corporis continentis, ut corpus: tunc uero non mutata comprehensionis collatione ad immobile mutatus dicitur locus: ut quū uinū eodem positu in apotheca de dolio in seriā transuafatū est, in quod nec decedent, qui

In proportione.

Locus.

Loco at-
tributa.

mutatum quidem uas dicerent, locum non dicerent: uas enim corporis habet rationem, locus superficies. Assignauit natura unicuique rei locum ingenio ipsius aptum, & proinde conseruationi: ut nobis aërem, aquam piscibus, aquæ superficiem terræ, aëri supra terram & aquam, grauius mundi medium, leuius extremum. qui loci quod à natura distributi sunt, naturales nominantur. Locus ille in ciuili sermone pro statu rerum, non est huius instituti, neque pro existimatione, & uice, ut loco fratris. In loco quædam sunt partes, quædam positus, alia inherentia. Partes sunt, quæ naturæ constant ordine sursum, deorsum, ante, & ponè: positus uero, quæ relatione ad aliquid positum, ut dextrum, sinistrum, hic, istic, illic, quæ ad collocationem nostram pertinent. In rotundo locus medius est semper infimus, circuitus est superior: sic in mundo cælum sub nobis superius est terra, licet nobis uideatur esse inferius. fiunt sæpe ex partibus positiones, ut loci quarundam rerum consideratione ac respectu anteriores reddantur posteriores, inferni superni, sicut dextri ac sinistri. Inherentium numero reponuntur nomina partium loci, quæ ex corporibus ambientibus sumuntur, cælum, aer, aqua, terra. Hinc terræ partes Italia, Hispania, Gallia. tum aquæ, hoc fretum, pelagus, portus. accipiunt & aer & cælum terræ nuncupationes, ut hæc auis uolat in Hispania, hesperus lucet in Italia, duo soles apparuerunt in Græcia. Remotiora sunt ab loci essentia adiuncta illa, locus latus, angustus, planus, montosus, saluber, maritimus. Ex nobis sunt desertus, celebris, honestus, pudendus, sacer, prophanus, forum, templum, quæ nos facimus. Ergo in quibus ante & retro in eisdem prius ac posterius, nempe in tempore, & loco. In tempore alia ordine ipso temporis, ut uetustiora sunt priora, alia nostro ordine, nam interdum propinquiora nobis dicimus priora, & uetustiora propinquiora, quemadmodum antiquiora uocantur ultima. Naturæ sunt priora tempore, quæ illius cursu alia antecedunt: ut D E V S primus: & simplicia priora compositis, & partes toto, & cor cæteris membris, & genitis gignentia, & causæ effectus: denique unde quid nascitur, & sine quo aliud non possit esse, quum illud esse possit sine eo. In loco prius

prius positionis ordine, ut omne principium prius medio, & caput prius pedibus: prius nostro ordine, ut honoratus in honorato est prius: & locus medius apud alios primus, apud alios non item. ad hunc modum dignissima sunt cæteris priora, ut prior cōsul quàm prætor, & hic quàm questor: prior homo quàm bellua, effectio quàm materies. Ideo etiam antiquiora nominantur meliora translatione à loco ad tempus, & quos habemus charissimos uel coniunctos sanguine, aut aliqua necessitudine, priores sunt alijs, ut patri filius prior quàm frater, loco scilicet & ordinatione affectus. Est etiam prius loco naturæ ordine, ut quod illa posuit principium in quaque re, uelut in homine caput, radix in arbore: & quod est ei charius, ut quisquis sibi, & propria quàm aliena. eiusdem rationis ac modi quod illi præstantius, ut Deus, quàm res condita, & finis quàm instrumenta, & res uera quàm simulata, & totum parte, & cœlestia terrestribus, & ut uerbo uno concludam, ea quæ sunt mundo potiora. Sed res spirituales in quo sint loco, quemadmodum, non est explanare promptum. Illæ uero nec nusquam sunt, quare necesse est esse alicubi, sed non ita sunt in loco, quemadmodum corpora, ut superficies aut corpus essentiam earum circumspiciat: quodque intra huiusmodi corpus relinquatur, illæ impleant, futurum alioqui uacuum. Nec possum aptius declarare qua ratione spiritus sint in loco, quàm si eos ita esse in eo dixerim, ut nos in tempore. Est ergo spiritus essentia in loco, nam non ubique: limites uero loci illius operatio eius exterior determinabit, quæ quàm late se porrigat, tam præsens esse angeli essentia iudicetur. quocirca quum mens nostra corpore quanto inclusa quanta solum possit imagine animi concipere, de loco operationis spirituum utcunque possumus dicere, de loco præsentia nullo modo. Sed quid dicemus de immensitate dei, quæ capit & quod est, & quod non est: pauca utiq; magis ut testemur nos nō capere, quàm ut confidamus posse definire: sicut ex æternitate defluit tempus impurum ex impuro, diuisibile ex indiuisibili, ita ex immensitate locus: immensitas enim est præsentia tota ubique simul. & non aliter quàm ex infirmitate nostri iudicii deus dicitur esse in tempore, ita etiam in loco: similiter enim

Locus spiritalium.

Immensitas

Gg se habent

Hic immen-
sitatis.

Vacuum.

Nihil in
mundisNihil in
mundis

se habent ad Deum locus & tempus. quocirca quæ de æternitate sunt nobis ad tempus dicta, immensitati ad locum posunt aptari: æternitas mensura est immensurabilis infinita infiniti: immensitas locus est immensi, & illud hic unum est atque idem per quicquid est in mundo, & extra mundum, quod nos non capimus, nempe mundani. Deus tamen non minus illic est extra mundum, quam extra nostrum tempus, & applicat se hic noster locus per partes immenso illi sine partibus: quomodo deum dicimus esse in hoc aut illo loco, haud multum aliter quam humanam animam in toto corpore, & in quacunque eius parte, sed ascensus iste arduus admodum est humanis ingenijs: quare ad alia transeundum. In disputatione de loco percommode quesitum est à philosophis sit ne vacuum alicubi in mundo. De uacuo itaque homines loquuntur. Vulgus vacuum appellat in quo nihil est solidi: ut medium hoc, quod idcirco inane nominant: ex qua loquendi ratione Epicurei sunt falsi. alio modo quæ non inest quo debet, aut solet impleri, ut vacuum caput, in quo nihil prudentie: & vacuum pectus, in quo non est cor: crumena sine numis uacua: urbs uacua, in qua non sunt homines, & si crebre pecudes: uacuius folliculus, quum non turmet uento, est vacuum locus in quo nihil est omnino: quæ intelligentia loquuntur philosophi, ut nullum sit in hac rerum natura vacuum: quid sit extra cælum, norunt cœlites. In hac certe cuncta finxit deus conferta corporibus nihil inane aut uacans: ut hic mundus similis esset auctori suo, in quo plena sunt omnia, nihil otiosum aut vacuum. Nam quod maxime uideri posset vacuum, medium hoc explet cernimus aëre: aërem uero substantiæ lubricæ esse uoluit, & subtili, ut facile quæuis penetraret, ac repleret: alijsque discedentibus corporibus, ipse succederet. Et uniuersitatis naturam vacuum abhorreere argumento sunt peculiæ naturæ, quæ illi communi seruiunt. Atqui in contrarium feruntur hæc suis ipsarum, contra nutus suos agunt, atque ingenia, ne uel temporis momentum aliquid existat uacui: sic aqua uidere licet calamo aut fistula attracta sursum ascendere: & cucurbitam irroratoriæ quæ subtus est multiforata, continere aquam superiore foramine obstruso: nec dolium quum perterebratur, uinum effundere, nisi aperiatur prius

prius aliquod aeris spiraculum, magno documento hominibus ut priuata commoda publicis postponant. Plana etiæ se contingentia ui diuelluntur, donec aer subeat, ne sit uacui. Lucretius Epicureus argumeta quædā colligit, quibus concludere se autumat esse uacuum. scilicet quod nisi id esset, nihil uel moueri posset in pleno, uel ali atque augeri, refertis & constipatis meatibus: imò ob ea ipsa nihil est uacui: nam nec ullus esset motus in uacuo, sed subita & momentanea à loco in locum migratio: nec alimen tum recipetur sensim in uenas, sed pũcto temporis cuncta peruaderet: quod nutrimento & auctibus esset inimicissimũ. omitto alia eiusdem magis quæ hæc sunt ridicula. Quid quod omnis nature mutatio per occultos fit & fallētes transitus ab hyeme in uer, ab hoc in estatē, tum in autumnũ, rursum in hyemē: à die in uesperũ, à uespere in noctē, ab hac in auroram, et diem: idē est cursus in hominũ etatibus, ut nihil lacunofum, uel hians relinquatur: quæ aperte plena esse omnia loquunt. Priusquæ de motu dissero, addam quæ de quantitate restat dicenda, quæ etiā ad actionis cognitionem facient. Ea in quibus est quantitas habent partem & totum: pars est, quæ cum alio uel alijs facit aliud. Pars, pars omnis in ijs est, in quibus sunt multa & pauca: & quis in mole continua sint partes, nihilo secius tamen partis non men magis ad quantitatem numeri uergit: nam quum partes in corpore signantur congregatio efficitur, id est numerus. Sed partes necesse est congruenti quodam spatio esse coniunctas, coniunctæ non possunt nimis esse: nam quid tandem excogitari potest materia & effectione coniunctæ: disungi uero usque eo possunt ut amplius non dicantur partes: uelut si populus ciuitatis sit ualde dispersus. prima coniunctio est materiæ, & effectione, proxima inherens: nam effectio insinuata est per materiæ intima: inherens autem extrema potius materiæ uidetur attingere, quam penitiora: quemadmodum est à nobis paulo antea declaratum. Sed certe eius est secunda coniunctio: hæc dicuntur partes essentia huius uel talis: quæ sequuntur & si essentiam rei construunt, tamen partes uocantur quantitatibus: nam magis ex cōgregatione rerum iam absolutarum inter se, aut extēsiōe unius cuiusque rei sumunt, quæ ex illa cōplicatione materiæ, ac speciei, unde rei essentia cōstat. Itaque

tertia coniunctio est eorum, quæ iam quidem ex materia constant & effectione uel forma, ita sunt tamen uel apta inter se uel connexa, ut non coniuncta uideantur, sed res unius tenoris: & tanquam alia uideatur ex alia nasci, quæ uulgo continua nominantur, nos unita nominemus: hæc non est simplex: nam alia nō est connexa omnino sed apta, ut quæ nullo penitus medio, sed per se ipsas congruentia unius ad alterum ita committuntur, ut unus sit tenor non solum rei, uerum & nominum quoque: sic aqua, aer, os, neruus, & cætera huiusmodi habent partes, quæ à Græcis ὁμογενῆς nuncupantur, quasi eiusdem naturæ cognatæ germanæ: nam unaquæq; pars extensionis aquæ est aqua, non autem essentia: neque enim materia est aqua. Alię dis-
in partibus fiant inter se & formis inherrentium, & facie ac figura: ideo nominibus quoque, ut caput, brachium, manus: tum inter se caro, os, nerui, cortex, rami, folia, flores, fructus, idcirco indigent copula, quæ talis est in eis, qualis in mundo: quæ ex his quæ compingit, & se ipsa unum faciat, naturam utriusque retinens, non formæ appellatione, sed ingenio rei: ut cartilago quæ à carne est caro, & sit sensum os, usque ad os: ab hoc incipiens est os, & paulatim in carnem definit. Omnia uiuentia & artificialia penè habent huius generis partes, quas Græci uocant ἰσχυρῶς, quasi dissimilares: quæ uocentur à nobis membra: ipsa uero quæ priores partes habent, dicantur ὁμογενῆς: quæ posteriores, ἰσχυρῶς, quasi unipartia, & uariipartia. In his inherrentibus, quæ crescunt, quæque minuuntur, auctus illi & diminutiones tanquam eorum partes à nobis considerantur: ita enim parua est ira, quæ quasi paucas & exiguas partes, magna quæ contrā. & sunt ὁμογενῆς ad hunc modum nigritia, prudentia. Sunt quædam artificialia, quæ habent partes dissimilares, ut grammatica: non enim unaquæq; grammaticę pars est grammatica. Quarta coniunctio eorum quæ attingunt se tantum, quæ sunt uel applicita, ut cum tabulæ cōpinguntur, quæ commissa nominantur: uel connexa, ut in fune, in texturā, in nodatione. In hoc reponuntur genere, quæ coniunguntur quidem, sed glutino, quod non respicit utriusque naturam: quæ omnia uocantur contigua: sic domus habet partes contiguas, & liber folia. Fit tamen ut illud glutinum

tinum procedente tempore in naturam eorum, quæ coniungitur, uertatur: sicut calx in lapidem: tum ex contiguis fit corpus unitatis. Huius sunt generis quæ miscentur, aqua & uinū, tñ pharmaca quousque fiant unū. Quinta coniunctio est eorum, quæ certis quibusdam interuallis congregata quiddam efficiunt, ut grana aceruum, ligna struem, homines populum & ciuitatem, nisi quis ciuitatem censeat non tam conuentu intra eadem mœnia, quàm eodem iure, officio, magistratu, ut in bello ciuili pompeiano, de quo non laboro. uerba & sermo in hoc genus cadit: neque enim quantumcunque separata grana facient aceruum, nec homines populum, nec literæ uerbum, nec uerba orationem, nec domus ciuitatem, nec milites exercitū. hoc modo omnia quæ sunt in mundo, efficiunt mundum. Sed numerus interdum est naturæ ac rei, interdum nostræ cogitationis. Sic quatuor Reges quantumcunque separati, coniunguntur à nobis mente, quum Reges coputamus, & numerum reddunt. Est & alia coniunctio spirituum, maior multo, quàm quæuis corporum, etiam eorum, quæ unita sunt: quum scilicet spiritus nexu suo deuinciuntur, qui est amor: sicut duorum amicorum animi coherent, & unum fiunt. Quod constat ex partibus, totum est. Sed nec simpliciter totum dicitur, nam totum uel refertur ad minora, uel ad se, uel ad maius: ad minora nempe ad partes totum est, quicquid conficit pars cum alio, id est quicquid partem illam capit: ut ad manum & homo est totum, & brachium. Sin ad se, totum est quod constat ex omnibus suis partibus, ex quibus pro natura speciei solet constare: & hoc uocatur integrum. Cui opponitur diminutum, seu truncatum: quum aliquid deest formæ illi à natura tributum, quæ mutilatio non est sita in paruo & magno, sed in congregatione partium, quas illa species naturæ munere accepit: quare in membris est mutilatio, non in partibus germanis: non enim diminuta est manus, si fit parua, aut brachium exiguum, cæterum si desit unus ex quinque digitis: nec ciuitas est imminuta, si unus aliquis priuatus moriatur: neque singuli homines partes sunt ciuitati à natura tributæ, id est rationi & essentiæ ciuitatis, Sed si non sint magistratus, aut publicum consilium, aut plebes.

Et quamquam omnis detruncatio singulorum est, quandoquidem detruncari, ac diminui formę non solent, tamen est alia diminutio huius in nomine speciei, & alia in re singulari. Manus hæc si pars minusculi digiti decidatur, non est manus diminuta, est tamen hæc manus diminuta: ut nō sit iam quę prius. Est quum totum refertur ad maius, ita totū est, quod alterius pars non est: difficile inuentu, quod nō sit pars alicuius. Nam ad summū unaquęq; res est pars mundi. Sed ut consideramus, ita exprimimus: uelut si quis de ciuitate nihil cogitet, unum hominem dicet totum, si cogitet, huius erit pars. Ergo totum quod de partibus sumitur aut est ex complexu, aut ex unitate, aut commissione, aut connexionione, aut inodatione, aut copula, aut mitione, aut congregatione: omnes ferē eiusmodi habet corpus animantis, nempe materiam simplicissimam, effectiōnem, inhærentia, caput, & truncum, nodos in spina, & annulos in collo, connexionem intestinorum, colligationem neruorum, atque ossium, sanguinem, mitionem humorum, & quasi congeriem partium. Ex partibus sunt quędam ad solam quantitatem spectantia omni seclusa mole: ut quę sunt mathematica, angulus, palmus, ulna, hæc enim extra materiam omnem intelligimus. alia inter se collationem dicunt quantitatis. ut quę sub comparationem eunt maioris ac minoris, simplum, duplum, dimidium, sesquialterum: quarum hæc ad numerum magis se applicant, illę ad extensionem. Et quędam rei partes eam habent in toto dignitatem, ut sine illis totum non queat conseruari: quale est in homine caput: & in omni animante cor, aut quod est cordis uice. Alia sunt inferioris dignitatis, quibus remotis, etsi id totum quod erat antea, non maneret, quod restaret, tamen nomen obtineret prioris essentię, ac formę: ut si homini absunderetur digitus, homo remaneret: & ciuitas unoquolibet priuato moriente. Veni-tilata est quęstio inter captiones disputantium, an partes aliquę animati eodem censeantur nomine, quo totum: ut brachium hominis animal sit, & homo: nam in quo dicunt inesse animam, & quidem rationabilem, id uero ius esse aiunt & animal & hominē uocari. Sed enim uero quę partes animalis, si essent ab alijs resectę, animal conficerent,

An pars
hominis
homo.

rent, eis liceat nomen idem competere: ut reliquum corpus digito aut manu dempta: in cęteras appellatio totius non comperat: sicut in brachium, uel crus: neque uero corpora sunt animata, id est, animam habentia ceu effectiōnem, etsi uim animę sentiant: nam animatum id deum placet esse, in quo anima est effectiō. Sit sanē in hominis brachio rationalis anima, ut pręsens, non tamen ut forma seu effectiō, & tanquam artifex: uidelicet quod alicubi apta instrumenta non habet, id in eo artifex esse & effectiō non potest: quocirca corpus necessarijs instrumentis ornatum, quod organicum dicitur, id solum est corpus animę, id est, in quo animę licet actionibus suis fungi: nec aliud uere animari dicitur, non magis quā si in saxo poneretur hominis anima. Neque enim pręsentia est animatio, sed exercitium operationum. Reuertamur iam ad compositum quod ex partibus diximus coagmentari. Simplex & unicus est ens, quod partes habet omnino nullas, tanquā angelus: & quo quicque pauciores habet partes, minūque inter se dissimiles, hoc est simplicius, & magis uniusmodi: uelut aqua uel charta quā homo, & arbor. Simplex etiam est, cui nihil est additum aliud a ratione suę essentię: quomodo solus Deus est simplex: nam quicquid in eo consideratur esse, de natura est ac ratione diuinitatis: qua mente ne angeli quidem sunt simplices: nam eis bonitatem & intellectus plurimarum rerum addimus, quę de natura ipsorū non sunt: accedunt, recedunt, minuunt, crescunt. Sed nos Deum uocemus simplicissimum & uniusmodi, angelos & mentes nostras simplices ac immistas. Verum unaquęque res sicut similitudine quadam DEI est, ita similitudine illius intra se est reducta: ut substantiam suam, & essentiam in se complectatur, ac contineat ab alijs seclusa: nec alienas essentias in suam admittat: alienas uoco, quęcunque ad illius absolutionem non pertinent, ut ea sit uel hoc, uel tale. Idcirco unaquęque quamlibet misceatur ex uarijs, unum est ens, quemadmodū Deus unum est: Vnum. nam etsi unū non sit simplicitate essentię, ut angelus, nec complexu partium essentialium ut corpus & anima, nec unione ut charta, uel stirps, nec connexionione ut pānus, nec cōglutinatione ut paries, inueniet nihilominus formā unius aliquā,

Vnus mundus.

Motus.

Deus immobilis.
Quies.

472 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
qua se unitati uendicet: nempe in modum uel acerui, uel
struis, uel cœtus. Et quæ sunt rationes partium ac totius,
eædem sunt unius etiam: quocirca sicut unaquæque res est
una, & autor rerum unus, ita opus illius quod capit uni-
uersa unum est: unus mundus, & unum in eo humanum ge-
nus, & unus Dei filius Christus, unius humani generis col-
lapsi magister, instaurator, seruator. Sequitur ut dicamus
de motu, quem Aristoteles facit quadruplicem, à loco in lo-
cum oppositum: ab ortu ad interitum, uel contrà: ab ad-
iuncto ad adiunctum maius, minus, aduersum: uel à remo-
tione adiuncti ad adiunctum, aut uice uersa: à magnitudi-
ne maiore ad minorem, aut ab hac ad illam. Primus est trās-
latio: secundus generatio, si ad hanc tendit, uel corruptio si
ad eam: tertius uariatio quam ille τρεπίωσιν nominat, uul-
go alterationem uertunt: quartus incrementum, si ad ma-
ius itur, diminutio si ad minus: ut motum in genere diffi-
niri liceat transitum, siue mutationem ab hoc in illud. ita
omnis actio atq; operatio erit motus, tanquam transitus
ab eo unde proficiscitur actio, ad id quod intendit. Sic ange-
li dicantur moueri, quum quid agunt: & animi nostri non
solum in illis tumultibus & tempestatibus affectionum, sed
in cognitione etiam & placida intelligentia, sicut Platoni
uifum est: de quo à nobis alibi disputabitur. Ita motus est
transitus entis ad id consequendum re, quod habet potesta-
te: quocirca Deus non mouetur, quādo nihil ei nouum po-
test accedere. Quies absentia est seu priuatio motus, quem
admodum tenebræ lucis, silentium soni: ita quot modis di-
citur motus, totidem quies. Iam quæ mouentur alia mouē-
tur per se, alia ad motum alterius, alia utroq; motu. Per se
mouetur homo, quum ingreditur: ad motū alterius, quū
gestatur: ambobus modis, quū in nauī satagit per tempe-
statē. Motus in rebus spiritalibus qua fiat, nemo facile di-
xerit. In molibus uero per medium est ab extremo ad ex-
tremum, id est à principio ad finem illius: nec unquā simul
est in toto, alioqui momento temporis idem esset in duobus
locis, nempe in exordio & termino. Ad hoc si in medio na-
ctum esset finē, ibi sisteret: itaq; foret finis motus in medio:
nec iā id esset mediū, sed extremū: quod in infinitū restrin-
geretur, ut quæcunq; essent media, fierent metra. Nec actio
nes

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. II.

473

nes mentium nostrarum aut angelorum expertes sunt tem-
poris: omnes enim rerum conditarum actiones tempus me-
titur, sicut diuinas æternitas: quare tantum intelligitur esse
de motu & actione in presens, quantum de tempore: & quan-
do tempus mensura est motus, ideo celeritatem quoq; mo-
tus tēpus definit, ut quod plus spatij confecerit in pari tem-
pore, & sic proportionem temporis ad spatium peractum, ce-
lerius existimetur motum: & in spiritalibus quod parem
actionem uel opus actionis minore tempore absoluerit, ci-
tius dicatur moueri, quapropter admirabiles sunt rerum
spiritalium concitationes, ac celeritates: conferuntur inter
se, ut alia ingenia alijs dicantur magis cita, & actiuosa, nem-
pe quæ idem uelocius assequuntur, aut maiora pari tempo-
re. In angelis magis dixerimus rapidissimos esse impetus,
quā motus: expeditissime enim quicquid instituerunt, per-
ficiunt. Motus ad eundem consideratur modum, quo lineæ:
quarum alia sunt directæ à puncto in punctū breuissimæ:
alia ambagiosæ uel incuruæ: quæ quum ita se in seipsas re-
flectunt, ut punctum extremum attingat primū, fiunt cir-
culi: & sicut linea curua una est, linea fracta non est una, ita
curuus aut orbicularis motus unus est: sin rumpatur, fiunt
multi. Rumpitur motus morula atque interstitio. Quod si
progrediatur ulterius semper ad oram ei contrariam, unde
primum exiuit, motus sunt recti: sin uersus eandem re-
uertatur unde uenerat, reflexi, seu reciproci: siue id per ean-
dem lineam directam fiat, aut per aliam curuam ad idem
punctum, siue per aliam omnino lineam ad aliud punctum
in eadem regionem uergens, alius, depressius, par: ut ab a
ad b, à b in a, uel in c, in his figuris quinque: quæ non solum
contingunt in translatione molis, quum ea locum mutat,
sed in omni actione spiritus, ac corporis. Porro quod inter
eos transitus intercedat cessatio aliqua, quum docet ratio,
tum sensu in plerisq; percipimus. Nam res omnis uel moue-
tur naturaliter, uel ui: si naturaliter, nacta igitur finem
suum quiescet: sin ui, ergo inter finem uiolentiæ, & initium
prontatis naturæ aliquam ponet intercapedinem, dum
uiolentia saccescat, & natura se exerat: quemadmodum in
lapide sursum iacto. Neque ex motu uiolento & naturali
unus motus fiet eodem tenore unitus: etiam in quibus uis

Gg 5 altera

altera subito excipit, ac retorquet, aliquid est interstitiū, et si minus ad deprehendendum expositi, quo prior uis de-
lassata, posteriori nouæ, ac uigenti concedit: in quo est pur-
gna, & contentio, quæ in momento temporis indiuiduo nō
transfigitur, tempore aliquo est opus breuissimo quidem ad
actionem celerrimam, sed diuiduo tamen. Sunt in quibus
sensu ipso quietem annotamus, ut in sagitta sursum iacta,
quæ se in momento quo deorsum retroagit, cessat pauli-
isper, ac nouum motum exorditur: idem in actionibus, &
passionibus principum qualitatū corporis, idem in omni
incremento ac decremento naturæ licet deprehendere: ut
in tempore, in æstu Oceani, in animantibus: idem in ipsis
naturis spiritalibus, uidelicet in cogitationibus nostri animi.
Motus rectus non potest esse infinitus, unus, cōtinuus: quo-
niam infinito esset opus spatio, in quo se extenderet, quale
nullum est usquam: circularis infinitus esse potest, quo-
niam in eodem spatio posset continuari quamlibet angus-
tissimo, modo à ui aliqua, & potentia indefatigabili sustine-
tur. Idcirco motus eiusmodi attributus est cælo, ut diutur-
nus esse possit: nec pausam ullam interponit unquam, quo-
niam ita est ex usu naturæ. Et sicut magnitudinibus quos-
dam affingimus limites, in corpore superficies, in his linea-
menta, in lineamentis notas, seu puncta, & hos omnes ra-
tione quadam infectili quatenus sunt termini: sic in tempo-
re quadam consideramus puncta, quæ ab Aristotele uocan-
tur τὰ ὄρια, eaque uelut initia sunt & fines, non partes tem-
poris, eius dico quod nos partimur, nam ipsum in natura
unum est perpetuum, nec interficitur. In motu etiam quæ-
dam interualla & quasi puncta imaginamur, quibus non
aliter motum dissecamus, quàm tempus: eaque Aristoteles
appellat κινήματα, mutata uulgo nominantur. Et quum
actio omnis motus sit ab aliquo in aliud, opus est ad eam
mouente ad initium, & mouente ad exitum: ad initium mo-
uet finis destinatus, ab initio uero ad calcem ducit efficiens:
finis est in uoluntate, efficiens in uiribus: hac temperatio-
ne atque harmonia, connexuit Deus omnia: nam & utrum-
que tam finis, quàm efficiens in exordio, & medio operan-
tur: efficiens explicatione uirium, finis incitatione, atque
stimulatione: desiderium enim finis, detinet agens in ope-
re: sci-

re: scitit Horatius, Animum, spe finis dura ferentem. Nam
in quib⁹ delectatio detinet, ea ipsa delectatio est finis. Quo
circa duo sunt ad actionem necessaria, uelle et posse: hoc est
uirium, illud finis: Voluntas in iis, quæ mente, iudicio, con-
silio sunt prædita, libera est: nanque hac gratia attributi
sunt ei illi uelut consultores, ut quid factū uideatur opti-
mum, cum eis consulet, ac deliberet: reliqua tantum ha-
bent instigationem quandam, & tacitum naturæ calcar,
quo sine deliberatione agitantur, atque impelluntur: nec
possunt retrovertere, nisi quum ui maiore repelluntur, ut
quum ignis feruor circumfuso frigore impeditur: & audi-
tas cibi in cane metu sustis retardatur: in quo naturæ uires
diuersæ inter se pugnant: tam enim fertur brutum naturæ
impulsu, quàm res inanima: itaque consilio non est opus,
ubi non consultatur: stimulo est opus intimo, & salutari il-
li, in quo est. In potentia seu facultate sunt agentis uires, Vires,
quæ considerantur aliæ ex dantis munere: hæ sunt effectio-
ni, aut cuicumque formæ ingenitæ, uel aliunde inditæ: pars
sunt acquisitæ, ut artes hominum: Sunt uiolente obrutæ,
atque impressæ, sicut calor in aqua feruefacta. In partem ui-
rium uenit instrumentum, quod uires adiuuat: ut manus, Instrumen-
tum, uel gladius. Quod si instrumentum accommodum non sit,
impedimentum est, non instrumentum: ut inualidum pue-
rum graui & inhabili ense armari. Censentur uires uel ex
loco, & tanquam sede, uel ex opere. Ex loco, nam aliæ sunt
spiritalis in spiritibus, ut in animis nostris uis ingenij ac me-
morie: aliæ corporales in corporibus: ex quibus nonnul-
læ sunt in insensibilibus, aliæ in animantibus, quædam in
nobis, uel extra nos, uel intra nos. Accedit his ex loco &
tempore commoditas, quæ duo uiribus modo profunt,
modo obsunt: plura & maiora facimus illo aut illo, par-
tuo, magno loco, & tempore. Adde his adiuncta tempo-
ri & loco, ut comedere, concoquere, studere, laborare, sa-
lubri loco, die sudo, & suffrigido. Ex opere autem: nam
sunt quibus utimur ultroneis, hoc est, ex pronitate
naturæ, & tanquam libentibus: ut igne ad urendum,
uentriculi calore ad coquendum. Sunt quibus repugnan-
tibus, & coactis, ut gladio ad scindendum: seruo, qui
ad officium pertrahitur: alijs precario, ut principe ad fa-
uorem:

uorem: alia tanquam ex officio præsto sunt, ut leges, & boni magistratus: quorundam est eblandi opera, sicut uulgi amicorum: ingenia etiam nostra plerumque sunt allicefacienda. Sunt quibus autoritate ac iubendo utimur. Quibus rebus adiuuamur pro nobis, eisdem lædimur atque impedimur contra nos. Quanto facultas agentis est maior, hoc minore ac minus appposito tum instrumento indiget, tum commoditate loci ac temporis: ualidius enim minus eget ope externa: alioqui non esset ualidius in se, nec quicquam a potentiore distaret infirmius. Quocirca magni artifices in commodioribus instrumentis exactiora perficiunt opera, quam mediocres idonea instrumenta nacti: ut Apelles carbone de foco raptò melius expressit, à quo esset ad Ptolemæum inuitatus, quam alius fecisset apto penicillo. Quod si præstantissima est Dei uirtus ac potestas, utique instrumentum nullo indiget: quippe instrumentum imbecillitatis est, ut quod per se non potest, assequatur per aliud. Condita omnis uis ac potentia certis limitibus clauditur, non modo ad continuationem actionis, sed ad impressionem & magnitudinem effectus. Hinc nascitur agendi, & patiendi inæqualis quædam libratio, quæ proportio seu comparatio nominatur: nihilque est adeo facile, quod à creato agente non agatur cum difficultate propter finitam eius uim, & repugnantiam patientis. Angelos uero sicut in essentia incorruptibilitate, ita in expedita actione adiuuari arbitror à Deo, ne quid subeant molestia. Quocirca in quibus uirium agentis & patientis libratio, & quasi contentio, conatu opus est, quo uirium suarum tantum colligat agens, quantum sufficere iudicet, idque effundat desiderio finis: opus est item tempore, in quo exerceat conatum perueniendi ad finem. Nulla est ergo inter Deum & eius opus comparatio: alioqui tempore indigeret ad perfectionem operis instituti, nec in minore posset efficere: indigeret etiam conatu, in quo à nemi ne posset adiuuari, ut ipse iuuat alia. Istud uero nullam rem illi, quæ habeat contulisse infinitam eius potentiam aperte loquitur. Nam si finitus est ac limitatus, uelim scire, quis ei limites præfixit? In conditis rebus facile hoc quiuis expectaret, in illo quis dicat? quis possit uel cogitando fingere? quum nec eo quicquam fuerit prius, nec in eo aliud sit quam

Deus

Conatus.

Deus infinitus.

Deus unus, merus, purus, simplicissimus. Quod si nemo uires illi est largitus, sed ipse sibi sumpsit, nec aliunde, sed ex sese, dubitari profecto non potest, quin sumpserit infinitas. Quis sibi bonum sumit, nisi plurimum, certe quantum potest? Quid ergo secundum finitam aliquam mensuram acceperit, nec accipere plus poterat? Quis illius manus confirmavit? Quæ res modum ei potuit imponere? Cedo autem, num non id constat Deum esse, quo nihil maius cogitari potest, imò maius esse omni, quod cogitari potest, & ut sapienter addit Ioannes Picus, infinite maius: at si infinitus non est, minus certe est, quam cōcipere possit nostra mens: nullum est enim finitum, supra quod illa non ualeat se erigere. Adde quod non potest ea supra primum sui autorem cogitatione se attollere: sicut nec est aliquid, quod ultra suam originem queat regredi: atqui quocumque limitato amplius aliquid illa concipit, maior est ergo conditor omnium. Quorsum attinet impietates comminisci, quas nec ingenium nostrum capiat, quum interdum id in pietate ipsa uix ferant nonnulli. Constituunt iam isti philosophi, utrum malint factum aliquando mundum, an æternum: si æternus est, infinita Dei uirtus declaratur conseruatione per tempus infinitum sine lassitudine: sin aliquo temporis principio est exortus, infinita uirtus ostenditur productione de nihilo: omnis enim finita uirtus in aliquo se, & ex aliquo exercet. Quod autem ex nihilo aliquid educit, infinitum sit necesse est, nempe quod tantam habeat proportionem uirium supra opus, quantam aliquid supra nihil: quæ planè est infinita. Itaque Dei opera quantus sit opifex, testantur. Quæro autem quid egerit, siue in numero, siue in magnitudine, siue in modo, quo non possit aliter, & maius, et præstabilius efficere? Quid tandem est in operibus Dei potestremum, supra quod nihil esse possit? an in singulis rerum aliquid? an in formis, & quas species nominant? An non plures potest arbores condere? plures equos? plures homines? plures cælos? ac stellas? & ut homo pomis alitur ac pane, ita lignis, & faxis: & ut cælum ab hoc Orientis puncto ad istud Occidentis conuertitur, contrario motu uolui. Aristoteles fieri aliter posse non putat, quoniam quemadmodum factum sit, bonum sit mundo: addas etiam licet optimum, sed ita

Mundus autem aliquando factus.

478 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 sed ita ut melius fieri non possit, non autem ut hoc melius
 sit, quàm quicquid ille potest facere: istuc enim optimum
 non in puncto insectili est positum, late pater: si diuersum
 fecisset, id quoque optimum fuisset mundo. Sed Aristoteles
 perinde facit, ac si quis quod Architectum commodam edi-
 ficasse domum uiderit, existimet nec aliam, nec aliter posse
 eum extruere æque aptam uisibus. Quod si de architecto ho-
 mine cogitare dementia sit, quale erit de architecto immen-
 se sapientia ac potestatis? Cæli Aristotelis seculo octo esse
 putabatur. Apud illos cõtenta his erat rerum natura: imò
 non credebatur plures posse capere: nonus est à sequenti-
 bus astronomis adiectus: postea decimus. Stelle quid agunt
 in mundo? Ad ornatum uult eas esse Aristoteles sparsas.
 Quæso te una addita uel dempta uariaret hunc ornatum?
 Quod si non plura esse possunt astra, neque pauciora, nec
 ampliore numero esse homines poterunt, nec minore: quàm
 magis hominum genus ad mundi salutem pertineat quàm
 astra: quoniam semoto homine nullus est conditura huius
 usus. Quod si rerum singula & plura & pauciora potest cõ-
 dere, quin etiã de formis idem existimamus? præsertim quàm
 iam de adulto mundo non pauca sanè extiterint nouæ re-
 rum species ex ueterum commistione, non minus inter ea
 quæ sensus sunt expertia, quàm inter animantia, & stirpes
 quædam perierint. Quid quod multa arte nostra fiunt me-
 liora, quàm quomodo sunt à natura ipsa initio producta,
 ut triticum, & uua: nos ergo Dei opera poterimus ut sic di-
 cam, meliora facere, id est, aptiora nobis, ipse non poterit?
 imò aliquid poterit plus arte nostra adiutus, quàm solus,
 quæ uel cogitare, furoris est. Ad hæc interuallum excellen-
 tia formarum inter se alicuius est latitudinis, in quo noua
 species posset interijci: ab ultima etiam & illi proxima spe-
 cie ad eum spatium est non modo magnum, uerum infinitum
 quoque: & esset infinitum etiam si centuplo præstan-
 tior aliqua species conderetur: ut appareat relinqui locum
 infinitis formis, antequam expleatur quod inter Deum au-
 torem & quodcunque eius opus immensa intercapedine se
 porrigit. Meritoque est à Platonicis reprehensus Aristote-
 les, qui illa uelut distributione publicorum munium uni-
 uersitatis quum septem inferiores orbes assignasset menti-
 bus,

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. II. 479
 bus, octauum Deo attribuit, iniqua proportionem: etenim
 magis præstat Deus mentes omnes pariter, quàm octauus
 orbis septimum. Itaque non habet princeps mundi pecu-
 liare opus, quoniam illius sunt cuncta, & ipse est supra o-
 mnia tanto interuallo, quanto immensus supra definita.
 Quid ergo, nam id requirit aliquis, si infinitus est Deus, num
 omnia infinite exequetur? ad actionem quidem infinite,
 ad opus finite: ex nihilo procreare singula infinite est actio-
 nis, opera tamen quæ existunt, finita sunt. Non enim ac-
 commodat Deus res potentia sue, sed nostris uisibus, ac com-
 moditatibus: non spectat quid ipse possit facere, sed quid
 mundo conducat: ut quum nobis loquitur, non utitur in-
 finita sua facundia, & sapientia, quæ mentes omnes obrue-
 ret, ac confunderet, sed ea quæ congruat cum nostra infir-
 mitate. Si omnia fuissent infinita, nullus constitisset ordo:
 essent prærapida, immoderata, actiones subita, & momen-
 to temporis: interitus atque ortus singulorum uel certe ri-
 gor perpetuus sine motu in eodem uestigio, atque æter-
 nus torpor, nec iste ornatus, ordo, uices, distinctio ra-
 ta, & constantes. Et quanquam ille in natura sua nec nu-
 merum habet, nec pondus, nec mensuram, omnia tamen
 perfecit his tribus consistentia, quemadmodum à nostro
 sapiente dictum est: quoniam ita est illi uisum, non quia
 aliter facere nec debuit, nec potuit. Nam si ad huc modum
 necessario ageret, actio illius foret naturalis, nec esset actio
 num suarum compos & dominus: & quantumcunque dele-
 ctaretur opere, non tamè aliter in eo uersaretur, quàm planta,
 aut bruta, aut corpus nostrum, nõ ut mens. Sed libertas pro-
 fecto nostrarum functionum, & libertas spirituum omnium
 dico in agendis, extrorsus declarat, quo res sunt illi uicinio-
 res, eo maiore esse libertate præditas: idcirco in eo esse fon-
 tem libertatis purum, quemadmodum essentia, unde com-
 municetur reliquis. Quid minus cõuenit quàm existimare nos
 esse actionum nostrarum dominos, illud non esse: Quod si na-
 turaliter ageret, omnia secundum absolutam suam atque extre-
 mam uim produceret, ut in his uidemus, quæ naturaliter
 quid agunt: itaque omnia ab eo exirent infinita, nempe ab
 infinita ui ac potentia totam sese in opus explicante. Nam
 quæ agunt naturaliter, nullum defectum habent uirium, nec
 partim

Deus an
 operatur
 infinite.

Deus an
 agat ne-
 cessario.

430 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
partim explicant, partim referunt sibi: sed quasque pos-
sunt, simul effundunt: id licet in nobis animaduertere in
actione uoluntatis & actione mentis: quarum hæc natura-
lis est, illa libera. Tametsi nec natura sua Deus caret, & hæc
de causa neque naturali actione: ex qua quod nascitur, quæ-
admodum est potentia est infinita, sic illud sit etiam infinitum
necesse est: & quia naturaliter gignitur, simillimum sit pa-
rentis sui: huc enim naturalissimæ omnes actiones inten-
dunt. Et quædo Deum nihil habere potestate docuimus, sed
actum esse purum, sit ut otiosi illum aliquando sit nefas:
quocirca ab actione nunquam cessauit, & uerisimilius est
ab actione naturali non cessare, quam à libera: quemad-
modum etiam ex nobis ipsis licet cernere, in quibus inter-
quiescit uoluntas aliquando, mens nunquam. Colligimus
ergo Deum aliquid produxisse naturaliter, infinitum, simil-
limum sibi, æternum: quod quia ex parte mentis uenire ma-
gis intelligimus, quam uoluntatis, quoniam illuc se appli-
cat natura, huc libertas, sapientiam nuncupari, fas iusque est:
hoc philosophus quo nomine sanè uoluerit, insinuat. Chri-
stiana sapientia, filium patris appellat: uerum hæc persequi
exactius altioris est contemplationis. Habes Aristoteles
Deum actum purum, nec unquam cessantem, & aliquid na-
turaliter producentem: non tamen insultamus tibi, tanquam
aliquid nos eruerimus, quod te latuerit: nec ista nos adeo
plene assequeremur, nisi ab eadem ipsa Dei sapientia edo-
cti: cui agimus gratias de ineffabili suo dono, non ingenij
nostris, aut diligentiae studiorum. Redeamus iam ad finitas
uires, quæ indigent ad actiones suas tempore, quum infini-
ta non indigeat. Nam si finita est potentia, aliquatenus li-
cebit illi: sit hoc a b c: illud ergo consumetur in tempore ite-
dem a b c: partes igitur in partibus, nempe a in a tempore,
b in b, c in c: nec ulla pars uirium est infestilis, non ergo se
explicat in tempore infestili. Præter hæc si actio omnis est
transitus, nec transitus est absque medio, non poterit fieri nisi
si in tempore ab ea quidem potentia, quæ simul nequit ef-
fice in ambobus terminis, nempe limitata. Et si in quacunque
actione inest conatus perueniendi ad calcem, certè aliquid
distat initium ab exitu, in qua intercapedine conatus exer-
cetur, alioqui non erit opus illo. In his quæ contra naturam
aguntur

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. II. 481
aguntur patiens, semper est lucta initio, medio, exitu: num-
quam enim non pugnant agentis uolentia, & patientis na-
tura. In his uero quæ secundum naturam, nulla est motus
initio contentio: nam is motus à natura excitatur, quæ est
in unoquoque: quæ secum non pugnat, nisi fortè admixtum
habeat impediens, ut animum ad speculandum consurge-
re, deprimitur enim mole corporis. Sed quantumcunque
uis sit naturalis, ubi est actionem ingressa cõfligit in quod
agit cum agente: propter ea quod agens nempe mouens,
nititur penetrare ad finem: medium uero quantumcunque
molle penetrationi renititur: siquid est penetratio omnis
uelut diuisio, diuisio autem corruptionis initium, non ali-
ter ac coniunctio conseruationis adminiculum. Et quo du-
rius est medium, hoc habet partes constipatiores, & prom-
de auctiores uires: itaque ualidius reluctatur: ideo motus
in aqua difficilior est quam in aëre, & in luto, quæ in aqua li-
quida. Traducuntur hæc ad res spirituales, ut aciem dicamus
ingenij, iudicij, sensum quasi penetret interius: tñ dura sunt
quæ difficilia, atque abstrusa, ceu multa contenta cortice,
& densa, uel procul posita, ut per longiorem motum eo sit
ueniendum, & per aliorum gradus atque adminicula. In hoc
actionis medio materia componitur, & adornatur, indu-
ctioni eius speciei, quam agens instituit, siue artis, siue natu-
ræ, essentialis, aut inherens. Extrema sunt, à quo ad quod
res transit, medium est inter hæc. Transit uero res ab uno
loco in diuersum, transit ab adiuncto ad adiunctum, tran-
sit materies ab effectione ad effectiorem. A loco in locum
res transmittitur, uel quod nouum habet locum relicto prio-
re, non mutata sua magnitudine, aut mutata, si prius mo-
tus est loci: si mutata, uel dilatata, uel contracta: si dilata-
ta, creuit: si contracta, diminuta est. Medium in motu lo-
cali est translatio, quæ fit uel ab ipso moto, qualis est in ani-
malibus ingredi, nare, uolare, serpere: uel extrinsecus ex-
pelli, attrahi, attolli, deprimi, uehi, uolui, seu conuerti. Me-
dium in incremento est additio extensionis, in decremento
est detractio. Ab inherente ad inherens uariatio est, seu ut
uulgo loquuntur alteratio: quæ fit quum nouum inherens
queritur, siue prius amittatur nullum, siue aliquod. Sed si
orbationes, & quasi spoliationes accedunt in acceden-
tia re-

tia reponamus, ut tenebræ, quies, silentium: erit ab accedente ad accedens, uel à toto accedente ad totum, qui est ceu motus quidam loci à termino ad terminum: uel à maiore ad minus, uel contrà: quæ sunt incrementum & decrementum.

Inhærentiū motus. Ex inhærentibus alia sensim subeunt: ut quæ sunt in extensio-

Cōtraria.

ne, & in quibus sunt consuetudines, quemadmodum uirtus ac uitium: alia repente, ut paternitas, filiatio: tum quædam alia accedens habet contrarium seu aduersum: contraria enim sunt inhærentia, quæ rationem actionum, & effectum significant sub eodem genere diuersissimorum, ita ut magis diuersa aut remota non sint alia, eiusdem quidem generis: ut quorum colorum hic maxime cogit obtutum, ille dissipat: hic plurimum exhilarat oculos, ille contristat: ex saporibus qui gratissimus est palato, & qui ingratus: ex principibus qualitatibus, quæ uehementissime agit, & quæ remississime, quæ sursum attollit, & quæ deorsum derimit: nec inconuenit sub una generis latitudine multa esse extrema, multa aduersa: ut quum genus est amplum, si cut in tactili: aut quum uarie pugnarum naturæ spectantur.

Priuatio.

Sunt quæ aduersum habent nullum, sed absentia illorū nomē inditur, quæ est orbitas quædam, ut dixi, seu nuditas, seu priuatio, ut si absit uisus animanti, in eo est cæcitas: q̄ in loco non est lux, sunt tenebræ: ubi non est sonus, ibi silentium: ubi non est motus, ibi quies: quæ orationes in uarijs linguis uarie exprimuntur: sunt quæ pauciores habent, sunt quæ plures, prout sunt linguæ copiosæ. Atque hæc certis nonnunquam, & impositis nominibus assignantur: non raro tamen ea notantur nominum compositione, qua expers significatur, aut sine. Apud Græcos est ἄλφα: quod illis est promptissimum, ideo plurimarum habet aptiora nomina, quàm Latini: apud quos est in, & quandoq; ex: tamen ex his nonnulla contraria magis sunt, quàm orbantia: ut iniustus, iniustus. Iam quæ uidentur, pro his consueuimus ducere, quæ sunt: ita oliuam dicimus & hominē exossem, quod in eis parua sit ossis, & ideo nihil uideatur: lignum infecabile, quia difficile secatur: materiam immortalē, quia post longum tempus perit. Sed quæ uera sunt priuantia essentiam habent nullam, contraria habent. Non enim sola absentia caloris est frigus, nec frigoris calor: neque sanitatis morbus,

morbus, aut morbi sanitas. Nam est, quæ facit sanitatē harmonia illa humorū, est qui facit morbū humor aliquis excrefcens: nisi fortē non ex illo humore redundanti morbus nascitur, sed ex perturbatione cōcentus. At uero quum nō sola alterius absentia facit alterum, sed causæ sunt utrique certæ, non dicuntur priuantia: & si hoc facilius dictū est in genere, q̄ explicare in singulis, quia pleræq; causæ sunt incognitæ, præsertim inter quæ non inuenitur mediū. Quippe sunt quæ in substantia idonea si alterutri nō insit, necesse sit inesse alterum: ut in quocunque homine statō quodam tempore naturæ dentatum esse, aut edentatum: uidens aut cæcum: neque enim uidens est lapis, aut cæcus, nec caniculus ante certam diem. Aegrum & sanum medium non habere Aristoteles affirmat: in quo est illi controuersia cum medicis. In his quæ sensim fiunt, motus est per adiectum uel detractum adhærentis usq; ad terminum maioris aut minoris, uel certē usq; ad aliud: ut quum ex albo fit cādidum, aut fuscum, uel ex albo ceruleum: ex cæco uidens, ex uidente cæcum. In priuationibus fiunt omnia, per ea quæ aliquid adferunt, quæ sunt positiones, siue habitus, Græcè ἔστιν: ab illis plerumq; orationes nomina sua accipiūt, diffinitiones autem semper: atq; adeo hæc est priuationis præcipua nota, quod per positionem suam tanquam absentem declaratur, nec aliter potest. Neq; uero quisquā sit admiratus me à cæco ad uidens reuertisse, quandoquidem non uideo ubi locum habeat, quod dicitur, à priuatione in habitū non posse regressum fieri: etenim à silentio, à quiete, à tenebris fit: ne in habitū à cæcitate quotidie experimur, à morte ipsa etiam gentiles tum regressi produunt. In his accedentibus quæ subito existunt, non est sus-

A priuatio
ne in habi
tum regres

in ea ipsa actio, sed in illa, per quæ existunt: ut in paternitate gigni filium, in consulatu declarari consulem: in quibus tamen motibus necdū uel paternitas est, uel consulatus. Ab effectione in effectiōnem, migrat materies per expulsiōnem & tanquam reuulsiōnem prioris, nam radicata est omnis effectiō in materia: & quo radicator, hoc illam euellere operosius. Quanto agens est potentius, tanto celerius, & facilius, & aptius quamcunque submit materiam, ei operi, quod destinauit, parat, ac proinde promptius opus absoluit. D E O obsequentiſſima

H h a est quæ

est quæcunq; materia, nobis multæ reluctantur. Aliæ pertrahi non possunt, quod uolumus: ut ex aëre simulachrum à nobis fieri, quod angelus faceret. Quare ista omnia uires, repugnantia, & eiusmodi relatione dicuntur, non per se, ac simpliciter: ut magnum, paruum, robustum, imbecillum. Et quia in actione omni resistentia est ex eo, quod patitur, agens ad eam uincendam colligit uires: tum minores, quum minus uidet obfistere, & lætius, ac remissius agit: tum maiores, quum ualidius putat patiens obniti, ac repugnare. Idem uicissim patiens facit aduersum agens: quæ collectio uirium

Conatus.

conatus appellatur, etiam si nihil sit opus, satis est tamen agens iudicare esse opus: unde est dictum illud, magno conatu magnas nugæ agere, in eos, qui uel ingenij uigorem, uel eloquentiam in rebus nullius pretij cōsumunt. Ex conatu oritur labor, tanquam actio & passio ex potentia: nam

Labor.

magni conatus executio est labor, nempe actio in id, qd existimatur ualide agere: quo potētior creditur contentio maior est labor. Ideo uiri magis uident sibi laborare, quàm pueri: quoniam magis expendunt actiones: pueri autem, ut qui sine consideratione ac reputatione se exercent, tametsi plus agant, tamen non uidentur sibi perinde laborare. Laborem

Defatigatio.

sequitur defatigatio, quæ est debilitatio potentiæ, ut reddatur infirmior. Quocirca ij qui laborem respiciunt, ac facile

meriuntur, quum se magis laborasse credant, remittunt uires: & defatigatos se esse sibi ipsi persuadent, multo prius

ad metam uirium sit peruentum: qui laborem non respiciunt, nec perpendunt, ut quæ naturaliter operantur

sine expensione actionis, cuiusmodi sunt beluæ, &

pueri, non prius defatigationem sentiunt, q̃

exhaustæ omnino sint uires. Quapropter tunc demum assuefaciendus

est labori homo, quum

laborem non

sentit.

(*)

LIBRI SECVNDI FINIS.

DE PRIMA

485

PHILOSOPHIA, SEV DE INTI-

mo naturæ opificio Liber Tertius.

VBI PERVENTVM EST AD FI- Actio naturalis.
nem actionis naturalis, nulla est amplius resistentia, sed opus est perfectum, & conquiescit agens: uidelicet si etiam num superesset contentio in illo opere ac reluctatio, agens non quiesceret, quo ad eam sustulisset: quippe perfectum nondum esset opus, quod agens cupit. Nam quod defessum otium, antequam opus perficiat, non consummat nec operis nec sui finis actionem, sed suarum uirium. Itaque parata materia, sequitur ex natura ipsa parationis effectio, uel forma adiuncti citra omnem penitus laborem, non secus atq; in operatione naturali: tanquam ornata domo inducitur dominus, uel quaestis instrumentis artifex. Neque ars nostra ulterius progreditur, quàm quoad materies sit apta & concinna: ut pingendo aut struendo. Sed nos quemadmodum perficiatur opus artis perspicimus, quoniam ars nostra: quemadmodum opus naturæ non perspicimus, quoniam illa est Dei: nos coniunctione, & commistione, & detractioe utimur extrorsus, natura in intimis uersatur: idcirco naturales ortus, auctus, cursus, diminutiones tacita sunt, & occulta omnia: nec prius intelliguntur, quàm sunt progressa: ut in cœlorum agitatione, in mutationibus temporum, ætatum, incrementis & damnis animantium, quæ fieri nemo potest deprehendere, facta intelligimus. Tū inter naturam & artem, hoc est discrimen qd natura perfecta actione, effectiones indit, quas habet munere Dei ac lege, quam quum orbem conderet, sanxit: ars eis caret, quas si haberet, tam naturalia essent artis opera, nec minus suis partibus expleta, quàm natura: nunc uero inchoatio nostri operis se prodit, quod illi deest effectio, id est, postrema illa absolutio & tanquam colophon: quod perspicere potest in theriace, quam nos compositione inchoamus, natura uero

Hh 3 ro per

Materia
paratio.Effectus
actionū.

ro perficit operatione uirium suarum, quas uires commi-
sis rebus indidit. Sed paratio materiae non una est, & sum-
plex: ut quum triticū in terra occatum putrescit, hinc ger-
minat, adolescit, inodatur geniculis, profert spicam: qui in
medijs aptationibus uersantur, non dicuntur principes op-
fices, sed qui in postrema, quā ultima manus addit, & opus
relinquitur perfectum: nam qui in officina pictoris colo-
res terūt, & tabellas leuigant, & carbone imaginē delineāt
monogramam, non dicuntur pictores, sed qui colores indu-
cunt, qui adumbrant, et quendam uelut motum, uigorē
que, ac spiritum addunt picturae, quae est ceu effectio-
nis similitudo quaedam & imago. Est actio quae relinquit post se
effectum aliquid, ut cuius finis non est eadem ipsa actio, sicut
in extructura ædium: est alia quae suimet est finis, ut can-
tus in cicada: nam in homine delectatio uidetur peti, & in
delectatione refectio uiriū corporis uel animi. Effecta sunt
nonnulla causis similia, ut homo hominis, calor caloris, quae
paria uel similia nominantur, uel etiam germana, & cogno-
mina, & conformia: alia dissimilia, ut ex igne compresso
in luto, collatio in cera, quae uocentur disparia, dissona, ab-
similia, difformia. Alia effecta simul nascuntur cum suis cau-
sis, ut lux cum sole, calor cum igne: alia post, ut homo post
hominem. Alia non diutius existunt quam causa est prae-
sens, ut lux solis, imago in speculo: de quorū numero sunt
res omnes conditae, quas Deus salutari sua praesentia a ca-
su in nihilum defendit. Sunt quae remanent quidē, sed amo-
ta causa continuo flaccescunt: sicut calor quem ignis reli-
quit, & motus rotæ digresso uertente: alij ex causa non pen-
dent, ut animantia, ab animantibus genita. Sed iam de ope-
ribus naturae concretis loquamur, nempe quae ex materie
illa rudi, & effectione intelliguntur consilari. Est inter haec
quod ubi conditum est sistit, ut lapides, gemmae: quae sunt
sanē rara. Nam crescunt pleraque omnia, quippe quae ex
paruis admodum initijs uidemus adolescere: quocirca ele-
menta prona sunt ad mutuam migrationem, labuntur,
transeunt, permutantur facile, quo suppetat rebus omnibus
alimentorū copia: & quod relictum est ab uno, in alterius
ius ac naturā concedat: quoniā noua materies mundo non
Alimenta. accedit, ex uetere omnia pinfunt: non tamē pari aluntur
modo,

modo, alia quandiu sunt aluntur, crescunt, decrescunt: que-
dam non semper: priora sunt plantae, & animalia: postero-
ra sunt metalla, saxa, alumen, sulphur, lignum uel ab arbo-
re decisum, uel à terra euulsum, aut os animali demptum.
Quae aluntur, uel additione ad prius totum dilatantur, ut
metalla, & calculi: uel subito atque insinuatione materiae oc-
cultae, ut animantes, & stirpes. Quocirca haec conuenit mea-
tus tum plures habere, tum ampliores etiam, per quos nu-
trimentum commeet: sed nec ita apertos tamen ac dire-
ctos, ut quod inditum sit, continuo transcurrat. Alendi uis
ac facultas paulatim demutat escam in similitudinem cor-
poris naturae suae, quo ex gradu breuis est ad corpus ipsum
transitus, nempe inter conformia: ideo dicitur uiuentia ex
eisdem fieri & alii: nisi enim ita conuertatur cibus, non ale-
tur uiuēs, ut in quibus affecta est uis illa & debilitata. Hinc
adole-
scunt uiuentia usque ad certam quandam metam: post
scere. quam recurrunt, & diminuuntur. Sed alimenta quantum
efficere possunt per uim nutricem, faciunt, ac reparant, quod
detrimenti est acceptum. Semper quidem uiuenti corpori
detrahitur aliquid à calore naturaliter insito, sed minus ta-
men, usque ad illum crescendi limitē, quā sit additum, si modo
non desit pastus conueniens. At uero quemadmodum rite co-
posito ac librato horologio automato, uis illi & potestas
est ab artifice instructa certo aliquo temporis spatio horas
pulsandi, aut signandi: quae uis statis dimensioque interuallis
se explicans profert, atque ostendit: haud aliter unaquaeque
res uictura in prima constitutione originis suae facultate à
natura accipit ad certos uirium, uigoris, incrementi nume-
ros, quos ratis temporibus per gradus suos explicat: uelut
quum porrigit membra, quum amplificat robur: ut in mi-
nutissimo corpore magnū illud quod deinceps intuemur,
latuisse credas: uelut fruges, poma, ingentes arbores, homi-
nes, elephantos, in tam exiguis seminibus praecessisse. quae
omnia non temere sunt iacta & casui ad indefinitū atque in-
certū aliquid quasi commendata, sed eorum omnium dimensio
in semine atque ipsa origine à natura sunt praescripti: ut
in quibus cura fuit haec animaduertere inspecto semine aut
animante recens orto, facile praedicant, quos deinceps au-
ctus, quas uires, quam ualitudinem habiturum sit. Hoc

tamen artifex & natura distant, quod ille horologium instructum relinquit, natura opus suum nunquam deferit, semper comitatur, seu uerius ducit: tantum initio fundamenta iacet operis deinceps futuri, & quasi in exiguo spatio delineat cuiusmodi uelit illud euadere. Res omnes ad statum naturæ suæ fastigiū progressæ insistent aliquātiſſer, prius quā retro abeant. Mora enim inter duos contrarios motus intercedit à nihilo ad certum aliquid, & ab hoc retro in nihilum: in quo interstitio pugnat natura cum uiolentia, seu potius duæ naturæ inter se euectrix ad aliquid, & deductrix ad nihilum: prior enim quæ ascensum promouit, laborat conseruare, in quo statuit loco: at quæ descensum molitur, laborat reducere ad locum unde res est desumpta: sed hæc uincit, nempe naturalior, quoniā ex origine profecta consistentia eo est diuturnior, quo contentio est maior: uincente autem natura nihili res deorsum reuoluitur, partim & quæ gradibus, quibus ascenderat, partim lentioribus, partim plenioribus, prout ualida est natura alicuius. Sed quum non procul uentum est ab exitu, uehementer fracto atque extenuato fulcimēto prioris naturæ, inualescit natura nihil, quæ est originis cuiusque rei: & citatissime rapit effectio nem ad idem nihilū, unde erat desumpta. Nec singulæ mo-

do regi, sed species quoque crescendi ac minuendi habent terminos. Crescendi ac minuendi habent terminos: quæ dilatantur in infinitū est abire, nec cohiberi ad minimū, sub quo nihil sit amplius: ergo meta est aliqua posita, & à certo ac prouido opifice certa ac definita. Siquidem equi effectio nec tam ingentem ualet occupare molem, quā sunt Pyrenæi aut alpes: nec tam parua coerceri, ac constringi, quā pulex. Nam in omni coniunctione effectio nis cum materia adhiberi solent quædam inhærentia, quibus cum instrumentis effectio ad exercendas suas uires utitur: ab effectione est restrictio, ab inhærentibus dilatio. Potest enim & asini & equi effectio in leuissima poni minutie: tia per quæ uitæ functiones obit, materiam exigunt extensam: contra uero inhærentia prorogari ac diffundi latissime possunt, nempe adiunctione similibus: effectio uero quæ potentia est terminata dilatare se tantopere, ac uires suas

suas per tantum spatium porrigere non potest. Ex quibus licet deprehendere, quā diuerſe res sint effectio opifex, & effectio instrumenta adiuncta. Nec solum magnitudinē aliquam materiæ inhærentium exercitatio postulat, sed densitatem quoque, & consipationem certam, in qua tantum ualeat cogi uirium, quod ad agendum aut patiendum sufficiat. Itaque non in quantumcunque rara materie fungetur suis muneribus equi uel leonis anima, nec quantumcunque pressa & densa: quippe in extenuata parum erit uirium ad agendum, in densa ad patiendum: quæ duo necessaria sunt his, quæ aluntur, & augentur. Quanto uires, & facultates corporales subtiliores sunt, & magis quasi spirituales, minus indigent materie ad sui exercitationem, & efficiendum aliquid: cuius est generis uis ignis, & eorum omnium quæ respiciunt illius naturam, atque ingenium, ut uenena calida, & gemmæ: non quin in maiora materia & spissiore potentiores sint, sed quod in exigua & præueni id uigoris obtineant, ut facile se ostendant, & cognoscatur illa inesse: ceterum in tam minuta ramenta gemmā contriueris, aut uenenum tenuaris, uel in tam rara materia ignem accenderis, ut insensibile uestigium relinquatur efficaciz. Nam uires illæ sicut infertiles non sunt, ita detrahendo, uel tenuiter extendendo ad eam imbecillitatem possunt redigi, ut consopiantur penitus tanquam emortuæ: quod uidemus aquæ contingere, cuius humectatio non percipitur uel in gutta minutissima, uel in euaporatione ualde rarefacta. Non sunt iidem formarum omnium limites, nec eiusdem ultro & citro certi, nobis utique: nec fortassis à natura in indiuiduo quodam puncto collocati, sed latitudinem habent. Et sicut substantiæ crescunt, ita etiam adiuncta illarum: in quibus uel extensio consideratur, uel intentio, & quædam altitudo, ac quasi infectionis saturitas: in extensionem metam non habent sursum, deorsum habent: in profundo uero utrinque: quoniam in extensione aufertur applicando, quod est infinitum: in intensione uiribus, quæ sunt finitæ. etenim adiungendæ materiæ nullus est modus, detrahendæ est aliquis, ut illud possit hæere: profundum uero per incrementum fit uirium, quibus aliquid esse extremum est necesse: ita uidemus candorem aliquem

quo nihil fieri posset candidius, dulcorem, quo nihil dulcius, in altero uero extremo si uehementer diluatur color, aut quodcumque aliud inhærens flaccescat, perdit formæ illius nomen: citius quidem censuræ nostræ, quàm naturæ rerum, sed & ipsi quoque aliquando. Eæ res, quibus nihil est alieni admistum, puræ nominantur: quæ etiam simplices, & interdum meræ, ut medicina simplex, aurum purum, odor musci merus. Alienum est quod naturæ cuiusque compositio nis non est necessarium, nec refert, etiam si semper inueniatur coniunctum: satis est non esse de ratione illius tempera menti ac essentia: rationem eam dico, quam natura in specie constituit: qua mente dicere consueuimus nusquam inueniri aquam, uel terram puram aut quid simile: & medici tertianam febrem aut quartanam puram aliam uocant, quandam non puram. Transiit hic loquendi mos ad artes hominum, ut pura sint, quibus nihil est additum, quod artis ratio addi non iubeat: sicut theriacam puram aut non puram, cui absinthium sit admistum, uel menta: hoc enim ad hanc artem non præcipit. Mistum non uno modo dicitur, nam est & quod de multis conflatur, ut homo, ut pharmacum, & cui purum est contrarium, de quo loquebar modo: sic myrrhidaticum aliàs purum ac simplex nominatur, aliàs mistum. Quod si adiunctum sit peius, reddit ens corruptum, siue deprauatum. Quum uero in procreatione similitudinem, quod genitum est gignente apparet peius, degeneratio nominatur: quod in adhærente potissimum, sed in essentia quoque non raro accidit: uelut in frugibus, in semine animantium, in hominibus: idque fit uel ex eodem ipso genere prius deprauato, ut quum ex ualenti cane imbecillus nascitur in morbo parentum progenitus: quum ex ouo aquilæ accipiter, ex ouo accipitris coccyx aut miluus: phaselium si in hoc solo feueris, uicias colliges. uel ex praua qualitate accedente, dum fingitur, & nascitur: uelut quum optimum frumentum ab immodicis humoribus in auenam mutatur. uel post natum à qualitate soli, cœli, uictus, à moribus & consuetudine: ut capræ illæ interioris Asiæ, ex quibus fit caprinum sericum undis pictum, si in citeriorem Asiam, aut in Aegades insulas transportentur, bonitatem pilæ perdunt: earum autem soboles alijs indigenis omnino est simili.

Purum.

Alienum:

Mistum.

Corruptum.

Degeneratio.

est similis. canes si assuescunt domi iacere, & de aulicocijs uel mense analectis pasci, licet parentibus uenatoribus nati ingenium mutant: quod in illis duobus canibus Lycurgus Spartanis monstrauit. Res uniuersæ desumptæ sunt è nihilo, & pleræque illarum execrationi subditæ propter noxam hominis earum domini, ita non solum uergunt ad nihilum, sed etiam quia deprauatæ, celerius eo feruntur, impellente deteriore illo admisto. Quare si nulla adhibeatur cura & diligentia, hoc est, si quiescant, & torpeant, occasione præbent, ut peius illud ad corruptionem inualescat. Ita aquæ immortale cœnum contrahunt, terræ squalorem ac fitum, aurum obducitur scoria, frumenta aceres infestant, & his nocentior gurgulio: humanum corpus uexatur morbis, & animo nostro multum sese bestia, ac bruti insinuat, nempe ingenio torpenti ignorantia, inertia, stupor: rationi & iudicio imprudētia ac impetus: quod fit quum in otio iacuit ratio diu languens ac dissoluta, affectibus uero impulsoribus gestata sunt omnia: quo quid aliud est esse belluam? Artes etiā deprauantur defidia. Exercitijs purgantur omnia, & uirescunt: ignis, aqua, terræ, frumenta, libri, uestes, ædes. Idcirco Anneus Seneca prouidentiam ait, & dispositorem mundi deum aera dedisse uentis agitandum, illosque ab omni parte iussisse spirare, ne quid remaneret situ squalidum & torpens. Euentilatio uegetat stirpes, euannatio mundat, Exercitatio conferuatque fruges. Exercitatio purgat aurum, argentum, ferrum. Exercitatio corroborat animantium corpora. Exercitatio animos nostros ad humanitatem, omnemque sapientiam excolit: & inhumana sunt nationes illæ, quæ sub cœli cardinibus torpentes socordiam ipsæ suam desidero augent. Sapienter in Theæteto Plato, motus inquit facit uideri gigni rem, & esse: quies autem non esse, atque interire. Agitatio enim & confectio foris quidem noxia, & damnoſa, quæ se extrinsecus continenter rei applicant, excutit, nec finit affigi, intus uero quæ illuc sese insinuant, concutit, ac reuellit: calorem autem salutarem tum deterfis foribus & tanquam exteriore quodam frigore purgat, ac proinde acuit, tum abditum elicit, & consopitum exuscitat: qui inuadens inimica absorbit illa, & tanto facilius, quod ea iam ex concussu luxata minus adhærebant rei, quies uero per cessationem caloris finit

Exercitatio.

Calor oīa
uiuificat,

492 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
finit frigus inualescere: quod non repugnans cōtrarijs præ-
bet multis corrumpentibus occasionem & locum, unde res
perimitur: magno & mirabili documento uiuificari per ca-
lorem corpora, mentes uero per charitatem: frigore autē
contabescere, ac interire. Quæcūq; natura hoc agit sine,
ut effectiōnem, seu formam importet, obiter priorem tol-
lit, cum qua manere nequit, quam uult inducere. Quocir-
ca agentia naturalia non directē corrumpunt, tanquā in
sit eorum finis, sed oblique, q̄ aliter non queunt quod de-
stinant perficere: effectiōni quidem nihil est pugnās, sed
ijs qualitibus, formisq; quæ materiam ut effectiōni apta
fiat temperant, & quasi pinsunt, & sine quibus durare ne-
quit effectiō in materie, sicut homo in domicilio supellecti-
li denudato. Nam quæ sunt in natura inimicitia hostiles,
ut uulpi & cygno, tū amicitia, ut palumbi & perdici, quas
historici naturæ persequuntur, & si inter effectiōnes uiden-
tur exerceri in cuncta specie, re uera inter illas sunt solum
contemperationes materiæ, haud secus quā inter homi-
nes ignotos primo occurfu, & inter uenenum, & animal:
scilicet qualitates petit uenenum, nempe calorem frigus,
humorē ariditas, & has uitiat, unde sequitur uiuētis mors:
nam necesse est effectiōnem instrumentis & cuncto orna-
tu destitutam loco cedere. Non abnuo quin interdum agēs
uoluntarium malitia sua tantummodo spectet interitum
rei: sed nos de naturalibus loquimur. Omnis actiō cōtra rē
uel incumbit extrinsecus ut opprimens, ac comburens: uel
extrinsecus quidem adoritur, insinuat se tamen ad penitio-
ra, ut cibus, & uenenum, & caries, deniq; sua in quaq; re ui-
tia: aut intus est suborta, quoniam compositio rei ex cōtra-
rijs miscetur, foris uenietū quod plus habet roboris non ad
agendum, sed renitendum, magis obfistit, ac proinde diutius
se se cōseruat: cuiusmodi sunt frigus, & ariditas. quod
uero irrepit ac se insinuat, si pugnam intus reperit, alteru-
tri se adiungit parti, nempe conformiori suo ingenio, atq;
ita pregrauat alteram: unde temperatura illa damnum ac-
cipit. Temperatura enim ut harmonia, in rata quadam li-
bratione partium est sita. Libratione disturbata, & tem-
peraturam disturbari est necesse. Quapropter subuenien-
dum semper est laboranti, quod uelimus conseruatum. Nā
ut actiōni

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. III. 493

ut actiōni ac passioni omni difficultas est adiuncta, & ea de
causa labor, continuatione illa agendi aut patiendi deterē-
tur ac delassantur uires: quas uel augeri conuenit, uel con-
seruari, uel saltem reparari. Augentur ijs rebus auctis & cō-
firmatis, in quibus sedes est uiriū: ut in animali neruis, qui
torpescunt humore nimio, frigore contrahuntur, excitan-
tur, & dilatantur calore moderato: ideo exercitatio multū
conferat ad uires, tum propter calorem, tum etiam propter
assuefactionem, qua succus & spiritus uigoris eliciuntur ad
neruos, tanquam alueo aperto, quo diximus omnia deflue-
re, in animatis potissimum. Conseruantur uires si a cōtra-
rio, & corrumpente uendicantur: Reparantur, atq; instau-
rantur, si quantum amissum sit, refarcitur: quod fit uel for-
is uel medicinis, & unctiōibus, & fomentis, & alimento
iniecto: aut intus sublato obieci, ut cruditate, si ea oberat,
& sumministrato salutari succo, ut brachijs fossoris, cru-
ribus cursoris, cerebro studiosi. Internū fomentū est quies

Quies.

post laborem, sicuti Poeta ille dicit:

Quod caret alterna requie durabile non est,

Hæc reparat uires, fessaq; membra nouat.

Quantū hoc non præstat quies, qua est laboris cessatio: ne-
que priuatiōe sola fit refectiō, quæ priuatio ex se nihil est,
sed adiectū, & positū, nempe diffusionē succi per concoctiō-
nem, & collectionē eius in otio, in quo uires quod circa ini-
micum pellendum non sunt occupatæ, uacare possunt ac-
cercendis undiq; quibus coadunatione atq; auxilio stabili-
antur: ratione hac stomachi uires studio debilitatæ recre-
antur, ac reficiuntur quiete: eadem in laborante ingenio,
in agro, in arcu: in quo tenso neruus & lignum continēt
laborant, dum uterq; in alterum tanquam uiolentum cō-
trā nititur. Quod si crebro iaculeris, atteruntur agitatio-
ne, & disgregantur partes: sin remittas, cogūtur, & coadu-
nantur. Verum in rebus omnibus postquam ad metā il-
lā, quo cursu & alacritate suā progredi uis naturæ potest,
peruentum est, consumptū in unoquoq; uigore potentia,
remanet nihilo secius inimicus, & pugna interitū minans:
quo loco uires tantopere defessæ & afflictæ, nūquam usq;
possunt aliunde fulciri, atq; adiuuari, quin plus semper sit,
quod perit, quā quod restituitur. Nam hostis semper est

recens,

Arce tēso.

Senium.

recens, vires autem de contentione fatigatæ. Ita sensum ad casum nutant, magnamq; corruptioni fenestram aperiunt. Hic firmitatis defectus, quum non subita vi aliqua & prærapida, sed sensim, & tanquam naturaliter post peractum vigoris iter irrepit, senium nominatur: quod iter alijs breuius datum est, alijs longius. quæ distinctio etiam ijs contingit, quæ sunt eiusdem formæ, ut hominibus, equis, prunis, cerasis, mentis, petroselinis: nonnulla etiam habet breuius, quam ferebat ratio primarum virium; ac valentia à natura ingenitarum: quoniam aliquid illis accidit, quod eas affligeret, ac debilitaret, ut citiore termino defatigatæ cõsistendum haberent: quod euenit morbis corporis, ægritudine animi, immodicis laboribus, usu Veneris: deniq; omnia quæ ad valetudinis rationem faciunt, ad senium quoque. Quæ res pugnam in se elementorum maiorem habet, magis sunt & mutationibus & casui obnoxia: ut omnia uiuentia, & de uiuentibus animalia: in hisq; manifestius est senium, in quibus uarietates & permutationes uidemus crebriores, magisq; ad admirationem notabiles. Et quædò animi humani usum, quæ phantasia nominatur à corpore tam uariabili regitur, usum autem iudicium mentis agitat, fit ut magnas subinde uarietates ac mutationes in hominum sententijs ac uoluntatibus animaduertamus, ac proinde in humanis operibus, quæ ab illis oriuntur. In quibus non tantus est conflictus aduersorum sicut in inanimis, uariatio quidem longe minor, ac rarior, sed ferè est aliqua: ubi autem pugnantium minor est temperatio, ibi firmitas ac stabilitas diuturnior: tanq; in saxis, auro, argento, ferro, gemmis. Quæ res fini est uicina uelut naturali quodam impulsu in præceps à natura datur, quæ tum hoc rapit ad nihilum, tum materiam concinnauit iam, atq; aptauit nouo enti, quod ilico existet. Cæterum cum naturali actione effectio expellitur, & iam iam abit, ad postremam luctam, & uelut dimicationem de summa rerum vires omnes suas reliquas foras euocat, quæ antea in intimis erant recondite, & affixæ, unde corroborari appareat, & quasi reuiuiscere: quod in igne uidemus contingere, & morbis animantium, sed eo impetu à fortiore ui cõpresso, ac cohibito, statim effectio exarmata penitus excedit. Inherentium alia sunt natiua,

Inherentium
ortus,

quæ

quæ simul cum re nascuntur, ut in igne calor, partim uel ex facultate rei accedit, ut in homine scire aliquid, prouidere scribere: uel causa quapiam externa. Tū alia paulatim prodeunt, & augentur, sicuti prudentia, uirtutum, & sensilia: nonnulla subito & tanquam temporis momēto, sicut pater nitas. Sunt quædam sempiterna, ut natiua, quæ uim nō admittunt: frigus tolli potest ex aqua, ex niue nō potest: quæ admodum neq; ex igne calor, & omnes effectiōis vires. Singula adiuncta nulla sunt perpetua, ut hic calor, hoc frigus: in specie possunt esse talia, ut calor frigus in igne & niue: sunt multa nō natiua perpetua, multa diu: urna: in utroq; genere insecturæ, & consuetudines animi reponuntur, quædam breuis sunt temporis, ut calor aquæ igne amoto: quædam momētanea, ut rubor ex pudore, pallor ex terrore uano. Ad eūdem modum alia accidunt tolluntur subito, ut pater nitas: alia paulatim recedunt, sicut uenerat, siue cōtrarijs de causis, candor cōtractus frigore, calore eluitur: siue priuatione atq; absentia causæ, uelut calor præsentia ignis generitus, separatione paulatim restinguitur: sic animi assuetudines desuetudine exolescunt primum, tandem abolentur quasi obstructiōe elicijs, per quam humor solebat decurrere. Quædam sola mora euanescent, ut pleriq; animorum motus: quædam diuersas habent causas, uelut proferendi, ac subducendi sui, quas persequi nemo posset. Perpetua nisi subiecto pereunte nō pereunt: subiecto enim ablato nō solum perpetua, sed quæcunq; inherētia extinguuntur. Diligenter tamen intuendum quod nam sit cuiusq; inherētis uerum & germanū subiectum, in quo situm sit, ne fallamur. Quædò quidem alia in effectiōe sola sunt affixa: quomodo in homine intelligere, in gemmis, in herbis, ac stirpibus, in animalibus vires illæ multas ad res utiles: quæ licet nō exercentur sine mole, nō sunt illius tamen, sed effectiōnis: quæ sunt talia, ilico cum effectiōe penitus fugiunt. alia sunt in materie per effectiōem, ut in igne calor: hæc sublata effectiōe restat aliquātiſper, sensim tamē uanescent, ut calor animatis: haud aliter q̃ rota eo cessante, qui cōuertit. Quod si sequens effectiō nō respuit eius formæ adiuncta, cōseruantur ea in materie, dū prior effectiō aboletur, & effectiōis nouæ aduētū confirmant: cuiusmodi sunt omnia penē sensilia.

Inherentium
interitus.Subiectum
inherentis quod

Hærent

Haerent nonnulla in copulatione materiæ ac effectiōnis seu formæ: quod genus sunt sensationes, quæ quum illa duo dissoluantur, & ipsa intereunt: quædam materiæ sunt infixa, sed per quantitatem, ut omnia quæ ad figuram & formam pertinent: quæ pereunt uariata quantitate, ut triangulus, quadrangulus, rectum, obliquum, sonus, quæ est uelut forma quædam aeri impressa, ita dissipato aere uel conquiescit sonus, uel notam aliam recipit: cuius rei exemplo sunt uoces in uento. Sunt quæ in effectiōnem transeunt, sed per materiam, & à materie, ut uiolenta agitatio: hæc quàmuis effectiō intereat, manent tamen, ut quum homo in fluctibus suffocatur. Quæ adiuncta originē habent foris, utpote quæ per collationem dicuntur, possunt extrinsecus perire, manente fundamēto: ut paternitas filio mortuo. possunt quidem alijs multis de causis nasci & corrumpi adhaerētia, sed nos de eorum modo cum suis subiectis interitu uerba fecimus. Habet quicquid agit finem aliquem, quē sibi quasi scopum proposuit: ad eum ubi peruenit, opus est ei perfectum: tum cessat, aut se aliō conuertit, uidelicet ad aliud genus operis, aut in eodem ipso opere ad aliud genus actionis: ut postquam factus est homo, expletum est hoc opus naturæ in essentia: ad ornāmēta eius & incrementa sese transfert, curat ut fiat maior, ut facultates quas ipsa est elargita, in usum aliquem proferat: huc enim à natura inducitur, & oculto stimulo instigatur. Quo res fini postremo propiō accedit, hoc est perfectior, ut in pictura, in colore, in sapiētia, in uirtute, in homine, quando corporatur in utero. Sed diuersarum rerū diuersi sunt fines: sunt nostri, sunt naturæ, id est causarum naturalium, & huiusce uis per uniuersum extēta diffusæ. Sunt dei. Arbor deo, ac naturæ opus est absolutum, non statuario, uel nauiculatori. homo qui uiuamus nascitur, uel sedigitus imperfectus est naturæ, sicut eidem forma imperfectus est uir, quippe natura ad optimū in unaquaq; specie intendit, idcirco & in humana ad uirum: nec formam nisi defecta uiribus gignit. Est quidem perfecta forma, non tamen perfectus homo. itaq; absolutum & perfectum ad comparationem dicitur, ut perfectū enthymema, imperfectus syllogismus: absolutus uir politicus, inchoatus philosophus. Dei, ut est in sacris literis, perfecta

Finis.

Perfectum

fecta sunt opera: huic omnia sunt consummata, & suis omnibus partibus expleta, atq; hac ipsa de causa bona etiā: uidelicet bonum est cuius quod ipse uult aut tanquam finem, aut tanq̃ ad finem. Neq; enim uolūtas & appetitus omnino aliō fertur, q̃ ad boni rationem, ac speciē: itaq; finis, & quæ ad finem spectāt boni semper faciē ac formam obtinēt. Idcirco in sacra historia dicitur, uidit deus cūcta quæ fecerat, & erant ualde bona: quod Plato in Timæo securus dicit opificem naturæ, quum contemplatus esset opus absolutum, perfusum esse lætitia, illudq; approbasse: uidelicet rebus omnibus adhæsit aliquid ex ingenio causa eius, quæ mundus est procreatus, nempe bonitatis Dei, quæ illum ad nouam hanc molitionem adduxit. Nobis ut diuersi sunt fines, ita & diuersæ perfectiones ac bonitates, tum aliæ alio tempore. Hominem deus in hoc mundo collocauit, instruxitq; quibus opus esset ad nanciscēdam felicitatem immortalem. Ergo perfectus homo est deo, qui ad hunc modū est adornatus: perfectus uero sibi, qui iam eternitate perfruitur, & quo illi propiō, hoc perfectior: perfectus est nemo quamdiu æuū hoc degit. Sed uir bonus qui in stadio sese exercet pietatis, magis indies perficitur, donec per fidē & agnitionem filiī dei occurrat in uirum perfectum, in mensuram etatis plenitudinis Christi: & uniatur imperfectum perfectioni uel quæ cogitari potest, summæ. Perfectio non raro pro excellentia, & præstantia usurpatur, de qua est nō nihil dicendum. In præstatijs oportet esse normam aliquā, qua censeantur: nam aliter quæ quibus præsent, dici non poterit. Ac quemadmodum rectū mēsurā est & sui & obliqui, non e contrario obliquum recti aut sui, siquidem rectū unum est, simplex; & sui simile: obliquum uarium, dissimile, multiplex: Ita excellens minus excellentis erit mensura, non uersa uice. Quippe non aliter iudicatur imperfectum, quā per distantiam à perfecto. Imperfectum ergo reflexum est interdum absoluti norma: ut præstans & sui, & uirioris norma est recte, ac simpliciter. Quumq; alia alijs præstent, necesse est aliquid esse omnium excellissimum, unde reliqua & excellentias suas mutuentur, & excellentiarum mensuram. At quando excellentiæ nihil sunt aliud, quā bona quædam cuiusq; naturæ attributa munera, illic esse

Bona oia.

Præstantia.

Ii oportet

oportet excellentiarum fontem, unde in reliqua quicquid est boni, dimanat, nempe in optimo, qui alijs rebus omnibus largitur bona, non de alieno, sed de suo: qui est ipsa etiam bonitas, quam ex se possidet, non ex alio, aut per aliud. Adeo ut uel ipsius umbram & simulachrum quoddam assequi bonum efficiat. quod si uel sola eius similitudo bona reddit entia, multisque excellentijs cumulata, quantam existimari excellentiam illam par est? Infinita est nimirum eiusmodi praestantia, multisque rationibus ab ingenijs nostris enumerata, ut complures esse uideantur. Sed quae cum rebus conditis communicatae sunt, eae considerantur, quas habet ut conditor, nempe ut causa operis, uidelicet & quae creauit, & propter quam est creatum. De tantis arcanis, & tam sanis mysterijs modice loquendum est, ac reuerenter, ne alicubi uel per prauitatem sensus, quod ille auertat, labamur, uel per imperitiam uerborum. Causa condendi mundi efficiens fuit eius bonitas, finis beatitas: nam quod felicissimum se uidebat esse, & quod bonus esset, uoluit alia etiam procreare, quibus beatitatem suam impartiretur. Est ille per se felicissimus, nec felicitatem suam aliunde accipit: nec uices ullas sentit felicitatis, ut uel loco aliquo, uel tempore quicquam felicitati accedat, aut decedat: una essentia, una beatitudo, simplex, & sui semper similis, neque enim summa esset felicitas, quae augeri posset: nec in ea summa laetitia, quae uices reciperet incrementi ac decrementi. Nec certe est aliquid unde possit mutari, de quo in sanctis oraculis legitur: Ego D E V S, & non mutor. Apostolus Iacobus docet apud D E V M non esse uicissitudinis obumbrationem: & Plato aeternam illam pulchritudinem nullas uices ait recipere: nec in illa purissima bonitate cupido est nocendi ulla: qui enim laeditur, a seipso laeditur, non a D E O, nam si ad illum accedit, iuuatur, nempe a uicino bono: sin ab eo recedit, laeditur, nempe a uicino malo. Communicat uero se, quantum quicque pro modo suo potest capere: paratusque est cuicunque quantum id uelit & possit: atque ut declararet communicare se & uelit, & possit, si quis modo capiat, gignit similem sibi per omnia: & cum eo nexu utrique per omnia simili se coniungit: in quo

Perfectio
nes Dei.

magna praebetur nobis fiducia, cuiusmodi futuri sumus esse illo in immortalitate. Scilicet filij & patris connexio, exemplar est, quo cognoscamus cuiusmodi nostra futura sit: quod Christus ipse declarauit, quum a patre suo petit, ut sint unum quemadmodum nos sumus. nec bonus esset, nec felicitatem suam cognosceret, nisi uim haberet cognoscendi, & intelligendi: neque aliter uellet se communicare, neu iucunda esset nobis illius communicatio, si brutum esset, aut torpens. ad haec sapientem esse necesse est, tum ad uiam communicationis inueniendam, tum quod non esset absoluta beatitudo ex coniunctione insipientis. Nec ullum potest esse bonum in re mortua, nec solida felicitas cum mortuo uersari: uiuit ergo, & quidem nunquam senescens: quum nec intus habeat, unde possit affici, qui sit omnino Deus: nec exterius queat existere, quum extra illum nihil sit nisi ab eo conditum, & quod eius sola uoluntate perseueret. Immortalis igitur est, nec unquam beatitudo nostra deficit: nec beatitudo esset timentibus illius casum: idcirco illi una terrae ac caelorum uoce acclamatur, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Est uis infinita, ut qui illo uno confidunt, quicquid illius sunt participes, certi sint, habituros se quicquid cupiant: nec aliquid posse interuenire, quod illorum gaudium perturbet: quum infinita uis eos tueatur. Merito Timaeus, & Plato inducunt autorem diuorum pollicentem diuis immortales illos futuros, non quidem natura ipsorum, sed consilio suo: quod potentius sit, quacunque fraude ac damno: & DOMINVS noster confirmat eos qui ad se uenerint, neminem eripit de manu sua. Quippe uis illius uoluntati est par: imo uis & facultas nihil est aliud, quam uoluntas: de quo scriptum est: Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Et facultas haec tanta nullo est otio alternata, sed actus est merus, nunquam interquiescens. Nam si esset magis, tum oporteret nos qui illi essemus coniuncti, interdum cessare: ita beatitudo nostra ut quae uices reciperet, non esset perpetua. Agit etiam expedite omnia: nulla enim difficultas attingit, nullus labor: nihil enim aut laboras, aut impeditur, aut in difficultates coniectus, felix est: nec qui illius est particeps beatus, qualis esset nostra beatitudo de la-

li 2 fata:

Excellentia
in Deo.

fata: sed nec unde defatigetur habet, quando omnia, quod ille uult, agunt naturaliter, ut ostendi. Quod si actus est purus, nihil admiscetur ei potestatis, & tãquam materia: quo fit, ut quoniam sine potestate cognoscit, summe cognoscit: impedit nanque cognitionem potestas. Idcirco de illo scriptum est, omnia esse nuda & aperta coram oculis illius. Quapropter uenire nobis in mentem non potest, quo minus summe sit sapiens: quippe cuius intelligentiam nihil uel retardat, uel inturbat: quocirca nulla res eum potest fallere. Postremo quod fundamentum est omnium, uere ac absolute est, à quo, & per quem reliqua sunt: ergo à capite omnia generatim colligentes excellentiæ in eo hæc connumerantur, bonitas, beatitudo, immutabilitas, communicatio sui, generatio, cognitio, sapientia, uiuere, nec unquam senescere, immortalitas, uis, actus purus, actio expedita, essentia. Cui hæc adfunt tanta & tam admiranda bona, quibus nihil uel fingi potest maius, pulchrius, præstabilius, cum necesse est seipso esse contentum, suoque statu acquiescere, ac proinde infinite esse beatus, quàm nos explicare possumus, uel etiam cogitare: quin & nos etiam futuros beatissimos si in consortium admittamur uel tenuissimæ particula tantæ beatitudinis. Sed non sentiendum est præstantias has uel re, uel specie ac ratione aliqua, distinguere in deo: una est modo quæ capit omnes, & ea est unaquæque illarum. Scilicet bonitas est oēs, & immutabilitas est oēs, et generatio est oēs, & actus purus oēs, atque ad eundem in modum de reliquis: non per confusionem aut permissionem, sed per simplicitatem, & unitatem sanctæ illius essentia: nos uero ad nostram intelligentiam, & loquendi commoditatem separamus. Quæ nos de diuino illo & omnipotenti numine cum omni ueneratione sentire fas nūque est, & ratio præscribit. Gradus inter has excellentias hoc modo est considerare, ut quando omnis excellentia in eo sita est, cum illa excellentia immensa coniungi, unde nascitur beatitudo immaculabilis, id demum sit excellentissimum, quod cum eo nos deuincit, atque unum facit, quod est amor illius: nam amor rerum spiritualium est copula: ex amore nascitur fiducia in eo solo, ut eum amemus, & illi uni fidamus, quandoqui-

doquidem uidemus nos & bonum & potentissimum amare: hæc appellatur bonitas, non illa, quæ à D E O generaliter per omnia, quæ condidit, est fusa, sed qua mens in similitudinem quãdam transformatur diuinæ naturæ, quæ omnibus prodesse uult, nocere nemini. eiusdemodi bonitas multas in partes distribuitur, de quo non est hic dicendi locus. Proxima est communicatio sui, si quid habet utile: nam hoc maxime est cum bonitate coniunctum, nemini inuidere, sua bona alijs impartiri. Hinc sapientia consequitur. Nam proximus gradus ad bene agere est bene sentire, ac sapere de rebus. Neque ad sapientiam nisi per intelligentiam uenitur: nec ad intelligentiam nisi per cognitionem tum animi internam, tum exteriorem sensum, in ijs quidem certe, quæ sensus habent, sicut in uino quoque nostrum est uidere. Vita uero & uigor quidam initium est tanquam motus ad cognitionem. Generationis naturalis est cupiditas etiam sine sensu, quæ est æmulatio generationis diuinæ. Charitas uero sortus altius spectat, nec est sine sensu, qua imitatur nodum illum amoris, quo pater & filius connectuntur. Tum immortalitas uel certe diuturnitas uitæ est adiunctum. Sicut perfectiora eiusdem status ac modi & immutabilitas sine finio. Nam in his, quæ excellentiæ alias comprehendunt superiores sunt, ut quæ plures habeant præstantias: quæ sine alijs esse possunt, inferiores ducuntur, ut quæ pauciores eludant. Sequitur iam uis & actio quæ sine uita esse potest, quemadmodum & actio longa, expedita, minus lassabilis. Essentia infimum est omnium, quæ sine alijs omnibus potest subsistere, sine ipsa reliquorum nihil. Communicantur hæc creaturis, quantum ipsæ capiunt, larga quidem manu, quod est in Deo, sed non amplius, quod ualent recipere, & quo pacto ualent, quoniam excellentia D E I quam ad creaturam pertingit, ita fit in ea deprauata, & turbida, ut non ex fonte illo uideatur hausta, sed ex alio cœno: sicut aqua de liquidissimo fonte sumpta, quam uitio amphoræ perturbatur, ex limo uidetur deprompta, non ex puro. Quocirca perfectiones quæ sunt in D E O communicantur rebus conditis: & ex illis sunt perfectiones, sed imperfectæ, si cum eisdem conferantur

Bonitas.
Cõmunica
tio sui.
Sapientia.

Intelligen
tia.
Cognitio.

Vita.
Generatio

Immorta
litas.

Vis.
Actio.
Essentia.

Degeneratio. in Deo existentibus. Et in unaquaque excellentia degeneratio facile ostenditur, uel ex collatione maioris in conditis rebus: ut cognitio bruti quam degeneret indicabitur, si quis admoveat humanam conditionem: illa enim ultra uisum se attollit, humanæ quoque uitium ex angelica erit intelligere: nam nostra uaga, incerta est, operæ, ac negotij plena. Angelicam etiam facile degenerantem deprehendimus, si paululum nos sustulerimus ad contemplationē diuinæ. Deus lucem habet in se, & ex se, angelus à Deo mutatur. Sed nos rem tantam figura aliqua ob oculos ponamus: imaginemur anulum aliquem, cuius signum imprimatur charæ multiplici, expressiora sunt singula in prima charta, quam in secunda, & in hac, quam in tertia, & ad hunc modum in cæteris, quousque uentum sit ad postremas: in quibus imago quidem erit totius sigilli, sed confusa adeo, & perturbata, ut in genere potius dicas huius sigilli esse, & ut quicquam peculiare possis annotare, quin erit aliqua de postremis uel postrema ipsa, quæ potius habere imaginem sigilli alicuius dicetur, quam huius aut illius, sed certe sigilli: nulla erit tamen, quæ non aliquid retineat impressum: nam quæ nihil prorsum retinet, non est huius numeri. simile est huic si quis consideret circulos, quos in aqua efficit lapis immisus. Tales sunt perfectiones à D E O in creaturis consignatæ & impressæ, quantum ad earum distantiam attinet: quarum quæ propinquiore sunt D E O, expressius illius sigillum referunt: propinquiore uoco non loco, sed similitudine naturæ. quocirca alteram similitudinem sumamus fortassis aptiorem, non iam ex loco sed natura: obijciamus soli multa corpora uarie perspicua, nempe aquam puram & pellucidam, uitrum chrysellum, laminam corneam, linteum, pannum lincum, ebur, lignum, saxum, ferrum. Hic licebit intueri, quam uarie lumē transmittit: uidelicet per unumquodque, ut est eius perspicuitas: eodem modo lux illa diuinæ excellentiæ uniuscuiusque sese naturæ communicat, quomodo ea est capax, & in alijs transluet radius, alia adumbrant: & umbra hæc densior est in minus perspicuis, & in solidissimis densissima: sicut quam lignum facit, uel saxum. Poterimus fingere ad figuram

ram aliquam angulum acutum, cuius lineæ in infinitum abeant, hunc esse Deum: creaturas in eo angulo aliquousque progredi, ut exempli gratia sint lineæ a b, angulus c: infima sit in contactu, superiores latius se extendant, aliæ super alias, usque ad d e. Quapropter excellentiarum mensura in nobis, ac norma gemina est, altera recta, altera reflexa: recta & uera cuiusque rei, ut perfectius metiatur id, quod est minus perfectum, hæc est in præsentia non proportio uel accessus ad diuinam excellentiam, citra quam infinito interuallo cuncta subsistunt: quo fieret ut paria essent omnia: quippe finita ab infinito intercapedine pari separata: Sed similitudo quædam, imitatio, effectio, imago excellentiæ diuinæ, quam utique mentes nostræ capiunt, in his rebus, quas diximus: ut quæ propius nobis referant & expressius diuinam imaginem, quam concepimus animo, sublimiora censeamus, hinc quæ obscurius pro humilioribus habeantur. In quo ordine primi erunt angeli, secundi sunt homines, hinc rationis expertia, in quibus uestigium citius dicas adhæsisse quam imaginem. Ita ut si quis cogitatione sibi pingat D E V M condentem mundum per opus suum transisse, iacentia statuet omnia præter hominem & angelum, hos rectos, ut in his aliqua similitudo imaginis D E I adhæserit, in illis solum uestigia. Est altera censura reflexa, qua nos sæpenumero propter imbecillitatem nostrorum iudiciorum commodius, quam recta illa utimur: ita discessus à despiciatissimo erit formula: ut quo quicque discesserit ab infimo, hoc existimetur excellentius. Quæ attingunt altiores excellentias, excellentiora sunt: itidem quæ easdem, sed copiosius, & expressius ad exemplar. Quod si in ignobilioribus excellentiæ sunt, quædam, quæ non in superioribus, eæ perfectionem maiorem non arguunt: quia superiora sortita sunt plura, aut plus, aut meliora, et potiora: ut in animante generare, quod non est in angelo: in quo id effect creare, quoniā ex nihilo produceret: animans autem ex materia, & gignit, quæ nulla est in angelo. & lapis in essentia diurna atque immutabili præstat animas: & animalium complura homines in sentiēdo præferunt. In unaquaque specie facultates excellentiæ sunt per singula rerum pares, non tamen actus: speciei.

Norma excellentiarum

propterea quod facultas illa impeditur nonnunquam, ac retardatur, ut per totum genus hominum posse bonitatem assequi, etiam si bonus sit nullus: modo ne sit bonitatis facultas sublata, ut in dæmone: in quo scelus tanquam impetrus aries uehementer retroegit præstantiam nobilissimæ naturæ etiam usque ad inum: quoniam longissime à fiducia, & amore in Deum abest, quem nullum habet: ideo is solus in sacris libris malus dicitur. multarum quoque rerum præclaras facultates peccatum homini detraxit. Longe est aliud in comparatione singulorum, aut aliquam multorum sicut populi, & nationis. Nationes namque, & populi, & quidem unumquodlibet entium aliquid natum creditur peculiariter à Deo munus: quæ persequi ad nullam scientiam pertinet: non enim posset, quæ sunt infinita, & magis necessaria turbare: ut si quis in medicina propriam cuiusque herbæ, uel ægroti naturam insisteret persequari: generatim hæc, aut speciatim sunt ab artibus tractanda, non sigillatim. Sunt in actibus tamē qui ex facultatibus nascuntur, limites quidam in unaquaque specie statim, quos nullum eius singulare transgreditur: nempe quod est summum in facultate formæ. Equi gestare non queunt pondus quodecunque: nec in artibus abire in immensum, quantumcunque additio per alios fiat. Videlicet neque additio proficit, quæ sit in re, si in ingenio nostro redundat, atque effluit. Describere formarum ordines, & tanquam in classes ad censum uocare, hoc est, quæ species quibus præstant, & ordinare eas in speculatione nostra, quemadmodum ordinatæ sunt in natura, hoc uero solus ille potest, qui cōdidit. Nam nobis proprietates rerum, uires, excellentiæ ignorantur: nisi forte in genere, ut angelii sint primi propter bonitatem & felicitatem, quam copiosissime possident: hinc homines propter facultatem ad bona similia. Tum animantes integræ, quæ perfectæ nominantur, nempe sensu & cognitione præditæ: tum inchoatæ, quæ sensu carent aliquo: stirpes dehinc, quia uiuunt: & ex his frugiferi infrugiferis, quorum censura est ex generatione ac uiribus: gemmæ admirabiles facultates ad ordinem suum adferunt. Sequuntur metalla, quæ non omnino sunt inertia, uel torpida: hinc lapides, & glarea: postrema in substantiis est materies, & proxima non enti: nam adiuncta uelut entia

Ordorez.

entia sunt picta, sicuti aliàs est expositum. Sed inter hæc prima sunt, quæ in mentibus sedem obtinent, hinc quæ in animis & sensibus. Tum ex corporalibus sunt illa elementorum quatuor propter uires agendi, ac patiendi: dehinc quæ ex his nascuntur, quæ ad tactum pertinent. Inde quæ ad reliquos sensus, post interiora, & quæ minus esse deprehenduntur: sequuntur hæc priuationes: ultima iam & sine celsu ac classe sunt inania, excogitata, conficta. Sciscitetur aliquis, unde nata sit rerum distinctio? quādoquidem autor est unus, simplex, ubique sui similis: graues & reconditas questiones subinde attingimus: uerendumque est, ne nos multa temere ac inconsiderate iactemus: sed de hac timide, nec sine ueniæ præfatione paucis est dicendum: uidentur rerum distinctiæ ex communicatione desumptæ excellentiæ diuinæ: ut ea si uarie in uarijs eluceret, facilius à mente rationabili posset intelligi, quæ uni communicata minus esset ad cognoscendum, estimandumque prompta. Tum uero ut maiores agnoscerent, quanto plus ipsis tribuit Deus, quàm minoribus. Ornatus quoque stupendus, & decor ineffabilis ex difformibus, ac dissentientibus est quæsitus. Adde quod ad usum potiorum rerum uiliores Deus progeniuit. Disposuit præterea ad similitudinē sui, ut alia faceret esse, alia uiuere, alia intelligere: & qui unus potest omnia, ita temperauit singula, ut ea imitatione quadam sui possent aliquid: quicquid unus quodam modo est omnia, uoluit ut singula essent aliquid: non aliter quàm doctus quispiam qui artes omnes pernouit, alium librum de Grammatica scribit, alium de Dialectica, alium de Philosophia naturæ. Libri uero simularum quoddam sunt illius mentis: qui quemadmodum ea intus habita sit loquuntur. Postremo quod infinitus protulerit finita, unus multa, testatum esse uoluit, se ad hæc condenda uoluntate adductum, non necessitate ulla. Sed nos iam tenebris incipimus offundi: itaque referamus pedem. Si quis philosophari cupiat, quantam hic deprehendet Philosophiæ partem hominibus ignotam? de ordine excellentiarum inter species, de similitudine, aut uicibus entium creatorum ad Deum, quum nihil sit in rebus cōditis, quod non efformatum, atque effectum sit ad expressionem aliquius perfectionis Dei: nam cui procrearet similia nisi exemplari

Vnde nata est rerum distinctio.

li 5 emplari

Species q
modo di
stinguunt

506 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
emplari, quod est intuitus, nempe sibi ipse quem unum no
scit, & per se quæ sunt, quæque non sunt omnia, tanquam
essent, & reuera sunt illi. Itaque hominem habere binas ma
nus, quinos digitos, & ungues in singulis, leonem pilosum
esse, murenam glabram, virum barbatum, feminam imber
bem, laurum semper uirere, cerasum rotundum, ac rubens,
prunum oblongum, lupum uoracem, leporem timidum, uul
pem astutam, ouem mansuetam, apiculam prouidam, omnia
ad illius imaginem aliquam sunt effecta. Quis hic non co
gatur exclamare: O altitudo diuitiarum sapientia & scien
tia Dei! Species inter se non sunt sicut numeri discretæ: sed
sicut series in magnitudine, in qua alia alijs copulatur: nec
quicquid est proprius, quam uelut annulos esse in torque,
nihil ut remaneat inane, nec tamen ut momentis, & uelut
punctis insectilibus distinguantur: conferta quidem sunt
spatia, sed tamen interseri aliquid potest inter proximas co
municatione ambarum: uelut inter equum & asinum mu
lus: quod in numeris contingere non posset: nihil enim in
ter quatuor & quinque interieceris. Atqui nouas species ex
commixtione aliarum uidemus nasci. Ergo inferior excel
lentia aliquid attingit altioris, sed erigit se quantum ualeat,
ut multum se in illius præstantiam inserat, plurimumque de
illa communicet: quod si assequatur, alijs eiusdem notæ sit
præstantior: ut lapis si uitam agat stirpis, stirps si aliquid
de sensu animantis referat, mutum de intelligentia & sen
su hominis, homo de sapientia angeli, angelus de bonitate
& felicitate Dei. Nam similitudo harum excellentiarum: ex
cellentia dicuntur, si cum ijs conferantur, quæ uestigiū ear
um nullum habent: ut in ape & formica illa uelut in futu
rum prouidentia, in cane sagacitas, in uulpe cautio. Quo
circa superius est semper norma & celsura deiectionis. Deus
omnium, angelus hominis, homo animalium, hæc stirps, stir
pes metallorum, metalla saxorum: dico in eo, in quo excel
lit: nam in sentiendo extrinsecus non est homo celsura alio
rum animantium. Itaque elephas mutorum est præstan
tissimus, quia proximus intelligentia rationabili. Quod si
hominis forma formatum est inter animantes pulcherrima,
excellentiore erit simia facies quam equi: id nisi recipiatur,
nulla erit regula præstantiarum, nec iudicium firmum. Sed
in se

PRIMA PHILOSOPHIA LIB. III. 507
in simia offendit nos dissimilitudo formosæ faciei, nempe
color teter, pili, simitas, perpetua gesticulatio: quæ etiam in
Aethiope homine essent odiosa. Vnumquodque entium ea Agere ex
ratione agit, quæ habet excellentiam, quæ uero imperfectio præstati
nem, & defectum à similitudine summi, patitur. Lo
quor de passione perpellente ad interitum, non de adora
nante ad aliquid consequendum melius. Hæc quidem est
rerum præstantia, sed præstans sumitur nonnunquam pro
bono, quo sensu ea sunt præstantiora nobis, quæ aptio
ra nostris destinatis: appetitus enim, utj demonstrat, de
fine est, hic de bono: ita in rebus commoditates appella
mus præstantias: ut præstat aurum argento, caro uerue
cis carni lupi aut piscis, & philomela graculo: quæ ad
nos referuntur. Quod si omnia hæc à D E O sunt parata
homini, utique reuera, & simpliciter præstantia dici pos
sunt: nam quo illi maiorem usum adferent, excellentiora
dicuntur. Perfectum est etiam quod undique absolutum,
expletumque per se ipsum sufficiens sibi alienæ opis non in
diget, quomodo nec homines, neque angeli, nec cæli per
fecti sunt: sed D E V S solus omnipotens, infinitus, æter
nus. Naturalis cuiusque rei cupiditas est, ut ad optimum
illud, atque excellentissimum speciei suæ pertingat, quan
tum consequi per facultatem ualeat: hoc ubi est nata, con
quiescit, & studet se in eo conseruare. Homo uero quum
semper ulterius appetat, & uiuat in futurum nixus, nec
unquam in eo quod adest, uelut fixus persistere, semper au
tem alia ex alijs concupiscat, & quidem diuersi generis, col
ligitur profecto eum in æuo hoc summum illud & perfe
ctissimum non habere, nec posse felicem hic fieri. Reliqui
appetitus ex desiderio perfectionis oriuntur, nempe tuen
di sui, & obstitendi inimico: nam nisi sit quicque, non po
test perfectum illud assequi. Habet homo talem quoque
naturalem appetitum conseruationis sui ipsius, uerum,
ut non naturæ informatione iudicat, sed sua persuasio
ne in errores incidit turbulentos, ignarus quid sit ipse, quæ
sui conseruatio. Itaque alij se uocant suum corpus, alij
suam potentiam, alij suas diuitias, alij existimationem sui:
qua mente Diuus Paulus homines illos dicit amantes do
sui. Ex conseruatione sui, statim nascitur contrario cor
rumpenti

Perfectū.

Error ho
minis in se
cognoscen
do.

rumpenti repugnare, & coadiuvari cum eo, à quo aliquid possit uiurum accedere ad se defendendum, nempe cum suo simili: ea coniunctio, & quasi conspiratio ἀντισπασμός dicitur uerbo Græco ab Aristotele, & Theophrasto: cohibitio à nobis uel coercio: quæ his potissimum cōtingit, quæ lubrica sunt, ac proinde facile ad se mutuo transcurrūt: quod genus sunt liquida omnia aer, aqua, & quæ sunt naturæ horū oleum, uinum, fauū, sanguis, ac eiusmodi. Cuius rei plurima sunt in natura rerum, & quotidiana experimenta. In aridis non æque hæc deprehenduntur. Est in bestiis quoque hæc ad mutuum auxilium cōspiratio. Nec hominibus deest is qui

Syncretis-
mus.

syncretisimus de uetere Cretenfium more nominatur: de quo est illud, coniungunt homines mala. Nihil est felicius, quàm fieri uoti compotem, nihil acerbius aut miserius, quàm frustrari. Quapropter orandum est pater cœlestis autor, & rex naturæ, ut & animus præbeat, quod uelimus, & uires augeat, quis possimus ad summam ueritatis ac naturalis boni peruenire.

BRVGIS ANNO
M. D. XXXI.

IOAN

LODOVICI VIVIS DE EXPLA-

natione cuiusque essentia.

EX HAC MATERIE PER VNIVERSUM diffusa sumit semper natura uelut ex sylua, & addit suum artificium quasi massæ fermentum, uti alias dixi: quibus de eodem fermento indit, ea sunt eiusdem seu speciei, seu formæ: nam fermentum illud est pro effectione aut forma: sic utcūque sit hoc nobis, imagine hac declaratum: sed pergemus tamen etiam aliter explicare, ut res fiat dilucidior: nam non hæc quàm dicantur exacte querimus, sed quàm apte ad intelligentiam. Quemadmodum pharmacopola & unguentarii dispositas domi habet capsulas, & narthecia, quorum alia piper continent, alia myrobalanos, sunt quæ theriacæ, sunt quæ potiunculas, & cetera, quæ ad eos artifices pertinent, & nomē superscribunt, quid in quoque insit: ita natura omnia in suas uelut pixides distribuit, & cuique adscripsit nomen, illis quæ continerentur, commune, homo, equus, adamas, pyrus, albor, nigror, uirtus, uitiū. Rursus quæadmodum una est ciuitas, & in ea familiæ multæ Scipionum, Lentulorum, Ciceronum, Fabiorum, unaquæque ab uno aliquo pro autore sanguinis deducta: sic in mundo familiæ hæc hominum, illa equorum, pyrorum, aurum, argenti. Itaque non loco sunt distincta hæc, sed ut in ciuitate Scipiones alij habitant in Saburra, alij in exquilis, alij in palatio, sunt tamen omnes eiusdem familiæ: non aliter in natura similitudo, & conformitas coniungit hæc non locus. Porro similitudo hæc ad essentiam semper refertur, non ad hærentium rationem: quod est acute ac subtiliter attendendum: nam etiam inter inhærentia est communicatio hæc & conformitas, ut inter duo alba, inter duo nigra, sed ea tamen ad nigri & albi essentia pertinent: est inter Aethiopem, & coruum in nigricie, non tamē qua sunt hæc animalia, sed qua sunt colore hoc tincti: itaque cōmunio hæc similitudo est essentialis in multis: quod in schola uniuersale nominatur. Vniuerti-
essentiam uero cuiusque rei non per seipsam cognoscimus, scilicet, sed per

sed per ea, quæ de illa sensibus usurpamus, nempe actiones, & passiones cuiusque: nihil enim agens, ut inquit Cicero, ne cogitari quidem potest quale sit: & in actionibus uel passionibus, non eas contemplamur, quæ ex constitutione sola materiæ nascuntur, quales sunt uiri & foeminae in animalibus, & quibusdam plantis: nec temporarias & additias, sed quæ maxime ex intimis ueniunt: ubi est effectio & essentia cuiusque fons, quæ actiones, passionisue perpetuæ sunt: non quod semper sint in actu, sed quod semper sit ad agendum facultas parata: namque has demum uidetur habere ex natura: atque hanc sequimur similitudinis uiam etiam in ijs rebus, quæ materiæ sunt expertes: cuiusmodi sunt omnia inhaerentia, & angeli: ut ex intimis & perpetuis actionibus quæ similia sint dicamus, quæ dissimilia: neque enim uideo quid causæ sit, quo minus aliquot angeli in similitudine una ingenij ac naturæ congruant, ut animæ hominū, & multa inhaerentium. Nam materies non efficit unum indiuiduum, sed effectiōem aut formam ad multa indifferenter astringit ad hoc unum: pergamus autem de ijs loqui, quæ sub sensu cadunt: uidelicet quæ habent materiem hanc, quæ ipsa se oculis intuentium ostendunt, & formam sui exteriorē præbent cognoscendam sensibus: ex qua ferè de interiore habitu licet iudicare, & ex qua primum nomen formæ, & speciei est ortum. Quippe imago illa, & forma, & facies, & species in omnibus hominibus efficit, ut eiusdem dicerent formæ atque speciei: in omnibus armatis sedentibus, nigris, albis. Cæterum ex actionibus difficile est iudicium, propterea quod unde nascuntur, & quales sint non satis perspectum habere, atque exploratum possumus: sæpe ex similibus siue affectionibus siue formis diuersæ nascuntur actiones: nonnunquā contrā: sed uel ipsas ueras & germanas tenemus, quod est sanè quàm rarum: uel quantum possumus, finitimas, & proximas: ratio enim distinctionis formarum ex his actionibus petitur: ideo hæ sunt, quæ & cuique speciei sunt propriæ, & aliæ ab alijs species per has separantur. Itaque & propria dicantur suarum formarum, & aliarum differentia: quarum differentiarum nos ingenti laborare penuria merito Aristoteles est conquestus. At uero sicut in ciuitate gens una in mul

EXPLANA. CVIVSQUE ESSENT. 511

in multas discedit familias, & harum unaquæque adhuc in alias: ut de Cornelijis sunt quidam Lentuli, quidam Scipiones, & Scipionum partim sunt Africani, partim Nasicae, partim Asiatici: sic in rerum natura sunt latiores quædam similitudines, quæ alias arctiores capiunt: sunt arctæ, quæ secari ac separari iam inter se ulterius non queunt: ut omnia animalia similitudine quadam tenentur effectiōnis uiuentis & sentientis: sed homines inter se non solum effectiōnis uiuentis sentientisque, uerum intelligentis quoque & ratione præditæ: colorata omnia hoc ipso sunt similia, quod colorem habent superfusum: alba uero hoc eodem ipso, & quod colorem disgregantem usum. Iam ergo imponamus nomina, quo facilius sit deinceps rei intelligentia. Similitudo hæc uocetur natura, seu conditio, seu ratio, seu forma, seu nota: usitatius est in latioribus genus, in angustioribus species: ea capit multa in uno aliquo conformia, id est, de multis dicitur: quatenus in uno aliquo sunt similia, aut communicant, quod unum est de illorum essentia ratione, id est, quatenus sunt hæc aut illa: sed ampliores similitudines collatæ ad suas arctiores dicitur genera: quæ capiunt multas species, quatenus in uno aliquo essentiali communicant: totum & partes nuncupantur: sed generis nomine pro ratione, & modo, & forma, & nota quadam abutimur, ut genus belli, cibi, dicendi: & pro natione aut gente, genus humanum, Troianum. Et generis uinculum ut speciei cum uniuscuiusque essentia est aptum, & connexum: & essentia pereat si tollatur. Ergo genus & plures species complectitur, & de unaquaque affirmatione dicitur: tum cuiusque potest illa congruere, & genus: quin & omni dicitur tempore, nec potest non dici. Cæterum eadem ipsæ latæ si ad alias conferantur latiores, fiunt species. Itaque sunt latissime nonnullæ, quæ latiores supra se non habent: uelut ultra quas nihil est, sicut res: ista dicuntur genera generum, seu suprema, prima, antiquissima: ex quibus cæteræ species suspensæ sunt, ut inquit Seneca: infimas nominemus meras, & arctissimas, & imas, sub quibus nihil est commune aliquibus, sed rerum singula, ut homo equus. Nam Troianus & Romanus si qua ratione sunt conformes in humanitate con-

Species.

Genus.

512 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
siderentur, una est similitudo: sin patria, segregantur, quæ
ad hominem non pertinet distinctio, sed ad locum, uel na-
tionem: neque enim sub humanitate cõprehenditur ea dis-
formitas, sicut rudere, & hinni sub uita. Videlicet idẽ ho-
mo esset M. Cato, etiam si alibi natus, quàm Romæ; non
idem animal Bucephalus si nõ hinniret. Species omnia quę
sunt naturæ ac essentiaẽ generis, continet: addit insuper ex
se aliquid, quod est suæ essentiaẽ, non inhærentis, aut mate-
ria: ut homo ei quod est animalis, nempe uitæ & sensui, ra-
tionẽ adiungit: & albũ colorato sparsionẽ intuitus. Troia-
nus nihil essentialẽ adfert homini: ac ne uir quidem, aut fo-
mina: materiae nanque est sexus non effectiois. Ideo mu-
tasse quosdam sexum minus est mirandum, quoniam non
migrabant ab effectioe essentiali in diuersam. Itaque mul-
to est aliud superius in Dialectica, & species uel genus in
hac speculatione: siquidem illud nuncupationem modo ca-
paciorem spectat, hoc essentiam latiore: utrobique nomi-
na sunt nobis proposita, sed illic nomina affirmanter dic-
ta: hic res nominibus comprehensæ, & consignatæ: quan-
doquidem genus hoc aut species non modo in nominibus
uel nostris intelligentiis est situm, sed in natura rerum est
ea similitudo, ac communio, etiã extra nomina atq; intelli-
gentias nostras: est enim in ipsis rebus, seu potius res ipsæ
similes conformesque, tum in facultate naturæ mundi le-
ge ad productionem similitum, ut in ea sit uel quodam, in re-
bus autẽ expressione: nos tamen similitudines conferimus,
& nomina alia à singularibus imponimus, quum res non
sit alia. Sunt quædam similitudines mediæ, quæ subalterne
uicissitudinarie dicantur: ut nec latissime sint, nec arctissime,
quibus aliquid est antiquius: hæc & genera, & species dicun-
tur: mediæ, siue interiectæ. Quod unicum est in se contrac-
tum, & à similitudine capitur, nec ipsum capit alia, Græci
& ὁμοῦ vocant, à nobis dici potest singulare: uel rerum sin-
gula, unum, unicum, ex Græco uertitibus insectile, uel in-
diuiduum: & quia etiam ὁσος Græce, suppositum à nõ-
nullis appellatur. Seneca speciales homines uocat Cicero-
nem, & Catonem, generalem uero, qui sub oculos non ue-
nit, unaquæque res mundi tam substantiarũ, quàm acceden-
tium una est, & singularis imagine auctoris sui: neque est ulla
tanta

Indiui-
duum.

EXPLANA. CVIVSQUE ESSENT. 513

tanta inter res duas similitudo, quæ unum ex duobus pos-
sit reddere, nisi quum figura aliqua & loquendi ratione ta-
le quiddam dicimus: ut ex duobus animis amoris uinculo
unum fieri, & duo candida eodem colore esse infecta, quia
simili: quomodo singulare nominamus, quod par aut simi-
le nõ habet: ut singularis Christi erga nos charitas. Verum
in se contracta est unaquæque res, ut non solum sui absimi-
lis, sed nec ea sit, quę sibi est simillima: & quemadmodum in
substantiis insectile est unum, ac singulare, quod per se to-
tum subsistit: ita in adiunctis, quod in uno inhæret singula-
re est: prouidendum tamen ne nos fallant res in nominibus:
nam sunt quædam res, quę solæ quidem & singulares sunt,
nomina tamen indiuidui non habent: ut sol, luna: in quo ra-
tio significationis nominum est attendenda: uideamus, quo-
modo uel sit impositum, uel à nobis usurpetur: utrum ut
hoc unum solum significet, nec aliud quicquam, ut Socra-
tes: an ut hoc, & quicquid huic fiat essentia simile: si hoc, spe-
cies est, sin illud, indiuiduum: ergo sol species est, Saturnus, aut
Venus indiuiduum. Ille uero gradus quo à genere in speciẽ
descenditur, uidelicet illa actionis facultas uel passionis pro-
pria unicuique speciei, & qua abundat species supra genus,
speciei suæ proprium est, aliorum differentia. Proprium cuius
que est, & quod est diuturnum, ac perpetuum: ut diuorũ
propriae sunt uoluptates, ait ille in comœdia: & proprium
quod cum alio non est commune, ut proprius Pauli mos:
ita quod quisque habet solus, est illi proprium. Sic differen-
tia est, qua inter se res differunt, uelut Plato & Socrates no-
bilitate, forma, ætate: in quo differentia tria distinctorum
genera complectitur, diuersa, uaria, separata: ut diuersitas
ad essentiam referatur, uarietas ad inhærentia, separatio ad
compagẽ, aut coniunctionem: ut duę partes candidę huius
chartæ integræ diuersæ sint: si altera nigro imbuatur, sint
uariae: si discindatur, separatae. Sed in proposito nos essen-
tiaẽ rationem spectamus, ut ea facultas & uis, quæ cuique for-
mæ est attributa Dei munere per naturam constituto, nec
ulli alij, proprium sit illius, differentia aliorum: si assequi-
mur, bene habet, sin minus, confectamur quantum possu-
mus, proxima. Quæ arte & usu sunt quæstura, non dicun-
tur naturæ: neque illa quæ aliunde extrinsecus accesserunt:

Proprium

Differētia

Kk

ut meo

ut medicamine aliquo, aut à soli uel cœli proprietate peculiari: quippe quæ non sunt muneris à natura constituti, & assignati illi formæ simpliciter, sed ex addito: ut Persico occidere in Persia, non hic. Proprium ergo est, quo restringitur genus ad aliquam speciem: differentia qua ab alijs formis siue sui, siue alieni generis segregatur, sed prior est & germana magis, quam sui. Cicero consulit filio, ut si proprium non inueniat, communium frequentia utatur loco proprii: nec ullius rei maiore laboramus inopia, quam differentiarum: quocirca perdifficile est assignare genera & species, siue descendendum sit à superioribus ad inferiora coarctando, siue laxando ascendendum: tum ut rerum intelligentia, ita etiam nominibus deficiamus, quæ non ex rebus nobis nascuntur, sed ex captu ingenij nostri aptantur rebus: & quia toties inherens minimus, dicamus & de illo non nihil. Inherens est, quicquid essentia accedit, id est quod non est de essentia ratione ac ingenio: ut albor in homine, & in olore. Sunt inter hærentia alia momentanea, quæ ex subito aliquo affectu nascuntur: ut rubor, in eo qui uerecundatur: hæc etiam subito transeunt: alia diuturniora, uelut candor in charita: alia sunt perpetua, sed quæ mutari possent, ut nigricies corui: nam possunt corui nasci medicatis ouis: alia quæ mutari nulla ui aut arte queunt, ut calor in igne: his utriusque naturæ legibus. Similitudo accidentalis est, quum in eo res congruunt, quod non est de eorum essentia: ut Aethiops & coruus, germanus & olor: si quis tamen duo nigra dicat similitudo est essentialis: nigricies enim de essentia est nigri, nempe forma eius. Itaque Socrates & Plato sedentes similitudinem habent adiecti: si quis autem dicat duo sedentes, quatenus sunt sedentes similitudinem habent essentialis: & sedens species est illorum singularium: ita accedens inuersale non est, quoniam non in essentia superius. Nominum alia sumuntur ab essentia, siue effectione, aut facultate illius naturalis: ut homo, uel rationale: hæc dicuntur essentialia: item albor, nigricies: nam adhærentia essentiam quandam habent suo modo: quod uero de inherens significationem trahit, id est accidentale: tanquam album, nigrum: in quibus sunt, & quæ mater

Inherens.

Similitudo accidentalis.

Nominum distinctio.

materiam notant, corpulentus: & quæ partem, succosus: & quæ inherens dicunt, uel exterioris sensus: ut albor, ridere: uel interioris, ut intelligens, ridere aptus, bonus: in quo sunt uires rerum, ut herbarum, lapidum: uel quæ ex collatione, pater, filius: uel quæ applicita, ut herbicus, coronatus, uestitus, armatus: quæque in loco & tempore, aut contra, id est quæ capiunt, aut capiuntur: ut uinum doliare, & dolium uinarium: & quæ res admixtas signant, & magis interiores, limosus, lapidosa uia, piscosus lacus: & quæ separata sunt, ut omnia quæ possidentur, uel possident, ut diues, uxorius, paulinus: uel ab ea, uel in eam procedens, ut actio, & passio: quibus & si exempli gratia à nobis positis omnem tamen rerum distinctionem ferme conclusimus, quamuis res naturæ in certas uelut sedes tribuere fortasse impossibile non fuerit: uerba autem quis poterit, tam sparsa, tam diffusa, translata, impropria, in tanta licentia sermonis, & tanta uarietate linguarum? Ex his conformitatibus nascitur idem, Aliud uel diuersum. Nam quæ uehementer sunt conformia, idem soleamus nominare: aliud uel diuersum pro dissimili usurpamus. similitudo enim facit tanquam idem, quemadmodum de amico dicitur, quod sit alter ipse, propter conformitatem animorum: tum sensuum & phantasie iudicium sequimur, cui multitudo plurimum in appellandis rebus tribuit: at hoc ex similibus unum apud se efficit. Sed ex eisdem alia eadem sunt, siue idem specie, quasi similia specie, seu sub eadem speciei congregatione, & uelut familia, ut duo homines: alia idem sunt genere, ut hic homo, & ille equus, id est sub eadem gente animalis: aliqua idem sunt indiuiduo, hoc est unum sunt, & quæ una res singularis: quum dicimus hæc duo, aut tria idem sunt indiuiduo, uel duo nomina ostendimus, ut Socrates & Sophronisci filius: uel rem eiusdem nominis diuersis temporibus aut locis, ut Socratem heri & hodie, Tyberim Romæ & propter Hostiam: aut quasi diuersæ res ostenduntur, ut Aristoteles sedens, & deambulans, siue eodem tempore & loco, siue diuersis. Res eadem aut idem sunt indiuiduo uarijs locis, aut temporibus, quæ mutatae non sunt: quæ uero mutatae sunt, diuersæ indiuiduo dicuntur. At mutatio hæc uel spectatur ex ipsa re & natura, uel ex

Idem.

Aliud uel diuersum.

Mutatio.

nostris iudicijs. Ex ipsa re solus Deus est immutabilis: quippe qui idem omni loco, omni tempore: Socrates alius est hodie quàm heri, multa in eo uariantur. Sed mutatio uel ad ea pertinet ex quibus constat rei essentia, ut materia & formam, siue effectiorem. Et hæc mutata faciunt aliud ens: nempe si quid sit materiæ ademptum, si quid additum. Quocirca anima cuiusque nostrum, unusquisque angelus, saxum in mari nō est aliud ens, quàm fuit superiore anno: homo est aliud hodie, quàm heri: in uiuentibus enim fluit semper materies propter alimenta: in hærentia uero faciunt aliud tale: hoc modo angeli & animæ mutantur: & idem sunt Barcherus cæcidus, & fuscus. Sed iudicijs nostris non est certa, nec perpetua regula, ut quisque considerat, ita & sentit, & eloquitur: alia alius animaduertit: quæ cuique mutata non uidentur, eadem illi dicunt, ut fluuij perennis aqua heri & hodie: quæ autem uidentur mutata in similem tamen locum & ordinem successerunt apud plerisque non amittit eiusdem appellationem: ut eadem sit nauis totos decem annos sæpius refarta, quemadmodum de nauis Thesei Athenienses cauillabantur. In ijs quæ crescunt, quæque minuuntur plerique uocant idem, ut in homine puero & uiro, in albore, in iustitia, in prudentia. Sunt, qui aliud ali ita uocant unum, tanquam explicuerit se, quod erat contractum in auctu: uel contraxerit, quod erat expansum in damno. Hi uero tanquam aliquid sit detractum, aut de nouo accesserit. Non desunt, qui etiam de mutatione accidentium aliud ens uocent: ut alium hominem, alium equum, alium Socratem: in quo hi spectant faciem, illi mores, ingenium, fortunam, actiones. Adeo ut alium etiam DEVM quidam inconsiderate dicant, ex diuersitate actionum diuersum facientes agens. Ex descensu à genere ad speciem diuifio & diffinitio nascitur, duæ res omnibus artibus maxime necessariae. Diuifio nihil est aliud quàm separatio coniunctorum. Diffinitio est cuiusque rei limitatio: coniuncta sunt partes in mole continua, & partes in numero, quæ congregatae sunt, quum partes continui secantur, partitio est: quum partes numeri, distributio, segregatio, separatio, & alijs nominibus hunc in modum: sed sunt quædam partes congregatae in cumulo uno conformitatis ac similitudinis, ut in

Diuifio.
Diffinitio.

ut indiuidua in specie, species in genere, ideo & genus totum dicitur, & species partes: nam ita genus ex suis formis constat, ut corpus ex suis omnibus partibus: nisi quod in alijs totis partes nomē sui totius non obtinent, species habent: unusquisque enim hominum est animal, non quæuis hominis pars homo. At unaquæque pars aquæ est aqua, sed non ea aqua, cuius est pars: unusquisque uero homo est animal, non aliud animal, quod ipse est, aliud cuius est pars: nam conformitatis illius ratio fusa est æquabiliter per oia, quæ eiusmodi cōformitate, & quasi cognatione tenentur: ut in familia & gente unusquisque est Scipio, & Cornelius. Itaque eadem etiam similitudo efficit ut unaquæque pars sanguinis pars quidem molis sit sanguis, non is sanguis, cuius est pars, nec quatenus est sanguinis pars, sed quatenus illa ratione & natura est similis. Quæ uero ambiguitate nominis clauduntur, ea non seperantur, sed declarantur: ut taurus mons, & animal: nam si aliqua similitudine colligantur, eatenus nomen similitudinis genus est illorum: ut si canis sit animal hac forma & figura, marinus, & terrestris sunt sub eo: et si Socrates significet, quicquid sic uocatur, species est ad omnes ita nuncupatos. Sin nulla tenentur similitudine, nō est genus, sed ambiguum nominatur: ut taurus mons, & animal, aquila auis, & sydus: quæ translationibus dicuntur, ad hanc de qua loquimur, similitudinem nō pertinent: ut ignis, qui ardet & amor: item quæ per imaginem nomen recipiunt, ut homo pictus, & uerus: nam pictus non simpliciter homo dicitur, sed abusione quadam uulgaris sermonis, qui à sensibus regitur: ut ipsum uulgaris sermonis dominus. Separatio ergo partium quæ sub toto genere clauduntur, diuifio à philosophis nominatur. Sed quatenus incommodum est in diuidendo multa persequi, ideo in locum formarum succedunt differentia, quæ in pauciores possunt contrahi, quàm species: ut si quis singulas ciuitates ad rationem administrationis persequi instriterit, longum nimis fiet: ita comprehendet breuiter. Esse ciuitates alias quæ ab uno regantur, quæ est monarchia: alias à paucis regi, quæ oligarchia: alias à multitudine, quæ democratia. Videndum ut quæ diuidunt, exhauriant totum Leges diuifum: ideo non est proba diuifio, animalium hoc bipes, fionis.

Kk 3 illud

illud quadrupes: nam sunt apoda. tum ne plura cōprehendunt partes, q̄ totum: ideo neq; hæc est proba, de animalibus hæc quidem uiuere, illa esse extincta: quippe mortua non sunt animalia. tertio ne unum membrum de alio possit affirmatiue dici: quare neq; sic recte distribueris, animalium quoddam quadrupes, quoddam bipes, quoddam repens: quādo sunt etiam quadrupeda, quæ repunt. Quapropter danda opera, ut membra quo inter se non congruant, sint uel opposita uel disposita, quæ dicuntur disparata: ex uirtutibus hæc quidem est pietas in Deum, illa uero iustitia erga homines: in metallis sunt aurum, argentum, æs, stannum, plumbum, cuprum, argentū uiuum. In oppositis sunt contraria seu aduersa, ut quæ sub eodem genere remotissime habent uires: album, nigrum: dulce, amarum: calidum, frigidū: motus sursum, & motus deorsum: hæc habent certa à natura & definita fundamenta: neque enim lapis bonus est, aut malis moribus, nec aeger aut sanus: & in fundamentis tempus à natura constitutum: nec infans bonus est, nec malus: & alijs aduersis medium interponitur, qualia sunt propè omnia, album ac nigrum ambiunt ceruleum & uiride. Sunt quæ carent medio, ut sanum & ægrum, ex Aristotelis sententia. Sunt alia opposita, quæ dicuntur priuantia, quorum unum nihil aliud uidetur quàm priuatio ac denudatio alterius: tanquam lux & tenebræ, uidens cæcum. Quædam sunt contradicentia: etiam, non: hoc, non hoc: relatiua nonnulla, de quibus alibi est à nobis dictum: ex his omnibus fit bona distributio: uidelicet aduersis inter quæ non est medium, animalium partim sunt sana, partim ægra: si habeant medium minus commode. Sed uidendum, ne quid omittatur, nisi fortè exempli gratia fiat diuisio magis ad intelligentiam alterius rei, quàm ad eius ipsius accuratam expositionem: ut sapores sunt dulce, amarum, austerum, acidum, & eiusmodi: quod sæpenumero foret fieri præcipue in assignandis artium exemplis, ut nos interim fecimus: per priuantia hoc modo: locorum alij lucidi, alij obscuri: hominum alij uidentes, alij cæci. per contradictoria fit quum uel differentia nomen ignoratur, uel adeo multa sunt & uaria, ut non commode queant comprehendi: pars uolucrum est rapax, pars non est rapax.

pax. Relatiua locum habent præcipuum in rebus politicis: ciues omnes aut priuati sunt, aut magistratus. Hæc ratio diuidendi spectat & ad diffinitiones assignandas: nam superiore posito, & membro uno sectionis illi applicato, recteque ab alijs omnibus seiuncto, existit diffinitio. Nam ut rerum natura in certas formarum similitudines cuncta diuisit, ita singula ab alijs omnibus seclust, quæ illa similitudine non tenerentur. Quare diuisio conducibilis est ad explicationem eorum, quæ sub illa conformitate comprehenduntur: diffinitio uero ad segregationem à diffimilibus atque ab similibus: ut ea similitudo tota intra se cogatur, nec aliud admittat, quod non sit eiusdem ingenij, ac naturæ: idcirco finitio, seu diffinitio nominatur, à Gæcis ὁρίσθαι, quasi terminus, & designatio limitum: ne uel res ipsa ad alienos egrediatur, uel alienum aliquid intra illos se infuset: alioqui magna sequeretur & in loquendo, & sentiendo perturbatio: qualem uidemus accidere, quum de rebus agitur, quarum ignoratur diffinitio. Idcirco sapienter Plato præcepit, ut disputatio omnis & disertio à diffinitione sumat exordium. Ergo finitio sit nobis intellecta breuius explanatio similitudinis & dissimilitudinis, communio nis & proprietatis, illud in genere, hoc in proprio. Hæc quidem germana est diffinitio, quæ essentialis nominatur: sed quatenus rerum essentia per se sunt nobis ignota, quæ sita sunt per quæ illæ nobis innotescerent, nempe adiuncta: quippe ut intelligentia nostra ex sensationibus nascuntur, ita essentiarum cognitio, quæ est mentis, ex adherentium cognitione, quæ est sensus: nec solum in essentia substantiarum hoc usu uenit, sed in essentia quoque inherentium. Cæterum explanationes istæ per adiuncta magis declarationes, aut expositiones, aut explicationes dici debent, aut ut uocant nonnulli, descriptiones, quàm finitiones: quia uero non solum per illas essentia quædam monstratur ratio, sed etiam quadamtenus terminatur, ac intra certos fines redigitur, diffinitio uideatur posse nominari: modo quæ sit inter eas discretio sciamus, uidelicet ut illa diffiniat, hæc declaret: & quo penitus rei essentiam diffinitio attingit, hoc sit uerior quidem, sed tamè obscurior: quo fit ut essentia diffinitiones parum nos

Finitio.

520 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
doceant, minimè que sint nobis utiles, ac ea de causa, ut pu-
to, rara. At uero essentia finitione sola diffinitur species,
qua est species: que & gen⁹ habet ad communionē, et ad se-
gregationem propriam differentiam. Genus uero genere
non capitur, nisi qua ratione est species. Sed neque singula-
re habet propriam sibi distinctionem essentie, accidentibus
figuratur: ut qui sit M. Cato, qui Bucephalus, quæ Portia,
aut Lucretia. Dicamus ergo diffinitionem breuiter ac pro-
prie comprehensam rei naturam, per ea quæ sunt illi inti-
ma: declarationem autem expositionem cognobilium in-
ter hærentium illi proprie congruentem, quod declarat: utro-
que autem modo diffinitio est brevis atque apta rei limita-
tio, seu circumscripção. Sed multis modis explicatur, decla-
raturæ quæque res. Aut enim ignorantia uocis clauditur:
ut tuburcinari, id est, celeriter comedere: antigerio, id est,
ualde: ἀντὶ γένου, id est, homo: quod fit ab una lingua in ali-
am, uel in eadem: nihil ad hūc locum, interpretatio est hæc,
non diffinitio. Proxima est huic etymologia, ut fides quasi
fiat, quod dicitur: quæ ex se non habet satis uirium ad hoc
quod quærimus: & uariatur apud uarias gentes, & robur,
atque auctoritatem sumit ab ijs, qui uel sic appellant, uel sic
exponunt originem. Sunt tamen quædam etyma, quæ ex
natura rei acute ac subtiliter deducta, diffinitionis habere
locum possunt: qualia sunt uera nomina: & quæ ob eā cau-
sam naturaliter significare dixit Plato in Cratylō: sicut ui-
pera, quod uiuum pariat: in omni enim lingua sic diffinire
tur: hæc sunt explanationes uocum, magis quàm rerum, si-
cut in diuisionibus. Philosophi alij de inuētoribus sumunt
appellationem, alij de schola, sunt qui de placitis sectæ, qui-
dam de uita. Tertia expositio fit per metaphoram: uer an-
ni est pueritia: homo paruus mūdus: coitus breuis morbus
comitalis. Lusus sunt hæc, et si declarant interdum rem, ac
circumscribunt: ut affectus est ignis animi, cuius ardor ex-
lari ægre potest. Huc pertinet similitudo omnis, seu pro-
portio, quæ Græcè ἀναλογία dicitur: mens est in homine, qd
in mundo Deus: Quarta est remouendis ijs, quæ cognosci-
mus, ut sciamus, quod nō cognoscimus, nihil esse illorum:
animus est, quod solum ex homine non apparet, ædit ta-
men hæc opera tam admiranda. Interdum sublati ijs sigil-
latim,

Definitio
quid.
Declara-
tio quid.

Interpre-
tatio.
Etymolo-
gia.

Metapho-
ra.

Propor-
tio.

EXPLANA. CVIVSQUE ESSENT. 521

latim, quæ nouimus, subiungitur aliquid aliud. Angeli
sunt non Deus, non homines, sed mediū quidam spiritus in-
ter illos. Sunt nonnulla, quæ aliqua rei nota insigniuntur,
ut cognoscantur, tanquam oues signatæ aut merces. Pau-
lus est, quem persequētem ecclesiam Christus ad se conuer-
tit. Cæsius est, qui dicebat Ciceronem nescire literas: licet
interdum haud scias statuere, utrum potius alterius sit no-
ta, Cæsius sui dicti, an dictum illud Cæsiū. Sed non est su-
stus & tāquam legitimus terminus, nisi res quadranter sit
comprehensa, ut ea concludatur sola, & quicquid ipsa am-
plectitur: aliæ res omnes quæ eiusdem non sunt rationis ac
naturæ, sint exclusæ. Quapropter ad recte diffiniendum,
sumendum est de principio nō tam genus, quàm superius
quiddam accommodatum exprimentæ rei, siue id essentie
sit, siue adherentis, siue etiam metaphoræ: tum concinnan-
dum, & coarctandum adiunctione inferiorum, dum illud
totum quadret, ac fiat proprium: quod ex diuidendi ratio-
ne, commode posse fieri Boëthius Seuerinus docet: ut diui-
datur quicquid additur, & examinetur, num membrū uni-
rei propositæ congruat, alterum non, an utrumque: si alte-
rum non competit, astringendum adhuc pressius: fin uero
utrumque, proprium est, sistendum ibi, quoniam expleta est
suis omnibus partibus diffinitio. Itaq; hic non perinde pro-
pria & differentia sunt essentie diligendæ, quàm declara-
tionis. Superius uero de quo dixi, id etiam debet esse, quo-
ad eius fieri poterit, declarans, & rem ante oculos subijci-
ens: hoc ferè est proximi loci superius. Nam quod recedit
longius propter amplitudinem minus est aptum. Exem-
plum inquirendæ diffinitionis est apud Platonem de Sophi-
sta, licet non satis ad docendum idoneum, magis erit, quod
Rodolphus habet de iure, cuius hæc sunt uerba: Sumamus
inquit, exemplo nobis ius diffiniendum: inuenimus pri-
mum ius uim quandam in se habere cogendi, & iustum, un-
de nomē uidetur traxisse: itaq; erit ius nobis uel placitum,
uel decretum quoddam. ueruntamen non omne decretū
ius erit: nam & domini seruis, & patres filijs, & philosophi
discipulis decreta ædunt, quæ tamen ius non uocamus. co-
gitemus aliquid, quo ista excludamus: uidemus potestatem
quādam esse istis, sed minorē, quā ut iura facere possint:

K k 5 addamus

Distribu-
tio rerum
in locos.

222 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
addamus ergo esse placitum maioris potestatis, hoc est uel
populi, uel in quem populus potestatem suam transtulit,
ut senatus, ut principis: quid ergo? quicquid iusserit prin-
ceps, si seruus ut lectum infernant, ius erit? non uidentur:
sed quod ciuitati iussum est, idque quod ad statum eius tuen-
dum pertinet. sed neque id quidem ius erit, si uel partem a-
liquam ciuitatis grauius premat, uel finitimos contra fas
naturæ, gentiumue lædat: æquum ergo esse oportebit. Cir-
cumferamus diligenter oculos, uideamusque, ecquid intra
complexum diffinitionis possit uenire, quod nomine diffi-
niti non contineatur? sed & contra quoque, contineatur
ne aliquid diffinito, quod diffinitio non admittat: quæ si
non uidebuntur, colligamus iam à capite omnia, dicamus-
que: Ius est decretum maioris potestatis ad tuendum ciui-
tatis statum ex æquo & bono institutum. Hæc Rodolphus.
Verumenimvero ei, qui recte diffiniturus, aut diuisurus
est, rem esse perspectam penitus, & cognitam oportet, in-
tus, foris, ut in numerato atque ad manū ea habeat omnia,
quæ ad illam pertinent: quæ nos ad ætem tantæ utilitatis
adiuādā hunc in modum tribuamus, ut alia de ipsa sint
rei essentia, uelut genus, forma, differētiæ, singularia, pars,
totum, omnia hæc inter se in directa serie siue ascendendo
siue descendendo ad essentiam mutuam spectant, cuiusmo-
di sunt animal, homo, ratione præditus, Aristoteles, cor-
pus, caput. Alia essentia sunt applicita, & hærentia: ut quæ
sensu comprehenduntur, quæque cogitatione ac mente, us-
que adeo affixa rei, ut manere iam amplius sine illa non
queant. Hinc sunt actio & passio: Tum causæ, nempe effici-
ens, & finis, media etiam, & effecta. Postea quæ rem capiūt
arma, indumenta, locus, tempus: in quibus ordo, & in ordi-
ne prius ac posterius: contra etiam quæ res ipsa complecti-
tur, ut quæ in loco, quæ in tempore, quæ in corpore, quæ in
uestita, denique quacunque ratione existentia in alio. Iam
quæ referuntur ad rem, in quibus sunt quatuor oppositio-
nū genera: pugnatia, orbata, contradicētia, relata. est quā
ad diffinita & separata egredimur, ea sunt duæ res diuersæ,
aut plures nullo comparationis uinculo inter se collatæ:
comparationem uoco quatuor illas oppositionum for-
mas. Sunt etiam addita quocunque & applicita: ut cruor
in ueste.

EXPLANA. CVIVSQUE ESSENT. 223
in ueste, lutum in facie, geometria addita rhetorice in eo-
dem animo. Sunt à nobis attributa, ut conficta in uita, pos-
sessiones, & ii qui possident, facultates, opes, honor, digni-
tas, nobilitas, magistratus. His subiunguntur, quæ sunt an-
te rem, quæ illam quomodocunque consentur antecessisse,
maiores, prædictiones, oracula, somnia. Postremo quæ
illi quocunque pacto succedunt: ut fama, posteri, exem-
plum. Hæc fere in libris primæ philosophiæ explanauimus
subtiliter: & quum de probabilitate disceremus, persequemur
fufius. Ex his omnibus diffinitiones ac diuisiones de-
promuntur, quod uidere est in scriptoribus cuiusque no-
tæ, & cuncto uitæ usu. Speusippi circumfertur de Platonis
diffinitionib⁹ Libellus, in quo multa eorū, quæ diximus li-
cet exēpla animaduertere. Sed nos sigillatim de unoquo-
que genere subiungemus, eodem quo posuimus ordine. A
genere in formam sic partimur: Ciuitatis regimen aut de-
mocratia est, aut oligarchia, aut monarchia. Simia sunt si-
mi, Cercopytheci, Cynocephali, Cæpi, Sphinges, Callitri-
ches, Satyri, Cynopopi, Manti, ore, Crocutæ: ad differen-
tes, ex animalibus hoc ratione præditum, illud orbem: ad
singulas res, Christiani orbis Reges Carolus, Fernan-
dus, Franciscus, Henricus, Ioannes, Iacobus. A toto ad par-
tes diuisio est huiusmodi: literæ alię pinguntur atramēto,
alię minio, alię creta, alię carbone: hæc sunt enim literarum
partes, nempe materies. Ex adherētibus, partim hominū
sunt naso simo, quidam extante, quidā aquilo, nonnulli re-
pando, aliqui retorto, multi recto: quæ aliorum pertinet,
nēpe ad adiūcta: contra uero à partibus in totū, à minorib⁹
ad capaciora nō est diuidere. finitiones inferiorū per supe-
riora fiunt, sicut est declarati: nōnunq̃ retrorsum uenitur,
ut per inferiora finiatur superius, & maius, quā eo loci po-
siti est superius, ut ultera se nihil admittat, quo explicet, aut
certe nō possit apte: ita magis tū arctiorib⁹ tanq̃ exemplo
quodā ostenditur, quā diffinitur: ut ens est quod est substā-
tia, quodue substantiæ accedens: in quo quādo ascendere nō
datur, descendimus. Huius notæ sunt diffinitiones illę, quæ
litas est per quā quales esse dicimur, ut Aristoteles inquit:
inherēs est, per quā res habet aliud nomē, quā pro essentia
sua ratione. Assignatur etiam diffinitio à partibus totius, A partibus
ut apud

ut apud Ciceronem: ius civile est quod in legibus, senatus, consultis, rebus iudicatis, iuris peritorum auctoritate, edictis magistratuum, more, æquitate cõsistit: & Papinianus, ius civile est quod ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum uenit: homo est quod constat anima rationabili & corpore ita formato: corpus cõponitur ex capite & trunco. Domus ex fundamento, parietibus, tecto: ciuitas ex senatu, equestri ordine, ac plebe: quæ utiq; diffinitio tum demum assignatur, quum notiores sunt partes quàm totum. contrà ex toto fit partis diffinitio: materies est ex qua constant quæ generantur quæque corrumpuntur omnia: quod genus diffinitionis difficile est aptum & simplex reddere, nisi aliquid sit admistum ex alio desumptum loco: uelut caput est in omni animante primum, ad ordinem refertur: facies est, ex qua homo cognoscitur, ac censetur, ad actionem: nam pars de se non satis potest totum explicare. Sequuntur inherencia, quæ campum diuidentibus & diffimentibus aperiunt latissimum: oculi sunt quidam nigri, quidam glauci, partim uirides, partim cerulei: animalium sunt alia simplicia, alia cauta, alia stolidia: diffinitio hinc accipitur, homo est animal rectum, lato pectore, expansum in brachia, diductis manibus in digitos, leuicute, ad prudentiam & bonitatem appositum, & factum pietatis capax: bouis descriptio est apud Varronem, Equi apud Virgilium. sed quid persequor singula? Animantes omnes, stirpes, lapides, metalla, gemmæ hoc ferè modo declarantur, utpote sensibus congruentissima. In actione diuisio est: animalia uel ingredi, uel serpere, uel natate, uel uolare: diffinitio, Delphinus est piscis celerrime omnium natans, & solus inter eos saliens: amor est cõdimentum, quod res omnes etiam amarissimæ dulcorantur. Ex passione: eorum qui bene uiuunt, ij multa sentiunt incommoda in uita, nempe qui agunt inter malos, illi honore afficiuntur, qui inter bonos. Iracundus diffinitur, qui ad iram leuissimis de causis celerrime rapitur. Accedunt his causæ: calor omnis aut est à sole ac cœlis, aut ab igne. diffinitio, dies est lux per hemisphærium nostrum à sole diffusa. Homo est animal peculiari dei opere conditum. In numerum causarum ueniunt instrumenta: eruditio paratur usu, paratur

Ab inhærentibus.

Ab actione.

A passione.

A causis.

tur studio, paratur doctrina: persuasio omnis fit rebus, aut uerbis: triticum aliud molitur mola aquaria, aliud uentaria, pars asinaria, pars trusatili: oleum est liquor ex oliua trapetibus expressus. Altera causa est finis: eruditio ab alijs ad usum corporis quæritur, ab alijs ad usum animi, à quibusdam uero ad uanitatem ostentationis. diffinitur hoc loco homo, animal à Deo ad æternam beatitudinem gentium. Ius civile est æquitas constituta ijs qui eiusdem ciuitatis sunt ad res suas obtinendas. Media sub instrumentorum rationem ferè concluduntur. Sunt causæ sine quibus effectus non sequitur: fames contigit aliàs sterilitate agrorum, aliàs uastatione: bellum Troianum est quod Greci cum Troianis gesserunt propter raptam Helenam. Est in causis ignotis fortuna: ut alijs hominibus cessantibus perueniunt omnia, alijs nihil nec uigilantibus, ac strenue laborantibus, alijs tenuiter, ac maligne. diffinitio, honor popularis est loci dignitatis, quo cæca fors sine delectu euehit, quos ipsa non uidet. Casus est in ijs, quæ accidunt præter destinationem: duo his foderunt, hic thesaurum reperit, ille laqueum. Thesauros partim bestiarum prodiderunt, partim homines terram uertendo, pars ruina extitit ædificiorum uel montium. diffinitio, orichalcum est æs auro simile, quod Orius metallarius produxit, dum studet ex ære aurum facere: bomba est tormentum bellicum, quod metallario aliud agenti inopinato extitit. E causis nascuntur effectus. Est ira quæ alijs cogit manus afferre, est quæ sibi met ipsi. Diffinitio: Vipera est quæ sola ex serpentibus uiuum parit. Quærem capiunt uarij sunt generis, sicut in prima philosophia patefecimus: ex omnibus & diuisiones eliciuntur, & diffinitiones: quorum exempla ferè sic habent. In eo quod capit: homines hi uestiuntur panno, hi linteis, illi byssinis, aut sericis, sunt qui contextis frondibus, aut plumis: uinum aliud seria, aliud dolio, aliud utre feruatur. Ex loco: animalia alia in terra uiuunt, alia in aqua, partim in aëre, quædam sunt amphibia: herbæ sunt agrestes nonnullæ, sunt aquæ horrentes. Crocodilus piscis est serpentinus in Nilo uiuens. Balsamum liquor est odoratissimus in sola Iudæa proueniens. Valentia urbs est in Hispania ulteriore militari uino à mari reducta. Concio est oratio, quæ in loco publico ad

Ab effectis
Quærem
capiunt.

co ad multitudinem habetur. Triarii sunt milites fortissimi in postrema acie collocati. In tempore. Flores nascuntur quidam primo vere, quidam adulto, quidam senescente, alij æstate ipsa, atque etiam autumno. Amigdalus est arbor, quæ prima omnium florer. Pyrus sylvestris, quæ tardissime. Vegetatio est uis animæ, quæ prima se in homine profert: ratio quæ postrema. Cupiditas gloriæ est quæ ultima præstantibus uiris exiuit. Quæ sunt uelut inhaerentia in substantia: intelligendi uis in hominibus est sita, uel in angelis, uel daemonibus. Angina est morbus faucibus affixa, & podagra articulis pedum. Partes in toto: Digni & manus & pedes sunt communes: folia tum arbores, tum frutices, tum herbarum habent. Intercalaris est dies, quem solus habet quartus quisque annus. Quæ in alijs sunt potestates: fruges aliæ sunt in herba, aliæ in semine: picture sunt quædam delineatæ iam, aliæ adhuc in animo pictoris. Quæ in alijs ui, & potentia: Regnum uel in uno est, uel in multis, uel in paucis, in optimatibus, aut plebe. Diffinitiones, quæ aliquid declarent non facile est in his generibus inuenire: propterea quod quæ in alio sunt potestate uel potentia, ita latent, ut ea sint potius per alia explicanda, quam ut alia explicant. Sed de his satis: nam singulorum adferre exempla, quæ in prima philosophia persecuti sumus, quum esset longum, tum uero minime necessarium: & uerendum esset ne subtilis illa rerum minutarum concisio fastidium lectori adferret. Quæ ab alijs capiuntur eadem propè sunt in his, quæ modo sunt dicta. In utre aut mel seruatur, aut aqua, aut oleum, aut uinum. In bulga mulieris uel puer nascitur, uel mola, uel bestia. Semina sunt quæ continent in se arbores, sunt quæ fruticem, sunt quæ herbam. Regum hi habent in se regnum in uniuersum, hi bonam partem, alij exiguam. Diffinitiones sunt: Humana mens est sedes intelligentiæ, rationis, consilij: ciuitas sine iustitia est receptaculum latronum. Maiestas reipublicæ est in qua continetur dignitas & amplitudo ciuitatis. Annus est in quo duodecim menses comprehenduntur: pes est extrema atque infima hominis pars: aurora principium diei: bonus princeps est, qui non in cogitatione suorum commodorum, sed publicorum est cunctus. Iam quæ referunt, per se quidem inhaerentia sunt, sed inter

Quæ ab alijs capiuntur

Relata ad aliud.

inter se comparata ad hunc locum pertinent, in quem diuisio non cadit: nam hæc si per superius patiuntur aliorum spectant: ut colorum hic niger, hic albus: quæ sunt generis & formarum. hominum hi uident, illi cæci sunt, alij patres, alij autem filij: in adiunctis reponuntur. Sin unum in aliud tentes diuidere nihil proficies. Diffinitiones in his sunt, Virtus est uitium fugere, & sapientia prima Stulticia caruisse. Sed propius & exactius, albus est color, cui ex contrario maxime repugnat nigrum: cecitas est usus orbitas: quæ etiam est essentialis. Nam priuationis essentia est positionis absentia: ut tenebræ luminis. Hæc essentielles sunt quoque: pater est, qui habet filium: dominus, qui seruum: seruus, qui dominum. Idcirco minus quam alijs ex locis notæ. Contradictoria & separata per omnia diuidendi genera sunt fusæ: de quæ earum diffinitione iam est dictum. In additis diuisio est: dicendi ars in quibusdam est sola, in alijs est cum philosophiæ cognitione coniuncta. diffinitio: Parasitus est comes indiuiduus stultorum ac profusorum diuitum: magister equitum est dux, quem sibi adiungit dictator. Attributa: Inter homines inuenias diuites & pauperes: inuenias nobiles ac ignobiles: tum honestos, ac uiles. Pauper est cuius census non ualeat quinquaginta numis aureis. Eques est cuius Romanus, cuius census est quingenta millia. Contraria: possessiones aliæ sunt pauperum, aliæ locupletum, aliæ nobilium, aliæ plebeiorem. Nobilitas est dignitas, quæ antiquitate diuitiarum censetur. Ante rem: Qui nascuntur, alij patre uiuo, alij mortuo: ex ijs qui uiuunt, alij sunt patrum, alij matrum, alij utriusque, alij neutrum. Posthumus est qui nascitur patre mortuo. Opiter, qui patrem quum non habeat, habet autem. Paris est Priami filius, de quo pariter somniantur futurum cum Troia facem: Post rem: alij obscuri moriuntur, alij claritate post se relinquit: felix mors boni cuius est, quæ contingit in lumine calamitatis patriæ. Mixtæ diffinitiones mixtæ, quæ ex diuersis locis diffinitiones, quas uel nominemus mixtas, uel de loco ceseant præcipuo, uel certe ab eo, quæ quicquid potissimum spectant: quod ut in diffiniendo non est uitium, ita in diuidendo esset turpe: in quo est cauendum, ne rationes diuidendi in eadem diuisione confundamus: ut animalium alia terrestria, alia aquatila, quædam ærea, nonnulla rapacia: herbarum

Addita.

Attributa.

Ante rem.

Post rem.

Diffinitio-
nes mixtæ.

Leges diffi-
nitionis.

Diffinire
quanti sit
uari.

herbæ sunt aruenses, hortenses, salubres, multifolij, pauci-
foliæ: incurrunt enim in se membra, quod vitandum esse
superius admonuimus. Verum si ad uarias diuisiones per-
tinent, non miscentur: homines colore sunt candido, fu-
sco, atro: naso aquilo, simo, repando: oculis nigris, glau-
cis, ceruleis: auium aliæ gregales sunt, aliæ solitaria, aliæ
feræ, quædam mansuetæ: alijs pascitur carnes, alijs fru-
ges, nonnullis utrunque. Difficile dicitur, unde diffinitio
elicitur, nisi ei, qui prius uniuersam rei essentiam ratio-
nemque interius ac exterius perhorit: quin & illi etiam,
qui exploratum hoc habet, non perinde promptum sta-
tuere, unde petitur diffinitio, quam diffinire. Leges diffi-
nitionis sunt, ut diffinitio sit æqualis diffinito, non minor
neue maior. Tum ut rem explicet: idcirco parum apta est,
quum in ea diffinitum ponitur, nisi in relatis, quæ sunt
propositi, quod aliter nequit fieri. Nihil uero continere super-
uacaneum uel redundans, id est quod abscondi citra iactur-
ram totius possit, non uideo necessarium existimari: ne-
que enim ingenijs omnibus breues sufficiunt. sed nec lon-
gas esse conuenit, quæ expeditæ intelligentiæ rei paran-
tur. Et quando explanare ad ingenia audientium refertur,
prospiciendum diligenter, qui audiant, ut quantum res
patiatur, diffinitio eorum captui applicetur. Quocirca Ci-
cero & Quintilianus ita diffiniendum censent, ut maxime
presenti negotio congruat: aliterque gloriam finit Cice-
ro agens Cæsari gratias pro Marcello restituto, nempe ad
populum populariter, quam in Tusculanis quaestionibus
Philosophice differens apud paucos. Et Aristoteles de iur-
cundo loquens in Rhetoricis ad Theodectem, oportere a-
it existimari diffinitiones eas esse suffientes, quæ neque
exactæ sint, neque tamen obscuræ: quod dictum ad res
morum ac uitæ pertinet. At uero hæc quæ à nobis posita
sunt omnia percipere ac tenere, quum sit diuifuro & diffi-
nituro necessarium, apparet profecto quam sit diffiniendi
hoc munus magni uiri & excellentis: quique non uniuersam
modo eiusce rei, quam diffiniturus est naturam explo-
rarit, sed alia plurima non ignoret: neque enim aliter po-
terit eam rem, quam limitandam suscepit, & in maiore in-
cludere, & in minora diducere, & à uicinis circumfussique
secernere,

secernere, ac separare. Neque ulla nota alia æque doctum ab
indocto, acrem à tardo distinxeris, ut peritia diffiniendi.
Nam quibus multa sunt per ruditatem aut torpedinem cō-
fusa, ij discernere ea nesciunt: ita rebus finitimis & similibus
falluntur, ut fraus omnis ex conformitate nascitur. Error
autem quamlibet in diffiniendo exiguus, breui sit ingens.
quippe procedente scrutatione ac dissertatione rei
amplificatur. Quod si rite sit ab exordio
diffinitum, omnia certiora existunt,
& multo facillima.

DE EXPLANATIONE CVIVS-
QUE ESSENTIAE
FINIS.

IOANNIS
LODOVICI VIVIS DE CEN-

sura ueri Liber Prior.

INSTRUMENTVM EXAMINANDAE
ueritatis singulis disciplinarum atque artium idem
accommodatur. Nec ullam habet certam materi-
rerum, in qua uerfetur: sicut nec illud alterum de
querenda probabilitate: adhibetur enim à quocumque
artifice, dum in materia sua inquirat, quam apte enuntia-
tum sit ad ueritatem expromendam: aut quam recte ueri-
tatem per probabilia inuestigarit. Itaque duo hic exami-
nantur, simplicia effata, quæ nondum in argumentatio-

Significare

nem coguntur, & argumentationum complexio. De quibus priusquam dicimus, aliquid est de eorum partibus loquendum. Quarum partium alie sunt minimæ ac simplicissimæ, alie compositæ: minutissimæ ac tenuissimæ sunt in grammatica literæ, in censura hac uoces integre, quæ ad aliquid significandum sunt institutæ. Est autem significare signum facere, indicare aliquid alicui. Sic homo homini aliquid significat literis, nutu, manu, gesticulatione: ipsa quoque eadem signa nonnihil significant per quæ aliquid declaratur, aut ostenditur, uelut manus mota, index, nutatio, in uis regijs mercurioli, & quæ tenduntur ante cauponas, & tabernas, & officinas omnis generis, quibus admonetur populus, aduentores recipi, aut hoc uel illud curdi, aut uendi. Ex hoc genere sunt uoces prolatae, & scriptæ: utraque aliàs uoces, aliàs uerba nominabo. Ergo significat animo id omne, quo animus quomodocunque admonitus intelligit. Sed in hac intelligentia duo sunt, cognitio signi, & significati: ut uocis huius homo, & hominum: prior illa cognitio est imperfecta, atque inchoata, posterior plena & absoluta, illius quidem signi. Significare uero non simpliciter sumendum est, aut uniuersaliter, sed semper respectu & ratione alicuius: sunt enim uoces quæ equis aliquid significant, uelut clogmi, & poppysmi: sunt quæ canibus, ut iubilatus: aliæ Græcis hominibus, aliæ Latinis, aliæ Hispanis. Celebris illa apud Sophistas uox bux Latinis auribus nihil est, Catalano statim designat: ut hæc Aegypto uox erat incognita, Phrygi panem præcipuum edulium denotabat. Sunt uoces peculiariter paucis quibusdam notæ ipsorum uel conuentu uel tacito consensu, ut inter cæcos in Hispania lingua est quædam propria, quam uulgi non capit: etiam inter lenones: sic in negotiis principum ne deprehensæ literæ prodant arcana: & inter priuatos, ut Ciceronem & Atticum, unde fit, ut minus ille epistolæ possint intelligi. Quocirca uoces quæ nihil significant in ea lingua qua loquimur, etiam si in alijs sexcentis significant, nihil significare eas dicemus. Præter interiectiones reliquæ omnes uoces significant, ut Aristoteles dicit κατὰ συνήκην hoc est ex compacto, ex conuentione, & quadam loquentium conspiratione ac consensu. nullæ naturæ

naturaliter significant, nisi interiectiones, nec eæ omnes: nam quædam Romani aut Græci sunt magis sermonis, quam affectus: sicut euax, euge. nisi quod fortasse is motus corporis, & ea adhibebatur pronuntiatio, ut illinc potius, quemadmodum affectus esset animus, posset intelligi, quam ex uerbo ipso. Neque uero perturbat nos, quod Quintilianus naturalem significationem à translatione distinguit: ut uolare natura sua sit auium, translatione animorum: alia mente ille est locutus ac nos, ut in libris de dicendi ratione ostendemus. Sic ergo diffiniamus uocem significantem, ut sit communis nota, qua inter se alii alij notiones suas explicat, id est quæ mète cōcipiunt. Itaque usus est dominus significatum. Bouinari, & Iesum, & Latina illa nomina, quæ, ut inquit Ennius, fauni uatēque caneant, aliquid illo prisco seculo significabant, ætate Ciceronis nihil. Quid opus est crassis argutis in ijs, quæ pueri prope adferunt ex ludo illo suo? Quocirca uocum significatio, hoc est notatio animum spectat, non res. Nam Hæctor, Chimæra, bellum punicum, & cætera, quorum res nusquam sunt, aliquid tamen significant, id est animo sunt alicuius rei nota: quæ res & si ex natura sit sublata, animo tamen superest etiamnum, & tanquam uiuit, dum intelligentia comprehenditur. Quare alia dicentur significare aliquid, quod in solo sit animo: alia aliquid, quod in natura rerum. Quanquam ex ijs, quæ significant, sunt quæ animo significant aliquid, uel aliqua, ut homo, castra, herba, albus, niger, Hæctor, Chimæra: denique omnes partes declinabiles, præter pauca quædam, per quæ animus concipit uel rei alicuius imaginem, uel aliam eius generis ac modi, cuius sunt res: ut per Hæctorem hominem quendam, sicut per me, aut te: per Chimæram animal quoddam uarium, sed certe animal, uel animalium partes. Aliæ non insigniuntur, atque imprimuntur animo tãquam rei quædam imago, sed tanquã modus rebus inuisus: ut omnis, aliquis, quidam: & omnes partes orationis, quæ non inflectuntur: licet inter aduerbia sint quædam, quæ aliquid significant, ut mane, quemadmodum quæ dicit Persius: Iam claram mane fenestras intrat: & multo mane. reliqua omnia per se nihil sunt, nisi alijs applicentur: quæ tamen modum

Vox significans.

Significare aliquid, & aliq. mō.

Significatiua.
Consignificatiua.

Significare idem & diuersum.

Superiores

quendam & rationem illis adferunt, non aliter quam in harentia non subsistunt sine subiectis, faciem autem quamdam, rationemque illis addunt. Priora illa significatiua, hæc posteriora consignificatiua nominantur, ab Hammonio οὐκ ἔστιν ὁμοῦ καὶ ἕτερον καὶ ἕτερον, ab alijs categorematica hoc est prædicatiua, & syncategorematica, id est imprædicatiua, quo etymo mox declarabitur: illa primigenia posita sunt nuncupari, hæc posteriora seu secundaria. nam nec essentiam ullam habent sine illis, sicut de inheretibus diximus: nec inueniri nisi illis inuentis potuerunt: ut prior fuit substantia quam inherens, mirumque est potuisse illa consignificatiua declarari: nam de significatiuis etsi magnum fuit, non tamen adeo admirabile. Itaque ueteres illæ & rudis lingue, ut sermo puerilis, minus illis syncategorematis abundant, quam recentiores excultæ iam usu atque expositæ: & quo quisque est in quaque lingua facundissimus, ita usum horum exactissime callet: contra rudes aut tardi facilius rerum nomina assequuntur, quam hæc secundaria. Ex uocibus aliæ binæ aut ternæ aut quocunque alio numero idem inter se comparatę significant, aliæ diuersum. Idem quæ significant non uno modo: Quippe aliæ idem sunt penitus, ut Socrates Socrates, equus equus: aliæ significatiue incomplexa idem notant, ut ualde, multum: bellum, duellum: aliæ explicatione, ut Socrates Sophronisci filius. Scipio domitor Africa. Homo animal ratione præditum. Ille primæ eadem nominantur, postremę pares, siue æquales, medię synonymæ. Reliquæ sunt diuersæ aut uarię quæ non omnino idem significant. Quærat aliquis an uoces in diuersis linguis idem significantes, ut homo & ἄνθρωπος, synonymę sint dicendę? Non uidetur, nam non idem utriusque genti significat: nisi forte apud quam in usum sunt receptæ ambæ, sicut Zephyrus & fauonius: phlegma & pituita: Pallas & Minerua. Diximus enim significare non simpliciter dici, sed secundum respectum. Ex his uocibus, quæ diuersum significant: id est quarum aliquis unius ambitu significatus clauditur, quod non alterius, aliæ superiores sunt alijs, quæ & illas, & aliquid ultra includunt: inferiores sunt inclusæ animal homo, coloratum album, homo hic homo, album hoc albū, homo Troianus, fœmina Troiana.

iana. Aliæ nihil inter se habent cōmune, ut homo asinus, albi nigrum: quæ dicantur diuersæ, seu distinctæ: inter quas aliæ sunt aduersæ, aliæ negantes, aliæ priuantes, aliæ collatæ, aliæ auersæ ac segregatæ. Aduersæ sunt quæ sub genere uno aliquo adiunctorum extrema obtinēt, ut album & nigrum sub colore, frigidum calidum sub tactili. Negantes sunt duę eedem, quarum alteri negatio additur, bonum nō bonum: hæc propemodum in appositis contingunt, sicut priora, aut in ijs, quæ uim & naturam habent talium. Priuantes sunt, quarum altera priuationem tantum dicit alterius in subiecto iam apto positionem recipere, ut uidens, & cecum. Collatę sunt, quę relationem ad aliquid habent, siue quo non intelliguntur, ut pater filius, duplum dimidium: neque enim essentię suę rationem per se tuentur: ab Aristotele dicuntur ὁμοῦ καὶ ἕτερον, à Cicerone ea, quæ cū aliquo conferuntur, uulgo relatiua, non eō modo, quo quędam pronominum à grammatico uocantur relatiua. cetera omnia nominantur auersa, & segregata, seu ut usus obtinuit disparata. Ex categorematicis alię rem simplicem & unam significat sine adiecto, ut quę cuiusque essentiam denotant, homo, capra, lapis, aurum, cuiusmodi sunt pleręque nomina substantiua unius generis: quę Quintilianus uocat rerū nomina, philosophorum usus absoluta. Aliæ cum adiecto significant, ut quę dicuntur adiectiua, quæ idem Quintilianus appositæ nuncupat: item nomina communia, & unius generis non nulla, quæ aliquid affingunt substantię, uelut magister, dominus, pater, diues, pauper, cōsul, iudex, appellationes nominantur. Substantia uniuscuiusque eorum uocatur concretum, uelut in patre homo, in albo res ipsa, cui albor est affixus, quod non est ex se tale: neque enim homo est ex se cōsul, id est ex hominis essentia: nec charta ex chartę essentia candida. Abstractum est, unde fit tale, ut cōsul ex illo magistratu, candidus ex candore. Idcirco negant candorem dici candidum, & uirorem uiridem: quod sanè ita est, nisi cū magnitudo qualitatis significat: ut uiridissimus est in smaragdo uirore, & hic uirore uiridior, aut minus uiridis, quam ille. Ex uocibus siue significatiuis sint, siue consignificatiuis, alię res significant, alię rerum sunt uocabula: hoc est aliæ sunt rerum nomina, alię nominum nomina. Nihil quidem

Diuersæ.

Aduersæ.

Negantes.

Priuantes.

Collatæ.

Absoluta.

Cōcretum

Abstractū.

est quod non sit res, sed hic ego rem à uocibus distinguo, sicut apud Horatium:

Verbaq; prouisa rem non inuita sequentur.

Nec solum quæ aliquid uel aliquas res designât, sed quæ modo dicunt rebus innitentem, rem significare dico in præsentia, quemadmodum inherēs uoco rem. Vocum nomina sunt quæ nihil aliud quàm uoces significât, non quatenus sunt uoces tantum aut scripturæ, sed quatenus illæ aliquid significant: huius sunt generis ea, quæ in tribus de sermone artibus tractantur, nomen, uerbum, inflexio, longa syllaba, breuis syllaba, Tropus, Schema, metaphora, enatiatio,

Prime intentionis.
Sed & intentionis.

sylogismus, enthymema. Illa quæ rem notant, appellatur primæ rationis, siue intentionis, siue ut Capella & Boethius loquuntur, impositionis, uel positionis: hæc altera secundæ. Sunt uoces quæ unum tantum significant, uel plura ut unum: unum significat Socrates, hic filius Sophronisci: plura significat populus: plura quidem homo, animal, sed ut unum: quod fit dupliciter, ut illa omnia unum efficiât tantumquam corpus coniunctione, aut congregatione, ut in ætate & ciuitate: uel unum, ut una sit impositio, unus intellectus, & ratio omnium in illa congruentia, & quasi similitudine. Sic homo Socratem, & Platonem eadem hominis ratione, quoniam uterque est animal rationale: animal bouem & equum, quæ unum sunt in una ratione animalis, nempe in substantia sentiente: hæc uocant uniuoca, siue certa, siue definita. Aliæ significant plura diuersis rationibus, causis, impositionibus, quæ dicuntur æquiuoca, siue pluriuoca, & ambigua: ut taurus bouem, marem, & montem diuersissima ratione. Afina fœmina asini, & illum ex gente Cornelia. Sunt qui ambigua hæc à casu dicant appellari, quod ea uelut casus quidam traduxit ad illam alteram significationem, nõ prima & naturalis nominis impositio, atque attributio significationis: ut taurus Romæ bouem significabat primum, postea montem illum Afina: fortasse postquam L. Scipio Romana arma illuc tulit. Afina prius significabat asinum fœminam, Cornelium uero illum, non priusquam is asinam duxit in forum ære onustam pro dote filia. Quæ nota aliqua distinguuntur, æqui uoca non sunt, ut prolatione, scripture, genere, numero.

Vniuoca.
Acquiuoca.

Sunt quæ gradu aliquo transeunt ad res etiam alias signandas, ideo metaphora nominatur, siue translatio: in qua semper inesse oportet aliquid ceu transitum præbens, nempe rerum quandam inter se conformitatem, aut proportionem.

Metaphora.

quæ Græce analogia uocatur: ideo & hoc analogum appellamus, quasi proportionale: ut ferreus de eo dicitur, quod ferro constat, sed propter duriciam de quibusdam animis. caro & os de animali; at illa similitudo quædam ad oliuam, & prunum, & cerasum traduxit. Quod si marinus canis propterea sic uocatur, quod similitudinē habeat huius nostri, analogum erit, non pluriuocum: nihilo fecius utrumque est ambiguum. Tenenda est hæc regula, quod in proposito nõ est ambiguum, non est habendū pro ambiguo, ut si quis querat, ex quibus elementis constat mundus, aut quomodo periturus sit: nihil attinet adferre aliquid de mudo muliebri, aut de Duce illo Iustiniani Augusti: uel de elementis literarum. Voces simplices sunt octo orationis partes, aut quæ pro una aliqua sumuntur, ut paterfamilias, magister, populi, dictator, linguæ inopia, non solum in nostra, sed in Græca etiam, quibus magis & diutius licuit fingere. Compositæ siue cõplexæ uoces sunt duæ, aut tres, aut plures orationis partes, uel uinculo colligatæ, ut Valdaura & Maluenda: Ego cum Ioannio: affectus est temperas: uel congruentia adiunctæ & applicatæ, ut substantiuum & appositum, uel duo substantiua in eodem casu appositæ, uel diuersis, ratione quadam grammaticæ structuræ, uelut possessionis, aut eiusmodi: nomen & uerbum, aduerbium, & nomē uel uerbum, uel participium, interiectio: & id quo affectus tendit, ut o factum bene. Nam ista, Socrates per & cum, nihil sunt, nec simplices uoces, nec compositæ. Hæc crassius sint à nobis proposita, magis ut intelligantur tanquam fundamenta rudium, quàm ut subtiliter examinentur: sed nec sunt accurate exigenda, quæ ferè sunt primæ institutionis, & quorum dominus est usus populi.

Analogū.

Ambiguum.
Regula.

Simplex

Cõposita.

DE ENUNTIATIONE.

EX compositis uocibus alia imperfectum reddunt sensum & quasi suspensum, in quo desideretur aliquid: ut homo in cāpo, Socrates & Ioannes, hominem amare. Alia perfectum, & acquiescit qui audit: ut Petre lege: quæ orationes nominantur, & si non omnes orationes expletum habent sensum: ut si ueneris: an tu disputas? Ex perfectis atq; absolutis quæ sunt de indicatiuo modo, id est quæ significant aliquid esse, fuisse, fore, ad hoc nostrum institutum pertinent: in eis enim est hoc, quod querimus, uerum uel falsum: ideo indicatiuus modus, & demonstratiuus, & narratiuus nuncupatur: à Græcis uero ὀρισμὸς, quasi definitiuus, & à Quintiliano fatēdi modus, quod aliquid dicat, ac demonstrat, quemadmodum sit, erit, aut fuit: hæ orationes multis nominibus signantur: ab Aristotele ἀποφάνσεις, id est pronuntiationes, siue pronuntiata, siue proloquia: ab alijs ἐπαγγελίαι, quasi enuntiationes: est enim ἐπαγγελία declarare, enuntiare, aperire: ab Stoicis ἐξήματα, quod Cicero effata uertit. Sunt nonnullæ enuntiationes in quibus etiam si sit alius modus quàm indicatiuus, tamen is intelligitur, ut uellem prandere, hoc est uolo: & modum subiunctiuum pro indicatiuo poni, & temporis illius pro temporibus huius, id uero ludi est grammatici. Impediuntur interdum hæ pronuntiationes, quæ sunt indicatiui, aliqua adiectione, quæ sententiam suspendit: quemadmodum de orationibus diximus: ut quum tu hæc dices? & interrogationes ferē: quibus sunt in eis quædam, quæ perfectum sensum obtinent, ut apud oratores, quum nō tā rogādi causa sunt quàm ut gendi: an est aliquis seditioſo sceleratior? quis est homo qui uult uitam, diligit dies uidere bonos? Sunt enuntiationum quædam genera implicita, & clausa, quæ ex prioris sensu pateſiunt: ut superbia inuidiam parit, & contrā: ergo semel huc ueni, atque iterum: de quibus non aliter censendum, quàm si essent explicatæ. Quæ unum uerbum habent indicatiui nominantur categoricæ, quasi prædicatiuæ: nam κατηγορίαι dicunt Græci, aliquid de aliquo enuntiare seu dici, à nobis enuntiatuæ nominantur, seu simplices: quæ

Enuntiationes.

Categoricæ.

CENSURA VERI LIBER PRIOR. 337

quæ uero duo uel plura habent uerba uel indicatiui, uel subiunctiui aliquo uinculo connexa, uocentur compositæ, seu coniunctæ. In categorica duo sunt termini, quæ Aristoteles ἀκρὰ uocat, hoc est extrema: id quod de aliquo dicitur, seu enuntiatur, & id de quo enuntiatur: hoc nuncupatur subiectum, illud prædicatum: prædicatum dicitur quoniam sicuti modo admonui, prædicare appellant Græci κατὰ τοὺς ὁρῶν: subiectum uero est, quod alteri subiaceat, cui alterum superponitur. nam id est subiectum in enuntiatione, cui ratio significatus prædicati innititur, aut attribuitur per affirmationem uel negationem: ut iudex sedet, non sedet: diligitur, non diligitur. Ita subiectum ceu materia est, & fundamentum prædicati uelut accidentis. Quicquid reliquum sit in enuntiatione dempto subiecto, prædicatum esse magnis artis huius autoribus placuit: ut Socrates disputat bene mane in Academia deambulans, præter Socratem reliquum totum esse prædicatum. Sed sunt effata quædam, in quibus idem semper est subiectum, quomodocumque uertantur, ut uoluptas est pernicioſa: alij, in quibus uariari potest situ, ut titillatio est uitium: non omnis homo est animal, non omne animal est homo. Simplicius fuerit, & huic proposito aptius subiectum diffinire cui aliquid tribui aut tolli significatur, quod à nobis obiectum nominetur: prædicatum uero, quod alicui applicatur, aut tollitur, quod sit sanè dictum. Neque enim minus non esse animal dicitur de lapide, quàm esse animal de homine. At interdum idem dicitur de eodem: Socrates est Socrates, gladius est ensis: nō nunquā par de pari, ut homo est animal rationale: aliās superius de inferiore, ut homo est uiuens: aliās contrā, ut animal aliquod est homo, non omne animal est homo: uel inherēs de subiecto, Socrates est fuscus, parfumonia est utilissima: uel diuersum de diuerso, Socrates est Plato, homo est equus. Omnis uox quæ uergit ad dictum, pars est dicti, quæ ad obiectum obiecti: ut lusus & magistratus sunt coti-culæ: sunt uoces, quæ alijs adherent, non coniunctione aut nodo, sed quadratione & congruentia, sicut obliquus recto, appositum substantiuo, aduerbium alij parti: quæ determinationes nominantur, siue affectiones, quasi limitationes quædam, & moderationes eorum, quibus adiunguntur:

Prædicatum Subiectum.

Obiectum Dictum.

938 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 tur: quæ uires suas uarie exercent. Nam aliæ astringunt, ut
 liber Platonis, aliquis equus hic equus. Aliæ laxant, omnis
 homo semper disputat, possibile, & eiusmodi. Aliæ auertunt
 à perfectione naturæ ad diuersum, hic homo uiuit uitâ stir-
 pis: partim ferè mutant, militaris clementia: sunt quæ ex-
 plicant nomē, canis coelestis: sunt quæ rem, hoc est rei essen-
 tiam, rationabilis homo, mortalis homo: quædam inhæ-
 rentia declarant, male suada fames, & turpis egestas. Nonnul-
 la tollunt penitus, uelut homo depictus in tabula: quæ affe-
 ctio dicitur distrahēs, uita saxi, ferè omnis, non enim est o-
 mnis. In partem dicti accedit uerbum, in quo sunt duo, con-
 iungendi uis, & tempus: in priore sunt affirmatio & nega-
 tio, quæ ad modum & connexionem uerbi pertinent, &
 sunt uelut nexio & dissolutio: quæ adesse aliquid signifi-
 cat, affirmat: quæ aufert, negat: hæc appellatur enuntiatio
 negatiua, illa affirmatiua. Boëthius affirmationem & nega-
 tionem nuncupat. Cicero enuntiationem aientem, & negā-
 tem, affirmantiam & negantiam. Capella dedicatiuam &
 abdicatiuam: nec est necesse negationem exprimi, satis est
 clusam intelligi: ut arrogans est alius sapiente bonoq: rixo
 sus distat à philosopho. sunt mixtæ qualitatis, ut Socrates
 aliter disputat quàm Plato: Socrates omnibus præter q̃ pe-
 cunia abundabat: tantum habeo Titum mecum: careo pe-
 cunia: quibus aliquid significatur esse, aliquid non esse. ad
 tempus pertinent aduerbia temporis, aut nomina, per quæ
 tempus designatur, ut iam, nunc, cras, nunquam, longo tē-
 pore, hoc die, necessario, possibile, impossibile. Nam illa præ-
 tor nunc, cras erit consul: uictor iam postea uincetur, uer-
 bum habent in se latens: qui nunc est prætor, qui nunc est
 uictor: etiam si dicas iste uictor aliquando fuit uictus, & se-
 dentem possibile est ambulare: in quo geminus esse potest
 senius, aut totius, ut quod hæc sit possibilis, sedēs ambulat,
 tunc unum est tempus: aut partium, in quo duo sunt tem-
 pora, nempe qd potest sedere, potest etiam ambulare: prius
 Cōposita. Aristoteles dicit componere, posterius diuidere. Sunt tem-
 Diuisa. pora quæ habitum significant, uel quæ loquendi consuetu-
 dine aliorum referenda sunt, quàm ad ipsum tempus uer-
 bi. Iste pingit, actus est: iste bene pingit, moris & consuetu-
 dinis: ut iste ius dicit in hoc populo, iste pingit hanc tabu-
 lam,

In uerbo
 quæ.
 Affirma-
 tio.
 Negatio.

CENSURA VERI LIBER PRIOR. 939
 lam, rosa est flos, intelliguntur quum rosa est, & quum ta-
 bula pingitur: in quo facile est cauillari, sed per lulum &
 argutias: qui loquitur, & qui audit, multo secus intelligit:
 ut si quis dormientem roget, tu dormis? is ait se dormire: et
 qui dixit, bona est uoluptas, & addit, ego mentior, de alio
 sentit tempore: sicut in quibusdam uerbis quæ uoce eiusdē
 sunt temporis, re non sunt. Socrates ubi libenter uiuit, ibi
 est mortuus: in quo loco hic prædet, in eodem cœnat: idem
 solum & frumēta profert, & legumina: eadem manus mor-
 bum & medicinam dabit, de uarijs temporibus dicuntur:
 quemadmodum non est unum tempus, si dixerō, nudius tert-
 tius emi ædes meas, non enim erant meæ, quum emerē, sed
 quæ nunc sunt meæ. Itaque ad communem intelligentiam
 sunt hæc referenda. Nam de sermone omni non possunt in
 uniuersum perpetuē tradi formulæ, ut q̃ nō ea quæ natura
 lia sunt sequitur, sed quæ uolūtaria, & uarij ac subinde mu-
 tabilis iudicij. Quicquid in pronuntiatione ponitur, aut su-
 mitur pro uno certo tantum, ut pro alio nō possit: aut pro
 multis tanquam uno, ut quæ sunt propria ex se, uel quæ no-
 ta aliqua proprietatis signantur: Socrates hic homo, hi ho-
 mines, isti homines, nunc, hic: ea reddunt effatum singula-
 re seu certum. Sunt alia, quæ ita pro uno sumuntur, ut pro
 alio sumi possint: aut quæ pro multis sumuntur disiun-
 ctione, ut aliquis homo, nempe hic uel ille uel alius: aut pro
 unoquoque sui significatus, illa particularem enuntiationem
 efficiunt, siue specialem, hæc uniuersalem: in plura-
 li ad eundem modum, aliqui homines, omnes homines: Vniuersa
 in illa pro aliquibus capitur ut distinctis disiunctione, isti,
 uel illi: in hac pro omnibus & isti, & illi. mixtæ sunt quæ
 Mixtæ. simul istorum habent aliqua. Quæ uero sint uniuersali-
 tatis, singularitatis, particularitatis notæ, non est diale-
 ctici definire, sicut nec quæ negationis, sed usus, & eius ar-
 tis, quæ in hoc usum obseruat: ea si qua est, sit grammati-
 ca. Exempla horum omnium sunt, quo res fiat notior, ut
 singulares dicantur hæc, Socrates disputat, hic homo do-
 cet: uniuersales hæc, omnis homo docet, nemo docet, nemo
 Vniuersa. non docet, quis nō docet? Nam quū dico nemo docet homo les.
 pro omnibus hoibus accipitur: non minus q̃ in hac, quis-
 que docet. Sunt quædam enuntiationes, quæ quum faciem
 habeant

Enūtiatio
 singularis

Particu-
 laris.

Vniuersa
 lis.

Mixtæ.

Singulares
 Vniuersa-

Collectiue habeant uniuersalitatē, ad aliud potius genus ex sensu referuntur: ut cuncti simul ore fremebant: quę collectiua dicitur, & non aliter est singularis, quā si quis enuntiet, isti omnes simul. Est & aliud uniuersalitatē genus, quod appellari cōuenientia potest, id est eius, quod conuenit, expedit, par est, necessarium est, & huiusmodi: exempla huius sunt multa, ut apud M. Tullium, omnia tua causa uolo: omnia profecta sunt abs te in me: & in Exodo dicit Dominus Moysi, ostendam tibi omne bonum: tum in Euangelio, Spiritus sanctus docebit uos omnem ueritatem. Est etiam alia uniuersalitas reflexa, ut Aristoteles omnia diligenter scripsit, nempe quę scripsit. Vergilius:

” Ipsaq; tellus

” Omnia liberius nullo poscente ferebat.

Particulares. Scilicet quę ferebat omnia: est & quędā imperfecta quum pro pluribus aut plerisque abutimur. Cicero pro Sextio: iactitiam paucorum luctum omnium. Particulares sunt alie quis homo disputat, non disputat. Nam quidam homo disputat, si quis uelit in singularibus reponere, cum hoc non

Infinita. admodum contendam. Infinita sunt quę ex se nulla nota attributa sunt alicui generi, homo disputat, Athenienses pugnant, Romani hanc urbem cōdiderunt: quę ex sensu transferre uel ad uniuersales possunt, uirtus est bonum: uel ad singulares, homo adest, de aliquo prius locutus: uel ad particulares, Achiui hic occultantur, homines habitant sub equinoctiali, dolus latet sub hoc uerbo. In quibus uero uniuersalitas & singularitas insunt, uel qua alia, mista nominantur, utiq; ex se: nam alijs sic spectantibus uniuersales fiunt, alijs sectus singulares, aut speciales: ut si quis dicat, Socrates semper deambulat in Academia: alius Socratem modo confiderabit, huic fiet certa, & dicet cur singulariter ais hoc de Socrate? & nō item de Glaucō, uel Hippia? alius illud semper, & respondebit uniuersaliter, istuc quidem ne dixeris, an nunquam sedet? ad eundem modum in his: hic homo possidet asinum, Socrates habet aliquot discipulos. Composita enuntiatio est plures simplices uel aliquo uinculo, uel per seipfas apte connexa: ut fortuna & dominos facit insolentes, & seruos meticulosos. Interdum ratio coniunctionis in proprietate linguę postulat alium modum a narratiuo, nec

nec tamen non continuo est coniuncta, siue cōposita. Nam in his sola spectatur connexionis ratio: ut si equus haberet alas, uolaret: tu es adeo eruditus, ut Aristotelem superes: nam indocti dicunt quod Aristotelem superas: idem tamē quod nos, intelligunt, & nos, quod illi: sed hoc nostrum est secundum linguę proprietatem. Multa etiam per indicatiuum Gręci efferunt, quę nos per subiunctiuum, & illi per infinitiuum, quę nos per subiunctiuum, aut imperatiuum. Omnia coniunctionum genera, quę a Grammaticis diuisas earum nominantur, his sunt apta: coniunctiua, disiunctiua, illatiua, aduersatiua, approbatiua, & causales: quę ex ludo sunt literario. Tum quędam aduerbiorum forme, ut tēporis, quū, quando. Locū ubi. Similitudinis ita, adeo, si cut. Cōparationis hoc, quo, quanto, tanto, tam, q̃, & in absolutis, quę ferē tempus significat. Stulto regnante sapientes affliguntur: & per quā, ut magis currit quā deambulat. Adde his relatiuum quis: sine copula sunt apte applicita, bona ingenia pudor debilitat, mala cōfirmat audacia: oprare quę libeat, porē, conseq̃ui quę libeat, non potes: pauperi desunt multa, auaro omnia: quibus uenustatis gratia uinculum demitur. In his nō aliter quā in simplicibus, negatio in nodum incumbit, id est in copulam, non in partes: non &, non uel, nō si, uel certē significatur incumbere. Cicero post nodum transtulit primo de diuinatione, si non significant, nullas dant uias: pro non significant, nullas dant uias. Omittitur interdum consequens per figuram Gręcam, & potissimum Atticam: ut apud Thucydidem & alios: quod nosiri quoque sunt imitati, ut Cicero in tertio de Oratore. Negatio & affirmatio pugnant inter se, sed ex ratione quantitatis, ut uniuersalitas cum uniuersalitate, omnis homo legit, nullus homo legit: uel uniuersalitas cū particularitate aut singularitate, omnis homo legit, aligs non legit, Socrates non legit: & singulares, Socrates disputat, non disputat. Et inter se mista, Socrates semper disputat, nunquam disputat, aliquando non disputat, nunc non disputat. Quum singulares sunt, aut quicquid in una erat uniuersalitas, fit in altera particularitas, uel singularitas: aut e contrario, uocatur contradictio: & si has quoque contrarias appellat Cicero in libello de Fato: sed nos aptius ad artem

Pugnę enū
tiationum

Contra
dictio.

Contra-
rietas.

Regula.

Enuntia-
tiouera.

Necessarii

Possibile.

742 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
artem distinguimus. Quum uero uniuersalitas in utraq; re-
manet, contrarietas, seu aduersitas. In compositis pronun-
tiationis affirmatio & negatio ad deuinctionem spectat, non
ad uerba, unde censetur eis oppositio. Coniunctiuæ uniu-
ersalitatem quandam uidentur præ se ferre, disiunctiuæ par-
ticularitatem: iustitia est uirtus, & fraus est scelus: non est
uirtus iustitia, uel nulla fraus est scelus contradictoriæ: si
remanet coniunctio & sunt aduersæ, ut iustitia est uirtus,
& fraus scelus: non est uirtus iustitia, neq; ulla fraus est sce-
lus. quæcunque ad rationem coniunctiuarum se applicant
uniuersalitatem participant, quæ disiunctiuarum particu-
laritatem. Regula est generalis in Latina lingua contradi-
ctiones in omni genere enuntiationum proprias ac germa-
nas fieri præpositione negationis: aut si fuerit præposita,
subtractione, modo herere possit commode. In Græca & a-
lijs tamen ex proprietate sua repugnet lingua, sensu tamē
idem fit.

DE CENSURA VERI ET FALSI.

CENSERE QUAE ENUNTIATIO
uera sit, quæ falsa, id nullius est artis certæ, sed
uniuscuiusq; in sua materia, & in ijs quæ sunt
uitæ cōmunis, uiri prudentis multū in nego-
tijs, & usu rege uersati, quiq; cōmunē sensum
atq; intelligentiā acute animaduertit. Instru-
mentū tamē hic trademus, quo quisq; in sua arte, rebus tamē
præcognitis, uerum & falsum in pronuntiationis inquirat. Ve-
ra pronuntiationis est, quæ enuntiat id, quod re ipsa ita est. Fal-
sa quæ id, quod non ita est. Vera est, Deus est omnipotens,
Adam fuit, Christus iudicabit homines, nō est quidē Adā,
sed uerū est fuisse: & hæc, Adam fuit ita significat sicut est,
nempe illū fuisse. Ad uerū & falsum multa consequunt, alia
ex re, alia ex nobis. In re sunt immutabilia, in quibus neces-
saria & impossibilia, sicut in prioribus cōtingentia, solita,
rara, crebra: possibilia fusa sunt per oīa, magis tamen uer-
gunt ad mutabilia: quis necessarium nō est simplex, ut nec
possibile. Necessarium quod oportet fieri, ut necesse est esu-
rientem comedere, & parere legibus, uel quod fieri aliter
nequit, siue immutabili rei essentia, siue inuitabili aliqua
ui, ut homini moriendum esse. Possibile est, quod legibus li-
cet,

CENSURA VERI LIBER PRIOR. 743

et, quod est commodum, quod concessum, permillum: po-
test etiā fieri, quicquid naturæ rei non repugnat. Ex uerbis
aut alia sunt certa, alia incerta, absurda, incredibilia, scita,
ignorata, dubitata, & eiusmodi. Proposita enuntiatione ur-
dendū est nunquid sit ambiguū, siue in uerbo pluriuoco, ut
canis est animal: siue in cōnexionē uocū, ut aio te Aeacida
Romanos vincere posse: hoc statim distinguendū. Qd nul-
lius est artis, quemadmodū de uero & falso dixi, sed cuiusq;
in suis, uel prudētis in cōmunionē uitæ. Explicanda etiā ea,
quæ diximus implicite, ut iter, contrā, & eiusmodi: curris
non. Tum uerū falsumq; inquirendū ex quantitate, ex qua
litate, ex copula, & affectionibus. Prima formula. Oīa quæ
sub uniuersalitate cōprehenduntur, uerā eam reddunt, si ei,
quod enuntiat, quomodo enuntiat, congruāt: unum ali-
quid, si non congruat, fit falsa. Si quis ab uniuersalitate ad
singularia rem deducat, descēdere dicitur: sin à singulari-
bus ad uniuersalitatem ascendere: hoc ad astruendā uniuersa-
litatem ualet, illud ad infirmandā. Videndū, ut singularia
uere sint illius uniuersalis, contemplandū tempus, & mode-
rationes, & coniunctæ sumantur coniunctiue. In ascensu et
descensu uniuersalitatis omnia comprehendī est necesse ad
uerum astruendum, aut putari aliqua generali clausula cō-
prehēsa: utpote sic in cæteris, nec est reperire quidnam ob-
stet, in contrarium non est obseruatum, aut quid simile: in
descensu unum sufficit ad dissoluendum, tanto scilicet facili-
us destruere, quā cōstruere, lædere, quā iuuare: ut nō
sit magni uiri posse officere, sed prodesse. Est quum uno
aut altero inducto, uniuersalitatē subiicimus, rati illa pro
omnibus sufficere, quod exemplis agitur more Socratico:
eāque dicitur *ἡγεμονία*: ad nauem regendam non adhibe-
tur nisi peritissimus, ad scholam, ad equum, ergo nec ad
republicam administrandam asciscendus est nisi peritissi-
mus. Id genus inductionis latentem habet uniuersa-
litatem, hoc modo: ad æquum, ad nauem, ad scholam,
nec est inuenire in contrarium aliquid, ergo ad omnia, si
ad omnia & ad rempublicam. Absurdum enim sit nega-
re, quod ad hoc solum, quum ad alia omnia conueniat,
præsertim quod de eo ipso est controuersia, ut tantum-
modo uideatur negasse temporis causa, non ueritatis.

Quod

544 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 Quod si cui parum placet, sit sanè inductio non uniuersali-
 tatis, sed similitudinis, & exemplorum. Secunda formula.
 Particularitatem una singularitas pro ea cōfirmat, omnes
 contra eam infirmant: & sicut in uniuersalitate usi sumus
 coniunctiua, quæ naturā obtinet uniuersalitatis, sic in par-
 ticulari utemur disunctiua cōsimilis ingenij. Sed est ani-
 maduertendū inueniri in particularitate acceptiōes duas,
 hanc certam, illam incertam: certa est, quum sub nulla deli-
 tescit, nec ad aliam refertur, ut alicui uni certo possit con-
 gruere, quod est effatum: ut orator aliquis hæc scripsit. In-
 certa est, quum sub alio delitescit, nec de uno aliquo est sen-
 sus, nempe quum sub uniuersalitate significabatur claudi-
 ut ad singula illius uniuersalitatis referatur, non ad totam.
 hæc iunioribus suppositio confusa nuncupatur, quæ sic est
 Ciceroni exposita in libro quinto de finibus bonorū ac ma-
 loz: Quum dicimus omnibus animalibus extremum esse
 secundum naturam uiuere, non ita accipiendum est, quasi
 dicamus, unum esse omnium extremum: sed ut omniū ar-
 tium recte dici potest cōmune esse, ut in aliqua scientia uer-
 sentur, scientiam autem suam cuiusque artis esse: sic anima-
 lium commune secundum naturam uiuere, sed naturas esse
 diuersas, ut aliud equo sit natura, aliud boui, aliud homi-
 ni, & tamen in omnibus summa communis. Sic ille. Fit etiā
 incerta, ut hic pane est opus ad edendum: neque enim hoc
 aut illo, si modo opus esse id dici, sine quo nequit fieri. So-
 lus homo nouit religionem, non solus hic aut ille: sed hæc
 perinde est, ac si dicas, quicquid nouit religionē est homo,
 sicut in illa quisquis edit panem edit. Tum Romæ ac Spar-
 tæ consilium publicum est senatus: & in peruulgato exem-
 plo, Parisijs & Romæ uenditur piper: quia & uniuersali-
 tas quædam est, sicut & utrobique. Hæc uero siue incerta, siue
 confusa, attingenda non est, quoad collatio illa uniuersali-
 tatis in singularitatem, aut particularitatem sit resoluta.
 Tertia. Tertia formula. Singulare unum probat suum commune
 particulare, non contra: particulare inferius probat suum
 superius item particulare, sed retrorsus nō idem ualet. Vni-
 uersale superius probat singulare, & inferius tam particu-
 lare quàm uniuersale. Quantum ad copulam in pronun-
 tiatio simplici attinet. Tria sunt tempora, præsens, præteri-
 tum,

CENSURA VERI LIBER PRIOR. 545
 tum, futurum, quæ sunt naturæ tempora & in hæc reducun-
 tur artis tempora, siue Latinæ linguæ seu Græcæ: præteri-
 tum imperfectum significat non fuisse aliquid absolutum,
 quum aliud fieret, aut esset factum: præteritum plusquam-
 perfectum significat fuisse absolutum. Sunt & duo futura
 perfectum, atque imperfectum, legam, legero. Sunt quæ-
 dam tempora uel consuetudinis ac frequentię, uel conditio-
 nis, ut aliās admonui: iste pingit, iste docet pueros huius ur-
 bis, iste ius dicit, Rosa est flos suauis odoris. Alia nō ad tem-
 pus quod præ se ostendunt referuntur, sed ad quod intelli-
 guntur: ut si quis dicat, Cicero est infans, uerum ego men-
 tor: quæque eiusdem temporis in uoce, diuersi in re esse do-
 cuimus: tum etiam Historici quum narrant, Scipio uincit
 Annibalem, Pompeius nascitur, Brugæ conduntur, intelli-
 gendum hoc tempore de quo scribo. Istis quoque addun-
 tur limitationes, quæ idem efficiunt, ut hic bene pulsat fides.
 Iste semper garrit: in quo est uel frequentia, uel conti-
 nuatio longi temporis. Possibile quatenus pro non repu-
 gnanti sumitur amplius est tribus temporibus, ut quicquid
 sit, erit, fuit, sit possibile: & quod nūquam erit, modo ne re-
 pugnet naturæ rei. Cogitabile, intelligibile, opinabile, &
 alia de quibus potest humanus animus cōminisci, etiam la-
 tiora sunt, quàm quæ fieri possunt: nam animus nosier hu-
 manæ naturæ terminos excedit, unde apparet longinquo-
 rem esse eius originem. Tempus præsens non eandem habet
 apud omnes latitudinem. Deo tota æternitas est præ-
 sens, & quo quis est propinquior illi naturæ, hoc eius ani-
 mus capacior est tēporis. Aliæ res fluunt, aliæ manent: quæ
 fluunt non aliter sunt, quàm quū fiunt: quæ uero manent,
 & fiunt paulatim, quum fiunt, nondum sunt. illæ autem in
 quacunque sui parte sunt: hæ non nisi quum partes omnes
 habent absolutas, & cōiunctas. Enuntiationes de futuro &
 de præterito interdum significant simpliciter aliquid fuisse
 in præterito tempore, aut futurum in uenturo: nonnun-
 quam etiam ex loquendi ratione denotant iam non esse,
 aut nondum esse: ut fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens glo-
 ria Dardanidum: & campos ubi Troia fuit. Et quod Cicero
 de occisis coniuratis dixit, fuerunt. In prioribus datur for-
 mula, de futuro uera est enuntiatio, si aliquādo uerum erit
 Regula.
 M m in

in præfenti, fin aliter falsa. In posterioribus nõ solum idem requiritur, sed negatio etiam huius præfentis: tales solent esse de rebus fluxis, ut hæc hora fuit, ille annus erit: de quibus si sint, solemus respondere, fuit uero: imò est: erit uero: imò est. quæ sunt de præterito plusquamperfecto, & imperfecto ad præfens reducuntur, cum collatione alterius temporis explicato & signato, quo ad existẽtiam reducto, reducitur posterius: quum ego ueni, tu legebas: in a tempore ueni, in a tẽpore legebas: nam in a uera erat tu legis, quum ueniebam tu legebas: in a ueniebam, in a legebas: quum ueniebam, tu legeras, in a ueniebam, & ante a legisti. In narrationibus utimur crebro præteritis imperfectis, propterea quod omnia uelut in cursu quodã ostendimus, & tanquam fierent nondum consummata: quippe ad illud tempus referuntur, de quo uerba facimus. Futurum perfectum reducitur ad præteritum eius temporis, quod signatur, quum uenies, iam cœnauero, in a uenies: in eo iam hæc erit uera, ego sum cœnatus: de possibili, ut si ponatur inesse, nihil scriquatur repugnans ei, cui est possibile, nempe Deo, naturæ, homini, & eiusmodi: de intelligibili, humanam mentem sic concipere. Sed prouidẽdum, ne in explicando tempore fallamur, ut quod cõfufum est tempus, ante uniuersalitatẽ dissolutam explicetur. Omnes Cæsares fuerũt Romæ: non enim sic ad præfens reducitur, Omnes Cæsares sunt Romæ: sicut in hac, Augustus & Vespasianus fuerũt boni principes: nam coniunctionem & uniuersalitatẽ quandam diximus comprehendere. eodem modo pluratiua quæ & includunt: Catones fuerũt uiri sapientes. Sunt in quibus uaria sicut dixi includuntur tempora, quod est animaduertendum: nam quum sic effamur, heri emi ædes meas, heri scribebam hoc opus, hic uictor aliquando erit uictus, duo sunt tempora, præfens in eo hic uictor, aut certẽ antea futurum aut posterius in illo erit: ita ergo redigetur, qui aliquando uicit nunc est uictus, ut quum futurum illud posterius sit præfens, iam præterierit illud prius. Eundem in modum quando enuntiamus, album possibile est esse nigrum, duo sunt tempora: & iste dux est sapiẽtior Pyrrhus, quàm Pyrrhus fuit: ex qua pendent hæc atque huius notæ, Scipio fuit omnium, quos unquam Roma genuit, contentissimus

mentissimus imperator. Sic in alijs: de quibus cõmunis sensus nos docebit. Sunt quæ facilius censentur sine reductione, quàm reductæ: ut ille de præterito imperfecto, & plusquamperfecto, & futuro absoluto: tum etiam quum quid additur, iste aliquando studebat, bene pingebat, olim erit doctus, statim ueniet, diu fuit in magistratu: sed tamen ut reducantur spectandum tempus, quo quicq; refertur: considerandum hoc ex iudicio cuiusque, ut statim ueniet. Sumamus dimidium horæ intra quod hæc sit uera, ueniet, diu fuit consul: in toto hoc tempore est consul. Affectio necesse est apte hæreat affecto: nec est iam affectum expendẽdum simpliciter, sed sic habens: omnis minister tyranni est crudelis: ferẽ omnes sic uiuunt. Connotatiuum connotatiuo adiunctum abstracta coniungit, uel ipsa uel quæ ad ea pertinent, non connotatiua: bonus pictor, nõ bonus homo designatur, sed bonitas pingendi, si modo hæcere possint, aut ex usu soleant: nam alioqui dissiliunt & alio transeunt, ut sutor cocles. Sunt schemata, quæ efficiunt ut interint ad utrumq; res pertineat, mœstus poeta, & qui mœstus est, & qui mœsta canit: orator inflatus, orator bene pastus, talis oratione, aut corpore: cæcidi prætorem, uel hunc hominẽ, uel præturæ dignitatẽ atq; autoritatẽ: pictor uxorius, uel homo uxori deditus, aut qui semper uxore pingit, aut qui omnes mulieres similes uxori sug, qualẽ nouimus quendam. In uerbis cognoscendi idem euenire, autor est Aristoteles, ut cognosco uenientem, cognosco consulẽ, uideo pontificem: est, quum cohærent, est quum non. Cæterum nos usum obseruamus, non facimus: nouit ne ille nostrum consulem fieri potest, ut non coniungantur cognitio & consilium, sicut uidisti pontificẽ. In compositis enuntiationibus intuentum in coniunctionem, in quam tota ueritas enuntiatĩ cõpositi incumbit, aut contra falsum: nam de simplicibus iam est dictum. Ad ueritatẽ coniunctionis & disjunctionis eadẽ sunt, quæ ad uniuersalitatẽ & particularitatẽ necessaria: cõiunctionis ueritas omnes partes exigit ueras, falso satis est unam esse falsam: quale est illud, quod apud Quintilianum mater inquit: manifestũ est de duobus nõ dixisse uerum, quos de altero constat esse mentiros. disjunctioni sufficit uera una, ad corroborandũ, ad debilitandũ

Appellatio.

De compositione.

Disiuncti-
ua,

548 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
uero omnes oportet esse falsas. Disiunctiua sensus commu-
nis sic ferè utitur, ut non putet se utrunque confirmare,
quemadmodum ponit, sed alterum tantum ex dubitatio-
ne amborum: quem uideo aut frater meus est, aut præce-
ptor: nemo sic loqueretur, si alterum sciret uerum esse, aut
utrumq; nisi forte per iocum. Ideo Stoici, quos secutus est
Cicero in Topicis, Ciceronem Latinorum cōsensus, aiunt
in disiunctione plus uno uerum esse non posse: dicentis qui-
dem ea est mens, nam quum medici sic præcipiunt, ad fe-
brim proficere hanc herbam, aut illam, aut fomentum, aut
pillulas, aut ecligma, aut potionem hanc, profunt quidem
omnia, sed nō sentiunt adhibenda esse omnia, nec simul ali-
qua: uerum ut dicentis ignorantia potest partes disiunctio-
nis omnes falsas efficere, propterea quod non omnia ita
complectitur, ut nihil sit reliqui, sub quo uerum excluda-
tur: sic etiam potest ueras partes facere, quod non ita distin-
guat, quin inter se in ueritate congruant, uel ex sua imperi-
tia, uel quod interdum quoque omnia uult cōfirmare, sed
separatim, & disiunctim. ita Stoici non ex re ipsa de uerita-
te disiunctionis statuerunt, sed ex quorundam loquentium
sensu. Vergilius in secundo Aeneidos:

Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui,
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, uenturaq; desuper urbi,
Aut aliquis latet error.

Conditio-
nalis.

Omnia in re erant: ut quum dicimus, hic lepus aut sibi ti-
met, aut soboli: milites semper sunt aut de suis, aut de ho-
stium periculis solliciti. Proculus iurisconsultus duo facit
disiunctiuarum genera, nempe disiunctiuarū & subdisiun-
ctiuarum: atque has rursus in species duas partitur, primi
genus ponit quum necesse est unum uerum esse, alterū fal-
sum: ut dies est, aut nox: secundum, quum potest esse utrum-
que falsum, non utrunque uerum: ut homo sedet, uel deam
bulat: tertium, quum utrunque uerum, non utrunque fal-
sum: ut omne animal agit, aut patitur: quæ sunt in libro
quingagesimo pandectarum iuris Romani. Ad conditio-
nalem exigitur, ut posita conditione ponatur id, quod ex
conditione sequitur. Nam in hac, si uis uerum dicere, hoc ui-
rum est generosum, perinde est, ac si quis enuntiet, si uis ue-
rum

CENSURA VERI LIBER PRIOR. 549

rum dicere, fateberis hoc uinū esse generosum, aut aliquid
eiusmodi. Ad rationalem, ut quod sequitur, tanquam ex ra-
tione uideatur inferri à proposito. Causalis non est unius
generis & simplex: siquidem & omnia genera causarū con-
tinet, & effectus, & signa, denique fusa est per omnia gene-
ra argumentorum. Temporales ad tempus, Locales ad lo-
cum explicatum referunt. Relatiua sunt duplicia astricta, Relatiua.
& simplicia, siue in genere: astricta sunt quæ referunt ante-
cedens cum eo, quod de illo est dictum: ut aliquis homo est
mutus, qui nouit literas, nempe ille idem, qui est mutus. Re-
latiua in genere seu simpliciter, ad antecedens pertinent so-
lutum non astrictum limitationibus. Romanus uincit, qui
se solum putat gubernandi peritissimum: nō ille idem qui
uincit, sed Romani. Sunt quædam obiecta & dicta, quæ na-
turam respiciunt complexorum: fames & mora bilem ciunt:
ceruisia uel uinum inebriat: habes pecuniam & famem, pec-
uniam, uel famem. Sumuntur hæc uel complexe, uel sepa-
rate: aut sic, cunctim & figillatim: figillatim, ut unumquod-
que separatim & per se: crapula & meridiatio nocet ualetu-
dini, hæc nocet, & illa nocet: quod si numerus sit pluralis,
qui ad illos refertur in singularitatē cum illis dissoluitur:
mare & meretrix sunt magnæ uoragines: est magna uora-
go, & est magna uorago. Si complexim, non resoluuntur,
sed pro uno conuenit termino accipi, atque ita exploran-
tur, an recte congruat obiectum cum dicto. Anima ratio-
nabilis, & caro unus est homo. Lac & pisces sunt uenenum.
Examinatur ueritas æquipollentia pronuntiatorum: omnis
uniuersalitas par est uniuersalitati: omnis particularitas
particularitati, certa certæ, incerta incertæ, quantumcun-
que conuertantur pronuntiatæ, modo hñdem maneant ter-
mini, eadem significatio, & qualitas: itaque hæc recurrunt,
nullum concretum ex elementis est immortale, nullum im-
mortale est concretum ex elementis: aliqua uirtus est sem-
piterna, aliquod sempiternum est uirtus. Sunt aliæ æqui-
ualentiæ peculiare linguæ, ut in Latina plerunque duæ
negationes affirmant, nunquam non, id est semper: non-
nunquam, aliquando: quantum est hominum, pro omni-
bus. Sicut in rogando nōne pro etiam? num pro non: sed
hæc linguæ sunt propria. Oppositione etiam exploratur
ueritas,

550 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
Lex. ueritas, ut cōtrarium contrario, album nigro. Lex est, con-
tradictorias nec ueras esse posse, nec falsas. Nam si omne a
est b, fieri non poterit ut aliquod a non sit b: & si fiat ut ali-
quod a non sit b, iam fieri non poterit ut omne a sit b: quū
hoc a non sit b. eodem modo necesse est Socratem esse uel
non esse: & aliter esse usque eo est impossibile, ut nec huma-
nus animus capacissimus capiat, & in fingendo satis liber
possit fingere. Idcirco hæc lex est præcipua, & notissima in
omnibus artibus, in disciplinis, & in tota uita. Estque

Lex altera

fundamentum, & regula omnium. Altera lex
aduersas, seu cōtrarias falsas esse pos-
se, nunq̃ ueras: nemo enim esse
potest ubiq̃, & nusquā:
potest tamen nec
ubique esse,
nec nus-
quā.

PRIORIS, QUI EST DE GEN-
SVRA VERI ET FALSI
LIBRI FINIS.

DE AR-

DE ARGV-

551

MENTATIONE LIBER PO-
STERIOR.

ARGVMENTATIO EST CON-
nexio enuntiationum, ut prius ex posteriori
sequi & quodā modo nasci uideatur, & cum
eo quasi necessario coherere: homo aliquis di-
sputat, ergo rationem exercet. Prius uocatur
antecedens, ratio, argumētum, propositum:
posterius, sequens, consequens, intentio, illatio, torum uero
Ciceroni est, conclusio, uulgo consequentiam dicunt. Prius
& posterius uoco nō positione, sed sensu: id quod alterum
inferre intelligitur, prius est: id quod inferitur, posterius: si-
cut quum dico esse connexionem, ut prius ex posteriore se-
quatur, ad nos refero, non ad rem: neq̃ enim minus erit ar-
gumentatio etiam si non consequatur, ut dies est, ergo au-
rora splendet: sed tamen connexio est, ut consequi existi-
metur, id est quum ita connectimus, ut uideamus uelle gi-
gni, ac inferri. In hoc confectiois genere ea est conditio,
ut argumēti ueritas necessario intētionem reddat ueram,
adhibebitur illa certissima regula de contradictorijs, ut cō-
tradictorium sequentis repugnet præcedenti: aut existant
duo contradicentia simul uera uel falsa. Sed connexio hæc
recte fit uel ex significatione uocum, uel ex structura pro-
nuntiationum: illa si bona est, priuatim in se bona est, non
perpetuo in simili: hæc uero altera, quæ ex cōstructione na-
scitur, uniuersalis est: ubiq̃ idem ualet, dū modo similis cō-
structio siue cōpositio seruetur, id est similis sit nodus, & ra-
tio colligandi: quod fit, ut sicut in una se habet inter se pri-
mum, secundum, & tertium, sic in altera. Si quis ita coniun-
gat omne c possidet ab a; b est c, ergo & b possidetur ab a:
similes sunt hæc, b est de numero c, b est unum ex c, ergo a
possidet c & a habet c: non tamen si quis inferat, ergo c cō-
culcatur ab a: nihil enim habet cōmune possidere & concu-
care: Cuiusmodi illud est apud Ciceronem: ij qui in mor-
bo sunt, sani non sunt, omniū insipierium animi in morbo

M m 4 sunt,

Particula-
res argu-
mentatio-
nes.

352 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
sunt, omnes insipientes igitur insaniunt: proba est con-
clusio, & generalis: quando non aliud sunt insipientium ani-
mi, quam insipientes: nec insanire, quam sanos non esse. ita
que non recte occurreret, qui sic cauillaretur: qui in morbo
sunt, sani non sunt: omnium sapientium mancipia in mor-
bo sunt, omnes sapientes igitur insaniunt. Vniuersales ar-
gumentationes tribus constant terminis, ut mox dicitur,
inter se apte collatis. Priuatæ autem seu peculiares duobus,
aut tribus, aut pluribus pronuntiatis, sed non ita apte con-
nexis. Et in particularibus sunt quædā temporariæ, aliæ per-
petuæ. Temporariæ, quod sic usui uenit illo tempore: ut puer-
um doceo, nam filium tuum doceo: hic suscepit inimicitias
cum Cæsare Octauiano, ergo morietur: ante constitutam
monarchiam ita erat, postea non item. Sunt aliæ perpetuæ
uel conditione, uel causa, uel rationali copula coniunctæ.
Conditionalium aliæ sunt, in quibus ex conditione sequi-
tur aliud pro statu præsentis rerum, non pro natura perpe-
tua: ut si ueneris, colloquemur: si uis adferre pecuniam po-
tes, inuenies me domi: si filius uenisset, salutasset patrē. Ex
natura sunt, quum quod inferri significatur naturaliter ad
alterū denotatur sequi, ac uelut nasci: in quibus pro si, pos-
set poni ergo: ut si homo currit, animal currit: homo cur-
rit, ergo animal currit. istæ sunt complexionones de quibus
hic loquimur. Interdum rogatione ad urgendum, quod est
oratorum, & poetarum: ut apud Silium: Cur uni patrē iam
si affligere fas est, uni sit seruare nefas? Complexio hæc uel
de rebus sumit uires, uel de nostra intelligendi ratione, quæ
nihilominus fundata est in rebus. Inter res sunt, quæ alias
uelut pariunt, ut causa ex quibus aliæ simul sunt cum effec-
tis rebus, ueluti sol & splendor: aliæ præcedunt, ut pater fi-
lium. Tum effecta sine causis esse quædam non possunt, aliæ
possunt: de quibus in prima philosophia disseruimus. aliæ
sunt res quæ alias statim nascuntur ex causis, & ordo rerum
prognostica, quæ etiam nascuntur ex causis, & ordo rerum
a natura statutus. nonnulla non queunt, aut non debent,
aut non solent esse sine alijs, unde oriuntur coniecturæ pru-
dentum, quorum est ex his quæ antecesserunt, de ueteris di-
cere: in quibus sunt exempla, & cōparationes. In his omni-
bus bonæ conclusiones componuntur seruata utriusque rei
natura,

CENSURA VERI LIBER POSTER. 353

natura, ac ratione: ut ignis ardet, ergo fumus est: cœlum ru-
bet uespere, cras ergo erit serenum: aurora est, ante horam
erit dies. Sol lucet, dies est igitur. est homo, ergo habet ca-
put, & cor, & uiuit. Catilina uir factiosus & nobilis pro-
pter egestatem sumpsit arma cōtra rempublicam, ergo &
hic egeus nobilis, iniqui animi fumes. Nasci priuatus
occidit Gracchū seditiosum, decet ergo Ciceronē Consulē
occidere Catilinam cōiuratorem. In his quæ mēs nostra ē
rebus accipit, sunt signa rerum, nēpe uoces, quæ inter se col-
late aut pares sunt, aut impares, aut oppositæ: in quibus ad-
uersæ, priuantes, negantes, collatæ, auersæ. In istis hoc mo-
do inferimus par, & astruit par astructum, & tollit subla-
tum: est iustum, ergo æquum: non est iustum, nec æquum.
Superius distributum asserit inferius assertum, & destruit
destructum: nulla uirtus, ergo nec iustitia: omnis uirtus,
omnis ergo iustitia. Inferius assertum ponit superius non
distributum, sublatum tollit etiam non distributum. homo er-
go animal: nullus homo, ergo aliquod animal non. Quid si
nullus sit homo? dicit aliquis, iam non est animal supra ho-
minem qui nullus est: sicut homo superius non dicitur Tro-
ianis, quum nullus est Troianus: neque enim hic omnia cō-
hincimus in intelligentiam, sicuti quum de significando age-
remus, sed ad res maxima ex parte. Hinc accipiunt uires
conclusiones illæ, quæ a restricto exeunt ad laxius, ut a uo-
ce affecta ad simplicem: est homo albus, ergo homo: est ca-
nis Socratis, ergo canis, nam moderatum angustius est so-
luto, nisi sit affectio ex earum ordine, quæ auertit, aut tollit:
ut uita saxi, ergo uita: homo pictus, ergo homo: ferē
omnia, ergo omnia. Sic a uerbo substantiuo cui aliquid ad-
ditur, ad idem simplex uenitur: ut est miser, ergo est: quin
etiam ab omni alio uerbo: nam est, omnia capit, præter ea,
quæ non tam in rerum natura esse intelliguntur, quam in
potestate, aut in animo & cogitatione nostra: ut significat,
denotat: quod genus est illud Aristotelis, Homerus uiuit
ut poeta: & Aristoteles dissentit a Platone. Philo Platoniz-
at, & Plato Philonizat. Aliud est Chimæra, quam Anti-
christus: ad mentem enim spectant hæc, non ad existentia
rerum. Relata uox in eo, quo refertur, & sublata tollit re-
latam, & posita ponit: pater est, ergo filius est: non est pa-
ter,

Vocum
collatio.

ter, ergo nec filius. non tamen sic, uideo patrem, & filium igitur: in essentia enim relata sunt, non in uidendo. Sic uero recte, si lædo hunc confederatum, lædo & illum alteri: nam in hoc sunt confederati. Auerfa, & auerfa, & priuatiua magis se tollit posita, quam uel ponunt posita, uel tollunt sublata: est album, est uidens, est homo, non ergo nigrum, nec cæcum, nec equus. Non tamen si non est album, est nigrum: multa enim sunt media. non est cæcus, uidens igitur: nam catulus ante nonum diem non est cæcus, sed nec uidens. Lapis itidem neutrum est. Si tamen sint pugnatia absque medio, ut sanum, ægrum, quod dicit Aristoteles, & in supposito iam apto, & congruente, alterum confirmatum interimit pugnans, ac uice uersa: non est hic homo cæcus, uidens ergo: non æger, sanus igitur. Ex istis complexionibus priores illæ quæ de rebus omnino sumuntur, nullius sunt artis certæ, sed cuiusque in sua: uidelicet de hac aut dicabit medicus, accessio est febris, cor ergo palpitat plus iusto: de hac nautæ, ludunt in sicco fulce, ergo instat tempestas. Istæ posteriores magis sunt dialectici, sed ita, ut id instrumentum unusquisque usurpet in sua arte, neque enim dialecticus de hac cognoscat, triangulus omnis habet duos angulos: rectis pares, ergo Isosceles, nisi illam quoque cognoscat, & Isosceles est triangulus, quod docet geometria. Distinctæ sunt hæ connexiones, & uaria acceperunt nomina, enthymemata, epichereimata, ascensus, descensus, comparationes, exempla, epagogas, gradationem, soritas, dilemmata, Antistropheotes. Enthymema quid sit, non satis conuenit: sed inter plures constat esse imperfectum syllogismum, id est oia argumentationum genera quæ proposui mus. Nā Rhetores quidā argumentationē ex cōtrariis uocauerūt, propterea quod ex illis fieret esset acutissima: ita nōmē cōmune cessit in ius unum tanquam proprium: quæadmodum Poetæ Græci Homerum uocant, Latini Virg. *ἱμῶν ἄρχοντα* aggressionē sonat: nō est genus argumentationis, ut uidetur, sed ad ordinē pertinet, ut in acie primari: est enim intentio, qua aggredimur propositū thema. Ascensus est à singularibus ad uniuersale, descensus cōtrā: sed in priore cōiunctiue ascendit ad uniuersale distributū, disiuunctiue ad nō distributū: sic etiā descendit: de quo antea meminī. Exemplū est, quo aliquid per simile

Enthymema.
Epichereima.
Ascensus.
Descensus.
Exemplū.

simile probatur. Scipio maluit exulare, quam libertatem patriæ imminuere: ergo idem est cuius bono faciendum. Nā illa quæ per negationem enuntiantur, similitudinis sunt, ille non fecit, tu facies: quasi tibi non est faciendum. Comparatio in quam frequēs exemplum incurrit, fit in tertio. Marcellus nō ademit uictis libertatem in bello, tu adimes in pace: aut à maiore, aut à minore, aut à pari: non feretis uos exiguas contumelias propter Christum, cuius gratia Martyres profuderūt sanguinem, & uitam? multi sola prudentia fulti affectiones suas habuerunt in sua potestate, nō habebit uir sapientiæ affectator? Socrates philosophus iniurias dissimulauit, idem te decet facere philosophum. Epagoge siue inductio & ascensus, & exempla capit. Socrates est in ea multus, tum artes omnes sunt sic inuētæ, ex singularibus experimentis, quæ sensus ostenderunt, collecta artis regula mentis artificio: & si non raro etiam singularia illa ad solum animum pertinent. Socrates ad aliquid probandū multa similia cōferebat, ut quum in illis esset datū, punderet nō dare in eo, de quo agebatur, quum uersaretur illud in controuersia. Rodolphus Agricola ascensum enumerationem, *ἐπαγωγὴν* inductionē uocat: quia ex aliquot inducitur auditor ad credendum. Itaque Epagoge est similis enumeratio partium, quæ per collationē eō peruenit, quod intendit. Gradatio quū multa sic sumunt, ut ex primo inferatur secundū, ex secundo tertium, atque ita quocūque alio numero: quod Diophantus uult, mater uult, quod mater, Themistocles, populus Atheniensis, ergo quod puer Diophantus, & populus Atheniensis. Cicero. i. de legibus: quibus ratio à natura data est, eisdem & recta ratio data est: ergo lex, quæ est recta ratio in iubendo, & uerando: si lex, ius quoque: at omnibus ratio, ius igitur datū est omnibus: cuius norma ex Aristotele deducitur in categoriis. Quādo alterū de altero predicatur, ut de subiecto, quæcūque de eo quod predicatur dicuntur, omnia etiā de subiecto dicuntur: ut homo de homine hoc aut illo predicatur, animal uero de homine, ergo & de hoc homine: is enim & homo est, & animal est. Itaque si duco genus à Cæsare, & ab Aenea: si ab hoc, & ab Anchisa: quoniam Cæsar ab Aenea Anchisæ filio. Item quicquid sequitur ad illationem bonæ conclusionis, sequitur etiam ad propositum eiusdem.

Cōparatio.
Inductio.
Gradatio.

Coacerua-
tio.

Dilemma.

Antisthe-
phon.

Ratio syl-
logismo.

356 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE

eiusdem. Coaceruatio est, quum addendo uel detrahendo cumulo nusquam fisto, sed probo nec confici unquam, nec destrui: ut de cauda equi apud Horatium, & de populo, & de aceruo tritici: quem si unum granum non efficit, quid duo? si nec duo, nec tria, nec in quocumque numero. Graeci foron uel soritas nominant. Dilemma est argumentum cornutum, in quo duobus propositis quodcumque eligas, capiere: si ducis formosam, habebis communem: sin deforem, molestiam: si diues erit, ferenda: si pauper, alenda. cuius modi colligendi ratione uidetur significare Cicero Hortensium permultum uti consueuisse: nam in diuinatione aduersus Verrem sic inquit: Te uero Cæcili quemadmodum sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, uidere inuideor: quoties ille tibi potestatem, optionemque faciens sit, ut eligas utrum uelis, factum esse, nec ne: uerum esse, an falsum: utrum dixeris, id contra te futurum. Antisthephon quod à Cicerone nominatur conuersio, dissolutio est dilemmatis: si ducis formosam, habebis uoluptatem: at si deforem, non communem: si diuitem, alet te: sin pauperem, nihil exprobrabit.

DE SYLLOGISMO.

Sequitur uera, & germana, & perfecta argumentatio, quæ à Græcis syllogismus dicitur, id est collectio, à Cicerone ratio, nos de nomine non erimus solliciti, ueteribus utemur uocabulis: ea nomen solum in ijs uerbis, & ea significatione effica est, sed seposita omni significatione, & in alijs eadem facie ac forma, id est nodi ratione, & congruentia partium inter se: quemadmodum docuimus: ideo proprie ad dialecticum pertinet, & huius unius est artis. Diffiniatur autem nobis sic: ratio, collectio trium enuntiationum, in quibus tertia quæ inferri significatur, ex duarum connexionem naturaliter elicitur: naturaliter dico, ut aliud nihil sit extrinsecus necessarium, sed natura sua ex eis nascitur sine supplemento intelligentiæ: nam qui eo indiget, perfectus syllogismus non est, uel sic: Syllogismus est comparatio duorum ad tertium, ex qua nascitur illorum duorum habitus inter se, ut uel nestantur, uel dissoluantur. Huius

CENSURA VERI LIBER POSTER. 357

hæc est in natura ratio: quoniam quæcumque uni tertio congruunt, inter se congruunt: & quæ inter se congruunt, eodem modo congruunt tertio: ut si Isosceles sit par duobus angulis rectis, & schaleron sit item par duobus angulis rectis, Isosceles & Schaleron pares sunt. Et contra: non tamè consequitur, ut si tertio alicui non sunt apta, nec inter se sint: neque enim Isosceles & schaleron congruunt circulo, Ideo ex mere negatiuis nihil inferitur. Et quæ una in parte congruunt illius tertij, non necesse est congruere inter se: ut Isosceles & quadratum congruunt cum scalaronte, hoc in angulo recto, illud in acuto, nec tamen ullo modo congruunt inter se: ac ne si totum quidem, ut angulus acutus totus conuenit cum parte Isoscheli, & rectus cum parte quadrati, illa tamen inter se sunt omnino diuersa: ideo nec aliquid efficitur, quum medium est in utraque particulari: de singularibus aliàs dicemus. Videndum etiam ne quod in parte dictum est prius, in toto concludatur: quocirca haud rite ex non distributo distributum colligitur. Sed quatenus quum unum congruit, alterum non congruit, illa duo non necesse est omnino uel congruere, uel non congruere, ideo ex negatiua & affirmatiua negatiua elicitur: ex uniuersalitate & particularitate particularitas: semper enim minus est ac deterius quod exprimitur. Tota uis syllogismorum in eo est sita, ut ex uniuersalitate inferatur uniuersalitas, uel particularitas, ex negatione negatio, ex affirmationibus affirmatio. Videndum ut integre sumatur medium, & quicquid in præmissis non est medium, nec pars medium, conferatur in intentionem nihil addendo, aut detrahendo, quod quidem sensum uariet, & seruata eadem significatione uerborum, ne fiat equiuocatio uel amphibologia. Ergo sumuntur hæc omnino congruere, & partim congruere: nam ex non congruere per se nihil efficitur. Quocirca sint in medio pro omnino congruere, omne: pro partim, aliquod: in utroque decem sunt collationes seu connexiones quas combinationes nostri nominant: medium sit a, extrema b c. Medium ut mensura est duorum, ideo postquam perfunctum est metiendi munere, foris remanet: ratio & habitus quidam illorum duorum consideratur, hoc enim queritur per mensuram: quare in id quod efficere & comparare

358 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
rare uolumus, medium non intrat. Terminus qui in prima
sumitur cum medio dicitur maior terminus, qui in secunda
minor: pronuntiationes ipsæ prima nominatur uulgo ma
ior, minor altera: præmissæ ambæ. Capella primam assump
tionem, alteram propositionem, tertiā illationē: in quo
sicut arbitror, commutata sunt uoces. Nam Cic. quem ille
sequitur, cōtrā, item Quintilianus qui maiorē enuntiationē
nem uocat propositionē, minorē assumptionē: alij maius
& minus assumptum, siue sumptiones. Tum directe conclu
dere, ut maius extremū dicat de minore: indirecte contrā.
Capella directim inferre, ac reflexim. Explanemus hæc per
exempla apte ad usum. Comparationes sunt istæ: Si aliqua
pars a capit totum b, & aliqua pars b capit totum c, c totū
capietur ab a: ut si tres trianguli pingantur, quorū unus b
sit maximus, & capiet alterum a, tertius sit minimus intra
a, qui sit c: ita dicimus si omne b est a, & omne c est b, omne
c est a. Adhibeatur regula, quam diximus esse canonem ar
tium omnium, & uitæ totius: si manente proposito, illatū
infirmitur, duo contradicentia concedentur, uidelicet ali
quod c non est a, & idem est a: nam si non omne c est a, sit
sanē illud c, d: tum si omne c est b, etiam d erit b: & si omne
b est a, etiam d erit a: alioqui non omne b erit a, nempe
d: ita hoc d erit a: atqui idem ipsum nō erit a. In ijs quæ
concludunt directe ex contradictorio consequentis cum
minore, inferitur contradictorium assumptionis: hæc est
uia ad facilius inueniendam rationem examinandæ bonæ
connexionis. Verum capiamus, quo res fiat distinctior, &
explanatior, non literas iam, sed uoces significantes: omnis
uirtus est bonum, iustitia omnis est uirtus, omnis igitur ius
titia est bonum: nō quin sine significatione res sit ex sola
structura ualida, sed minus perturbatur ingenium in signifi
ficantibus, q̄ in literis propter minutia earum. Quod si ce
ludatur omnem iustitiam esse bonū, inferetur etiā aliqua
iustitiam esse bonam: scilicet ad omne sequitur aliquod: & si
aliquā iustitiā esse bonam, etiam aliquod bonū esse iustitiā:
nā hic tantū trāspōnūt uerba, sensus restat idem. Quocir
ca de ijs quæ adæquantur, aut se subsequuntur, rarius lo
quar: putabo enim dictum de alteris, ubi de alteris præce
pero. Itaq; prima hæc forma uocetur a nobis, ut uulgo Bar
bara:

Directe co
cludere &
indirecte.

CENSURA VERILIBER POSTER. 359
bara: ne in eo, quod nihil refert, affectate uideamur discede Barbara.
re à trita & uulgari uia: in quo satis liquet ex uniuersalita
te confici uniuersalitatem, ex particularitate non nisi par
ticularitatem: quoniam b quod erat particulare in ratione,
tale est in iudicio illationis. Licebit omnes formulas regu
lare per normam illam, quā posuimus de congruentia duor
rum ad tertium. Sed ut apertius & compendiosius præcipia
mus, omittetur deinceps: satis fuerit de principio attigisse,
unusquisque per se examinet: nam hæc seorsum melius in
telliguntur, quā in tumultu. Secunda coniunctio: Si om
nis uirtus est bonum, & aliqua iustitia est uirtus, utiq; ius
titia aliqua est bona: nam detur oppositum, nulla iustitia
est bona: ergo neque hæc iustitia, quæ est uirtus, per assump
tum ergo aliqua uirtus non est bona, & tamen omnis uir
tus est bona: hæc dicitur Darij: ex particularitatibus, colle
cta est particularitas, id est quæ in præcedentibus fuerant
particularitates, manent in consequente. Tertia, si nulla
uirtus est bonum, & omnis iustitia est uirtus, nulla uirtus
est bonum: detur diuersum, aliqua iustitia est bona, & ea
dem est uirtus, aliqua ergo uirtus est bona: sit Celarent. Celarent.
Quarta, si nulla uirtus est bona, & aliqua iustitia est uir
tus, aliqua iustitia non est bona: sumatur oppositum, om
nis iustitia est bonum: ergo hæc iustitia est bona, indico
illam, quæ per secundam est uirtus: ergo hæc uirtus est
bona, & tamen nulla uirtus est bona: sit Ferio. Quinta, si Ferio.
omnis uirtus est bonum, & aliqua iustitia non est uirtus,
nihil efficitur: collatio est ut uocant inutilis: quippe pro
ceditur à non distributo ad distributum: bonum sit maius
uirtute, & iustitia æqualis, aut minor bono: omnis homo
est animal, aliqua substantia sensibilis non est animal: nisi
quis sic colligat, ergo aliqua substantia sensibilis, aliquod
animal non est: ut animal non distribuatur. Sed nemo
sic loquitur. Ideo Petrus Mantuanus, & alij sophistæ has
uocant de inconsueto modo loquendi. Sexta, omnis uir
tus est bonū, nulla iustitia est uirtus, non potest hæc na
sci, nulla iustitia est uirtus, nec aliqua iustitia non est
uirtus: nam bonum quod non erat prius uniuersalitas, nūc
fit. Instaretur, si bonū superius esset ad iustitiam: animal, la
pis, homo. Sed sic indirecte, aliquod bonum nō est iustitia:
tunc

tunc omnia remanent, ut oportet. cedo repugnans, omne bonum est iustitia: hoc igitur bonum, quod etiam est uirtus, secundum priorem assumptionem: quare hæc iustitia est uirtus, quod est cōtrarium Secundæ. **Fapesimo** uocatur. Iam ueniamus ad sextam, si omnis uirtus est bonum, & omnis uirtus est iustitia, aliqua iustitia est bona: detur aliud nulla iustitia est bonum, ergo neque hæc iustitia: ostensa illa, quæ sit uirtus per minorem: itaque hæc uirtus nō est bona, & tamen omnis uirtus est bona: uniuersalis non potest inferri, omnis iustitia est bonum. sumamus uirtutem minorem bono, & iustitiam maiorem bono: Sic omnis homo est animal, omnis homo est corpus: nec contrā: nam item contra sumam. Sit hæc **Darapti**. Septima, omnis uirtus est bonum, aliqua uirtus est iustitia, aliqua iustitia est bona: repugnans enim est, nulla iustitia est bonum, ergo nec illa iustitia quæ est uirtus, iuxta secundam: quare nonnulla uirtus non est bona: & tamē omnis uirtus est bona. Sit **Datifi**. Octaua, omnis uirtus est bonum, nulla uirtus est iustitia, ergo aliquod bonum nō est iustitia: reducitur ad **Fapesimo** conuersione minoris, Nulla iustitia est uirtus: & tunc facile probatur ad regulam, ut factum est. ideo huic nomen ne imponamus, quandoquidem omnino pēdet ex alio: si quis tamen nomen requirit, uocet sanē **Fapello**. Nona, omnis uirtus est bonum, aliqua uirtus non est iustitia, non producunt hanc, aliqua iustitia non est bona, si iustitia sit minor bono: omnis homo est animal, aliquis homo non est Hispanus, ergo Hispanus non est animal: à non distributo ad distributum concluditur. sed uel illa nascetur de inconsueto loquendi more, aliqua iustitia bona non est: uel hæc indirecte, bonum non est iustitia: nā si quis non acquiescit, transeat ad aduersum, omne bonum est iustitia, atqui uirtus omnis est bonum, quare omnis uirtus est iustitia: quod est cōtradictorium assumpti. sed accipit uires à Barbara, ideo etiam relinquatur: sit tamen, si quis uelit, **Barboco**. Decima, nulla uirtus est bonum, omnis uirtus est iustitia, non potest inferri uniuersaliter, nulla iustitia est bonum, si iustitia sit superior bono: nullus lapis est homo, omnis lapis est substantia, ergo nulla substantia est homo: sed sic, aliqua iustitia non est bonum: detur oppositum, omnis iustitia est

tia est bonum, ergo & illa iustitia, quæ est uirtus: itaque aliqua uirtus est bonum, & nulla uirtus est bonum. **Felapton** dicitur. Undecima, nulla uirtus est bonum, aliqua uirtus est iustitia, aliqua iustitia non est bona: detur diuersum, omnis iustitia est bonum, ergo & hæc, ostensa illa quæ est uirtus: & tamen nulla uirtus est bonum: dicitur **Ferison**. Duodecima, aliqua uirtus est bona, omnis uirtus est iustitia, ergo aliqua iustitia est bona: cedo oppositum, nulla iustitia est bona, ergo nec illa, quæ est uirtus: quocirca aliqua uirtus non est bona, & tamen omnis uirtus est bona: dicitur **Disamis**. Tertiadecima, aliqua uirtus est bona, nulla uirtus est iustitia, non inferri, aliqua iustitia non est bona: nam ascenditur à non distributo ad distributum: sit apertum, si uirtus sit amplior quā iustitia: aliquis lapis est substantia, nullus lapis est animal: sed sic indirecte concluditur, aliquod bonum non est iustitia: detur aliud, omne bonum est iustitia, ergo & illud bonum quod est uirtus: itaque uirtus est iustitia, & tamen nulla uirtus est iustitia: uocetur **Ferisco**, nam ad **Ferio** pertinet, si quis assumptio nem conuertat, & de maiore fiat minor. **Quartadecima**, Aliqua uirtus est non bona, omnis uirtus est iustitia, ergo aliqua iustitia non est bona: cōcedatur oppositum, omnis iustitia est bonum, & omnis uirtus est iustitia, ergo omnis iustitia est bonum: quod cōtradictorium propositionis ex Barbara sumit uires: sed forma per se solet poni, **Bocardo**. dicta. **Quintadecima**, omne bonum est uirtus, omnis iustitia est uirtus, nihil efficitur ob medijs particularitatem in utraque. **Decimasexta**, omne bonum est uirtus, nulla iustitia uirtus, nulla iustitia bonum: nam ponatur, aliqua iustitia est bonum, ergo aliquod bonum est iustitia: ostendo illud bonum, quod est uirtus, per priorē, ergo aliquod bonum est uirtus, quod est oppositum secundi assumpti: uocatur **Camestres**. **Sextadecima**, omne bonum est uirtus, aliqua iustitia non est uirtus, aliqua iustitia non est bona: nā si omnis iustitia est bonum, ergo & ista iustitia, illā indico quæ non est uirtus: itaq; & hæc iustitia est bona, quæ nō est uirtus, aliquod igitur bonum non est uirtus, quod est cōtradictorium maioris: dicitur **Baroco**. **Decimasextima**, Nullum bonum est uirtus, omnis iustitia est uirtus, ergo nulla

la iustitia est bonum: nam si non acquiescis, sit ergo aliqua iustitia bona, & omnis iustitia est uirtus: sumo hanc iustitiam, quæ est bonum, eadem est uirtus, ergo aliqua uirtus est bona, quod est contradictorium propositionis: uocatur Cefare. Decima octaua, nullum bonum est uirtus, aliqua iustitia est uirtus, aliqua iustitia non est bona: repugnat intentioni, omnis iustitia est bonum: indico ergo illam iustitiam, quæ est uirtus, aliqua ergo uirtus est bona, quod est contradictorium assumpti prioris: Festino dicitur. Sunt alix collationes, quæ tantum ab ijs quæ modo posite sunt, transmutatione sumptionum distant: ut quum dicimus, omnis uirtus est bonum, & omnis iustitia est uirtus, si dicatur, omnis iustitia est uirtus, & omnis iustitia est bonum. In istis eodem modo concludetur, quo in alijs, sed indirecte: ut apud illum, omne peccatum est actio, omnis actio uoluntaria, ergo omne peccatum uoluntarium: & apud Ciceronem, quod est bonum omne, laudabile est: quod laudabile est omne, honestum est, bonum igitur quod est, honestum est. Si quis tamen uelit directe concludere, hoc tantum deuitet, ne à particularitate ad uniuersalitem transeat: omnis iustitia est uirtus, omnis uirtus est bonum, ergo aliquod bonum est iustitia. Quapropter collectiones sunt septemdecim: quas licebit in tres ordines distribuere: ut quum medium in altera est obiectum, in altera dictum existat primus ordo: quum in utraque dictum, secundus: quum in utraque obiectum, tertius. In primo ordine sunt hæc formæ, ac uelut gradus, Barbara, Darij, Celarent, Ferio, Fapesmo. In secundo, Camestres, Baroco, Cefare, Festino. In tertio, Darapti, Datisi, Barboco, Felapton, Ferison, Disamis, Ferisco, Bocardo. Neque hic spectauimus quæ effata possent inferri, sed quæ sunt comparationes, quæ aliquid inferant. Reliquæ omnes siue collationes, siue combinationes aut sunt ex particularitatibus, aut ex negantibus, aut uniuersale ex particulari concludunt, aut detortam aliquam intentionem ad inconfuetum loquendi morem. Nec comparationes attingi, quæ non sunt in communibus: omnis uirtus est omne bonum, iustitia est omnis uirtus: nihil sunt hæc, nisi ad hoc reducantur, omnis uirtus est iustitia

est iustitia: ut fiat secundi ordinis. & illa, omnis uirtus est omne bonum, par est huic, unaquæque uirtus est quodcumque bonum: nec à singulari differt, neque aliter potest esse uera: nam si duæ sint uirtutes, & duo bona, non potest ullo pacto uera esse. Cæterum formæ illæ primi ordinis efficacissime sunt, propterea quod paratam ostendunt refutationem, si quis non assentiatur, & maxime congruunt naturæ: uidemus enim rudes atque imperitos homines plurimum illis uti, & acquiescere: idcirco alios etiam ordines ad illum uolunt reduci posse, hoc est illos per hunc examinari, probarique: quod sit uel sumptis pronuntiatis paribus, seruatis eisdem terminis, uel minoribus, quæ à maioribus deducuntur conuersis uel commutatis propositis rationis, uel sumpto contradictorio illationis per aliquem illorum modorum, cum altera assumptionum inferre contradicentem enuntiationem alterius. Et unaquæque forma reduci tur ad formam cum qua communem habet literam principalem sic, ut quam uocalem sequitur s, effati eius sumatur æquiualens: ubi p, sumatur quæ astrictior elicitur: ubi m, commutentur sumpta: ubi c, ad contradictorium deducitur: uelut Cefare, nullum animal est lapis, omne saxum est lapis, ergo nullum saxum animal: primæ æquipollens, quæ idem retrorsum ualet, est hæc, nullus lapis est animal: sit in Celarent, nullus lapis est animal, omne saxum est lapis, ergo nullum saxum animal. In Baroco sic, omnis homo est animal, aliquod candidum non est animal, ergo aliquod candidum non est homo. Sic, omnis homo est animal, omne candidum est homo, ergo omne candidum est animal, in Barbara. Ratio horum omnium est, quod ad paria idem sequitur: ut quod ad bonum & iustitiam, idem ad iustitiam & bonum: & quod ex minori exprimitur, multo facilius è maiori: tum à contradictorio illati recurritur ad contradictorium propositi tanquam coticula probæ collectionis. Et quod diximus de illis subiectis & dictis distributis, idem dicendum & sentiendum in omni particularitate, & uniuersalitate: ut, cuiusque docti libri sunt accurate perferipti, Budæus est unus è doctis, illius ergo libri bene & diligenter sunt perferipti: nullus superbus placet D E O, nonnulli hominum animi grati sunt D E O, aliqui ergo illorum non sunt

Reductio.

Reductio
nū ratio.

sunt superbi. Nullum æquum iudicem uideo, Morus est æquus iudex, illum igitur non uideo: ad eundem modum in ceteris. Si quis sumat semper, nunquam, aliquando etiā, aliquando nō, omnia illa genera syllogismorum effinget, quæ prius: obseruabuntur, quæ modo diximus, ut omnia sint paria. Claymondus semper aliquid meditatur de literis, heri conuenisti Claymondum, ergo heri conuenisti aliquid meditantem de literis. Eodem modo ubi uniuersalitas intelligitur: uirtus est bonū, iustitia est uirtus, ergo bona. Senec. Ebrio nemo committit secretum sermonem, at qui bono uiro committit, ergo bonus uir non est ebrius: in Felapton, nam & ebrius uniuersaliter capitur, & bonus uir. Quod de affectis quæritur possibile, impossibile, necessarium, per regulas est censendū. Possibile particulare est, particularius quā in quodlibet tempus uerbi: impossibile uniuersale est negans: necessario uniuersale aiens: meminerimus, quid superius de uniuersalitate & particularitate admonuimus. Sunt quædam uerba, quæ inuoluta rationem syllogismi perturbant, euoluta autem sunt facillima. Tormenta uoluptas est in sensu, totus sensus in parte animæ brutali, tota ergo uoluptas in brutali animæ portione: nam illud totum significat quicquid est eius. Similiter nullum animal præter hominem est capax religionis, elephas non est homo, quum sit animal, ergo non est religionis capax: sic enim explicatur, nullum animal, quod non est homo, habet religionem, nullus elephas habet religionem: nam solus uniuersalitem ad alterum extremum iacit: ut sit, omnes habentes religionem sunt homines, elephas non habet & cætera. Sunt qui ualent in certis uocibus, in alijs non: ut pauci homines sunt in hoc campo, ex excitis non est pauci homines, ergo non est in hoc campo: nihil concludes, si dicas, albi homines sunt in hoc campo, æthiopes non sunt albi, ergo non sunt in hoc campo, in quo sint ipsi & Germani. Singularitas perinde est, ac si esset quædam uniuersalitas: ideoque in ea probos syllogismos contexueris, & quidem in tribus ordinibus. In primo ex aientibus: Ioannius legit, Gasparis filius est Ioannius, ergo Gasparis filius legit. Si maior sit negans, Socrates non disputat, Sophronisci filius est Socrates, ergo

Syllogismi
in singula-
ribus.

ergo non disputat: non ualet in minore, Socrates est philosophus, Plato non est Socrates, ergo non est philosophus: nam arguitur à non distributo ad distributum: nisi dicatur, ut antea, aliquis philosophus non est. In secunda ex affirmantibus: Orator est Cicero, philosophus est Cicero, orator ergo aliquis philosophus est: ex negatiua, aliquis Theologus non est Vergara, aliquis Theologus est Vergara, non conficitur Theologum non esse Theologum, sed Theologum aliquem non nullum Theologum non esse. Et ex minore negatiua ad eundem modum. In tertio: Aristoteles est doctus, & idem est maritus, aliquis igitur maritus doctus: & ex negatiuis: Socrates non fuit auri cupidus, Socrates fuit philosophus, aliquis ergo philosophus auri cupiditate caruit: at minore negatiua, Socrates est homo, & non est Troianus, non sequitur aliquem Troianum non esse hominem: sed sicut dictum est, aliquem Troianum aliquem hominem non esse. Sunt quidam syllogismi multiplices, qualis erat ille Socraticus: amicorum omnia sunt communia, dñ & homines boni sunt amici, deorum sunt omnia, ergo & bonorum hominum: gradationem quidam uocant: ego ut sic non appellem, facit, quod non semper posterius sequitur ex priore. sed est geminus syllogismus, ad hunc modum: quorumcunque amicorum omnia sunt communia, dñ & boni homines sunt amici, ergo eorum omnia communia: rursum, quorumcunque sunt deorum, sunt bonorum hominum, omnia quæ sunt, deorum sunt, igitur & bonorum hominū: si quis uelit gradationē nominare, nihil impedit. Syllogismi qui sunt in comparatiuis & superlatiuis habent peculiarem quandam rationem: ut quisquis animum excolit, melior est eo, qui negligit, studioso sapientiæ nihil est melius, & est, animum ergo excolit: quod optimum est, deesse beato non potest, sapientiæ & uirtute nihil melius, his igitur uir beatus non caret: & apud Ciceronem. 2. de legibus. Quum omnia, quæ rationem habent, præsentent his, quæ sunt rationis expertia, nefas sit dicere ullam rem præstare naturæ omnium rerum, rationem inesse in ea consistendum est. In relatiuis quæ referunt exacte, sumendum est antecedens cū relatiuo, aliter nihil proficit conclusio: omnis homo qui se

Syllogismi
multiplices

166 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 summittit, extolletur, uir sapiens est homo qui se summit-
 tit, ergo extolletur: non tamen sic, uir sapiens est homo, er-
 go uir sapiens qui se summittit extolletur: nā in simili obli-
 citur, uir stultus ac deploratus est homo, ergo uir eiusmo-
 di, qui se summittit, extolletur: quum nullus sit talis. In his
 quæ referunt genus, satis est sumere antecedens: ut omnis
 sophista est rixosus, qui & cauillatur, Lucianus est Sophis-
 ta, ergo rixosus, qui & cauillatur. Similiter omnis iustitia
 & fortitudo, Cato uel Cicero pro simplicibus sunt: coniu-
 ctio naturæ est uniuersalitatis, ac proinde utrunq; necessè
 est esse uerum: quocirca ab illa ad utranque eius partem ri-
 te colligimus, non autem retroagimus. Obediendum est
 & Deo & homini in potestate, ergo homini in potestate: nul-
 la est in dissidio respublica, ergo non & in dissidio est respu-
 blica, & magistratus auari recte administrant: quæ est dis-
 junctio, à qua ad nullam partem ualet complexio, sed à
 parte ad illam. Similiter à disunctiua, si quis tollat unam
 partem, ponet alteram: Theologus uel curat animum sue-
 um, uel alienum, non curat suum, ergo alienum: non refertur
 etitur, nam potest utrunq; facere. Sed qui disunctionis ale-
 teram partem ueram uolunt, alteram falsam, bene putant
 argui à positione unius partis ad sublationem alterius:
 uel sedet, uel edit, sedet, non ergo edit. Sic Cicero pro Clu-
 entio: Vnum quidem certe nemo erit tam iniquus Clu-
 entio, qui mihi non concedat, si constet corruptum illud esse
 iudicium, aut ab Habitu, aut ab Opianico esse corruptum.
 Si doceo non ab Habitu, uinco ab Opianico. Si ostendo ab
 Opianico, purgo Habitu: nō uidetur in genere bene col-
 ligi, nam potuit corrumpi ab utroq; & si non in illis, certe
 in alijs: quemadmodum supra demonstrauimus, posse partes o-
 mnes disunctionis ueræ ueras esse. Iam à conditionali. Qui
 ponit conditionem, ponit sequens, qui tollit sequens, & con-
 ditionem, nō uice uersa. Si est uirtus, est bonum: est uirtus,
 ergo bonum: non est bonum, ergo nec uirtus. si est uirtus,
 non est bonum: est uirtus, ergo non bonum: est bonum, et
 ergo non uirtus. si non est uirtus, est bonum: non est uirtus,
 ergo bonum: non est bonum, ergo uirtus. si non est uirtus,
 nec bonum: non est uirtus, ergo nec bonum: est bonum, et
 ergo uirtus.

CENSURA VERI LIBER POSTER. 367
 go uirtus. Hi quidem syllogismi, quæ est mēsurā & regula,
 qua alias argumentationes censemus. Nā enthymema fiet **Reductio**
 uniuersaliter bonum, si ad eum reducatur. Sed enthyme- **enthyme-**
 ma est bifarium, aliud quod ex significationibus uerborū **matris.**
 ualet, ut homo currit, ergo animal mouet: aliud quod qua-
 dantenus ex uerbis, ut quod habet aliquid in utroq; pronū-
 tiato idem, obiectū uidelicet aut dictū: sicut Socrates uere
 philosophat, Socrates ergo cōtēnit opes & gloriā. Socra-
 tes nihil habet arrogantiæ, ergo philosoph⁹ aliquis nihil ha-
 bet arrogantiæ: & hoc solum reducit ad unū syllogismū:
 illud prius ad multa. quod fiet primum mediū inuentione, **Inuentio**
 proposito The:nate quod uelis probare, aut improbare: ut **mediū.**
 homo est albus, non est homo albus. Videndum primum
 quid superius, quid inferius, quid oppositum, aut alienū ab
 his terminis, qui in argumentatione sunt positi: ut quū su-
 mo homo & albū, homini superius est animal, corpus, sub-
 stantia: inferius Troianus, Romanus: nihil est aduersum:
 auersa aut separata sunt ea omnia, quæ non sunt homo, pu-
 ta leo, lapis, odor, sapor: albor, coloratum superius, hoc al-
 bum inferius: candidum par, nigrum contrariū: separatiū,
 uiride, læritia, odor, sapor. Ad concludendum affirmanter
 aliquid, oportet id pro medio sumere, quod utriq; termino
 cōpetat. Ad concludendum negatē, nō quod ab utroq;
 discrepet, neq; enim ex negantijs quicquam conficitur, sed
 quod uni conueniat, alteri non. Ad uniuersalem affirmati-
 uam medium oportet esse maius, aut par eo, quod distribui-
 tur: minus eo quod non distribuitur: si utriq; sit æquale, om-
 nia erunt in cōfecto æqualia: ut omne risibile est corpus:
 medium erit homo, uel animal, ad hūc modum: omne ani-
 mal est corpus, omne risibile animal, itaque & corpus: col-
 ligitur solum in primo ordine, ideo in altera oportet di-
 stribui, tunc erit minus aut par. Ad particularem annuen-
 tem nihil impedit medium minus esse utroq;: omnis homo
 est animal, omnis homo est substantia, aliqua substantia est
 animal: hæc inferi in primo & tertio ordine. in primo sic,
 omnis homo est substantia, aliquod animal est homo, ergo
 & substantia. Ad uniuersalem abnuentem medium uni nul-
 lo modo congruat, atq; in hoc incubat negatio: altero erit
 mai⁹, aut par, & hoc affirmabitur: iustitia, uoluptas, bonū,
 Nn 4 istud

368 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
istud erit medium: nullum bonum est uoluptas, omnis uis
stitia est bonum, nulla ergo uoluptas bona: hæc inferitur in
primo & secundo ordine: ideo in uniuersali non distribuitur
affirmatiua, tunc erit maius aut par: nam ea est assumptio.
Ad particularem negatiua: ut medium ab eo, in quod
incumbit negatio, tollatur, uel totum à toto, uel totum à
parte, alteri congruat quomodocunque: fit in tribus ordi-
nibus: si totum omnino à toto tollitur, fit in Ferio, Festi-
no, Felapton, Feriso, Fapello: in quibus prior est uniuersalis
abnuus: si à parte fit in Baroco, & Bocardo, & Barboco,
in quibus altera est particularis negantia. Proprius iam de
enthymemate. In omni enthymemate, aut est maior cum
illatione, aut minor cum illatione: hic deest maior, illic
minor. Sermo communis, & oratores, qui sermoni commu-
ni se accommodant, enthymematis ad persuadendum ma-
gis utuntur, quam expressis ac perfectis syllogismis: & o-
mittunt eam potissimum partem argumentationis, quæ
adeo est facilis ex se, & cuius exposita, ut sorderet si expli-
caretur, ac generaret fastidium, tanquam diffideret audi-
tori, qui dicit: eodem modo in epagogis duo aut tria exem-
pla pro omnibus putant sufficere. Solent reduci enthyme-
mata ad primum aut tertium ordinem: ad secundum uero
perraro. quum obiectum est idem, non potest reduci ad
tertium ordinem: nam medium ingrederetur confectio-
nem, reducitur ad primum. si dictum est idem, potest ad
utranque: nam si eius quod illi additur pro supplemen-
to, obiectum congruit obiecto, existit in tertio: si obiectum
dicto, in primo: quando dictum dicto, in secundo.
Quando uero desit propositio, quando assumptio, hoc est
eius cognoscere, qui uiderit, quid desideretur ad perfectam
probationem. Reliqua enthymemata, quæ nihil habent
commune, ad plures syllogismos reducuntur: homo currit,
ergo animal mouetur: inferitur hæc sic, homo currit,
omnis homo est animal, ergo animal currit: tum sic, ani-
mal currit, quicquid currit mouetur, ergo animal mouetur.
Ad explorationem siue syllogismi, siue cuiuscunque
confectionis nulla est certior coticula, quam, ut sæpe
admonuimus, contradictorium intentionis repugnare
uel toti rationi, uel cum una parte eius repugnare alteri,
ri, &

CENSURA VERI LIBER POSTER. 369

ri, & rem deduci ad concessionem duarum contradictoria-
rum: qua examinatione nulla est euidentior in natura. Hinc
sequitur hoc dogma: Consequens semper meliore est con-
ditione quam antecedens, aut certè pari. Nam si quid boni
habet ratio, intentioni comunicat, non contrà. Si quid ue-
ro habet incommodi consequens, in argumentum refun-
dit: semper liquidius est, & purius, quod exprimitur. Si pro-
positum uerum, & intentio: si propositum necessarium, &
intentio: alioqui poterit dari uerum antecedens illati falsi:
si possibile est antecedens, & quod conficitur: si quid con-
gruit cum sumptione, & cum intentione, non e contrario:
quippe antecedens potest esse falsum, consequente uero: ut
studia sunt bona, ergo ab omnibus expetuntur. Si quid se-
quitur ad illationem, sequitur ad præcedens: nam quod ad
posterius, & ad prius, unde posterius: quum semper prius
sit potentius, quippe ex his omnis homo est albus, & omne
rationabile est homo, sequitur hæc, aliquod rationabile est
album: ad quam non sequitur omne rationabile est album,
quod tamen ex prioribus nascitur. Si quid repugnat sequen-
ti, & præcedenti: non uero inuicem: quandoquidem cum
antecedente illo priori pugnat hæc, aliquod rationabile
non est album: non tamen cum intentione consequenti. Si
militer in nobis ex rebus, si argumentum est scitum, est in-
tellectum, est concedendum, & illatio: quum hæc neganda
aut dubitanda, & ratio. Nam in hac collectione, omnem bi-
narium scis esse parem, ergo & hunc, quem tego ueste: deest
minor, & hic est binarius. Quod si quis de consequente pro-
bæ conclusionis incipiat ambigere, ea dubitatio ad antece-
dens se porrigit, de quo fortasse nihil prius ambigebat: ut
quæ duo sunt in tertio paria, sunt ipsa inter se paria: a & b
sunt paria c, ergo & ipsa inter se, quum c indeprehensibili
discrimine excedit a, & exceditur à b: b uero perceptibili
ipsum a. propositionem putat se scire, assumptionem cre-
dit se oculis cernere, in confecto intelligit se captum: refert
pedem, & recurrit ad priora, ut fraudem inuestiget. Re-
stant captiones pseudomenorum, quæ à recentioribus re-
flexa nominantur, propterea quod de se loquantur, & in-
seipsas reflectant ueritatem aut mendaciam, sed hoc crebrius:
ideo à Græcis dicta sunt *ἑαυτολόγια*: ut hæc enuntiatio est
falsa,
Nn 5

falsa, demonstrata ipsa eadem: omnis uniuersalis significat aliter esse quam est, Epimenides dicit omnes Cretenses esse mendaces, & ipse est Cretensis, ergo & ipse mendax, si mendax, ergo non ei credendum: & dicit Cretenses esse mendaces, ergo non credendum: sunt igitur ueraces, & illis credendum: at hic Cretensis, ergo ei credendum. quale est quod Psalmista inquit: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Apud Lactantium quidam admonitus est per quietem, ne haberet fidem somniis: quæro habebit ne illi fidem, an non? si credit illi, credit somniis: si non credit somniis, credit illi. Et crocodilina: utrum reddam tibi filium, an non reddam? dic uerum, alioqui non recipies: si dicis redditur, retinebo, quia es mentitus: si non redditur, retinebo, ut sit uerum: nam si redderem, esset falsum, & ita essem minus retenturus. De Protagora Sophista Abderitano, & Euathlo eius discipulo, notum est illud de pacta mercede, quod Aulus Gellius refert. Idem Protagoras dicebat, omnes omnium opiniones esse ueras, Socrates Platonius refellit eum sic, at multi opinantur hoc esse falsum, ergo ita est: falsum ergo opiniones omnes esse ueras. Idem Socrates dicebat se nihil scire, & hoc erat aliquid, non ergo nihil sciebat. Pseudomenorum meminit Marcus Cicero quarto Academicarum questionum, & in libello de Fato: à quibus dicit uehementer fuisse Stoicos perturbatos, qui ea inexplicabilia nominarunt, aculeos & tortuosum genus disputandi: quæ colligauit magis Chrysippus, quam dissoluit: ita ut hæc à regula illa exceperint, omne effatum uerum esse aut falsum: idcirco etiam & à nostris hominibus insolubilia nominantur. Sed harum omnium questionum una est profutatio: quoniam uerba, sicut instrumenta alijs rebus accommodantur, non sibi: neque enim cultellus sibi scindendo est repertus, aut malleus sibi tundendo, sed alijs rebus: sic in uerbis semper alia sunt censenda, per id quod dicitur, non idem ipsum. nisi forte in quibusdam iocosis, & puerilibus: ut hæc scripta sunt minio: nam serio quum loquimur hæc scripta tibi ad Calēdas Octobres de superioribus significatur, aut sequentibus, non de eo ipso: ut sæpe Cicero ad Atticum, & alibi: Hæc habui de amicitia, quæ dicerem.

Hæc tibi dictabam templum post putre Vacunæ.

Similiter

Similiter quum dicimus, omnis homo mendax, alij omnes, & ego, sed non in hoc. Iam minime credendum somniis, alijs utiq: omnes Cretenses mendaces præter illum, & ille, sed non in eo ipso, quod dicit. Quum uicero primam litem reddam tibi mercedem, sed non de hac ista re. Crocodilina interrogationi nihil potest responderi: proponat alia, quæ in se non retorquantur: nam ad illam nihil potest aliter uerius dicere, aut aptius, quam se nescire: aut aliquid argutum & ridiculum. Tum omnes omnium opinionum esse ueras alijs de rebus. Quidam dixerunt se nihil scire, ne hoc quidem metu argumenti illius. Atqui nec Socrates ignorabat se esse, & hanc Xantippem esse uxorem suam, & hunc esse Platonem discipulum suum: cæterum ad perfectam quandam scientiam dictum illius pertinebat. Quidam minime necessariam exceptionem addiderunt: Socrates nihil sciebat præter id unum: ut Varro in Academicis questionibus Ciceronis.

(*)

POSTERIORIS, QVI EST DE CENSURA VERI ET FALSI
LIBRI FINIS.

IOAN

IO ANNIS

LODOVICI VIVIS DE INSTRV-

mento probabilitatis Liber.

MENS HVMANA, QVAE EST FACULTAS ueri cognoscendi, naturalem quandam habet cognitionem atque amicitiam cum ueris illis primis, & tanquam feminibus, unde reliqua uera nascuntur, quæ anticipationes atque informationes nominantur, à Græcis *παράδοξις*: Hinc Platonis est orta opinio recordari nos, non addiscere: & animas hominum magnarum multarumq; rerum habuisse cognitionem, priusquam in corpus mergerentur: sed profecto non magis, quam habent oculi notitias colorum, priusquam ex matris utero in hanc lucē prodeāt: potestas ea est ad ista, nō actus. Ex principibus illis ueris, paulatim alia uera colligit, sicut ex seminibus stirpes crescunt. Sed nouitas omnis admirationem parit, quæ postquā aliquandū in ea substitit mentis acies, stimulat ad querendum, atq; inuestigandum. Ea prouincia iudicio mandatur: unde assensio sequitur eius, quod iudicatum est uerum, & quasi accessio: dissensio autē & auersatio ab eo, quod falsum. est medium quiddam, quum neutrum horum agit: quod contingit uel ambiguitate distracto iudicio, & constatio iudicij: uel quiescente iudicio, quum à quo impellatur, non habet: & assensio unius, est oppositi dissensio, ac uice uersa. Assentitur simpliciter, hoc est, hoc non est assentitur, sed pedetentim, & caute, non nihil addubitans, arbitror, opinor, credo: quum animus, quod argumentum impulit, ita adhærescit, ut tamen securus non sit, & fieri aliter posse putet: infirmius etiam nulli adhæret, quū illa excutit, suspicor, coniecto, ni fallor, uidetur: & per negationem, nō credo, non arbitror, non suspicor, non memini. Assentitur firme, & secure & omni semoto dubio, quum dicit, scio, certum, exploratum habeo. Aut per negationem, nempe assensum firmum contrarij: res est impossibilis, incredibilis, fa-

Assensuū
differētij

INSTRVMENTO PROBABILITATIS. 573

lis, fabula, commētum: quis credat? tu id credis? quæ interdum habent dubitationem, & admirationem magis quam assensum contrarij confirmatum. Ironia pro dissensione est, sanctus & diligens prætor Verres: homo infans & stultus Cicero. Ex admiratione nascit quærendi cupiditas: in qua primus aggressus uocat quæstio, quæ uolumus scutari de essentia aut inhærente alicuius rei, siue foras exeat ad alium, siue intra seipsum subsistat, qui querit. Quæstionum alię simplex quoddam responsum postulant affirmationis aut negationis sine argumēto: ut, Dic mihi Dameta cuius pecus? quæ interrogationes nominantur: aliæ rationem & argumentum requirūt, aut certē fusiores explicationem, quæ proprie quæstiones. Græci *ῥωτημα* interrogationem, *ῥωτημα* quæstionem dicunt: quā uis hæc interdum in linguis confunduntur. Rogat quisque uel de re, quid sit, aut cuiusmodi, quemadmodum affecta, quæ sunt infinita: nisi quis fortē redigere ad ea loca argumentorum uelit, de quibus statim loquimur: ut totidem ex rebus quæstio existat, ex quot argumenta, per quæ satisfat quæstioni. Rogat item de assensu aliorum: quid tu sentis? quid populus? quid senatus, quid Aristoteles aut Cicero? Interdum seipsum, ego ne id credam? mane: expendamus acrius. Tum uenit ad inquisitionem eorū, per quæ uel probando uel improbando acquiescat: cuius hæc est uia: Mens nostra in extrema rerum facie sensuum cognitionem, atq; arbitrium uelut ducem sequitur, sed quem ipsa interdū deflexum de uia iudicio suo reuocat: tum ex ijs, quæ à sensibus didicit, attollit se altius ac penitus se condit in rerum intima: aliq; assequitur, & eruit occulta atq; abstracta: sic tamen ut aditus ad incognita, sint prius cognita: ad incerta uero sint certa: credibilia quoque ac uerisimilia ad ea de quibus ambigit. Necessè est enim ut in assensu gradus attollat gradum, & sequentium adminiculum sint, quæ præcessere. Neque fieri potest ut in cursu ad metam perueniat, qui medium prius non attigit: nec in tenebris spectari quid potest, nisi lucem admoueris: ita neque dubia & tenebris obscurata cerni unquam poterunt, si non lux aliqua affulgeat ex ijs, quæ nos uelut spectata iam habemus ac certa. Eundem ad modum in mensuris, in ponderibus res ipsa nos docet, ut quæ sunt iam nobis comper-

Quæstio.

Argumen-
tum.
Ordo cre-
dibilium.

574 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
comperta & explorata, quæ probabilia & uerisimilia red-
dant ea, quibus pro censura admouerentur talia, siue quod
consentanea sibi sint, siue quod diffideant. Incredibile me-
moratu est, quot, et quàm uarias ad ueri inuestigationem
rationes humanum ingenium ineat, ac tentet, haud aliter
quàm qui rem magnopere abdita in tenebris inquirunt.
Confirmant dubia ita esse aut non esse duorum modorum
altero, aut quia aliquid sit, aut quia non sit: ut, an charus
quis Deo? charus, quia pacis & concordia amicus, & quia
fluxas res non amat: non charus, nam concordiam habet
inuisam, & amat immodice suum corpus. Ergo est argu-
mentum id, quod iam creditum ad fidem rei nondum cre-
ditæ sumitur. Ordo uero eorum, quæ creduntur hic est:
Primam fidem arbitramur esse sensuum, hanc uulgo cer-
tissimam esse ducit, nec falli se ab illa posse: unde sunt illa,
& uocem his auribus hausi: ego hisce oculis uidi. Et Domi-
nus in Euangelio, quæ uidimus, inquit, testamur: apud Plau-
tum quidam plaris facit oculatum testem unum, quàm au-
ritos decem. sed falli nonnunquam oculorum obtutum &
aliorum sensuum aciem res est quotidiana, uitio suo, aut
medij, aut obiecti, aut communis sensus, qui nisi aduerat,
nihil percipietur recte. Ideo in antiquis Romæ testimonijs
illud semper etiam rebus manifestissimis addebatur, ut cre-
do. Verum hæc causa non erat, cur Academia in totum ab-
rogaret fidem sensibus: quasi nihil recte possit deinceps age-
re, qui semel egerit prauæ. Sed quod uno tempore erratum
est à sensibus, alio corrigitur: quod ab uno homine, sarcit-
ur ab alio. Sunt paucula quædam in quibus necessario sen-
sus labuntur, non culpa sua, sed rerum: his subuenit mens,
cuius est certius iudicium atque exactius, quæq; deprehensio
semel sensuum errore, certius deinceps iudicat. Secundus
fidei locus est, quod suus cuiq; affectus suafit: qui quandiu
dominatur animo, omnia sui iuris facit, & quamlibet falsa
exploratissima creduntur: nam acumen ingenij & acrimo-
niam iudicij nebula quadam obducit, ne quid ualeat inspi-
cere nisi per eam ipsam. Interdum quoq; tanta est cæcitas,
ut qui perturbationibus tenentur, uidere se uel audire ne-
gent, quæ uident, atque audiunt: quandoque reuera alie-
nato mentis iudicio sensibus defungi non queunt: alias ob-
stina

INSTRUMENTO PROBABILITA. 575

stinatione quadam non ferunt affectioni quicq; obfistere:
Hinc amati pulchra omnia, etiam deformissima, & in odio
atq; inuidia nihil satis bene. Quam sunt in affectu pro-
ni quidam ad desperationem, si nihil credit, quod quidem
optent euenisse: alij spem habet cum uoto ad credulitatem
propensiores, ad hos etiam quæ uana esse non ignorantur,
tamen si affectum moueant, non nihil impetrat fidei, ut fa-
bulæ quæ delectationem afferunt: ita enim iudicij uim uo-
luptas occupat, ut nihil sinat agere, nec expedere, cuiusmo-
di sint, quæ dicantur uacet: quippe antecessit affectio censu-
ram, & exclusit. Dehinc sunt argumentorum, & rationis
uires. Tum autoritas dicentis: sed in his non omnes ad eun-
dem sese modum habent: sunt qui omnia argumentis tri-
buant, non tam necessarijs, quàm uerisimilibus: alij neces-
saria requirunt, hi sunt, qui plurimum ingenio suo fidunt.
Nam apud eos, qui non tam sibi placet, maluntq; alienum
dictum sequi, q̃ suum ipsorum, maximi pōderis est autoritas:
sed autoritates tamē non oēs æqui sunt momēti, de quibus
erit peculiaris dicendi locus. At si quid est alicui persuaden-
dum, id cui ille assentitur, ex probabiliū est numero: & uti Probabile
Quintilianus ait, si quid inter utranque partem conuenit,
& cuiusq; nō contradicit aduersarius. Hoc in opere omise-
ris alijs fidei generibus ac formis, de argumentis atq; auto-
ritate differendum est nobis. Nam sensus à natura sunt, qui
non docentur: eos homines & cæteræ animantes commu-
niter possident ex beneficio naturæ. Affectus rapiuntur
impetu, antequam rationem audiant: quibus de causis exci-
tentur, aut residant, non est instituti huius dicere, sed de
anima. Ergo quicunque obscuras atque incertas res ex cer-
toribus & clarioribus inuestigant, eisdem argumentorum
instrumentis, ac uelut armis in diuersissimo materiarum
genere utuntur. Quippe & iuriscōsultus, & medicus, & geo-
metres, & rhetor aliquid in sua pericia atque arte quæsitur-
us, essentiam scrutatur, inhærentia, causas, effecta: ut eo-
dem penicillo & in tabula pictor Cæsarem pingit, & in cru-
sta Alexandrum, & in linteo bouem, & in charra piscē. Hæc
omnia magnis quidē atq; exercitatis usu & prudentia inge-
nii in promptu sunt: artis uice est illis acumen & celeritas
mentis: uerum tardioribus fuit consulendum. ipsis quoque
felicius

felicitissimis subest sæpenumero obliuiones, aut difficultates in rebus maxime necessarijs, ut sunt humana omnia infirma: optimum factu est uisum eam ipsam inquirendi rationem, & colligendi probabilia, quam omnes communiter usurparent, obseruare, annotare, in præcepta redigere, & artem conficere, quam de inueniendo nominarunt. Ne quoties aliquid esset uestigandum, peregrinandum haberet ingenium humanum mole corporis uelut tricus retardatum per tantam immensitatem nature: & obtuso illi res essent dense penetrandæ, & obscuræ perscrutandæ in tenebris. Ergo digesta sunt singula, et tanquã in domunculas et
Loci. sedes redacta quos locos dixerunt appposito nomine, quodque Aristoteli placuit inuentori, si Ciceroni credimus, facultatis huius. Est enim locus nomen instrumenti, quo rationem probabilem rimamur: sunt horum nomina tanquã lemmata nartheciorum apud pharmacopolas & unguentarios, quis illi admonentur, quid in quoque insit narthecio aut capsula: ne omnia euoluere sit necesse, quã uno aliquo est opus. Verum illud initio statim ignorari non oportet confusam hoc tempore & permistam quandam instrumentorum syluam à nobis tradi: quorum examinatio & iudicium, quid unumquodque operi conducat, & quantum, alterius sit cõtemplationis: ut sciat quisque, quantum in præsentia à nobis expectaturus sit: ne forte maiora aut plura animo præsumens, quã quod dabitur, satisfactum sibi non esse indignetur sua magis culpa quã nostra. Quæcunque ergo res in dubitationem uenerit, eam oportet penitus inspicere interne, externe, sursum, deorsum, ante, retro, cogitatione & mente omnia perlustrare: ut uerum istud, adiudicium utique nostrum tam multis coopertum & occultatum inuolucris, detegatur, atque in apertum se proferat: nam quum obiecto dictum additur, nisi quæ utrobique latent, expromantur ac conferantur mutuo, non facile utique scietur, quemadmodum illa inter se cõgruant. Quocirca multum ars hæc à prima philosophia adiuuat. Spectanda sunt illa etiam quæ de diffiniendo & diuidendo differuimus: ea enim hunc in modum habent: pro loco est rei essentia, hinc inherencia, tum actiones, passiones, cause ipsius, & ea quorum illa ipsa est causa, quæ rem illam capiunt, siue in quibus

bus est & ea quæ res ipsa capit, quæ ad ipsam referunt, quæ ante eam sunt, quæ post addita, attributa, quæ humanis ingenijs excogitata, & in argumentum sunt assumpta. Essentia rei patefaciunt, & explicant diffinitiones: in quibus hæc insunt omnia, genera, species, differentia, seu propria. Tum ea quibus quæque res constituitur, et coagmentatur. Superius illud quod est generis uice essentiam inferioris utcumque demonstrat, in quo non tam est sumendum exactum illud genus, quã superius quiddam, ut de diffinitione diximus, & esse superius est ad omnia, eoque Cicero primo Tusculanarum Questionum probat mortuos non esse miseros, quia non sint. Athenienses iuuenes gymnasijs se exercent: nam id est Græcis omnibus cõmune. Sic ostendit Cicero, si acta Caesaris confirmantur, potissimum leges Caesaris debere defendi ac confirmari: quoniam nihil est magis in actis, quã leges. quare inquit, acta Gracchi, leges Semproniarum proferuntur: quare Syllæ, Corneliarum: ita enim leges sunt inter acta, ut homines inter animalia: et recurritur ab inferiore ad superius, hoc est ab indiuiduo ad formam, ab hac ad genus. Qui potes malum negare, quem mendacem uides? & quem tu bonum uocas, non uideo quem loci probitatis teneat. Ex proprietate & differentia. Nihil magis est hominis quã iudicium, moderatio, consilium, ingenium, peritia, disciplina, quum sit animal rationabile, & disciplinæ capax: quid minus est eius, quã furor, & præcipitatio consilij, affectu rapi, rationi non obtemperare, præcipitem ruere in quodcumque animo fuerit collibitum? Mitio Terentij arguit se patrem esse, Demeam non esse, quod hoc patrium sit potius consuefacere filium sua sponte recte facere, quã alieno metu. Hoc pater, inquit, et dominus inter est: hoc qui nequit, fateatur se nescire imperare liberis. At res ex partibus suis cõstant: nec aliud est pars, quã ex quo cum alio uel alijs quicquam constituitur: quarum aliæ sunt essentielles & simplices, ut materies & effectio: Aliæ compositæ, ut quæ ad quantitatem uidentur referri. Ex materie deprehenderunt physici animantes omnes mortales esse: propterea quod hæc instabilis esset & fluxa, facileque mutationibus præberet locum. & Iuppiter apud Ouidij ex materia domus fatorum concludit ea esse immutabilia:

Tu sola insuperabile fatum

Nata mouere putas? Intres licet ipsa sororum

Testa trium,

Et quæ sequuntur. Cicero uilitatem funeris Clodij arguit, quod tam multæ deessent partes, imagines, laudatio, & eiusmodi. Ex hominis effectione intelligitur hominem non posse terrenis & caducis expleri, cuius animus coelestis immortalis sit. L. Crassus orator non esse mirandum dixit si Domitius uocaretur Aenobarbus, cui esset os ferreum, & cor plumbeum. Aristoteles colligit pisces respirare, quia habeant pulmonem, & apes non respirare, quia non habeant: nec suscipere disciplinam, quod inauditæ sint. Ad partem dixerim pertinere sexum, marē, feminam. Cōiuncta sunt cum essentia ea, quæ solo casu & uocis mutatione distant, quæ à Cicerone coniugata nominantur: ut sapiens, sapienter, sapere, sapientia: homo, humanus, humaniter. Terentius: Homo sum, humani nihil à me alienum puto. in quibus duæ sunt concludendi formulæ: nam uel ad idem pertinent, uel ad duo: singula ad singula: prius est, si eloquens est admirabilis, eloquentia est admiranda: alterū, diuitiæ sunt beatitudo, diuites ergo sunt beati. Si coniugata coniugatis referantur sine adiectione ulla, ualida existunt plerumque argumenta: ut sapere est recte uiuere, ergo sapientia recta uita, sapiens recte uiuens. Sin quid addatur, pinguius & perit infirma. nec illa ipsa superiora satis in toto genere constant: homo est pulcher, ergo humanitas pulchritudo. Philosophi sunt mali, ergo philosophia est mala: hæc est bona, ergo illi boni. Sed hic inuentionem tradimus non iudicij. Diffinitio postrema est huius loci. Persequitur C. Cassius Dolobellā: qua lege? Cicero diffinitione legis ostendit optima & maxima lege. Sic enim inquit in Antonia. undecima: Quid C. Cassius pari magnitudine & animi, & consilij premitus, nonne eo ex Italia consilio profectus est, ut prohiberet Syria Dolobellam? qua lege? quo iure? eo, quod Iuppiter ipse sanxit: ut omnia quæ reipublicæ salutaria essent, legitima & iusta haberentur. Est enim lex nihil aliud, nisi reserata & à numine deorum tracta ratio imperans honesta, prohibens contraria: huic igitur legi paruit Cassius. Nec refert diffinitio ne sit essentialis, an quæ descriptiones nominant-

Coniugata.

A diffinitione.

minantur: nam plerumque rei essentia non aliter, quam ex adiunctis cognoscitur. Hinc sumuntur plurimæ controuersie: quid hoc, quid illud nominetur: quid sit sacrilegium, quid telum, quid postliminium. Alter locus capit inheretia amplissimo argumentorum receptu. Primum ex ijs, quæ sensibus sunt obuia, & ei sensui, qui communis nominatur, hinc occulta deprehenduntur. Terræ ac stirpium uires ex colore, sapore, tactu, odore: ut apud Vergilium de iudicio soli: Et sapor indicium faciet manifestus & ora

Ab inheretibus.

Tristitia tentatum sensu torquebit amaror.

Animantium naturæ ex facie, quod est physiognomorum, medicorum quoque: ut qui morbos etiam ex uoce deprehendunt: architecti locorum & ædificiorum rationem & commoditatem ex resonantia: & musici chordarum ex sono. Dicunt fuisse, qui de facie iudicium ferret ex uoce, credo de buccis & naso, nam ea sunt uocis organa. Tum ex odore anhelitus de ualitudine medici pronuntiant: ex oculorum & uultus habitu cognoscitur, quemadmodum quisque sit affectus. Alius est enim faciei habitus iratis, quam placidis, lætis quam tristibus, metuentibus quam spei & fidutiæ plenis. Seneca in ludo negat Claudium debere deum fieri, quod non esset corpore diuinæ maiestatis capaci. Et barbari formosissimos quosque homines principes faciebant, quod existimarent in eiusmodi corporibus habitare animos non dissimiles. Hinc illa: pulchros pulchra decent: non bene olet, qui bene semper olet. Et Dominus apud Prophetam exprobrat Iudææ genti impudentiam: Frons inquit, mulieris meretricis tibi facta est: facies enim pudoris est sedes, & potissimum oculi, qui iudices sunt, quemadmodum animo affecti simus. Pythagoras ex magnitudine pedis Herculis, ut Plutarchus refert, assecutus est, quantum ille esset, quantumque homines reliquos amplitudine corporis antecederet. Hinc prouerbium, ex unguibus leonem: quæ habent etiam nonnihil comparationis. Ideo ad ea quoque pertinent, quæ sunt ad rem. Ouidius hominem ostendit esse animalium præstantissimum, quod prona quasi spectent animalia cætera terrā, & cætera. Non ueniunt in hunc locum, quæ quis dixit, sed uocis sonus: nec illa ego uidi, ego audiui, auctoritatis enim sunt hæc. Præterea externa inheretia

externorum sunt signa: ut ignis celeritas calorem arguit, & aspectus glaciis rigentem esse aquam testatur. Sunt alia adiuncta, quæ capiuntur animo, huc uenitur per externa: sed alia tamen fiunt uerisimilia per illa: uelut à leone magis quàm à cane discerptum hominem, quia ea est feræ sæuitia: toxico potius aliquem subito extinctum, quàm bubula. Mercedi ex rerum uiribus, ac naturis quas edit quis, si in morbum incidat, censeat quid maxime ualetudini obfuerit. Huius nationis sunt illa, furenti gladium non tradendū: puero, aut impotenti, ac uiolento animo publicam functionem non credendum, utique nec ouem lupo. Actio sequitur, quæ ut ex interiore quadam ui & ingenio cuiusque rei proficiscitur, ita eam ipsam uim hominibus ostendit, & declarat, ut naturam fontis uel putei, quam inde hauseris aquam: eodem quasi contubernio passionem colloco: quod complicata ita sunt, ut actio esse non possit, ubi non & passio, & contra: tum multa actionis creduntur esse, quæ ad passionem alii referunt: ut sensus omnes Aristoteles audire, uidere, olfacere, tangere, gustare. Hinc promittunt quæcunque quis fecit, dixit, uoluit, cogitauit: nec solum in transacto iam tempore, sed in præsentī, & uenturo. Sedes signorum confertissima: conscius sceleris, nam expalluit, fugit, titubauit. odit, nam torfit os, minatus est, indignatus est, torue aspexit. Cicerone arguit Clodium insidias Miloni fecisse, quod dixisset triduo illum moriturum: qualis uir, inquit uetus uebum, talis oratio: & Dominus in Euangelio, à fructibus eorum cognoscetis eos. Ex his quæ quis egit, qualia ager: uidelicet sumpto naturæ illius rei uelut gustu quodā: unde collecta sunt experimenta naturæ rege, & efficaciæ eorum, quæ utilia nobis essent, quæ noxia. Ex actibus non solum interiora inherencia, uires, potentia, imbecillitas, generositas, degeneratio: perfectus adamas, nam ferro non cessit: ignauus canis, qui lupum metuit: bonus magnes, calybem traxit. Sed exteriora eliciuntur quoque: dulce hoc uinum, quod calfecit: & inter hæc numerantur, quæ quis non fecit, tanquam in quiete sit ratio aliquæ actionis: conscius, tacuit enim: robur animi in Tito Annio Milone, quod in iudicio capitali non perturbetur animo, non illachrymetur, non deprecetur iudices. Eadem sunt sed Philosophi in Publio Rutilio, & Socrate

erat Platonis: adde etiam, ut puto ueriores, & accommodatiora ad formulam exactæ uirtutis, quæ ille persequitur in apologia eius, item Xenophon. Solemus item dicere, ne diuinas, quæ ipse non extruxisti: non uis prodesse, saltem ne obis: quasi qui illa non facit, par sit eum, nec altera facere. in quo est ceu uis quædam autoritatis debiti officii, de quo mox uerba faciemus. Agamemnon apud Homerum uerat Achillem animi & corporis uiribus efferri: dñ inquit, huic illa dedere: ceu dicat, ne superbias his rebus, quas ipse non parasti tibi, sed habes alieno beneficio. explicat apud Pauli Apostoli, & pie magis: Quid habes quod non accepisti: si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Actio quæ actionem excludit: ne occidat, quandoquidem exposulauit. Modus actionis hic expenditur, quomodo quicque sit actum. Tum pro passione est qui paritur, nempe performance, aut rei patientis qualitas: ut læsum hominem, & amicum læsum, ac bene merentem magistratum, patrem: sicut in Propheta, uirga percutient maxillam iudicis Israel, & Demosthenes inuidiam constat Midia, quod in facie ab eo cæcus esset, & quidem coronatus. Coniunctissimæ sunt causæ actioni: nam causa est in proposito à qua fit aliquid, aut propter quam fit: illa efficiens nominatur, hæc finis. poterat efficiens causa ad ea uideri, quæ ante rem sunt spectare: ut finis atque effectum post rem. Sed consultius fuit hæc separare, quod nonnullæ causæ sunt simul cum effectis rebus, tum percipientur facilius hæc: nec est quicquam periculi, uti postea ostendam, si eadem pluribus interdum sint locis comprehensa. Causarum alia naturalis est, cuius actionis principium ac uis est in ipsius effectiōis natura: ut igni calfacere, aquæ frigefacere: aliæ quibus fit uis, ut aqua ab igne feruefacta calfacere, lapidi excussio ascendere: sed hæc non diuturna sunt, remoto eo quod uim affert, unumquodque ad naturam suam actum recurrit: unde est illud, uis lenta non diuturna. Dionysius quum matris uetule disuaderet coniugium, quod ipsa uehementer expetebat, leges inquit humanas cogere possumus, naturæ non possumus: nam sunt quædam naturalia, quibus non fit uis, ut in cursu uiræ. Naturali causæ alia quadam ratione opposita est fortuita causa: in quam & casus & inconstantia incurrit. Hic

Causa.

rit. Hic malus uersus non est Homeri, nam ille est optimus uates: ita est. sed aliquando poetæ doctissimi uersus adunt non doctissimos: quandoque bonus dormitat Homerus, ut inquit Horatius. Est & causa quædam propinquior, alia remotior, in quo multa sunt interualla & tanquam gradus, uidelicet ut quæque propius ad effectum accedit, aut longius. In homine primi sunt parentes, hinc aui, proauit, & patria in quo est natus propior, quam patria parentum, aut illa, in quam est receptus & ascitus. Nam duplicem facit patriam Cicero, ciuitatis & naturæ: ut ipsi ciuitatis patria sit R O M A, naturæ Arpinum: est etiam patria antiqua quæ parentes uel auos ædedit, ut Regillum antiqua patria Claudiorum apud Liuium. Patria quidem quatenus genuit, atque educauit, in his reponitur: nam si locus sit tantum, in ijs est, quæ rem capiunt: ex omnibus trahuntur argumenta: bonum ex bonis prognatum, malum ex malis: unde originem habuit nobilitas. D O M I N U S in Euangelio: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite: uidelicet non decet filium boni uiri malum efficere. Apud Liuium Publius Sempronius Tribunus plebis connumeratis Appiæ gentis scædis facinoribus, ostendit, nihil mirandum, si talis sit Appius ille, qui contra leges censuram retinebat. Et Cicero secunda Antoniana docet nihil fuisse opus Brutis & Cassio cohortatione sua ad occidendum Cæsarem, quum illis essent maioribus progeniti. In patria Perum perfidum, auarum Romanum: & comparationem habent causæ: non tam similis nepos auo, quam patri filius. Non ita mores induimus ciuitatis qua donati sumus, ut in qua nati, & alti: at patriæ nostræ magis quam parentum uel auorum, non tamen eius in qua educati, ut in qua nati solum. Neque genitores aut patria in solis excutiuntur hominibus, sed multo magis in cæteris animantibus, atque inanimis rebus, quia in illis plus ualeat natura, quæ uoluntate & electione non ducuntur. Leo Europæ animosior quam Africa, hic autem ferocior. Adamas in Arabia repertus præstantior Cyprio. Vua melior Saguntina quam Parisiensis: melior hæc quam Louanienfis: canes, oues, boues ex hoc aut illo seminio optimi, aut pessimi. Et quemadmodum in hominibus, ita in cæteris re-

ris rebus autor conciliat pretium operi, uel detrahit: uersus pessimus, quia Chærii, aut Meuij. Oratio optima, nepe Ciceronis: acutum inuentum, quia Aristotelis: ut sint qui damnare metuant, quæ non probant ueneratione tantum auctoritatis: ut quidam uersus Vergilij aut Homeri, phrasim in Cicerone, argumenta Aristotelis, picturam Apellis: hæc enim qui non admiraretur, rudis haberetur spectator. Hinc illud, malo cum Platone errare, quam cum alijs bene dicere. In remotioribus causis, & in quibus est transitus, error solet sæpe interuenire in gradibus, per quos rem deducimur: ut rixa causa cædis, nam ex rixa iurgia, ex his odium, hinc pugna, ex hac uulnera, unde cædes: nec semper hæc sese ut posita sunt, consequuntur. Ideo etiam causæ incertæ nominantur: nam aliæ certæ sunt, ex quibus semper illud efficitur, quod sub eis subiectum est: aliæ incertæ, quæ uarietate recipiunt, ut:

Causæ differentie.

Non semper feriet, quodcumque minabitur arcus. Non oēs moritur, quibus mors est denuntiata: ex quibus hæc raro, illæ sæpe, aliæ plerumque efficiunt. Est causa inuolutaria, quæ uel naturæ sine uoluntate & delectu agit: uelut ignis ardere & calfacere: primi impetus affectum sine ratione aliquo rapi: idcirco dimittit illis culpa. sicuti neque animates criminamur, si quid egerint ad quod instinctu naturæ suæ uidetur impulsæ. & minus culpamus stultos, quam sapientes, quia minus eligunt: & leges multum ignoscunt primis animi concitationibus. Aliæ sunt uoluntariæ, in quibus uoluntas & electio habet regnum: ut in homine, in concieturis quæ factum ne sit, aut fiet, queritur, prima solet uoluntas considerari, an uoluerit, an uolet. Causæ adiungitur facultas, quasi dynamis, & potentia rei faciundæ. Ergo res pro facta habetur, si uoluntas & facultas eidem adsint: quod si alterutrum desit, nihil fiet. Cicero de Cæsare: Nihil habet fortuna tua maius, quam ut possis, nec natura tua melius, quam ut uelis conseruare quam plurimos. Plinius Tito Vespasiano: Nec quicquam mutauit in te fortunæ amplitudo in his, nisi ut tantundem prodesse posses, ut uelles. Thiestes in Tragedia, omnia se ait timere, quod Atreus frater tantum, inquit, potest, quantum odit. Contradicimus, quod est apud Ciceronem: non proderit, quia nolet: nec oberit, quia non poterit, aut nesciet: & de Populo Romano eiusdem ad Atticij, quum uideas uolunta-

184 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 voluntatem ciuitatis solutam, uirtutem alligatam. In fa-
 cultate sunt ars, peritia, exercitatio, usus. Idcirco ex antea-
 ta uita coniecturam oratores faciunt de presenti, aut uen-
 tura: ut Quintilianus de milite Mariano, Cicero de Marco
 Cælio, & Lucio Antonio, qui locus est apud eos frequentis-
 simus. Et Plato non se quempiam ait reprehendere, quod
 luderet, sed quod assuefactionem sibi generaret, quæ postea
 uel inuitum eodem protruderet. Est etiam in facultate in-
 strumentum: uerisimilius Remum uomerem occisum, quam
 gladio: quippe rusticis illis uomer magis ad manum: & for-
 minam ueneno intercepisse hominem, gladiatorem ferro.
 Est causa quæ sine qua non dicitur, ut apud Quintilianum
 in apibus pauperis: In summa iudices quis dubitat, quin ei
 sit damnum imputandum sine quo non accidisset. Hæc qui-
 dem de autore siue efficiente causa, nunc de siue: etenim
 quicquid agit, finem aliquem spectat, cuius gratia aliqua pa-
 rata, & quæ sita sunt, quæ media dici solent: ex siue de me-
 dijs cæsetur, & de eo ipso ex medijs, quod & finem sibi illum
 statuit, & media propter finem sumpsit. Ergo de uoluntate
 & facto quum dubitatur, ex siue promuntur argumenta:
 unde est illud Cassij prætoris, qui quum fecisset ne quis, an
 non fecisset, inquireret, rogare illum solitum ferunt, cui bo-
 no fuit: quid emolumenti relaturus erat, si fecisset: quid in-
 commodi, si non fecisset: existimabat enim homo acutus ne-
 minem gratis esse bonum, aut malum. Voluit Clodius Mi-
 lonem occidere: quod eo sublato uersaturum se rempubli-
 cam pro libito sperabat: & alia quæ sibi prestituisse, ac con-
 cepisse animo explicat in ea oratione Cicero. Non est credi-
 bile Ligarium bello uoluisse se implicare, qui domum spe-
 raret, qui redire ad suos cuperet: hæc uero per bellum con-
 sequi non poterat. Credibile est Cæsarem ultro uenisse ad
 bellum ciuile, qui sibi spem regni à puero fecisset, & cupidi-
 tatem tot uictorijs auxisset. Et qualitas rei arguitur ex de-
 stinatis, non modo essentia. Sanctum lucrum, quod in ele-
 mosynis consumet: pia patientia, quæ pro ecclesijs ac im-
 mortali felicitate suscipitur, etiam de qualitate eius, qui si-
 nem sibi proposuerat: uir bonus, nam hæc omnia pauperi-
 bus recipiendis extruxerat. Cause & effecta mutua sibi
 confirmationem præbent. Nam ut cause effectas res ar-
 guunt,

Instrumē-
 tum.

A siue.

INSTRUMENTO PROBABILITA. 185
 guunt, ita contrā effectæ res causas: bona causa, bonum ef-
 fectum, & e contrario: eadem causa, similia effecta, & hæc
 eandem causam: ignis calorem, & calor ignem: quæ quum
 causis respōdeant, ad eundem possunt modū distribui, quo
 de causis est dictum. Sunt effecta naturalia, ut calor ignis:
 Sunt uiolenta, quibus adhibetur uis: ut apud Virgilium de
 opere, diligentia, labore assiduo, qui obeundus est, ut ter-
 ra aliquid fundat. Sic in multis hominum ingenijs ut ali-
 quid discant, aut recte faciant.

Effecta.

Vidi lecta diu, inquit ille, & multo spectata labore
 Degenerare tamen: ni uis humana quotannis
 Maxima quæq; manu legeret.

& illud Terentij, redis ad ingenium, quasi tu nō malis mul-
 to narrare hoc mihi, quam ego audire. Fortuitum effectū
 in quo est casus, ex inconstantia deprehenditur, quod sem-
 per sic non euenit. Cicero de Antonio: Quis dubitet hunc
 casu benefecisse, natura scelus esse. hic sunt euentus: melior
 dux Scipio Annibale, quia illū uicit: in quibus uariat fors:
 nam sæpe meliorem uincit peior, ut Menandrum Phile-
 mon in certamine Comediæ. Sic apud Ciceronem: adde ca-
 sus, adde incertos exitus pugnarum, Martēque commu-
 nem, qui sæpe spoliātem iam & exulantem euerit, & per-
 culit ab abiecto. Nō est uerisimile tantum uniuersi, & tam
 constantem ordinem casu uel factum esse, uel regi: quis cre-
 dat tam elegantem tabulam casu pictam non arte? Est effe-
 ctum proximum & remotum: ut uxorem nolle Pamphi-
 lum, quia Dauus timet, ne detur. Quoniam quidem maxi-
 mus eorum amor præstat eis idem nolle, & idem uelle. Hinc
 timere Dauum planum facit, timere etiam Pamphilum. Si
 timet, non uult, est certus. Hercules probatur uera Iouis
 proles ex facinoribus: Dominus noster in Euangelio Ioan-
 nis ex operibus colligit cuius sint filij Iudæi, nempe diabo-
 li, & non Dei, uel Abraæ: Cicero Antoniana, xij. Hæc si co-
 gitas M. Lepide, M. Lepidi Pontificis max. fueris prone-
 pos. Sic Germani olim liberos suos nascentes Rheno ex-
 plorabāt: & Aquila pullum ad solis radium. Cicero in Sal-
 lustium: Prætereo patrem tuum, qui si nunquam in uita
 sua peccauit, tamen maiorem iniuriam Reipublicæ facere
 non potuit, quam quod te talem filium genuit. Incertum
 effectum:

Euentus.

00 5 effectum:

586 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
effectum: ut hunc occisum ab illo, cum quo similitates ex-
cebat, aut ex prandio largiore: punitur, ergo peccauit. Est
uoluntarium, & inuoluntarium. Tantum & tam diutur-
num flagitium meditatam est, & a malitia profectum, non
ab affectu rapido. Facit etiam opus fidem facultatis: opor-
tet, qui hæc pinxit, optimum esse pictorem: & qui sic orat,
hominem indifertum. Tu nisi fingeres, non sic ageres, in-
quit Cicero. Instrumentum quoque iudicatur ex re facta:
ut pro Milone, uulnus in latere, quod acu punctum uide-
retur, pro ictu gladiatoris putari. Et quemadmodum ab ef-
fectis ad causas reuertimur, ita ab alijs quæ sunt propter fi-
nem, aut ab eo qui destinauit, ad finem ipsum. Tanta ma-
teria naualis non est collecta nisi ad bellum, quæ fuit ter-
tij belli Punici causa: & tanta uis telorum in domo Corn-
Cethegi suspicionem auxit ciuiliis belli & coniurationis.
Iâ ab eo, qui destinatur. Magna cæditur materia naualis, sed
non ad bellum Romanum. Nam Massinisse cæditur nobis
amicissimo. Nô lucratur auarus homo, ut distribuat, sed ut
custodiat. Sequitur id in quo est res, seu quod re capit. Pri-
mum coniunctissima sunt inhærens & subiectum: quorum
illud est in hoc. & quemadmodum per sensus ab inhæren-
te ad subiectum progredimur, ita indagine quadam men-
tis ab hoc in illud: ut non posse niuem esse calidam, quod
eliquabili sit materia, quæ calori admota in aquam resol-
uitur: non posse animum affectibus obnoxium sapientem
esse, quod affectus iudicium omne, ac sapientiam pertur-
bant. Cicero. Tuscula, ex subiecto colligit felicitatem ef-
se in mente. Etenim inquit, quæ pars optatissima est in ho-
mine, in ea situm esse necesse est illud, quod quæris opti-
mum. Caput etiam rem, quod est uelut indumentum, &
uestitus quidam: ut in metallis scoria, in truncis cortex, in
fructibus putamen, & lanugo: quis sæpe probitas, impro-
bitas, seminum, uires, patria iudicatur: in auibus pluma,
in animantibus uilli, setæ, uellera, & robur leonis atque ur-
si ex fetis, item apri. In homine cutis & pili. Iuuenalis:

Et duræ per brachia setæ

Promittunt atrocem animum:
nisi quis hæc partem malit dicere. Sed homo est in uestitu,
armatura, & quicquid corpori circumdatur: ex quo Tur-
nus

INSTRUMENTO PROBABILITY: 587

nus Virgilianus conuiuium ignauæ Phrygum fecit,
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
& Lentulus apud Lucanum de Parthis: illic & laxas ue-
stes, & fluxa uirorum Velamenta uidet. Cæsar ex cinctu
iudicabatur mollis & effeminatus: hinc iocus Ciceronis
interrogati quomodo errasset in electione partium, præ-
cinctura me decepit, & dissolutum Quintij animum de-
clarat idem Cicero ex amictu, & illa usque ad talos de-
missa purpura, pro Habito: & apud Ouidium frigis Scy-
tharum,

Pellibus, & laxis arcent mala frigora braccis,

Oraç de toto corpore sola uidet.

Continetur etiam omnia loco & tempore. De loco: hoc
uium fuit in utre, ergo sapient picem. Versatus est hic uir
Carthagini, ergo didicit fallere: Athenis, loqui: Luteriæ,
altercari. a septentrione spirat uentus, ergo frigidus. Ci-
cero pro Scauro ex templis circa forum Romanum sup-
peditari sibi ait, quod pro Scauro dicat. Tempus: hic in-
fans potest iam ridere, nam plures quadraginta dies na-
tus. Adiecta & loco & tempori partim naturalia sunt, par-
tim ex humanis rebus atque operibus sumpta. Locus la-
tus, angustus, montosus, planus, maritimus, ad septen-
trionem, sub hoc cælo, iuxta aquam, prope syluam: non
pugnandum cum equite hoc loco, quia est planus. Dicitur
enim equum in planiciem uocare, contrahendus in angu-
stias, de quo est illud, caue ne cæterum in fossam. Tum sor-
didus, nitidus, splendidus: non est uerisimile regem hic di-
uersatum in tam humili & sordido tuguriolo. Aristoteles
Deo attribuit cælum pro sede, ob loci excellentiam, in li-
bro de mundo uel quisquis est eius autor. Indignitate mor-
tis Herculeæ ostendunt illi in tragædia, quod non solus ef-
set futurus in Charontis cymba. Lucanus cupidinem do-
minandi Cæsaris & Pompeij non potest manifestiorem
facere, quam quod tantum imperium duobus esset an-
gustum. Idem Scythæ Alexandro apud Curtium expro-
brant. Iam locus publicus, priuatus, sacer, profanus,
noster, alienus, frequens, desertus: tum quibus frequens,
amicis, inimicis, armatis, inermibus, in castris, ruri, in urbe
in agro, in uia publica. quæ sunt in loco oia, coniecturas
hinc

Locus.

Tempus.

Ab eo in
quo est.

hinc natus suggerit: ut in oratione Camilli de templis Romanis, & sacris apud Liuium: alia alios locos decent. Non in templo rixandum, non philosophandum in ganea. Ajax Ouidianus indignum factu ait esse, quod quum causa agatur ante rates, cōferatur secum Vlysses: quippe Vlysses persequentibus Troianis naues deseruerat, ipse seruarat. Cicero timere se dicit, quāuis dicat pro fortissimo uiro, quod insolita fori facies dispositis ubique armatis à Pompeio animos terreret: & in eadem oratione, inuidia cædis Clodianæ, quod occisus esset in uia Appia monimēto suorum maiorum: & in Antonium, quid faceres domi tuæ, quum alienæ tam sis insolens. Hinc illud Laconis ad Milesium de licate nimis sese gerentem, domi non hic Milesia. Seneca in Iudo ridet Claudium quod quum Romæ fuisset audacissimus, in cælo nō auderet hircere: Gallum inquit, in suo sterquilinio plurimum posse. Tempus naturale est primū modī, seu quantitatis: ut prudens quia diu uixit: quid potuit uno die fieri: unde sunt excusationes illæ scribētium, quod exiguum sit tempus ad componendum relictum: & tempus numeri quod re ipsa à modo nō distat, sed tantum nostro uel loquendi, uel cogitandi more. Iudæi Domino nostro obijciunt, quum nōdum esset quinquaginta annos natus, qui potuerit Abraam uidere, iam olim uita functum: hic est ætas: hæc ætas aliam uitam, alios mores postulat: faciat, quia nō est facturus diu: ut apud Ioannem in reuelatione: Tempus breue est, qui sordet, fordeat adhuc: & in comœdia, prope est pater quum alieno arbitrio uiuendum est mihi. Dicitur etiam contrā: quid iuuat congerere, quæ sis breui relicturus: ut Paulus, de cætero fratres tempus breue est. Itaque qui habent uxores, sint tanq̃ non habentes. Apud eundem multa sunt ex tempore deducta argumēta: ut hortamur uos, ne incassum gratiam Dei recipiatis. Ait enim tempore accepto exaudiui te, & in die salutis audiui te. Et alibi, scientes, quia tempus est iam nos de somno surgere: tametsi hoc illud pertinet, ut quando tempus est breue, illis nos paremus rebus, quæ post hoc tempus sequuntur. Sed à tempore ductum est argumentum. Cicero secundo de officiis libro L. Crassum ait magnam laudem ex accusatione Carbonis esse adeptum, quod ea ætate ostendit id se in foro opti-

ro optime iam præmeditatum facere, quod etiam tum poterat domi cum laude meditari: & disciplina atque industria militaris Pompeij demonstratur, quod tantum bellū, tam diuturnum, tam longe lateq̃ dispersum, quo bello omnes nationes gentesq̃ premebantur, extrema hyeme apparuit, incunte uere suscepit, media ætate confecit: hoc enim non ex qualitate temporis, sed ex mensura pendet: qualitates enim sunt naturales, æstas, hyems, uer, autumnus, rigor, tepor, meridies, uesper. Alia alijs temporibus decent & conueniunt: mane consilium, ut dicebat Socrates, uespere conuiuium. Hinc illa execratio Solomonis: Væ tibi terræ, cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt, hoc est tum epulantur, quum de cōsilio erat cogitandum, non de uoluptate. Et Horatius de rebus intempestiuis: Penula solstitio, campefire nivalibus auris.

Tum ex nobis: sementis, messis, uindemiæ. Non uexandi nunc agricolæ, quia uindemiæ, quia messis. Nundinæ, mercatus, festum, profectum, tempus pacis, tempus belli, tyrannidis, libertatis. Nam status rerum tempora solent appellari: ut difficilia, periculosa, facilia tempora. Sunt quædam quæ occultius uel tempus significant, uel locum: gaudendum, quia uenit maritus, quia bellum finitum, tempus est: quoniam amicus adest, locus. Iam quæ sunt in alio, uel fuerunt, argumentum de eo adferunt: mirandum non est uinum in hoc dolio acescere, in quo fuit acetum: & omnes esse Oratores, ubi Cicero uixerit. Ab alijs quoque rationibus ac modis, quibus esse in aliquo res dicitur, argumenta deducuntur: ut quod Dominus Philippo respondit, roganti de patre, qui uidet me, uidet & patrem meum: nam ego in patre, & pater in me est. Tum simile est in simili: uelut quæ prætori, aut senatui aliquid interdixisse eum uel statuisset dicimus, quod præcessores fecerint: & honorem Hephæstioni habitum pro suo Alexander duxit: nam & hic est inquit, Alexander. Qui corrupti semina, corrupti anni alimenta, quæ sunt in seminibus. Oratio hæc est acerba, & rabiosa, apparet ergo animum, unde est profecta, nō fuisse tum æquum, & liquidum. Regnum prauæ, ac perturbate regi, indicio est. Regem aut consiliarios uel imprudentes esse, uel enalios. Rex hoc concessit, non ergo regnum refragabitur: nam

590 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 Adrem. nam in quo alio est regnum? Seges hæc uitiata, & degene-
 rās prodit, semen ergo fuit corruptū. Ad rē dico in præsen-
 tia differri separata: non solum ea, quæ sunt ad aliquid, in-
 ter quæ sunt æqualia, ut amici, inimici, sodales, focij, uicini.
 Cicero ostendit Catilinam esse sentinā urbis, quod nemo
 tota Italia fuerit nefarius homo, & scelerosus, quin se cum
 Catilina familiarissime uixisse fateretur: oportet te esse
 malum uirum, qui sis optimo uiro inimicus. Cicero pro
 Cælio: negat uelle sibi esse inimicitias cum Clodia, quam
 omnes amicam potius omnium, quàm cuiusquam inimi-
 cam putauerūt: ex susceptis inimicijs cum magno, argui-
 tur uel magnitudo animi, uel temeritas: quanta sit furia
 Alecto declarat Virgilius, quod nec Pluto, nec sorores sint
 illi amicæ.

Odit & ipse pater Pluton, odere sorores Tartaræ.
 & urbanus ille improbitatem atque importunitatem Ty-
 berij Cæsaris explicuit: breuiter uis omnia dicam, dispera-
 si te mater amare potest. Sodales: Cū sancto sanctus eris:
 quales focij, talis ipse. Demosthenes qualis Philippus esset
 ostendit, ex ijs, quibus cum uiuat, & quibus delectetur. Est
 enim uel conformitas in hoc uel contagies. Vicini: ut Cy-
 renaici sunt superstitionibus dediti, uidelicet Aegyptijs cō-
 fines. Sunt ad aliquid Maiora, ut Deus, patria, quæ & locus
 est & causa, atque origo, quædam etiam relatio, ut paren-
 tes ad causas pertinent, & ad hunc cōtum, diuersa tamen
 ratione: illic ut genitores, hic ut maiores, & quibus sub-
 ditos esse liberos par est. Dominus, Princeps, magistratus,
 maritus, tutor, patruus, magister. Itaq; illa omnia dei per-
 fecta sunt opera, nempe tanti artificis: & nihil temere fieri
 à tali præside, sed omnia iustissime: & quod est apud Cice-
 ronem de Demerito Phalaræo, ut Teophrasti discipulum
 possis agnoscere, & in comœdia, Philosophos habet domi:
 & mali corui malum ouum, Causæ sunt, non secus ac si
 quis dicat, calidus, quia ad ignem accessit: illa uero sunt
 nationis huius: Non decet sic uiuere, cui D E V S præest,
 & adest, Nunc Brutus amaret uiuere sub regno tali, suc-
 cumberet aulæ Frabricius, cuperent ipsi seruire Caro-
 nes. Minora, quæ ad maiora referuntur, ciuis, subditus, pri-
 uatus, seruus, filius, uxor, discipulus: ex familiarium mori-
 bus.

INSTRUMENTO PROBABILITA. 391

bus, quales sint ipsi domini conijcimus: ex populo bene aut
 secus morato atque instituto, quales ij qui reipublicæ præ-
 sunt, & ad quos pertinet morum cura. Terentius: apparet
 seruum hunc esse domini pauperis, miserij: quàmquam hæc
 ad exemplar possunt pertinere, quod in causis numera-
 tur. Sed illud Crassi ad Philippum proprium magis est lo-
 ci huius: non es meus Consul, cui ego nō sum Senator. Alia
 sunt relata natura, ut similia, pater ac filius: alia uolunta-
 te, amicus, inimicus: alia fortuna seu forte, magistratus
 priuatus, dominus seruus: non uideo cur docere sit turpe,
 quum discere sit pulcherrimum. Inter hæc sunt temporis
 locique differentie, seu positus, prius, posterius, ante, retro, loci disse-
 sursum, deorsum: non decet te loqui primum, quum sis
 postremus: loquere maior natu, decet enim te: non conue-
 nit te hoc agere, qui sis princeps: nam hic ordo est loci. In
 quibus uidendum ne fallatur quis. Nam posterius conclu-
 dit prius, si unicum sit prius posteriori illi, fin secus, non
 concludit. Euntibus hinc in Hispaniam prior est Lutetia,
 quàm Aurelia, possum tamen aliā peruenisse Aureliam.
 In tempore non ita res habet, in quo est uelut unica, sim-
 plex linea: ut necesse est autumnum æstati succedere, an-
 num tricesimum, uigesimo: unde iocus ille Ciceronis, fie-
 ri non potest, ut quum declamaret, natus non esset. Hic
 liber non est Cypriani, in quo sit Pipini mentio, neque
 hic Augustini, qui de Regibus Francorum loquitur, qui
 tanto post fuerunt. At uero prius non euincit fuisse poste-
 rius, uel fore, uel esse: ut in procinctu stabant duæ acies, &
 priusquam concurrerent, facta est pax: non sequitur,
 concurrisse: ut in Euangelio de Diua uirgine dicitur, an-
 tequam conuenirent, repertam gerere uterum: hoc uo-
 ro non significat conuenisse. Attributa quoque ad si-
 dem accersuntur, quæ ab externis sumuntur rebus: ut
 diues à pecunia, uel agris: gloriosus à prædicatione a-
 liorum de uirtute: nobilis à progenitoribus: honestus
 ab honore, quem ei alij exhibent: & ijs contraria pau-
 per, ignominiosus, ignobilis: maritus ab uxore: discipulus
 à magistro, quum non effectum aliquid aut efficientia illi-
 us coniunctionis significatur, sed aliud quiddā: nam si dici-
 tur efficientia causa est. Seruus à domino, quū inter se non
 conse-

Tēporis, &
 loci disse-
 rentia,

Attributa.

392 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
conferuntur, sed ad alia: ut non potest docere, quia est pater: non debet militare, quia nouus maritus, perinde est, ac si dicatur, est quod agat domi: non hoc intelligitur attributive, sed relative. Huius uelut domicilij sunt fortune, ac possessiones, & quæ habent, & habentur ciuili more & consuetudine: tum omnia adiecta extrinsecus: præclarum bellum, uilis triumphus, magnum argumētum multitudini ad res quàm plurimas.

Exulibus ne datur ducenda Lauinia coniunx?

O genitor, nec te miseret, nataq; tuq;

Cōparata. Comparata habent & comparationem, quæ est duorum uel plurium collatio in uno, similitudinem duorum in duobus, aut plurium in totidem. Exemplum coniunctum est cum superioribus, & species illorum, nisi quod hoc tantum est factum uel dictum cuiusquam ad imitationem pertinens, ut decet nos superioribus parere, sicut CHRISTVS patri suo: & rudiorum atque infirmiorum imbecillitati se accommodare, quod Christus fecit in discipulis. Nulla debet esse ad nos exempla efficaciora, quàm Christi. Exempla ad exhortandum proficiunt plurimum, ut quia se ille ita gessit, par est te idem facere: nō tam probant esse quid, aut nō esse, quàm suadent faciendum, uel contrā: itaque argumenta sunt æqui, honesti, utilis, decori & aliorum: quæ sunt in deliberatione posita. Parabola seu similitudines aliæ ad declarandam rem assumuntur, quæ sunt ex ratione dicendi, nō huius tractationis: aliæ ad fidem faciendā, ita esse quid, aut non esse, quoniam nihil est in natura, quod non cum aliquo alio similitudinis nodo uinciatur. porro quæ similia sunt, eandem habent ea ex parte naturam: alioqui non essent similia, at quibus eadem est natura, eadem illis conueniunt, quatenus quidem natura est illis una. Itaque similitudo est par ratio, cur dictum hoc tam congruat huic obiecto, quàm illud illi. Petuntur exempla ex ijs quæ contigerunt, ut historiis: aut contingunt, ut rebus naturæ: uel quæ uideri uolumus contingere, aut contigisse, quod genus sunt fabulae, & apologi. Similitudo est, ut quemadmodum sol unus omnibus sufficit, ita uox una præceptoris cunctis discipulis. Comparata sunt à maiori ad minus, ab hoc in illud: & à pari ad par: ut ix. Aeneid.

Annon

INSTRUMENTO PROBABILITA. 393

An non uiderunt mœnia Troiæ

Neptuni fabricata manu considerare in ignes? Luca:

Vis tu magni fulcire ruinam,

Sub qua Roma iacet: & quod Iphicrates Aristophonti dixit: Tu id nō fecisses, ego facerem? A minori ad maius: An tenor habet sedes, Aeneas Iouis proles nō habebit? Si Christi fimbria tam efficax, quanto magis mater? si scemur Abraæ sanctum propter Christum, sanctior mater Christi. Caesar apud Luc.

An ne fugam magni tanta cum classe sequentur

Hesperia gentes,

& alia. Vtrunq; permiscetur: ut in i. Aenei.

Pallas ne exurere classem

Argiuum.

minor est Pallas quàm Iuno: & plus exurere quàm auerre re. Comparatio alios quoque inter se locos commiscet: mirandum nō est iuuenem imperitum à sene ueterano ac ueteratore circumscriptum. Demosthenes in Olinthia. mirari non oportet nos cunctabundos, & rem suffragijs decernentes superatos à Philippo esse belligerante, præsentem omnibus, nec occasionem ullā ē manibus dimittente. In diuersis sunt contraria, contradicentia, priuantia, distantia: adde huc τὰ πρὸς. Hæc enim ex ijs sunt etiam quæ referuntur ad rem. Nam nisi collata nihil hic agunt: nigrum uel album per se inter in hærentia numerantur, mutuo uero commissæ huc pertinent. Non faciet quia est seruus illius: non relatiuum, sed attributum. Est nigrum, non ergo album: aliquis potest esse sanus, ergo & æger: inimicus te fecit ægrum, amicus faciet sanum: iniustitia malum, ergo iustitia bonum. Si oportet addiscentem credere, oportet cum minime repugnare. & à negantibus apud Liuium: simul quod non oportet puduerit, quod oportet non pudebit: quàm multa bona nascantur ex pace, ostendunt mala, quæ nascuntur ex bello: cæcus, non ergo uidet: nunquam profuisti, neque nunc proderis. In relatiuis uidendum ut negantia eodem quo affirmantia pertineat: est pater, ergo non filius, intelligendum eiusdem: est duplum, non igitur eiusdem simplicum. Cauendum ne in quibusdam fallamur quum relatiuum reddimus: ut in ijs quæ eodem nomine reflectuntur.

Pp tur.

Diuerfa.

tur. Simile simile simile: quod est ad hunc intelligendum modum: est simile, non ergo suum simile: nisi quid sit sui simile, ut dici uulgo solet. quod magis ad tropum pertinet, quam ad exactam normam philosophiæ: sicut magister suuspius, & discipulus: quod de se Augustinus dicit, & Gulielmus Budæus: quanquam in his sunt uelut duo, ut alter officio præceptoris fungatur, alter discipulis. Sunt probationes quædam per contrarij propositionem: si non esset nox, studeremus: sed est nox, non igitur studendum. cui argumento alio argumento est opus, nam per se imbecillum est, & ornat magis quam probat: quamuis interdum quibusdam sufficit, ἀντίθετον ab Hermogene uocatur: sed propositio alio est argumento fulcienda: uidelicet nocet oculis lucubratio ad candelam, nocet capiti humor nocturnus, & eiusmodi. In adiectis incertiores sunt probationes, sed uel negatiuis utimur, uel contrarijs rebus. Si quem delectat magistratus, hic dolet, quum in ordine redigitur. Atqui eidem pater & filius sunt grati: & albus & niger color: sed habent magnam ueri similitudinem in plebisque. Lux dulcis, cæcitas ergo acerba: aestas amœna, tristis igitur hyems. Quintilianus in geminis languentibus: Quantum facinus sit filium occidere, nemo magis fateatur, quam qui uult uideri se illud fecisse pro filio: hoc enim ualet, seruare filium tantum est bonum, ut atrox sit pro eo facinus committendum, quantum ergo malum est filium occidere? Dicimus utroque modo: hoc equi & bruta animantia faciunt, non ergo decet hominem: tum contra ratio quanto magis homo faciet: prius est huius naturæ, aliorum comparatorum. Ante rem sunt, quæ illam quoquo modo præcesserunt, & ad eius argumentum quoddam propter aliquam similitudinem atque affinitatem inducuntur. Causæ uiderentur posse hoc loco comprehendendi, uerum eis sedem, ac domicilium aliud assignauimus, quod ex latissime paterent. Sed si quis per causas argumentum aliquod non eruit, quod obscurius sit esse illam cuius rei causam, sanè ex hoc loco eruat, nihil erit periculi, ut postea docebo. Nec ipse dubitabo exempla aliqua hic ponere, eorum quæ causæ uideri possunt, sed abdite. Signa quæ uocantur plurima sunt in hoc loco & proximo, ut occidit, quia

Ante rem.

quia rixatus, minatus, trepidauit: nisi quis ad actiones potius referat, in quo non repugno. Quippe signa sparsa sunt per multa locorum genera: est hic illud M. Fabij, quis dubitet mathematicum uera de futuris dixisse, quum de præteritis appareat eum non esse mentitum? Sunt hoc loco signa temporum, prænuntiationes, & prædictiones. Serenum postridie, quia uesper rubet: appetere uernum tempus, quia

Candida uenit auis longis inuisa colubris.
Inter quæ sunt, quæ haberi pro causis possent, sed latentibus: ut,

Ventus erit, uento semper rubet aurea phœbe.
Sunt quæ necessario alia antecedunt, tanquam aurora diem, uesper noctem. Sunt quæ ex conditione, si res procedat, iuuentus senectutem. Alia solent semper, sed non necessario: ut feriæ D. Stephani post natalem CHRISTI: in bellis Romanorum triarj post principes: in adibus atrium post uestibulum. Sunt quæ plerumque, ut æstus post Maium, tepor post aduentum hyrundinum. Alia nunquam ex coniecturis: ut principem ciuitatis futurum Periclem, quod Pisistratus ad eundem modum oraret Dionysium fore malum, quandoquidem omnes qui arcem Syracusis occuparunt, mali fuerint. Si quid antea factum uel dictum ad imitationem producit, exempli est: sin ad argumentum aliud, huius est ordinis. Ergo rationum uires perinde erunt, ac illa fuerint, quæ antecedunt. Post rem sunt, quæ quoquo modo illam sequuntur: nec interest post rem sint omnino, an post tempus præsens: id quod uelim quoque in ijs, quæ sunt ante rem intelligi. Hic sunt posterij, fama, iudicia hominum, exempla, quæ quum ex alijs sumuntur, loci sunt exemplorum: quum ipsa ad alia applicantur, & argumentum præbent in futurum, huius sunt notæ: non arripiendam à Sylla dictaturam, ne post Homerum, sis strenuus, ut bene de te posteriorum quispiam loquatur: & apud eundem Nestor dissuadet Agamemnoni & Achilli dissensionem propter sermones, qui erunt de ipsis in Græcia: & quot genera antecedentium posuimus, totidem in consequentibus existimari conuenit.

Pp 2 Inat

Post rem.

Quod pro
argumen-
to sumitur

Autoritas
quomodo
censetur.

596 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
In argumentum sumitur alicuius sententia eam ad rem
qua de agitur pertinens: hæc autoritas & testimonium a C
cerone nuncupatur. Itaque non solum dicta comprehenduntur hoc loco, sed nutus, sed facta, non facta, denique etiam
omnia, quis sententia declaratur: ut legatos esse inuolatos
gentium iure, quia nemo eis nocet: & Seneca Troachibus.
Quis iste mos est, quando inferias homo est impensurus
mini? Quocirca & exempla autoritate etiam censentur, ut
mox aperiam: huius generis sunt symbola, & apophthegmata, & responsa. In autoritatis uim, rationemque illa in
nunt, Rumor popularis, fama autore incerto, prejudicium
quod antea de simili causa uel in eadem, aut rebus ad eam
dem pertinentibus ante legitimum atque ultimum iudicium
pronuntiatum est. Testes, tabulae, tormenta, qui communi
nes loci à rhetoribus nominantur, quod in utraque parte
magnam uerisimilitudinem habeant. Autoritas fide autem
matur. Non omnis persona eiusdem est autoritatis. Nam
dem, sicut Euripides inquit à diuersis dicta non idem
lent: fides paratur, si is, qui quid dicit, credatur idcirco
non mentiri scire eos putamus, qui ualent uel natura, quod
admodum ingeniosos homines, & animo ac cogitatione
leres acresque uel peritia, ut artifices expertos, eos qui res
sum habent, atque experientiam: Tum diligentes, studio
sos. Non creditur fallere, qui nescit, aut non uult: non
fallere, cui hoc non est futurum utile, cui non est fallendi
causa: nemo enim gratis est malus. unde illa uehementer
terrogatio, cur ego fallerem? & illud Græcorum, τί τοι
ἔγω ἀπατώ, Tum uir bonus aut amicus, qui optime
non decipiet: nescit fallere puer, demens, uinolentus, qui
rum motus ceu naturales uidentur esse. Ergo autoritatis
ma est Dei, & carum rerum, quas non dubitamus à Deo pro
fectas. Nam hunc & nosse omnia, & nolle quinquā in fa
dem conficere, omnes scimus. Neque enim est causa quare
obrem id uelit: huius uoluntas ac sententia potissimum de
clarata est nobis ab unigenito eius filio, qui semper est in
eius sinu: hinc responsis, quæ patres acceperunt & ante Chri
stum natum, & post: ex quibus mystici libri sunt compo
ti. his accedunt somnia, & signa ea, quæ pro certo habentur
à Deo mitti: uaticinia hominum diuino numine inspirata

INSTRUMENTO PROBABILITATE. 597
rum. Habebant gentiles sua prodigia, ostenta, auguria, ex
ta, omina: hinc uidetur posse colligi eum non habere fidem
Euangelio, quisquis non ex eius præceptis uitam instituit.
Secundo loco est consensus generis humani: in quo sunt na
turales quædam animorum informationes, atque inde exi
stunt æquitas, & debita humanitatis officia omnium pecto
ribus ingenerata. Ex genere humano præcipui, & grauissimi
ad fidem ponderis sunt sapientes, ac probissimi homines:
uelut philosophi, qui que humanum genus paterna qua
dam charitate complectuntur: tales interpretamur esse re
ctores patriæ, legum latore, & eos à quibus populi, atque
ciuitates formantur ad uirtutem & recti custodiam. Nam
hos quum prudentes esse, tum procul à fallendi cupiditate
abesse ducimus, quod beneuoli sint erga eos, quibus bene
consultum esse cupiant. Amicis enim multum tribuimus,
dummodo bene de eorum ingenio ac peritia sentiamus, à
quibus nunquam falli nos suspicamur. Sic magnopere fidi
mus ijs, quæ parentes dixerunt, quæ nutrices, nutriti, con
sanguinei, præceptores. In eundem locum cadunt, quæ ma
gri & sapientes uiri ijs præceperunt, quos charissimos ha
bebant: ut Cato & Cicero filijs: & in uniuersum posteris,
quibus nemo scire male uult, nisi sit uir pessimus: ut qui di
xit, me mortuo ardeat terra: uel qui aliquid ad utilitatem
suam uelit eis persuasum, ut qui captarunt diuinitatis opi
nionē. Postremo uinolentis, & pueris, & mente capitis mul
ta credimus: facere fraudem nesciunt: tantum obstat, ut sci
re eos, quæ dicant, suspicemur: testantur hoc prouerbia, in
uino inesse uerum, & puerum ac fatuum uere fateri. Quo
circa populus plurimum tribuit dictis hominum diuinitum:
quod eos sapientissimos esse censet, qui rem quoquo modo
auxerunt: eam esse unicam sapientiam opes parare. Suffra
gia quoque numerat, non appendit: quod plures censent,
id pro uerissimo accipit: unde est morum, consuetudinum,
officiorum ciuiliū, siue priuatim seu publice custodia: pro
uerbiorum & dictorum, quæ uulgo feruntur, fides: existi
mat enim plures minus posse decipi, quam paucos: & mi
nus esse cur tam multi uno consensu uelint alijs impone
re. Sed ex ijs sententijs, quæ sunt receptæ aliæ prudentis
sime sunt animaduersæ, aliæ ab stultitia populari mana
runt.

Autoritas
quod cluatur

498 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
runt. Et apud alias nationes, atque adeo alios homines alii
habentur pro sapientibus, & bonis: ubi est exemplorum
efficacia. Græci barbarorum sensibus nihil tribuunt. Ro-
mani Græcorum exempla rident, ut Scipio apud Titum Lu-
cium. Solos maiores suos graues homines, magno inge-
nio, iudicio, uirtute, probitate esse arbitrantur. Nos Chris-
tianos non debent gentilium exempla ad simulandum ad-
ducere: nec quorumuis Christianorum, sed eorum, qui pu-
re ac germane Christum expriment, potissimum Christi
ipsius, qui ad hoc nos inuitat, exemplum do uobis, ut
quemadmodum ego facio, uos faciatis: ideo Paulus ait, ut
imitatores mei estote, sicut & ego CHRISTI. Si quid
uero est inter gentiles probe, mite, pie, sancte actum, tan-
to nos excellentius præstare conuenit, quanto excellentior
est nostra conditio, qui baptizati sumus, lustratique san-
guine illius, quem pater dedit instauratorem præscæ per-
fectionis, qua non longe ab angelis discedimus. Eleua-
tur autoritas primum, quod qui dicit, nesciat, atque ig-
noret de quibus loquitur: uel natura, ut sunt mente ex-
pti, pueri, tardi homines: uel imperitia, ut qui nullum
huiusce rei habent usum, & si artem teneant: hanc scilicet
cet parum proficere citra assuefactionem: aut qui hanc
quidem sunt nacti, non posse tamen absque arte bene
censere: quod ars in uniuersum fit de omnibus, experien-
tia de singularibus. Contradicere sibi quempiam for-
tissimum est argumentum cum id nescire, quod affirmet:
& detrahit alijs ipsius dictis fidem: tum ostensum esse ali-
quid cum asseruisse falsum, graue præiudicium est posse
decipi, & esse hominem, & non nunquam asserere, quæ
non habeat comperta. Aut studium & diligentia defuit,
ut qui non animaduertunt, qui leuiter attigerunt, ali-
ud agentes, homines uani, qui quicquid in buccam. Sic so-
lemus dicere, doctus, sed non in hoc. Iudex quidem san-
ctus, & incorruptus, sed male edoctus de causa: quod in
præiudicijs assertur: ad quam defensionis rationem mea
quidem sententia potuisset Cicero deducere præiudicium
censorum pro Cluentio, conseruata illorum gratia & ma-
iestatis autoritate: ut diceret solere eos uti testimonijs
inimicorum, quos ignorent esse tales: simul propter mul-
titudi-

INSTRUMENTO PROBABILITA. 499
tudinem rerum, quas uno eos eodemque tempore obire
necesse est, non perinde omnia examinare, ac expendere,
ut iudicēs decet facere, qui ad eā unā re uacant: adde his in-
ciuitate, in qua tot sunt inimicitiae: ita ut culpa ab eis in-
rem & mores hominum deriuetur. Nam ut ipse defendit,
censores de leuitate suggillat. In scriptoribus si quid cul-
patur, sic excusare consueuimus, exempli gratia posuit,
non quod expenderit, an ita esset: aut quod sic sentiret: di-
xit aliena fide: & contra rumorem, quod est credula mul-
tudo, nec examinat, quæ confirmat. Loca, tempora, per-
sonæ, exacuunt diligentiam, & circumspectionem, aut re-
mittunt: in quo non tam autoritas consideratur dicentis,
quàm dicti: dixit inter pocula, in cubiculo, uni amicorum,
inter nugandum, discinctus ad focum: contra uero in sena-
tu, apud populum, die parasceues, quum esset consul. Spe-
ctatur modus: ioco dixit, ridens, dormitans, detorto nu-
tu, moto capite, motis manibus, serio, iuratus: quæ o-
mnia solent esse signa, quemadmodum quis sentiat. Negli-
gentiam Erucij inuasit Cicero ad ostendendum falsam il-
lius accusationem in Roscium Amerinum. Præter hæc au-
toritati detrahitur pondus, si existimatur uoluisse falle-
re. Ad id homines nunquam gratis inducuntur, nisi sint
praua quædam ingenia, quæ iam usum mentiendi in natu-
ram penè uerterint, ut ubi nihil interest sic eos, aut contra
affirmare, ad mendacium defleant. Idcirco quem aliquo-
ties in mendacio deprehendimus, huic fidem nequiquam ha-
bemus, etiam quum uera dicit: quod Aristoteles festiue, &
sapienter respondit, esse lucrum mendacium. Sed ferè uti-
litatem aliquam suam sectatur qui mentitur, hoc est, quod
sibi putat conducere. Quo fit ut his distinctis & separatis
prudencia & probitate, plus habeat uirum ad fidem pro-
bitas, quàm scientia: peritos enim & malos non sapient-
es nominamus, sed callidos, astutos, uersutos, uafros: nec
quisquam se illis credit, nisi sint amici: sed si amici sint,
iam boni uiri esse existimantur. Neque enim hic quæ-
ritur qualis sit quisque, sed qualis credatur. Nec fru-
stra illud dicitur, uita maxime persuadet. Quæritur à
mentiente utilitas pecuniæ. Hanc solam imperitum uulgas
utilitatem nominat: ideo magnopere fidem abrogat tenui ac
Pp 4 pauperi

600 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 pauperi homini, arrogat diuiti: quod huic putat esse satis,
 eoq; non facile adduci ad mentiendum spe lucri: pauperem
 nihil non dicturum & facturum exigui quæstus gratia,
 quum contrà maior sit ferè habendi sitis in his, qui plus
 hauserunt, & pauperes sæpe præsentibus & qualibuscunq;
 acquiescant. Si quis diuitem aut potentem laudet, suspecta
 est laudatio, q; numo uidetur tributa, non ueritati. Capta
 tur etiam honor: multa & assentari, & mentiri coguntur,
 quos exagitat gloriæ cupido: cuius possessio nō minus est,
 quàm diuitiarum molesta & laboriosa. Præterea in corpo-
 re est utilitas: mentitur quis, ut præsentibus doloribus exi-
 matur, aut ne grauiores perferat, uel neci detur: quod in
 tormentis contingit: pro quibus nescio quid possit dici,
 quum uel præsens dolor in imbecillis, uel sequentis poenæ
 metus in robustis ueritatis uocem penitus intercludat: unde
 natum est illud, tormenta & qui perferre, & qui nō per-
 ferre poterit mentietur. uoluptates item: plurima cogunt
 mentiri puellæ adamatæ, lenæ administris: quo in genere
 mentientium continentur parasiti. Ex his omnibus decla-
 ratur maxima autoritas dictorum Christi, & eorum qui
 illum sunt secuti, quod non solum commoda uel pecuniæ,
 uel honorum, uel corporis nulla spectabant: Sed cum inge-
 ti omnium harum rerum incommodo ueritati parebāt cœ-
 litus patefactæ & ostensæ. Iā affectus ad mentiendū impel-
 lunt, uel sui cuiq; uel alicui, si inscriuire illis stet sententia.
 Sunt qui ueritate parū se oblectaturos aliorum animos re-
 tur, mendacia admiscant: ut Homerus, & ferè Poetæ: Alij
 gaudent grandia, atrocia, tragica narrare, ut alios uel ter-
 reant, uel dcfigant stupore: & se fore admirabiles arbitran-
 tur, si sua dicta admirabilia sint: itaq; his narrandis delecta-
 tur. In utilitatem nostrarū numerum recipiuntur, quæ cō-
 moda sunt, quibus bene uolumus, quæ incōmoda, quibus
 male, amanti non credendum: amicus pro amico menties,
 ut mater pro filio, uxor pro marito, & in illum quoq; qui
 est irata, ut inimicus contra inimicum: hinc amici contra
 amicū, & inimici pro inimico inuincibile testimoniū. Ani-
 mo irato, inquit Mimus, nihil oportet credere. Dicta quæ
 in controuersiam uocantur, tam autoritati eius quem dis-
 xisse non ignoramus, non est locus. Sed sæpe autoritate
 salua,

INSTRUMENTO PROBABILITA. 601
 salua, negamus hoc eum sensisse, quod aduersarius ait: aut
 confirmamus sensisse, quod ipsi uolumus, de quo prius est
 dictum: tum hoc non pertinere ad nostram rem, aut perti-
 nere. Locus & tempus mutant uim dicti uel facti: uere di-
 xit, recte fecit, sed illo loco & tempore. hoc uero uel post il-
 la, non ita est, nō expedit: notæ sunt hæc quæstiones. Nec ue-
 ro existimo quenquam admonendum si Cicero referat Ari-
 stotelem dicere mundum esse æternum, autoritatem huius
 sententiæ Aristotelis esse, Ciceronis uero Aristotelem hoc
 dicere. Rei appellationem in hunc locum reici, quod ma-
 gna ex parte autoritatis sit: ut consilium publicum non de-
 bere ex iuuenibus consistere, sed senibus, quod senatus nun-
 cupetur: quæritur à quibus senatus nominetur? à Roma-
 nis: de eorum autoritate agitur: à Lacedæmonijs: quanta
 his fides debeat? Omnia etiam etyma, quas Cicero nota-
 tiones uocauit, & ad uerbum ueriloquia, tanquam testimo-
 nia sunt eorum, qui ea utuntur lingua: uocabula enim alia
 in alijs linguis habet etyma. Ita Cicero melius dicit & com-
 modius à Latinis conuiuium dici, quàm quemadmodum
 à Græcis *συμπόσιον*, id est compotationem: uel *σύνδινον*, id
 est concœnationem: & in paradoxis requirere se ait maio-
 rum suorum prudentiam, qui hæc fluxa & contemptibilia
 fortunæ munera bona appellarint. In hunc ordinem uenit
 omnis appellatio siue nominis, siue prenominis, siue cogno-
 minis, siue tituli, & quod Græce *ἐπίθετον* dicitur, inscriptio-
 nis, lemmatis. Aristoteles libro de Mundo ex nomine ipso
 τὸ κόσμος docet nihil eo esse: pulchrius, aut ordinatius. Nam
 κόσμος dicuntur cetera, quæ sunt pulchre, atque ordine:
 non iniuria appellatum Draconem, qui tale uirus efflarit
 legum. Non decere eum affectibus perturbari, & concuti,
 qui uocetur serenissimus: eum qui beatissimus non debere
 belli miseris implicari: non fœda & nefaria facinora desi-
 gnare, qui sit sanctissimus. Demosthenes in Mitiā, eum qui
 Thesmiothetā læserit, ciuitatē læsisse cōtendit: q; *θεσμοδότης*
 non alicuius hominis nomē sit, sed ciuitatis ipsius. Transiit
 ab una lingua in aliam. Cic. Philip. Lyfidicus ipse in uerbo
 Græco: & Plautus, nolo des mihi damnum in Epidāno. Sumi-
 tur argumentū ex æqui uoco: ut ni propius huic picture as-
 sederis, nam est leo, uel scorpius. & amphibologia, ut:

A rei ap-
 pellatione

Quis neget Aeneae magni de stirpe Neronem.

Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Quod est sophistis aptum & dicacibus. Transfertur ad tropum, & in eo manemus, in quo inest saepenumero festiuius ludus. Noli in ætate incēdi: homo frigidus ne huc accedas in bruma: qui potest Maurus esse pectoris candidi: quomodo hæc percurrēs æger pedibus? domus opulenta & benefica, multos enim alit, de referta muribus. In nominibus quæ destinata & consulto imponuntur, examinatur quantum momenti habet illorum autoritas, qui indiderunt: prudentem hominem esse Marcum Porcium, quod Cato cognominetur: quæritur uero à quibus? quantum illis tribuendum? ex ijs quæ de autoritate diximus repetenda hæc sunt: in quo saepenumero est multitudo à philosophis reprehensa, quum in alio omni genere scientiæ atque intelligentiæ, tum potissimum in ijs, quæ ad mores uirtutisque dicuntur pertinere. In quibus uero appellationibus non est consilium, sed recepta consuetudo nominandi, & uelut casus quidam, ludere licet: argumenta colligere non licet, nisi diluta admodum: & hæcenus, ut ex euentu ostendamus consilij potius fuisse nuncupationem, quàm casus. Primus ille Lurinus qui dictus est Brutus, primus qui Bestia, qui Asina, & similia, reliquerunt has cognominationes posteris suis: in illis primis causa cur sic dicerentur fuit aliqua, in posterioribus nulla præter morem familiæ, quo Romæ cognomines sunt filij parentibus, non item Athenis & in Asia. Hæc est immensa illa, atque adeo infinita argumentorum sylua, quæ uariam & latissimam rerum naturam includit, non solum ad dicendum utilis, sed ad usum uitæ, & sentiendum, & uiuendum. Puto me locum nullum præterisse, species non sum omnes persecutus, sed neque poteram. Sufficit genera consingnasse: citius periculum sit, ne eadem diuersis locis uideantur repetita, ut argumentum idem ex uarijs locis credatur depromi posse. Equidem non adeo cōfusi locos, ut fortassis illis uideri posset, qui harum rerum cognitionem distinctionemque non satis accuratam & exactam perceperūt. Sed longe præstat desumi ex multis locis idem argumentum posse, quàm ex nullo, aut ægre ex aliquo. Non interest, quibus nominibus instrumenta nomenclantur, modo sint apta usui:

usui: & commodissimum est artifice multa esse instrumenta, quorum unoquoque si libeat, idem opus absoluat. Est qui parum dextre aliquibus utitur instrumentis: huic si ad idem perficiendum opus, alijs instrumentis succurratur, ingens procul dubio adferetur utilitas. Ita queri ac elici idem argumentum è uarijs argumentorum sedibus posse, fuerit ad inueniendum longe conducibilis, quàm singula singulis tantum claudi: quippe quod querenti hac uia non occurreret, alia præstod erit. Deinde nec in ferramentis contemplantur quis, quàm sint expolita aut elegantia, sed quàm ad utendum idonea. Verum ut exempla omnium magis sint in promptu, ducamus hominem per locos argumentorum: tum quia uarium animal, & materia uberrima ad dicendum, tum quia de illo cognitio maxime necessaria est, nempe quotidianæ tractationis. In substantia hominis est animal, & rationale, unde constat eius diffinitio: hinc humanus, & humane coniugatus: Tum partes essentiae, materia sumpta de medio communis cum materia eorum omnium, quæ sunt, & corrumpuntur: animus autem generosissima res omnium, quæ sub cœlo sunt: partes item molis externæ caput, os, pectus, brachia, dorsum, crura, pedes: & internæ lingua, guttur, pulmones, cor, nerui, uena, caro, sanguis, os, spiritus: tum cutis, pili, barba, nauius, uerruca. Inherentia sunt in corpore color, forma, figura, filum corporis, macula aliqua, cicatrix, rectum, curuum, proportio membroque, celsum caput, brachia expansa, manus diducta, corde ad sinistram, incessus, uox, uires, robur, imbecillitas, firmitudo, infirmitas, sanitas, morbus: in animo affectus: in mente acumen, hebetudo, memoria, obliuiofitas, eruditio, tot artes, & experientia, prudentia, fatuitas, calliditas, uafrities, atque usus rerum, uirtutes, & uitia. Actionis sunt quæ dixit, fecit, uoluit, tentauit, innuit, pertulit, passus est: causæ eius sunt efficientes quidem Deus, & parces, & quodammodo solum naturale: finis naturalis, quem Deus ei destinauit, æterna felicitas: ipse sibi ignorantia, & obedientia affectuum multos alios præstituit uanos, & noxios sibi, opes, honores, nomē, uoluptates: effecta eius sunt magna profecto & admirabilia, cultura agroque, ciuitates, leges, literæ, tot disciplina, atque artes, quæque alia corpora,

Homo per loca argumentorum.

604 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
 re, aliæ ingenio exercentur, partim utroque: instrumentis
 utitur ingenio, memoria, artibus, sermone, manibus, pedi-
 bus, & quæ extrinsecus sibi parat, ut sunt pennæ, calami,
 atramentum, penicillus, pecunia, culter, hasta, & alia quo-
 rum iniri numerus non potest. Ipse idem homo est finis cæ-
 terorum animantium, & omnium quæ sub luna sunt con-
 dita. Est in tempore, in hyeme, mense Ianuario, pridie Ca-
 lend. Februa. Principe Carolo V. sereno, salubri tempore,
 in libertate, in republica Brugis, in cubiculo, in armario, ue-
 stitus, armatus splendide, sordide. Ad hominem referuntur
 Deus, princeps, & rector eius pater, mater, tutor, patruus,
 magistratus, Rex, patria, leges, dominus, maritus, filius, pu-
 pillus, filius fratris, filius sororis, priuatus, subditus, ser-
 uus, uxor, amicus, inimicus, fœdalis, socius, commilito, uici-
 nus, ciuis. Tum diuitiæ, possessiones, honores, fama, gloria,
 fauor, gratia, nobilitas: & his contraria paupertas, ignomi-
 nia, obscuritas, inuidia, odium, ignobilitas. Conferuntur
 inter se pater, filius, seruus, dominus. Denique ea quæ supe-
 riora, inferiora, paria diximus: homini nihil est contrariū:
 contradictio est homo, nō est homo. Dissitum est quicquid
 non est homo, equus, lupus, color, magnitudo, liber. Pro ar-
 gumentis adducuntur maiores, exempla priorum, historiae,
 fabulæ, prouerbia. Si quid prædictum de illo, aut præmon-
 stratum, quid dixit, aut significauit quis: nomen, cognō-
 men, appellatio. Ex his apparet non solum ad arguendum
 ualere hanc copiam, sed ad dicendum de quacunque re ue-
 lis: ut nō absurde uideatur Agricola Rodolphus existima-
 re Gorgiam, Hippiam, Protagoram, Prodichum, & alios
 Græcos sophistas qui in conuentu hominum paratos se es-
 se profitebantur ad dicendum, de quacunque re quis uellet
 audire, ex his fontibus ubertatem illam & redundantiam
 eorum, quæ dicturi essent, haurire, ut nunquam dicēdi ma-
 teria deficerentur. Duo restant consideranda, quomodo in
 alijs loci deprehendantur, hinc nobis quemadmodum sit
 utendum. Prius quidem, ut nos utamur, sicut magni auto-
 res sunt usi: Tum ut cognita ratione argumenti, qd aduer-
 sarius attulerit intelligamus, quantas habeat uires, sitq; fa-
 cilius infirmari, ac dissolui, si sit opus. Est uero locus argu-
 mentorum ex alijs operosius eruere, quàm nobis ipsis inue-
 nire.

INSTRUMENTO PROBABILITA. 605
 hire. Nam non habet quotidianus usus rectum illum con-
 nectendæ argumentationis ductum, in quo promptum est
 cognoscere, quid petat, quid uelit efficere, & quo modo: ad
 hanc autem obliquitatem & infuscationem communis ser-
 monis oratores, & omne scriptorum genus addunt alias te-
 nebras orationis, partim ne ars appareat, & manifeste siat
 insidie, partim quoddam maius robur accedit probationi: sicut
 punctim ferire, uel ex transuerso grauius interdum est, &
 letalius. Ita ad inuolucra, quæ res sua sponte ac natura ha-
 bent, alia ipsi superiecerunt artis, & ingenij sui, ergo inter-
 dum uno uerbo cluditur tota argumentatio: ut consula-
 tum petebat scurra. Nonnunquam totidem sunt argumen-
 ta, quot uerba. Cicero in Anton. Tu istis faucibus, ista gla-
 diatoria totius corporis firmitate: quod in amplificatione
 cadit. Iam multis uerbis unica est argumentatio: uidelicet
 quum unum uerbum, in quo uis inest aliqua, uarie tracta-
 tur, atq; explicatur: an non erat resuscitandum insidiatoris?
 Scilicet præbendum erat iugulum ei, qui uitam petebat: pa-
 tiendum, quod latro cupiebat. Est quum pro tota argumē-
 tatione una pars attingitur: non occidet, nam quæ mater
 occidit filium? deest enim, & hæc est mater. Inuertunt sæpe
 argumentationis ordinē: ut Quintilianus libro tertio: Par-
 tes suadendi quidam putauerunt honestum, utile, necessa-
 rium: ego non inuenio huic tertiæ locum: quantalibet enim
 uis ingruat, aliquid fortasse pati necesse erit, nihil facere.
 De faciēdo autem deliberatur: quæ sic reducitur, omnis de-
 liberatio est de faciēdo, nulla ergo deliberatio de necessita-
 te: & paulo post, Itaque mihi ne consilium quidem uide-
 tur, ubi necessitas est: non magis quàm ubi constat quid fie-
 ri non posse. Omnis enim deliberatio de dubijs est: hæc sic,
 omnis deliberatio de dubijs, nulla necessitas de dubijs, er-
 go nulla deliberatio de necessitate: hic assumptionem ubi-
 que posuit propositionis loco. Nonnunquam transiliunt re-
 lectis medijs. Brutus ego impellerem? ait Cicero, quorum
 uterque L. Bruti imaginem quotidie uideret, alter etiā Ha-
 læ. Hic omissa sunt illa de genere, de facinorib⁹ generis, ex-
 pulsione regum, & Sp. Melio occiso. Sic etiam a loco ad lo-
 cum: homo sapiens quia magno corde: fortis, quia amplo
 pectore: partem sumpserant, sed ad partis accedens transie-
 runt.

Vnde na-
scitur no-
men loci.

606 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
runt. Quandoque solum, quod ab aduersario dici posset,
præoccupatione quadam notant leuiter: non occidet hæc
filium nam hoc sola fecit Medæa. occultant etiam figuris,
& schematis, ut interrogatione enuntient, quod narratiue
poterant. Sed feriunt fortius. Et uno ut uerbo finiam, ipsi
idem maximi autores rationem sui argumenti, unde prom-
pserint, quemadmodum concinnarint, aptarint, torserint,
interrogati nesciant sæpe explanare. Videndum tamen quid
efficere statuerint, quorsum spectet argumentum, quid in-
tendant. Ad id necessarium est cognoscere, in quo uersetur
controuersia, aut quæ sit questio, non solum illa generalis
totius causæ, uel operis: sed particularis, ad quam argumen-
tum illud pertinet: eam ubi erimus nacti, uidendum multa
ne sint, quæ probent, an unum tantum. Si multa, utrum sit
aliud alijs argumentum, an ad diuersa tendant per se sin-
gula. Sumendum unumquodq; illorum, eique aptandum,
quod probatur: quoniam ex habitu & congruentia eorum
probabilitas nascitur, ac proinde instrumentum probabili-
tatis, & eius appellatio. Sunt in quibus facile iudices, cui parti
conueniat, quod pro argumento accipitur: nam quæ con-
stant uno uerbo, exposita sunt cognitioni, ut quiuis dicat,
cum qua parte quadrent pronuntiati, de quo est controuer-
sia: quæ uero integra enuntiatione simplici aut composita,
obscuriora sunt. uno uerbo constant, quum uis probationis
uno in uerbo est sita: pronuntiatio autem, quum per illud
totum diffusa: ut Socrates non ducet uxorem, quia philoso-
phus. Socrati hoc competit: uidendum quæ sit eius propor-
tionis ratio inter Socratem, & philosophum, quod nomē:
non ducet, quia est animal morosum & querulum mulier
uxori. Quæro an homo sit equus, si colligo non esse, quia
homo est rationalis, ad hominem hoc pertinet. Sin uero
quia equus non est rationalis, ad equum. Sin utrunque
coniungo, duo sunt loci: ut in hoc, omnis homo est ratio-
nabilis, nullus equus est rationalis, nullus ergo homo, à
proprietas & à dissitis rationem duxi. Quum in argumē-
to duo aut plura sunt uerba, & unumquodque suam habet
proportionem & locum, consideranda sunt singula separa-
ta. Plato non ducet uxorem, quia philosophus, Socratis disci-
pulus, ut neq; Thales duxit: in philosopho est inherens, in
altero

INSTRUMENTO PROBABILITATIS. 607
altero causa, in tertio exemplum: non mouebit affectus in-
iudice, quia uir bonus, & Atheniensis, & perinde faceret, ut
si normam, qua mensurus quid esset, prius inflecteret: pri-
mum est ex inherente, secundum ex attributis, in tertio uis
est similitudinis, quæ habet canonis inflexio ad motum ani-
mi. Sunt abstrusiores loci alij, ad quos exercendo penetrabi-
mus, ab his quæ diximus uelut manu ducti, tamen si non per-
inde laborandum est eruere ex alijs locos, quæ nobis ipsis ad re-
nostram inuestigare. Est enim res hæc quæ usu potissimum con-
stat: ut nihil omnino ars tota sine diligenti & sedula tracta-
tione profutura sit: hæc uero etiam citra artem multas ha-
bet uires & ualidas: quippe maximi fuerunt oratores & dis-
putatores acutissimi, antequam ars ulla esset inuenta, & ex quo-
rum usu ac operibus ars est obseruata. Omnia illa quæ su-
pra sunt à nobis posita tenenda in promptu, ut literarum ele-
menta, non eodem utique ordine inueniendum, sicut nec eodem
scribendum ordine, quo literas didicimus: tamen præstabit ini-
tio eo ordine exerceri, ad excutenda & locis argumenta. Nec
omnia omnibus congruunt, sicut nec literas omnes in unum
quodque uerbum infarcimus. Ac ut quæ literæ quibus uer-
bis necessarie sint, non queunt tradi regulæ, communis usus do-
cet: ita in hac obseruatione contingit, ut qui quibus causis
loci congruant præscribi non possit: uidendum tamen quid ue-
limus efficere. Cognoscenda exactissime causa, & omnia
quæ uersantur in quaestione animo & cogitatione comple-
tenda: quocirca oportet eum, qui inuenturus est, uersatum
esse diligenter in præsentia quaestione, & tenere saltim genera-
lia in ea arte, de qua sumitur materia dicendi. Si non sit ex-
arte ulla, certe sensum commune uitæ, quid probabile sit
his, apud quos est dicturus, quid absenti: ad quæ prudentia
adiuuamur. Ergo proposita quaestione, uestigandum per
sedes has, quid sub utroque termino claudatur, deinde con-
ferenda singula cum singulis, & cum omnibus: assuefactio
præstabit, ut uno quasi intuitu peruideamus necessaria, si-
cut in coniungendis literis. An Clodius iure sit cæsus, ex Clod-
io, ab inherens, quia seditiosus: an omnis seditiosus iure
occidi possit: si non omnis, an talis hoc tempore hoc lo-
co: à tali uiro? Tum quia insidiator: an omnem insidiato-
rem fas sit occidere? an hunc hoc tempore? Nec aliter atque
in syl-

603 IOANNIS LODOVICI VIVIS DE
in syllabis & dictionibus in infinitū ferē tenditur, sic in lo-
cis. Sunt loci locorum: ut an Milo dignus exilio? non, quia
uir fortis: an fortis dignus exilio? per omnia quæ sunt for-
tis & exiliū, quum Roma semper gerat bella, n̄ qui nullum
reformidant periculum honestatis gratia retinendi. Iam
an Romæ retinendi tales: & id quidem ascendendo ad ge-
neraliora: nam in singularibus est status. An homini con-
ueniat studium? etiam, quia est animal ratione præditum:
an ratione præditis conueniat studium? Iam loci quærendi
in rationabili. An philosopho conueniat belligerari? non:
quia est homo deditus literis, amicus hominum: per locos
hominis, per locos eruditi: denique eorum omnium, quæ
ponuntur in probatione: si sint in quæsito plura, loci inter
se omnes cōmittendi, & comparandi. An omni generi scri-
ptorum commode possit historia admisceri, ex ratio-
ne scriptorum. Nam Theologiæ potest, & Philoso-
phiæ, & Medicinæ. Iam ab ijs quæ ex re, omni
illi sermoni qui quid docet: tum ex histo-
ria, omni generi scriptorū admisce-
tur cognitio rerum præterita-
rum: iam commode: nam ue-
nuste, nam delectabili-
ter, nam ad probabi-
litatem, atq; in-
telligentiā
apposi-
te.

DE INSTRUMENTO PROBA-
BILITATIS FINIS.

IOAN

IOANNIS

LODOVICI VIVIS DE DI-
SPVTATIONE.

VERITATEM NON PLENE
aut aperte acies mētis nostræ intuetur, mul-
ta & dēsa obscuritate corporis oppressa, at-
que hebetata. Sed nos obscuritatem hanc a
nobis in res ipsas traducimus, ut eas altissi-
mis ac cæcis admodū tenebris dicamus ob-
rui, & inextricabilibus inuolucris occultari. Quo sensu pro-
nuntiauit Democritus, ueritatem in altissimo puteo demer-
sam latere. Ad purgandos autem hosce cortices, ut nucleus
prodeat purus: ingenium humanum examinandæ uerita-
tis facultatem a Deo accepit: cuius functio disputatio no-
minatur. Nam quemadmodū uites, nuces, ferrum, aurum
putantur, reiectis inutilibus: ita in examine illo & inquisi-
tione ueritatis remotis uel falsis, uel ambiguis ac incertis,
ad ea ueniatur, quæ dubio procul sint uera. Lux hæc est, quæ
ingenio nostro inferitur, ut per ea, quæ in confesso recipiun-
tur pro ueris, illa de quibus dubitatur, explanentur, aut ea
refutentur, quæ nobis sub specie se insinuabant ueri. Sit er-
go nobis diffinita disputatio, argumentorū ad aliquid pro Disputa-
bandum aut improbandum comparatio. Nam ubi pro alte-
utra parte nullum est argumentum, nec disputatio potest
ulla existere. Duces animi nostri sunt uires illi a Deo ad co-
gnoscedum, & de cognitis iudicandum attributæ. Ioannes
Philoponus ex republica Platonis quinque nos habere ani-
mi functiones scribit, Mentem, Diancam, Opinionē, Phari-
tasiam, Sensum: horum istæ sunt uires & opera. Sensus len-
tior est, quàm ut syllogismo discurrat, & aliquid colligat.
Mens celerior, quàm ut syllogismum expectet. Opinio as-
sus est. Phantasia seu uisum apprehensio. Diancæ quam sa-
næ cogitationē dicamus, est motus: itaq; hæc ratiocinatur,
& syllogismo utitur. Hæc quidem contemplationis sunt de
anima: sed de his non plura in præsentia dicam, nec accura-
tius, quàm quod instituto nostro erit satis. Ratiocinatur
Qq ergo

Anime qn
que fun-
ctionū.

ergo cogitatio uel ex ijs, quæ mens illi suggerit, uel quæ opor-
 tio, uel quæ uisum. Nam sensus uiso seruiunt: ideo sub
 ojas à Platone comprehenduntur. Mens ad cogitationem,
 quantum assequi potest, uerissima & perfectissima adfert,
 uelut axiomata, naturales informationes, & in omnium
 animis impressas insculptasq; notiones, ex quibus aptissi-
 mæ ac firmissimæ rationis nectuntur syllogismi: in quibus
 est scientia, si alibi usquam. Opinio suppeditat credibilia a-
 lias uera, alias falsa: unde existunt syllogismi uerisimiles,
 qui secum nonnullam dubitationem important. Visum sum-
 ministrat uanas imagines, somnia, hallucinationes, im-
 pituras: ducitur enim phantasia similitudine, quam ex igno-
 rantia, atque incogitâtia coniungit temere, & commiscet,
 ut unum ex duobus aut ex multis cõfundat: unde error na-
 scitur ambiguitate uel uocis, uel sententiæ: ut quum uox plu-
 ra significat, quæ commiscuntur, & redduntur tanquam
 unum, nempe uerbi ancipitis, uel oratiõis amphibolæ: tum
 ex scripto quod non distinguitur accentu, aspiratione, scri-
 ptione recta. in sensu autem quum ab una significatus ra-
 tione ad aliam latenter subitur: nempe ab essentiali ad in-
 hærens, uel contrã: uelut quum sic coniungimus, homo est
 animal, animal autem est genus: mel est dulce, dulce uero
 aliud alio magis. adde huc, quum praua conclusio pro ue-
 ra recipitur, q̃ aliquam illius præ se imaginem ostendit: de
 quibus uitijs superius admonuimus. Nam phantasia, ut le-
 uiter ab uno in aliud mutatur, ita etiam leuiter assentitur:
 ut in quodcunque inciderit, ob seigniciem ulterius scrutan-
 di subsistat ilico, & acquiescat: itaque uehementer fallitur,
 quoniam neque ambigua distinguit, nec partes inter se cõ-
 fert, ut quemadmodum compositæ sint, & colligatæ ani-
 maduertat. Iudicium animi inter hæc tam diuersa uelut di-
 sceptator quidam sedes incipit eorum omnium uires, & ue-
 lut causam expendere, quæ reprobât, omnino respuit, &
 damnât: quæ approbat, alia secure admittit, alia incertus.
 Sunt inter quæ anceps & animi dubius pendet, quod simili-
 tudo aliqua & ueri apparet, & falsi. Hi iudicii motus è res-
 debent spectari, & connexio: Argumenta omnia uel ex cer-
 tis exploratis, necessarijs depromuntur rebus, uel ex proba-
 bilibus,

Iudicia.

bilibus, & quæ de coniecturis pendunt: non sunt hæc rerum
 ipsarum nomina, sed quæ cuique uidentur: alijs enim alia
 sunt certa, & indubitata: eadem etiam non omnibus talia.
 Quæ eliciuntur ex certis, nexuque iunguntur euidenti ac
 perspicuo cum ijs, quæ confirmant, iudicium ad se pellici-
 unt securum: argumentatio huiusmodi nominatur certa
 atque euidens. quæ uero uel probabilia sunt, uel non mani-
 festa complexione cum eo coherent, cui probando adhiben-
 tur, iudicium ad se inuitant nutans, & suspectum: nec plane
 sibi fidens ipsi: hæc argumentatio probabilis nuncupetur,
 siue credibilis: ab Aristotele dialectica. Ambiguum est
 iudicium, & quasi seipsum sustinet, quum pares sunt argu-
 mentorum uires pro utraque parte in re controuersa, ac
 uelut paria in lancibus pondera. Quæ argumentatio iudi-
 cium fallit, ea uel de materia decipit, ex qua constat, uel
 de artificio, nempe forma, & colligatione partium: cogni-
 tio materiæ ad singulas artium pertinet: ut quum dicitur,
 omnis unius principatus optimus, Tyrannis est principa-
 tus unius, ergo optimus, forma uero & compositio hu-
 ius sunt loci: omnis uirtus suauis, & uoluptas suauis,
 uirtus igitur: hic proprie paralogismus appellatur: nam
 prior ille tamen ex falsis, tamen bonus esse syllogismus
 potest, qualis est ille idem. Materiæ argumentorum ge-
 neratim quidē sic itur obuiam: Certa & necessaria ostenduntur
 non esse eiusmodi, si declaretur aliud simillimū ne-
 cessarium non esse: interdum quoque ex eodem illo argu-
 mento contrarium concludi. Si opponatur autoritas: suis-
 se, quibus nō sit uisum tale, quorum ingenium & iudicium
 alijs in rebus pro ualido sit habitum. Probabile est, q̃d cui-
 que uidet ita esse, nō certa & euidēti ratione, sed uerisimilio-
 re, q̃ sit contraria: sumitur aliquādo probabile pro cõperto
 & explorato, sed de illo priore nunc loquimur. Probabilia
 uel infirmantur, uel tollunt penitus: infirmantur, si plani fiat
 minus esse in eis robur, q̃ putabat: solere contrariū plerūq;
 euenire. Tollunt obiectione eorū quæ illi sint uel necessaria
 uel magis credibilia: & patefactione circumstantiarū, cur in
 hoc loco, in hoc tēpore, in his rebus illud nō procedat. Pro-
 babilia sunt quæ efficaciora pro se habēt argumēta quæ
 ue pariter efficacia, sed plura tamē sunt, quibus quisq; fide
 habet,

Materia ar-
 gumētōrū
 q̃ modotra-
 ctatur.

Probabile

Probabi-
 liora.

Argumen-
tatiois tra-
ctatio.

habet, quo maiorem hoc sunt magis efficacia. In coniectu-
ris nō satis labefactat, qui non necessarias ostendit, aut nō
fortes, sed qui non bonas: quod fit exponendo in plerisque
usu uenire contrarium non similibus tantum, sed in hoc eo-
dem loco, tempore, hominibus, rebus: ut erubescere humi,
& trepidare, & titubare, & perturbari pro signo conscien-
tiæ accipitur: atqui sic solet in omni congressu, etiam apud
amicissimos, tutis & securis rebus, ut Cicero de quacunque
causa dicturus. Iam uero argumentationem aptam & con-
fectam uel repellimus, uel dissoluimus, uel eludimus, uel re-
tundimus. Repellitur, quum negatur bene colligi: dissolu-
tur, quum profertur captio, quæ quia ferè fit ex ambiguo
& simili, idcirco uocatur distinguere: in quo tanquam re-
duas aut plures in partes discissa, membrum unum ipsi no-
bis sumimus, alterum uel reliqua aduersario concedimus:
eluditur, quum adfertur absurdum, quod sequeretur, si ita
esset. Retunditur, & quasi opprimitur, quum fortius contra
id argumentum opponitur. Qui uero negat aliquid in ar-
gumento ita habere, nihil ad argumentationem dicit, sed
ad examen partium illius: de quo iam sumus locuti. Elusio &
retusio non multum distat: utraque ab Aristotele appella-
tur *ὑπερηχία*, Latine ad uerbum instatia, sed appositum re-
uocabulum est obiectio, uel obex: qui uelut currenti argu-
mento obijcitur, ut sit in fluminibus: quod est non connec-
tionem argumenti dissoluere, aut discindere, sed ueniens
occurrere, & quasi cursum impedire. Idcirco cogitationi no-
stræ non raro accidit. Nam quum ex intentione argumen-
tationis res sequitur perabsurda, tum animus uelut iniectus
deprehendit, unde cœperat reuertitur: & quamuis nesciat
dicere, quo nam sit falsus loco, ubi sit erroris causa, errore
tamen inesse non dubitat. Opponitur obex argumentatio-
ni ex eodem, ex simili, ex contrario, ex autoritate. Ex eo-
dem: si quis dicat amor bonum quia dulce: occurritur, imò
malū, quia indigentia. Ex contrario: bonus uir amicis noceat,
quod ab eis læsus, à quibus minime oportebat: nequaquam
quod nec malus amicis noceat, etiam ab eis læsus. Ex simili:
hic homo maleficio est semel affectus, semper igitur oderit
qui hoc: quum beneficio affecti non semper ament. Ex au-
toritate

De instan-
tia.

toritate: ignoscendum his, quia sunt pueri: obijcitur, imò
Solomon iubet, ut uirga ne discedat à puero. In quo sunt
exempla dictorum, & factorum. Parcendum huic, quia si-
lius. Atqui Torquatus, & Brutus etiam occiderunt suos: &
maluerunt orbi uitam agere, quàm habere improbos. In
quibus non dissoluitur uinculum prioris cum posteriore,
sed fluxum atque inualidum ostenditur. Quam in multis
elici potest, quod dissoluatur, sed longiore ambage: ut quum
dicimus, bonum uirum non læsurum amicos læsum ab eis,
quod malus non referat amicis malefici gratiam: sic solui-
tur prior probabilitas ex secunda, quod læsio non debet es-
se causa ultionis in bono, quandoquidem non est in malo:
quod est argumentum à comparatione minoris. Tum ma-
leficio semel affectus semper oderit, ex obiectione efficitur,
amorem non esse perpetuum, itaque nec esse naturæ affe-
ctuum, ut sint perpetui: quare quum odium sit affectus, mu-
tabitur tempore. Dicendum iam est de singulis argumen-
tationum generibus. Et syllogismi quidem quæ sit ratio, quæ
deuinctio propositi cum intentione, alibi demonstrauimus.
Exempli uis est in similitudine: nam similibus causis simi-
les attribuit natura effectus, similibus principijs similes pro-
gressus atque exitus: similibus qualitatibus, atque affectio-
nibus similes facultates, & eiusmodi. Idcirco ad persuaden-
dum nō repugnanti, atque ei, qui ultro sequitur, aptissima
est hæc probandi uia: ut quæ docet & ostendit magis quàm
cogit: confirmatur similitudine, dissimilitudine infirmatur:
quam difficile non est in omni simili inuenire. Neque enim
sunt ulla tam conformia, quæ non aliqua in re discrepent:
quin etiam si repugnans eam differentiam non inueniat,
haud in re culpam esse suspicatur, sed in se, qui uel non be-
ne inquæserit, uel non facile inueniat: examinandum est
tamen an difformitas sit in eo, quo de agitur: ut Cato se oc-
cidit, ne Cæsari seruiret, ergo tu occide te, ne seruias tyran-
no: respondebitur non esse simile: nam Catoni summum
erat malorum seruire, & illis profanis: at initiatis Christia-
na pietate non item: adijcitur, imò summum malorum est
seruire eum quem CHRISTVS liberū fecit. Ita est, non
quidem homini seruire, sed peccato & diabolo. Demosthe-
nes tantus euasit Orator studio, cur non & tu quoque? Quia
in illo

in illo studium ardētius, ingenium uiuidius, iudiciū acutius, sermo patrius haustus cum lacte. In libello Ciceronis de Senectute, quum Cato exemplo sui docuisset non debere aetatem grauem esse senibus, excipit Lælius: fortasse dixerit quispiam, tibi propter opes, & copias, & dignitatem tuam tolerabiliorem senectutem uideri: id autem non posse multis contingere. subiicit Cato: non dignitatibus, aut diuitiis fieri aetatem leuem, aut molestam, sed sapientia uel stultitia: nec solum triumphalibus uiris iucundam esse senectutem, sed hīs etiam, qui pure ac eleganter aetatem transegerunt. Si dissimilitudo non sit præsto, consilium erit sequendum M. Fabij, ut dubia liceat dicere fabulosa: quales sunt apologi, poetica narrationes, Milesiæ fabulæ, res multæ Chaldeorum, Persarum, Aegyptiorum: sin uera & certa esse cōstet, tentandum, an obtineri poterit, ne illa quidem recte esse facta. Tum autoritas eius excutitur qui quid dixit, non dixit, fecit, non fecit, quanti oporteat esse momēti apud nos confirmatur autoritas ad corroborandum argumentum, eleuatur ad debilitandum: de quo in inquisitione ueritatis diximus. Enumeratione deprehense sunt artes omnes, nempe ex multis experimentis collecta formula. Si hæc herba nocuit huic homini, profuit illi asino, & huic & illi, ergo omni homini nocet, omni asino prodest: si in aliquo instatur, ruit totum. Sed omnes singulares percensere impossibile. At quas pro omnibus sumimus, ad postremum uero adiicimus, quod sit pro alijs: ut sic in cæteris, uel non uidetur aliquid esse in contrarium, uel non est in contrarium obseruati. Infirmam dare aliquid ad oppositum est necesse: tunc uel destruit, uel concutit. Scrupulum etiam iniicit addubitatione: fortasse non sic esse in omnibus, rem esse nouam, necdum satis exploratam: ut de ligno hebeno, & multis rebus, quæ hac primum ætate in notitiam uenerunt: uel qd paucis est id deprehensum. licebit tum ex hīs adferre aliqua, quæ quum crederentur esse certissima, tempus docuit non esse talia: quæ exempla non rara sunt & in natura rerum, & in uita hominum. Alter uero uel ostēdet, quid sit uicti in eo, quod ille obiicit, cur ab aliorum natura degeret: ut si radix arboris sit medicata: uel saltem imperet in plerisque: pro re noua multa sunt experimenta: pro uere

Enume-
ratio.

tere multos quæsisse, neminem inuenisse in contrarium. Saltem uerisimile esse, quandoquidem aduersum nemo cōperit toties uestigatum. Inductio Socratica argumentatio Inductio. est conformis naturæ: quum in alijs ita sit, quæ sunt similia, ita debere esse in hoc. Qui depellit, reddat causam differentię, quemadmodum in exemplo. Sed maiorem hic esse ac fortiorem conuenit, ubi tot sunt exempla allata pro uno aliquo: uelut cui credas nauem in periculo, eligis non amiciorem, sed peritorem: cui rempublicam, cui equum domandum, ergo cui pecuniam: ex aduerso occurritur, non est ita: nam in illis opus est arte, hic fide. Tum facendum est planum & illic esse opus fide, & hic arte: quoniam quidem si inimicus sit, prodet consulto: & hic si imprudens, perdet nesciens: nam eandem illam adferre pro instantia de qua est controuersia, per absurdum est. Utebatur etiam Epagogis Socrates, quod aptissima sunt ad capiendum: quum enim singularum rerum interrogatiunculæ proponuntur, minus apparet fraus: quæ profert se uelut acie explicata: minusque circumspicit is, qui respondet, quid sequatur ad posita sibi, ac concessa, quid repugnet. In comparatione uis laetitia sparsa: nec ad certam formulam potest redigi, quæ inuentionem argumentorum magis pertinet. Paria aut maius, & minus inter se in aliquo uel aliquibus conferuntur. Intuendum an in eo ipso sint paria, uel maius & minus: priuatus homo gignit tot liberos, non gignet rex: non sunt in hoc maius & minus. Priuatus concionabaris, ergo & consul: non sunt maius & minus in concionando: quæ sæpenumero præbent urbanitatis materiam. Quin ego uno uerbo cedam, cui cedunt in omnibus triginta legiones: inquit Phauorinus. In eo quod sit, quid maius sit aut minus dicere est eius, qui uires rerum nouit: ut hoc efficit illa herba, ergo & illa alia: in eo autem quod decet, prudentis. A minori aptum est argumentum confirmationi. A maiori informationi. A pari utriusque. Similiter de relatiuis dicit Aristoteles, quod posito uno, potest Relatiua. & alterum: sublato, tollitur. Sed hoc recte est intelligendum: si aliquis est pater, aliquis est filius: si nullus est pater, nec filius: & hoc quidem certè in essentia. nam in alijs nō sunt relatiua: nullum patrē uideo, ergo nec filiū: nullus

filius docet, ergo nec pater. Videndum ut rite assignetur relationum: est seruus, ergo serui seruus, non bene, sed heri seruus: nam ut alibi est declaratum, sunt quædam paria: amicus inimicus, simile dissimile. Alia imparia: pater filius, herus seruus. neque uero proba est hæc collectio: est seruus, ergo comitatur herum: sed sic, ergo est sub hero: sicut est herus, ergo possidet seruum: quando in hoc est seruus, ut sit sub heri potestate: & herus, ut possideat seruum. Iste non est pater, ergo nec filius, inualida est: non enim dictum est tollere mutuo in singulis, quod dictum est in uniuersali: in singulis autem imparibus contra ualent: ut respectu eiusdem posito uno, tollatur alterum: hic est discipulus huius, ergo non magister huius: nec solum comparatione eiusdem relationum, sed eiusdem rei, in qua committuntur: nam potest esse simul & discipulus, & magister in diuersis rebus. In aduersis, & priuatis, & distitis ad infirmandum: cernamus prius, an illa habeat medium, an sit tempus & subiectum à natura definitum, istuc uero aliunde petetur. Obseruandum etiam in quo sint talia: do cernam hominibus, non ergo equis: non sunt in hoc dissita. hic homo habet seruos albatos, non igitur atratos: haud sunt utique in hoc aduersa. si quem delectat uisus, huic est cæcitas inimica: in hoc priuantia: quippe quam delectationem potest asserere uisus, hanc cæcitate necesse est amitti. In gradatione uis est, ut quod sequitur ad minus, nempe ad illatum, sequatur ad maius, nempe ad rationem. Cauenda est hic, ut in omni genere argumentationis, ambiguitas: studiosi amant otium, qui amant otium, sunt desides: aliud est otium studiosorum, aliud desidium. Quod hic puer uult, mater uult: quod mater, uult pater: quod pater, populus: puer uult pila ludere, ergo & populus. aliud est, quod puer uult matrem uelle, aliud quod mater patrem, aliud quod pater populum. Transitus est obseruandus, in quo sæpe dolus delitescit: qui bene potat, bene dormit, qui bene dormit, nihil facit: transit ad aliud tempus: nam non in eodem tempore potatur & dormitur. Qui nouit Laurentium Vallam, nouit & Theodorum Gazam, qui hunc, & Politianum, qui Politianum, Erasmus, ergo qui Vallam, Erasmus quoque. Sed in hoc uniuersalitas tueretur complexionem: neque enim uerum est illorum aliquod in uniuersali.

Gradatio.

uniuersali. In Sortitis multi erant Stoici, & Academici: noui illi ab Archefila & Carneade in deprehendendo quæ sunt multa, pauca, magna, parua, longa, breuia, lata, angusta: omnia denique, quæ dimensu quodam animi sunt per partes constituta, de quibus Cicero quarto Academicarum questionum meminit. Res ualde est spinosa, & inuoluta, propterea quod terminos, qui constituent in diuisibili, ipsi in infestili puncto collocari postulant: nec acruus consummat singulis granorum, nec destruitur: ut nec pilis cauda equi, aut numatim est diuitias definire, sed multis simul: ita adificiando per indiuidua mirum non est, nunquam attingi, quod queritur. Adde quod nec per diuisibilia & quidem lata, qualia sunt quæ mens nostra in illis capit: itaque per modios tritici est agendum, per crines centenos, per festertia, & huiusmodi. Dilemma aptum est ad perturbandum, quum animus uelut indagine undique circumscriptus, non statim prospicit exitum: aperitur effugium, si quid sit medium, ut si duxeris diuitem, erit ferendum: si inopem, alendum: medium est aliud, uel reflectitur antistrophe: Si diuitem, lautius uiuam: si pauperem, quietius. Sed hoc non tam est refellere dictum, quam reuertere. Sunt alie probationes conclusionis, quæ reflexæ nominantur, quum negata illatione sumitur eius oppositum, ex quo solo, uel eo cum una parte propositi res ad id quod est maximum, & grauissimum deducitur, duo contradictoria ostendi simul uera: illi priores ductus sunt recti ad docendum & dicendum apti, iste ad refellendum: quemadmodum syllogismi, qui affirmatiue concludunt, ualent ad probandum, qui negatiue, ad improbandum. at uero in probationibus & quasi putatione hac tam diu progrediendum, quoad ueniat uel ad eam, quæ necessaria sit, & omnibus cognita: uel ad probabilem, cui sine absurditate magna refragari non liceat: probabile dicitur, quod cuius est receptum. Huc usque postquam peruenieris, si pergas ulterius, periculum erit nimirum ne sicut est in prouerbio, nimium scalpendo sanguinem elicias: & uiuum rescindas, dum superuacanea immodice consecraris putando. Illud in primis animaduerti conuenit, non omnia rerum genera, quæ posita sunt in dubitatione paribus constabiliari argumentis posse. Quæ res sub sensuum notitiâ cadunt, aptio

Dilemma.

Reflexa probatio.

Quæ sit argumentorum ratio.

Qq s ra ar ratio.

ra argumēta admittunt, & sensui magis exposita: cuius no-
tæ sunt effecta naturalium causarum. quæ uero mente, ea
informationibus, quas hominum mentibus natura inscul-
psit, fulciuntur: ut multa in mathematicis, & prima philo-
sophia. porro quæ mentis indagine quasi eruuntur abdita
& absconsa, credibilibus sunt quibusdam contenta, uel sen-
sibus uel menti magis accommodatis. At quæ prudentia, &
usu uitæ, ea exposcunt, ad quæ plura sequuntur publice aut
priuatim commoda, uel certe potiora, & ampliora, uel pau-
ciora & leuiora damna siue in futurū, siue in presens. Mul-
tum ualeat in his autoritas illorum, qui sapientia & probita-
te præstantes esse homines existimantur: de quo numero
sunt studiosi sapientiæ, senes, negotiorum callidi, legumato-
res, magistratus, senatores, populi, ac ciuitates, quas accipi-
mus bene institutas. In his quæ docentur cœlitus, quæq; sen-
sum omnem captumq; humani animi exuperant, & à solo
Deo cognosci possunt & tradi, potissimas partes ferunt dei
ipsius autoritas, tum eorum, quos à Deo illustratos & do-
ctos esse euidentia nobis signa ostēdunt: ut argumenta qui-
bus dicta sua confirmāt, dictis ipsis sint similia, nempe diui-
na, & naturā excedentia. At quemadmodū probabilia sunt
ad probationem ambigui admora, ita absurda ingeruntur
ad reuincendum contradictorium eius, quod nos intendi-
mus: ut pietas est summum bonorum: nam si esset, cedo
quid aliud in eius locum reponeres? id ne quod situm esset
in animo? an quod in corpore? quæ in corpore, communia
sunt nobis cum belluis: quæ in animo, cū demonibus, dem-
pta pietate: summi ergo hominum boni uel bellæ partici-
pes erunt, uel demones, quod est nefas. Absurda eodem pro-
pe modo censentur, quo probabilia. Hactenus de tacita &
uera cuiusq; secū disputatione. Nam in commissis illa & cor-
parata quæ est duorum, non perinde potest uerum cerni, ac
excludi, ut in illa interiore. Conspectu enim externo mentis
acies turbatur, uel affectionibus suscitatis, uel attentione ad
ea, quæ sunt foris. Adde quod, quemadmodum prudenter
inquit Aristoteles, duorum dissertio, & sermocinatio per
orationem fit: in qua multæ occultantur fraudes, & late-
ter irrepunt: quæ uero disputatio est unius secum, sit per
res, quæ omnia liquidius ante oculos statuunt, ac apertius
Itaq;

Disputatio
exterior.

Itaq; etiam in ea, quæ unius est disputatio, si per orationem
exerceatur, multas se insinuare in animum fraudes est ne-
cessum. Quippe fraus omnis ex similitudine oritur uel ueræ
uel boni, at similitudo anceps maior præoptiorq; est in intel-
ligētia dictionum, q̄ rerum. Sed de hac nobis aliquorū siue
disceptatione siue altercatione pauca quædam uideo di-
cenda: ne hæc scholæ exercitatio desiderari tanq̄ prætermis-
sa à nobis possit: tamen si de ea multa & in libris topicis, &
in elenchis Aristoteles præcepta tradidit. Nos uero breui-
ter more nostro ac dilucide summas contrahemus carū re-
rum, quæ nobis ad hoc institutū uidebuntur facere. Caput
est in altercatione omni ut sciatur, quid positum sit in con-
trouersia, & de quo disputantes contendunt: aliqui enim
temere ac ridicule multa ultro citroq; iactabunt: quod pas-
sim uidemus in disceptationibus cōtingere, ut alter aiat cœ-
lum agitari, alter conetur euincere terram in mūdi medio
quiescere. proximum est ut respondens perspectā illorū o-
mnium habeat naturam, de quibus agitur: ut ea nō solum
à diuersis atq; absimilibus cogitatione ac animi iudicio se-
iungat, sed à cōformibus etiam, quæq; ex similitudine fucū
possent facere ad fraudē: ex hac separatione nascetur, ut &
distinguere ambigua, & diuidere, & diffinire recte ualeat.
quorū trium ignorantia magnos in disputando & turbulē-
tos errores affert, clamoresq; absonos, plenos cōtentionis,
quum uelut andabata, qui pedem cōtulerunt, oculis clau-
sis dimicent. & plerumq; usu uenit, ut quæ quis ignorat, tue-
atur pertinacius, siue oppugnet, seu propugnet, ratus uerā
se se asseuerare: quum contra qui à falso se stare non nescit,
lentius agit, ac remissius ex conscientia uidelicet, non igna-
rus captare se tantū. Quapropter ut hæc uterq; clarius per-
uideat, cōseruandum est iudicium integrum, minime per-
turbatum tempestate aliqua affectionum: quæ omnes inci-
tata & accensa uelut fumum quandam rationi & facultati
iudicandi offundunt, quo ueri perspicientia impeditur.
utilissimum est altercan. Io nō commoueri animo. Idcirco
bilios, feruidi, iritabiles, captatores inanis gloriolæ non
sunt idonei altercationi, præsertim aduersus philosophiam ua-
frū. Incenduntur enim facile, & cœsuræ tanq̄ deficiunt de gra-
du eorū, quæ dicuntur, ut quid uel antifilosophia obijciat, uel
ipsi

Sophista.

ipsi respondeant, non attendant. Tū studiosus gloriæ adeo est obseruadis omnium uultibus, gestibus, nutibus occupatus, ut ea quæ dicuntur, non possit animaduertere. Confine intelligentiæ rerum earum, quæ in contentione uersantur illud est, ut aduersarij uerba probe intelligat, quo sensu ab illo soleat dici, quo ab auditoribus accipi. Sophista est, qui non ueritatem sequitur rei, sed opinionem auditorum uenatur de se: in qua finem sibi statuit uel questum, uel gloriam, uel irrisionem aduersarij, aut aliquid affectus prau. Quare argumentis laborat efficere, ut quæ antisophista confitmarit, labefacta ab se alijs credant, & ostendisse falsa esse, illum pro ueris complexatum: falsum id esse duorum modorum altero cõuincitur, uel quum idem ipse qui affirmarat, uictus ratione & argumentis confitetur se falsum sensisse, quæ est repugnantia: uel quum id, quo argumentorum uiribus protruditur, contrarium est opinioni eorum, quibus fides iure debeat, nempe sensui omnium, uel opinioni ac sententiæ eorū, qui adsunt, uel receptis uulgo opinionibus, uel eorum, qui pro sapientibus habentur censuræ ac iudicio: quæ pro falsis manifesto exhibantur, aut pro absurdis atq; absonis reprobantur, aut non admittuntur tanquam paradoxæ. Sed maxime omnium cupit sophista ab ipso eodem aduersario confessionem contrarij extorquere. Non enim perinde & gloriosum sibi ducit, & diuersam tuenti partem turpe, si ille falsum aliquod ultro admittat, q̃ si quid paradoxum ac dubium pugnans cum eo, quod posuerat, altercando cogatur recipere, molem & uim rationum non sustinens. Sed nos tamen momentaneam illam gloriam tantopere affectanti concedamus facile: modo ipsi ueritatis fructum teneamus: ut si aberrasse sentiamus nos, reuertamur in uiam siue ultro, siue ab alio admoniti. quippe satius & fructuosius est recta ingredi, quod intendimus, quàm in aduersario non concedere de uictoria, & pertinaciter tueri falsum: inuicti quidem peristeremus, sed contra uerum: à quo uinci longe prestat, quàm omnino contra illud tendere. uinci ab homine contra disputante leue est ac breuissimum dedecus: falli autem & decipi malum ac miserum: nec raro uincte ab altercante per pusillum honorem illi parit, tibi uero emolumentum grãde: discedit ille in status uictoria, tu liberatus

ratus ignorantia tanto ac tam sordo malo. Vitanda sunt tamen in sophista tria potissimum captionum genera. Ambiguitas omnis seu uerbi unius, seu multorum, propositio falsorum dogmatum pro ueris, nempe uniuersaliter dictorum, quæ tantum in parte ualent, & colliganda argumentationis nexus fraudulentus. Nec cius inter disputandū doli nos lateat. Nam ille in quibus situs est negotij totius cardo, agere se contemptim simulat quo id negligentius a respondente expendatur. Tum quæ perperam sunt admissa, uel concessa, uel negata, blandis uerbis approbat, ac extollit, ut in eo confirmetur respondens, quod cū assensu & laude uidet accipi. Itaq; suspectus sit nobis siue negligentiam præ se ferens, siue approbationem. Proponit etiam questiones uarias: ut ex responsionibus in eam demum inuadat, quam se ex animi sui sententia tractaturū confidat. Quocirca unam aliquam iubebimus eum deligere, quam uelit uentilari. Quod si ceperit ex nostro cāpo digredi, sensimq; & dolose aliorum pellicere, cogendus est, ut de statu questionis disputer, deq; eo, in quo uersabitur cõtrouersia, idq; impense urgendum: ne imprudētes eò delabamur, de quo diceremus imparati. Quapropter si disceptatio certa sit ac finita, expediet in respondendo paulo pluribus explicare rem: ne ambiguitate obscure scat, & ignorantia claudatur, unde breuissimo gradu dolus inuadat tãquam ex insidijs: ad quem patefaciendum si post longam altercationem reuertamur, credat aliquis nō sponte nostra huc nos uenisse, sed deuolutos sophistæ impulsibus: si autem disputatio incerta sit atq; infinita, de eo, quodcumq; poterit ex uerbis nostris sophista arripere, consultissimum fuerit breuissima responsa interrogationibus reddere, & maxime ad rem. Sed sophista interim finit sese rogari, ut ostendat, quàm facile nos eludet, ac frustrabitur: itaq; responsiones adit accipietes, ut semper sibi caueat effugium: operepretium fuerit exigere ut apertius loquatur, & rem diffinitione ac diuisione planiorem faciat, ut omnia circumstantibus reddatur aperta, ne & nos illi uideamur cauillando similes. Itaq; dabimus nos operam ne ludere atq; argutari in uerbis existimemur, sed his utemur naturaliter eo ipso sensu, quo ab spectantibus consueuerunt sumi. Sunt interrogationes non nullæ

Sophista
respondēs.

622 IOANNIS LODOV. VIV. DE DISPV.
nullę multiplices, quarum simplex & categorica responsio
ambiguitatem ex quęsito trahit: fecisti sacrilegium: nō fe-
ci: dubium est, quorsum ea responsio pertineat: utrum q̄ nī-
hil omnino surripuerit, an q̄ nō sacrum, uel non de sacro:
hoc si sophista recusat exponere, ut captātem deludat, nos
ipsi simplicius quærando explicabimus: surripuisti hoc, an
non? si negat, id est euincē dum. Sin fatetur, at hoc sacrum,
itidem si abnuit, probandum: sin annuit, an de sacro. Idem
accidit in quouis argumento multiplicite, ut si quis persua-
dere uelit imperium unius esse optimum, quod Romani in
maximis quibusq; reipublicę periculis ad creandum dicta-
torem soliti essent confugere. Sophista hic inueniet, quo &
Romanos perstringat, non fuisse illam bene constitutā ci-
uitatem: & de dictatoribus cauilletur, uertisse illos ciuilem
& legitimam potentiā in tyrannidē, ut Syllam, & Cæsarē.
& q̄ non semper id sit factum: ut in cede Clodiana, & alijs
nonnunq; itaq; adherabit, cui erit commodissimum, uel ex
uno in aliud transiliet: nos uero in eo ut sistat, postulabi-
mus, in quo sit caput controuersię. Sed ille tamen, quum de
re nō habet iam amplius quod dicat, ad auertendam ab ar-
gumentis audientium intētionem, uel dicit de aduersario,
uel ad res alias egreditur: quę iam ad disputationem non
pertinent, & ueri inquisitionem, sed ad rixam, aut inanem
quandā uelitationem: in quibusdam uero interim ad præ-
sentem necessitatem elabendi.

DE DISPVATIONE FINIS.

TOMI TERTII, QVI CONTINET
LIBROS DE ARTIBVS, FINIS.

BRVGIS M. D. XXXI.

ERRATA SIC RESTITVE.

Columna. 58. linea. 32. nusquam. Col. 72. li. 3. à fine, linguā
Col. 155. li. 34. maiorem. Col. 252. li. 26. inconditæ. Col. 297.
li. 16. transire. Col. 448. li. 1. tritius est. Col. 454. li. penulti-
ma, postremus. Col. 536. li. 27. quum tu hæc dices? suspicor
legendum, quum tu hæc diciss?